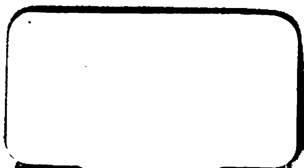


BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

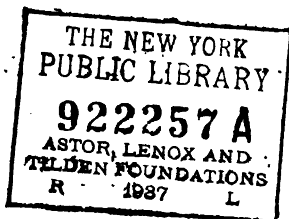
Voor JULIJ 1842.



TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLII.

De prijs is 30 Cents.



BOEKBESCHOUWING.

Tafereelen uit het leven van Christenmartelaars, die zich vóór en na de Kerkhervorming voor de zaak van waarheid en verlichting hebben verdienstelijk gemaakt of opgeofferd, vooral in de Nederlanden, *door* B. GLASIUS, *Predikant te* Geertruidenberg. *Eerste aflevering. Te* Dordrecht, *bij* H. Lagerweij, 1841. 96 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,75.

Overtuigd van *de noodzakelijkheid*, dat men de geschiedenis der Kerk kenne, en van het nuttige om hare lotgevallen zich te kunnen voorstellen, beijvert zich de Eerw. GLASIUS, met ook het zijne bij te dragen, ten einde door nuttige herinneringen die *kennis* meer algemeen te maken. Zeer goed inziende, dat het in onzen tijd vooral ook heilzaam werken kan, ja behoefte, dringende behoefte is, om, — terwijl bijgeloof en hierarchie weder het hoofd zoo driest om hoog verheffen en zoo vele pogingen stoutelijk in het werk stellen, om de eenvoudigen te misleiden, de minkundigen te bedriegen en listiglijk de onbedachtzamen en zorgeloozen in hun net te vangen, uit de geschiedenis te doen zien, welke verschrikkelijke tooneelen de heerschzucht van Priesters en de mateloose dwingelandij van *Rome* heeft daargesteld, en te-

vens dus aanschouwelijk voor te stellen, hoe veel goed en bloed het gekost heeft, om het licht uit de duisternis te doen voorkomen, en waarheid, vrijheid en redelijk geloof te bewaren, te herwinnen, te verdedigen en te beoefenen, heeft hij geoordeeld geen nutteloos werk te zullen verrigten, met eenige tafereelen uit het leven van Christen-martelaars te verzamelen en in het licht te geven, waarvan wij de eerste aflevering nu voor ons hebben.

In de inleiding, vooraan geplaatst, doet hij zijne bedoeling en wijze van handelen den lezer nader kennen, en men verzuime dus niet dezelve vooraf behoorlijk te lezen. »Men verwachte," dus luidt het slot, »dan hier geene breede en volkomene Martelaars-geschiedenis, wij leveren slechts tafereelen uit het leven van sommigen der voornaamste mannen, die zich omtrent de zaak der waarheid verdienstelijk hebben gemaakt, en kiezen dezelve zoowel uit de tijden *vóór*, als uit die *na* de gezegende Kerkhervorming. Het is echter ons plan niet, om omtrent die eersten al te breed te zijn, maar om van deze slechts enkelen en wel bijzonder uit de hoofdsoorten, b. v. Waldensen en Hussiten, in zoo verre te vermelden, als zulks tot verstand der latere geschiedenis noodzakelijk is en kan doen zien, wat er reeds vroeg voor de waarheid gedaan en geleden is. Ook van de laatsten kunnen niet allen in onze bladen worden opgenomen, maar alleen zij, wier handelingen op eene bijzondere onderscheiding aanspraak hebben:

en

en dat wij dezen bij voorkeur op den Nederlandschen bodem zullen zoeken, zal wel niemand ons ten kwade duiden. Waar wij van eenige mannen, die tot hetzelfde kerkgenootschap behoorden, achter elkander melding kunnen maken, zullen wij eene korte schets van den oorsprong en de bijzondere meeningen van dat genootschap laten vooraf gaan. Wat den toon van ons schrijven betreft, zullen wij ons beijveren om de waarheid in liefde voor te staan en ons voor scherpe uitdrukkingen te hoeden."

In de eerste afdeeling worden hier alzoo geleverd korte en beredeneerde herinneringen uit het leven van Christenmartelaren, die zich, vóór de Kerkhervorming, voor de zaak der waarheid en verlichting hebben verdienstelijk gemaakt of opgeofferd, ook in de Nederlanden, tot 1517.

Vooraf gaat iets over de *Waldensen*, en daarop een aanvang gemaakt met BERENGARIUS VAN TOURS, die in de XIde eeuw onzer jaartelling leefde. Dan volgen: ARNULPH (of ARNOLD) PIERRE DE BRUIS en HENDRIK VAN LAUSANNE. Vervolgens wordt de aandacht bepaald bij PETRUS WALDUS en de *Waldensen*, verder de eerste kruistogt tegen de *Albigensen*, in de jaren 1209—1220 voorgesteld en de geschiedenis der nieuwe kruistogten tegen en de verdelging der *Albigensen* herinnerd van 1224 tot 1281. Daarop treft men hier schetsen aan uit de vervolgings-geschiedenis van de achtingwaardige *Waldensen*, in de dalen van *Piemont*, vóór de

Kerkhervorming. Dezelve zijn hier gevolgd, door eene beschouwing van deze eenvoudige en brave Christenen in *Spanje*, en eene herinnering aan de Spaansche Inquisitie.

Hunne geschiedenis en lotgevallen worden verder nagespoord in *Duitschland*, *Boheme* en *Italië*, en deze aflevering is gesloten, met een blik op die in de *Nederlanden*, zoowel in de Zuidelijke als in de Noordelijke.

Deze eerste aflevering is van dien aard, dat wij hopen, dat het den Schrijver niet aan aanmoediging zal ontbreken, om verder zijne taak voort te zetten, terwijl wij wenschen, dat hij voort zal gaan met die getrouwheid en naauwkeurigheid, maar ook met die onbevooroordeelde waarheidsliefde en echten christenzin, welke hier aangenaam doorstraalt.

»Het is," zegt hij te regt, »eene blijde waarheid, dat het Protestantisme door duizenden omhelsd en beleden wordt, dat op de grondslagen der gezegende Kerkhervorming een ruim en grootsch gebouw is opgetrokken: het is eene blijde waarheid, dat het Katholicisme de magt verloren heeft om zich met geweld tegen de Hervorming te verzetten, ja zelfs, dat onder de overigens ijverige belijders van Rome's Kerk een aantal mannen wordt gevonden, die, vrij van vooroordeel en warsch van onverdraagzaamheid, den Protestant gaarne de broederhand reiken: maar heeft *Rome* daarom van elke poging tegen het Protestantisme

af-

afgezien, — is het, ofschoon in zijne middelen beperkt, minder werkzaam, — prediken niet nog telen van deszelfs vrienden onverdraagzaamheid, wordt er minder geijverd om eenvoudigen in den schoot der Kerk terug te brengen, is derzelver taal niet nog somwijlen dreigend en weten wij, wat de toekomst baren zal? Op de eerste vragen kan elke lezer, die om zich henen ziet, antwoorden. Wij herinneren dat alles echter niet, omdat het onze lust is om onverdraagzaamheid en den godsdiensthaat eener vroegere eeuw op te wekken. Daartoe zijn wij te veel van de les van allet Meester doordrongen, dat liefde alleen het kenmerk van zijnen belijder zijn kan. Maar die verdraagzaamheid, welke wij zoo gaarne huldigen, behoeft geene onverschilligheid te worden: die liefde vordert niet van ons, dat wij het gebouw, welks grondslagen met het bloed van zoo vele braven geverwd zijn, zien ondermijnen, als of het ons niet aanging: dat wij niet elk betamelijk en met het Evangelie in geene weerspraak staande middel zouden bezigen om dat, wat wij als een voorregt erkennen en dankbaar genieten, te bewaren en ongeschonden aan onze kinderen over te leveren. En onder die middelen, welke daartoe aangewend kunnen worden, bekleedt de geschiedenis eene voorname plaats. Zij spreekt tot het hart, zij is onloochenbaar, overtuigend en levert onomstootelijke bewijzen. Zij treft alle roerselen der ziel en is zelfs daar, waar men misschien

 min-

minder vatbaar is voor de kracht der redenering, voor allen begrijpelijk en, mogen wij er bijvoegen, boeijend. Of zou het geene liefde *voor*, geene belangstelling *in* de gezuiverde Evangelieleer opwekken, wanneer men ziet, hoeveel het gekost heeft om het bijgeloof te overwinnen, hoeveel bloed er moest stroomen, vóór dat het Woord des levens, door menschelijke dwaasheid met ijzeren ketenen gesloten, voor allen geopend werd: wanneer men zich herinnert, wat er geleden en gedaan is, opdat wij het voorregt mogten genieten om uit die bron van troost bij elke beproeving, bij alle smart, zelfs bij het graf onschatbare bemoediging te putten: wanneer men in het lot dier mannen, welke zich zelve opofferden, eene hoogere magt werkzaam zien en eerbiedig moet belijden: »wat de Hervorming schonk, is Gods werk?"

»Indien deze bladen tot die overtuiging kunnen bijdragen, behoeven wij ze voorzeker niet als nutteloos te beschouwen. Zij kunnen echter ook van eenen anderen kant nut stichten. De geschiedenis van hen, die priesters der waarheid waren, is doorgaans eene geschiedenis van den menschelijken geest en vooral van het menschelijke hart. Zij ontwikkelt eenen schat van menschenkennis, welken men misschien op geen ander gebied in zoo rijken overvloed zal vinden. Waar zij ons op de vervolgers wijst, toont zij, hoe schrikkelijk de mensch tegen zijne natuurgenooten

kan

kan woeden, ontwikkelt zij niet zeldzaam eenen strijd van hartstogten, die ons met ontzetting vervult, en leert op onwedersprekelijken toon, dat godsdiensthaat en partijzucht eene vlam stooken, die in den boezem, in welken zij wonen, menschelijkheid en elk beter gevoel verteert. Daar opent zij een tooneel van hoogmoed en boosheid, van valschen godsdienstijver en wreedheid, van list en liefdeloosheid. Daar ontsluit zij een veld vol doornen en distelen, maar de wijze kruidenkenner kan ook daarop opmerkzaam maken, opdat die planten, die reeds zoo veel nadeel berokkenden, niet verder schadelijk zijn mogen. Waar zij op de vervolgden wijst, waarschuwt zij ook voor de uitersten, waartoe de mensch kan vervallen, maar leert ons tevens, tot welken adel hij zich kan verheffen, wanneer liefde voor de waarheid en geloof aan het Evangelie hem bezielen, en toont niet minder, dat de geest verheven is boven de smart des ligchaams en dat de ware Christen niet overwonnen kan worden door lijden en dood! Daar voert zij ons op een tooneel, waar mededoogen en bewondering de afwisselende gewaarwordingen van onze ziel zijn, waar ons oog tranen schreit van het diepste gevoel, en wij, in verbazing over den edelen moed dier lijders, met hen instemmen in den lof van Hem, wiens krachtigen arm hen ondersteunde bij het vlammen der brandstapels en het aangrimmen van den dood!"

De lezing opene meer en meer de oogen, en

zij dienstbaar ter verijdeling van de snoode pogingen der bedriegelijke trawanten van *Rome*, en tot bevordering van waarheid, geloof en liefde!

Ontmoetingen en opmerkingen op het gebied van Godsdienst en Christendom. Medegedeeld door GEORG VAN DEN VELDE. *Te* Groningen, *bij* J. B. Wolters, 1841. *IV en* 84 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,60.

Het rijk der waarheid en godzaligheid te bevorderen, dus luidt het voorberigt, door sommige gewigtige zaken naar zijn vermogen toe te lichten, over andere het nadenken op te wekken, of een nader gemeenschappelijk onderzoek of waarheidminnende tegenspraak uit te lokken, ziet daar het doel der uitgave dezer bladen. De vorm en inkleeding, zegt de verzamelaar verder, is meestal van hem zelven, de denkbeelden is hij veelal aan anderen verschuldigd. Hieruit vloeit van zelf voort, dat niet alle stukken in denzelfden geest zijn, of dezelfde wijze van beschouwen geven; misschien worden er zelfs zaken in gevonden, die elkander tegenspreken. — Maar, in dat voorberigt werd ook gezegd: toelichting van het donkere, gegronde tegenspraak van dwalingen, die hier mogten gevonden worden, zal den uitgever verblijden. Zoo wordt het rijk der waarheid bevorderd. Van alles wat hem, met betrekking tot het hier medege-

deel-

deelde, hetzij voor of tegen, door den drukker dezes, van gewigt en gehalte ter hand komt, zal hij, indien God hem daartoe de gelegenheid gunt, getrouw rekenschap geven.

Wij hebben begrepen dit vooraf hier te moeten berigten, om den lezer op het standpunt te plaatsen, uit hetwelk hij de hier geleverde stukjes moet beschouwen en over het doel oordeelen. De inhoud is: I. Een gesprek over openbaring in JEZUS CHRISTUS. II. Zonde en verlossing. III. Eeuwige straffen. (Afgeluisterd gesprek). IV. Over de verzoening der zonden door JEZUS CHRISTUS. V. Omgang met de geestenwereld. VI. Verlangen naar den hemel. VII. Geloof. VIII. Eeuwige straffen. IX. Zelfbekentenis. (Uittreksel uit eenen brief aan N.) X. De omgang met CHRISTUS. (Een brief aan N.) XI. De onzondigheid van CHRISRUS. XII. Het heilige in ongewijde handen. XIII. Bidden. (Uit eene predikatie). XIV. Herinnering. XV. Verdiensten, genade. (Een zeer eenvoudig woord). XVI. Gods en 's menschen gewigtigst werk. XVII. Waarin bestaat de zaligheid Gods. XVIII. Gods onveranderlijkheid. XIX. Menschelijke vrijheid. XX. De praedestinatie.

Uit deze opgave blijkt dus, over hoe vele gewigtige punten hier gehandeld is, maar ziet ook elk eenigzins bevoegd beoordeelaar terstond, wanneer hij op het gering aantal bladzijden het oog tevens vestigt, dat deze verschillende zaken hier slechts aangeroerd worden. Men zou zich dan ook

zeer

zeer bedrogen vinden, wanneer men meende hier iets met eenige volledigheid behandeld te zullen vinden. Het zijn gedachten, gissingen, vragen, bezwaren, bedenkingen, welke men hier aantreft van eenen Alethophilus betreffende theologische onderwerpen, opgeworpen om de gevoelens uit te lokken van anderen.

»Vaderlandsche Godgeleerden! Waardige mannen," is het onder andere, terwijl hij over de verzoening der zonde handelt, »Komt dit geschrift in uwe handen, o, keurt het dan uwer aandacht waardig, als het orgaan van duizende geloovigen. Ten behoeve van die duizende smeek ik uw oordeel daarover, en uwe teregtwijzing, indien het eene dwalende voorstelling behelst. Hooggeachte schrijvers der gewigtige *Godgeleerde Bijdragen* en van het schatbare tijdschrift *Waarheid in Liefde!* U vooral noodig ik dringend uit, keurt dit onderwerp eene opzettelijke behandeling waardig. Hoe velen met mij wenschen in dezen eene heldere voorstelling, eenen vasten, evangelischen grond des geloofs! In volgende bladen, indien het mij vergund wordt die mede te deelen, zal ik van uwe ontwikkelingen getrouw rekenschap geven. Niets wensch ik, dan zuivere en heldere christelijke waarheid en vaste geloofsgronden."

De schrijver, of verzamelaar komt hier als een scepticist voor, die zich met de meest gewone christelijke denkwijze niet wel kan vereenigen, en eeni-

eenige van zijne bijzondere gevoelens daarom vooral voordraagt, opdat hij alzoo aanleiding geve, tot verder onderzoek en nadere toetsing. Het is waar, dat wij hier eenige goede gedachten, voorstellen en bedenkingen aantreffen, maar ze zijn menigwerf in vroegeren en lateren tijd in het midden gebragt en behandeld. Wie b. v. met de leer der gelukzaligheid van STEINBART bekend is, waarover zoo verschillend geoordeeld en gestreden is, zal zich onwillekeurig onderscheidene reizen derzelve herinneren. Nu en dan ontmoet men hier evenwel ook meer bijzondere, hem eigene en kenmerkende, begrippen, gelijk men zien kan uit het volgende:

»*Ik* gaf de omtrekken van dit verhaal (van een drie of vierjarig kind, dat bij een zwaren brand gestolen, door brave Echtelingen gekocht en als kind aangenomen werd, gelukkig opgroeide en eerst na 15 jaren haar eigenlijke ouders herkende, toen zij zoude worden uitgehuwelijkt) in zijn geheel, om aan de nieuwsgierigheid te voldoen. Maar het punt van gewigt, waarom ik het medeel, is: *de herinnering van vroegeren vergetenen toestand» door eenen lateren soortgelijken.* Het schijnt mij eene gewigtige waarheid, hier treffend en levendig voorgesteld. Ja, eene waarheid is het: gelijksoortige omstandigheden brengen den mensch vroegere, lang verledene, hem dikwijls geheel ontgane gebeurtenissen wederom te binnen. Denk ik over de dagen mijner jeugd,

waar-

waaraan ik gaarne en dikwerf terug denk, hoe veel is mij daarvan ontgaan! Ik heb vroeg mijne kindsche woonplaats verlaten. Namen van speelmakkers, bewoners van zekere huizen, het verband van onderscheidene ontmoetingen, — hoe kan eene enkele omstandigheid veel daarvan terugbrengen! Vóór weinige weken ontmoette ik in de trekschuit eenen schoolmakker, dien ik in gene vijf en twintig jaren had gezien. Wij herkenden elkander en geraakten in gesprek. En nu was het mij, alsof ik op zijn gelaat mijnen ganschen jeugdigen leeftijd konde lezen. Lang vergetene dingen, die ik mij vaak met moeite had willen herinneren, lagen helder in mijn bewustzijn."

»Hoe kan de hoogste ouderdom dikwerf zoo helder en naauwkeurig van de lang vervlogen kindsche dagen, verrigtingen en ontmoetingen spreken! Wij staan der kindschheid wel in jaren veel nader, en kunnen ons haar toch op verre na niet zoo levendig voor den geest brengen! De ouderdom komt in gewaarwordingen, wijze van beschouwen, wenschen en begeerten der kindschheid weer nader; en *een latere soortgelijke toestand herinnert den vroegeren.*"

»Dikwerf peinsde ik over het bewustzijn van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, aangaande zijn voorbestaan bij den Vader. Hoe en van waar had Hij dat bewustzijn? Als zuigeling en kind kunnen wij het Hem toch wel niet toekennen. Wanneer verkreeg Hij het en op welk eene wijze? Ongewigtig

zal

zal men deze vragen toch wel niet heeten? Al wat tot de kennis van onzen Heer JEZUS CHRISTUS behoort, is van een veelzijdig gewigt. Wij brengen het straks voorgestelde aangaande het herinneringsvermogen in verband met de menschelijke ontwikkeling onzes Heeren. Toen Hij in eene menschelijke gedaante op aarde verscheen, legde Hij zijne heerlijkheid af, en werd ons in alles gelijk. Zijn geest moet ook op eene menschelijke wijze ontwikkeld en gevormd worden. Zich zelven onbewust en ontdaan van alle kennis, ligt Hij in zijne schamele wieg. Langs eenen menschelijken weg ontwikkelen zich zijne geestvermogens hoogst voorspoedig. *Zoo komt Hij den toestand* weer nader, waarin Hij in een voorgaand tijdperk van zijn aanzijn geweest was; en het bewustzijn, de herinnering van dien toestand komt wederom boven (*taucht wieder auf*, zou de Duitscher zeggen,) eerst flaauw en donker, gedurig duidelijker, tot dat Hij eindelijk als gevormd mensch eene volkomene en heldere wetenschap heeft van zijn vroeger hemelsch leven......"

»Straks sluimeren wij den doodslaap. Zal onze ziel ook in een nieuw levenstijdperk eene nieuwe vorming van onderen af aan beginnen, eerst bewusteloos van haar vroeger bestaan, maar bij nieuwe ontwikkeling zich daarvan volkomen bewust? De boom, die in de lente zijne eerste bladjes ontvouwt, staat daar in den zomer heerlijk bloeijende, in den herfst met zijne vruchten. Maar de-

deze vallen af, en in den winter heeft hij blad, noch bloei, noch vrucht. Maar het verloopen jaar is daarom voor hem niet verloren! Hij heeft niet slechts andere wezens schaduw en geur en voedsel aangebragt, maar hij zelf is ook in omvang en gehalte toegenomen, om in een volgend tijdperk zijns levens meerdere vruchten te dragen. Wees hem gelijk, o mensch! Dat alles om u henen zich aan uwen bloei, aan uwe vrucht verkwikke, en voede aan uwe wetenschap, geschiktheid en deugd. En dat vrij in den winter des doods uw bloei en vrucht afvalle: gij zijt volmaakter geworden, in kracht, aanleg en vermogens toegenomen, en in gindsche lente dragt gij daardoor overvloediger bloei en vrucht!"

Dit oordeelden wij uit dit vrij zonderling zamengesteld geschrift hier te moeten aanstippen. Wilden wij eenigzins uitvoerig over het hier aangestipte en voorgestelde handelen, wij zouden dan de grenzen verre moeten overschreiden en veel hebben aan te merken.

Over het algemeen is het ons voorgekomen, dat de schrijver of verzamelaar beter gedaan had, met over de aangevoerde punten vooraf diep na te denken, goed geschrevene belangrijke werken op te slaan, en waarlijk geleerde en geachte Leeraren en Hoogleeraren raad te plegen, dan zoodanig een werkje in het licht te geven, in eenen tijd, waarin men losheid van beginselen en twijfelzucht ten nadeele van de beste en heiligste aangelegenheid

zoo ijverig poogt te bevorderen, maar ook het bijgeloof zoo zeer het hoofd opsteekt en listiglijk alles aanwendt, om van het uitgestrooide zaad der verdeeldheid, voor dwanggezag en duisternis, de beoogde vruchten te plukken.

Merkwaardig vinden wij deze hier voorkomende aanhaling uit *Revue de Paris*, Dec. 1840. Il est une question, que soulèvent naturellement de pareilles tentatives. Comment ces écrivains, qui proclament l'idée religieuse comme sublime entre toutes les autres, comme la plus essentielle au bonheur de l'humanité, ne sentent-ils pas, que la défense de cette est une mission difficile et sacrée, dont ne doivent *se charger que des esprits d'élite?* Comment ne savent ils plus, que l'arche sainte ne veut pas être soutenue par tous indifféremment, et que jadis le Dieu, qui l'habitait, renversa sans vie à ses pieds celui qui y avait osé porter une main aussi faible qu'imprudente? Men moet niet verwijderen, maar vereenigen, niet afbreken, maar opbouwen.

JOZEF II en PIUS VI. *Eene stem uit het verledene ter waarschuwing voor het toekomende. Door* J. WANGENMÜLLER, *Katholiek Pastoor. Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Doesborgh, *bij* Kets en Lambrechts, 1841. *VI en* 70 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,75.

Voor de gebeurtenissen van onzen tijd is het ze-

zeker nuttig de vroegere geschiedenis te raadplegen en te herinneren hetgeen te voren is voorgevallen. Bijzonder is het aan te bevelen, dat men alzoo de oogen te meer leere openen voor de waarheid, ten einde niet door den schijn bedrogen en in de ketenen der duisternis verward te worden. Deze bijdrage heeft haren oorsprong ontleend, aan Pruissens bemoeijingen met de wederspannige Aartsbisschoppen van *Keulen* en van *Posen*.

»Langzamerhand," zegt de Schrijver, »zijn de schriften over de kerkelijke aangelegenheden in *Pruissen* verstomd, zonder dat de zaak zelve hare eindbeslissing bereikt heeft. Van sommigen wordt de Pruissische Regering wegens hare schreden berispt, van anderen verdedigd, weder van anderen geprezen."

»De verlichte, ware Katholiek kan niet anders dan zich der laatste partij aansluiten en erkennen, dat de Pruissische Regering, na zoo vele vertrouwelijke onderhandelingen, mededeelingen en minnelijke schreden, hare landswetten, die met gelijken maatstaf alle hare onderdanen omvatten, maar door priesterlijke aanmatiging het grootste gevaar liepen, op geene andere wijze kon doen gelden, dan door aan de welbekende Aartsbisschoppen hunne ambtswaardigheid niet te ontnemen, maar hun slechts derzelver uitoefening in de Pruisische landen te verbieden."

»Dat de Pruissische Regering het volste regt heeft, kan niemand betwijfelen, en is ook door be-

bekwame Leeraars van het kerkelijk regt, bijzonder evenwel door PFLANZ, genoegzaam uitgemaakt. Het was hier in het geheel niet te doen om zuiver geestelijke aangelegenheden, — de strijd was geen ander, dan die, waarin JOZEF II met de Roomsche Curie gewikkeld was, en zegerijk volhield. Daar nu nog niet een enkele katholieke Theoloog op de gedachte gekomen is, om dezen Keizer te verketteren, schoon hij ook de aanmatigingen der Roomsche Curie in zaken van kerkelijk beheer afwees, zoo wenscht even zoo elke onbevooroordeelde, dat de Pruissische Regering, die in het zelfde geval verkeert, in de nog te wachtene *beslissing der zaak*, wat *het wezenlijke* betreft, niet zal toegeven, daar het volle regt aan hare zijde is."

»Om de hooge Regering, ten aanzien van het te verwachten resultaat, in de oogen van alle Katholieken te regtvaardigen, heeft de Schrijver het ondernomen, de onderhandelingen van JOZEF II en zijnen Minister KAUNITZ met de Roomsche Curie kort voor te stellen. Steeds waren de Pausen, gelijk de eerste Afdeeling van het werkje toont, ook in zaken der kerkelijke tucht, den Keizers onderworpen, en slechts door de barbaarschheid der tijden, en andere toevallige omstandigheden, heeft zich dit veranderd."

»Aan JOZEF II danken wij de redding der Duitsche kerkenvrijheid, zijn licht bestraalt ook nog onzen tijd, schoon ook eene zekere partij het zoekt

 uit

uit te blusschen, die evenwel, Gode zij dank! door de kracht der Duitsche Regering, zonder het Katholicisme in het geringste eenig nadeel te doen, zal verjaagd worden."

Opmerkelijke woorden voorzeker van eenen Roomschen Pastoor. Mogten velen hunner ook zoo gezond leeren denken en spreken; hoe veel moeite en kwaad zou er dan of voorgekomen of gestuit worden. Het stukje is in twee afdeelingen afgeperkt, waarvan de eerste, de betrekking doet kennen van de Pausen tot de Roomsche Keizers, en de tweede de geschiedenis herinnert van Keizer JOZEF II en Paus PIUS VI; welke laatste vruchteloos eene reis naar *Weenen* ondernam, om JOZEF II te bewegen tot het intrekken van zijne verordeningen tegen de overheersching en het misbruik van gezag, ten nadeele van het wettig gezag der Burgerlijke Regering, en ten verderve dus van de Maatschappelijke zamenleving. Mogten alle Vorsten en ook alle Roomsche Regeringen aan dien beroemden Vorst in onzen tijd veel denken, en waken voor zich zelven en voor hunne ingezetenen, opdat zij van de listige pogingen en aanmatigingen van den Roomschen stoel, die ook nu nog allen aan zich wil onderwerpen, geen nadeel lijden. Wanneer zij slechts uit eigene oogen zien en hunne hooge regten en pligten met waardigheid handhaven, zal het hun in onzen tijd, niettegenstaande al de sluwheid en schijnheiligheid van de hierarchie te *Rome*, veel ge-

gemakkelijker vallen dan JOZEF II, alle die verderfelijke bemoeijingen te verijdelen, en de knellende banden van Geestelijke dwingelandij, voor welke niets heilig is, los te maken en te verbreken, en, alzoo de christelijke vrijheid te handhaven, welke de eenige Heer en Koning zijner Kerk, die geen zoogenoemde stedehouders op aarde dulden kan, voor al zijne belijders in geest en waarheid voor eeuwig verworven heeft.

De ongenoemde Vertaler heeft achter elke afdeeling, door eenige aanteekeningen, de bruikbaarheid van dit stukje voor den minkundigen Nederlandschen lezer, zoeken te verhoogen.

Na *den* Schrijver zelven te hebben laten spreken, vervolgt hij, in zijn eigenaardig voorberigt, op deze gepaste wijze:

»Wie wenscht niet, dat zulk een geest zich meer overal onder de belijders der Katholieke Godsdienst moge openbaren, zulk eene taal meer overal in hun midden gehoord worden? Hoe weldadig zou dit voor hunne eigene belangen zijn. Of is het alleen het Protestantisme, hetwelk van de Jezuitische woelingen, die van *Rome* uitgaan, nadeel te vreezen heeft? Neen, ook de Katholieke Kerk zelve moet zich, in deze dagen, tot ernstige waakzaamheid opgewekt gevoelen. Het strekt haar tot oneer, en bedreigt haar met de grootste gevaren, dat zij zich verlaagt, om het blinde werktuig te zijn eener partij, die zich zelve alleen bedoelt, en, waar het de bereiking harer oogmerken geldt,

niets te heilig en niets te dierbaar acht. Mogt dit kleine, eenvoudige stukje dan ook in de handen van velen mijner Katholieke landgenooten komen. In hetzelve spreekt een Leeraar hunner eigene Kerk, en wat hij zegt, bewijst hij door de getuigenissen der vroegste Kerkvaders, en door onloochenbare daadzaken, uit de geschiedenis ontleend."

»Mogt deze stem uit het voorbij gesnelde verledene vooral niet verloren gaan voor u, mijne protestantsche Broeders en Zusters! Zij wijst u op de hoogte, waartoe eenmaal *Rome's* hierarchie geklommen is, zij roept voor uwen geest dagen terug, waarin de geestelijke oppermagt der Pausen de regten der volken en der Vorsten willekeurig aantastte en vertrapte. Hoe past het ons, die stem ter harte te nemen. Van het knellende juk der zoogenaamde Stedehouders van CHRISTUS geheel verlost, — een gevolg der heerlijke en zegenvolle hervorming — staan wij daar, als vrije kinderen Gods, geen' anderen Meester erkennende, dan Hem, die ons door den Vader gegeven, en wiens juk zoo zacht, wiens last zoo ligt is. O! hoe gaarne zou men ons dit voorregt ontrukken, op onzen dierbaren grond, van het bloed onzer groote vaderen als doorweekt, nogmaals het volle gezag van *Rome's* geestelijken Opperheer herstellen, en den immer meer voorwaarts strevenden geest, in zijne vrije ontwikkeling, belemmeren. Mogt *Neêrlands* Vorst wijsheid en

kracht

kracht bezitten, om tegen Jezuitische listen op zijne hoede te wezen, en met nog beter gevolg, dan JOZEF I, zijne koninklijke regten handhaven, en alles, wat het talrijkste, beste en vermogendste gedeelte zijner onderdanen, met regt, hinderen kan, moedig tegengaan! Mogten alle Protestanten, doordrongen van hunne godsdienstige voorregten, meer in den echten geest des reinen Evangelies denken en handelen, elkander broederlijk de hand bieden, ter beveiliging hunner gemeenschappelijke zaak, en alzoo, door eigene zedelijke kracht, nog verhoogd door een onbepaald vertrouwen op den Almagtige, rustig en vreedzaam voorwaarts staren! *Dat geve de Vader der lichten!*"

Dit zal genoeg zijn, om den waren geest te doen kennen, waarmede wij ons van ganscher harte vereenigen.

Het éene en altoos noodige; een woord van opwekking aan mijne nadenkende en welgezinde Landgenooten. Door Dr. J. E. FEISSER. *Te* Groningen, *bij* W. van Boekeren, 1841. 64 *blads. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,60.

De aanleiding tot dit geschrift, zegt de Heer FEISSER zelf, is deze: *Wij gelooven, en daarom spreken wij.* »Door eigene levenservaring op den weg tot een nuttig leven voor anderen, en tot

eene gelukkige gemoedsgesteldheid voor mij zelven geleid, drong mij de zucht, om het middel, waardoor zich dat een en ander bij mij is begonnen te ontwikkelen, ook aan mijne Landgenooten aan te prijzen; in de hoop, dat de zegen des Heeren die poging niet geheel onvruchtbaar late!"

Dit is voorwaar geschikt, om den lezer gunstig in te nemen, en het hem aangeboden stukje met verlangen te doen opnemen. Met een wezenlijk genoegen kunnen wij de verzekering geven, dat het hier geleverde kennelijke blijken oplevert, voor de getrouwheid dezer betuiging. . Het edelst doel straalt hier toch overal kenmerkend door en de taal hier gesproken is gemoedelijk ernstig, verstaanbaar voor het christelijk hart en geschikt, om christelijke gevoelens op te wekken en te versterken.

Vooraf gaat eene soort van inleiding, aan het hoofd hebbende de woorden *Joh.* IV: 35*b* waarin een blik geworpen wordt, op de tegenwoordige omstandigheden, aangewezen dat het verschil tusschen het geslacht der menschen met dat der redelooze schepselen tot de *bewustheid* van God en de *volmaakbaarheid*, of toenemende ontwikkeling, als twee hoofdpunten kan gebragt worden en ten slotte aangemerkt:

»Hoe zijn *nu* de tijden?" .....

»Gelijk wij aan het begin zeiden: — naar de klagten en wenschen te oordeelen, die uit alle standen en klassen in de maatschappij ontboezemd

wor-

worden, dan zoude menig goedhartige Beschouwer zich over dezelve bedroeven. Wanneer iemand intusschen wat dieper in de zaak doordringt, met de gesteldheid van onze natuur en met de geschiedenis raadpleegt, dan zal hij zich veeleer verblijden, al is het vooreerst ook nog maar in hope. Want *deze* tijden zijn *de noodzakelijke grondslagen* voor betere tijden, schoon men tot die betere helaas! soms door bloed en tranen moet heenworstelen. Moge de Allerhoogste ons land en volk daarvoor genadig bewaren! Hoe het zij: het is thans dringend noodig, dat alle goeden en verstandigen waken, bidden en werken; en, om mijne gelijkgezinde *medeburgers en mede-Christenen daartoe eenigzins* bevorderlijk te zijn, — daartoe alleen heb ik mij verpligt gevoeld, deze bladen te schrijven, altoos met het oog op God, die den wasdom geeft."

Hierop volgen drie korte verhandelingen, de eerste tot tekst hebbende 1 *Tim.* IV: 8; de tweede *Col.* I: 14—20, en de laatste, *Rom.* XI: 14, 18.

In de eerste wordt als hoofdgebrek van onzen tijd, ook in ons Vaderland, *Goddeloosheid* of het tegenovergestelde van Godzaligheid, aangemerkt; welke laatste zich bijzonder openbaart in geloof, liefde en hoop, en alzoo de bron oplevert van 's menschen waarachtig geluk in deze en in de toekomende wereld.

Tot het aangrijpen van het beste middel daartoe, wordt, in de tweede verhandeling, de Neder-

 land-

landsche lezer ernstig opgewekt, om den Heere JEZUS CHRISTUS te beschouwen en te volgen, als den eenigen en volmaakten leidsman ter zaligheid, of tot die Godzaligheid, welke zich in geloof, liefde en hoop bij den mensch openbaart.

Te regt heeft de Dr. hier, tegen eene eenzijdige beschouwing van Hem, die de ware weg ten leven is, gewaarschuwd, en aangemerkt dat wij, wanneer wij éénen schakel uit zijn leven wegnemen, het moge zijn woord, of zijn leven, of zijn lijden en sterven, of zijne verhooging zijn, spoedig zouden bemerken, dat ons *alles* aan hem ontviel, en verklaard, dat hij CHRISTUS willende aanprijzen, als den Eenigen en algenoegzamen Zaligmaker der menschen, door Hem verstaat: dien heiligen Zoon van God, die van de kribbe te *Bethlehem* tot aan zijne verhooging aan Gods regterhand in de hemelen, door zijn woord en leven, door zijn lijden en sterven, door zijne opstanding en Hemelvaart, het van God verordende *volkomene* middel is, tot aankweeking van geloof, liefde en hoop in de harten der menschen; terwijl dat middel daar het werkzaamste zijn zal, waar het door te minder bijvoegsels krachteloos gemaakt en dus op de zuiverste en eenvoudigste wijze gebruikt wordt.

Hier wordt dan ten betoege, op eene waren eerbied, liefde en bewondering ademende wijze, de Zaligmaker voorgesteld, zoodanig dat geen Christen het lezen kan, zonder hartelijke goedkeuring.

De

De derde of laatste verhandeling, eindelijk, is zoodanig ingerigt, dat de lezer wordt opgewekt om de vraag of klagt:" Maar helaas! waar vindt men nog dien algemeenen christenzin, die heerschende Godzaligheid, als een gemeen goed van de meerderheid der menschen? Waar vindt men nog dat geloof, die liefde en hoop, welke men, na zoo vele eeuwen van de werkzaamheid des Zoons van God, billijk verwachten mogt?" — niet twijfelmoedig en ongeduldig, gelijk maar al te dikwerf, te misbruiken, maar, naar aanleiding der aan het hoofd geplaatste woorden van den Apostel PAULUS, na te denken, 1.) op hetgeen dat van buiten af tot de menschen gebragt wordt, *de prediking* namelijk van CHRISTUS, en 2.) aan iets dat zich van binnen uit bij de menschen voordoet, t. w. de algemeen heerschende aardschgezindheid of vleeschelijkheid, die men onder rijk en arm, en onder jong en oud aantreft, voor zoo velen zij nog niet door CHRISTUS in meerdere of mindere mate van dezelve verlost zijn.

Ook hierover wordt iets behartigenswaardigs gezegd en het geheel besloten op deze kenmerkende wijze:

»Beleven wij thans tijden van in het oog loopende onvoldaanheid met het bestaande, tijden van berispingen, klagten en wezenlijke duisternis: verre zij het van ons, om daarover te morren, of dezelve als onheil te beschouwen; — zij zijn ons veeleer eene goede gave van boven van den Va-

Vader der lichten. *Thans* zijn derhalve de velden bijzonder wit, om te maaijen; en, zien wij den oogst over, waarlijk! ook thans mag men nog zeggen: »*de arbeiders zijn weinigen!*" "

»Als eene eenvoudige *opwekking* tot dien arbeid wenschten wij daarom dit stuk slechts aangemerkt te hebben, toegewijd aan de welgezinden en redelijk denkenden in ons dierbaar Vaderland, zoo kennelijk, in vroegere eeuwen en nog ten huidigen dage, van den Hoogen God bewaard en gezegend. Mogt het Hem behagen, die alleen den wasdom geeft, om deze poging niet geheel ijdel te doen zijn! Mogten velen met ijver en vurige belangstelling in de groote zaak der opvoeding van het menschelijke geslacht voor een hemelsch, eeuwig Vaderland, de handen in één slaan, doen, wat er te doen valt, met kracht, en alzoo de middelen worden, van welke zich de Koning der koningen bedient, om zielen toe te brengen tot de gemeente dergenen die zalig worden!"

»JEZUS CHRISTUS zij ons daartoe alles in allen; want Hij is onze vrede, die eenmaal den middelmuur des afscheidsels tusschen Joden en Heidenen verbroken heeft, opdat hij die twee in Hem zelven tot éénen nieuwen mensch zoude scheppen. En Hij, die *dat* gewild en aanvankelijk gedaan heeft, Hij zoude *nu*, daar hij verhoogd is aan de regterhand Gods, geene magt hebben, om die velen geheel één te maken, die in Zijnen Naam reeds gedoopt zijn, en Hem zonder ergernis of bespotting belijden!?"

»In-

»Indien Hij slechts regt gepredikt mogt worden, zuiver, volhardend, door den geheelen mensch; waarlijk! zoodanige arbeid zal niet ijdel zijn in den Heer. Er zal vroeg of laat in ons Vaderland, in de gansche wereld, een toestand van heil geboren worden, die de levendigste verbeelding te boven gaat, zoodra de kennis en de liefde des Heeren de aarde bedekken, gelijk de wateren den bodem der zee!"

Aan het einde dezer korte beschouwing nu genaderd, prijzen wij over het algemeen niet alleen de edele strekking, maar roemen ook grootendeels de hartelijke uitvoering, ter bereiking van dezelve.

Niet *alles* echter willen wij hier door onzen goedkeuring bekrachtigen. Naar ons oordeel zijn sommige bepalingen als van geloof, wet, ziel en godzaligheid geenszins boven gegronde bedenkingen verheven. Eenige aanmerkingen hadden wij liever hier niet gevonden, niet alleen omdat ze aan gegronde tegenspraak zijn blootgesteld, maar vooral ook, omdat wij vreezen, dat daardoor de gewenschte indruk bij velen zal worden belemmerd. Ons dunkt ook, dat dezelve hier zeer goed hadden kunnen weggelaten zijn, ja zelfs, dat des Schrijvers groot en goed oogmerk hem daarvan moest hebben terug gehouden.

Mogt deze lectuur veel goeds stichten!

De

De Evangelische Broeder-Gemeente der Hernhutters in oorsprong, aard en werking beschouwd. Door J. WITKOP, *Predikant te* Metzlawier. *Te* Groningen, *bij* J. B. Wolters, 1841. *IV en* 189 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,80.

Van het hier geleverd werkje heeft de Eerw. WITKOP zelf den lezer dit berigt gegeven:

»Het kerkgenootschap der Hernhutters, of de Evangelische Broeder-gemeente, is in meer dan een opzigt onder de merkwaardigste verschijnselen op het gebied der christelijke kerkgeschiedenis van het laatste tijdperk te tellen. Zoowel haar oorsprong, als haar aard en werking, zijn even merkwaardig voor elk, die den gang des christelijken levens wil kennen. Ondertusschen is onze letterkunde arm te noemen in geschriften, die de Hernhutters kenschetsen. Een enkel werk uitgezonderd, dat daarenboven noch op onpartijdigheid, noch op volledigheid aanspraak kan maken, vindt men bij ons letterlijk niets, waaruit eene eenigzins voldoende kennis der Broeder-gemeente kan worden geput. Hierin naar vermogen te voorzien, is het doel met de uitgave van dezen arbeid. Door eene vriendelijke hand kwam ik in het bezit van een Hoogduitsch werkje van Prof. C. F. SCHULZE, over de Broeder-gemeente. Hetzelve kwam mij

hoogst

hoogst geschikt voor, om als grondslag te dienen voor een' meer volledigen arbeid. Zulks is geschied."

»In de beschrijving der inrigting van de gemeente, ben ik SCHULZE op den voet en veeltijds woordelijk gevolgd. Haar oorsprong is dieper opgehaald aan de hand van SCHRÖCKH; terwijl het karakter van haren edelen stichter vooral bewerkt is naar hetgeen het schoone werk van JOHANN GEORG MULLER, *Bekenntnisse merkwürdiger Männer von sich selbst*, op het art. ZINZENDORF, en ook de schriften van ZINZENDORF zelven, daartoe aanbieden. Bij de ontwikkeling der leer is vooral gebruikt het hoofdwerk der broederen, SPANGENBERG's *Idea fidei fratrum*. De overige bronnen zijn hier en daar aangewezen."

De orde van behandeling of inhoud is deze:

Korte inleiding.

Eerste afdeeling. Oorsprong der Evangelische Broeder-gemeente.

Hoofdst. I. Toestand der Luthersche Kerk aan het einde der XVIIde eeuw.

Hoofdst. II. Levensgeschiedenis des Graven VAN ZINZENDORF, van zijne geboorte af tot aan zijne kennismaking met de Moravische Broeders.

Hoofdst. III. Geschiedenis der Moravische Broeders tot op den tijd, in welken zij den Graaf VAN ZINZENDORF leerden kennen.

Hoofdst. IV. Stichting der Evangelische Broedergemeente te *Hernhut*.

Hoofdst.

Hoofdst. V. Vorming, bevestiging en uitbreiding der Evangelische Broeder-gemeente door den Graaf VAN ZINZENDORF.

Hoofdst. VI. Aanvallen en vervolging, door den Graaf VAN ZINZENDORF en zijne gemeente doorgestaan.

Hoofdst. VII. Levenseinde en karakter des Graven VAN ZINZENDORF.

Tweede afdeeling. Inrigting der Evangelische Broeder-gemeente.

Inleiding,

Hoofdst. I. Leer der Evangelische Broeder-gemeente.

Hoofdst. II. Inrigting der Evangelische Broeder-gemeente. 1.) Over de gemeente in het algemeen en hare verdeeling in tropen en koren. 2.) Over het bestuur der Evangelische Broeder-gemeente. 3.) Over de kerkelijke inrigtingen en gebruiken der Evangelische Broeder-gemeente. 1. Kerkelijke ambten. 2. Kerkelijke gebruiken. 4.) Over de verordeningen in de gemeente en de middelen tot derzelver instandhouding. 5.) Het finantie-wezen der Evangelische Broeder-gemeente.. 6.) Werking der Evangelische Broeder-gemeente. 7.) Betrekking der Broeder-gemeente tot den staat.

De lezer ziet hieruit, wat hem hier wordt aangeboden, welke de voornaamste bronnen zijn, waaruit de Schrijver geput heeft, welke orde van behandeling door hem gevolgd is en het doel, dat hij heeft zoeken te treffen.

De

De Eerw. WITHOF is in deze niet onoordeelkundig te werk gegaan, heeft de geschiedenis goed geraadpleegd, en er zich op toegelegd, om de Hernhuttersche Protestanten naar waarheid te doen kennen en te beoordeelen.

Het goede is door hem geprezen, het bijzondere aangewezen, het verkeerde afgekeurd, het overdrevene aangestipt, en over het algemeen zal men moeten erkennen, dat hij met waarheidsliefde eene zachtheid in de beoordeeling en toetsing der bijzonderheden vereenigd heeft, welke lof verdient.

Omtrent wijlen den vermaarden Graaf VAN ZINZENDORF, heeft hij zich zeer beijverd, niet alleen zijne rustelooze pogingen naar vereisch te doen kennen, maar ook zijn karakter te schetsen en over zijne schriften naar derzelver mindere of meerdere waarde te doen oordeelen. Met genoegen zullen deskundigen met ons hier opmerken, dat hij gerne vrijheid gevonden heeft, om de laatste als bijzonder merkwaardig en belangrijk te doen beschouwen. Ook zal men de inrigting der Evangelische Broeder-gemeente in eenige bijzonderheden zoodanig hier voorgesteld vinden, dat men in staat gesteld wordt, daarvan een vrij volledig denkbeeld te vormen.

Wij achten dus, dat dit werkje aan den titel beantwoordt, en dat zij, die deze christelijke broederschap nader wenschen te leeren kennen, er met vrucht gebruik van kunnen maken. Als zoodanig prijzen wij dus hetzelve aan, met den har-

hartelijken wensch, dat alle Christenen, die het lezen, ook hierdoor te meer zullen opgewekt worden, om de waarheid in liefde te betrachten, en met verlating van alle faalbaar menschelijk gezag in de zuivere christelijke godsdienst, zich meer en meer aan te sluiten en te blijven bij de heilige waarheid, die in CHRISTUS JEZUS is, gegrond op de leere der Apostelen, zooveel in hen is, ieder wakende tegen de pogingen van ongeloof en bijgeloof.

Om ten slotte een staal bij te brengen, ten blijke op welk eene wijze de Eerw. WITKOP zijn oordeel hier heeft doen kennen, kiezen wij daartoe het volgende:

»Alle deze middelen ter instandhouding der gemeente-verordeningen, gelijk deze laatste zelve, moeten, naar de meening der Broeder-gemeente, tot het doel hunner vereeniging leiden; zij moeten het kwade verhinderen en het goede bevorderen; zij moeten de gemeente-leden niet tot last, maar tot weldaad verstrekken; zij mogen aan niemand opgedrongen, maar moeten door ieder uit vrije overtuiging en keuze worden aangenomen; zij moeten geene aanmatiging of inbeelding van bijzondere heiligheid, maar het gevoel der menschelijke zwakheid en onvolkomenheid opwekken. Ondertusschen bemerkt men, dat de geest hunner inrigting al te ergdenkend en beperkend is en geenen beteren zin in de menschen erkent, dewijl dezelve de vrijheid des in- en uitwendigen le-

levens door te enge grenzen beperkt, zelfs schuldelooze vreugde verbiedt; waardoor een dwang ontstaat, die ligt drukkend worden en tot huichelarij en schijnheiligheid aanleiding geven kan. Want hoe ligt gevoelt zich de mensch ontevreden met zijnen toestand en beladen met drukkende lasten, wanneer hij ziet, dat hem verboden is, wat anderen, zonder nadeel voor hun beroep en godsvrucht, doen en bedrijven; en hoe ligt verheft hij zich op bijzondere heiligheid, die zekere uitwendige vormen derzelve vasthoudt, welke toch geene waarde hebben, zoodra de geest ontbreekt, die ze bezielen moet. Ja, konde de Broedergemeente geheel op zich zelve, zonder eenige aanraking met de overige wereld, of geheel afgezonderd van andere menschen, bestaan, zoo zoude het lastige van de genoemde bepalingen minder worden ondervonden. Daar zulks echter onmogelijk is, zoo kan het niet anders, of dikwijls moet onder de gemeente-leden de begeerte naar de wereld en derzelver genoegens ontstaan; hunne gemeente-verordeningen moeten door velen hunner als een drukkende last worden beschouwd; menigeen uiterlijk zich aan de Broeder-gemeente aansluiten, en innerlijk aan de wereld, en in de stille eenzaamheid zich veel veroorloven; hetwelk hij zich voor het oog der wereld ontzegt."

»Daarom zal ook misschien HANSEN, bij vele onjuiste beweringen, daarin regt hebben, dat de in de gemeente opgevoeden, schier zonder uit-

zondering, geene helden voor de zaak der Broeder-gemeente zijn, en dat zij dikwijls slechts daarom bij de Broeder-gemeente blijven, wijl zij geen' anderen kans op een vast bestaan en huisvesting hebben. Dan ook de uniteits-oudste Loretz zegt: »Eene veelvuldige ondervinding heeft den broede»ren geleerd, dat noch alle mogelijke zorgvuldig»heid, om onze jeugd van jongs af voor slechte »voorbeelden, schadelijke indrukken en natuurlijke »en zedelijke onheilen te bewaren, noch de naauw»gezette pogingen, om ze tot het goede op te »leiden en haar waarheid en openhartigheid in te »prenten, de wezenlijke eigenschappen van eenen »broeder onfeilbaar te weeg brengen."

»Slechts van hen, die, na een moeitevol leven, met een brandend verlangen naar orde en rust, naar stille tucht en godsvrucht, tot de Broeder-gemeente overgaan, laat zich verwachten, dat zij derzelver verordeningen als eene heilzame weldaad beschouwen en zich gaarne naar dezelve voegen, met eene stipte getrouwheid, welke geene vrucht van dwang, maar van waar verlangen des harten is. Voor het overige willen wij niet ontkennen, dat eene gemeente, die naauw vereenigd is en uitwendig aanzien zal bewaren, strenge tucht en verordeningen behoeft, en dat ook deze tucht en verordeningen op menig ruw gemoed heilzaam kunnen werken; doch ook mogen wij beweren, dat dezelve slechts bewaren, niet verbeteren, slechts de openbaarmaking van booze gezindheden ver-

hin-

hinderen, ze niet uitroeijen, slechts wettigheid, geene zedelijkheid kan bewerken. Ware zedelijkheid en godsvrucht zijn niet aan bepaalde vormen gebonden, zij gedijen slechts bij vrijheid. Daarbij mag vrijelijk velerlei in den maalstroom des levens te gronde gaan, des te hooger en heerlijker staan diegenen, die midden in dezen maalstroom zich staande houden en zich uit denzelven verheffen."

De Honigbij, of Bloemlezing op het gebied der kunst, wetenschap en smaak. N°. 1—6.

'tNaarstig honigbijtje vloog
IJv'rig heen en weêr, en zoog
't Geurig sap uit alle bloemen.
»Bijtje," sprak een Herderin,
»Schoon ik uwe vlijt bemin
»Kan ik uw gedrag niet roemen:
»Menig bloempje, schoon van schijn,
»Is vol doodelijk venijn."
»Ach," sprak zij, »mijn Herderin,
»Al 't venijn laat ik er in."

Te Zalt-Bommel, *bij* Joh. Noman en Zoon, 1842. 192 *bladz. In kl.* 4to. *De prijs is f*1,95.

Onder dezen titel wordt aan het Nederlandsche Publiek eene mengeling van verschillende stukken en bijzonderheden aangeboden, om er in ledige oogenblikken tot nut en ontspanning gebruik van

te maken. Elke maand is men voornemens een stukje te leveren, en dus jaarlijks een twaalftal, naar het getal der maanden, gelijk wij er hier zes, of voor de eerste maanden dezes jaars, voor ons hebben. In N°. 2 ontmoeten wij het volgend dichtstukje van den Heer J. C. PERK:

»Zeg mij bijtje, waarom zweeft
Gij zoo wijd en zijd in 't rond?
Vindt men honig overal
Op zoo velerhande grond,
Vindt men die in bosch en heide,
Bloemtuin, graanveld, duin en weide?"

O ik zoek waar mij de Heer
Slechts een bloem of kruidje geeft,
Waar zijn daauw het aardrijk drenkt,
Waar zijn kleinste schepsel leeft,
'k Zoek en vind Zijn goede gaven
In een lusthof — op de graven.

»Is het slechts voor U alleen
Wat gij uit die bloemen put?"
Dwaas! van waar die domme vraag?
'k Werk slechts voor der menschen nut:
'k Breng U al die gaven mede,
Ben met weinig ZELF te vrede.

»Bijtje, doet gij anders niet?"
'k Sla terwijl 'k naar honig streef

Ook

Ook de menschen steelswijs gà
Als ik gonzend om hen zweef:
'k blik door 't venster der kasteelen —
En door 't loover der prieelen.

'k Zie de jagers in het veld,
Of de visschers aan den plas:
'k Zie den landheer op zijn goed,
En de maaijers in het gras,
De arme vrouw verbleekt door kommer,
't Minnend paar in 't frissche lommer.

'k Keer dan wel te vreê naar huis
En *op 't einde van den dag*
Deel ik aan de menschen soms
Mede wat ik hoorde of zag;
Opdat zij door schrift of zangen
Daar meè *nut* en *eer* erlangen.

Het honigbijtje dat hier vliegt en gonst en aast, levert alzoo ook een mengelmoes van waarnemingen, ervaringen, versinsels om de aandacht te trekken, de lachspieren in werking te brengen, de dwaasheden ten toon te stellen en meer of minder doelmatig, ook geestig somtijds, het een en ander korter of breedvoeriger, ook wel eens wat langdradig, den hoor- en leeslust voor te werpen of aan te bieden, of ook wel op te dringen; terwijl het uitwendige, in stede van verwaarloosd, met bijzondere inspanning schijnt overdacht, be-

werkt en uitgevoerd te zijn, om den honig regt uitlokkend aan te bieden en den trek tot lezen op te wekken. Vignetten, schilderijen, portretten, karikaturen in verschillende lijnen, kleuren, lijsten, enz. enz., moeten het oog tot zich trekken, en dus met den zindelijken druk wedijveren om te behagen.

Eenige der hier geleverde stukjes hebben wij met genoegen gelezen, sommige waren ons veel minder gevallig, over de uitgerekte lengte en breedvoerigheid werden wij wel eens ontevreden; maar over het algemeen vertrouwen wij zal dit mengelmoes bij velen goeden bijval vinden, en dan, hopen wij, het genoegen des levens vermeerderen en bevorderlijk wezen, ter bereiking van het goede doel. De prijs is waarlijk niet te hoog gesteld, naar de moeite, welke hier wordt aangewend.

Leidraad voor Armbesturen, inzonderheid voor Diakenen, tot aanwijzing van het gebruik der Wetten en Besluiten, betrekkelijk het Armwezen. Door J. H. REDDINGIUS, GZ., *Th. Doct. en Predikant te* Franeker. *Tweede, met vele besluiten vermeerderde druk. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1841. 79 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,90.

Het kan niet dan aangenaam zijn voor den

Schrij-

Schrijver, dat eene nieuwe uitgave noodzakelijk blijkt geworden te zijn, en voor den gebruiker, wanneer hij bij de vergelijking ontdekt, dat de Schrijver zich beijverd heeft, in den nieuwen eenen verbeterden druk te leveren. Met goedkeuring heeft de Recensent van dezen leiddraad gezien, dat deze nieuwe uitgave eene aanmerkelijk vermeerderde is, volgens den titel; hoewel het hem nog aangenamer zoude geweest zijn, indien de Eerw. REDDINGIUS van zijne (in dit Tijdschrift voor Julij 1838) gedane aanmerking, door eene nadere omwerking nog meer gebruik gemaakt had. Zekerlijk moest de wet (waaronder dan ook natuurlijk de latere bijvoegsels en wijzigingen begrepen moeten worden) hier de hoofdzaak wezen; maar eene nadere toelichting en aanwijzing, of vermelding van bijzondere gevallen, ter onderrigting van de belanghebbende collegiën van bestuur, beschouwen wij als noodzakelijk voor en in eenen leiddraad, welke dienen moet ten gebruike van dezulken, die inlichting behoeven.

Ondertusschen verblijden wij ons, dat de Eerw. REDDINGIUS zich bevlijtigd heeft, door eenen naauwkeurigen bladwijzer het ten dezen onvolledige aan te vullen en het gebruik alzoo te gemakkelijker te maken.

Mogt ook deze poging medewerken, om de wetgeving ten aanzien van het Armenwezen, overeenkomstig de gedurig gevoeld wordende, ja dringende behoefte in ons Vaderland, de meest mogelijke volkomenheid eindelijk te doen erlangen.

Niet alleen voor de behoeftigen zelven, maar ook voor de geheele maatschappij zou deze eene allerheilrijkste zaak zijn.

Latijnsche Spraakkunst voor eerstbeginnenden, *door* J. G. OTTEMA, *Phil. Th. Mag. Lit. Hum. Doctor*, *Praeceptor bij de Latijnsche scholen te* Leeuwarden. *Te* Leeuwarden, *bij* G. T. N. Suringar, 1841. *X en* 176 *bladz. In kl.* 8*vo*. *De prijs is f* 1,00.

Zonder, zegt de Heer OTTEMA, aan de verdiensten van andere voor de scholen bewerkte Grammatica's iets te kort te willen doen, geef ik deze *Latijnsche Spraakkunst* voor eerstbeginnenden uit, om voor mijne medeonderwijzers de keus van een leerboek nog ruimer te maken, dan zij reeds is. Geen uittreksel uit een grooter werk zijnde, behelst zij een op de school en voor de leerlingen der vijfde en zesde klasse opzettelijk vervaardigd opstel, en dus alleen datgene wat den leerlingen der laagste klassen noodig is te weten, als grondslag ter bestudering van uitvoeriger Taalkundige werken.

Men kan bij eerstbeginnenden ook van deze rudimenta gebruik maken; er is evenwel geene reden ons voorgekomen, waarom wij er boven andere de voorkeur aan zouden willen hebben gegeven. Alle veranderingen zijn geene verbeteringen. Behoefte aan deze Spraakkunst bestond er niet, maar

va-

variis modis bene fit. Ieder eenigzins bevoegd onderwijzer is gewoon naar bevind van zaken en personen te handelen, en zal zijne manier van onderrigt *mondeling* zoodanig weten in te rigten, als hem blijkt meest geschikt te zijn, om spoedig grondig en gemakkelijk der jeugd de eerste beginselen te leeren. Voor een schoolboek als het onderhavige moest de prijs aanmerkelijk lager gesteld zijn, en daartoe zou ook eene aanmerkelijke bekorting zeer goed hebben kunnen medewerken. Aanmerkingen, als b. v.: Het schijnt, dat in het zamengetrokkene *inrest* de syllabe *te* welluidendheidshalve is ingevoegd, gelijk ook welluidendheidshalve de *s* uit *resfert* is weggelaten, had men gerust hier achterwege gelaten.

Wie zou b. v. ook hebben kunnen vorderen, dat hier, in een beknopt onderrigt voor eerstbeginnenden, aanwijzingen voorkwamen, als deze: Men moet wel in het oog houden, dat deze passive uitdrukkingen met eenen Dativus eene active beteekenis verkrijgen. *Nullae Germanorum populis urbes habitantur*, is niet zoo zeer: geene steden worden door Germaansche volksstammen bewoond, als wel: *de Germaansche volken bewonen geene* (wenen niet in) *steden*. *Non intelligor ulli* is niet hetzelfde, als *non intelligor ab ullo;* het eerste beteekent: (*toch*) *niemand verstaat mij*, het tweede, *ik wordt door niemand verstaan*.

In stede van meer aan te stippen, waartoe wij hier aanleiding vinden, roemen wij liever den ijver

van

van den Praeceptor, en wenschen, dat hij zijne talenten met het gewenscht gevolg bij de hem toevertrouwde jeugd zal voortgaan te besteden, en ook door rijpe vruchten van zijnen arbeid de pers doen zweten.

Het Vaderlijke Geschenk aan jonge lieden, door J. H. DU SART. *Met platen. Te* Amsterdam, *bij* Schalekamp, van de Grampel en Bakker. *IV en* 80 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is* *f* 0,70.

Dit boekje voor jonge lieden is zoo goed ingerigt, dat wij het gerustelijk kunnen aanprijzen. Het verdient boven verscheidene andere de voorkeur en levert eene zoo nuttige als aangename lectuur voor de jeugd op. De Heer DU SART zal hiermede velen eene aangename dienst hebben bewezen, het geheel ademt eenen voortreffelijken geest, en alles is ingerigt naar de vatbaarheid en ter verlichting en veredeling der jeugdige lezers. Dat de godsdienst hierbij niet vergeten is, blijke b. v. uit het volgend gedeelte van een gesprek hier geleverd:

ERNESTUS. Men vindt onder groote vernuften wel eens menschen, die afkeerig zijn van alle godsdienst en van alle uit dezelve voortvloeijende christelijke deugden; die den afgrond met bloemen bestrooijen, en aan ondeugden en zonden verbloemde namen geven. Zoo noemen zij wel eens den

den hoogmoed eene wijze achterhoudendheid, de gierigheid wijze spaarzaamheid, de verkwisting ruime milddadigheid; gunstbewijzen, door welke men anderen van zich afhankelijk maakt, voorkomenheid; losbandigheid en ongebondenheid menschelijke zwakheid; toorn eene opwelling van edel bloed; luiheid eene regtmatige rust; den man, die in handel en wandel de goede trouw, zedelijkheid en eerlijkheid in acht neemt, noemen zij een' onnoozel mensch, en hem, die in geene slinksche handelingen en onregtvaardigheden wil toestemmen, noemen zij iemand, die niet weet te geven, noch te nemen. Zoo verbloemen zij het kwade en verkeerde, om het noemen bij den regten naam te vermijden. Wacht u, mijne kinderen! voor zulk een bestaan; en beschouwt de godsdienst niet als eene nietsbeduidende zaak. Wacht u voor onverschilligheid omtrent dezelve; beschouwt haar niet als eenen treurigen en ondragelijken last op den weg des levens, maar laat het onderwijs in de leer van JEZUS, naar het Evangelie, door u op prijs gesteld worden, dan zult gij, wat de grootste vernuften hier ook tegen willen inbrengen, dan zult gij uw waar geluk bevorderen, de rust uwer ziel bevestigen, vrede met uw geweten hebben, zegen op aarde genieten, en eens een eeuwig geluk in den hemel. Leert derhalve, mijne kinderen! uw verstand, uwe werkzaamheden en daden regelen naar de voorschriften eener redelijke godsdienst. Of wordt er tot de

ken-

kennis van God, van ons zelven, van onze medemenschen, en van de pligten, die wij te vervullen hebben, geen verstand vereischt?"

KAREL. »O ja, vooral in zaken van de godsdienst hebben wij ons verstand noodig, ten einde wel te kennen, hetgeen wij naar den wil van God en tot ons eigen geluk noodig hebben te weten."

ERNESTUS. »Denkt niet, mijne kinderen! dat gij te jong zijt, om uw verstand met godsdienstige kennis te verrijken, tot vorming van uw hart; want geen leeftijd is geschikter, om zich aan zijnen Schepper te gewennen, dan de dagen der jeugd. Jonge lieden hebben dan een getrouwer geheugen en eene gelukkiger bevatting. Dan is hun verstand het best geschikt tot het aankweeken van edele gevoelens, tot het bestrijden van onedele driften en neigingen, en tot de vorming van hun karakter. Dan, zoo waar als dit is, zoo waar is het ook, dat jonge lieden, ondanks alle verkregene godsdienstige kennis, het meest genegen zijn, hunnen Schepper te vergeten. De wereld intredende, lacht hen alles toe, wat hunne zinnen streelen en hun hart van God en zijne dienst aftrekken kan. Uit gebrek aan zelfkennis vertrouwen zij te veel op hun verstand, en verlaten zich te veel op hunne zwakke deugd."

Door misleiding van het geheugen, heeft DU SART op pag 72 den naam van den zoon voor dien van den vader gebezigd, en SALOMO genoemd, daar hij DAVID bedoelde, volgens 1 *Kron.* XXVIII:9.

MEN-

MENGELWERK.

KWAADSPREKENDHEID.

Die een kwaad gerucht verbreidt,
noem dien vrij dwaas en slecht.
Spreuk. X: 18. (Naar VAN DER PALM.)

De Apostel JACOBUS in zijnen brief het groot vermogen der tong, als één der voornaamste spraak-werktuigen willende aanwijzen, vergelijkt die bij het gebit of den toom eens paards, waardoor zulk een sterk, moedig, vaak wederstrevig dier in bedwang gehouden, en geheel naar het goedvinden des berijders kan bestuurd worden; — zoo ook bij het roer eens vaartuigs, hetwelk zoo veel invloed op deszelfs gang uitoefent, dat daardoor, in weerwil van wind en baren, zijne koers naar de begeerte des stuurmans geregeld wordt.

Kleine, geringschijnende dingen, voeren in deze groote zaken uit; even zoo, zegt de Apostel, is het met de tong gelegen; hoezeer een klein lid des menschelijken ligchaams uitmakende, worden daardoor nogtans groote dingen te weeg gebragt. Gelijk zij het is, die ons ten dienste staat, wanneer wij den lof van Hem, in wien wij leven, ons bewegen en zijn, verheffen, zoo is het niet te min door haar, dat wij den broeder, die met ons uit

uit één en hetzelfde bloed voortgebragt, bestemd is, om Gods beeld op aarde te dragen, en tot een onsterfelijk leven te worden gevormd, — vloeken, hem in de grootste ongelegenheid brengen, en alzoo oorzaak worden kunnen, dat de zedelijke orde in de maatschappij verbroken, — het geluk daaruit verbannen, en eene reeks van onheilen gesticht wordt, wier rampspoedige gevolgen zich dikwijls tot in de late nakomelingschap uitstrekken en gevoelen laten. Deze zijn onder anderen de heillooze vruchten, die uit het misbruik van dit zoo edel, ons door den Schepper boven het redeloos dier medegedeeld vermogen ontstaan kunnen, — dit zijn de gevolgen der kwaadsprekendheid, die zoo gereedelijk den weg baant tot vuigen laster.

Er bestaat gewis geen kwaad, dat zich meer onder allerlei standen van menschen vertoont, zich onder zoo velerhande vormen weet voor te doen, en waarvoor men zoo ligtelijk gereed is, verontschuldigingen uit te denken, als juist dit. Of kan het wel worden ontkend, dat de zucht om van anderen te spreken, minder om zijne goede hoedanigheden, dan wel om zijne gebreken in het licht te stellen, die ten breedste uit te meten, zich zoo zeer van het gezellig onderhoud heeft meester gemaakt, en tot schier alle gezelschapskringen is doorgedrongen, dat men daaraan gewoon, dit bijna niet langer voor eene ondeugd, op zijn best voor eene ligt te verschoonen mensche-

schelijke zwakheid wil hebben aangemerkt? Hoe dit ook zijn moge; zien wij op den aard der kwaadsprekendheid, — op de bronnen, waaruit zij voortvloeit, en op de heillooze gevolgen, die zij na zich sleept, zoo aarzele men geen oogenblik, haar onder die ondeugden te rangschikken, voor welke men zich niet genoeg wachten kan, en zulks te meer, uithoofde dat men door derzelver algemeenheid zoo ligt gevaar loopt van zich daaraan schuldig te maken.

Geen mensch, hoe deugdzaam ook, of hij heeft zijne gebreken; daarentegen zal wel niemand zoo zeer aan de ondeugd zijn overgegeven, dat men nog niet eenig *goeds in hem zoude* kunnen opmerken. *Uit zijne* handelingen alleen wordt hij ons kenbaar; terwijl het de beginselen zijn, waaruit, en de bedoelingen, waarmede die worden verrigt, welke daaraan eenige zedelijke waarde geven. Deze beginselen en bedoelingen nu, (die zich niet altijd zoo gemakkelijk laten beoordeelen,) kunnen goed of kwaad zijn, kunnen van eene gunstige, doch ook van eene ongunstige zijde beschouwd worden. Hij nu, die altijd een geopend oog heeft voor de gebreken zijns naasten, daarop bij voorkeur de aandacht van anderen zoekt te vestigen, terwijl hij er op uit is, de waarde diens bedrijven te verkleinen, zoo niet geheel te miskennen, door die aan lage, eigenbatige beginselen toe te schrijven, verdient in vollen nadruk den naam eens kwaadsprekers, gelijk trouwens dit zamen-

mengesteld woord alléén genoegzaam duidelijk is, om ook zonder verdere verklaring den aard dier ondeugd aan te wijzen. De bronnen, waaruit de kwaadsprekendheid voortvloeit zijn onderscheidene; tot de voornaamste echter zullen wel kunnen worden gebragt: *praatzucht* (spreken zonder eenig bepaald doel,) en *wangunst*. Voorbeelden helderen dit op.

Zoo kennen wij PIETER RATEL; hij is een vriend der gezelligheid, wien men geene grooter dienst bewijst, dan wanneer men hem nu en dan in gezelschappen uitnoodigt. Algemeen wordt hij erkend voor iemand, op wiens beproefde braafheid niets valt af te dingen, en die dan ook, uithoofde daarvan, ruimschoots in de achting zijner medemenschen deelt. Van den tijd, dat hij het ouderlijke huis heeft verlaten, brengt zijn levensstand, en de betrekking waarin hij zich tot de maatschappij gesteld ziet, mede, dat hij zich nagenoeg altijd in denzelfden kring beweegt, waardoor het hem steeds aan de gelegenheid heeft blijven ontbreken, om eenige ondervinding op te doen, en hij zich dus ontbloot ziet van die mate van wereldkennis, welke in zoo vele voorkomende omstandigheden onontbeerlijk is. In zijne jeugd weinig meer dan het allernoodzakelijkste hebbende geleerd, is hem tevens eene zwakheid van karakter eigen, die hem meermalen ten speelbal van anderen doet verstrekken; altijd keurt hij het oordeel derzulken, die hij boven zich verheven acht, of

die

die daaraan door eenen beslissenden toon klem weten bij te zetten, beter dan het zijne, bezit althans geen moeds genoeg om daaraan zijnen bijval te weigeren, ofschoon die ook in strijd moge zijn met zijne innige overtuiging. Deze man nu in gezelschap zijnde, zou meenen daarin zijne plaats onwaardig te bekleeden, zoo hij één oogenblik verzuimde aan het onderling gesprek deel te nemen, of liever, zoo hij nu en dan daaraan den toon niet zocht te geven. Om dat nu op eene voegzame wijze te kunnen doen, behoort men eenig fonds in zich zelven te hebben. Ontbreekt dat, zoo is men wel verpligt zich met het vaak afgesleten nieuws van den dag te behelpen, of wel zijnen evennaasten tot het onderwerp zijner gesprekken te kiezen. Dit nu was bij hem het geval. Gewoon zich van het gesprek meester te maken, was het hem niet onverschillig, of men al dan niet naar hem luisterde, en daar de opmerking hem niet ontgaan was, dat men nimmer greliger aangehoord wordt, dan wanneer men iets van anderen weet te verhalen, waarop de natuurlijke weerklank zijn moet: »Wie had zulks van die of die kunnen denken!" (in eenen ongunstigen zin genomen), zoo vond hij daarin zijne aanmoediging. Verre nogtans was het van hem, dat hij hiermede het doel zou hebben gehad, om zijnen naasten in eer of goeden naam te benadeelen, hij deelde slechts mede, wat hij van anderen gehoord had, terwijl hij, om den kwaden indruk

van hetgeen hij zeide voor te komen er meestal bijvoegde: »Ik voor mij hecht daar volstrekt geen geloof aan." Hoezeer nu die betuiging opregt en welgemeend ware, zoo nam dit echter niet weg, dat hij door zijn doelloos praten oorzaak werd, dat er geruchten in omloop kwamen en voortgeplant werden, die (schoon tegen zijnen wil,) niets anders ten gevolge konden hebben, dan dat deze of die in eer of goeden naam verkort, en hem alzoo niet zelden geheel onschuldig, groot verdriet en nadeel berokkend werd. Van eenen geheel anderen aard is WROKMAN. Ook hij behoort tot de kwaadsprekers, schoon die ondeugd bij hem uit eene geheel andere, en wel uit de onzuiverste bron voortvloeit. Van een baatzuchtig karakter zijnde, staat zijn eigen *ik* bij hem overal en in alles op den voorgrond; en daar hij zich zelven uitsluitend bedoelt, bekommert hij zich volstrekt niet over het lot zijns broeders, ten zij dat met het zijne in zulk een verband staat, dat daardoor zijn eigenbelang krachtig bevorderd wordt. In den gezelligen kring vertoont hij zich meestal stroef en afgetrokken, terwijl men zijn spraakvuur nimmer *meer* opgewekt ziet, dan wanneer er iets tot lof van anderen gezegd wordt. Het schijnt hem onverdragelijk, te moeten aanhooren, dat aan iemand buiten hem verdiensten worden toegekend. Roemt men eene edele daad, welke door dezen of genen zou zijn verrigt geworden, aanstonds is hij gereed die te verkleinen, of daaraan alle waarde te ont-

ne-

nemen, door haar, zoo aan geene slechte, dan toch aan min lofwaardige bedoelingen toe te schrijven. Is het hem bekend, dat iemand zich vroeger aan eenigen misslag heeft schuldig gemaakt, schoon daarover dan ook jaren verloopen mogen zijn, en hij ook nog zoo vele proeven eener waarachtige verbetering hebbe aan den dag gelegd, dit staat in zijn geheugen onuitwischbaar aangeschreven, en wordt bij iedere voegzame gelegenheid, tegen over deszelfs goede hoedanigheden, in de schaal gelegd, en der wereld, (indien zij zulks mogt vergeten zijn,) met zekeren schijn van liefde tot de deugd, herinnerd. Doet wangunst en eigenbaat hem over het algemeen dus gezind zijn en handelen omtrent menschen, wier belangen met de zijne niets gemeen hebben, wat hebben dan *zij* niet te wachten, wie hij meent, dat hem in de bereiking zijner oogmerken hinderlijk zijn? Geene middelen, hoe laag ook (worden zij door hem slechts doeltreffend geoordeeld,) of hij stelt die in het werk, ten einde zijnen gewaanden tegenstander in een ongunstig licht te plaatsen, — hem in de schatting van anderen te doen dalen, en deze, door hen op zijne feilen en gebreken te wijzen en die van de zwartste zijde te doen kennen, tegen hem in te nemen, en alzoo dien invloed te ontnemen, van welken hij zich anders tot zijn voordeel zou hebben weten te bedienen. Ja hij gaat een stap verder; want weet hij met grond niets ten zijnen nadeele aan te merken, zoo ontziet hij

zich niet tot den laster toevlugt te nemen, en hem, tegen zijne betere overtuiging, iets aan te dichten, hetwelk hij te voren berekenen kan, dat hem in de behartiging zijner belangen zal moeten hinderen, en waarop iedere onderneming, waarvan hij zich welligt anders eene goede uitkomst mogt beloven, schipbreuk lijdt.

Maakt SALOMO, in zijne kernachtige spreuken de opmerking, dat een onbesproken naam beter is dan zilver (rijke bezittingen,) zoo had hij gewis de gevolgen onder het oog, die het verlies van beiden, tegen elkanderen overgesteld, hebben kunnen. En denkt men nu voor zich zelven op die vergelijking door, zoo vindt men haar juist, en zal daaraan zijne toestemming niet weigeren. Verlorene schatten toch, (de ondervinding leert dit) kunnen dikwijls door vlijt, spaarzaamheid, of door het wel slagen in zijne ondernemingen, worden terug verkregen; maar ziet men zich in zijne eer en goeden naam gekrenkt, zoo mist men de achting en het vertrouwen zijner medemenschen, en daarin den grondslag, waarop, onder Gods zegen, zijn toekomstig maatschappelijk geluk moet worden gebouwd, terwijl niet zelden een geheel leven te kort is, om het verlies dat men daardoor lijdt, te herstellen. — Is dit nu eene waarheid: zoo staat de dief, hij die zich aan eens anders eigendom vergrijpt, in schatting nog boven den kwaadspreker. De eerste moge zich wegens zijn misdrijf getrokken zien voor eene aardsche regt-

regtbank, en meer onmiddelijk in de termen eener vergeldende wet vallen, terwijl de laatste middel weet om die te ontduiken; voor de vierschaar eens onbedriegelijken gewetens, is zijne schuld gewis grooter, en staat hij aangeklaagd als een, die met verkrachting van de liefde, die men aan zijnen evenmensch verschuldigd is, den naasten niet slechts in het ongeluk stort, maar dikwijls oorzaak wordt, dat diens nakomelingen in de jammerlijke gevolgen daarvan deelen. Zoo ontzettend, en zoo uitgestrekt zijn de gevolgen, die het onbezonnen of voorbedacht kwaadspreken naar zich sleept. Wachten wij ons zorgvuldig voor die ondeugd, niet alleen door ons zelven daarvan te onthouden, maar ook dat wij, door het kwaadspreken van anderen met zeker genoegen, of wel stilzwijgend aan te hooren, daaraan geen voedsel noch aanmoediging verleenen. Dit laatste wordt van ons even zoowel gevorderd, als het eerste. Beide is duur aanbevolen pligt.

Als voor behoedmiddelen tegen dit meer en meer de overhand nemend kwaad, kunnen niet genoeg worden aanbevolen:

1.) Dat men zijn verstand zoeke te verrijken met nuttige kundigheden; dit doende, zal het ons nimmer aan stof tot nuttig onderhoud ontbreken, terwijl het ons niet moeijelijk zal vallen, hetzelve op eene gepaste wijze levendig te houden, ook zonder dat men zijnen naasten in zijn doen of laten daarvan ten allen tijde tot onderwerp hebbe te kiezen.

Voorts zij de gulden les: »Wat gij niet wilt dat men u doe, doe zulks ook niet aan anderen," diep in ons geheugen geprent. Zij make de grondregel van geheel ons gedrag, ten aanzien van onzen medemensch, uit; terwijl het innig bewustzijn van onze veelvuldige eigene gebreken, ons het oog doe sluiten voor die des naasten, of ons althans toegevend en inschikkelijk make in het beoordeelen derzelven.

Eindelijk. (En dit had ik wel eerst mogen noemen). De gedachte aan God, als den Alwetende, die alles ziet en hoort, deze zij de eerste en voornaamste in de rij onzer gedachten. Hij toch is het, die ons de wet gaf: »Hebt uwen naasten lief gelijk u zelven," die dat gebod gelijk stelde, en in een onafscheidelijk verband plaatste met dat van: »Gij zult den Heer uwen God beminnen boven al." Zonder naastenliefde kan er, volgens de uitspraken eener hoogere openbaring, geene liefde jegens God bestaanbaar worden geacht. De eerste is het kenmerk en de toetsteen, waaraan men de laatste onderkennen kan. En deze wet nu, zal als hoofdinhoud van alle zedelijke voorschriften, eenmaal ten regelmaat verstrekken, waarnaar de Heer ons oordeelen en ons lot onherroepelijk voor eene toekomende wereld beslissen zal. Dit wege op onze harten, — make ons behoedzaam, zoowel in ons spreken als in ons handelen, terwijl wij ons, in den gezelligen kring, nimmer wijzer en voorzigtiger gedragen zullen,

dan

dan wanneer: wij gewapend met de vreeze Gods, de bede in het hart hebben:

Zet, Heer! een wacht voor mijne lippen,
Behoed de deuren van mijn mond;
Opdat ik mij tot geenen stond,
Iets onbedachtzaams laat ontglippen.

Rijm-Psalm XLI: 2.

Haarlem,
21 Maart 1841.

J. D......

DE BIJBELVEREENIGING

VAN

's GRAVENHAGE.

Ieder, die het met Vaderland en Volk wèl meent, die de belangen van zijne naasten, zooveel in hem is, als zijne eigene met de daad behartigt, en er zich op toelegt om dien veel omvattenden liefdepligt met blijdschap te beoefenen, kan niet nalaten, om als maatstaf van dit zijn doen, te letten, voornamelijk met betrekking tot zedelijkheid en godsdienst, op den waren toestand van zijne tijd- en landgenooten in het algemeen, van zijne stad- en dorpgenooten in het bijzonder; en hij bemerkt aan de eene zijde met een edel vreugdgevoel, dat er dienaangaande veel goeds in den lande bestaat;

 daar-

daarentegen ontwaart hij van den anderen kant, tot zijne innige smarte, dat ook thans een onafzienbaar veld voor hem ligt, hetwelk, ten aanzien van zedelijkheid en godsdienst, nog te bearbeiden valt, voornamelijk onder de minvermogende en behoeftige volksklasse.

Bij de deelnemende beschouwing van deze, doet het elken menschen- en godsdienstvriend goed aan het harte, wanneer hij mag opmerken, dat hier of elders in ons Vaderland, mannen, even als hij gezind, hun geloof in JEZUS CHRISTUS onzen Heer door eenen echt christelijken wandel openbaren, door broederlijk de handen in één te slaan, ten einde het verval in het godsdienstige onder de behoeftigen te keer te gaan, aan hetzelve een krachtig tegenwigt te bieden, en dus doende de rampzalige gevolgen, welke aan zoodanig verval onafscheidelijk verbonden zijn, zooveel doenlijk te voorkomen. Met zielevreugd worden hier erkentelijk herdacht de, met het voorschreven oogmerk, in ons midden daargestelde maatschappijen en genootschappen, welke, onder den zegen van God, door den ijver der oprigters of van hunne opvolgers, thans in bloeijenden en vruchtbaren staat aanschouwd worden, en meest overal in Nederland derzelver afdeelingen of sub-commissiën hebben, als daar is: *het Nederlandsche Bijbelgenootschap*, *het Nederlandsche Zendelinggenootschap*, *het Nederlandsche Godsdienstig Tractaatgenootschap*, *het Genootschap tot zedelijke verbetering der Gevan-*

ge-

genoen, en meer andere inrigtingen van dergelijken aard.

Minder algemeen bekend nogtans dan de zoo even genoemde, tot heil der menschheid gesticht, is vermoedelijk de inrigting, welke, onder het beleid van wijlen Jonkheer HENDRIK VAN STRALEN, als daartoe met andere zijner medeleden in der tijd door het Nederlandsche Bijbelgenootschap, afdeeling *'s Gravenhage*, afgevaardigd, den 18 Februarij 1816 in de Hofstad werd opgerigt, onder de benaming van *'s Gravenhaagsche Bijbelvereeniging*, welke, ofschoon op zich zelve staande en werkzaam, niet te min haren oorsprong aan het Bijbelgenootschap verschuldigd is. Zij ving hare werkzaamheden aan, met aan de Christenbelijders onder hare minvermogende stadgenooten, die het nog ontbeerden, Gods heilig woord met onbekrompene hand uit te deelen, opdat juist zij, die met tijdelijke gaven minder bevoorregt zijn, daarin eenen onschatbaren geestelijken zegen en eene heilzame vergoeding zouden verwerven.

Het zal den waren Godsdienst- en Bijbelvriend, wien de 's Gravenhaagsche Bijbelvereeniging tot hiertoe onbekend was, of die haar slechts bij name kende, zoo men vertrouwen mag, niet ongevallig zijn, door de openbaarmaking langs dezen weg van den aard en de wijze van haar bestaan, van hare tegenwoordige zamenstelling en van hare werking, met dezelve meer van nabij te worden bekend gemaakt, waartoe de volgende mededeelingen

kun-

kunnen strekken, opdat zij, als voorbeeld, in ons Vaderland navolging zoude kunnen vinden, dáár, waar zulke inrigting nog niet aanwezig is, en aan de daarstelling van hoedanige aldaar evenwel eene wezenlijke behoefte wordt gevoeld.

De aangelegenheden van de *'s-Gravenhaagsche Bijbelvereeniging* worden waargenomen door *twee en veertig* Commissarissen, waarvan *twee* in iedere wijk der stad daartoe gezamenlijk werkzaam zijn, aan *tien* van welke het bestuur is opgedragen en toevertrouwd, dat geregeld zijne bepaalde vergaderingen houdt, en eenmaal des jaars, in eene algemeene bijeenkomst van Commissarissen, aan dezelven verslag doet van de werkzaamheden der Vereeniging, van de vruchten daaruit voortgevloeid, en van den toestand der Vereeniging en dien harer instellingen, over het afgeloopen vereenigingsjaar; bij welke gelegenheid door den Penningmeester rekening en verantwoording wordt afgelegd wegens het beheer en de aanwending van de, ten behoeve der Vereeniging, ontvangene gelden, mitsgaders door den Boekbewaarder inzage wordt gegeven van de registers, houdende aanwijzing van de personen of huisgezinnen, aan welke Bijbels, Nieuwe Testamenten, Psalm- en Gezangboeken enz. zijn uitgereikt, met vermelding der te dien einde ontvangene en aangekochte boeken; zijnde de ontvangene die, welke, tot het gezegde doel, door het Bijbelgenootschap verstrekt zijn, waar tegen door de Vereeniging in de kas des

Ge-

Genootschaps jaarlijks eene zekere som gelds gestort wordt.

De Bijbelvereeniging heeft hare *algemeene bepalingen*, welke voor hare Commissarissen tot regel van hunne verrigtingen dienen, en de vereischten voorschrijven, welke in ieder hunner gevorderd worden, naar gelang van den aard des werks, waartoe elk van hen geroepen is en zich verbonden heeft.

Zij heeft hare onderscheidene instellingen, als eene *Lees-* en *Schrijfschool*, vier *Bijbelsche Leerscholen*, en het daaraan verbonden *Godsdienstig Bezoek*, eene *Christelijke Kinderschool*, en eene *Tusschenschool*, van welk een en ander, omtrent derzelver aard en oogmerk, eene korte opgave hier onder volgt.

Het zijn hare Leden, bestaande uit die der verschillende Protestantsche Kerkgemeenten, wier lofwaardige werkdadige belangstelling haar nu reeds ruim het vierde eener eeuw heeft doen in stand blijven.

Eenmaal des jaars en wel in den aanvang der maand April, wordt een beknopt berigt van den toestand der Bijbelvereeniging en van dien harer instellingen, over het afgeloopene vereenigingsjaar, aan hare Leden rondgezonden. Aan het slot van dat berigt worden zij, die nog geene Leden der Vereeniging zijn, met allen ernst opgewekt om dit te worden; waartoe hun de gelegenhëid wordt geopend door bijvoeging van een Inschrijvings-biljet,

jet, bij hetwelk zij zich verbinden jaarlijks zooveel als daarbij wordt vermeld, tot wederopzeggens, bij te dragen; terwijl bij een en ander gevoegd wordt eene nieuwe naamlijst der Leden, van welke spoedig daarna de geldelijke bijdragen worden ingezameld, waartoe vooraf de wijklijsten worden opgemaakt. Zoo doelmatig het geacht is die berigten regtstreeks van het Bestuur te doen uitgaan, even zoo heeft de ondervinding geleerd het veelzins nuttige dat Heeren Commissarissen in persoon bij de niet-Leden daarop hun antwoord komen vragen, ten einde, door mondeling de zaak nader aan te bevelen, het jaarlijksche verlies van Leden vergoed te krijgen, en alzoo alle verval in deze te voorkomen.

Behalve in die bijdragen, vindt de Vereeniging ondersteuning in de giften, welke door godsdienstige weldoeners, uit liefde tot den Heer, en uit zucht om aan het zielenheil der eenvoudigen onder hunne natuurgenooten mede bevorderlijk te zijn, in ééns bij hun leven, of bij uiterste wilbeschikking aan haar geschonken wordt. Ook wordt zij somtijds door warme belangstellers met doelmatige godsdienstige boekgeschenken begiftigd, waarvan bij gepaste gelegenheid nuttig gebruik wordt gemaakt.

Door middel van dien gezamenlijken geldelijken bijstand bestrijdt de Vereeniging de kosten, aangewend tot instandhouding harer scholen en de daarmede gepaard gaande uitgaven voor de bezoldi-

diging der onderwijzers en van derzelver adsistenten, en van andere, bij de Vereeniging dienstdoende personen, alsmede voor de verlichting en verwarming der schoolvertrekken, benevens de drukloonen der berigten, naamlijsten enz.; wordende bovendien daaruit goedgemaakt, nevens de hierboven gedachte jaarlijksche storting in de kas der 's Gravenhaagsche Afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, de aanschaffing voor rekening der Vereeniging van een groot aantal Psalm- en Gezangboeken, welke, in onderscheiden druk en formaat, naar de behoefte der begiftigden, op aanvrage van een der Commissarissen voor de belanghebbenden in zijne wijk woonachtig, kosteloos uitgereikt worden, of ook wel in enkele gevallen tegen verminderden prijs, indien de begiftigde niet tot den volstrekt behoeftigen stand behoort. Tegen ontdekte misbruiken, waaraan enkele der met een Bijbel of ander boek begiftigden zich schuldig maakten, zijn voorzieningen genomen, en wordt zooveel doenlijk gewaakt.

Wat nu hare instellingen betreft, reeds kort na de stichting der Bijbelvereeniging in 1816, is opgerigt

de Lees- en Schrijfschool

voor jonge lieden van beiderlei kunne, van 14 tot 25 jaren, voor ieder afzonderlijk, twee malen 's weeks. Het onderwijs op dezelve, dat, even als op al de overige scholen der Vereeniging, ge-

heel kosteloos wordt gegeven, is tot het leeren lezen en schrijven bestemd, welke beide oefeningen, gelijk mede de daartoe te bezigen middelen, uitsluitend strekken tot het lezen van den Bijbel, en tot opwekking van eerbied *voor* en begeerte *naar* meer opzettelijk onderrigt in denzelven, opdat deze school alzoo eene dadelijke voorbereiding worde voor de Bijbelsche Leerscholen, op welke de leerlingen, aangemoedigd door boekgeschenken, indien de staat der kas dit gedoogt, worden overgeplaatst, zoodra zij blijken zullen kunnen geven van geschiktheid in het lezen van den Bijbel; met vrijlating om hunne schrijfoefeningen aan te houden. Thans wordt deze school bezocht door 40 tot 50 jongens, en 30 tot 35 meisjes, te zamen omtrent 80 kweekelingen, welk getal met dat des vorigen jaars genoegzaam gelijk staat; de opkomst is echter veel verbeterd, waarmede gedeeltelijk de bedoelingen zijn bereikt der voorzieningen, door de Vereeniging ten jare 1840, met betrekking tot deze school genomen.

Het onderwijs op deze school is opgedragen aan een Burger-Onderwijzer, die hetzelve in zijn eigen schoolvertrek mededeelt, en de dagen en uren, die de ondervinding als de geschiktste, voor jonge lieden uit die klasse, van die jaren en hier ter stede, heeft aangewezen, zijn de avonden van 8 tot 10 ure, voor de jongens des Dingsdags en Vrijdags, voor de meisjes des Maandags en Donderdags.

Door

Door eene getrouwe handhaving der maatregelen van orde voor de leerlingen, wordt gezorgd voor hun betamelijk gedrag op de school, terwijl ook door derzelver beide Commissarissen wordt zorg gedragen voor het ordelijk gedrag der leerlingen bij het eindigen van de leeruren.

Vervolgens wordt, in verband met het voorgaande onderrigt, op

de Bijbelsche Leerscholen

het oordeelkundig bijbellezen voortgezet, en tot bevordering van eene voor verstand en hart vruchtbare kennis der Bijbelsche geschiedenis aangewend. Hiertoe beginnen de leerlingen, iederen schoolgang, met uit den Bijbel zelven, bepaaldelijk uit deszelfs geschiedenissen in doorloopende orde, een gedeelte voor te lezen; de Onderwijzer herhaalt dit, en voegt er de gepaste aanwijzingen bij. Na deze voorbereiding gaat hij over tot breeder verhaal en opheldering van het gelezene, maakt er gebruik van tot mededeeling en aandrang van het leerzame en nuttige daarin vervat. Bijbelsche spreuken en gelijkenissen worden tot verlevendiging, inscherping en zamenvatting van dit onderrigt, ondervraging der leerlingen tot inprenting in het geheugen aangewend, terwijl het aanvangen en eindigen van iederen schoolgang met gebed en gezang het jeugdig gemoed in gepaste stemming brengt.

In 1833 zijn door de Vereeniging *twee*, en in 1834

1834 nog eene der hier bedoelde scholen te *'s Gravenhage* opgerigt, en bovendien nog eene in 1835 te *Scheveningen.* Aan het onderwijs op dezelve wordt, — in bijzondere schooltijden, wekelijks des zomers op twee, des winters op drie gesteld, en elk twee uren durende — door 678 leerlingen, van 10 tot 25 jaren, deelgenomen, welke het geheele jaar door *eenmaal* des weeks, en waarvan 382 des winters *twee malen* 's weeks in de vruchtbare kennis van Gods woord onderrigt ontvangen; op elke dezer scholen is de opkomst van de meeste leerlingen getrouw, ook wordt onder hen, vrij algemeen, opgemerkt doorgaande lust tot bijwoning van het heilzame onderrigt, bij vele opgewektheid en belangstelling in, bij sommige hunner zelfs hooge ingenomenheid met de ontvouwing van Gods heilig woord, dat wijs maakt tot zaligheid een' iegelijk die gelooft.

De Onderwijzers zoo op deze als op de andere scholen der Vereeniging, betoonen, door de wijze waarop zij hunnen post vervullen, voor denzelven voldoende berekend te wezen, en behartigen met ijver en liefde de hun aanbetrouwde zaak: poging ter behoudenis en aanwinning van zondaren voor het Koningrijk van JEZUS CHRISTUS onzen Heer.

Ook de leerlingen dezer scholen, op welke die van beiderlei kunne vereenigd worden onderwezen, hebben elk hun exemplaar der maatregelen van orde voor dezelve, aan welke zoo Onderwijzers als Commissarissen de hand houden. — Ter bevorde-

dering der orde en om zooveel mogelijk alle aanleiding te benemen tot een onvoegzaam gedrag bij het verlaten der scholen, laat de Onderwijzer de jongens eenigen tijd vroeger vertrekken, en houden Commissarissen toezigt, dat de leerlingen ook buiten de school zich geschikt gedragen.

(*Het vervolg in de volgende maand*).

DE TWEE VERSCHILLENDE BROEDERS,

OF

ALLE VERANDERINGEN ZIJN GEENE VERBETERINGEN.

(*Een waar en leerzaam verhaal*).

In een dorp in de omstreken van *Parijs* bevond zich, ten tijde der regering van LODEWIJK den XIVde, een landbouwer, wiens landhoeve niet verre van het koninklijke lusthuis *Raincy* verwijderd was. Eens dat de kroonprins eene wandeling in het park met zijn leermeester en eenige lieden van zijn gevolg deed, maakte hij van een oogenblik dat men hem alleen liet gebruik, om het park te verlaten en in het veld rond te dwalen. Stoutmoedig en ondernemend van aard zijnde, vond hij een paard in de weide, dat aan een paal was vastgebonden en vreedzaam graasde. Het paard los te maken en te beklimmen,

was voor hem het werk van eenen oogenblik. Het jeugdige en vurige paard, niet gewoon door een' zoo jeugdigen ruiter bereden te worden, begon te galopperen, waardoor de ondernemende Prins in groot gevaar gebragt werd. Gelukkig dat de landman der landhoeve tijdig genoeg het gevaar opmerkte, waarin de prins verkeerde. Hij stelde alle pogingen in het werk, om het paard magtig te worden en de Prins te helpen, hetgeen hem evenwel slechts na veel gevaar en moeite gelukte. Hij bragt den jongen Prins bij zijnen leermeester terug, die zeer ontstelde, toen hij van den landman het gevaar vernam, waarin *Frankrijk's* hoop en geluk verkeerd had, maar te gelijk PIETON (dit was de naam van den braven landman) den vurigsten dank betuigde voor deszelfs betoonde zorg voor den jongen Vorst, en beloofde hem van het voorgevallene den Koning kennis te geven, en hem met den moed en de gevaren bekend te maken, waarmede hij zijn' dierbaren Zoon gered had. Deze belofte werd met de uiterste naauwgezetheid volbragt. De Abt FENELON (want deze was de leermeester van den' Prins) ging nog dien zelfden avond naar den Koning, en verhaalde hem al hetgeen met den Kroonprins was voorgevallen. De Koning verheugd over eene zoo gelukkige uitkomst, vergaf gaarne het voorgevallene aan den jongen Prins, en gebood, dat de landman PIETON hem des anderen daags zoude worden voorgesteld. Dit gebeurde. De Koning zeide hem: »Braaf en edel man, daar

»gij

»gij met zoo veel moed en liefde uwen pligt be-
»tracht en mijn Zoon gered hebt, is het niet meer
»dan billijk en regtmatig u daarvoor te beloonen.
»Gij hebt slechts mij uwe begeerte mede te deelen
»en ik zal dezelve vervullen."

PIETON antwoordde hierop: »Sire, ik wenschte »zoo gaarne mijne kinderen gelukkig te zien."

»Uwe kinderen *gelukkig te maken*," antwoordde de Koning, »is niet in mijne magt, mijn goede »man; maar ik kan wel pogingen aanwenden, om »hun *geluk te bevorderen*, zeg mij slechts wat gij »wenschen zoudt, dat ik voor uwe kinderen zou »doen: raadpleeg ze, en deel aan FENELON uwe »begeerte mede."

PIETON keerde vol vreugde naar zijne landhoeve terug, verhaalde aan zijne beide Zonen wat hem wedervaren was, waarop zij besloten den volgenden dag naar FENELON te gaan, en aan dezen wijzen man raad te vragen.

De leermeester van den Kroonprins ontving ze met die innemendheid, welke hem zoo zeer kenmerkte, en na deze goede lieden aangehoord te hebben, antwoordde hij hun in dezer voege:

»Mijne kinderen! Gij doet wel van de heilzame »oogmerken des Konings met u gebruik te ma»ken, doch ik zou u niet raden uw tegenwoor»dig beroep te verlaten, maar wel pogingen aan »te wenden hetzelve te verbeteren. Gij zijt in »den boerenstand opgevoed, en daardoor onge»schikt tot een ander beroep in de maatschappij.

»Ik zou u alzoo aanraden, den Koning te ver»zoeken, de landhoeve voor u te koopen, waar»van gij thans huurders zijt, daardoor zoudt gij »uwen toestand merkelijk verbeteren, en ruime »middelen vinden, om door ijver en arbeidzaam»heid uw geluk te vergrooten en te bevestigen. »Thans zijt gij reeds gelukkig, en als gij dat ge»luk nog kunt vermeerderen: wat zoudt gij dan »toch meer kunnen wenschen mijne vrienden?"

De jongste der zonen van PIETON erkende de juistheid der raadgevingen van FENELON, en beloofde hem, dezelve volgaarne te zullen opvolgen. Maar de oudste dacht hieromtrent niet zoo gunstig, en scheen eenigen tijd verlegen en besluiteloos. Na over de zaak nagedacht te hebben, zeide hij tegen FENELON: »Ik wenschte wel mijn eigen »meester te zijn en rijk te worden. Zou ik geen »Lands-ambtenaar kunnen worden?" FENELON grimlachte op deze vraag. »Mijn goede vriend," antwoordde hij hem: »gij gaat eenen weg inslaan, »die u geheel onbekend is, voor eenen weg, dien »gij volkomen kent. Gij gaat een vreedzaam ge»luk vaarwel zeggen, om een onzeker en denk»beeldig geluk te beproeven. Dan uwe begeerten »zullen volbragt worden. Ik zal den Koning van »uw besluit kennis geven. Gij wordt alzoo van »dezen dag af Lands-ambtenaar, (Commies van den »tweeden rang); terwijl uw broeder eigenaar wordt »van de landhoeve die gij bewoont, benevens de »landerijen die bij dezelve gelegen zijn; alléén zal

uw

naauw vader het vruchtgebruik van dezelve behouden, zoo lang hij leeft."

Jan pieton, (de jongste der kinderen van den landman), was regt verheugd, spoedde zich naar zijnen vader, dien hij hartelijk omhelsde, hem hun geluk bekend makende.

Nicolaas pieton (de oudste zoon) werd nog ten zelfden dage tot Lands-ambtenaar of Commies van den tweeden rang bij de Belastingen aangesteld. In weerwil der vreugde, die hij smaakte, om zijne wenschen bevredigd te zien, zoo viel het hem moeijelijk geheele dagen op het kantoor met schrijven en rekenen bezig te zijn, en in plaats van den ploeg te handteeren, bezigheden te verrigten, waarbij het verstand en oordeel meer dan ligchaamskracht moesten aangewend worden. Dan, *door onvermoeiden arbeid komt men alles te boven:* zoo ging het ook met onzen nicolaas. Het gelukte hem eindelijk zijn werk zoo te verrigten, dat hij de goedkeuring van zijnen chef mogt verwerven, op zijne nieuwe loopbaan steeds vorderde en een vrij goed inkomen had.

Om zijn vader en broeder deelgenooten van zijn geluk te maken, begaf hij zich, op zekeren tijd, naar zijne geboorteplaats, deftig en als een groot heer gekleed. Hij vond zijn broeder op het land arbeidende, gelukkig getrouwd, en dezen echt met een pand der liefde bekroond. Zes jaren na dezen tijd kwam hij met een rijtuig zijn broeder wederom bezoeken, zijnde inmiddels de oude pieton

 over-

overleden. Hij, mijnheer de ambtenaar was niet zeer tevreden, toen men hem berigte, dat zijn broeder op het land werkte, ook vond hij weinig genoegen op de oude landhoeve, die hem, vóor zijnen tegenwoordigen stand veel te gering voorkwam. Aan tafel, (in weerwil de pogingen zijns broeders en zijns schoonzuster, om hem wel en gastvrij te onthalen,) proefde hij slechts van de spijzen, die hem toeschenen te gemeen, te gering te zijn voor den man, die dusdanig ambt in de maatschappij bekleedde.

Dan, na twaalf jaren (want zoo lang duurde het eer hij zijn' broeder JAN wederom met een bezoek vereerde,) had alles voor hem (NICOLAAS) eene andere, eene hoogst ongelukkige keer genomen. Des nachts kwam hij bij zijnen broeder aankloppen, slecht gekleed en in zigtbare armoede vervallen, steeds eene heimelijke vrees latende blijken van achterhaald te zullen worden. JAN was hevig aangedaan zijn broeder in dien ongelukkigen toestand te ontvangen; terwijl zijn verhaal hem een vloed van tranen deed storten. »Ik ben »ongelukkig, meer dan ongelukkig, door slechte »voorbeelden verleid, heb ik met grof te spelen »alles verloren wat ik bezat, en om telkens op »nieuw het geluk in het spel te beproeven, heb »ik misbruik gemaakt van de gelden, die mij in »mijnen post waren toevertrouwd. Ik wordt door »het geregt vervolgd, ten einde mijne welver»diende straf te ontvangen."

»De

De brave JAN, in stede van zijnen ongelukkigen broeder verwijtingen te doen, troostte hem, en na hem zorgvuldig voor de geregterlijke nasporingen in zijne landhoeve verborgen te hebben, vertrok ten spoedigsten naar *Parijs*. Tot zijn geluk was de eele FENELON, die tot Aartsbisschop van *Cambray* benoemd was geworden, aan het hof, zoodat JAN PIETON, zich bekend makende, gereeden toegang tot FENELON bekwam. Hij verhaalde hem schreijende hetgeen met zijnen broeder was voorgevallen, en smeekte hem, bij den Koning genade voor hem te verwerven. LODEWIJK de XIVde gaf hem op de smeekingen van FENELON genade, en FENELON was hierover zoo verheugd, dat hij zelf het genoegen wilde smaken, dit berigt aan den ongelukkigen NICOLAAS PIETON zelve mede te deelen. NICOLAAS ontving FENELON met hartelijke aandoening, en dankte hem, voor deze zoo belangrijke hulp, waarop hij zich tot zijn' broeder JAN wendde en hem zeide: »Broeder! ik wil even »als gij, mij wederom met vlijt en ijver op den »landbouw toeleggen, dien ik nimmer had moeten »verlaten."

Reeds des anderen daags volgde hij zijnen broeder naar het land en dreef de ploeg. Dan helaas! tot werken was hij geheel ongeschikt geworden; de leefwijze, die hij gedurende vijftien jaren geleid had, hadden zijne krachten ondermijnd. Het was hem onmogelijk te werken, zoodat hij verpligt was op de landhoeve zijns' broeders een werkeloos

leven, vol smart en knaging, te leiden; en daar hij geene middelen bezat, moest hij ten koste zijns broeders leven.

Met welk eene smart herinnerde hij zich thans de heilzame raadgevingen van den braven FENELON niet te hebben opgevolgd. Waarom heb ik een werkzaam bestaan, dat mij gelukkig kon maken, laten varen, om een schijngoed na te jagen, dat niet alleen alle mijne goederen, maar zelfs de kalmte des gemoeds mij beroofd heeft?

Waar en heilig is alzoo het gezegde des edelen mans: *Die wijs is moet dien staat trachten te verbeteren, waarin hij geboren en opgevoed is; maar wie denzelven willekeurig verlaat, stelt zich bloot aan ongeluk, smart en armoede.*

Dat deze wijze les voor velen niet mogen verloren gaan.

Harlingen, VAN ST.......
1 Junij 1842.

LIJKZANG

OP DEN WEL-EERWAARDEN HEER LODEWIJK PIETER SURINGAR, IN LEVEN PREDIKANT TE EETHEN, IN HET LAND VAN HEUSDEN, ALDAAR OVERLEDEN IN DEN NACHT VAN DEN 6 JUNIJ 1842.

O onvergeetbre nacht! wie zoude u niet herdenken,
Die 't koelste hart bewoog tot ernst en somberheid!

En

En ons den dood vertoonde, als stond hij ons te wenken,
Door 't zwarte en donkere kleed, dat ge over 't aardrijk
spreidt.
We aanschouwden, ja, dien nacht! maar ook de vege
sponde,
Van hem, den warmsten vriend, den waren dienaar Gods,
Die vaak aan 't krankbed stond, en balsem bood der wonde,
En wees op JEZUS kruis bij onspoeds golf geklots.
Dat kruis was ook zijn heil; geen sterfuur deed hem
vreezen,
Hoe smartlijk 't scheiden viel van echtgenoote en kroost.
Hen zalig weêr te zien deed hem gelaten wezen,
Dat gaf zijn ziele rust, zijn hart een blijden troost.
Slechts acht en dertig jaar, in vollen bloei van 't leven,
Werd hij aan vriend en maag, aan aller hart ontrukt,
De dood, die allen velt, deed SURINGAR ook sneven
Voor 't laatst heeft hij zijn' gade aan 't minnend hart
gedrukt.
Hul *Eethen!* u in rouw, gij zaagt uw leidstar tanen,
Gij mist een milde hand, die gaf eer 't lijden vroeg,
Gij moogt zijn lijksteen vrij besproeijen gaan met tranen,
Wiens stoffelijk overschot, de lijkbaar grafwaarts droeg.
Gij armen! treurt om hem, die tranen wist te droogen,
Door kommer en gebrek, in stilte vaak geschreid;
Wiens lust was wel te doen en, vol van mededoogen
Waar ramp of onheil trof, zijn weldaân heeft verspreid.
Ook gij, zijn echtvriendin! die troostloos en verlaten,
Met hem uw levensvreugd, uw alles missen moet,
Bedwing uw tranen niet, al kan geen weeklagt baten;
Zij zijn een gifte Gods, zij doen den lijder goed.
En gij, aanvallig kroost! zijn zeven dierbre telgen,
Gij, die op aard nog zoekt, wat reeds den hemel hoort;
Gij ziet uw trouwen gids, door 't wreede graf verzwelgen;
Ofschoon ons rouwmisbaar uw kindervreugd nauw stoort.
Maar hoe zijn dood ook tref, ook u, o aller der vrouwen!
Die

Die d' eedle hebt gebaard, gekweekt en opgevoed!
Eens zullen wij hem weêr in zaalger kring aanschouwen,
Dit leenig thans uw smart, hoe sterk de wonde bloed.
Dit zij ons aller troost, dat we eenmaal na ons sterven,
Ons mengen in zijn lied tot jubel voor Gods troon!
Schenk ons, o God! gena, en laat ons dit verwerven
Om 't dierbaar offerbloed van uw geliefden Zoon.

Gorinchem, D. VAN HEMERT.
16 Junij 1842.

HERINNERING

AAN

GELDERLAND.

Geldersche dreven,
'k Wijd u mijn' lofzang;
'k Stem u mijn toonen,
  Koud bij uw gloed.
Land mijner vad'ren,
Land mijner wenschen,
Geldersche lusthof,
  'k Breng u mijn' groet!

Land vol genieting;
Als ik, gezeten
Op uwe heuv'len,
  Schouwde om mij rond,
't Was, of de schepping,
Nieuw uit des Makers
Handen gekomen,
  Woonde op uw' grond.

Groe-

Groene landouwen,
Waardoor de beekjes
Slingerend dartelen,
  Troffen mijn oog;
Groener nog lachten
Akkers, wier voren
't Graan deden golven,
  Tot mij omhoog.

Als ik, in 't lommer,
Van uwe beuken,
Eiken of linden,
  Mijmerend zat,
En, in 't genieten,
De aarde en haar schatten,
Wereld, ja alles,
  Alles vergat.

Als, op uw' zoden
Nedergezeten,
't Murm'len eens beekjes
  Ruischte in mijn oor,
En mijne ziel zich
In dat gemurmel,
't Fluist'ren eens Engels,
  Peinzend verloor.

En, bij dat bruischen,
Met zijne zangen,
Schaterend zich mengde
  't Vogelengezin,
O, hoeveel wellust
Stroomde mijn' boezem,
Bruiste mijne aderen
  Zaligheid in.

Of, als uw springbron
De oogen verrukte,

Goud en saffieren
  't Zonlicht ontstal,
't Vloeijend kristal, dat
Bruisend zich ophief,
Zich weêr in paarlen
  Vormde in zijn' val.

Schuimend en kokend
Stortten kaskaden
Zich van de hoogte
  Donderend neêr;
In hare stroomen
Spiegelt zich 't landschap,
Kaatsen de bergen
  Vrolijk zich weêr.

En als de Rhijnstroom
't Veld van smaragden
In zijne zilv'ren
  Ringkassen vat,
Scheên 't mij de kroon toe,
Die Gelders maagdlijn
't Lokkige hoofdhaar
  Par'lend omspat.

Geldersche dreven,
Heerlijke lusthof,
'k Stamel mijn toonen
  Koûd bij uw' gloed.
Arnhems boschaadjes,
Nijmegens heuvelen,
Zutphens waranden,
  'k Breng u mijn' groet!

's Gravenhage, 1841. P. J. ANDRIESSEN.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

ALMELO.

Den 26 Junij 1842. Op gisteren had het Examen der leerlingen van de Latijnsche en Fransche school te dezer stede op de gebruikelijke wijze plaats. Des voormiddags gaven de leerlingen der Latijnsche school, onder de leiding van den verdienstelijken Rector, den Heer B. MULDER, de meest voldoende bewijzen hunner gemaakte vorderingen in de beoefening der Grieksche en Latijnsche talen, oude Geschiedenis en Aardrijkskunde, terwijl de Heer G. VAN HILLIGEN, Hoofdonderwijzer aan de Fransche school, hen in de Wiskunde examineerde.

Des namiddags gaven de leerlingen der Fransche school even zeer de blijken van welbestedeten tijd, van vlijt en ijver in de beoefening der Fransche en Hoogduitsche talen, Geschiedenis en Aardrijkskunde, terwijl, uithoofde van het meer grondig onderzoek, de tijd ontbrak om zich ook van de gemaakte vorderingen der leerlingen in de Engelsche taal en de overige vakken van onderwijs te overtuigen. Zoowel de Ouders, die van deze voor hen zoo belangrijke plegtigheid getuigen waren, als de Curatoren dezer school, mogten zich verzekeren van de welgeslaagde pogingen van den waardigen Rector, en van de verdienstelijke Mede-onderwijzers, de Heeren B. VAN HILLIGEN en .. DERKS.

Heden had de promotie en prijsuitdeeling in de Kerk der Doopsgezinden plaats. De plegtigheid werd door den Rector geopend, met eene redevoering, ten onderwerp hebbende het nut en de voor-

voordeelen, welke de algemeene of nationale spelen aan de Grieksche natiën hebben aangebragt.

Van de Latijnsche school werden met prijzen begiftigd: in de tweede, met bevordering naar de eerste klasse: H. C. VLIELANDER; in de vierde klasse, hoogste orde, met bevordering tot de benedenste orde der derde: M. SALOMONSON, en in de vierde klasse, benedenste orde, met bevordering tot de bovenste orde der vierde klasse: A. D. RENEMAN en D. J. LAMBERTS. Bovendien werd nog voor aangewende vlijt in de beoefening der Fransche taal een prijs uitgereikt aan M. SALOMONSON.

Voorts werden van de Fransche school aan de volgende leerlingen boekgeschenken behandigd: in de eerste klasse, tweede afdeeling: aan D. L. BARTELINK en A. WILMES; in de eerste klasse, derde afdeeling: aan F. H. SWAN; in de tweede klasse, eerste afdeeling: aan B. FIKKERT en H. J. TEN BRUGGENCATE, GZ.; in de tweede klasse, tweede afdeeling: aan H. TER KUILE en L. COSTER; in de derde klasse, eerste afdeeling: aan F. Z. RENEMA en H. VAN STEENBERGEN. Getuigschriften voor aangewende vlijt werden uitgereikt: aan A. SCHOLTEN, GZ., in de eerste klasse, tweede afdeeling; aan A. D. RENEMAN, in de tweede klasse, eerste afdeeling; en aan E. COSTER, in de tweede klasse, tweede afdeeling.

Eindelijk werden nog van wege den Heer Rector, wegens gemaakte vorderingen in het teekenen, met prijzen begiftigd, de kostleerlingen: E. C. GOLDMAN en E. C. MANUEL.

Voornemens zijnde om tot de Akademische lessen over te gaan, hield H. C. VLIELANDER eene redevoering in de Latijnsche taal, de *Horatio Flacco*, besluitende met dankbetuiging aan Heeren Rector, Onderwijzers en Curatoren dezer school, terwijl

M.

M. SALOMONSON, A. D. RENEMAN en D. J. LAMBERTS, hunne *gratiarum actiones* uitspraken.

De Rector besloot deze plegtigheid met eene hartelijke toespraak aan Ouders, Leerlingen, Medeonderwijzers en Curatoren, terwijl hij aan de beide onlangs benoemden, den Wel Eerw. Heeren C. CARDINAAL, Jr., en H. W. STORK, voor het eerst in deze betrekking bij deze plegtigheid tegenwoordig, de belangen der school op het sterkst aanbeval.

GRONINGEN.

Den 7 Julij 1842. Heden had alhier de gewone halfjaarlijksche promotie en prijsuitdeeling aan de leerlingen der Latijnsche scholen plaats. Nadat de Rector de plegtigheid met eene korte voorafspraak had geopend, beklom de verdienstelijke jongeling, T. A. WAGTHO, die op de bovenste orde der eerste klasse den Latijnschen prijs behaald had, het spreekgestoelte, en sprak zijne oratio *de M. Junio Bruto Caesaris interfectore* met bevalligheid en gepaste vrijmoedigheid uit. Hierna werd genoemde jongeling met H. J. VERSCHUIR, die den Griekschen prijs bepaald had, *met den meesten lof*, en F. S. REIDING PRIMA, H. BELLINGA GORTER en N. E. DINCKGREVE, *met lof*, naar de Akademische lessen bevorderd.

Van de onderste orde der eerste klasse, ging tot de bovenste over: H. J. HECKER; van de tweede klasse, werd tot de onderste orde der eerste klasse bevorderd: F. J H. SORMANI, met den Griekschen en Latijnschen prijs vereerd; van de bovenste orde der derde klasse, gingen tot de tweede klasse over: J. W. VAN UILDRIKS, T. FOLMER en J. R. DINCKGREVE, van welke de eerste zoowel den Latijnschen als Griekschen prijs behaald had; van de onderste orde dier klasse, gingen tot de bovenste over:

A. S. HOITSEMA, E. J. HUBER, J. GANDERHEYDEN, J. E W. VERSCHUIR, J. J. SCHEEPERS, van welke de eerste met den Latijnschen en Griekschen prijs vereerd werd; op de bovenste orde van de vierde klasse, behaalde M. J. BAART DE LA FAILLE den Latijnschen en den Griekschen prijs, en werd deze, benevens H. DIEPHUIS, S. F. COHEN, G. M. STAR BUSMAN, naar de onderste orde der derde klasse bevorderd; van de onderste orde der vierde klasse, werden naar de bovenste orde overgeplaatst: L. EYSSONIUS WICHERS, met den Latijnschen en Griekschen prijs, R. VAN RAVESTEIN HOITSEMA, J. C. F. TRIP, K. B. VAN HANSWIJK, F. A. VAN HALL en G. MESDAG; van de vijfde klasse, werden naar de onderste orde der vierde klasse overgeschreven: J. SIBENIUS TRIP, H. J. HUBER en T. DE COCK. De eerste had beide prijzen, zoowel den Latijnsche als Griekschen, behaald. — Testimonia diligentiae et modestiae werden op de vierde klasse uitgereikt: aan G. M. STAR BUSMAN, S. T. STAR BUSMAN, R. VAN RAVENSTEIN HOITSEMA en K. B. VAN HANSWIJK; en op de vijfde klasse: aan H. J. HUBER en T. DE COCK.

De prijzen in de Mathematische wetenschappen waren behaald, op de eerste klasse: door F. S. REIDING PRIMA; op de tweede klasse: door J. W. VAN UILDRIKS; op de derde klasse: door L. EYSSONIUS WICHERS. In de Fabelkunde werd de prijs op de tweede klasse behaald: door A. S. HOITSEMA; op de derde klasse: door S. F. COHEN. In de geschiedenis behaalde T. A. WAGTHO op de eerste, F. FOLMER op de tweede, A. S. HOITSEMA op de derde, en J. C. F. TRIP op de vierde klasse den prijs. In de nieuwe Aardrijkskunde had L. EYSSONIUS WICHERS den prijs verworven.

De met den Latijnschen prijs vereerde jongelin-

lingen zeiden hunne *gratiarum actiones* met bevalligheid en vrijmoedigheid op, en de plegtigheid, met muzijk aangevangen, afgewisseld en besloten, liep tot genoegen der aanwezenden af.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

HALL, den 19den Mei. Heden in den vroegen morgen werd onze Gemeente in diepe treurigheid gedompeld, door het afsterven van eenen veelgeliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer PAULUS WILLEM VAN DOORN, in den ouderdom van bijna 33 jaren.

Slechts 8 jaren mogt hij onder ons in de bediening des Evangeliums werkzaam zijn, toen hij door den Heer, die niet antwoordt van zijne daden, uit ons midden weggenomen en tot hooger betrekking geroepen werd; maar die tijd, dien wij ons in zijn bezit mogten verblijden, zal velen onzer onvergetelijk zijn, zoowel door den gemoedelijken ernst, waarmede hij het woord der zaligheid verkondigde, en den ijver in het vervullen van alle de deelen der H. bediening, als door bereidwilligheid,

heid, om, eigen rust en gemak ten offer brengende, door raad, hulp en onvermoeide pogingen ook voor het tijdelijke welzijn onzer Gemeente te zorgen, waarvan de herinnering bij diegenen onder ons, die in rampvolle beproevingen verkeerd, en aan zijne bemoeijingen zeer veel te danken hebben, nimmer uit het geheugen zal worden gewischt.

Bij uitnemende geestesgaven, paarde VAN DOORN eene beminnelijke eenvoudigheid, waardoor hij allen, die met hem in aanraking kwamen, voor zich innam, en hierdoor, evenzeer als door zijne hulpvaardigheid, in die mate betoond, dat daarin welligt de aanleidende oorzaak moet gezocht worden van die smartelijke ongesteldheid, die hem zoo vroegtijdig ten grave sleepte, zal hij, bij zoo velen hem gekend hebben, in levendig aandenken blijven.

De God van alle genade en vertroosting, die betuigd heeft een helper der weduwen en Vader der weezen te zijn, vervulle het hart der achtergeblevene betrekkingen met den troost des Evangeliums. Hij ondersteune de Weduwe met hare vijf Kinderen bij dit zoo treffend verlies, en Hij versterke in ons den wensch, om door opvolging van de lessen en het voorbeeld des verstorvenen, zijne nagedachtenis in zegening te doen blijven.

Het jaar van gratie zal door den Ring van *Apeldoorn* worden waargenomen.

Nadat ons op den 22sten dezer, door den tijdelijken Hulpprediker dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer P. A. HAJENIUS, van dit treurig overlijden kennis was gegeven, werden wij heden nader bij hetzelve bepaald. De naburige Ambtgenoot en voormalige Academievriend van den Ontslapene, Ds. J. WILDSCHUT, Pred. te *Brummen*, tweede Con-

Consulent onzer Gemeente, hield, bij afwezigheid van den eersten Consulent, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer UYTTENBOGAART, Pred. te *Loenen op de Veluwe*, eene Lijkrede, sprekende naar aanleiding van *Job* XXXIII:13*b*. *Hij antwoordt niet van alle zijne daden*, over het donkere en ondoorgrondelijke van het Godsbestuur, in den vroegtijdigen dood van onzen geliefden Leeraar.

HOEVELAKEN, 5 Junij 1842. Heden werd ons het overlijden bekend gemaakt van eenen voormaligen zeer geliefden Leeraar dezer Gemeente, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. GREGOOR, laatstelijk Pred. te *Rotterdam*, en aldaar den 2den Junij ll. ontslapen. Gedurende de jaren 1810 tot 1813 arbeidde hij in ons midden aan de opbouwing van CHRISTUS Koningrijk, met een' onvermoeiden ijver en hartelijke trouw, welke, evenzeer als zijne opregtheid en minzaamheid in den omgang, hem aller liefde verwierven, en voor velen ten zegen maakten; zoodat zijn Evangeliedienst bij ons in dankbaar aandenken is gebleven en nog lang blijven zal.

APELDOORN, den 5 Junij. Heden werd het nieuwe Kerkgebouw, door Z. M. Koning WILLEM FREDERIK gesticht, en als een geschenk aan deze Gemeente vereerd, in Hoogstdeszelfs tegenwoordigheid en die zijner Gemalin, van HH. KK. HH. Prins en Prinses ALBERT van *Pruissen* en verder aanzienlijke genoodigden, door onzen Leeraar godsdienstig ingewijd, welke plegtigheid met dankbare vreugde bijgewoond, tot aller genoegen is afgeloopen.

ZUTPHEN.

LICHTENVOORDE, 19 Junij. Heden werd de Wel Eerw. Heer J. C. DIEHL, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, in de

H. bediening bij onze Gemeente bevestigd, door deszelfs Behuwdvader, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer DE JONG, Pred. te *Ophemsden*, aan wien de Consulent, D. K. PARÉ, Pred. te *Breedevoort*, dit werk had afgestaan.

De Bevestiger had tot tekst, *Phil.* II:29. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Wel Eerw. Heeren: PAPE, BEKKING en VAN ZEIL, Predd. te *Aalten*, *Lathum* en *Zelham*. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, tot ons sprekende over 1 *Cor.* II:1.

BORKULO vakant. Zie Febr. 1842.

ZUTPHEN. Zie Mei 1842.

BOMMEL.

OPHEMERT staat vakant te worden. Zie Junij 1842.

HARDERWIJK.

NUNSPEET, 12 Junij 1842. In de namiddag-godsdienstoefening van heden, had hier eene bijzonder belangwekkende plegtigheid plaats. Onder eenige der nieuw aangekomene Leden, welke belijdenis des geloofs hadden afgelegd, en thans openlijk voor de Gemeente bevestigd werden, bevonden zich twee vrouwen, welke van de Roomsche godsdienst tot ons overgekomen waren, en een man, welke voorheen van de Joodsche belijdenis was, aan welken laatsten ook den H. Doop bediend werd, Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. DE BOUTER, sprak bij deze plegtige gelegenheid, naar aanleiding van *Hand.* VIII:37, 38, over de noodzakelijkheid van den doop en het geloof in JEZUS CHRISTUS, als den van ouds beloofden Messias. De Heer van zijne Kerk geve, dat de in-

druk,

druk, welken deze plegtigheid op de talrijk toegevloeide vergadering maakte, lang bewaard blijve en van gezegende gevolgen zij!

VEESSEN, den 26 Junij 1842. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN ALLEN, op den 21sten dezer in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. LOHSE, Pred. te *Vorgten*, van zijne betrekking op deze Gemeente en op de Klassis van *Harderwijk*, door den Wel Eerw. Heer L. MEENDERINK, Pred. te *Ohne*, als gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Harderwijk*, losgemaakt zijnde, heeft heden van ons afscheid genomen, predikende bij die gelegenheid over *Hand.* XXVI:22*a*. *Dan, hulpe van God verkregen hebbende, sta ik tot op dezen dag.*

DOORNSPIJK vakant. Zie Mei 1842.

ZUID-HOLLAND.

's GRAVENHAGE.

SCHIPLUIDE, den 26 Junij 1842. Onze hooggeschatte Leeraar, L. I. L. VAN BECK, gaf ons heden het aangenaam berigt, dat hij, na ernstige en biddende overweging, zich gedrongen gevonden had, om aan onzen algemeenen liefdedrang toe te geven, en nog bij ons te blijven.

Dankbaar voor dezen gunstigen uitslag, heeft onze Gemeente door een zeer aanzienlijk geschenk aan zijn Eerw. hare erkentenis en liefde aan den dag gelegd. God bekroone zijne, ons verblijdende, keuze, met zijnen overvloedigen zegen, en schenke aan de Gemeente van *Spijkenisse* eenen Leeraar, wiens dienst zij niet minder eenparig en vurig

verlangt, dan zij die van onzen Leeraar begeerde.

LOOSDUINEN, den 3 Julij 1842. Met deelneming vernamen wij, bij onze voormiddag-godsdienstoefening, het berigt nopens het overlijden van onzen voormaligen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer ABRAHAM VAN BEMMELEN, Pred. te *Oosterhout*, aldaar in den Heer ontslapen, den 28 Junij l.l. in den ouderdom van ruim 63 jaren. Van den 1 Sept. 1822, tot den 25 Sept. 1825, heeft zijn Eerw. het Herder- en Leeraarsambt onder ons bekleed. 's Mans onverwacht afsterven gaf aanleiding ter onzer opwekking tot verstandig gebruik van ons zóó onzeker leven en zorgvuldige beoefening van het Evangelium, weleer ook door den waardigen en begaafden VAN BEMMELEN ons verkondigd. De rijke vertroostingen van hetzelve mogen zijne diep bedroefde kinderen onder hun groot en smartelijk verlies ondersteunen en bemoedigen!

ROTTERDAM.

VLAARDINGEN vakant. Zie Febr. 1842.
ROTTERDAM vakant. Zie Junij 1842.

LEIDEN.

HILLEGOM. Zie Mei 1842.

DORDRECHT.

SPIJK, den 12 Junij. Heden werd onder ons in de H. bediening bevestigd, onze beroepen Leeraar, PH. BOGERS VAN BUUREN, S. M. C., door zijn Behuwdvader en Oom, Ds. A. C. RÖELL, Pred. te *Goedereede*, bij vriendelijken afstand van den Consulent der Gemeente, Ds. VAN SCHERMBEEK, Pred. te *Arkel*, met eene Leerrede over

1 *Cor.*

1 *Cor.* III : 5a. *Wie is dan Paulus, en wie is Apollos, anders dan dienaars, door welke gij gelooft?*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, nog door de Predd. DE GENT DE LEEUW, van *Hardinxveld*, VAN DAM, van *Hoog-Blokland*, OUDEGEEST, *van Schelluinen*, VAN SENUS, van *Kralingen*, Dr. VAN STAVEREN, van *Kedichem*, DE VRIES, van *Hei- en Boecop.*

Des namiddags begon onze Leeraar zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over 1 *Cor.* III : 6. *Ik heb geplant, Apollos heeft natgemaakt, maar God heeft den wasdom gegeven.*

GIESSENDAM EN NEDER-HARDINXVELD, den 3 Julij 1842. Heden maakte onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. VAN DER HAGEN SPEELMAN, ons bekend, met het afsterven van een onzer vroegere Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. F. BARENDS, die als Emeritus Pred. te *Vollenhove*, overleden is, in den ouderdom van bijna 71 jaren. Van het jaar 1798—1809, arbeidde de ijverige dienaar van JEZUS CHRISTUS, onder ons, met jeugdige krachten, aan onze verlichting en zedelijke vorming. Na zijn vertrek van hier, heeft zijn Eerw. deze Gemeente nog dikwerf bezocht; van daar, dat niet alleen menschen van hooge jaren, maar ook jongere, hem hadden leeren kennen, zoodat de Leerrede van onzen Leeraar, die ons, naar aanleiding van 1 *Thess.* IV : 13—18, bepaalde, bij het pligtmatige van een Christelijk aandenken aan onze afgestorvene vrienden en betrekkingen, met zeer veel gevoel en deelneming aangehoord werd.

ZWIJNDRECHT, den 10 Julij. Onze geliefde Leeraar, Ds. P. G. MARI, bij Besluit van Z. M.

 gun-

gunstig Emeritus verklaard, en op den 28 Junij dezes jaars, in eene Kerkeraads-vergadering, door Ds. D. DAGEVOS, Pred. te *Rijsoord*, als daartoe gecommitteerd door het Klassikaal Bestuur van *Dordrecht*, in tegenwoordigheid van onzen Consulent, Ds. W. H. HOUËL, Pred. te *Groote Lindt* en *Heer Oudelands Ambacht*, losgemaakt, en eervol ontslagen zijnde van zijne betrekkingen op de Gemeente van *Zwijndrecht*, en de Klassis van *Dordrecht*, heeft heden voormiddag een liefderijk afscheid van ons genomen, met eene korte toespraak, naar aanleiding van *Hand.* XX: 25—27. *En nu ziet, ik weet, dat gij allen, daar ik doorgegaan ben, predikende het koningrijk Gods, mijn aangezigt niet meer zien zult. Daarom betuige ik ulieden op dezen huidigen dag, dat ik rein ben van het bloed van u allen, want ik heb niet achtergehouden, dat ik u niet zou verkondigd hebben al den raad Gods.*

De Algenoegzame schenke onzen 72 jarigen Leeraar eene langdurige, door geene verdere ligchaamssmarten geschokte, en in alle opzigten gezegende rust van zijne 48 jarige Evangeliedienst!

ZWIJNDRECHT, den 9 Julij. De Wel Eerw. Heer H. J. DE BOER, Pred. te *Loon op 't Zand*, heeft voor de beroeping, alhier op zijn Eerw. uitgebragt, beleefdelijk bedankt.

GOUDA.

MOORDRECHT, 26 Mei 1842. De Wel Eerw. Heer H. H. VAN HOOF, Pred. te *Korendijk*, heeft, na beraad, de beroeping alhier, op zijn Eerw. uitgebragt, geagreeerd door de Wel Ed. Achtb. Heeren Burgemeester en Wethouderen der stad *Rotterdam*, als Wel Ed. Geb. Ambachtsheeren dezer Gemeente, aangenomen, onder inwach-

wachting der kerkelijke en koninklijke goedkeuringen.

SCHOONREWOERD, 3 Julij 1842. Heden werd ons, door onzen Leeraar, Ds. J. P. GREBER, bekend gemaakt, het op den 21 Junij, j. l., voorgevallen overlijden, van een onzer voormalige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. F. BARENDS, laatstelijk rustend Pred. der Hervormde Gemeente te *Vollenhove*.

Van den 6 Dec. 1795 tot den 13 Mei 1798, is hij met den grootsten ijver en trouw aan de verlichting, vertroosting en heiliging dezer Gemeente werkzaam geweest. Hierdoor algemeen geacht en bemind, heeft hij dan ook eene waardige plaats in de harten van velen, die hem gekend hebben, tot op den dag van heden, blijven behouden, en zal zijn naam dien ten gevolge nog lange onder ons met eere en zegening genoemd worden.

ZIJDERVELD, 10 Julij 1842. Heden hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. A. VAN DE KASTEELE, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, werd bevestigd, door zijn Behuwdbroeder, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. ROELOFFS, Pred. te *Apeldoorn*, aan wien de Consulent, Ds. J. P. GREBER, Pred. te *Schoonrewoerd*, dit wel had willen afstaan, met eene Leerrede over 2 *Tim.* II: 15*a*. *Benaarstig u om u zelven Gode beproefd voor te stellen.* De oplegging der handen is geschied, door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: D. INDEWEY, Pred. te *Leerdam*, A. J. VAN HOUTEN, te *Oosterwijk*, C. A. ROMBACH, te *Leerbroek*, G. W. VAN DUIJL, te *Nieuwland*, C. H. HAGENBERG, te *Everdingen*, J. KOBUS, te *Hagestein* en C. WAGENER, te

te *t' Waal* en *Hondswijk*. De bevestigde Leeraar aanvaardde des nademiddags zijne dienst, met eene Leerrede over *Joh.* IX : 4. *Ik moet werken de werken desgenen die mij gezonden heeft, zoo lang het dag is, de nacht komt, wanneer niemand werken kan.*

ASPEREN vakant. Zie April 1842.

BRIELLE.

SPIJKENISSE, 25 Junij. Heden ontving de Kerkeraad alhier berigt, dat Ds. L. J. L. VAN NECK, Pred. te *Schipluide*, voor de op hem uitgebragte beroeping naar deze Gemeente had bedankt.

KORENDIJK, 1 Julij. Aan H. H. Kandidaten wordt langs dezen weg berigt, dat zich reeds een meer dan genoegzaam aantal tot het waarnemen eener predikbeurt heeft aangemeld. Zij, die geen schriftelijk antwoord ontvangen, gelieven het dus daarvoor te houden, dat de Kerkeraad niet in staat is, aan hun Eerw. verlangen te voldoen.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

ANKEVEEN, 3 Julij 1842. Onze Leeraar, Ds. J. H. CHRISTOFFELS, AZ., maakte ons heden morgen in de voorafspraak bekend, het overlijden van onzen voormaligen Leeraar, Ds. A. VAN BEMMELEN, Pred. te *Oosterhout*. Zijn Eerw. deed regtmatige hulde aan de nagedachtenis van den waardigen Afgestorvene, die, gedurende eene reeks van 18 jaren, het Evangelie met zoo veel ernst en ijver, in onze Gemeente verkondigde, en ons voorging met eenen godzaligen wandel, en wekte

ons

ons op, om het goede, dat wij door leer en voorbeeld, van zijn Eerw., gedurende de jaren zijner Evangeliebediening, in ons midden genoten hebben, in dankbaar aandenken te bewaren.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1842.

HAARLEM.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM vakant. Zie Jan. 1842.

ALKMAAR.

WEST-TERSCHELLING, 19 Junij 1842. Heden had onze Gemeente het genoegen, bij de bediening des H. Doops, ten geschenke te ontvangen, eene fraai bewerkte zilveren Kan en dito Doopbekken, geplaatst op een zeer net, van mahonijhout vervaardigd, voetstuk. Dit aanzienlijk geschenk werd haar vereerd, door eene hoog bejaarde weduwe, Lidmaat van deze Gemeente, wier Kleinzoon heden, door de toediening des H. Doops, aan den dierbaren Heiland werd opgedragen. Onze openlijke dankbaarheid zij haar daarvoor toegebragt, ofschoon zij niet wilde, dat haar naam vermeld zou worden. De bede door onzen Leeraar J. C. P. OTTO, voor haar, met de Gemeente, tot God opgezonden, worde genadiglijk verhoord door Hem, die op werken der liefde, in Zijnen naam verrigt, met welgevallen nederziet.

HOORN.

HOORN. Tot vervulling der vacature, veroorzaakt door het overlijden van onzen waardigen VAN SLOOTEREN, is door den breeden Kerkeraad een twaalf-, zes- en drietal gemaakt, bestaande, volgens alphabetische orde, uit de Heeren:

J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSE, Pred. te *Oostwoud*. E. M. CATS, Pred. te *Almelo*. D. G. CLEMENT,

HENT, Pred. aan den *Helder*. P. DE GOEIJE, Pred. te *Heerenveen*. L. VAN HAEFTEN, Pred. te *Goes*. J. P. HASEBROEK, Pred. te *Heilo*. P. JAS, Th. Doct., Pred. te *Purmerend*. D. T. F. PATYN, Pred. te *Voorburg*. J. J. BLUITER, Pred. te *Voorschoten*. J. SNOEK, Pred. te *Westwoud*. R. VERLOREN, Th. Doct., Pred. te *Dalfsen*. G. E. W. DE WIJS, Pred. te *Jisp*.

Zestal:

TEN BRUMMELER ANDRIESSE, CATS, DE GOEIJE, VAN HAEFTEN, HASEBROEK, JAS.

Drietal:

TEN BRUMMELER ANDRIESSE, CATS, VAN HAEFTEN.

Waaruit op den 24 Mei beroepen is, Ds. TEN BRUMMELER ANDRIESSE, Pred. te *Oostwoud*, die, na kort beraad, verklaard heeft, deze beroeping aan te nemen.

OOSTWOUD, 5 Junij 1842. Nadat onze Leeraar, Ds. J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSE, op den vorigen dag des Heeren, ons bekend gemaakt had, dat door zijn Wel Eerw. het beroep naar de Hervormde Gemeente van *Hoorn* ontvangen was, vernamen wij heden, dat zijn Wel Eerw. deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen had.

Daar zich reeds een genoegzaam aantal Kandidaten aangeboden heeft, verzoekt de Kerkeraad vriendelijk, van alle verdere aanvragen om eene predikbeurt, verschoond te mogen blijven.

EDAM.

RANSDORP, c. a. Heeren Kandidaten, die om eene predikbeurt in deze vakante Gemeente hebben verzocht, en op den laatsten Junij geen antwoord hebben ontvangen, gelieven het daarvoor te houden, dat, bij een bepaald getal, de Kerkeraad op hun Eerw. aanzoek, niet heeft kunnen voldoen.

ZEE-

ZEELAND.

MIDDELBURG.

VLISSINGEN vakant. Zie Febr. 1842.

NIEUW- EN ST. JOOSTLAND. Zie Mei 1842.

ZIERIKZEE.

NOORDGOUWE, den 26 Junij 1842. Onze Leeraar, Ds. A. HEIJBLOM, maakte ons heden in de voormiddag-godsdienstoefening bekend, met het afsterven van eenen onzer voormalige Leeraren, den Wel Eerw. Heer JACOB SPAAN, die in deze Gemeente zijn H. dienstwerk begon en ruim vier jaren met trouw en ijver onder ons arbeidde. Ofschoon zijn Eerw. reeds in het jaar 1803 van ons is weggegaan, waren er nogtans verscheidenen, die den waardigen man nog gekend hadden en die het berigt van zijnen dood met aandoening vernamen. Zij wenschen te zamen met de gansche Gemeente zijne twee achterblijvende en nu ouderlooze Dochters den troostvollen invloed van het Evangelie der zaligheid, hetwelk hij zoo vele jaren in onderscheidene Gemeenten verkondigde, en, gelijk wij hopen, niet zonder vele vruchten. Moge die Leeraar daarvoor nu het loon smaken, deelende in de vreugde van zijnen Heer!

PHILIPSLAND. Zie Mei 1842.

GOES.

ELLEWOUTSDIJK, 6 Junij 1842. Nadat onze Emeritus verklaarde Leeraar, J. F. BURGERHOUDT, den 3den dezer, door Ds. SWALUË, gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Goes*, in tegenwoordigheid van den Consulent, J. DAGEVOS, Pred. te *Ovezande* en *Driewegen*, van zijne betrekking op de Klassis en zijne Gemeente eervol was ontslagen, en daarvan acten aan zijn Wel Eerw.

Eerw. waren afgegeven, is de Kerkeraad, na verkregene handopening, op heden, onder voorzitting van den Consulent bijeengekomen, om, met medestemming van den gevolmagtigde van wege den Ambachtsheer, tot het beroepen van een' nieuwen Leeraar over te gaan.

Hiertoe werden de volgende Heeren Kandidaten bij verschillende Kerkbesturen, op het volgende grostal geplaatst:

J. J. SIX DIJKSTRA, Q. H. POPPE, P. HOFFMAN, J. M. LOOIS, W. A. WANROOIJ, J. W. NIJENHUIS, A. DE NOOY, H. HAESEBROECK, P. T. VAN DEN BERG, A. H. MOUW, E. VAN BOLHUIS, H. C. VOORHOEVE, E. C. GROENEVELD, E. C. VAN DER ZWAAG.

Op het zestal werden geplaatst:

J. J. SIX DIJKSTRA, Q. H. POPPE, P. HOFFMAN, J. M. LOOIS, W. A. WANROOIJ, J. W. NIJENHUIS.

Van deze werden op het drietal gebragt:

J. J. SIX DIJKSTRA, Q. H. POPPE en P. HOFFMAN, uit welke met algemeene stemmen beroepen is, J. J. SIX DIJKSTRA, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die reeds sedert meer dan twee jaren, wegens ongesteldheid van onzen Leeraar, Hulpprediker bij ons geweest was, en wiens leer en wandel ons aan hem verbonden had, zoodat wij ons des te meer over het aannemen van dit beroep verblijden.

IJZENDIJKE.

AXEL, den 29 Mei 1842. Nadat Ds. N. BORSBOOM door Z. M. den Koning, *salvo honore et stipendio*, Emeritus was verklaard, werd zijn Wel Eerw. van zijne betrekking als Leeraar dezer Gemeente en Lid van de Klassis van *IJzendijke*, eervol ontslagen, door den daartoe door het Klassikaal Bestuur benoemden gecommitteerden, Ds. J. P. HOFMAN, in tegenwoordigheid van den Consu-

sulent, Ds. S. A. ARNTZEN, Pred. te *Zaamslag*, en nam heden, onder eene groote ook van elders zamengevloeide schare, een plegtig en aandoenlijk afscheid, met *Phil.* 1:27*a*. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.* De Heere zegene de doelmatig, naar de behoefte dezer Gemeente en van ons allen, wel ingerigte vermaningen van onzen vertrekkenden Leeraar; vergezelle hem op zijnen verderen levensweg, beware hem bij zijnen wankelenden gezondheids-staat voor grootere onheilen, en dóe hem, kan het zijn, eenen geruimen tijd genot hebben van het voorregt, hetwelk hem thans door zijn Emeritaat is te beurt gevallen. De Gemeente AXEL is dus vakant.

UTRECHT.

WIJK.

WIJK BIJ DUURSTEDE vakant. Zie Mei 1842.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

HUIZUM, den 19 Junij 1842. Onze geliefde Leeraar, J. DE WITT, genoot het voorregt, om op heden te gedenken aan zijne, in den loop der vorige week volbragte, vijf en twintigjarige Evangeliebediening, in de Gemeenten *Spijk* bij *Gorinchem*, *Simonshaven* en *Biert*, *Blokzijl*, *Kuinre*, en te dezer plaatse. Zijn Eerw. deed dit met eene Leerrede, waarbij hij ons, onder wie hij 13½ jaar

zijn dienstwerk mogt verrigten, opwekte, om zich met hem in des Heeren lof te vereenigen, daartoe aanleiding nemende uit *Ps.* XXXIV:4. *Maakt den Heer met mij groot, en laat ons zijnen naam te zamen verhoogen.*

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.

LEEUWARDEN vakant. Zie Oct. 1841.

OOSTERMEER vakant. Zie Febr. 1842.

HARLINGEN.

SCHRAARD vakant. Zie Mei 1842.

SNEEK.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZUM, den 13 Junij 1842. Heden overleed alhier onze zeer geachte Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. R. PETERS, in den ouderdom van ruim 45 jaren. Eene langdurige ongesteldheid van bijna 1½ jaar hem verhinderende om zijn dienstwerk te vervullen, werd hetzelve den laatsten tijd door eenen Hulpprediker, den Heer G. HOLWERDA, waargenomen.

Zijn Eerw. laat eene minderjarige Dochter na, voor welke het *annus gratiae* zal moeten waargenomen worden.

De Overledene trad alhier in de Evangeliedienst den 24 April 1825, en mogt derhalve ruim zeventien jaren het Evangelie van CHRISTUS verkondigen.

Het ontzielde ligchaam werd den 17den ter aarde besteld, bij welke gelegenheid onze Consulent, de Wel Eerw. Heer C. SCHUUR, Pred. te *Oudega*, c. a., eene gepaste aanspraak deed.

Op den Zondag na het overlijden werd, door den Heer G. HOLWERDA, aan de Gemeente herinnerd het overlijden van haren Leeraar, ten tekst hebbende 2 *Tim.* IV:7, 8.

Den 26sten dezer hield de Consulent eene opzettelijke lijkrede over *Ps.* XXXIX:6*a*, in welke zijn

zijn Eerw. ons opwekte, om ons op eene ernstige wijze voor den dood voor te bereiden.

Op uitdrukkelijke begeerte van den Overledene zal er geen nader levensberigt volgen.

SNEEK, 7 Julij 1842. Van wege de Hervormde Gemeente alhier, werd vroeger geene melding gemaakt, dat, tijdens de Doopsgezinde Gemeente te dezer stede een nieuw Kerkgebouw stichtte, deze langer dan een jaar in hare Kerk vergaderde, omdat men zulk eene dienstbetooning even pligtmatig als christelijk achtte, en er daarom ook niet van gewagen wilde. Thans vindt zij zich intusschen in de aangename verpligting, om zulks wel te doen, en nu doet zij het ook gaarne, daar de Doopsgezinden haar een fraai bewerkt zilveren Doopbekken lieten aanbieden, met dit onderschrift: »*De Doopsgezinde Gemeente te Sneek* heeft dit doopbekken op den 6 Julij 1842 aangeboden aan de Gereformeerde Gemeente aldaar, als een blijk van erkentelijkheid voor het liefderijk verleend en ruim een jaar genoten vrij gebruik van hare Kerk tot openbare godsdienstoefening, ten tijde dat voor eerstgenoemde Gemeente een nieuwe Kerk werd gebouwd."

De Hervormde Gemeente is gevoelig getroffen over dit geschenk harer Doopsgezinde Zuster, en zal het Bekken, uit zulke handen ontvangen en tot zoodanig heilig gebruik bestemd, in hooge waarde houden. Is er in onze dagen nog veel stof tot droefenis over, zoo veel, dat niet getuigt van den geest van CHRISTUS, dat in plaats van vereenigt, het ligchaam van CHRISTUS veel meer verscheurt, er is ook veel dat stof tot blijdschap geeft. Wij rekenen daartoe ook het onderhavige, als een blijk opleverende, dat, al blijven de Kerkgebouwen ook bestaan, ja al verrijzen er nieuwe,

waarin de Gemeente des Heeren onderscheidenlijk vergadert, de afscheidsmuren, die vroeger opgetrokken werden, toch inderdaad hoe langer zoo meer omvergehaald worden, en dat men in de broederlijke liefde zich gedurig meer vereenigt. Wone die liefde tot de Broederen, vereenigd door het geloof in denzelfden Zaligmaker, hoe langer zoo meer in de onderscheidene Kerkgenootschappen der Christenen; worde zij inzonderheid in onze Gemeente, die door zoo vele banden aan elkanderen gestrengeld zijn, zorgvuldig aangekweekt, en zwichte alles, wat zich tegen haar verheft; ja worde zij van dage tot dage zuiverder, algemeener, volmaakter.

Schoon de Correspondent van de *Boekzaal* deswege geene mededeelingen ontvangen heeft, kan hij evenwel berigten, dat te *IJsbrechtum* Ds. P. VAN BORSSUM WAALKES, op Zondag den 3 Julij dankbare gedachtenis vierde van zijne vijf en twintig jarige Evangeliedienst in de Gemeenten van *Goingarijp*, *Workum*, *Weidum* en *IJsbrechtum*. Zijn Eerw. predikte bij deze gelegenheid over dezelfde woorden, met welke hij in eerstgenoemde plaats zijne bediening aanvaardde, *Col.* I: 28.

Moge de bekwame Evangeliedienaar voor hem zelven en zijn talrijk huisgezin, voor zijne vrienden en de Gemeente des Heeren, nog vele jaren met onverminderden ijver en toenemenden zegen, CHRISTUS de hope der heerlijkheid verkondigen en velen volmaakt stellen in Hem, die onze eenige Heer en Meester is!

DOKKUM.

PAESENS, den 1 Julij 1842. Ds. J. H. G. DRUSSEN op den 23 Junij j.l. andermaal tot Predikant dezer Gemeente beroepen zijnde, heeft thans deze beroeping, na kort beraad, aangenomen.

HEK-

HEERENVEEN.

WYNJETERP, c. a., vakant. Zie April 1842.

DONKERBROEK, c. a., staat vakant te worden. Zie Junij 1842.

SINT-JANSGA, c. a., vakant. Zie Junij 1842.

TJALLEBERD. Zie Junij 1842.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

ZWOLLE, 5 Junij. Ook tot ons kwam het treurig berigt van den dood van den alom geachten Leeraar, S. GREGOOR, te *Rotterdam*, den 2den dezer, aan de Nederduitsche Hervormde Gemeente ontnomen. Ofschoon tusschen het verblijf van den waardigen man, als onze Herder en Leeraar, en zijn vertrek uit ons midden, een tijdvak ligt van twintig jaren, was hij door de Gemeente evenmin vergeten, als hij haar vergeten kon, van welke hij steeds met ingenomenheid sprak. De herinnering van 's mans ijver en trouw, meer dan gewone gaven en kunde, opregtheid en liefde, waarvan zijn werk en verblijf onder ons getuigden, die herinnering vond weerklank in onze harten, in welke de achting voor dezen haren vorigen Leeraar niet was verminderd. Zijne nagedachtenis zal ook onder ons in zegening zijn. God vertrooste de Weduwe en Kinderen, en Hij voorzie naar zijne liefde en wijsheid in het groot verlies, door de Gemeente en de vaderlandsche Kerk geleden!

DEVENTER.

WELSUM staat vakant te worden. Zie Mei 1842.

KAMPEN.

VOLLENHOVE. Op den 21 Junij l. l., werd deze Gemeente een gevoelige slag toegebragt, door het overlijden van haren hooggeschatten Leeraar, Ds. J. F. BARENDS, in wiens bezit zij zich ruim 32 jaren dankbaar mogt verheugen.

Hij was geboren te *Amsterdam*, den 24 Junij 1771, en ontving eerst aldaar, en later te *Groningen*, zijne Academische vorming. Naauwelijks tot Proponent aangenomen, begeerde de Gemeente van *Schoonrewoerd* zijne dienst, en werd hij aldaar den 6 Dec. 1795, in het Heilig dienstwerk ingezegend, door zijnen waardigen Leermeester en Vriend, VAN NUYS KLINKENBERG, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Amsterdam*. Niet lang mogt echter die Gemeente de vrucht van zijnen arbeid genieten, daar hij in 1798 eene beroeping naar de aanzienlijke Gemeente van *Giessendam*, aannam, alwaar hij op den 27 Mei werd bevestigd. Hier werkte hij ruim elf jaren met voorbeeldigen ijver en trouw, tot zegen voor allen, die kennis en verlichting wisten op prijs te stellen, en leeft nog in hunne harten. Ten jare 1809 werd hij, met algemeene stemmen, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, alwaar hij op den 1 Oct. zijne dienst aanvaardde en werkzaam was, tot dat zijne wankelende gezondheid hem, ten voorleden jare, drong, om eene eervolle rust te vragen, welke hem ook met 1 Jan. dezes jaars gunstig verleend werd.

Op den 26 Dec. legde hij alzoo zijnen herderstaf onder ons neder, predikende over *Luc.* II : 29, 30.

De Nederlandsche Hervormde Kerk, die hij zoo lang in verscheidene aanzienlijke betrekkingen diende, verliest in hem eenen werkzamen bestuurder en wak-

wakkeren verdediger harer regten; het Nederlandsch Bijbel- en Zendelinggenootschap, een ijverig voorstander harer belangen; de Gemeente, aan zijne zorg toevertrouwd, een uitmuntend Leeraar, van God met voortreffelijke gaven toegerust, en die hij met lust en ijver besteedde, om kennis, geloof en godsvrucht te bevorderen, en daardoor aan hare volmaking te arbeiden. Den armen en hulpbehoevenden was hij een steun en helper, met woord en daad; zijnen talrijken vrienden, een trouw en deelnemend vriend; terwijl hij allen, die hem kenden, door zijne opgeruimdheid en geestige scherts, aan zich boeide.

Welverdiend was dan ook de achting en onderscheiding, welke hij algemeen genoot, en even regtmatig als innig de droefheid bij zijn verscheiden. Zijn voormalige Ambtgenoot en Vriend, Ds. B. J. DIBBETZ, deed ons dat bij vernieuwing gevoelen, toen hij ons, op den 26 Junij, sprekende over *Joan.* V: 35*a*, in eene opzettelijke Leerrede, bij de waardij des ontslapenen bepaalde.

De Overledene was gehuwd aan Mejufvrouw ELISABETH MEIJER, eene vrouw, versierd met vele edele gaven van verstand en hart, vooral uitmuntende in hartelijk geloof en innige liefde vóór God en haren Verlosser. Doch reeds lang miste hij die trouwe gezellin op zijnen levensweg; zij ontsliep den 26 Dec. 1829, hem nalatende drie lievelingen, de vreugde zijns ouderdoms. De blijde troost, dat hij is ingegaan in de vreugde zijns Heeren, leenige de smart zijner betrekkingen bij dat onschatbaar verlies. Bij deze Gemeente zal zijne nagedachtenis steeds in zegenend aandenken blijven.

Op uitgedrukt verlangen van den Overledene, zal er geen nader levensberigt van hem gegeven worden.

VOLLENHOVE, den 8 Julij. Ds. G. GROON, Pred. te *Emlerkamp*, andermaal voor de op hem uitgebragte beroeping bedankt hebbende, werd op den 19 Mei, het werk der beroeping alhier hervat, en diensvolgens de volgende nominatie gemaakt.

Twaalftal:

H. M. BERNS, D. G. ESCHER, Th. Doct., H. W. J. SANNES, A. VISCH, B. A. PLEMPER VAN BALEN, VAN DER WERF, W. G. VAN DEN BROEK, J. CH. EIJKMANS, H. JONKER, A. VAN MAANEN, J. J. KNAP, H. RIETVELD CHRIJGTON, respective Predd. te *Renswoude*, *Abbekerk*, *Donkerbroek*, *Epe*, *Blokzijl*, *Zwartsluis*, *Harderwijk*, *Oosterwolde*, *Midwoud*, *Polsbroek*, *Aarlanderveen* en *IJsselmuiden*.

Hieruit werd, op den 2 Junij, geformeerd dit zestal:

JONKER, SANNES, VAN MAANEN, VAN DEN BROEK, KNAP, EIJKMANS.

Drietal:

VAN DEN BROEK, KNAP, EIJKMANS.

En daaruit bij meerderheid beroepen, Ds. J. J. KNAP, Pred. te *Aarlanderveen*, van wien reeds berigt is ingekomen, dat zijn Eerw. deze beroeping, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, heeft aangenomen.

WILSUM. Zie Mei 1842.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

ONSTWEDDE vakant. Zie Mei 1842.

AP-

APPINGEDAM.

TEN BOER. Uit eene nominatie, door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren, de volgende Kandidaten:

B. J. CRAMER VAN BAUMGARTEN, J. BOELES, Theol. Doct., J. DORENBOS en A. C. VAN MAARSEVEEN.

Is de Heer B. J. CRAMER VAN BAUMGARTEN benoemd tot Pred. alhier, die aldaar dan ook, naar kerkorde, zal worden beroepen.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

SCHILDWOLDE. Zie Junij 1842.

MIDDELSTUM.

BEDUM vakant. Zie Jan. 1842.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

OOSTERWIJK vakant. Zie Junij 1842.

BREDA.

OOSTERHOUT, den 28 Junij 1842. Heden werden wij in rouw gedompeld, door het overlijden van onzen waardigen Leeraar ABRAHAM VAN BEMMELEN. Hij stierf onverwacht, in den ouderdom van 63 jaren. Zijne Kinderen, Vrienden en Gemeente, treuren zeer over dit verlies. 's Mans hoog geachte Vriend en nabuur, Ds. BEGEMANN, te *Dongen*, den volgenden Zondag voor de Gemeente als Consulent optredende, sprak met aandoening en deelneming, over dit treffend afsterven, tot ons.

OUDENBOSCH, den 4 Julij 1842. Trof deze Gemeente bij den aanvang dezes jaars een ge-

weldige slag, door het plotseling overlijden van een harer oudste en achtenswaardigste Leden, den Wel Ed. Heer JAKOBUS FREDERIKUS SCHADDEE; met gevoel van ware dankbaarheid, mogt de Kerkeraad het verblijdende berigt ontvangen, dat door den Overledene, ten behoeve der Hervormde Kerk, gelegateerd was, eene som van *f* 500, welk legaat, na authorisatie van Z. M. den Koning gevraagd en bekomen te hebben, met vreugde is aanvaard. De Overledene heeft onze Gemeente, reeds in zijn leven, dikwerf aan zich verpligt, en haar de ondubbelzinnigste blijken van onbekrompene weldadigheid gegeven, die op zijne uitdrukkelijke begeerte nimmer vermeld zijn.

Moge hij, zoo door het thans door ons verkregene, als door zijne vroegere geschenken, die van zijne belangstelling in de godsdienst getuigden, en bovenal moge hij door zijnen vromen en Christelijken wandel, steeds onder ons in zegenend aandenken blijven, en anderen ten voorbeeld strekken!

HEUSDEN.

EETHEN, c. a., den 6 Junij. Deze Gemeente werd in diepen rouw gedompeld, door het overlijden van haren Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer L. P. SURINGAR. Na eene ongesteldheid van meer dan drie maanden, waarin beurtelings hoop door vrees werd afgewisseld, ontsliep hij heden in de hoop des beteren levens.

Sedert het jaar 1828, was hij in deze Gemeente werkzaam in de verkondiging van het Evangelie der verzoening. De Gemeente en vele nooddruftigen in dezen omtrek, betreuren in hem eenen onbaatzuchtigen menschenvriend, die bij eene natuurlijke goedhartigheid eene voorbeeldelooze milddadigheid paarde, waardoor zijne nagedachtenis lang in zegening blijven zal. Zijne Ambtsbroe-

broeders verliezen in hem een gul en dienstvaardig medebroeder; het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, waarvan hij sedert jaren het Lidmaatschap bekleedde, een welmeenend Medelid, die gaarne het goede wilde bevorderen, zijne Echtgenoot en Kinderen een onvergetelijken Man en zorgvuldigen Vader, die niets te lief had voor de bevordering van de vreugde, het genoegen en nut van zijn gezin.

In de namiddag-godsdienstoefening van den volgenden dag des Heeren, werden wij opzettelijk bij dit sterfgeval bepaald, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. K. F. VAN SETTEN, Pred. te *Doeveren*, c. a., die ons eene doelmatige troostreden toesprak, naar aanleiding van 1 *Thess.* II: 13. *Broeders! ik wil niet, dat gij onwetende zijt van degenen, die ontslapen zijn, opdat gij niet bedroefd zijt gelijk als de anderen, die geene hoop hebben.* Volgens deze woorden, werden wij gewezen op *de goddelijkheid van het Evangelie, ook daaruit blijkbaar, dat het onze regtmatige droefheid billijkt, en dezelve verzacht door hemelsche vertroosting.*

Mogten de vertroostingen Gods voor ons, en niemand der zijnen te klein zijn!

Het *annus gratiae* zal, door den Ring van *Heusden*, worden waargenomen. Dus is

EETHEN EN DRONGELEN vakant.

EINDHOVEN.

HOGELOON EN EERSEL, c. a. Onze waarde Leeraar, J. SPAAN, werd ons op den 13 Junij l.l. door den dood ontrukt. Sedert eenen geruimen tijd, door ongesteldheid verhinderd in de uitoefening van het Herder- en Leeraarsambt, had de Overledene reeds den weg ingeslagen, tot verkrijging van het Emeritaat; dan, eer dit verleend

kon

kon worden, maakte eene spoedig toenemende ligchaamsverzwakking een einde aan zijn leven. Zijn Wel Eerw. werd op den 21 Maart, des jaars 1773, te *Dordrecht* geboren, en na zijne studiën, aan de Hoogeschool te *Utrecht* te hebben voleindigd, heeft hij achtereenvolgend de Gemeenten van *Noordgouwe*, *Pierskil*, en laastelijk de onze door zijne leer en zijnen wandel gesticht, terwijl hij, na 19 jaren en 2 maanden alhier met de meeste trouw en den grootsten ijver, zoo lang zijne ligchaamskrachten zulks eenigzins toelieten, te zijn werkzaam geweest, in den ouderdom van 69 jaren en omstreeks 3 maanden is ontslapen.

Zijn twee Kinderen, reeds vroeg eene brave Moeder hebbende verloren, beweenen in hem eenen liefderijken, zorgenden Vader, en de Gemeente zal dezen haren voorganger lang in een zegenend aandenken bewaren, biddende dat eens de dag der verschijning van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, rijke vruchten van zijnen arbeid moge openbaren. Een uitvoeriger levensberigt heeft men niet te wachten.

Bij afwezigheid van den Consulent Ds. H. G. VAN HOUHUIJS, Pred. te *Bladel*, c. a., wijdde de tweede Consulent, Ds. J. D. BLOEMEN, Pred. te *Oirschot*, op den 19 Junij, eene Leerrede toe, aan de nagedachtenis des Overledenen, sprekende naar aanleiding van 1 *Thess.* IV: 13—14.

De Kerkeraad neemt deze gelegenheid waar, om H. H. Kandidaten te berigten, dat men voornemens is eenen Pred. te beroepen. Genoemde Heeren, die zich reeds hebben aangemeld, gelieven dit berigt als een antwoord op hunne brieven, te beschouwen.

DREN-

DRENTHE.

ASSEN.

EELDE vakant. Zie April 1842.

MEPPEL.

ZUIDWOLDE, den 23 Junij 1842. Heden ontving de Kerkeraad dezer Gemeente het berigt, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer T. F. H. HUGUENIN, Pred. te *Tjallebird*, in de Provincie *Vriesland*, de beroeping herwaarts, onder inwachting van de vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

NIJEVEEN, den 1 Julij. Deze dag was voor deze Gemeente een dag van treurigheid, daar zij op denzelven het ongeluk had, haren Herder en Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer ROELOF ROELOFS WEURDINGE, door den dood te verliezen. Zijn Eerw., Zoon van ROELOF WEURDINGE en STGIEN HUBZE, was geboren te *Beilen*, in deze Provincie, den 7 April 1790. Hij volbragt zijne studiën te *Groningen*, van 1812 tot 1817. Dadelijk na volbragte studien, werd hij beroepen te *Blokzijl*, waar hij den 10 Aug. 1817 in de Heilige dienst bevestigd werd, nadat hij den 3den bevorens in het huwelijk was getreden, met Mejufvrouw JOHANNA JACOBA EHL. In het laatst van 1819 werd hij beroepen naar *Meppeler-Nijeveen*, aan welke beroeping hij gehoor verleende; waarop hij den 26 Dec. van dat jaar afscheid nam van de Gemeente van *Blokzijl*, den 2 Jan. 1820 te *Nijeveen* bevestigd werd, en den 9 daaraanvolgende zijne intrede deed. Hier bleef hij in het rijk zijnes Heeren werkzaam, tot dat hij door den Heer van zijnen post werd afgeroepen, ofschoon hij onderscheidene beroepingen ontving van andere Ge-

Gemeenten. In de lente dezes jaars begon hij te kwijnen, aan eene ongesteldheid in de maag, die zoo zeer toenam, dat hij weldra zijn dienstwerk niet meer kon verrigten, en de hulp der Ringbroeders moest inroepen. Na een langdurig en smartelijk lijden, bezweek hij, aan den avond van den 1 Julij. Hij laat eene Weduwe na en vijf Kinderen, waaronder één Zoon, die zich aan de Hoogeschool van *Groningen* voorbereidt, om eenmaal in het werk der bediening, zijns Vaders voetstappen te drukken. De Consulent dezer Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. SWIERS, Pred. te *Havelte*, heeft den 12 dezer, eene Lijkrede op den Overledene gehouden, en de aandacht der Gemeente bepaald bij het onderzoek, hoe de dood van den Evangeliedienaar vruchten voortbrengt in de Gemeente, naar aanleiding van *Joh.* XII:24. *Voorwaar, voorwaar zeg ik u, indien het tarwegraan in de aarde niet valt en sterft, zoo blijft hetzelve alleen; maar indien het sterft, zoo bragt het vele vruchten voort.*

Het jaar van gratie zal ten behoeve der Weduwe en Kinderen, door den Ring van *Meppel*, worden waargenomen. Zoodat

NIJEVEEN vakant is.

HOOGEVEEN, den 10 Julij. Onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. FIJNEBUIK, heeft zijne dienst onder ons nedergelegd, en is dien ten gevolge, zoo van wege den Kerkeraad dezer Gemeente, als van wege het Klassikaal Bestuur van *Meppel*, van zijne betrekking tot deze Gemeente en tot de Klassis van *Meppel* ontslagen. Alzoo is

HOOGEVEEN vakant.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN, den 29 Junij 1842. Heden over-

overleed alhier de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. L. MEIJER, sedert 1 Januarij dezes jaars rustend Predikant dezer Gemeente. Zijn Eerw. bereikte den hoogen ouderdom van ruim 80 jaren, en was meer dan 57 jaren een ijverig verkondiger van het Evangelie onzes Heeren, in de Gemeenten *Campen* (in *Oost-Friesland*) *Sleen* en *Koeverden*. Zijne verstandige en waardige echtgenoote, ALIDA HOFSTEDE, was hem reeds voor jaren in de eeuwigheid voorgegaan. Geene kinderen hebbende en zelf zeer werkzaam zijnde, was hem de verleende rust niet zeer aangenaam, en ziende, dat zijne krachten langzamerhand afnamen, en hij onbekwaam wierd tot eenige nuttige werkzaamheid, verlangde hij naar het uur zijns verscheidens. Zijn wensch is vervuld. Hij rust nu van zijnen arbeid, en ontvange het loon eens getrouwen dienaars.

KOEVERDEN, den 3 Julij. Deze dag was voor onze Gemeente bijzonder merkwaardig en plegtig. Terwijl wij door onzen Predikant, C. H. PELINCK, het treurig berigt ontvingen, dat onze voormalige Leeraar, A. L. MEIJER, op Woensdag in de afgeloopen week was bezweken, maakte zijn Eerw. hiervan gebruik, om ons op te leiden tot de regte waardering van de zending van den nieuwen gezant des Heeren, die thans onder ons zou bevestigd worden. Met verhoogde aandacht lette dus de zamengevloeide schare op de Bevestigingsrede, waarvan de tekst was, *Matth.* XXVIII : 19. Met belangstelling woonde zij de geheele plegtigheid van de bevestiging bij en werd bijzonder opgewekt, door de geheele Evangeliedienst van dezen dag.

De oplegging der handen geschiedde, door den genoemden Bevestiger en den tweeden Consulent, H. VAN INGEN, Pred. te *Dalen*. Des namiddags deed

deed de Bevestigde, de Wel Eerw. Heer A. G. VAN HOOCK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, zijne intrede met *Col.* I:28. Alles werd met hartelijke belangstelling aangehoord en de Gemeente verheugde zich thans haren nieuwen Leeraar in haar midden te mogen zien.

LIMBURG.

BLITTERSWIJK, den 19den Junij 1842. Zoodra Ds. BROUWER, Pred. te *Venlo*, en ook hier de dienst waarnemende, heden den kansel betrad, wees zijn Wel Eerw. ons op eene zware, sierlijke, koperen Kerkkroon met zes Armblakers, welke wij in het midden der Kerk zagen opgehangen, en meldde ons, dat wij dezelve aan de belangstelling en broederliefde van de Wel Edele Heeren Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te *Purmerende* te danken hadden. Deze Heeren, uit vroeger berigt van een ons gegeven geschenk, onze behoefte aan meerdere verlichting des winters opgemerkt hebbende, vonden zich (kan het anders dan door den Geest der liefde?) bewogen, om ons die Kroon aan te bieden. Met dankbaarheid werd die aanbieding aangenomen, en de Kroon ons toegezonden, waardoor gemelde behoefte vervuld is. De predikstoel is nu voorzien met de fraaije Blakers, door de Hoog Welgeb. Jonkvrouwe VAN TUYL VAN SEROOSKERKEN DE PAGNIET ons geschonken, en de Kerk versierd met deze, juist voor hare grootte berekende, als opzettelijk voor haar vervaardigde, Kroon.

De Predikant deed ons hierbij opmerken den christelijken zin der edele gevers, onze verpligting

ting tot dankbaar gevoel jegens hen, maar bijzonder jegens God, die gegeven had, dat onze, hoewel belangrijke, echter kleine, zoo verwijderde, naauwelijks bekende, Gemeente de aandacht van zoo liefdevolle geloofsgenooten mogt treffen, en die hen bewoog, om ééne onzer behoeften te bevredigen. Mogten die wenschen voor ons, welke Heeren Kerkvoogden te *Purmerende* ons te kennen gaven, en door onzen Leeraar ons werden medegedeeld, worden vervuld; maar niet minder ook de gebeden, door dezen voor onze weldoeners opgezonden, door den Heere, om zijnes Zoons wil, genadiglijk verhoord worden!

MEERSEN EN SCHIMMERT vakant. Zie April 1842.

WAALSCHE KERK.

ROTTERDAM, den 20 Junij. Uit het bevorens gemaakte drietal, is heden als Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer F. C. J. VAN GOENS, Theol. Doct., Pred. bij de Waalsche Gemeente te *Leeuwarden*.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN, 26 Junij 1842. Ds. A. BRANDT MAAS, van *Gouda*, die, sedert den aanvang van het jaar 1828, en alzoo gedurende veertien en een half jaar de dienst van Herder en Leeraar bij onze vakante Gemeente vervulde, nam he-

heden een zegenend afscheid. Met aandoening hoorde de Gemeente de laatste rede van den man, dien zij acht en lief heeft, gelijk hij haar. Hij sprak bij deze gelegenheid naar aanleiding van *Col.* III:15. *De vrede Gods heersche in uwe harten.*

MOORDRECHT, den 10 Julij. Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. H. N. VAN TEUTEM, Pred. te *Rotterdam*, ter vervulling der vakature, uit het gemaakte drietal, bestaande uit den Proponent G. WEERAAT, Ds. J. J. VAN VOLLENHOVEN, van *Zwammerdam*, en Ds. C. O. G. DE RIDDER, van *Nieuwkoop*, terstond met algemeene stemmen beroepen, den Eerw. Heer G. WEERAAT, die deze beroeping heeft in beraad genomen.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 1842. De Eerw. Heer J. F. HAMMEL, Kandidaat tot de H. dienst, beroepen zijnde tot Predikant in de nieuw gevestigde Gemeente te *Tiel*, werd op Zondag den 22sten Mei dezes jaars, ter gelegenheid der gewone godsdienstoefening in de Oude Kerk, van wege de Hoog Eerw. Synodale Commissie der Evangelisch Luthersche Kerk in het Koningrijk der Nederlanden, plegtig tot de H. dienst ingezegend. De Hoog Eerw. Heer Prof. G. F. SARTORIUS, Lid der gemelde Commissie en Pred. alhier, hield bij deze gelegenheid eene Leerrede over 2 *Cor.* V:17—21. De *actus* der inzegening werd verrigt, door den Hoog Eerw. Heer J. C. LOMAN, Secretaris derzelve Commissie en Predikant alhier, waaraan door oplegging der handen zijne Ambtgenooten, DD. SARTORIUS, ROLL en LUBLINK WEDDIK, mede deelnamen.

'S GRA-

'S GRAVENHAGE, 1836. Op Woensdag den 25sten Mei dezes jaars is, overeenkomstig het bepaalde in het algemeen Reglement voor het Bestuur der Evangelisch Luthersche Kerk, de vier en twintigste jaarlijksche Vergadering der Evangelisch Luthersche Synode geopend. Te dezer Synode waren tegenwoordig van de Leden, Predikanten zijnde, de Hoog Eerw. Heeren: G. F. SARTORIUS, uit de Ring-Gemeente *Amsterdam*, Prof. en Pred. aldaar, J. G. E. P. FORTMEIJER, uit den Ring van *Rotterdam* en Pred. aldaar, H. J. MATTHES, uit den Ring van *'s Gravenhage* en Pred. te *Leiden*, J. DECKER ZIMMERMAN, uit den Ring van *Utrecht* en Pred. aldaar, J. G. LIERNUR, uit den Ring van *Haarlem* en Pred. aldaar, G. ECKHARDT, uit den Ring van *Groningen* en Pred. aldaar. Voorts van de Leden uit de Gemeenten, de Hoog Eerw. Heeren: Mr. A. J. LUBLINK, H. F. EYBEN en J. G. GLASBERGEN, allen uit de Gemeente te *Amsterdam*; C. A. L. SANDER, uit die van *Rotterdam*; J. P. MOND, uit die van *'s Gravenhage*; J. NIEUWENHUIS, Prof. te *Leiden* en J. G. OHNEN, beide uit de gezamenlijke overige Gemeenten. Tevens nog de Hoog Eerw. Heeren: J. G. PLUSCHKE, gewoon Hoogleeraar aan het Evangelisch Luthersch Seminarium te *Amsterdam*, praeadviserend Lid; J. C. LOMAN, Pred. te *Amsterdam*, Secretaris, en R. T. F. REUDLER, Pred. te *'s Gravenhage*, Secundus-Secretaris.

Bij Koninklijk Besluit van 7 Januarij 1842, N°. 56, waren voor deze Vergadering benoemd, tot President: Ds. J. DECKER ZIMMERMAN, tot Vice-President, Ds. G. F. SARTORIUS, en tot Secundus van dezen: Ds. H. J. MATTHES.

De Leden allen vereenigd zijnde, verschenen in de Vergadering Zijne Excellentie de Minister van

Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., benevens den Wel Ed. Gestr. Heer Secretaris en Adviseur bij deszelfs Departement. Zijne Excellentie in eene treffende aanspraak deze achttiende Vergadering in naam des Konings plegtig voor geopend verklaard hebbende, deed de President het gebed en opende kerkelijk de Vergadering, na gepastelijk Zijner Excellenties aanspraak te hebben beantwoord.

Hierna werden de werkzaamheden begonnen en voortgezet tot en met den 3den Junij daaraanvolgende, als wanneer dezelve geëindigd zijn, en de Vergadering door den President met dankzegging en gebed gesloten werd.

DELFT, den 26 Junij 1842. De dag van heden was voor onze Gemeente een gewigtige, een blijde dag.

Het Orgel, dat sedert den jare 1766, haar zoo wel ingerigt Kerkgebouw versierde, en van tijd tot tijd zoo veel tot het openbaar stichtelijk godsdienstig gezang had toegebragt, was bijna geheel onbruikbaar geworden. Daar nu de kosten tot herstel van hetzelve vereischt wordende, wegens de in den jare 1834 gedane reparatie aan Kerk en Toren, alleen uit de Kerke-kasse niet konden gevonden worden, besloot de Kerkeraad, zich in de eerste plaats te wenden tot het Hoog Eerw. Synodale Kerkbestuur, met dat gelukkig gevolg, dat ons in dit buitengewoon geval eene evenredige bijdrage werd toegezegd, uit het Fonds tot instandhouding van de openbare eerdienst; terwijl Heeren Commissarissen van het Amsterdamsche Liefdefonds, mede ons eene gift uit hetzelve, tot bovengemeld einde, deden toekomen, en niet alleen de Gemeente zelf, zoo bij inteekening als bij collecte aan de huizen, hare hulpvaardigheid, we-

wederom op de zigtbaarste wijze toonde, maar zelfs ook enkele Leden der Hervormde Gemeente binnen deze stad, en een en ander Lid van ons Kerkgenootschap, aldus ons niet minder de behulpzame hand in deze bood.

Dit Orgel nu, naar onzen wensch, wederom geheel hersteld zijnde niet alleen, maar zelfs nog inwendig verfraaid, werd door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer G. G. PEIND, thans plegtig ingewijd, met de woorden van den H. Dichter, *Ps.* C:2, nemende zijn Eerw. daaruit gelegenheid om te spreken, *over de verpligting der Christenen, tot eene openlijke en gemeenschappelijke godsvereering, bijzonder door het gezang;* na in zijne voorafspraak, namens Kerkeraad en Gemeente den hartelijksten dank te hebben toegebragt, aan de Hoog Eerw. Synode, aan gemelde Heeren Commissarissen van het Liefdefonds, aan de Gemeente en aan allen die zich in mildadigheid te dezen aanzien, onderscheiden hadden, maar niet minder aan den Kerkeraad in het gemeen, en Heeren Kerkmeesteren in het bijzonder, en tevens aan de Heeren BÄTZ & Comp., te *Utrecht*, die in dezen wederom op de zigtbaarste wijze, hunnen ouden roem als Orgelmakers gehandhaafd hebben, en aan de Heer B. BREMER, Organist in de Luth. Kerk, te *Rotterdam*, als hebbende niet alleen het Orgel geëxamineerd en volkomen goedgekeurd, maar hetzelve ook bij bovengenoemde plegtige gelegenheid bespeeld, en, na den afloop van deze onze godsdienstoefening, nog onderscheidene stukken op hetzelve uitgevoerd, waaruit nog meer, volgens het oordeel van deskundigen, de voortreffelijkheid van hetzelve doorstraalde.

De Heer der Kerk verhoore in gunst de gebeden van onzen Leeraar, voor het heil en den

bloei zijner hem zoo dierbare Gemeente bij deze gelegenheid uitgestort, en doe haar vernieuwd speeltuig, hetwelk hij mede aan Zijne hoede had aanbevolen, verstrekken ter harer opleiding tot hooger.

Nog zij hier bijgevoegd, dat zonder Orgel gezongen is, *Gez.* XIX, daarop vóór het Gebed, met het Orgel, *Gez.* XII: 1, en daarop *Gez.* XXIII: 1 en 4, na de opgave van het onderwerp, *Gez.* CCLXXI: 2 en 6, vóór het tweede deel der Leerrede, *Gez.* CCCXXXI: 1—9, bij beurten, na de Leerrede, *Gez.* CCCXXXV: 1, bij beurten, en vs. 2 door de Gemeente, en ten slotte, *Gez.* CCCXXXIII: 4.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

GORINCHEM. Zie Junij 1842.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, in Mei 1842. Ter vervulling der hier bestaande vakature, is door den Eerw. Kerkenraad een zestal geformeerd, waarop geplaatst zijn de Wel Eerw. Heeren:

TRIP,

TRIP, Pred. te *Leer*. WIJCHGRAM, Pred. te *Buitenpost*. THOLENS, Pred. te *Hinte*. PENON, Pred. te *Weener*. VEENHUIS, Pred. te *Logumer Voorwerk*. PENNING, Pred. te *Hatzum*.

Daaruit is in eene latere Kerkeraads-zitting het volgende drietal gemaakt:

Ds. TRIP, Ds. WIJCHGRAM, Ds. THOLENS.

Deze drie genomineerden zijn verzocht om hier, volgens bestaand gebruik, op de nominatie te komen prediken.

EMDEN, den 30sten Mei 1842. Na een aanhoudend en drukkend lijden van meer dan vierdehalf jaar, ontsliep gisteren, gedurende de avondgodsdienst, de hooggeschatte Leeraar en voorganger dezer Gemeente, L. L. WIJCHGRAM. Gedurende eene reeks van jaren heeft zijn Eerw. als een getrouwe en ijverige dienstknecht des Heeren onder ons gewerkt, zoodat zijn verlies door de Gemeente, door zijne naastbestaanden en vrienden, te regt betreurd wordt. Al de Predikanten dezer Gemeente hebben, bij de eerstvolgende gelegenheid, in het openbaar aan den waardigen Ambtgenoot gedacht.

Een kort levensberigt van den Overledene staat te volgen.

EMDEN, in Mei 1842. (Waalsche Gemeente). De Hoog Eerw. Heer Superintendent J. EBELING, te *Weener*, heeft het beroep van den Fransch-Gereformeerden Kerkenraad alhier, in de maand December l.l. op zijn Hoog Eerw. uitgebragt, niet gelieven aan te nemen. Dien ten gevolge is de Eerw. Heer M. SPRUYT, te *Oudendijk*, Kandidaat bij de Waalsche Kerk, nadat zijn Eerw. aan het verzoek van hier te komen prediken had voldaan, door voornoemden Kerkenraad eenstemmig, en tot volkomen genoegen der geheele Gemeente, onder

 in-

inwachting der koninklijke approbatie, beroepen, welk beroep, na beraad, door zijn Eerw. is aangenomen. Daar nu het koninklijke Consistorie te *Aurich* heeft toegestaan, dat het Examen pro Ministerio van genoemden Kandidaat eerlang plaats hebbe, zoo zal deze omtrent twee en een half jaren bestaan hebbende vakature spoedig weder vervuld zijn.

GREETZIJL, den 6den Junij 1842. Gisteren maakte onze Leeraar ons bekend het overlijden van den Hoog Eerw. zeer Gel. Heer L. L. WIJCHGRAM, Pred. te *Emden*, die ook gedurende vijftien jaren, van 1808 tot 1823, alhier het Evangelie verkondigd heeft. De Gemeente werd tevens opgewekt, naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 7: *Gedenkt uwer voorgangers* enz., om de lessen en vermaningen, weleer van hem gehoord, zich nog gedurig te herinneren, en in haren wandel daaraan te beantwoorden.

AURICH vakant. Zie Sept. 1841.

CAMPEN vakant. Zie Sept. 1841.

JEMGUM de eerste Leeraarsbediening vakant. Zie April 1842.

KREITS SYNODE DUISBURG.

SCHERMBEEK. Eene predikantsplaats vakant. Zie April 1842.

HUNXE staat vakant te worden. Zie April 1842.

DUISBURG staat vakant te worden. Zie April 1842.

GAHLEN. Zie April 1842.

GARTROP staat vakant te worden. Zie April 1842.

GRAAF-

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1842.

BENTHEIM vakant. Zie Mei 1842.

RUSLAND.

St. PETERSBURG. (Hollandsch Gereformeerde Gemeente.) Ter vervulling der vakature, die eerlang door het Emeritaat van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. A. J. TAMLING, zal ontstaan, is een drietal van Kandidaten geformeerd, bestaande uit de Heeren:

J. W. WELTER, van de Utrechtsche, E. C. GROENEVELD, van de Leidsche, en E. LASONDER, van de Groninger Hoogeschool. Deze drie Heeren zijn uitgenoodigd geworden, om zich, voor rekening der Hollandsch Gereformeerde Gemeente, naar *St. Petersburg* te begeven, en aldaar eene predikbeurt, in het Hoogduitsch en Nederduitsch, te vervullen.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

OOSTBURG, den 16 Junij. Heden namiddag werd de jaarlijksche Vergaderig van Bestuurders en Leden des Bijbelgenootschaps, Afdeeling *Zeeuwsch Vlaanderen*, in de Kerk der Hervormden alhier, in het openbaar gehouden. — De Wel

Eerw. Heer J. F. HENRY, Pred. te *Sluis*, hield eene zeer gepaste rede tot opwekking, voorstellende: *het verspreiden des Bijbels, als een geschikt middel ter vereeniging en verbroedering van alle volken.* Dit godsdienstig feest, met gebeden en dankzegging besloten, eindigde tot stichting en genoegen der toehoorders, en met den hartelijken wensch, dat het woord, zoo overtuigend en dringend tot allen gesproken, ook in onzen omtrek niet ledig en onvruchtbaar blijve!

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
P. N. Ham.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam.*
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
D. Scheltema.
B. W. J. Kronenberg, Adjunct te *Oldenzaal.*
J. C. Römer.
J. A. van Krieken.
J. Hoek.
J. W. A. Boers.
A. Brouwer.
E. van Bolhuis.
J. D. B. Brouwer.
J. H. ter Meulen.
W. Kluever.
B. J. Westerbeek van Eerten.
J. A. K. F. Revel.
W. R. Wanrooij.
A. J. van der Lee.
B. W. Scholten.
H. C. Voorhoeve.
P. Jentink.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam.*
A. C. Hanegraaf.
IJ. Loots, J. Z.

H.

H. Hiebink, Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam*.
D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
B. Elferink.
D. van der Hoff.
W. F. Menzel, Th. Dr.

NOORD-HOLLAND.

A. R. Hoetink.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Liebert.
G. Drost.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
A. F. Gerlach.
W. H. Linse.
B. Nachenius, Jr., Th. Dr.
P. Engelen.
G. Kroeze.

ZEELAND.

H. W. C. Ilcken.
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.
A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
C. van Heusden.
S. W. la Lau.

T. H. van den Honert, Th. Dr.
P. Hofman.
P. L. de Gaaij Fortman.
G. P. Kits van Heyningen.
J. S. van Staveren.
P. T. van den Berg.
L. Rietberg.
G. Wetsels.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
J. van Kesteren.
J. Boele.
F. van der Vliet.
C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht*.
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
H. Ruijs.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zalt-Bommel*.
D. J. van Haeften.
P. C. Farret.
H. P. Schuuring.
R. A. E. Snethlage.
P. A. Hajenius.
J. W. Nijenhuis.
J. W. Abresch.
A. C. Montijn.
W. van de Velde.
P. Hofakker Houtzagers.
C. L. Klein.
P. D. Schouw Santvoort.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*.
J. ter Horst.
R. Beekhuis.
J. Niemeijer.
G. de Bruin.
A. R. Holwerda.
R. Ens.
P. H. B. Romer.
J. C. Fischer.
J. J. E. Wilmers.
A. C. van Maarseveen.
H. A. Nieuwold.
J. A. Gratama.
G. D. Steringa Kuijper.
A. L. Lesturgeon.
H. Niemeijer.
T. A. Hoen.
W. Hoffmann.
J. P. Escher, Th. Dr.

OVER-IJSSEL.

J. van Soelen.
C. Ribbius.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
P. J. J. Roos Schregardus.
L. H. van der Veen.
M. D. de Bruyn.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.
H. Indeweij, Dirksz.
J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.
K. H. Kraamwinkel.

F.

F. M. Caspers.
N. Osti.
J. J. Bos.
A. Davelaar.
A. J. Boeser.
F. P. Florison.
W. A. van der Linden.
L. de Visser.
W. L. Welter.
F. W. J. Kaakebeen.
A. H. Mouw.
J. J. Doedes, Th. Dr.
E. Cats Wor.
J. P. de Keijzer.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
B. F. Janssonius, tijdelijk Hulpprediker te *Solwert*.
E. H. Groenman.
M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
J. Doorenbos.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
E. van der Pers.
R. J. Enuma.
E. P. J. Jongsma.
S. Nicolai.
J. M. Doorenbos, H. Z.
J. P. Bruinewold Riedel.
W. Lolcama.
W. F. Paehlig.
J. Engelsma Mebius.
H. H. Ynsonides.

O.

O. U. Okken.
J. Cromhout.
U. W. Thoden van Velzen.
F. J. Wichers.
J. U. H. Sypkens.
T. F. Stuivinga.
T. Modderman, Hz.
H. W. Bruins.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
E. C. van der Zaag.
D. C. Thomkins, Adjunct-prediker te *Amersfoort*.
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevits.
H. van Dorsser.
J. W. Lem.
J. Wigeri François.
M. J. van Visvliet.
J. M. Loois.
J. Suringar.
Z. H. Poppe.
H. M. H. Stroes.
P. A. M. Faassen de Heer.
N. B. H. van Tright.
G. Kruijs.
J. van Vloten.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.

J.

J. de Vries.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
C. H. Sijtsma.
J. Eemten.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
A. Brouwer.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
J. W. S. Scholtz, J. fil. Th. Dr.
J. Taapkens, P. fil.
W. van der Tuuk, G. W. G. fil.
J. H. Seemerink.
E. Tenkes, P. E. cogn.
E. Lasonder.
J. Boeles, P. fil.
L. Mettevier Lofvers, A. fil.
W. G. Reddingius, W. G. fil. J. H. et G. B. fr.
W. van Borssum Waalkes, P. V. B. fil.
W. Driesman.
K. Hofkamp.
P. Cremer.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.
F. C. van der Meer van Kuffeler.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
L. P. Trautmann.
J. G. E. Schusler, Litt. Dr.
D. Chaufepie de la Saussaye.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het tweede vierde deel van het Jaar 1842, tot Predikanten beroepen zijn.

J. W. G. B. SCHORSE, te *Wilsum.*
J. A. SIX DIJKSTRA, te *Ellewoutsdijk.*
B. J. CRAMER VAN BAUMGARTEN, te *ten Boer.*
M. SPRUIT, (Waalsche Gem.) te *Emden.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Remonstrantsche Broederschap.

G. Weeraat.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelisch Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
J. H. M. Zimmerman.
A. H. Broens.
W. F. Barbiers.
J. Wilms.
J. B. Roll.
J. J. H. Bange.
B. N. Matthes.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk.

H. Joosten.
F. Braakman.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk, die in het tweede vierde deel van het jaar 1842 tot Predikanten beroepen zijn.

G. H. SESBRUGGER, te *Gorinchem.*

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
P. Buisman.
U. H. J. N. Pleines, Hulpprediker te *Canum.*
A. W. Driemeijer.
M. Boelman.
F. Diddens.
L. L. Wijchgram.
H. A. Hesse.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, (Buitenlandsche) die in het tweede vierdedeel van het jaar 1842, tot Predikanten beroepen zijn.

H. H. KOSTER, te *Campen.*

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Drees.

NB. *Zoo er in deze Naamlijst der DD. Kandidaten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BERIGTEN.

De Ondergeteekende, Quaestor der Klassikale Weduwenfonds van *IJzendijke*, verzoekt bij deze de Deelhebbers, die hunne contributiën over *dit*

en *vorige* jaren, nog niet hebben aangezuiverd, zulks te doen vóór den *eersten* Nov. aanstaande, met kennisgeving, dat zij, hieraan niet voldoende, hun regt van Lidmaatschap, in bovengenoemd Fonds, zullen verliezen. Hij berigt tevens, dat zij, die meenen mogten nog eenige aanspraak op de vervallen jaarlijksche toelagen te hebben, zich mede vóór den hier boven bepaalden tijd, aan hem zullen behooren te adresseren.

St. Anna ter Muiden, J. A. JANSSEN.
den 11 Julij 1842.

Een Kandidaat tot de H. Dienst biedt zijne diensten aan, om bij een bejaard of ziekelijken Predikant het ambtswerk geheel of gedeeltelijk waar te nemen. 't Is hem minder te doen om geldelijke voordeelen, dan om zijnen overtolligen tijd aan goede einden dienstbaar te maken en zich daardoor meer voor zijne bestemming te bekwamen. Adres met *franco* brieven, onder letters O. O., te *Coevorden*, *poste restante*.

LE-

LEVENSBERIGT.

VRIESLAND.

Den 1 Maart 1842, overleed te *Leeuwarden*, na een langzaam verval van krachten, met lijdzaamheid gedragen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOHANNES FREDERIK KORFF, Emer. Pred. van *Oude-* en *Nieuweberkoop*, in den ouderdom van 79 jaren en ruim 5 maanden.

Zijn Eerw. werd den 13 Sept. 1762, te *Lingen* geboren, van brave ouders, uit den fatsoenlijken burgerstand; heeft in zijne geboorteplaats de Latijnsche Scholen afgedaan, en tevens zijne Academische studiën aldaar volbragt.

Na vervolgens eerst bij de Klassis van *Lingen*, en daarna bij de voormalige Klassis van *Zevenwouden*, met eenen gunstigen uitslag geëxamineerd te zijn, werd hij in de gemeente van *Steggerden* en *Finkega* beroepen, in welke hij slechts een jaar, van 1790 tot 1791, is werkzaam geweest. Daarna is hij beroepen naar de gemeente van *Oude-* en *Nieuweberkoop*, en heeft dezelve door leer en wandel zoeken te stichten, van 1791 tot 1833, met welk jaar zijn Emeritaat, hetwelk hij had verzocht, is ingegaan.

Sedert de kerkelijke organisatie in 1816, tot het einde van 1833, was hij in kerkelijke betrekking; zijnde eerst Lid geweest van het Klassikaal Bestuur van *Heerenveen*, vervolgens Assessor bij dat Bestuur, voorts Praeses van hetzelve, en Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*.

Niet alleen in het kerkelijke, maar ook in betrekking tot het Schoolwezen, was hij verscheidene

jaren werkzaam. Hij werd in 1806 benoemd tot Lid der Commissie van Onderwijs, in de Provincie *Vriesland*, en heeft alzoo ook medegewerkt tot verbetering van het lager Onderwijs, tot in het jaar 1839, in welk jaar, hij, na zijn ontslag deswege verzocht te hebben, eervol ontslagen is.

Wegens zijne kunde, edel karakter en welwillendheid, was hij in algemeene achting, gelijk bij de Gemeenten, welker Leeraar hij geweest is, alzoo ook bij zijne Ambtsbroeders en bij degenen, tot welken hij in betrekking stond, en welke hem van nabij gekend hebben.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij G. Portielje, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is uitgegeven en alom te bekomen:

I. *Het Leven en Bedrijf van* Dr. M. Luther, bewerkt door B. T. Lublink Weddik, Predikant bij de Evangelisch-Luthersche Gemeente te *Amsterdam*, in twee deelen compleet. *f* 8,60.

II. *Bloemlezing uit de Geschriften van* Dr. M. Luther, vertaald door B. T. Lublink Weddik, in twee deelen compleet. *f* 6,35.

Dit Werk wordt als vervolg op het eerstgenoemde uitgegeven, en kan ook op zich zelven staande beschouwd en aangeschaft worden.

Men leze over deze Bloemlezing de zoo gunstige beoordeelingen, in alle onze vaderlandsche Tijdschriften voor 1842. *De Recensent ook der Recensenten*, N°. 6. *De Godgeleerde Bijdragen*, N°. 2. *De Boekzaal voor Maart. Het Letterlievend Maandschrift*, en *de Vaderlandsche Letteroefeningen.*

De *Godgeleerde Bijdragen* zegt onder meer anderen: »In eenen tijd als de onze, worde dit werk door ieder, wien het om waarheid te doen is, en die der »goede zaak van het Protestantisme opregt genegen »is, gekocht, gelezen, verspreid en aangeprezen; in»zonderheid neme ieder de Voorrede voor dit werk in »handen, en lette op het aldaar voorkomende bladz. »15, 16, 20, 21, 22, 23, opdat men in staat zij »de tegensprekers te antwoorden en te beschamen, »enz. enz."

III. *Bijbelsch Magazijn voor alle Standen*, ter verspreiding en bevordering van kennis der Heilige Schrift, zamengesteld door vaderlandsche Leeraren, en versierd met fraaije staalplaten, op zwaar velin roijaal gedrukt.

Eerste deel Oud, en eerste deel Nieuw Verbond, elk deel is versierd met 52 platen, allegor. vignetten en sierlijke omslagen, om elk deel behoorlijk te kunnen inbinden.

De prijs van elk deel, *bij inteekening*, is uitermate goedkoop gesteld op *f* 4,25. Buiten inteekening *f* 5,25.

I 3 De

De Inteekening op de volgende deelen blijft nog opengesteld, en kan bij elken Boekhandelaar in het geheele Rijk, alsmede bij den Uitgever geschieden.

Met drie deelen Oud en drie deelen Nieuw Verbond zal dit werk geheel compleet zijn.

IV. *Kleine Stichtelijke Parabelen*, ontleend uit het dagelijksch leven, toegepast op godsvrucht en deugd, door Christiaan Scriverius, vertaald en bewerkt naar het Hoogduitsch door B. T. Lublink Weddik, Evang. Luth. Predikant te *Amsterdam*. Eerste stukje. ƒ0,90.

Het tweede stukje ter perse zijnde, zal spoedig volgen.

Bij J. Oomkens, te *Groningen*, is gedrukt, en verder alom te bekomen:

I. Ds. A. Rutgers van der Loeff, *Adres aan de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk*, ter zake van een *Adres aan dezelfde Synode*, over de *Formulieren*, de *Academische opleiding der Predikanten*, het *Onderwijs* en het *Kerkbestuur*, in gr. 8vo, à ƒ0,30.

II. Prof. L. G. Pareau, *Leerrede over Efeze* IV:3—7. Herinnering aan de Apostolische Leer, omtrent de ware Christelijke Eenigheid. Uitgesproken te *Groningen*, den 29 Mei 1842, in gr. 8vo, à ƒ0,30.

III Prof. W. Muurling, *Leerrede over het blijven in de Leer van Christus*, naar 2 *Joh.* vs. 8—11. Uitgesproken bij het sluiten der Akademische godsdienstoefeningen aan de Hoogeschool te *Groningen*, den 26 Junij 1842, in gr. 8vo, à ƒ0,30.

De Boekhandelaar J. van der Vliet, Cz., te *Rotterdam*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

De eerste predikatie van een negental *onuitgegeven en bij elkander behoorende predikatiën*, over *Matth.* V:47, die achtereenvolgend zullen uitkomen, uitgesproken door B. Smijtegelt, in leven Predikant te *Middelburg*. ƒ0,30.

Bij

Bij J. C. Sepp en Zoon, Boekhandelaren te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom te bekomen:

I. *Waarom heb ik de Roomsch Catholijke Kerk verlaten.* Vierde druk. 12½ Cents.

Dit door de *Evangelische Kerkbode* van 1 April zeer geprezen stukje, wordt in de *Catholijke Stemmen* van 11 Junij genoemd: libel, leugenschrift, enz., en de eer der wederlegging niet waardig gekeurd.

II. Voor Schrijvers en Lezers van Adressen aan de Synode: *De stelsels der Godgeleerden. Gedachten bij den tegenwoordigen toestand der Protestantsche Kerk*, voorgedragen na de lezing van het Adres aan de Synode. Prijs 20 Cents.

Bij Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, is op heden van de pers gekomen en alom te bekomen:

I. C. van Niel, *Vervolg op den Donderslag der Godloozen*, of *Balsem der Geloovigen*, 8vo. Duitsche letter. *f* 0,90.

En debiteeren met succes:

II. Brakel, *Hallelujah*, of *de lof des Heeren over het genadeverbond*, 8vo. Duitsche letter. *f* 1,20.

III. ——— *het geestelijk leven en de stand eens geloovigen menschen hier op aarde*, 8vo. Duitsche letter. *f* 1,00.

IV. ——— *De ware Christen, of opregte Geloovigen, hebbende deel aan God en Christus*, 8vo. Duitsche letter. *f* 0,75.

V. C. van Niel, *Donderslag der Godloozen*, 8vo. Duitsche letter. *f* 0,70.

Bij

Bij J. H. K. Meijer, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en heeft alom verzonden:

J. Ellendorf, *Is Petrus te Rome en Bisschop der Christelijke Gemeente te dier stede geweest?* Een geschied- en oordeelkundig onderzoek, naar het Hoogduitsch, gr. 8vo. *f* 1,25.

Over de belangrijkheid van dit werkje lese men slechts de Evangelische Kerkbode van 1 April l.l.

Bij G. T. N. Suringar, te *Leeuwarden*, is van de pers gekomen:

I. *Vrijmoedige Stemmen tot behoud van 's-Rijks Athenaeum te Franeker*, door Mr. A. Telting, *f* 0,40.

II. *Al de Leerredenen* van J. H. van der Palm. *Derde deel*, gr. 8vo, *f* 2,70. Kleiner formaat *f* 1,80. Buiten inteekening.

De inteekening staat nog voortdurend open, doch worden de deelen, die reeds uitgegeven zijn en alle volgende, *zoodra dezelve het licht zien*, niet dan tegen den verhoogden prijs afgeleverd. Het *vierde deel* is op de pers en verschijnt met 1 Augustus e. k.

Bij Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, is op heden van de pers gekomen en alom te bekomen:

I. D. H. Wildschut, Predikant te *Amsterdam*, *Kort begrip van het Christelijk geloof naar de leer des Bijbels*, 8vo. *f* 0,12[s].

II. ——————— *Onderwijzing in het Christelijk geloof naar de leere des Bijbels.* Tweede op nieuw bewerkte uitgave, 8vo. *f* 0,35.

IN-

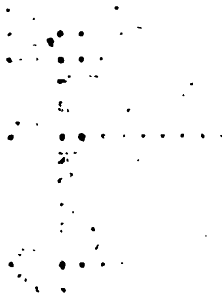
INHOUD.

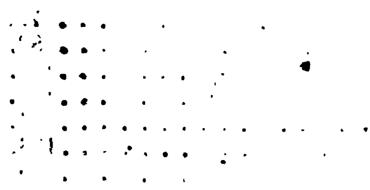
BOEKBESCHOUWING,

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.





BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor AUGUSTUS 1842.



TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Tweetal Leerredenen, ter inwijding van eene nieuwe Gemeente en Kerk te Wilhelminadorp, *en ter bevestiging van eenen jongen Leeraar; door* J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *Predikant te* Wolfaartsdijk *en Schoolopziener in het derde District van* Zeeland. *Te* Goes, *bij* F. Kleeuwens en Zoon, 1841. *VIII en* 126 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,20.

Deze Leerredenen worden voorafgegaan door een historisch, niet onbelangrijk noch ongeschikt, verhaal aangaande de *Wilhelminapolder*, hetwelk zoo wel gesteld is, dat veler weetgierigheid er door bevredigd zal worden. Te regt begreep de Eerw. AB UTRECHT DRESSELHUIS, dat dergelijke mededeelingen en herinneringen bij de plegtigheid zelve geenszins voegden, en daarom heeft hij zeer wel gedaan, met op deze wijze, en nu ook omstandiger, dan anders mogelijk ware geweest, aan het verlangen van eenigen te voldoen.

De Leerrede ter inwijding der nieuwe Kerk en Kerkgemeente te *Wilhelminadorp* heeft tot tekst *Joh.* IV: 19—24, en tot onderwerp: de openbare godsvereering, welke den Christen past. Zij is doelmatig ingerigt, doet het gewigt gevoelen van den geest van het onderwijs des Zaligmakers in den tekst vervat, en wekt, bij de herinnering aan

hare voorregten, ernstig en overtuigend de Gemeente op tot eene christelijke godsvereering. Ook de gebeden en gezangen zijn hier medegedeeld.

»De andere hier geleverde Leerrede," zegt de Schrijver zelf, »draagt de kenmerken van het plaatselijke en tijdelijke; doch evenwel ook niet verder, dan om die rede te doen beschouwen, als in overeenstemming zijnde met de tijdelijke en plaatselijke behoeften der Zeeuwsche en met name der Zuid-Bevelandsche Gemeenten. Veel van het gezegde zal ook elders wel van toepassing zijn. Mijne broeders, die de plegtigheid hadden bijgewoond, drongen eenparig aan op de onmiddelijke uitgave. Ik heb lang geaarzeld en lang geweigerd, wetende wat hij waagt, die in dezen tijd Leerredenen uitgeeft zonder tot de mannen van den dag te behooren; en onder dezen maakt gewis een oudwordend en in eenen afgelegenen hoek dienend Predikant een zoo vreemd figuur, dat hij het kritisch oog onwillekeurig terstond tot zich trekt. Evenwel gewoon, gelijk ik sedert meer dan vier en twintig jaren ben, om mijne denkwijze rustig aan de openbare beoordeeling te onderwerpen, heb ik, ofschoon toen niet meer aangezocht, besloten deze bevestigingsrede uit te geven, toen de inwijdingsrede ter perse was en ik wist, dat men te *Wilhelminadorp* tot het besluit was gekomen, om niet weder eenen reeds geordenden Predikant, maar eenen Kandidaat tot de H. dienst te beroepen."

Naar

Naar aanleiding van den tekst, 2 *Tim.* IV:1—5, herinnert de Eerw. AB UTRECHT DRESSELHUIS de omstandigheden en betrekkingen van PAULUS en TIMOTHEUS, en spreekt daarna *eerst* kortelijk over de verschijnselen van dezen tijd in het stuk van Godsdienst, *vervolgens* over de pligten van den Evangeliedienaar in zoodanige tijden, en bepaalt *eindelijk* de aandacht bij hetgeen Gemeente-leden wederkeerig aan hunne getrouwe Leeraren verschuldigd zijn.

Deze Leerrede levert treffende blijken op van des bekwamen en bejaarden stellers heiligen ijver, ervaring, waarheidszin, vrijmoedigheid en getrouwheid, en verdient, als een woord op zijnen tijd gesproken, ook elders gelezen en behartigd te worden. Tot een staal ter bevestiging willen wij voor onzen lezer er het volgende uit overschrijven:

»Daarom eischen wij van u Gemeente van 's *Heer Arendskerke!* ook voor dezen uwen Leeraar, die liefde en dat vertrouwen, waarop hij billijkerwijze aanspraak heeft. Niemand verachte zijne jongheid, omdat hij in de plaats komt van eenen eerbiedwaardigen grijsaard. Want wie zijn wij allen? ach! ook wij ouderen van dagen dragen onzen schat in brooze vaten, opdat de uitnemendheid der kracht blijke niet uit ons, maar uit God te zijn: en het Evangelie van CHRISTUS, hetwelk uw Leeraar zich niet schamen zal te verkondigen, dat Evangelie, door wien ook, mits slechts zuiver en ontdaan van menschelijke bijvoegselen, voorgesteld,

steld, is en blijft voor hen, die gelooven, eene kracht Gods tot zaligheid. Het zal zoodanig door hem ook voor u worden, indien gij slechts van zijne dienst op de regte wijze gebruik maakt, en u wacht voor de verkeerdheden, welke hoe langer zoo meer veld onder ons winnen."

»Er zijn trouwens overal menschen, die zich aan de openbare godsdienstoefeningen onttrekken. Sommigen doen het uit ligtzinnigheid en wereldliefde, anderen uit geestelijken hoogmoed en ten einde in kleinere kringen zelve als Leeraren op te treden. Dien ten gevolge staan in de heiligdommen bij de onderlinge bijeenkomsten steeds een aantal plaatsen ledig, welke bezet moesten zijn, en wordt het Evangelie der zaligheid voor velen eene oorzaak van straf en ellende. Wilt gij dat het dit niet ook voor u worde, ziet dan toe dat gij u niet door het voorbeeld van zulke dwazen laat wegslepen. Stopt uwe ooren voor hunne verleidende redenen. Bezoekt het huis uwes Gods zoo dikwerf het ter aanbidding geopend wordt, en blijft nimmer zonder gewigtige redenen achter. Zendt als hoofden van huisgezinnen er uwe kinderen en dienstboden henen. Wie onder de prediking van het Evangelie leeft en ooren heeft om te hooren, hij behoort te hooren wat de Geest Gods tot de Gemeenten zegt."

»Er zijn ook overal menschen, die voorgeven dat zij gaarne hooren willen, wanneer zij slechts weten dat het de Geest Gods is, die door den Leer-

Leeraar spreekt. Zij matigen zich daarom de beoordeeling der Leeraren aan, als waren zij wijzer dan dezen en hierin door God gemagtigd, doch zij gebruiken hierbij eenen valschen toetssteen, omdat zij hunne eigene beschouwingswijze in de plaats van het Evangelie stellen. Predikt de Leeraar overeenkomstig zijnen last het Evangelie *aan alle creaturen*, dan maakt hij, volgens hen, den weg te ruim. Vermaant hij ernstig en getrouw tot pligtsbetrachting en het werken aan zijne zaligheid, men noemt hem een *zedenpreker*, soms wel eens een *leugenspreker*, die van de waarheid afwijkt, en dien men vermijden moet. Spreekt daarentegen iemand in hunnen geest, bevredigt hij hun verlangen naar zekere geliefkoosde woorden en voorstellingen, dan is hij hun als een Engel Gods, dien men hooren moet, en dien men naloopt, al wordt daarbij ook de burgerlijke wet verkracht en de rust der maatschappij in gevaar gebragt. — SALOMO heeft reeds voor vele eeuwen gezegd: *zoo iemand wijs is in zijne eigene oogen, van eenen zot is meerder verwachting dan van hem* (*Spr.* XXVI; 12.). Houdt dit in gedachten, opdat gij niet mede door deze dwaasheid wordt aangestoken, en alzoo door allerlei wind van leere omgevoerd. Wij uwe Leeraren willen geen ander fundament leggen dan hetgeen gelegd is, namelijk JEZUS CHRISTUS. Hij is het begin, van waar wij uitgaan, het rustpunt, waarop onze prediking gebouwd is. Omdat de zaligheid in geenen anderen

is, gaan wij ook bij alles tot Hem, die alleen de woorden des eeuwigen levens heeft, en verkondigen wij u hetgeen Hij geleerd heeft. Ontvangt daarom met zachtmoedigheid dat Woord, hetwelk uwe zielen kan zalig maken. Niemand uwer zij kitteloorig, maar een iegelijk hoore met eerbied en belangstelling, wanneer de Leeraar de gezonde leer verkondigt, hetzij hij leere of wederlegge, hetzij hij bestraffe of vermane. Bedenkt steeds dat uwe roeping niet is om over de prediking des Evangeliedienaars te oordeelen, maar om van die prediking voor u zelven gebruik te maken, opdat gij moogt worden opgebouwd in kennis en godzaligheid. Ziet dus toe hoe gij hoort. Bewaart het gehoorde in uwe harten. Past het toe op uwe gedragingen. De zegen Gods zal niet achterblijven, indien gij in dit alles maar volstandig blijft."

Gedenk aan den Heer op al uwe wegen! Leerrede over Spreuk. III:4a. *Uitgesproken ter gelegenheid der groote ramp van* Hamburg, *en van andere bezoekingen der latere jaren, door* H. HAARING, *Leeraar bij de Evang. Luthersche Gemeente te* Middelburg. *Te* Middelburg, *bij* J. C. en W. Altorffer, 1842. 22 *bladz. In gr. 8vo. De prijs is f* 0,30.

De steller dezer rede heeft geoordeeld dezelve in

in het licht te moeten geven, en daartoe in zijne voorrede gezegd:

»Eenige woorden naar de gelegenheid, en ongetwijfeld hier en daar insgelijks naar de behoefte des tijds, en woorden, die uit de onmiddelijke ervarenis van de latere jaren eene opmerkelijke, maar wel eens overziene Bijbelspreuk in haar hoog belang staven, worden hiermede aangeboden aan uitgebreider kring, dan waarin zij zijn uitgesproken. Mogten zij daardoor des te nuttiger worden! Zeer uitvoerig zijn zij niet, dewijl ik geene lange Leerredenen bemin, en vooral als *Spreker* niet gaarne vruchten van ingespannen overdenking lever, die eindelijk de aandacht slechts vermoeijen, en niet meer dan oppervlakkig bezig houden, en bovendien dus doende veroorzaken, dat zelfs van het geheel, en van de hoofdzaken eener Leerrede door menig een, minder naar woning en levenskring weggedragen wordt, dan anders het geval had kunnen zijn, en zou zijn."

»Gelijk bij het hooren, zoo blijft overigens ook bij de lezing deze Leerrede nederig aan eenigen duurzamen zegen des Hemels aanbevolen."

Op bladz. 8 heeft hij zijne verdeeling dus opgegeven:

Wij willen onze overdenkingen die rigting geven, dat wij

I. Het hooge belang van de H. les: *Gedenk aan den Heer op al uwe wegen*, eens uit eene en andere gebeurtenis der jongste tijden staven en beves-

vestigen; en nadat wij haar gewigt dus doende op de klemmendste wijze, en door een ander: *kom en zie!* ontvouwd hebben, vervolgens

II. De algemeene en zorgvuldige behartiging van ons Tekstwoord ernstig aanbevelen.

De lezer zal ons, na deze opgave, wel willen verschoonen, van langer bij deze, naar wij vertrouwen willen, welgemeende, maar evenwel zeer ongelukkig geslaagde poging of lettervrucht, stil te staan.

Viertal Leerredenen over onderwerpen, ontleend uit geschiedenissen des Ouden Verbonds; door H. M. C. VAN OOSTERZEE, *Predikant te* Elkerzee. *Te* Zierikzee, *bij* J. van de Velde Olivier, 1841. *VII en* 94 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 1,20.

Deze Leerredenen zijn door den Eerw. VAN OOSTERZEE met hartelijkheid opgedragen aan zijnen Eerw. Vader, Predikant te *Goes*, aan wien hij openlijk met eenen regt kinderlijken zin verklaart, onder zijne Leermeesters niet het minst te danken te hebben.

Roem, zegt hij zediglijk, zal met deze uitgave wel niet te behalen zijn, maar dit is ook mijne bedoeling niet; ofschoon het mij ook spijten zou, indien ik geacht moest worden, door deze bladen op eene min gunstige wijze de onbekendheidheid

te

te verlaten, waartoe de standplaats van een afgelegen Zeeuwsch dorpje natuurlijk aanleiding geeft. Mogt dit werkje hier of daar eenig nut stichten tot leering, opwekking, waarschuwing en vertroosting, dan beslaat het niet geheel te vergeefs de plaats, die het bescheidenlijk naast de veelheid van boeken vraagt.

Wij kunnen gerustelijk de verzekering aan den Schrijver geven, dat deze preeken hem geene oneer aandoën, en wegens derzelver hartelijkheid, duidelijkheid en den echt godsdienstigen geest, welke er in heerscht, aan dezulken, welken het om wezenlijke stichting bij het hooren of lezen van Leerredenen te doen is, welkom zullen zijn.

De tekst van de eerste Leerrede is *Gen.* IV: 3—16, waarin eerst het verhaal toegelicht, en vervolgens de aandacht bepaald wordt bij het vooral leerzame in deze geschiedenis voorkomende.

De tweede heeft tot tekst *Deut.* III: 23—27, en beschouwt 1.) MOZES bede en het goddelijk antwoord, beschouwt 2.) dit onderwerp in betrekking tot ons zelve, naar aanleiding van het verhaal, waardoor het aanschouwelijk gemaakt wordt, en wordt 3.) besloten met een woord van vermaning en besturing.

In de derde Leerrede, over 1 *Sam.* XXIV: 6, wordt 1.) het verhaal van DAVIDS overwinning over zich zelven beschouwd, 2.) gehandeld over 's menschen overwinning van zich zelven in het algemeen, en met betrekking tot ons, als de bron

van

van de zaligste zelfsvoldoening, en 3.) de leering en vermaning aangewezen, welke wij daaruit kunnen afleiden.

Van de vierde Leerrede is de tekst 2 *Kon.* II: 1—11. VAN OOSTERZEE heeft daarin *eerst* het verhaal aangaande ELIAS uitgang uit dit leven, naar den tekst overwogen, en daarna deze gebeurtenis van hare belangrijke en leerzame zijde beschouwd. Bij deze gelegenheid wordt de geschiedenis overwogen, in betrekking tot ELIA zelven, tot ELISA en 's mans tijdgenooten; en eindelijk in betrekking tot ons.

Om te doen blijken, dat VAN OOSTERZEE met hoogen ernst ook ijver hier vereenigd heeft, om zich verstandig en levendig uit te drukken, willen wij, uit de derde Leerrede, het volgende, als staal, ten besluite onzer beschouwing overnemen:

»De ruime rotsholte, die ook eenen ingang aan den weg had, bood liefelijker koelte aan dan de legertent, en SAUL treedt de spelonk in, legt zich niet verre van den ingang neder en valt weldra in eenen diepen slaap. DAVID bevond zich met zijne mannen mede in het rotshol, dieper en duisterder, zoodat de Koning niets van hen had kunnen bemerken, terwijl DAVID tegen het daglicht SAUL zien kon, die aan wapenrusting en ligchaamsgrootte gemakkelijk te herkennen was. Daar heeft hij nu zijnen vijand in zijne magt! Dat ziet ook zijne bende. Van alle kanten fluistert men hem toe: zie, nu is het, als of God zelf tot u spreekt:

spreekt: ik geef uwen vervolger in uwe hand. Treed toe; wreek u; dood hem. Dan is op eenmaal en onverwacht een einde aan uwe rampen en omzwerving!"

»Wat zal DAVID nu doen? Is het niet, als of de Voorzienigheid hem eenen wenk geeft, om de gunstige gelegenheid aan te grijpen? De hand aan het zwaard; onbemerkt den Koning genaderd; één slag — en het einde zijner vervolging is daar: de burgerkrijg is geëindigd; hij beklimt den troon van Israël, waartoe hij op goddelijken last is gezalfd; geen bloed behoeft op het slagveld te stroomen in den kamp van koning tegen onderdaan. Daar — slechts eenige schreden van hem af, ligt zijn vijand. Heerlijke gelegenheid! Maar het is de Koning! Is hij zelf dan niet bestemd tot rijksvorst van Israël? Is SAUL niet zijn bittere vijand, zijn onverzoenlijke vervolger? Maar het is niet edelmoedig, eenen slapenden vijand te overvallen. Heeft dan SAUL immer eenige edelmoedigheid voor DAVID gehad? Heeft hij niet herhaaldelijk hem bedrogen, en zelfs zijne eigene spies naar hem geworpen? Vervolgt hij hem niet ten bloede toe? Maar het is toch verraderlijk! Was het dan van SAUL minder verraderlijk, dat hij zich door gedienstige verspieders gedurig liet onderrigten van de schuilplaatsen van DAVID? Maar het is de gezalfde des Heeren, die daar slaapt! Is hij zelf dan ook niet gezalfd door SAMUEL den profeet? Maar het is een doodslag! Is het dan geen oorlog?

log? Maar het zou edelmoediger zijn, hem te sparen! En hoe lang kan dan de vervolging nog duren? En is DAVID met zijne gansche bende niet des doods, indien morgen, of welligt nog dezen avond de spelonk omsingeld wordt?"

»Daar staat DAVID, met de hand aan het zwaard. Nooit werd iemand op zwaarder proef gesteld, dan hij in dit beslissend oogenblik. Aan de eene zijde staat, ja, edelmoedigheid; het denkbeeld: het is toch de wettige Koning; zal zijn eigen troon vast staan, indien hij de koninklijke onschendbaarheid veracht? Zal hij zich op den troon gelukkig kunnen gevoelen, wanneer eene verraderlijke daad hem op dien zetel heeft geplaatst? Maar is dit dan het oogenblik tot zulk eene koele redenering? En staat niet aan de andere zijde vrijheid en rang, magt en gezag? En wat zullen zijne mannen, die zeker der omzwerving moede zijn, hem zelven doen, indien hij onbedachtelijk grootmoedig wil zijn?"

»Nog eens: daar staat DAVID aan den grens van deugd en ondeugd. Daar is geen tijd meer van bedenken, van overwegen. Het besluit moet oogenblikkelijk zijn."

»Het bange oogenblik is voorbij. Het geweten heeft beslist. Hij heeft overwonnen. Behoedzaam treedt hij toe: hoorbaar klopt hem het hart: hij nadert den slapenden SAUL, snijdt met zijn zwaard ijlings en onbemerkt een stuk van des Konings mantel — en treedt terug. Het zegeteeken heeft

hem

hem in de hand; maar de engel Gods, die aan zijne zijde staat, weent een traan van vreugde over den man, die zich zelven overwint."

»Reeds staat de bende, die ongetwijfeld dacht, dat de daad was geschied, gereed om mede aan te vallen. Daar treedt DAVID tusschen beide, en met al de kracht der godsdienstige overtuiging en van een vrij geweten, spreekt hij zijne mannen toe: »Dat doe de Heer verre van mij zijn, dat ik zulk eene daad zou doen aan mijnen heer, en dat ik mijne hand zou slaan aan den gezalfde des Heeren!" Zij gevoelen de zedelijke waarheid van dat woord, en terwijl de glans der edelste zelfsvoldoening schitterde in DAVIDS oog over eene schoone daad, houden de mannen af, en SAUL heeft, ontwakende, gelegenheid, om, onbewust van den zijden draad, waaraan zijn leven gehangen heeft, de spelonk te verlaten."

»Hoe DAVID vervolgens eene hoogte beklom, en in eene mannelijke aanspraak SAUL den slip van zijnen mantel toonde, ten bewijze, dat deze aan de edelmoedigheid zijnes vervolgde zijn leven verschuldigd was, hem zijne onregtvaardige handelwijze onder het oog bragt, en hem afvroeg, of deze daad niet genoeg ware, om hem te overtuigen, dat hij niets van DAVID te vreezen had — dit behoort niet tot ons tegenwoordig oogmerk. Wij hebben — en dat is ons genoeg — in DAVID gezien den man die zich zelven overwint, en wiens

wiens kloppend hart getuigt van de edelste zelfsvoldoening over eene goede daad!"

»Het is over die zegepraal van den mensch over zich zelven, en de zalige zelfsvoldoening, die hij zich daardoor bereidt, dat wij, naar ons opgegeven voornemen, in het algemeen, en ook met betrekking tot ieder onzer, thans moeten spreken."

Wij willen daartoe letten: op den strijd, dien het kosten moet, zal de mensch die overwinning op zich zelven behalen; op het middel, waardoor hij tot het behalen van die overwinning wordt in staat gesteld, en op de zalige zelfsvoldoening, die de waarde van die overwinning bewijst."

Dit strekke ter aanprijzing!

Verklaring van Rom. IX—XI. *Getrokken uit de Leerredenen van* J. WIJS, J.C.Z., *in leven Predikant te* 's Hage. *Te* Amsterdam, *bij* S. J. Prins, 1841. *IV en* 239 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,00.

In onze beschouwing der achttien Leerredenen van wijlen den Eerw. Haagschen Predikant J. WIJS, in den jare 1824 in twee deelen uitgekomen, gedrukt voor Maart 1825, bladz. 255 en volg., maakten wij van dezelve eene over het geheel bijzondere loffelijke melding, en gaven den wensch te kennen, dat de daarin voorkomende gezonde uit-

uitlegkunde, belangrijke inhoud en gewigtige vermaningen voor velen gunstig werken en dienen mogten, om die opgeklaarde, zuiver Evangelische denkbeelden, welke hier allerwege uitblinken, meer algemeen te maken.

De ondervinding heeft geleerd, dat deze Leerredenen met eenen bijzonderen bijval vereerd en geheel uitverkocht zijn geworden.

Wij herinnerden ons ter gelegenheid van derzelver beoordeeling, ons kort opstel over *Rom.* IX, geplaatst in dit Tijdschrift voor October 1822, bladz. 447 en verv., als in de groote hoofdzaak der verklaring tot dezelfde uitkomst en belangrijke gevolgtrekkingen leidende.

De tegenwoordige eigenaar der copij kwam op de niet oneigenaardige gedachte van eenen herdruk. Maar — opdat wij de woorden van het voorberigt zelve gebruiken — »meer dan eene gewigtige reden hield hem daarvan terug.« Het werk zelf scheen echter, in zijne soort, te voortreffelijk, om thans reeds vergeten te worden. Vooral werd de oordeelkundige verklaring der genoemde hoofdstukken, daarin vervat, waaraan zorg noch moeite gespaard is, ook in onze dagen waardig en nuttig geacht, om bij vernieuwing onder de oogen van het publiek gebragt te worden. En tot bereiking van dat oogmerk was de uitgave dier verklaring, gelijk die thans geschiedt, meest bevorderlijk. Dien ten gevolge heeft men alles, wat in de genoemde Leerredenen tot regt verstand van *Rom.*

IX—XI gevonden wordt, in geleidelijke orde onveranderd doen afdrukken. Die het oorspronkelijke kent, zal kunnen beoordeelen, hoe getrouw men daarin is te werk gegaan. Zelfs daar, waar de nieuwere uitlegkunde, door RÜCKERT, DE WETTE en anderen met meer of minder gelukkigen uitslag beoefend, andere opvattingen scheen aan te prijzen, zijn die des Schrijvers met gemoedelijke naauwgezetheid bewaard gebleven. De eenige vrijheid, die men zich veroorloofd heeft, bestaat hierin, dat aan ieder hoofdstuk een kort overzigt van deszelfs inhoud toegevoegd, de min gelukkige interpunctie verbeterd, en van de laatste Leerrede meer overgenomen is, dan volstrekt noodzakelijk was, opdat het geheele werk een behagelijk slot hebben mogt."

Tot algemeene inleiding worden vooraf eenige aanmerkingen hier medegedeeld, betreffende 1.) het onderwerp, in deze drie hoofdstukken van PAULUS Brief aan de Romeinen behandeld, 2.) het overzigt over derzelver inhoud en den gang van denkbeelden, 3.) de aanleiding, die de Apostel had tot dit vertoog, 4.) de schrijfwijze door hem gevolgd, en 5.) den zamenhang, waarin het staat met het overig deel van den Brief. De tekst voor de Leerrede in den bundel, de eerste uitmakende, over *Rom.* IX:30, 31, is weggelaten. Het opschrift boven de tweede Leerrede, over vs. 1—5, is gebleven, zoo ook boven de vierde, over vs. 14—18, boven de negende, over Hoofdst. X:5—13, bo-

boven de tiende, over vs. 14—17, en boven de veertiende over vs. 11—15, de vijftiende over vs. 16—29, de zestiende over vs. 25—29, de zeventiende over vs. 30—32, en de achttiende, over vs. 33—36. De opschriften boven de andere zijn veranderd of gewijzigd naar den tekst.

De geheele omschrijvende vertaling der drie hier behandelde hoofdstukken van den Schrijver, heeft de Uitgever dezer verkorte verklaring geoordeeld er insgelijks achteraan te moeten voegen, om een te gemakkelijker overzigt over het geheel te geven.

Zij derhalve, die de Leerredenen van wijlen Ds. WIJS niet hebben, zijn, door deze uitgave van het zoogenaamd verklarend gedeelte derzelven, in de gelegenheid gesteld, om zich bekend te maken met de opvatting van dezen ijverigen, schranderen en milden schriftverklaarder, en na te gaan, niet alleen zijn overzigt van het geheel, maar ook de gronden te overwegen, welke hij vooral uit den zamenhang redeneerkundig op den kansel heeft aangevoerd, om zijne beschouwing als aannemelijk te doen kennen.

Niet zonder reden voegen wij hier de uitdrukking, *op den predikstoel* bij, want de wakkere Leeraar heeft deze uitlegging in zijne *Leerredenen* gegeven, waarin geene zoogenaamd geleerde uitlegging te pas komt. Het ware ondertusschen wel wenschelijk geweest, dat hij ook eene opzettelijke taal- en oordeelkundige verklaring had nagelaten,

 om

om zijn gevoelen nader te staven, zijne aan eenige woorden en uitdrukkingen gegevene beteekenissen te bevestigen, vooral waar hij hierin meer bijzonder zich heeft meenen te moeten onderscheiden, en dat hij daarbij tevens eene beredeneerde opgave had gevoegd, van de gevoelens en verklaringen van andere beroemde uitleggers der H. Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds; dan ware voorzeker den jonge godgeleerden en schriftverklaarders vooral eene grootere dienst bewezen.

Wij herhalen hier ter plaats niet, wat wij bij onze beoordeeling van de Leerredenen, meenden te moeten aanmerken, maar kunnen echter niet nalaten ook nu op te doen merken, dat, hoezeer wij over het algemeen deze hartelijke en liberale, toelichtende beschouwing en verklaring toejuichen, er aan eenige bijzondere opvattingen van woorden en phrasen, nog wel iets willekeurigs schijnt aan te kleven, en er aan nadere toetsing en onderzoek van eene en andere hier voorkomende opvatting nog wel behoefte is.

Daar de Uitgever zelf uit de laatste Leerrede meer overgenomen heeft, dan noodzakelijk was voor deze uitgave, opdat het geheele werk, gelijk hij schrijft, een behagelijk slot hebben mogt, blijkt hij ook zelf overtuigd te zijn, dat een geheele herdruk der twee deelen Leerredenen meer algemeen aangenaam en nuttig zoude geweest zijn. Zonder dus iets te willen afdingen van het goede oogmerk dezer verkorte uitgave, meenen wij dan ook hier

te

te moeten verklaren, dat wij voor ons eene meer volledige uitgave liever gewenscht hadden, vooral, wanneer een geoefend uitlegger hier en daar, bij wege van korte aanmerkingen, opmerkzaam gemaakt had, op hetgeen voor of tegen met grond kon worden aangevoerd.

Wij eindigen ondertusschen deze korte beschouwing met den hartelijken wensch, dat ook deze uitgave nut stichten en den lust tot grondig onderzoek der H. Schriften zal doen toenemen, tot bevestiging van de heerlijke en zaligende leer des dierbaren Evangeliums!

Christelijke Overdenkingen omtrent den dood, den staat der afgescheidenheid en de eeuwigheid; aan mijne godsdienstige landgenooten toegewijd. Te Leiden, *bij* P. Engels, 1840. 102 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f.*1,00.

»Het oogmerk (dus leest men in het voorberigt) van den Schrijver was, om aan zijne onderzoeklievende en nadenkende Landgenooten, in hunne ledige en aan godsdienst gewijde uren, die zaken te doen voor den geest komen, welke steeds door ons op eene ernstige wijze moeten beschouwd worden; en dat het belangrijk is, zijne gedachten op den Dood, den Staat der Afgescheidenheid en de Eeuwigheid te vestigen, wie zal dit ontkennen?"

»De Schrijver ging in het opstellen dezer Over-

denkingen, welke hij in den vorm van brieven aan eene Vriendin ingerigt heeft, eenvoudig, kort, en zoo hij hoopt, bevattelijk te werk; zijn doel was niet, geleerde verhandelingen te schrijven, want hij wenschte dat zijne Overdenkingen ook voor eenvoudigen en min kundigen bruikbaar en nuttig mogten zijn."

»En alzoo beveelt de Schrijver zijne Overdenkingen aan zijne Landgenooten aan, hopende, dat dezelve niet alleen ter bevordering van christelijke kennis, maar ook van ware christelijke deugd zullen dienen!"

De brieven zijn achttien in getal, en behelzen wat de titel doet verwachten. Wanneer men opmerkt, dat alles hier in honderd bladzijden wordt afgedaan, begrijpt men ook zekerlijk, dat men hier geene breedvoerige redeneringen vinden zal.

De ongenoemde Schrijver houdt geloovig vast aan de onbedriegelijke leere der Heilige openbaring Gods, in den Bijbel vervat, oppert en beantwoordt kortelijk, naar zijne wijze van inzien, verscheidene bedenkingen en vragen, doet ook wel het voor en tegen opmerken, en neemt die gepaste voorzigtigheid in acht, welke ons past, ten aanzien der toekomende dingen, in zoo verre het der goddelijke wijsheid niet behaagd heeft, ons dezelve nader bekend te maken.

Hij had echter, al ware daartoe ook nog een negentiende brief noodig geweest, wel duidelijker, ja opzettelijk mogen, of liever behooren aan te

wij-

wijzen, dat hetgeen ons de Bijbel leert van den toekomenden staat, juist berekend is naar onze behoeften en genoegzaam voor ons, die hier door het geloof leven en de *aanschouwing* met kinderlijken eerbied verwachten.

Dezulken, welken het aan andere wegwijzers ontbreekt, zullen met voordeel van deze overdenkingen gebruik kunnen maken, vooral wanneer zij niet verzuimen, de menschelijke redeneringen af te zonderen van de stellige openbaringsleer.

Het Leven van JEZUS, *in deszelfs geschiedkundigen zamenhang en geschiedkundige ontwikkeling, door* Dr. AUGUST NEANDER. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* J. MEIJER, *Theol. Doct. en Predikant te* Beetgum. 1e Dl. *Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1840. *XXII en* 386 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,60.

Wie kent ten minste bij name niet den beroemden Duitschen schrijver NEANDER, een van wiens schriften het Nederlandsch Publiek hier in zijne taal wordt aangeboden? Welk kundig en ijverig Landgenoot heeft zich niet reeds veel vroeger met dit werk bekend gemaakt, dat in *Duitschland* reeds meermalen, wegens de ruime aanvrage en aanschaffing, heeft moeten gedrukt worden; eene bijzonderheid, welke waarlijk geen ongunstig teeken is en een bewijs oplevert, dat niettegenstaande

de beruchte boekdeelen van eenen ongeloovigen en betreurenswaardigen schrijver STRAUSS, bij alle weldenkenden met eene zwarte kool met alle reden geteekend, door een aantal koopers gezocht werden, echter ook zeer velen met groote goedkeuring van dit belangrijk Apologetisch werk van eenen geoefenden tegenschrijver zich hebben bediend.

De Eerw. overzetter vond het ook de eer en de moeite der vertaling in het Nederduitsch ten volle waardig; hetgeen echter nog geenszins bewijst, voor iemand, die daarmede geheel instemt, dat er ook bij ons behoefte aan zulk eene overzetting bestond.

Ondertusschen blijkt de Eerw. MEIJER voor deszelfs gebreken het oog ook niet gesloten te hebben gehouden. In de voorrede toch heeft hij onder andere ook dit aangemerkt:

»Moge het waar zijn wat, onder andere beoordeelaars, ook de Eerw. BUSCH KEISER aan het slot van zijn verslag aanmerkt: »dat, wie hier eene »levendige en aaneengeschakelde voorstelling van »JEZUS *leven* meent te ontvangen, zich zal zien »te leur gesteld;" moge het even waar zijn, wat hij er vervolgens omtrent *den onbehagelijken en onlevendigen vorm*, zoo als hij het noemt, bijvoegt: »als er van pagina tot pagina rondom de »geschiedenis geëxegetiseerd, geapologiseerd, ge»polemiseerd, geciteerd en gecompareerd wordt, »moet men den persoon, om wiens wil dit alles

»ge-

»geschiedt, we gedurig uit het oog verliezen; »terwijl de gekozene verdeeling, om eerst eene »zaakorde en dan eene tijdorde te volgen, slechts »verstrooit en verwart," men dient daarbij niet uit het oog te verliezen, waarop NEANDER niet te onregt opmerkzaam maakt, dat zulks in de eerste plaats te wijten is aan den aard der zaak zelve en aan den tijd waarin wij leven, eenen tijd, waarin men slechts bouwstoffen en bijdragen leveren kan tot eene toekomstige behandeling van JEZUS *leven* in een voor de beoefening der godgeleerdheid gelukkiger tijdperp."

»Dat daarom ook niet alles aan allen bevallen zal, spreekt van zelf. Wat mij zelven aangaat, meen ik der waarheid de bekentenis verschuldigd te zijn, dat ook ik op verre na niet met alles, zelfs niet met al de grondstellingen des Schrijvers instem, waartoe ik in de eerste plaats breng, hetgeen hij in de inleiding omtrent de noodzakelijkheid van vooronderstellingen bij een wetenschappelijk onderzoek aanmerkt. Aan stof en ook aan lust tot het maken van aanmerkingen ontbrak het mij dus geenszins. Doch ik meende te veel van des lezers geduld èn bescheidenheid te zullen vergen, wanneer ik bij de reeds zoo talrijke aanmerkingen van den Schrijver, die om bovengenoemde redenen niet wel konden weggelaten worden, ook nog mijne eigene voegde, die als van minder belang gevoegelijk konden achterwege blijven. Slechts eene enkele maal voelde ik mij gedrongen er eene

korte aanmerking bij te voegen, vooral waar ik een gevoelen vond, dat van eenige openlijk door mij uitgesprokene meening verschilde, of waar iets volstrekt eenige opheldering behoefde voor den Nederlandschen Lezer."

»Wat de door den Schrijver gekozene orde van behandeling betreft, die men te regt gegispt heeft, hierin kon ik natuurlijk geene verandering maken. Ik heb dus de verdeeling in vijf Hoofdstukken behouden. Evenwel heb ik mij tot meerder gemak van den lezer in de onderverdeeling der Hoofdstukken eenige meerdere vrijheid veroorloofd, gelijk ik ook het geheele werk, dat oorspronkelijk slechts één boekdeel uitmaakt, in twee nagenoeg gelijke Deelen heb gemeend te moeten splitsen."

Wij hadden, schoon met lof gewagende van zijne moeite en ijver aan dit werk besteed, welke zeker voor hem zelven niet onvruchtbaar zullen geweest zijn, echter wel gewenscht, dat hij door eene oordeelkundige bekorting het geheel, dat toch al te omslagtig en gerekt is, in één deel, vooral niet grooter dan het eerste, hetwelk wij nu voor ons hebben, te zamen gebragt had; waardoor dan ook de prijs ten minsten de helft lager gesteld had kunnen worden, ten voordeele van den kooper.

De orde van behandeling in dit deel is deze, welke wij meenen onzen lezer, nog niet met het werk bekend, hier te moeten opgeven:

Inleiding, over de noodzakelijkheid, om, bij het

het beschrijven der geschiedenis van JEZUS, van zekere vooronderstellingen uit te gaan.

Hoofdst. I. JEZUS geboorte en kinderlijke leeftijd.

Hoofdst. II. JEZUS vorming. Zijn leven tot aan zijne openbare werkzaamheid.

Afd. 1. Voorwerpelijke voorbereiding. JOHANNES de Dooper.

Afd. 2. Onderwerpelijke voorbereiding. De verzoeking in de woestijn.

Hoofdst. IV. Voorstelling van JEZUS openbare werkzaamheid in eene stelselmatige orde.

Afd. 1. Het plan in het algemeen.

Afd. 2. Hetzelve ten opzigte van den vorm des Godsrijks.

Afd. 3. Eigendommelijk gewijzigde voorstelling van den persoon des Messias.

Afd. 4. De middelen waarvan JEZUS zich bediende tot oprigting van het Godsrijk. Zijn leeraarsambt.

Afd. 5. JEZUS leerwijze. Zijne hoofdstellingen daaromtrent.

Afd. 6. De gelijkenissen des Heeren.

Afd. 7. De schikking.

Afd. 8. De vorming der Apostelen door den Verlosser.

Afd. 9. Zijne wonderen in het algemeen.

Afd. 10. Het genezen van bezetenen.

Afd. 11. Het genezen van andere zieken.

Afd. 12. Het opwekken van dooden.

Afd. 13. JEZUS wondermagt over de natuur.

Met

Met vele anderen komt het ons voor, dat op deze inrigting met grond aanmerkingen zijn te maken; de Schrijver zou zich echter hier tegen welligt verdedigen, door zijn duidelijk doel, om vooral het beruchte werk van STRAUSS te weerleggen, of ten minsten de daarin voorkomende bijzondere gevoelens als onverdedigbaar te doen kennen, en de daarvoor bijgebragte gronden te ontzenuwen.

Wij willen ook gaarne toegeven, dat zekere breedvoerigheid daaruit zal zijn ontstaan, om niet te zeggen gerektheid en herhaling, welke ondertusschen de lezing minder aangenaam maken.

Het blijkt dat NEANDER veel vóor en tegen gelezen heeft, over de hier behandelde zaken, maar wij meenen ook, dat hij daarom dikwerf vrij ingewikkeld geschreven, te veel omgehaald heeft, en niet genoeg er op bedacht geweest is, om het voornaamste, of de eigenlijke zaak slechts in het ware licht ter opheldering voor te dragen. Nu en dan schijnt zekere omzigtigheid, die hier en daar grenst aan schroomvalligheid, den Schrijver breedvoeriger en tevens minder gemakkelijk, ja wel eens onduidelijk en weifelend te hebben doen schrijven. Men denke b. v. aan het hier voorkomende, omtrent den doop, het genezen van bezetenen, en meermalen bij andere gelegenheden.

Naar ons oordeel is het daarom ook een minder geschikt werk voor het Nederlandsche Publiek.

De kundige Vertaler heeft gemeend zich van aan-

aanmerkingen te moeten onthouden, ondertusschen zou eene teregtwijzende noot bij verscheidene gelegenheid hier zeer van pas zijn gekomen. Zeker heeft hij bij het overzetten ook wel gevoeld, dat NEANDER meermalen hier uit het oog heeft verloren, dat men niet alles moeten willen verklaren.

Bij een volgende gelegenheid zullen wij ook van het andere Deel gewagen.

Ter proeve diene het volgende:

»Het kenmerkende der christelijke gezindheid, in tegenoverstelling der wereldsche gezindheid, openbaart zich verder in de wijze, waarop men de aardsche goederen ten nutte van het Godsrijk gebruikt. Daarop ziet vooreerst de gelijkenis van *den onregtvaardigen rentmeester*, *Luk.* XVI, over welker bedoeling men veel getwist heeft. De rentmeester beteekent blijkbaar den deelgenoot van het Godsrijk, wien God de aardsche goederen heeft toevertrouwd, om ze in de dienst van zijnen Heer te besteden, en die eens van zijn beheer rekenschap afleggen zal. Vreemd alleen schijnt het, dat zulk een rentmeester, die zijn ambt zoo trouweloos heeft waargenomen, en zich vervolgens, als hij vreest dat hij bij het ontdekken van zijne ontrouw zal afgezet worden, door nieuwe ontrouw en bedriegelijke kunstgrepen ten nadeele van zijnen heer daarvoor zoekt schadeloos te stellen, dat zoo iemand met zijne onzedelijke, alles aan het eigenbelang opofferende voorzigtigheid, en zijne zich gelijk blijvende slechtheid als een voorbeeld

ter

ter navolging wordt voorgesteld. Wanneer men echter de gelijkenis maar goed begrijpt, dan verdwijnt die bevreemding van zelf en men voorkomt gemakkelijk alle verderfelijke gevolgtrekkingen, die daaruit alleen dan kunnen afgeleid worden, als men op enkele bijzonderheden acht geeft, zonder dezelve in het verband met het geheel te beschouwen. Om het voorgestelde doel te bereiken, kon JEZUS inderdaad de gelijkenis niet anders inrigten; Hij moest wel de zich gelijkblijvende voorzigtigheid der slechten aan de goeden ter navolging voorstellen. Het komt er slechts op aan, dat wij dat gezegde goed verstaan, waardoor de Heer zelf het doel der gelijkenis aanduidt: *De kinderen dezer wereld zijn voorzigtiger dan de kinderen des lichts.* Op den voorgrond wordt dus gesteld, dat die rentmeester een kind der wereld was, en als zoodanig handelde. Daar nu het standpunt, waarop hij staat, het tegengestelde is van dat waarop de kinderen des lichts staan, en dezen een geheel ander geest bezielt, zoo kan op zich zelf beschouwd zijne wijze van handelen hun niet tot voorbeeld dienen. Niet de wijze, waarop de kinderen dezer wereld hunne voorzigtigheid ten dienste van hun eigenbelang gebruiken, en ter bereiking van hunne slechte bedoelingen zich van alle mogelijke middelen bedienen, zonder zich om de slechtheid daarvan te bekommeren, wordt hier als ook voor een geheel ander standpunt en andere oogmerken passende voorgesteld; maar hunne voorzigtigheid op zich

zich zelve beschouwd (het formeele, niet het materieele) als iets dat op zich zelf prijsselijk is, als iets dat tot het wezen van den geest behoort, welks bestemming het is om het beeld Gods op aarde te openbaren. Gelijk de kinderen dezer wereld bij alles wat zij doen het ééne doelwit van hun baatzuchtig streven steeds in het oog houden, en met eene op alles achtgevende voorzigtigheid alles aan het bereiken van dat oogmerk weten dienstbaar te maken, zoo moeten ook de kinderen des lichts op een geheel tegenovergesteld standpunt handelen, bij alles hunne betrekking tot het Godsrijk op het oog houden, en alles dienstbaar maken aan de bevordering daarvan."

»Dit trouwens is de moeijelijke taak van den Christen met het streven naar het ééne noodige, met de opregtheid des harten de voorzigtigheid te paren, die de veelheid der wereldsche zaken met dat ééne weet in verband te brengen en aan hetzelve dienstbaar te maken. Gelijk der voorzigtigheid veelal eene zuivere bedoeling en opregtheid ontbreekt, zoo ontbreekt der opregtheid vaak voorzigtigheid, en de kinderen des lichts moeten in dit opzigt veelal voor de kinderen der wereld onderdoen, en laten zich daarom ook door hen verschalken. Om die reden gebiedt JEZUS, met de opregtheid der duiven de voorzigtigheid der slangen te paren, en hierop doelt deze gelijkenis. Zonder twijfel is de ware voorzigtigheid aanstonds aanwezig, zoodra men het met zich zelven ten vol-

vollen eens is om standvastig het goede na te jagen, en dat volhardende streven ten nutte van het Godsrijk het geheele leven omvat en beheerscht, zoodat alle betrekkingen van hetzelve daaraan dienstbaar zijn en niets den geest daarvan afleidt. Dit naauwe verband, waarin de voorzigtigheid staat met dat standvastige najagen van één bepaald doel en de daaruit voortvloeijende zedelijke tegenwoordigheid van geest, is het juist wat in het slechte door het voorbeeld van den onregtvaardigen rentmeester wordt in het licht gesteld. En daar in dit opzigt het voorbeeld van de kinderen dezer wereld den kinderen des lichts ter beschaming moest worden voorgehouden, en zij er opmerkzaam op moesten gemaakt worden, hoe veel er ten nutte van het Godsrijk zou kunnen gedaan worden, indien de kinderen des lichts daarin aan die der wereld gelijk waren, zoo moest dus volstrekt een slecht mensch in het genoemde opzigt als een voorbeeld voorgesteld worden."

»Nu wordt hier wel is waar de voorzigtigheid als die hoedanigheid van den geest, door welke alles op aarde ter bereiking van de verhevene bedoelingen van het Godsrijk wordt dienstbaar gemaakt, in een bepaald opzigt voor oogen gesteld, in zoo ver zij namelijk betrekking heeft op het gebruik van aardsche goederen; maar ook in dit opzigt moeten wij de gelijkenis, naar welke de Heer zich rigt in de keus zijner woorden, niet uit het oog verliezen. Gelijk de onregtvaardige rent-

rentmeester, toen hij vooruitzag dat hij zijn ambt verliezen en dan geene huisvesting noch middelen van bestaan hebben zou, de schuldenaren van zijnen heer door weldaden aan zich verbond, opdat zij, als hij afgezet was, geneigd zouden zijn hem in hunne huizen op te nemen; zoo moeten ook de kinderen des lichts hunne aardsche goederen besteden, om zich vrienden te maken, die hen, als zij dit aardsche leven moeten vaarwel zeggen, in de eeuwige woningen mogen opnemen. Daar zij, die anderen in de eeuwige woningen opnemen, zelve ook daarin wonen moeten, zoo blijkt daaruit, dat hier alleen op zulke weldaden gedoeld wordt, die aan de vromen bewezen worden. Het zou echter weinig strooken met de doorgaans door den Heer geuite gevoelens, zoo Hij had willen te kennen geven, dat de vromen de magt hadden, om menschen, welke hun gedurende hun aardsche leven weldaden bewezen hadden, tot deelgenooten van hunne zaligheid te maken, of zoo Hij, aan het geheel uiterlijke werk van den vromen wel te doen, zoo groot eene waarde had toegekend, dat daardoor het gepleegde kwaad weder goed gemaakt en de eeuwige zaligheid verdiend werd. Daarenboven als JEZUS de voorzigtigheid, die de kinderen dezer wereld op hun standpunt aan den dag leggen, aan de kinderen des lichts als een voorbeeld ter navolging voorstelt, dan gaat Hij natuurlijk van de vooronderstelling uit, dat deze laatste ook met geheel hun hart kinderen des lichts

Aangaande het doel heeft hij zich verklaard, met te schrijven:

»Met weinige woorden kan het gezegd worden, hoe dit ondernomen werd. Het denkbeeld, dat de Kerk overtollig zijn zou, is te keer gegaan, en derzelver noodzakelijkheid aangewezen. Doch hierbij is het niet gebleven. Vooral is er werk van gemaakt, om den lezeren juiste denkbeelden te geven van het zieleleven. Mogten die wenken op zich zelve strekken ter bevordering van eene diepere zelfkennis, dan er gewoonlijk onder ons gevonden wordt! Hoe veel goeds zou men daarvan niet reeds mogen verwachten! Doch het is hier geschied, met het bijzondere oogmerk, om de behoeften van het zieleleven aan te wijzen, en bij elke behoefte te doen gevoelen, hoe de Kerk in staat is, om ze te bevredigen. Daardoor toch, geloof ik, dat eene belangstelling kan en moet worden opgewekt, die zulk een kerkelijk leven kan ten gevolge hebben, als den Evangelischen Christen betaamt."

De lezer kent dus de bedoeling van den bekwamen Schrijver, en het is ons aangenaam er bij te kunnen voegen, dat hij daaraan getrouw gebleven is. Het werkje is daarom allezins waardig gelezen en aangeprezen te worden, en wij keuren het ten uitvoer gebragte verlangen goed van den Eerw. Overzetter, die zijne taak zoo verre wij, zonder het oorspronkelijke bij de hand te hebben, daarover kunnen oordeelen, zeer goed verrigt heeft. Met genoegen vernamen wij ook, dat hij begrepen heeft,

heeft, den stijl van den oorspronkelijken Schrijver doorgaans althans te blijven behouden. Deze toch is zoodanig, dat men het werk daarom ook met te meer welbehagen lezen zal. Het is zoo, soms heeft hij aan beelden en gelijkenissen wel wat veel toegegeven, en is daardoor ook wel eens tot zulke uitdrukkingen vervallen, die minder juist, of ook wat overdreven zullen voorkomen. Hij spreekt b. v. van *met reuzenhanden het hart aan te grijpen*, met *hamerslagen op de ziel vallen* enz., maar doorgaans zet de levendigheid zijner voorstelling nieuwe kracht bij aan zijne ernstige redeneringen, schrandere vindingen, en edele, regt christelijke bedoelingen. Hij heeft alzoo bekende waarheden, die echter maar al te veel uit het oog worden verloren, in een schitterend licht doen voorkomen, en er veel aan toegebragt om overtuiging te verwekken, door zoowel het hart in beweging, als het verstand in werking te brengen.

De Schrijver erkent ook zelf hier, dat fraaije woorden op zich zelve niet voldoende zijn, maar verklaart tevens, dat het *ongewone* nieuwe prikkels heeft, waardoor de verflaauwende levensgeesten weder worden opgewekt.

Tot een staal, hoe hier geredeneerd wordt, brengen wij het volgende bij:

»De toestand van hem, die met de stof der voorstelling het meest werkzaam is, heet opmerkzaamheid; ingespannenheid noemt men dien, wanneer hij daarbij hindernissen overwint. Aanhou-

dend is deze opmerkzaamheid, wanneer zij zich een' tijd lang met dezelfde stof bezig houdt; maar vlugtig, wanneer zij zich ras bij eene andere stof bepaalt. Wordt namelijk geen andere stof aan het gemoed gegeven, dan diegene, waarmede men zich bezig houdt, dan duurt de opmerkzaamheid voort; maar zij wordt verbroken, of op iets anders overgebragt, als het een of ander het gemoed binnendringt, hetwelk meer hetzelve boeit. Welk eene waarde hebben, wegens deze geaardheid van den geest, onze kerkelijke bijeenkomsten! Begeeft u in den schoonen tempel der natuur, beschouwt er de wonderen van uwen God! Ziet hier zijne wijsheid, daar zijne goedheid, ginds zijne magt, elders zijne onveranderlijkheid! Wordt er geheel aandacht en gevoel! Wat zult gij er ondervinden? Dat de ééne stof er de andere verdringt! Dat er te veel is, hetwelk in dezelfde oogenblikken u treft, u opwindt en in eene gevoelige gedachteloosheid u zelven doet verliezen, zonder dat gij met eene vaste opmerkzaamheid u geheel bepalen kunt bij het ééne en groote, op hetwelk uw geest zich moest vestigen. Of neemt in uwe woningen een geestvol boek ter hand, en sluit u op in uwe binnenkameren, om door niets gestoord te worden. De vier wanden van het vertrek der woning, waarin gij dagelijks verkeert, waar duizend zaken uit uw dagelijksch léven u te binnen gebragt kunnen worden, het huisraad, dat u omgeeft, eenig geraas, hetwelk ge hoort, en wat niet al meer, kunnen

uwe

uwe aandacht storen, en haar naar buiten in plaats van binnenwaarts leiden. Zet nu uwen voet over den drempel der Kerk. Zal zij ook eene vreemde verstrooijende stof in uw binnenste brengen? Brengt gij ze niet mede, zij zal u er niet lastig mede vallen. De aanvang, het midden en het einde, alles leidt er u op tot God en zijne betrekking tot de menschen. Niets stoort u daar, als het uw zoeken niet is, om gestoord en verstrooid te worden. Bewegen zich de gedachten elders even snel als de sekondewijzer, hier is bestendigheid. Elders is het zoo dikwijls ons ongeluk, dat wij, als eene godsdienstige stof de ziel aandoet, zoo spoedig tot andere gedachten overgaan, in plaats van bij die stof ons te bepalen, haar te ontleden en op ons te laten werken. Wij leggen ze dan ter zijde even als koopmansgoederen, die ons wél bevallen, en die de verkooper ons aanprijst, maar die wij voor dat oogenblik niet noodig achten en liever naderhand willen koopen. Maar bij de openbare godsdienst komt de ziel met het oogmerk, om godsdienstige stof op te doen. Zij wil er geestelijk werkzaam zijn. De verstrooijing wijkt, omdat men geen andere werkzaamheden in de nabijheid heeft, waardoor men kan worden afgetrokken. Daar wordt het ligchaam rust verleend, opdat de geest des te beter werkzaam moge zijn. Daar heeft men het voorbeeld voor zich van wezens, die in dezelfde stemming verkeeren, die tot denzelfden zielenar-

 beid

heid vergaderd zijn. Wonderbaar moet het toegaan, als in den tempel des Heeren eene ziel geene godsdienstige stof verwekt, geen eene enkele bete neemt van het brood des levens."

»Er zijn duistere voorstellingen, waarbij alles verward is voor het denkvermogen, en duidelijke zijn er, waarbij men alles behoorlijk onderscheidt, ofschoon wij dikwijls ook iets niet zien, omdat het al te licht is voor onze oogen. Zullen wij zonder knipoogen naar de zon opzien, het glas moet eerst verdonkerd worden. Zouden daarom veelligt de stralen der godsdienst, door oogen vol tranen, het best de ziel binnendringen? Eenen voornamen vijand heeft nu de mensch in het donkere, de duisternis zijner voorstellingen. Van daar alle dwalingen des verstands, daardoor zoo vele dwalingen des harten, zoo menige zonde. De moeder van het ware bestaan eenes menschen is het inzigt, waarbij men alles juist ziet en het juiste bemint. Maar hoe weinigen zien het in, wat zij moeten, om van de duidelijkheid dier inzigten nu maar niet te spreken. In menige ziel ziet het er uit als op een donker heideveld, waar slechts hier en daar groene plekken eenige afwisseling verschaffen op het donkere tapijt. En er zijn ook velen aan het vale heideveld gelijk, waar geen grasspruitje groeit en hetwelk men in den avond overziet. Zij leven in een bestendig schemerlicht. In veler zielen is er hoogstens maneschijn, geen zonnelicht. Van daar hier bijgeloof,

daár

dáár ongeloof. Van daar niets dat zeker is, dat vast staat. Van daar zoo veel leerstellige kennis en geen Christendom. Waar vindt men ook elders den oorsprong der dweeperij? Waar elders, dan in de liefde voor het donkere? Het gaat den dweeper toch als hem, die aan den sterken drank is verslaafd, zonder dezen zich niet wél bevindt, en daarom denzelven als heilzaam voor zijne gezondheid aanmerkt. Wie kan dan nu de waarde der godsdienst van CHRISTUS beschrijven, welker kweekplaatsen de Kerken zijn? De stelsels der wijsgeeren bragten den mensch niet uit de duisternis, verdonkerden dikwerf den nacht, waarin hij leefde. Maar duidelijk wordt, door de eenvoudige, oorspronkelijke Evangelieprediking, het goddelijke uitgesproken, in zoo ver het door 's menschen tong uitgesproken, door zijn verstand gedacht kan worden. Dat kan den vrienden van het donkere niet bevallen. Zij ontwijken daarom de Kerken en houden liever eigene afgezonderde bijeenkomsten in eenen hoek, waar hen minder licht beschijnt. Is ook uit dien hoofde de openbare eeredienst niet allerwenschelijkst? Hoe ver toch zou de dweeperij zich verbreiden, wanneer de Kerken den menschen in het algemeen, wat aangaat hunne godsdienstige behoeften, niet te gemoete kwamen? Sluit de Kerken, en ieder zal zich naar zijn' eigen' waan in zijne woning een altaar oprigten. God moet men hun geven, of zij zoeken zich eenen God naar welgevallen."

»Mogten wij, die in de Kerken voorgangers zijn, aan het licht dan maar altijd de voorkeur geven boven de duisternis. Altijd gedachtig zijn, dat CHRISTUS gezegd heeft: *ik ben het licht der wereld!* Dat licht worde niet onder eene korenmaat gezet, maar op een' kandelaar, opdat het allen beschijne, die in den huize zijn. Door geene duistere voorstellingen worde hetzelve verdonkerd, waarvoor wij zelven eenige voorliefde hebben; of waarvan wij weten, dat zij bij anderen gevonden wordt. Door geene donkere bewoordingen. Door geene beelden, die niet tot opheldering en verlevendiging worden bijgebragt, maar waardoor de groote waarheid in de schaduw wordt geplaatst, daar men zich zelven hierdoor wil doen uitkomen, en aan eene nieuwe soort van beeldendienst zich schuldig maakt. Wee ons, wanneer het onze schuld is, dat het licht niet allen beschijnen kan, die in den huize zijn!"

Wij kunnen niet meer overschrijven, maar vertrouwen ook genoeg gezegd te hebben, om het belangrijke van dit werkje en deszelfs heilzame strekking te doen opmerken.

Velen mogen er door worden opgewekt, om de godsdienstige bijeenkomsten in de Kerk met ijver bij te wonen, ten einde de heugelijke ervaring te genieten van het heerlijk voordeel, hetwelk daaruit onder den goddelijken zegen kan voortvloeijen!

LODEWIJK PHILIP, *Koning der Franschen en zijne Familie. Naar het Hoogduitsch van* AUGUST BÜRCK, *door* G. BRANDT MAAS. (*Eene bijdrage tot de geschiedenis van* Frankrijk). *Te* Zalt-Bommel, *bij* Joh. Noman en Zoon, 1840. *VI en* 211 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,40.

Als eene niet onbelangrijke bijdrage tot de geschiedenis van de tegenwoordige koninklijke Familie van *Frankrijk*, en alzoo ook tot die van dat Rijk zelve, kan men het ons hier in het Nederduitsch vertaalde werkje van den Duitschen schrijver BÜRCK aanmerken en raadplegen. Het vermeldt een aantal van bijzonderheden en herinnert verscheidene meer of minder algemeen bekende lotgevallen en gebeurtenissen, op het verband van welke men heeft zoeken opmerkzaam te maken, en den lezer te overtuigen. Bij de vermelding van des Konings fata en verrigtingen, heeft zekere naauwkeurigheid plaats, maar het is toch ook niet te ontkennen, dat eene zeer gunstige vooringenomenheid soms den steller tot vleijerij schijnt te hebben doen vervallen.

De Vertaler heeft ook zelf de aanmerking in het voorberigt gemaakt:

»Het is zeker moeijelijk, nog bij het leven van eenen Koning, dien welligt de tijd gegund wordt, om

om nog veel te doen en tot stand te brengen, die alzoo zijne taak niet heeft afgewerkt, alreeds zijne geschiedenis te leveren, en dat wel te meer, omdat hij van den beginne af, zijne tegenpartijen had en nog steeds behoudt. Maar het lag ook geenszins in het plan van den Hoogduitschen Schrijver, den Koning der Franschen, op zoodanige wijze als dat in eene goede en volledige levensbeschrijving behoort, voor te stellen, met aanwijzing ook en beoordeeling van beginselen, drijfveren en handelingen. Aan de nakomelingschap komt het oordeel toe, omdat zij altijd meer bezadigd, onbevooroordeeld en juister zien, wikken, wegen en besluiten kan, en dät, hier en daar een enkele eigen inzage of eigen stelling te overdreven lievend en vasthoudend, beoordeelaar uitgezonderd, ook waarlijk doet. Het oogmerk was alleen daadzaken te leveren, en omtrekken voor de geschiedenis aan te bieden. Daartoe stonden hem onderscheidene bronnen ten dienste, waaruit hij geput heeft, en ik neem hier de opgave over der boeken en geschriften, door hem aangewezen, en door mij, zoo veel mogelijk, vergeleken."

1. LOUIS-PHILIPPE, Roi des Français, et sa famille. Par un patriote de 1789. Paris 1833.

2. Vie anecdotique de LOUIS-PHILIPPE, Roi des Français. Par M. M. A. LAUGUIER et CHARPENTIER. Paris 1837.

3. Souvenirs historiques des résidences royales de France. Par VATOUT. Paris 1838.

4. Kon-

4. Konversations lexikon der neuesten Zeit. Leipz. 1833. Artik. *Juli-revolution.*

In enkele gevallen is ook gebruik gemaakt van:

5. Vie politique de LOUIS-PHILIPPE-JOSEPH D'ORLÉANS-EGALITÉ. Paris 1832.

6. LOUIS-PHILIPPE. Par SARRANS.

7. Souvenirs sur la Révolution de 1830.

8. CAPÉFIGUE, Histoire de la Restauration.

9. LACRETELLE, la France depuis la Restauration.

10. Die Augsb. Algem. Zeitung; die Frankf. Oberpostamts zeitung.

11. Journ. des débats; Moniteur enz.

Men moet vooral ook voor oogen houden, dat dit werkje vroeger geschreven en reeds in November 1839 vertaald ter perse gegeven was. Hoe veel toch is er sints dien tijd gebeurd! Men denke vooral ook aan het dezer dagen voorgevallene, zoo geheel onverwacht als treurig afsterven van den *Hertog van Orleans*, als men hier b. v. vindt aangemerkt;

»Zoo hebben wij de geschiedenis van LODEWIJK PHILIP tot een gelukkig punt (de geboorte van den *Graaf van Parijs*, op 24 Aug. 1838, waarover eene zoo groote vreugde aan den dag werd gelegd) gebragt, waarop aan hem, aan zijnen huize en aan *Frankrijk* een nieuwe zegen is te beurt gevallen, in de geboorte van een kind. *Frankrijk*, door zijne kracht en standvastigheid tot rust gebragt, dat in hem deszels grootsten weldoener heeft leeren kennen, zal hij eenmaal —

en

en het moge spade zijn! — zonder bezorgdheid aan zijnen zoon kunnen achterlaten, en te gelijk moge hij met vreugde en vertrouwen, dan ook zijn oog op den zoon van zijnen zoon gevestigd houden!"

De hier gevolgde orde is deze: Eerst wordt, bij wege van inleiding, des Konings afkomst vermeld, en daarop in de eerste afdeeling de held dezer geschiedenis, (te *Parijs* 6 Oct. 1773 geboren) als jongeling en held voorgesteld, in de *tweede* als balling, in de *derde* zijne herstelling gedacht en in de *vierde* LODEWIJK PHILIP als de Koning der Franschen beschouwd.

Hier achter is nog een kort verslag van de levenswijze des Konings geplaatst, en daarna zijn, tot aanhangsel, eenige korte levensschetsen geleverd zijner naaste bloedverwanten.

Gaarne hadden wij gezien, dat de Vertaler hier en daar door eene kleine aanteekening getoond had, niet zoo gaaf in alles met des Schrijvers wijze van beoordeeling in te stemmen. Nu gebruike de Nederlandsche lezer zelf de noodige behoedzaamheid, wanneer hij, eenigzins met den gang der zaken bekend, zeker in meer dan een punt verschillen zal met dezen Schrijver.

MEN-

MENGELWERK.

JEFTHA'S DOCHTER

EEN BEELD DER EDELSTE ZELFOPOFFERING.

Naar het Hoogduitsch, (*)

DOOR

J. C. MOHR, V. D. M. *te Warmenhuizen.*

Wanneer wij het verhaal *Rigt.* XI:29—40 met behoorlijke aandacht hebben nagelezen, wie zal er dan nog aan twijfelen kunnen, of JEFTHA zijne dochter *werkelijk geofferd* hebbe of niet? De woorden der gelofte: *dat zal des Heeren zijn, ik wil het ten brandoffer offeren;* en de bijvoeging van den verhaler: *hij volbragt aan haar de gelofte, die hij beloofd had,* laten in het geheel geenen twijfel over, dat zij werkelijk als een offer van godsdienstig vooroordeel gevallen zij. Ook de laatste aanmerking van den geschiedschrijver pleit daar voor. Want hoe had anders de gewoonte, *om* JEFTHA's *dochter vier dagen des jaars te be-*

kla-

(*) *Skizzen zu predigten über die weibliche würde. Giessen* bei TASCHE und MÜLLER 1807.

klagen, te beweenen (*), in Israël onder de jonge dochters ontstaan kunnen, wanneer zij in het leven gebleven ware?

Des niettegenstaande werden er van oudsher en

(*) In onzen Staten-Bijbel staat *aan te spreken*, LUTHER vertaalt *zu klagen*, misschien beter *te beweenen*, *rouw te bedrijven*, wegens het droevig ongeval, hetwelk haar was overgekomen, daar zij als maagd, zonder immer getrouwd geweest te zijn, en dus geene kinderen nagelaten te hebben, aan welk een en ander onder de Hebreïnnen zoo onuitsprekelijk veel gehecht werd, in hare prille jeugd eenen geweldigen dood moest ondergaan. Doch, wanneer ik datgeen, hetwelk VAN DER PALM, (*Bijbel voor de Jeugd*, IVe Dl., 8e St., bladz. 161 schooluitgave) schrijft over vs. 40, waar hij voor de gewone overzetting *aan te spreken* wil gelezen hebben *te bezingen*, en het opvat, dat de Israëlitische jonge dochters ter harer gedachtenis, jaarlijks vier dagen achter elkanderen, met liederen een lijkfeest vierden, in aanmerking neem, dan zou ik wel genegen zijn om het Infin. in Piël לתנות, hetwelk hier is zamengesteld met het praefixum ל, en welke form de kracht van het latijnsche gerundium in *dum* uitdrukt, te vertalen door *om te roemen*, *te loven*, *te prijzen*, *te verheffen*, *te bezingen*; zoodat de jonge dochters in Israël jaarlijks op vier achtereenvolgende dagen zamen kwamen, om JEFTHA's dochter, wier naam de geschiedenis voor ons niet bewaard heeft, *te roemen*, *te prijzen*, *lofzingend te verheffen*, daar zij, zonder tegenstribbeling, met heldenmoed den dood heeft ondergaan, door de overspannen godsdiensti-

en tot op dezen huidigen dag schriftverklaarders gevonden, die in strijd met de duidelijke woorden des verhaals, stelden: *dat* JEFTHA *zijne dochter niet werkelijk geofferd, maar haar tot eenen altijd durenden maagdelijken staat gewijd hebbe.* Volgens sommige Geleerden werd zij levenslang ten dienste van den Hoogepriester bestemd; volgens anderen echter moest JEFTHA's dochter, als eene non, moeijelijk en lastig, in een van alle menschelijk gezelschap afgezonderd huis leven.

Alleenlijk men kan uit het geheele Oude Testament niet eene eenige plaats tot bewijs aanvoeren, dat zulke zeden en gewoonten onder de Hebreën, of in het Oosten in het algemeen geheerscht hebben.

stige naauwgezetheid van haar eigen' Vader. Althans de Lexici, die ik kan raadplegen, zeggen mij, dat de radix תָּנָה niet alleen de beteekenis heeft van *zamenspreken, vertellen, huilen, weenen,* maar ook van *loven, roemen, prijzen, ter eere van iemand zingen, bezingen.* Ik stem dit gereedelijk toe, vooral wanneer ik schrift met schrift vergelijk. Dit doende, dan zie ik op *Rigt.* V:11, waar ik het futur in Pihel vindt יְתַנּוּ hetwelk in onzen Staten-Bijbel min naauwkeurig vertaald is door *spreekt samen*, het moest zijn: *verheft, roemt, looft, prijst, bezingt* צִדְקוֹת יְהוָה, *Jehova's dappere daden.* Ook NORTMEER wil תָּנָה, *Rigt.* XI:40, niet door *aanspreken*, maar door *bezingen* vertaald hebben. Zie zijne *Gesch. der Menschheid*, V. Dl., aanm. blads. 62.

ben. Het is vergeefsche moeite, wanneer men uit het spraakgebruik bewijzen wil, dat het woord, hetwelk voor *gelofte* gebruikt is, ook van een *verbannings gelofte* (*) kan verstaan worden; en het is geheel onvoldoende, wanneer men zich daarop beroept: Jeftha heeft zulk eene belofte niet kunnen, noch durven doen, wijl de mozaïsche wet *menschen-offers* uitdrukkelijk verboden had. Want zie ik wel, dan is het in het geheel nog niet uitgemaakt, dat de plaatsen, *Levit.* XVIII:21, XX:1—5 en *Deut.* XVIII:10, een verbod van menschen-offers in het algemeen in zich bevatten, dan of zij alleen die menschen-offers verbieden, welke den Moloch, eene Moäbitische godheid, gebragt werden. Menschen-offers aan Jehova te brengen, behoefde ook niet uitdrukkelijk verboden te worden, *deels* omdat, onder de Israëlieten, de heilige linie der menschheid, zulk eene schromelijke barbaarsche afwijking van elke ware godsdienst niet in zwang was, *deels* omdat door de mozaïsche instellingen alle soorten van offers en de gevallen, in welke zij moesten gebragt worden, hun naauwkeurig waren aangewe-

(*) Huffinger heeft, mijns inziens voldingend aangetoond, dat men נֶדֶר *gelofte*, niet door חֵרֶם *verbanning-sgelofte* verklaren kan. Zie *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, Ve Dl. Aanm. bladz. 58, 54. Vergel. Hamelsveld, *Bijbel verdedigd*, IIe Dl., bladz. 380.

wezen, en zij dus onmogelijk aan menschen-offers konden denken. Het was daarom genoeg, wanneer hun van Gods wege onder het oog werd gebragt, dat zij Jehova niet op dezelfde wijze moesten vereeren als de heidensche volken hunne afgoden deden, waarop *Deut.* XII: 31 schijnt te doelen. Het daarvoor houdende, dat *Levit.* XVIII: 21, XX: 1—5, *Deut.* XVIII: 10, niet duidelijk genoeg zijn, om daarmede te bewijzen, hetgeen men er gewoonlijk mede bewijzen wil; geloof ik echter volkomen en met al mijn hart, dat, zoo lang zich de Israëlieten hielden aan hunne godsdienst, zij Jehova geene menschen-offers konden en durfden brengen, daar Hij niet op heidensche wijze wilde gediend zijn, en menschen-offers Hem een gruwel waren. Het geval van JEFTHA's dochter is dus eene redelooze, bijstersinnige en gruwelijke afwijking van de mozaïsche wetten, welker opvolging en naleving ook daarenboven in het toenmalig tijdperk van regeringloosheid (anarchie) maar al te zeer verwaarloosd werd, zoo als het boek der Richters bijna in ieder Hoofdstuk bewijst. En eindelijk kan men JEFTHA naauwelijks met grond eenen Israëliet noemen; hij was in elk geval slechts een halve Hebreër.

Volgens Hoofdst. XI: 2 werd hij daarom van zijne bloedverwanten en stamgenooten verstooten, wijl hij een *hoeren Kind* of *de zoon van eene andere vrouw* (*) was, en hij zag zich genoodzaakt,

(*) Vele uitleggers gelooven, dat JEFTHA een builenden

zaakt, buiten 's lands te vlugten. Vers 3. *Toen vlood* JEFTHA *voor het aangezigt zijner broeders, en woonde in den lande Tob* (*). *En er verzamelden zich bij hem listige lieden en togen met hem uit.* Hier hebben wij eenen volkomen *roover-hoofdman*. De nood dwong hem een handwerk te drijven, hetwelk nog daarenboven in dien tijd, en bijna bij alle oude volken niet voor onberoemd gehouden werd. Immers DAVID zelve was een tijd lang de aanvoerder eener bende, die zich van roof geneerde, vergel. 1 *Sam.* XXII:2 en verv. De hedendaagsche Arabieren houden het zelfs voor eervol en roemrijk, hunne zwakkere naburen, reizigers enz. uit te plunderen. Dat echter zulk een man zich juist niet angstig om de mozaïsche wet zal bekommerd hebben, laat zich ligtelijk verwachten. Het was wezenlijk reeds zeer veel, dat-

den echt verwekt kind geweest zij. Andere daarentegen vermoeden met grootere waarschijnlijkheid, dat zijne moeder eene *Niet-Israëlitin*, d. i. eene *afgodendienares* geweest zij. Het is immers bekend, dat in het O. V. de afgoderij als eene *hoererij tegen Jehova* werd beschouwd en aangemerkt.

(*) Het Land *Tob* of *Tubin* lag aan de overzijde der Jordaan in Woest-Arabië. JEFTHA was dus een genaturaliseerde Arabier geworden. Het geroep zijner dapperheid echter bewoog zijne land- en stamgenooten, die door de Ammonieten hard onderdrukt werden, hem den eervollen post van *regter* of *stamaanvoerder* op te dragen. Ook dit was *niet echt Israëlitisch!*

dat hij nog eerbied voor Israëls Schuts-God koesterde, en zich over het algemeen als een man van zulke vaste grondbeginselen deed kennen.

Dus — JEFTHA's dochter werd werkelijk geofferd. »Welk eene barbaarschheid! Welk eene on»menschelijkheid! de vader offert zijne beminde »dochter, zijn eenigst kind op aan het vooroor»deel van eene onbezonnen gelofte! En hoe kon»den de overige Israëlieten zulk een onteerend »bedrijf toestaan? Hoe konden zulks de priesters, »de uitleggers en handhavers der mozaïsche wet»ten, veroorloven, dat aan Jehova een menschen»offer gebragt werd." — Zoo en nog veel harder hoor ik de meesten der lezers over dit bedrijf oordeelen. En zoo is ook reeds werkelijk door verscheiden schriftverklaarders geoordeeld geworden. Evenwel valt een groot deel van het ontroerende en afschuwelijke, hetwelk in deze geschiedenis ligt, weg, zoodra wij de zaak zonder hartstogt en met een rustig gemoed uit het juiste gezigtpunt beschouwen. Ten minste dan zullen wij bevinden, dat de schuld meer rust op de ruwheid van die eeuw, dan op de handelende personen. De mozaïsche geest was in die dagen van de Israëlieten grootelijks geweken, en de godsdienst in een diep verval; dit maakte in die ruwe eeuw van regeringloosheid de zeden der menschen nog ruwer, welke geaardheid zij ook in de godsdienst met zich bragten, zoodat JEFTHA, een halve Israëliet, zich derwijze vergat, dat hij zijne doch-

ter den Heere tot een brandoffer beloofde, en in den godsdienstig bijgeloovigen waan verkeerde, dat hij deze belofte niet mogt terug nemen. — Ruwe menschen zijn in het godsdienstige, indien zij van de godsdienst iets hebben, gewoonlijk bijgeloovig.

Bij alle onbeschaafde volken vindt men *menschenoffers*. De idée, zich de godheid in alle deelen als mensch te denken en voor te stellen, bragt de offers voort. Men wilde, door dit Anthropomorphisme geleid, uit dankbaarheid aan de godheid, voor ontvangene weldaden een tegengeschenk geven, en haar tot nieuwe gaven en weldaden voor het vervolg bewegen; of men wilde haar daardoor bewegen, eene bepaalde *bede te verhooren*; of men wilde haar *eindelijk weder verzoenen*, *bevredigen en genegen maken*, wanneer men eenig kwaad of eenige zonde bedreven had. Zoo ontstonden er *dank-*, *bid-* en *zoen-offers*, al nadat de omstandigheid en de stemming van den offeraar was. De mensch, van de bron van zuivere kennis zich hoe lang zoo meer verwijderende, en eene meer zinnelijke en ruwe zielsgesteldheid aannemende, bevond bij voortgezet nadenken, dat er niets beter ware dan de mensch zelve, en dat er uit dien hoofde der godheid, aan welke toch het beste moest toegewijd worden, niets beters kon gebragt worden dan menschen, — en zoo offerde hij zich zelven (*). — Zoo ontstonden menschenof-

(*) Volgens de berigten der reizigers, vindt men hier-

offers. Een zoon, eene dochter te offeren, werd voor bij uitstek godsdienstig gehouden, wijl het het liefste en dierbaarste was, hetgeen men brengen kon. Deze voorstelling hadden echter de Hebreën, die door godsgezanten regtstreeks werden onderwezen, en bestemd waren om de bewaarders van het kleinood eener goddelijke openbaring te zijn, en uit wien de verlichting en zaligheid der wereld zoude voortkomen, met de overige Oostersche volken *niet gemeen*. Men zal toch het tegendeel hiervan niet willen bewijzen uit de geschiedenis van den aartsvader ABRAHAM, die naar *Gen.* XXII zijnen eenigen zoon aan Jehova offeren wilde tot bewijs zijner gehoorzaamheid. *Dit* geschiedde immers niet door eigen inbeelding of uit verregaande afdooling des verstands van de beste godsdienst dier eeuw, waarin ABRAHAM was onderwezen, en die hem de wreede gewoonte van menschen te offeren, bij de afgodendienaars in gebruik, moest doen verfoeijen, als lijnregt inloopende tegen het denkbeeld, hetwelk hij zich van den regtvaardigen, weldadigen en getrouwen God had leeren vormen. Maar ABRAHAM's geval was van bijzonderen aard, het geschiedde op uitdrukkelijken last van God, hem door goddelijke openbaring bekend gemaakt; en door dit bevel: *Neemt*

hiervan in het Oosten een zielgrievend voorbeeld in de aanbidders van Juggernauth, die zich onder denzelfs wagen laten verpletteren.

Neemt nu uwen zoon .... en offert hem tot een brand-offer, wilde de Heer, mag ik mij zoo eens uitdrukken, de diepte van ABRAHAM'S geloof peilen, en hem stellen tot een gedenkteeken van zijne genade, en hem tevens gelegenheid verschaffen, om zijn onwankelbaar geloofsvertrouwen op Gods beloften, voor tijdgenoot en nakomelingschap, tot wier kennis dit voorval komen zou, te betoonen en aan den dag te leggen, daar hij op derzelver vervulling hoopte op hope tegen hope. Daarom noemt de Bijbel hem ook met zoo veel ophef, en bestempelt hem met den veelbeteekenenden naam van *Vriend van God*; stelt hem in zijne edele gezindheid aan ons ten voorbeelde en blaast daardoor onze zucht tot navolging aan. Ook zal men, vertrouw ik, omdat de mozaïsche wet, zoo als de boven aangehaalde plaatsen bewijzen, verbood voor den Moäbitischen afgod, MOLOCH, menschen te slagten, niet willen afleiden uit dit geval, dat de Israëlieten van dit verbod schijnen uitgezonderd te hebben alle zulke menschen-offers, die Jehova, Israëls beschermgod, gebragt werden; en dat alzoo, volgens Israëlietische grondstellingen, JEFTHA niet alleen geen onregt beging, dat hij zijn eenigst kind, overeenkomstig zijne gelofte, aan het offer-altaar niet onttrok, maar integendeel als een echt godsdienstig man, die zelfs het liefste, dat hij op de wereld heeft, aan God ten offer brengt, de achting zijner tijdgenooten verdient. Neen, JEFTHA moge hier naar grondbe-

gin-

ginselen gehandeld hebben, waarvan in het vervolg nader, hier echter heeft tevens, zoo als ik boven zeide, eene schromelijke afwijzing plaats van de zuivere Israëlietische godsdienst, die menschen-offers hoogelijk afkeurde; en schoon ook al eens, in dien tijd van godsdienstige en zedelijke verbastering, zeer velen JEFTHA's daad mogen hebben toegejuicht, met de godsdienstigen en edelgezinden in Israël zal dit wel niet het geval geweest zijn, en zij zullen het veeleer met onwil en afgrijzen hebben aangezien, dat JEFTHA, in strijd met de mozaïsche godsdienst, zijne dochter aan JEHOVA tot een brandoffer offerde. Zou men dit ook niet kunnen opmaken uit de gewoonte, dat de Israëlietische jonge dochters ter eere van JEFTHA's dochter jaarlijks een vierdaagsch feest hielden en dan liederen aanhieven, *deels* om haar droevig lot te beklagen, te beweenen, *deels* om haren heldenmoed met lof te verheffen, daar zij zich aan het godsdienstig vooroordeel hares vaders zoo gewillig overgaf en als maagd den dood onderging.

Men heeft aangenomen, dat JEFTHA, toen hij deze woorden der gelofte: *al wat uit de deure mijnes mij tegen komt*, uitsprak, aan niets minder dan aan zijne *dochter* gedacht hebbe; veel meer zal hij een schaap, een rund, of wel eene geheele kudde, of ook eenen slaaf enz. in zijne gedachten gehad hebben; alleen het ongelukkig toeval wilde het anders, en bij zulk eene noodlottige uitkomst durfde hij het niet wagen, zijne

 ge-

gelofte anders te duiden en uit te leggen, dan hij ze had uitgesproken. Alleen ook deze zachtere uitlegging is naar mijne meening niet waarschijnlijk. Men mag nu een van deze gevallen aannemen, welke men wille, zoo stond altijd de *gelofte* in geene betrekking met het *gewigt der zaak*, om welke hij bad. Dat echter met betrekking hierop in de oude wereld voornamelijk gezien werd, is ontegenzeggelijk. Er vond ook tusschen de menschen en de godheid eene handeling of daad van vergelding plaats. Dit is bij alle offers duidelijk en kenbaar het geval. Voor eene kleine weldaad offerde men een paar duiven, een lam, een vaars, een' os enz., maar groote weldaden vorderden ook groote offers, hekatomben enz. Jeftha hield zich in den oogenblik der gelofte alleen met zijne overwinning bezig. Zijne eerzucht maakte, dat al het overige slechts eene ondergeschikte rol speelde. De eerzuchtige is in zekere oogenblikken bereid, alles op te offeren; dit is in de natuur van den mensch gegrond. Jeftha had alleen zijnen roem en de redding van zijn vaderland, hetwelk hem zoo even eerst weder dierbaar geworden was, (wijl het hem met een buitengemeen vertrouwen vereerd had), voor oogen. In dezen oogenblik stijgt de wensch in hem op: *O, wanneer mij toch Jehova de overwinning verleenen mogt! Hoe gaarn zou ik Hem uit dankbaarheid mijne liefste en dierbaarste bezitting, ja, zelfs mijn eenigst kind ten offer brengen.*

De-

Dezen wensch zijner ziel drukte hij met woorden uit, en zoo ontstond die gelofte, van welke velen der omstanders getuigen waren, en welke hij, naar de verkeerde denkbeelden van dien tijd, nu op geenerhande wijze weder herroepen of terugnemen kon noch mogt.

Dat, wanneer hij als overwinnaar triomfeerend terug kwame, zijne dochter hem tegen komen zou, om den beminden vader als overwinnaar te omhelzen, was ja hoogst waarschijnlijk! Hij zag het reeds vooruit, dat zij de eerste zijn zou. Wie had het ook anders zijn kunnen, daar hij anders geene familie had? Aan een *dier* of *slaaf* heeft JEFTHA zeker in deze stemming zijner ziel niet gedacht!

En hoe? wanneer de latere verhaler JEFTHA's gelofte met opzet in de woorden, in welke wij ze lezen, eens ingekleed had, om ze te minder aanstootelijk te maken? De schuld viel dan meer op het *toeval*, dan op JEFTHA's *wil*, en hij kon meer wegens *onbezonnenheid*, dan *wreedheid* aangeklaagd worden. Voor mij heeft dit gezigtspunt der zaak eenen hoogen trap van waarschijnlijkheid.

Alleen *eene* omstandigheid schijnt de aanneming van het bovenstaande nog in den weg te staan, namelijk het van schrik ontroeren des vaders. Vs. 35: *Toen hij haar zag, verscheurde hij zijne kleederen, en zeide: Ach, mijne dochter, hoe bedroeft en ontroert gij mij! want ik heb mijnen mond opgedaan tegen Jehova, en ik kan het niet her-*

herroepen. Zou JEFTHA wel, kan men hier inbrengen, dit hebben kunnen zeggen, wanneer hij reeds voor den slag zijne dochter tot een offer had bestemd gehad? Waarom niet? Die gelofte had hij in de hitte der hartstogt gedaan, in eenen oogenblik, in welken hij voor eene rustige koude overweging niet geschikt was. Gedurende den slag had hij wel noch aan *gelofte*, noch aan *dochter* gedacht; maar thans, nu hij als overwinnaar, van vreugde, dronken terug-komt, valt hem, bij het aanschouwen zijner dochter, de gelofte met eene honderdpondige zwaarte op het hart. Zijn *eenigst bemind kind* heeft hij JEHOVA ten offer beloofd! Hetgeen van te voren de *krijgsman* niet overlegd had, dat gevoelt nu de *vader*. Men verbeelde zich zijn gevoel in dezen oogenblik. *Ach, mijne dochter! hoe ontroert en bedroeft gij mij!* »Ik heb in de hitte der hartstogt, de gelofte ge»daan, u aan Jehova, den schenker der overwin»ning, te offeren, en ach, ik kan het niet weder »herroepen!"

»Indien, merkt BERGER (*Praktische Einleitung* »*in 's A. T.* II^ter Theil, S. 180) aan, naar »grondstellingen handelen, even zooveel beteekent, »als deugdzaam handelen; wanneer het zedelijke »heldenmoed (heroïsme) is, aan zijne grondstellin»gen zijn liefst en dierbaarst goed aan God op »te offeren, dan was zeker JEFTHA een der groot»ste deugden-helden, wier aandenken de geschie»denis voor ons bewaard heeft. Hij handelde ge-

»heel

»heel en al naar grondstellingen, welke in zijne »eeuw heerschende waren, en algemeen gebillijkt »wierden; want hij verhief zich even zoo min »boven zijne eeuw, als het ergens een der helden »deed, wier geschiedenis wij in dit boek lezen; »maar hij handelde ook overeenkomstig deze grond-»stellingen met eene getrouwheid, welke de ge-»vaarlijkste proeven doorstond."

En toch! wie zal zijne handeling, zijn bedrijf billijken, goedkeuren? Wie gaf hem regt, over het leven zijner dochter te beschikken? Wie leerde hem, Jehova een offer te brengen, hetwelk hij verfoeide en van hetwelk hij een afschuw had? Wie, dat het pligt zij, ter vervulling eener gelofte zelfs onzedelijke handelingen te bedrijven?

Doch wij wenden onzen blik nog voor een' oogenblik op het heldhaftig schepsel, hetwelk de zegepraal hares vaders zoo duur betalen moest, en bewonderen aan hetzelve de edele zelfopoffering, met welke het van alle vreugde des levens volkomen afstand doet, om slechts aan den gewaanden wil der godheid te voldoen. Toen zij de gelofte hares vaders vernam, zeide zij met verwonderenswaardige standvastigheid, vs. 36: *Mijn vader! hebt gij uwen mond opgedaan tegen den Heere, zoo doe mij, gelijk het uit uwen mond uitgegaan is, nademaal u de Heere zoo volkomen gewroken heeft aan uwe vijanden, de kinderen Ammons.* Een bewijs van gevoelloosheid en verdriet in het leven zal men zeker hierin niet

niet vinden kunnen. De geschiedenis weet daarvan niets, en op zich zelve is het van eene jonge, bloeijende maagd, die dansende en zingende haren overwinnenden vader te gemoet gaat, in het geheel niet waarschijnlijk. Alleenlijk nog eene eenige bede heeft zij aan haren vader te doen, vs. 37: *Gij zult mij toch wel willen veroorloven, dat gij mij twee maanden uitstel toestaat, dat ik mij afzondere en henen ga op de bergen, om mijnen maagdelijken staat te beweenen met mijne gespelen, mijne vriendinnen.* Ik kan mij niet weerhouden, de hierbij behoorende schoone aanmerking van BERGER (a. w. s. 116.) mijnen lezers mede te deelen: »Dit teekent een diep gevoel, zoo diep, dat wij naauwelijks in staat zijn »het te vatten. Het schijnt dat de jonge maagd »in deze twee maanden als het ware nog al het »genot heeft willen zamendringen, hetwelk zij zich »voor haar toekomstig leven beloofd had, en voor »haar de reinste en levendigste was. Zulk eene »ziel is bij uitnemendheid voor vriendschap *ge»stemd.* JEFTHA's dochter brengt haren overigen »levenstijd in gezelschap harer vriendinnen door, »Zij is voor de indrukken der natuur open en »zoekt met haar over een te stemmen, te sym»patiseeren. Ook in haren tegenwoordigen toestand »doet zij het. Zij zoekt de diepste, de meest hui»veringwekkende dalen van het gebergte op, welke »de kleur van haar hart dragen."

Na dat deze tijd verloopen was, keerde zij weder

der terug, om op het offer-altaar te bloeden. Tijdgenoot en nakomelingschap was ondertusschen niet gevoelloos en ondankbaar omtrent dit schoon bewijs van heldhaftige zelfopoffering. Haar aandenken werd door een jaarlijksch feest vereeuwigd, op hetwelk de dochters in Israël vier dagen lang het rampspoedig lot van JEFTHA's edele dochter te beklagen, en haren heldenmoed lofzingend te roemen, de gewoonte hadden. Op eene waardiger wijze kon hare nagedachtenis niet gevierd worden, daar het tevens verstrekte tot eene opwekking van *godsdienstige gezindheid* en *kinderlijke gehoorzaamheid*, waarvan JEFTHA's dochter zulk een schoon voorbeeld gegeven had.

(Het slot in de volgende maand).

DE BIJBELVEREENIGING

VAN

's GRAVENHAGE.

(Vervolg en slot van bladz. 67).

Bepaaldelijk met de Bijbelsche Leerscholen staat in naauw verband

het Godsdienstig Bezoek.

De te dien aanzien navolgende mededeeling, wordt

wordt hier vermeld als de tegenwoordige stand der zaak, uithoofde de Vereeniging geenszins heeft kunnen slagen in haar oogmerk om, bij de oprigting in 1833 — met de Bijbelsche Leerscholen — voor die inrigting allengs een genoegzaam aantal personen te vinden, die, met den lust en de gelegenheid om deze betrekking op zich te nemen, tevens de vereischten bezitten, bij de hier boven aangehaalde *algemeene bepalingen*, daartoe in de zoodanigen gevorderd.

In het voleindigde vijf en twintigste vereenigingsjaar, hebben ook vele der Wijk-Commissarissen, ten verzoeke van het Bestuur der Vereeniging, nevens derzelver gewone bemoeijingen, wel willen op zich nemen het geregeld bezoeken der Lees- en Schrijfschool en der Bijbelsche Leerscholen, ter versterking van het behoorlijk toezigt op die instellingen, bijzonder ook ter opsporing der afwezig geblevenen, en ter opheffing van voor de leerlingen bestaande bezwaren in de geregelde opkomst ter schole. Door dezen maatregel mogt, gelijk hier boven omtrent de Lees- en Schrijfschool bereids is opgemerkt, de getrouwe opkomst der leerlingen in niet geringe mate worden bevorderd. Ook deze voorziening in een belangrijk onderwerp vermeerderde alzoo de stoffe van tevredenheid, welke aan de Vereeniging door het vijf en twintigste jaar van haar bestaan werd opgeleverd. Verre is het er nogtans van af, dat die tijdkring tot meerdere volledigheid zoude hebben

zien

zien komen de in 1833 ontworpene instelling van het *godsdienstig huisbezoek*, gelijk die instelling in haren aard en in hare strekking, bij het berigt van 1 Mei van dat jaar uitvoerig is omschreven. Van welk overgroot belang dusdanig bezoek tot bereiking van het doel der Bijbelsche Leerscholen geacht mag worden, is aldaar in het breede vermeld, en de Vereeniging mag, op grond daarvan, met hartelijk verlangen uitzien naar het tijdstip, waarop het den Heer des Oogstes behagen zal, door de uitzending van meerdere arbeiders ook in dit gedeelte zijns wijngaards, de wenschen en pogingen des Bestuurs tot dat einde, met eene goede uitkomst te bekroonen.

Intusschen wordt deze arbeid niet altijd en overal zonder eenige vrucht bevonden. Hartroerend zijn meermaals de schetsen, welke in de gezette bijeenkomsten der Bezoekers, wanneer zij zamen zijn om, tot roem van Gods genade, van hunne bevinding verslag te doen, door sommigen hunner gegeven worden, van de merkwaardige ontmoetingen en bemoedigende bejegeningen, welke hun, bij zoodanig bezoek, in meer dan één huisgezin te beurt vallen. Hoe *hier* de Bijbel, die langen tijd onachtzaam als in het stof begraven lag, gelijk een' nieuw gevonden schat geopend en met toenemende belangstelling gelezen, ja voortaan bestendig met waardschatting onderzocht wordt; hoe *daar* het dierbaar Evangelie, als de ware en eenige troostbron voor het eerst erkend wordt door hen,

die met schaamte en droefheid de jegens hetzelve gepleegde achteloosheid bij herhaling betreuren, en van vernieuwde en hooge prijsstelling, zelfs bij onverwachte bezoeken, doen blijken.

Des niettegenstaande bleek het meer en meer, dat de meeste leerlingen in hunne eerste levensjaren te zeer waren verwaarloosd, om zóó vatbaar voor het Bijbelsche onderwijs te zijn en die vrucht er van te trekken, welke het Bestuur bij deszelfs opening bedoelde. — Dit deed hetzelve bedacht zijn, om ook tot zeer jonge kinderen deszelfs bemoeijingen uit te strekken. — Bovendien stelde men hier en elders, met het openen van Bewaarscholen, zich voor, jonge kinderen te *bewaren*, en daarbij hunne verstandelijke vermogens te ontwikkelen. Met de taak, door de Bijbelvereeniging ter hand genomen, strookte het geheel, wanneer hare geldmiddelen dit gedoogden, aan de lieve kleinen het gemis te vergoeden eener christelijke opvoeding in hunne woningen, en naar hunne vatbaarheid hen te doen onderrigten uit het Boek der boeken, om de vreeze des Heeren te planten in het jeugdige gemoed. — Een nieuw beroep daartoe op de christelijke liefde, inzonderheid van hare meest gegoede Leden, werd rijkelijk gezegend, en zoo kwam ten jare 1838 tot stand hare school voor kinderen van twee tot zes jaren, onder den naam van

de Christelijke Kinderschool.

Deze, door later daaraan gegevene uitbreiding, thans

thans een getal van 230 kinderen bevattende, heeft een Onderwijzer aan het hoofd, wiens Echtgenoote, onder den naam van Moeder, met vier helpsters, niet alleen belast is met de ligchamelijke verzorging der kleinen, maar evenzeer met het onderwijs onder de leiding des Onderwijzers. Dagelijks; de zon- en feestdagen uitgesloten, houdt de Onderwijzer zich, gedurende het zomer-halfjaar, van 's morgens 8 tot 12 ure, en 's namiddags van 2 tot 6 ure, en in het winter-halfjaar van 9 tot 12, en van 2 tot 4½ ure, bezig met het geven van onderwijs, geheel ingerigt naar de kinderlijke vatbaarheid, en de strekking hebbende van derzelver zedelijke en godsdienstige vorming, waartoe hij hun de daarvoor bruikbaarste geschiedenissen des Bijbels verhaalt, en met hen daarover spreekt; terwijl ook het boek der natuur daarbij tot grondslag wordt gelegd, en zij ook in het zingen geoefend worden. Les en spel wisselen elkander beurtelings af, waartoe bij het ruime schoolvertrek een ruim speelvertrek bestaat, tot gebruik, wanneer de weêrsgesteldheid het spelen in de opene lucht verbiedt, waaraan anders de voorkeur wordt gegeven, en waartoe achter het schoolgebouw een ruime tuin gevonden wordt.

De vraag, of deze maatregel, aan welks daarstelling inderdaad moeijelijkheden waren verbonden, iets goeds van zich kan doen verwachten? — mag en kan met ruimte en voldoening toestemmend worden beantwoord. Zindelijkheid en orde

 zijn

zijn de heerschende hoofdtrekken, onderlinge verdraagzaamheid en liefde, achting en eerbied voor den Onderwijzer en voor elk, die met en onder denzelven op de school, der kinderen welzijn behartigt, worden onder de jeugdige kweekelingen bij toeneming opgemerkt; maar niet minder, wanneer de meester hun toespreekt; stille aandacht, plettendheid en kinderlijke weetgierigheid, gepaard met kennelijke blijken van leerlust, en aanvankelijke, hoewel eenvoudige, echter wezenlijke ingenomenheid met al hetgene hun, naar de kinderlijke vatbaarheid, door den Leermeester uit de Bijbelsche geschiedenissen, en meer bepaaldelijk uit het daartoe zoo voortreffelijk geschikte Nieuwe Testament wordt voorgehouden. Dit heilzaam onderwijs nu en dan bij te wonen, getuige te zijn van den goeden indruk, dien het, op onderscheidene wijze, bij een groot aantal dier kleinen maakt, getuige te zijn van hun lief en juist zingen, doet het allezins gepaste, nuttige en vruchtbare van deze instelling erkennen, biedt aan het christelijk gemoed de ruimste stof om God te verheerlijken, en bij zich zelven, met dankbaar gevoel, te prijzen de groote ontferming en onpeilbare liefde van onzen Heer en Heiland, die, door ook op dit werk, in zijnen naam gewrocht, zijnen goedkeurenden zegen te schenken, gelijk ten allen tijde, zoo ook nu nog, zich betoont de goddelijke Kindervriend te wezen. Tot bekorting wordt hier niet gesproken van het goede, dat men in meer dan

één

één huisgezin, waartoe die kleinen behooren, als een weldadig vruchtgevolg dezer nuttige inrigting, in de gelegenheid is, bij derzelver ouders en betrekkingen te ontwaren.

Geen wonder dan ook, dat eenige vrouwen uit den aanzienlijken stand, bezield met echt godsdienstigen zin, van de oprigting dezer school af, zich beijverd hebben, om door gezet bezoek van dezelve, en door maandelijksche bijeenkomsten, aan de belangen dezer school gewijd, zich beijveren om derzelver goeden gang, door werkdadig toezigt en gebed te bevorderen.

Ter verwezenlijking van een vroeger opgevat voornemen, met oogmerk om, door de zorg der Bijbelvereeniging, de kinderen en jonge lieden van twee tot vijf en twintig jaren *onafgebroken* godsdienstig onderwijs te kunnen doen erlangen, heeft de Vereeniging aan de Kinderschool nog eene dusgenoemde

Tusschenschool

verbonden, waarin de kinderen, welke van de Kinderschool op de gewone Stads-Scholen zijn overgegaan, en ook anderen, beneden de tien jaren, tot aan dien leeftijd, dat is tot zij toegang hebben op de Bijbelsche Leerscholen, in verband met derzelver meer ontwikkelde vatbaarheid, voortdurend onderrigt bekomen in de kennis van God, zijn woord en zijne werken.

In verband met de overige scholen, wordt het

onderwijs op deze school gegeven, in den zomer des Maandags, Dingsdags en Zaturdags, van 4½ tot 5½ ure, en 's winters op Maandag en Dingsdag van 5 tot 6, en op Zaturdag van 2½ tot 3½ ure.

Is de boven aangeduide Bijbelvereeniging, op zich zelve beschouwd, eene eenvoudige zaak, even zeer behoefde de hier gegevene schets van haar bestaan en tegenwoordigen toestand slechts eenvoudig te wezen; daar eene volledige vermelding van de weldadige en vruchtdragende gevolgen, waarin, van hare stichting af aan, van jaar tot jaar, als zoo vele proeven van den goddelijken zegen op haren arbeid, jong en oud onder de christelijke minvermogende volksklasse hebben mogen deelen, — te menigvuldig en te zeer van onderscheiden aard zijn, om in het beknopt bestek dezer schets te hebben kunnen worden opgenomen.

Maar het zedelijke en godsdienstige goede, dat door de Bijbelvereeniging, gedurende het merkwaardig tijdvak van vijf en twintig jaren, onder den zegen van God en van den Heere JEZUS CHRISTUS, die het den ijverigen en belangstellenden medewerkers tot het doel der Vereeniging, aan de hulp van den Heiligen Geest, in al dien tijd, geenszins heeft laten ontbreken, — is mogen tot stand komen, gaf nogtans aan het Bestuur overvloedige stof en gereede aanleiding, om er in tijds op bedacht te wezen, het vijf en twintig jarig bestaan der *'s Gravenhaagsche Bijbelvereeniging*, op eene een-

eenvoudige doch gepaste wijze, met stille, dankbare blijdschap, godsdienstig te vieren.

Die feestviering heeft dan ook op den 18 en 21 Februarij 1841, overeenkomstig het voorgestelde oogmerk, plaats gehad

a. door Bestuurderen, in derzelver gewone bijeenkomst op den 18 Februarij, die met dankbare herdenking van de oprigting der Vereeniging, en van al het heilzame dat, onder de goedertierene beschikking van God, het kenmerk van hare bestendigheid en bloei te noemen is, zich opgewekt gevoelden — om, één van ziel en één van zin, den God huns levens, die hen en hun kroost, boven millioenen hunner medemenschen, welke nog in nachtelijk duister zijn gezeten, bestraald heeft met het licht van zijn dierbaar woord, opdat het zoude zijn een lamp voor hunnen voet, een licht op hun pad; — in een tot het onderwerp betrekkelijk onderhoud, gepaard met blijmoedig feestgezang, de hulde hunner ootmoedige erkentenis toebragten, daar zij, met alle warme voorstanders van de zaak der Vereeniging, in zijne hand het werktuig mogten wezen, om het goddelijk Bijbelboek onder hunne minvermogende stadgenooten te verspreiden, en door woord en daden het goede zaad in den akker te strooijen, met de bede, dat het den Almagtige moge behagen, daar aan den wasdom te geven, en hetwelk eenmaal den juichtoon in de eeuwige heerlijkheid zal doen verhoogen van elk, die hier op aarde den Heer

in waarheid hebben liefgehad, werwaarts deze en gene van de broeders hen reeds waren voorgegaan,

b. op de onderscheidene scholen der Vereeniging, door opzettelijk, voor de tijdsgelegenheid ingerigte toespraak van de Onderwijzers aan de kinderen in vereenigde klassen, aangevangen en afgewisseld met het godverheerlijkend zingen van toepasselijke verzen uit de Psalmen en de Gezangen, geopend en gesloten met gebed en dankzegging, als het offer der erkentenis, toegebragt aan Hem, wiens beloftenissen ook voor de Vereeniging en hare beweldadigden steeds *ja* en *amen* zijn bevonden.

c. En eindelijk door Heeren Predikanten der alhier gevestigde onderscheidene Protestantsche Gemeenten, bij de openbare christelijke vergaderingen in Gods heiligdom, die dáár, als voorgangers der Gemeente, met dezelve, het offer van ootmoedige erkentenis aan God en CHRISTUS opgezonden, voor de milde en veelzijdige zegeningen, waarmede de Vereeniging haar werk, gedurende een reeks van vijf en twintig jaren uit den hoogen mogt zien bekroonen; terwijl aan de in de tempels opgekomen Godsvereerders welverdiende dank betuigd werd, voor de weldadige medewerking en ondersteuning, door de Gemeente, tot instandhouding en bloei der Bijbelvereeniging, den ganschen loop van het vierde eener Eeuw, uit liefde jegens hare natuurgenooten, en uit belangstelling

in

in het bevorderen van derzelver eeuwig heil, onvermoeid met milde hand betoond.

d. Ten laatste is nog in de jaarlijksche algemeene vergadering van Commissarissen, den 27 Junij l.l. gehouden, het vijf en twintig jarig bestaan der *'s Gravenhaagsche Bijbelvereeniging*, met gemeenschappelijk dankgevoel door de broeders herdacht geworden.

GOD LEEFT.

Een zeker iemand was buiten zijne schuld in treurige omstandigheden gekomen. Drukkende zorgen voor zijn onderhoud, de levende herinnering: ik had het vroeger beter; en de daaruit voortvloeijende vraag: wanneer zal zich alles herstellen? verwekten zulk eene zwaarmoedigheid bij hem, dat zijne vrouw daarvan de schromelijkste gevolgen te gemoet zag. Zij deed alles, om haren man op te beuren en te bemoedigen; maar te vergeefs. Doch op zekeren morgen stond zij op en was zeer treurig. Haar man vroeg haar naar de oorzaak, maar zij zweeg. Na veel vragen zeide zij eindelijk, dat zij gedroomd had, dat God gestorven was en de Engelen Hem begraven hadden. De man had in een geruimen tijd niet gelagchen, maar kon zich nu niet bedwingen, en vroeg: »Wel, vrouw! weet gij dan niet, dat God onsterfelijk is?"

Hoe? is onze God onsterfelijk?

Wel zeker! kunt gij er aan twijfelen?

Dat weet en gelooft gij dan, en gij zoudt u niet op Hem verlaten? op Hem niet, die al de haren van uw hoofd geteld en u tot hiertoe staande heeft gehouden?

De man bloosde — was van dien tijd af geruster, arbeidde met ijver, en vertrouwde op God, die hem ook niet beschaamde.

DE OVERTUIGDE GODLOOCHENAAR.

Athanasius Kirchner, een beroemd sterrekundige, overtuigde eenen Godloochenaar van het aanwezen Gods op deze wijze: Hij plaatste op een zekeren tijd, dat zijn vriend hem bezoeken zou, eene fraaije globe, die den sterrenhemel voorstelde, in een hoek van zijne kamer. Zijn vriend kwam en vond Kirchner bezig met sterrekundige berekeningen, die hem verzocht, eèn oogenblik te wachten. Toen in de kamer rondziende, ontdekte hij de fraaije globe, en vroeg aan Kirchner, of zij hem toekwam, wie ze gemaakt en dáár geplaatst had. Kirchner antwoordde: zij was zijn eigendom niet, niemand had ze gemaakt, zij moest van zelfs dáár gekomen zijn, hij wist er niets van. »Dat kan ik niet gelooven, dat is onwaarschijnlijk, dat is onmogelijk," antwoordde zijn vriend, en werd gramstorig, dat Kirchner dit

dit volhield. Eindelijk zeide hij: »Gij wilt niet gelooven, dat dit kleine en eenvoudige toestel uit zich zelve ontstaan is: hoe kunt gij gelooven, dat de veel schoonere en grootere wereld uit zich zelve, door een bloot toeval zou ontstaan zijn in die orde, welke wij met bewondering aanschouwen." — Deze vraag verstomde den Godloochenaar, bragt hem tot nadenken en overtuigde hem, bij voortgezette nasporing, van het aanwezen Gods.

AAN DEN WEL EERW. ZEER GEL. HEER. D°. J. E. VOET VAN CAMPEN, BIJ DE VERVULLING ZIJNER VIJF EN TWINTIG-JARIGE EVANGELIEBEDIENING, VOOR DE HERVORMDE GEMEENTE TE *LEIDEN*, OP DEN 15 JUNIJ 1842.

Ik zing een need'rig lied, in zachten toon;
En voor den Hemeltroon
Gebogen, wil ik danken. —
Ik hef, met blijde klanken
Gevoelvol aan,
Nu ik, in 't Heiligdom, den Godsgezant zag staan,
Dien man van groote waarde,
Die, als het zout der aarde,
Zijn Godgeheiligd werk,
In *Leidens* vest, in JEZUS kerk,
Naar lust en pligt,
Nu vijf en twintig jaar, zoo smaakvol heeft verrigt;
En voor bederf behoed. —
Een schaar van zielen opgevoed,

Ge-

Geleid, bestuurd, geholpen op het pad des levens,
Langs bloemen van geloof, en hoop, en liefde tevens!

Gewis, Gód was met u, Eerwaarde Heer!
Hij toonde keer op keer,
Dat zijne magtige genade,
U, in uw dienstwerk kwam te stade. —
De wereld mag mijn' lofspraak hooren:
Uit veel' geroepenen, waart gij een uitverkoren! —
Geleerdheid, stijl en taal,
Zoo fijn gekuischt, en echter zonder praal,
Klonk, door de tempelchooren,
Aanminnig ons in de ooren;
En immer aan Gods woord getrouw gebleven,
Verklaardet ge ons den weg naar 't eeuwig zalig leven. —

Ach, 't was ons immer hart'lijk leed;
Wanneer de bange maar zich hooren deed:
Dat gij door tegenspoed, op tegenspoed beproefd,
En diep bedroefd
Werd neêrgeslagen;
En kruis op kruis u zuchten deed en klagen.

Wij bidden: — »Vader! ach, zoo het U moog'lijk zij:
»Laat Uwen knecht van verd're rampen vrij;
»En, maak hem voorts bekwaam,
»Om in Uw' heil'gen naam
»Nog lang de trouwe gids, voor *Leidens* kerk te wezen,
»Gelijk voor dezen! —
»Dat Uw' Gemeente door zijn licht,
»Versterkt, getroost, geheiligd en gesticht,
»Zijn' kroon, zijn roem daar boven,
»In Uw volzalig Hemelrijk,
»Aan Eng'len deugd gelijk,

»Eens

»Eens wezen moog';
»Om met hem, voor Uw oog,
»Uw Vadernaam, en JEZUS eer te danken,
»In eeuwig jubelende klanken.

Leiden, *Uit ware hoogachting*,
15 Junij 1842. P. B...

VERZUCHTING TOT GOD.

Vader, vol ontferming, Liefde!
't Kortziend oog staart naar uw' troon;
't Wil U zoeken, 't wil aanschouwen
't Heil, verworven door Uw' Zoon;
Wat deez' aarde mij ook bied',
't Ware leven is hier niet,
Helsche vreugde, wereldzonden
Zijn 't die vaak de ziel doorwonden.

Leid mij, Vader! op Uw wegen,
Zoolang ik deez' aard betreed,
Schenk mij wijsheid, licht in 't duistre,
Sterkte en troost in druk en leed.
Hoe de zonde ook om mij woed',
Houd mij rein, door JEZUS bloed;
Laat mij leiden 't ware leven,
Dat mij eeuwge vreugd kan geven.

'k Wil niet morren, Hemelvader!
Stil berust ik in uw' wil;
Rampen zijn mij tot een loutring,
'k Zwijg als kind eerbiedig stil;
Hoe 'k ook zwerve hier beneên,
Als de strijd is afgestreên,
Hoop 'k in hooger, zaalger kringen
't Driewerf Heilig U te zingen.

Hoe

Hoe beproeving mij ook drukke,
'k Weet, 't is Liefde, al wat Gij doet;
't Is een zalving voor het harte,
't Reinigt mijn bevlekt gemoed.
Liefde is 't alles, wat Gij aâmt,
Nimmer hebt Gij hen beschaamd,
Die steeds op Uw hulp vertrouwen,
En op JEZUS grondslag bouwen.

Gij vóorzaagt in mijn behoeften,
Reeds van mijn geboorte af aan;
Wil dan verder voor mij zorgen
Op des aardrijks kronkelpaân.
Zielevoedsel, U ter eer,
Smeek ik van U, Opperheer!
Dat kan sterken, dat kan geven
Vorming voor een beter leven.

JEZUS wandel na te volgen,
Vader! geef mij hiertoe kracht;
Gij, Gij kent mijn onvermogen,
Sterk hem, die Uw hulp verwacht;
Steeds te leven tot Uw eer,
Is al, wat 'k van U begeer;
Mogt ik die genade smaken,
Dan zou 't hart nooit pligt versaken.

Blijf mij dan nabij, o Vader!
Zie in genade op mij neêr;
Vorm mijn ziel voor hooger waarde,
Gij, Gij mint Uw kinders teêr.
Als mijn ziel ontzinkt aan 't stof,
Voer mij dan in 't Hemelhof;
Vader, dat 'k U eeuwig love!
Trek, o! trek mijn hart naar boven!

Wijk aan Zee, 1842. N. VINK.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

HAARLEM.

Den 21 Junij 1842. Heden werd hier gehouden de gewone halfjarige promotie der leerlingen van het stedelijk gymnasium, naar hoogere klassen en orden, en prijsuitdeeling aan boven hunne medeleerlingen uitmuntende jongelingen. Uit de eerste orde van de eerste klasse, werd de uitmuntende jongeling, H. J. GUICHERIT, na het houden van eene door hem zelven opgestelde redevoering: *de P. Virgilii Maronis vita et scriptis*, naar de Academie bevorderd, en met een prijs begiftigd; uit de derde orde, gingen over naar de tweede: L. J. EGELING, J. SANDER, H. SCHALLIG en C. W. W. MOL; uit de vierde orde, gingen over naar de derde: M. A. HEELBOOM, met een prijs, en H. BROOS; uit de eerste orde van de tweede klasse, werd naar de vierde orde van de eerste klasse bevorderd: W. B. WESTERMAN; uit de tweede orde, naar de vierde orde van de eerste klasse: C. SANDENBERGH MATTHIESSEN, met een prijs; uit de derde orde, naar de eerste orde van de tweede klasse: A. KUENEN, met een prijs, en H. DE BREUK; uit de eerste orde van de derde klasse, ging N. W. P. RAUWENHOFF met een prijs over naar de tweede orde van de tweede klasse; en naar de derde orde van de tweede klasse: J. B. WIJNHOFF, P. S. GERLINGS, J. A. VAN WIJK, C. VAN DEN BERGH, A. C. KRUSEMAN; uit de tweede orde, ging met een prijs over naar de derde orde van de tweede klasse: C. J. F. MIRANDOLLE; naar de eerste orde van de derde klasse: J. M. BOOM, B. BOOM, W. P. J. SCHLÜTER, A. J. VAN HEEKEREN, W. VAN HEEKEREN

en

en L. VAN WILLIGE; uit de derde orde werden bevorderd naar de tweede: A. LOOSJES, met een prijs, en L. W. E. RAUWENHOFF, met een loffelijk getuigschrift. — Op het aan de Latijnsche scholen verbonden Instituut, ontving H. J. GUICHERIT den gewonen prijs, voor aanhoudend goed gedrag en betoonde vlijt bij het verlaten van het gymnasium; N. W. P. RAUWENHOFF ontving een prijs in de Fransche taal eerste klasse, in de Hoogduitsche taal eerste klasse, in de Wiskunde eerste klasse; in de Natuurkunde en in de Globe: M. A. MEELBOOM, een prijs in de Engelsche taal eerste klasse, in de Wiskunde eerste klasse en in de Globe; H. SCHALLIG een prijs in de Wiskunde tweede klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis; L. W. E. RAUWENHOFF een prijs in de Fransche taal tweede klasse, in de Hoogduitsche taal tweede klasse, in de Wiskunde derde klasse, in de Natuurkunde en in de Globe; A. KUENEN ontving een prijs in de Hoogduitsche taal derde klasse, in de Engelsche taal tweede klasse, in de Wiskunde eerste klasse, in de natuurkunde en in de Globe, in de Aardrijkskunde en in de geschiedenis eerste klasse; C. J. F. MIRANDOLLE een prijs in de Wiskunde derde klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis eerste klasse; P. S. GERLINGS ontving een prijs in de Engelsche taal tweede klasse, in de Wiskunde derde klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis eerste klasse; J. M. BOOM een prijs in de Fransche taal derde klasse, in de Hoogduitsche taal tweede klasse, in de Wiskunde derde klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis tweede klasse; C. VAN DEN BERGH een prijs in de Hoogduitsche taal vierde klasse, in de Wiskunde derde klasse, in de Fransche taal derde klasse; C. SANDENBERGH MATTHIESSEN ontving een loffelijk getuigschrift

schrift in de Fransche taal eerste klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis eerste klasse, en in de Wiskunde derde klasse; A. LOOSJES een loffelijk getuigschrift in de Fransche taal tweede klasse, in de Wiskunde derde klasse; J. A. VAN WIJK een vereerend getuigschrift in de Aardrijkskunde en Geschiedenis eerste klasse, en in de Wiskunde derde klasse; S. BOOM een vereerend getuigschrift in de Aardrijkskunde en Geschiedenis tweede klasse, en in de Algebra derde klasse, zijnde deze alle leerlingen van de Latijnsche scholen, welke de lessen, die op het Instituut gegeven worden, bijwoonden. Van de leerlingen, die alleen in de Nieuwere Talen en Wetenschappen op het Instituut onderwijs genoten, ontvingen de volgende prijzen: A. L. DE BRUYN KOPS een prijs in de Fransche taal eerste klasse, in de Engelsche taal eerste klasse, in de Hoogduitsche taal eerste klasse, in de Nederlandsche taal eerste klasse, in de Wiskunde eerste klasse, in de Natuurkunde en in de Globe, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis eerste klasse; J. ENSCHEDÉ JOHZ. een prijs in de Hoogduitsche taal eerste klasse, in de Engelsche taal eerste klasse, in de Fransche taal eerste klasse, in de Nederlandsche taal eerste klasse, in de Natuurkunde en Globe, en in de Wiskunde eerste klasse; T. POSTHUMUS een prijs in de Engelsche taal eerste klasse, in de Hoogduitsche taal tweede klasse, in de Wiskunde derde klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis eerste klasse: C. VAN SIEVER een prijs in de Fransche taal tweede klasse, in de Aardrijkskunde en Geschiedenis tweede klasse, in de Algebra derde klasse; A. G. DE GEUS een prijs in de Hoogduitsche taal derde klasse, in de Fransche taal tweede klasse, in de Wiskunde derde klasse, in de Aardrijkskunde en Ge-

 schie-

schiedenis tweede klasse; W. L. VAN LANSCHOT HUBRECHT een prijs in de Nederlandsche taal tweede klasse, en in de Algebra derde klasse; C. J. TAUNAY een prijs in de Fransche taal, in de eerste orde van de derde klasse, in de Rekenkunde derde klasse; A. H. J. VOS een prijs in de Fransche taal tweede orde van de derde klasse, in de Nederlandsche taal derde klasse, in de Algebra derde klasse. Vereerende getuigschriften ontvingen: J. C. GERLINGS in de Engelsche taal tweede klasse, en in de Algebra derde klasse; C. J. DE BRUYN KOPS in de Hoogduitsche taal derde klasse, in de Nederlandsche taal tweede klasse, in de Wiskunde derde klasse; W. VAN WALRÉ in de Fransche taal derde klasse eerste orde, in de Rekenkunde en Algebra derde klasse; D. VEEN in de Fransche taal tweede orde van de derde klasse, in de Rekenkunde derde klasse.

De discipelen der Latijnsche scholen betuigden naar gewoonte voor de ontvangene prijzen hunnen dank met eene Latijnsche gratiarum actio; voor de ontvangen prijzen op het Instituut geschiedde de dankzegging uit naam van alle de begiftigden, door M. A. MEELBOOM in het Engelsch, en door A. L. KOPS in het Fransch; terwijl H. J. GUICHERIT, als het Instituut verlatende na den geheel volbragten schoolcursus, voor het ontvangen onderwijs en den hem geschonken eereprijs met eene Hoogduitsche toespraak zijne dankbaarheid uitboezemde en van de scholen afscheid nam.

HARDERWIJK.

Den 27 Junij 1842. De gewone halfjarige Promotie en Prijsuitdeeling had, na het voor weinige dagen gehouden Examen, heden plaats, spoediger dan naar gewoonte, wegens het vertrek van den naar *Nijmegen* als Rector benoemden Heer Dr.

J.

J. J. KREENEN. De verdienstelijke jongeling, J. H. VERFF, op de tweede orde der eerste klasse met eenen Griekschen en Latijnschen prijs, benevens een getuigschrift in de Historie en de Engelsche, Fransche en Hoogduitsche talen begiftigd, droeg de door hem opgestelde declamatie voor: *quatenus Corn. Nepos ad reipublicae Romanae sua aetate conditionem respexerit.* Hierop ontvingen prijzen voor het Latijn in de vierde klasse: op de eerste orde: H. L. SCHULLER; op de tweede: E. SORSMAN; op de derde: W. H. V. D. BREGGEN, tevens met een getuigschrift in de Geographie, Mythologie, Letterkundige Geschiedenis onzes Vaderlands en Rekenkunst vereerd. Allen gingen tevens tot hoogere orden over, gelijk ook S. SORSMAN van de tweede orde dier klasse. Daarop beklom de Rector het spreekgestoelte, in eene redevoering *de humanitate* afscheid nemende van zijnen vertrekkenden ambtgenoot; welke nu het woord opnam, en zijne aanspraken rigtte tot H.H. Curatoren met derzelver Voorzitter, zijne voormalige ambtgenooten en leerlingen, en de overige toehoorders, die door hunne tegenwoordigheid hunne belangstelling in dit letterfeest hadden aan den dag gelegd.

WINSCHOTEN.

Den 30 Junij. Heden had alhier het gewone jaarlijksch examen plaats, aan onze inrigting van opvoeding en onderwijs. De vorderingen, van welke de Leerlingen blijken gaven in de oude en moderne talen en bijwetenschappen, droegen de goedkeuring der Toehoorders in ruime mate weg.

Bij den overgang van de eene klasse tot eene andere, werden er verzen gereciteerd, n.l., door JAN RUISING, in het Hollandsch; JOHANNES HEDER, in het Fransch; WOLBERTUS JOHANNES VINKE, in

het Duitsch, en HARM D. HILLINGA, in het Latijn. Deze Leerlingen waren alle uit de plaats zelve.

Des avonds werd de plegtigheid der prijsuitdeeling en promotie geopend, met eene prolusio van den Rector, den Heer Dr. M. J. NOORDEWIER, daarbij tevens bekendmakende, dat bij Kon. Besluit van 6 Mei, de School was opgenomen geworden, onder de erkende Latijnsche Scholen; maar dat, na gedane opgave aan het Hoog Bewind van de vakken, in welke aan de School wordt onderwezen, bij Ministeriele dispositie van 14 Junij, het Gemeentebestuur was gemagtigd de nu erkende Latijnsche School te noemen: plaatselijk Gymnasium. Daarop hielden vijf verdienstelijke Jongelingen hunne zelfgestelde oratiunculae; n. l. JOHANNES VEENHOVEN, van *Hoogezand*, in het Latijn, over de *Phoenissae van Euripides;* TONCO MODDERMAN, van *Winschoten*, in het Engelsch, over *Shakespeare's Macbeth;* JOHANNES LINTHORST HOMAN, van *Assen*, in het Fransch, over *Racine's Thebaïdë;* JAN HENDRIK SCHÖNFELD, van *Winschoten*, in het Duitsch, over *Schillers Brand von Messina;* en EDUARD KONING, van *Wedde*, in het Hollandsch, over *het verband tusschen de voortbrengselen van oude en nieuwere Schrijvers.*

Hierop had de prijsuitdeeling plaats. Prijzen ontvingen voor de oude talen: H. D. HILLINGA, acc.; J. MEDER, pr.; J. MINNEMA DE WITH, van *Buitenpost*, acc.; HENDRIK MILSE, van *Westerlee*, pr.; W. J. VINKE, pr.; JAQUES HESSEL MEDER, van *Winschoten*, acc.

Voor de nieuwere talen: H. D. HILLINGA, pr.; W. J. VINKE, pr.; J. MEDER, pr.; FRANS KOERTS NIPPERUS, van *Winschoterzijl*, pr.; WILHELMUS HERMANUS VINKE, van *Winschoten*, pr.; J. RUIBING, pr.; HARM BRONSEMA, van *Winschoten*, acc.;

JAN

JAN OTTES KNOTTNERUS, van *Oostwold*, pr. Een prix d'encouragement, ontvingen nog: WESSEL VINCKERS en EVERT GROENEVELD FOLKERS, beide van *Winschoten*, en VOLKERT HERINGA DE WITH, van *Buitenpost*.

SIJBRAND WITTEVEEN, van *Metslawier*, die reeds zijn examen bij de Hoogeschool had afgelegd, ontving daarop den eersten prijs voor de oude talen, en bedankte H. H. Curatoren, ook namens zijne Medeleerlingen, voor de ontvangene prijzen, en den Rector voor het genoten onderrigt.

Hierop hadden verschillende bevorderingen plaats, welke wij minder doelmatig achten mede te deelen, omdat de verdeeling der Leerlingen, bij de erkenning der School als Gymnasium, op eene andere leest moet worden geschoeid, en daarom die promotien geen invloed op den volgenden cursus kunnen hebben.

Eindelijk ontvingen J. VEENHOVEN, T. MODDERMAN, J. L. HOMAN, J. H. SCHÖNFELD en E. KONING, die, na den schoolcursus te hebben doorloopen, ook reeds aan de Hoogeschool waren geëxamineerd, een boekgeschenk tot aandenken aan hun verblijf op de School, waarvoor de eerstgenoemde, ook namens de vier overige, kortelijk bedankte.

Nadat vervolgens belanghebbende waren verwittigd, van de bepaling van het vigerend Reglement op het onderwijs aan de Gymnasia, dat er een voorloopig examen wordt geëischt van Leerlingen, die aan het Gymnasium wenschen opgenomen te worden, maar, dat het Pensionaat zou voortgaan met het opnemen van Kostleerlingen, hetzij ze dadelijk het bedoelde examen kunnen doorstaan, hetzij om hen daartoe voor te bereiden, werd de plegtigheid van den dag besloten, met korte aanspraken aan Heeren Leden van het schoolfonds, aan H. H.

Curatoren en aan de Ouders der jonge Lieden, aan de School toevertrouwd, en aan de Hulponderwijzers.

Het Gymnasium werd ten slotte, met aandrang aanbevolen, in de bescherming van het Plaatselijk Bestuur, en in de welwillende aanbeveling van de talrijke toehoorders; eene aanbeveling, welke wij ook voor hetzelve inroepen bij het grootere publiek, en die het, door vereeniging van opvoeding en onderwijs, van oude en moderne talen, van verstandelijke en gymnastische oefeningen, ruimschoots verdient.

LEIDEN.

Op Donderdag den 30sten Junij werd alhier de jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling aan de leerlingen van het stedelijk Gymnasium, volgens het daarvan uitgegeven Programma, in de Stads-Gehoorzaal gehouden.

Na eene korte voorafspraak van den Rector, waarbij deze de benoeming van den Hooggeleerden Heer Prof. N. C. KIST, tot Curator des Gymnasiums, in plaats van wijlen den Hooggeleerden Heer J. H. VAN DER PALM, bekend maakte, en zijn Ed. zoowel als het Gymnasium met deze benoeming geluk wenschte, traden de beide verdienstelijke leerlingen, P. H. BERKHOUT en J. W. FELIX, welke eervol tot de Academische lessen werden bevorderd, achtereenvolgens op, en namen, met het houden eener Declamatie, de eerste: *de C. Laelio Sapienti*, de tweede: *de Atheniensium Hegemonia*, afscheid van het Gymnasium.

Bij de prijsuitdeeling, welke vervolgens plaats had, werden uitgereikt:

In de *eerste* school: aan P. H. BERKHOUT, de *tweede* prijs in de Geschiedenis en de *eerste* in de Wis-

Wiskunde; aan J. W. FELIX de *eerste* prijs in de Geschiedenis en de *tweede* in de Wiskunde.

In de *tweede* school: aan E. L. VAN EMDEN de *eerste* prijs in het vak der Oude Talen, in dat der Moderne Talen en in dat der Wiskunde, en de *tweede* prijs in dat der Geschiedenis; aan A. F. A. SCHMIDT de *tweede* prijs in het vak der Oude Talen, en de *tweede* in dat der Wiskunde; aan P. L. LANDT de *vierde* prijs in het vak der Wiskunde; aan J. W. G. VAN OORDT de *eerste* prijs in het vak der Geschiedenis; aan A. A. SCHEFFF de *derde* prijs in het vak der Wiskunde en eene *eervolle vermelding* in die der Oude en Moderne Talen; terwijl aan W. J. A. BAKE eene *eervolle vermelding* te beurt viel in de vakken der Moderne Talen en der Wiskunde.

In de *derde* school: aan L. A. J. BURGERSDIJK de *eerste* prijs in het vak der Oude en in dat der Moderne Talen, de *tweede* in dat der Geschiedenis en de *vierde* in dat der Wiskunde; aan G. UYLENBROEK de *derde* prijs in het vak der Oude Talen, de *eerste* in dat der Wiskunde en *eervolle vermelding* in de vakken der Moderne Talen en der Geschiedenis; aan P. P. P. KIST de *vierde* prijs in het vak der Oude Talen, de *vijfde* in dat der Moderne Talen en in dat der Wiskunde, en *eervolle vermelding* in dat der Geschiedenis; aan L. C. DU RIEU de *vijfde* prijs in het vak der Oude Talen, de *tweede* in dat der Wiskunde en *eervolle vermelding* in dat der Moderne Talen; aan G. P. J. VAN HOBRKERKEN de *derde* prijs in het vak der Geschiedenis en *eervolle vermelding* in die der Oude en der Moderne Talen; aan H. ANDRESON de *zesde* prijs in het vak der Wiskunde en *eervolle vermelding* in die der Oude en der Moderne Talen; aan H. N. NEEB de *vierde* prijs in

het vak der Moderne Talen; aan J. I. BAKE de *derde* prijs in het vak der Wiskunde en *eervolle vermelding* in dat der Moderne Talen.

In de *vierde* school: aan D. J. BRAAKENBURG de *eerste* prijs in de vakken der Oude, der Moderne Talen en der Geschiedenis, en de *derde* in dat der Wiskunde; aan G. J. KRUKLAND de *tweede* prijs in de vakken der Oude en der Moderne Talen, de *eerste* in dat der Wiskunde en de *vijfde* in dat der Geschiedenis; aan M. D. DEELEMAN de *derde* prijs in het vak der Oude Talen en der Geschiedenis, en de *vierde* in dat der Moderne Talen; aan A. H. EIGEMAN de *vierde* prijs in het vak der Oude Talen, de *derde* in dat der Moderne Talen, de *vijfde* in dat der Wiskunde en *eervolle vermelding* in dat der Geschiedenis; aan J. H. KROPFF de *vijfde* prijs in het vak der Oude Talen, de *zevende* in dat der Moderne Talen, de *tweede* in dat der Geschiedenis en in dat der Wiskunde; aan J. G. DE SAIN de *zevende* prijs in het vak der Oude Talen, de *zesde* in dat der Geschiedenis en in dat der Moderne Talen, en *eervolle vermelding* in dat der Wiskunde; aan W. B. GRAAS de *zesde* prijs in het vak der Oude Talen, de *vijfde* in dat der Moderne Talen, en de *vierde* in dat der Geschiedenis.

Volgens oud gebruik betuigden de leerlingen hunnen dank voor de ontvangene belooningen en werd de plegtigheid met orchest-muzijk geopend, afgewisseld en besloten.

PRO-

PROGRAMMA.

De Commissie uit de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te *Leiden* tot de oprigting van een *gedenkteeken* voor wijlen den *Hoogleeraar* J. H. VAN DER PALM, heeft tot dit doel, zoowel aan de Leden dier Maatschappij, als aan verscheidene haar bekende Hervormde Predikanten, vooral op plaatsen, waar geene Leden der Maatschappij worden gevonden, en doorgaans aan ten minste éénen Predikant in elken Ring door gansch Nederland, eene Circulaire met eene Inteekeningslijst gezonden. De Commissie stelt zich voor, dat de Leden deze lijst aan hunne bekenden, de Predikanten dezelve daar en boven in hunne Klassikale en Ringsvergaderingen zullen aanbieden. Deze wijze, hoezeer in die plaatsen, waar vele Leden woonachtig zijn, wel eens tot overbodige aanbieding aanleiding kunnende geven, scheen de Commissie de geschiktste toe, om de noodige bekendheid en deelneming te bekomen.

Doch gelijk het der Commissie niet vrijstond uit een talrijk personeel van Leden in de groote steden eene keuze te doen, en alzoo welligt niet gekozene, die gaarne en bij voorkeur zouden medewerken, voor het hoofd te stooten; zoo zouden er ook, op enkele plaatsen waar geene Leden der Maatschappij gevonden worden, voormalige Academieburgers kunnen zijn, die gaarne en met goed gevolg hunne pogingen tot het doel der Maatschappij zouden aanwenden; aan dezulken zal op derzelver aanvraag aan den Ondergeteekende, volgaarne eene lijst worden gezonden; terwijl de Commissie allen, welke er eene ontvingen, bij de-

deze als nog beleefdelijk ter ijverige medewerking uitnoodigt.

Namens dezelve

Mr. J. G. LA LAU,
Secretaris voor de briefwisseling der voorn. Maatschappij.

Leiden,
1 Aug. 1842.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

HALL, 9 Aug. Aan H. H. Kandidaten wordt langs dezen weg berigt, dat, daar zich reeds een genoegzaam aantal tot het waarnemen eener predikbeurt heeft aangemeld, de Kerkeraad beleefdelijk verzoekt, van verder aanzoek verschoond te worden.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN, 13 Julij 1842. Heden werd alhier tot vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van onzen oudsten Herder en Leeraar, Ds. W. L. VAN MEURS, door den grooten Kerkeraad, de beroeping uitgebragt op Ds. S. K. RHODIUS VAN VELZEN, Th. Doct. en Pred. te *Wolvega*.

Op

Op het twaalftal waren geplaatst, in alphabetische orde:

I. VAN HAAFTEN, te *Goes*. A. H. VAN DER HOEVE, te *Oldenkeppel* en *Keppelbinnen*. P. JAS, Theol. Doct. te *Purmerende*. C. L. P. METELERKAMP, Theol. Doct. te *Muiden*, (bij overstemming tegen A. M. BERKHOUT, te *Heinenoord* en A. VAN WITSENBURG, te *Boskoop*). W. MOLL, te *Vuursche*. P. A. ROMIJN, te *Amersfoort*. J. C. SCHERMBEEK, te *Elst*. J. VAN SCHEVICHAVEN, te *Heumen*, c. a. J. J. SLUITER, te *Voorschoten*. E. B. SWALUE, Theol. Doct. te *Goes*. S. K. THODEN VAN VELZEN, Theol. Doct. te *Wolvega*. H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, te *Maassluis*.

Op het zestal:

I. VAN HAAFTEN, A. H. VAN DER HOEVE, P. JAS, Theol. Doct., J. C. SCHERMBEEK, J. J. SLUITER, S. K. THODEN VAN VELZEN, Theol. Doct.

Op het drietal:

I. VAN HAAFTEN, A. H. VAN DER HOEVE, S. K. THODEN VAN VELZEN, Theol. Doct.

ZUTPHEN.

BORCULO. Uit eene nominatie, door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren de volgende Predd.

S. H. COLDEWEY, Pred. te *Heemse*. H. BAKKER, Pred. te *Noordwijk aan Zee*. J. D. BLOEMEN, Pred. te *Oirschot*, en M. C. VAN HOUTEN, Pred. te *Bergeijk*. Is de Heer S. H. COLDEWEY, benoemd tot Pred. te *Borculo*, die aldaar dan ook naar kerkorde zal worden beroepen.

ZUTPHEN. Zie Mei 1842.

TIEL.

MAURIK, den 11 Aug. Reeds verscheidene ja-

jaren verkeerde ons Kerkgebouw in eenen toestand, die eenige belangrijke herstellingen noodzakelijk maakte. Daar de kosten, die daarop zouden loopen, onmogelijk door het Kerkelijk Fonds konden gedragen worden, meldden in der tijd Kerkvoogden dezer Gemeente zich aan, bij de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, met dit gewenscht gevolg, dat in het voorleden jaar, uit het Fonds voor de noodlijdende Kerken, eene som van *f* 600 aan dezelve werd toegestaan, terwijl daaraan eene gelijke som van *f* 600, uit 's Rijks kas, werd toegevoegd. Dankbaar verheugde men zich in deze aanzienlijke ondersteuning en met het noodigste werk werd nu aangevangen. Zeer veel bleef er echter met betrekking tot het uit- en inwendige van het Kerkgebouw te wenschen over, waarom Kerkvoogden het niet overbodig rekenden, zich met verzoek om eenige subsidie, te wenden tot Z. M. Koning WILLEM FREDERIK, Graaf van *Nassau*. Ook deze poging werd met den meest gewenschten uitslag bekroond, daar het Z. M. behaagd heeft, tot te gemoetkoming in de herstellingskosten van ons Kerkgebouw te verleenen, de aanzienlijke som van *f* 600. Kerkvoogden beschouwen het als eenen aangenamen pligt, om van dit geschenk melding te maken, en zij doen het bij dezen met den hartelijken wensch, dat God het leven van den Vorst, nog lang moge sparen, die door Zijne ons bekende weldadigheid, reeds zoo veel nuttigs tot stand bragt, en nog zoo veel goeds blijft stichten.

BOMMEL.

OPHEMERT, 15 Julij 1842. Na verkregene handopening en dispensatie, van art. 35 van het Reglement, op de vakature, heeft de Eerw. Kerkeraad dezer Gemeente, heden, op vertoonde Ak-

Akte van Collatie, tot haren Herder en Leeraar beroepen, den Eerw. Heer H. C. VOORHOEVE, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

HARDERWIJK.

DOORNSPIJK vakant. Zie Mei 1842.
VEESSEN vakant. Zie Julij 1842.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, is in deszelfs Vergadering, op den 3 Aug., tot de predikdienst toegelaten, de Heeren: THEODORUS JOHANNES VAN GRIETHUYSEN, TOBIAS JOHANNES VAN RIET, ANTONIE MACPHERSON.

ROTTERDAM.

CAPPELLE OP DEN IJSSEL, den 24 Julij. Heden had alhier eene buitengewone plegtigheid plaats. Onze Leeraar, Ds. C. A. VAN SCHAGEN, den 20 Julij 1817, eene Zondagsschool, ter onderwijzing van bejaarden, in het lezen, opgerigt hebbende, hield plegtig in het openbaar, gedachtenis van deszelfs vijf en twintig jarig bestaan. Na eene gepaste Redevoering, over het nut en belang, om aan de mindere volksklasse, gelegenheid te geven, ter bevordering van godsdienstige kennis en zedelijke beschaving, naar aanleiding van *Spr.* III : 13*a*. *Welgelukzalig is de mensch die wijsheid vindt*; werden aan zes en vijftig Leerlingen dier School, boekgeschenken, naar gelang hunner vorderingen, uitgereikt. Twee en twin-

twintig: derzelve ontvingen het N. Testament met de Psalmen, tot kerkgebruik geschikt, welke allen het 2de vers van *Ps.* XXV, daarop zongen, als eene proeve voor de Gemeente, dat zij reeds dadelijk in staat waren van het hun gegeven geschenk gebruik te maken. Een aanzienlijke schaar was, onder vele aandoeningen, getuige hier van; terwijl aan vier der Leerlingen, met het ontvangen van eenen Bijbel, mede door het Bijbelgenootschap verstrekt, hun afscheid van de School gegeven werd. Hoogst voldaan keerde een iegelijk naar zijne woning terug; terwijl na den afloop der plegtigheid, de Leden van het kerkelijk en burgerlijk Bestuur, de bewijzen hunner goedkeuring en erkentenis, door woord en daad, aan onzen Leeraar kwamen geven.

VLAARDINGEN vakant. Zie Febr. 1842.

LEIDEN.

LEIDEN: Onze oudste Herder en Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. E. VOET VAN CAMPEN, had den 15 Junij, l.l., het voorregt, plegtig gedachtenis te vieren, van zijnen, op dien dag vervulde vijf en twintig jarige Evangeliebediening in deze Gemeente. Hij sprak bij die gewigtige gelegenheid, over 2 *Petr.* 1:12—15. *Daarom zal ik niet verzuimen u altijd daarvan te vermanen, hoewel gij het weet, en in de tegenwoordige waarheid versterkt zijt. En ik acht het regt te zijn, zoo lang ik in dezen tabernakel ben, dat ik u opwekke door vermaning, alzoo ik weet, dat de aflegging mijns tabernakels haast zijn zal, gelijkerwijs ook onze Heer Jezus Christus mij heeft geopenbaard. Doch ik zal ook naarstigheid doen bij alle gelegenheid, dat gij na mijnen uitgang, moogt van deze dingen gedachtenis hebben.* Al de Leden van den breeden

den Kerkeraad deelden; met zeer velen uit de Gemeente, in zijne vreugde en dankstof. Spare de Heer dezen zijnen Dienstknecht, in reeds gevorderden leeftijd, opdat hij, gesterkt naar ziel en ligchaam, zijn voornemen moge kunnen ten uitvoer brengen, en nog eenigen tijd werkzaam zijn in de verkondiging van het Evangelie der heerlijkheid des zaligen Gods, dat ook hem is toevertrouwd.

HILLEGOM. Zie Mei 1842.

DORDRECHT.

ZWIJNDRECHT, 11 Aug. 1842. Daar Ds. H. J. DEN BOER, Pred. te *Loon op Zand*, voor de beroeping naar de Gemeente van *Zwijndrecht*, bedankt heeft, zijn heden Kerke- en Gemeenteraden van *Zwijndrecht*, op nieuw tot het beroepingswerk bijeengekomen, en hebben onder voorziting van den Consulent, Ds. W. H. HOUËL, Pred. te *Groote Lindt*, c. a., de navolgende nominatie gemaakt:

Twaalftal:

DD. P. C. RIBBECK, D. VAN WIJNGAARDEN, R. J. KONING, W. H. HOUËL, A. VERWEY, E. A. BRUNNER, H. A. LAAN, W. OPZOOMER, C. H. HAGENBERG, H. M. C. VAN OOSTERZEE, Predd. te *Leusden*, *Waarder*, *Limmen*, *Groote Lindt*, *Heerjansdam*, *Oude* en *Nieuwe Wetering*, *Ottoland*, *Wadenoijen*, *Everdingen*, *Elkerzee*, benevens de Kandidaten A. DE NOOIJ, Hulpprediker te *Dordrecht*, en P. D. SCHOUW ZANDVOORT.

Zestal:

DD. RIBBECK, VAN WIJNGAARDEN, KONING, HOUËL, VERWEY, DE NOOIJ.

Drietal:

DD. RIBBECK, VAN WIJNGAARDEN, KONING.

Van dit drietal is onverwijld aan den Wel Ed.

Geb.

Geb. Heer kennis gegeven, om na de agreatie daarop te hebben ontvangen, tot de beroeping zelve te kunnen overgaan.

GOUDA.

ASPEREN vakant. Zie April 1842.

MOORDRECHT. Zie Julij 1842.

BRIELLE.

PIERSHIL, 26 Junij. Heden werd ons bekend gemaakt, het overlijden van een onzer vorige Leeraren, Ds. J. SPAAN, laatst Pred. te *Hoogeloon* en *Eeksel*. Van het jaar 1813—1823, was hij onder ons werkzaam, en laat bij hen, die hem gekend hebben, de herinnering na, van eene met ijver en trouw waargenomene Evangeliebediening, waardoor zijne nagedachtenis in zegening blijft.

KORENDIJK, 7 Aug. Nadat onze Leeraar, Ds. H. M. VAN LOON, op den 5 dezer, van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Klassis van *Brielle*, eerst was ontslagen, nam zijn Eerw. heden afscheid van ons, met eene Leerrede over 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan, Broeders! wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, dat gij daarin meer overvloedig wordt.*

SPIJKENISSE, 12 Aug. Na het bedanken van Ds. L. J. VAN HECK, heeft de Kerkeraad, op den 19 Julij, l. l., een ander zestal geformeerd, bestaande uit:

DD. A. VAN MAANEN, te *Polsbroek*. A. DE RONDE BRESSER, te *Oudelande*. J. BINNEWEG, te *Westkapelle*. J. G. WANROOIJ, te *Herkinge*. C. CLANT, te *Warder*, en C. L. B. JONQUIERE, te *Hoogmade*, c. a.

De drie eerste voor het drietal gekozen zijnde, is

is met eenparigheid beroepen, Ds. A. VAN MAANEN, Pred. te *Polsbroek*, die ons heden verblijdde, met het berigt, dat zijn Eerw. die beroeping had aangenomen.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, 7 Aug. Onze waardige Leeraar, R. J. VAN DER MEULEN, gedacht heden openlijk, met dankzegging aan God, zijne op den 5 dezer, volbragte vijftig jarige Evangeliebediening, in de Gemeenten van *IJsselstein*, *Hoorn*, *Haarlem* en alhier. Zijn Eerw. predikte bij die gelegenheid over *Hebr*. XIII: 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en tot in eeuwigheid.* De Gemeente heeft zich met zijn Eerw. en hare Leeraars, gaarne vereenigd in erkentenis van de Goddelijke hulp en zegen, door Hem zoo lang genoten, en in de hartelijke bede, dat dezelve aan zijn Eerw. nog eenigen tijd, ten nutte der Gemeente, mogen verleend worden, hetwelk God geve!

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1842.

HAARLEM.

SPAARNDAM EN SPAARNWOUDE vakant: Zie Jan. 1842.

HOORN.

ENKHUIZEN, Junij 1842. Diakenen der Gereformeerde Gemeente te *Enkhuizen*, achten zich verpligt, door dit Tijdschrift, openlijk dankbare melding te maken, van het bij Testament gemaakte legaat van *ƒ* 500, aan de Diaconie der gemelde Gemeente, door W. RIDDERINKHOFF, in leven Beurtschipper van *Enkhuizen* op *Zwolle*, gewoond heb-

hebbende te *Zwolle*, en aldaar onlangs overleden. Zoo immer, was hun dit legaat vooral nu welkom, uit aanmerking der steeds toenemende behoefte bij het Diaconie-fonds. Door deze daad, leeft de Ontslapene voorzeker nog lang in dankbaar aandenken bij onze behoeftigen, en bij ons, die met derzelver verzorging belast zijn. Mogt het goede voorbeeld van hem, in deze gegeven, vooral bij die Ingezetenen onzer stad, welke daarteo het vermogen bezitten, veel navolging vinden!

HOORN. Zie Julij 1842.

OOSTWOUD. Zie Julij 1842.

EDAM.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE vakant. Zie Julij 1842.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

ARNEMUIDEN, den 7 Aug. 1842. Heden in de voormiddag-godsdienstoefening deelde onze Leeraar, R. HOOGEZAND, ons het berigt mede, eener op den 2den Aug. ontvangene beroeping naar de Hervormde Gemeente van *Axel*, welke zijn Eerw. gedurende veertien dagen in ernstige overweging zoude nemen.

VLISSINGEN vakant. Zie Febr. 1842.

NIEUW- EN ST. JOOSTLAND. Zie Mei 1842.

ZIERIKZEE.

PHILIPSLAND. Zie Mei 1842.

GOES.

ELLEWOUTSDIJK. Zie Julij 1842.

IJZENDIJKE.

AXEL vakant. Zie Julij 1842.

UTRECHT.

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, zijn, op den 3 Augustus ll. na afgelegd Examen, tot de predikdienst geadmitteerd, de Heeren WOUTER VAN VEEN en WILLEM ARNOLDUS VAN BEUSEKOM.

WIJK.

WIJK BIJ DUURSTEDE vakant. Zie Mei 1842.

VRIESLAND.

Bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland* zijn den 3 Aug. 1842 tot de predikdienst geadmitteerd: ALBERTUS GERARDUS BIJKENS, ABRAHAM NICOLAAS BROUWER HUISINGA en JOANNES HENDRIKUS DINCKGREVE, Kandidaten in de Letteren en Godgeleerdheid bij de Akademie te *Groningen*.

LEEUWARDEN.

HALLUM, den 24 Julij. Heden heeft onze van hier naar *Stiens* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer E. J. DIEST LORGION, na van zijne betrekking tot deze Gemeente te zijn losgemaakt, van ons afscheid genomen, en bij die gelegenheid tot tekst gehad 1 *Thess.* IV: 1.

STIENS, den 31 Julij 1842. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. E. J. DIEST LORGION, Th. Dr., in zijne dienst alhier bevestigd, door den Consulent, J. P. AUWEN, Pred. te *Vrouwen-Parochie*, met eene Leerrede over *Joh.* XV: 5*b*. *Die in mij blijft, en ik in hem, draagt veel vrucht; want zonder mij kunt gij niets doen.* De Bevestigde deed des namiddags zijne intrede, predikende over *Luk.* XXIV: 36*b*. *Vrede zij u lieden.*

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.

LEEUWARDEN vakant. Zie Oct. 1841.

OOSTERMEER vakant. Zie Febr. 1842.

HARLINGEN.

SCHRAARD vakant. Zie Mei 1842.

SNEEK.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZUM vakant. Zie Julij 1842.

DOKKUM.

HANTUM EN HANTUMHUIZEN, den 26 Julij. Heden overleed alhier onze zeer geachte en beminde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer JAN MANGEL, in den ouderdom van 62 jaar en 3 maanden. Eene langdurige ongesteldheid van meer dan een half jaar hem verhinderende om zijn dienstwerk te vervullen, werd hetzelve door naburige Predikanten waargenomen. Doch eindelijk langzaam herstellende en schijnbaar in krachten toenemende, waagde onze Leeraar het, hoe zwak ook, zelf weder voor ons op te treden. — Op den laatsten Zondag voor zijnen dood, den 24 Julij, mogt zijn Wel Eerw. de volle dienst nog vervullen en in den nacht tusschen den 25 en 26sten is zijn Eerw. plotseling, doch zacht, ontslapen. — De onverwachte mare van zijnen dood trof deze Gemeente zeer, dewijl zij in hem eenen getrouwen en ijverigen Leeraar verloor.

Het ontzielde ligchaam werd den 30sten ter aarde besteld, bij welke gelegenheid onze Consulent, de Wel Eerw. Heer D. CANNEGIETER, Pred. te *Hiaure* c. a., eene gepaste aanspraak deed.

Zijn Eerw. was te *Enkhuizen* geboren in 1780. Na aldaar de oude talen eenigzins geleerd te hebben, studeerde hij vervolgens te *Lingen*. Naauwelijks was hij tot Kandidaat aangenomen, of drie Gemeenten begeerden hem als haren Herder en Leeraar.

Aan

Aan die van *Zijbekarspel* gaf hij de voorkeur. Dáár werkte hij bijna vier jaren met ijver en trouw, tot dat hij, in 1810, in deze Gemeente als Herder en Leeraar beroepen werd. Ruim 32 jaar mogten wij ons in zijn bezit verheugen, acht maal werd zijn Eerw. van hier naar elders geroepen, doch wees ook acht maal die roepstemmen van de hand.

Op den 7 Aug. hield de Consulent eene opzettelijke Lijkrede over *Hebr.* IV: 9, in welke zijn Eerw. ons troostte en bemoedigde, als ook inzonderheid de hoogbejaarde Weduwe, voor welke het *annus gratiae* zal worden waargenomen.

Bij deze Gemeente zal zijne nagedachtenis steeds in zegenend aandenken blijven. Intusschen is

HANTUM EN HANTUMHUIZEN vakant.

EE, den 7 Aug. 1842. Onze zeer geachte Leeraar, Ds. A. BUNING, die ons voor veertien dagen kennis gaf van de ontvangst eener beroeping naar *Oostermeer* c. a., verblijdde ons heden met het berigt, dat zijn Eerw. voor dezelve bedankt had.

PAESENS. Zie Julij 1842.

HEERENVEEN.

TJALLEBIRD c. a., 26 Junij 1842. Onze Leeraar, Ds. J. T. H. HUGUENIN, maakte ons heden bekend, dat hij zich verpligt had gevonden, de op hem uitgebragte beroeping naar *Zuidwolde*, onder de Klassis van *Meppel*, onder inwachting der vereischte approbatiën, aan te nemen. Zijn Eerw. sprak, naar aanleiding van *Joh.* XIV: 1, tot ons, *over het geloof in God en Christus, als het weldadig middel om de ontroering te leiden en te heiligen, welke de scheiding tusschen Leeraar en Gemeente te weeg brengt.*

WOLVEGA, 7 Aug. 1842. Heden maakte

onze Leeraar, Ds. S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr., ons bekend, dat de beroeping naar de Nederduitsche Hervormde Gemeente van *Nijmegen*, den 14 Julij op zijn Eerw. uitgebragt, van welke zijn Eerw. ons heden voor drie weken kennis gaf, door hem is aangenomen. Zoodat

WOLVEGA c. a. staat vakant te worden.

WIJNJETERP c. a. Van hier moet nog berigt worden, dat, ingevolge de benoeming door Hervormde Floreenpligtigen, tot Pred. alhier beroepen werd, Ds. H. W. J. SANNES, Pred. te *Donkerbroek* c. a., en dat zijn Eerw. voor die beroeping heeft bedankt. Daarop is, bij eene nieuwe stemming, door de genoemde Floreenpligtigen verkozen, en diensvolgens beroepen, Ds. C. MEIJER, Pred. te *Appelscha*, door wien de beroeping is aangenomen.

DONKERBROEK, c. a., staat vakant te worden. Zie Junij 1842.

SINT-JANSGA, c. a., vakant. Zie Junij 1842.

APPELSCHA staat vakant te worden. Zie boven.

OVER-IJSSEL.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*, zijn 3 Aug. tot de predikdienst toegelaten, de Kandidaten in de Godgeleerdheid, te *Utrecht*, JOAN JAKOB GOBIUS DU SART en HENDRIK OUDENHOF.

DEVENTER.

WELSUM staat vakant te worden. Zie Mei 1842.

KAMPEN.

WILSUM, den 31 Julij 1842. Heden werd de

de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. W. G. R. SCHORSE, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, bij vrijwilligen afstand van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer W. SCHEUER, Pred. te *Mastebroek*, in zijn H. Dienstwerk bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. RIETVELD CREIJGHTON, Pred. te *IJsselmuiden*, predikende bij die gelegenheid over 1 *Cor.* XIII: 1, 2. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: H. UDEN MASMAN en J. L. ADRIANI, Predd. te *Kamperveen* en te *Lutjebroek*. De Bevestigde aanvaardde 's namiddags zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 2 *Cor.* IV:13—16*a*.

VOLLENHOVEN. Zie Julij 1842.

GRONINGEN.

Op den 3 Aug. is, door het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, tot de predikdienst toegelaten, de Heer GERARDUS HORREUS DE HAAS, Kandidaat in de Letteren en Godgeleerdheid, aan de Hoogeschool te *Groningen*.

WINSCHOTEN.

MUNTENDAM, den 3 Julij. Mogten wij ook reeds vroeger, in dit Tijdschrift, melding maken van liefdegiften, aan onze nieuwe Gemeente geschonken; onze Leeraar G. BENTHEM REDDINGIUS, maakte ons heden bij den aanvang onzer eerste godsdienstoefening bekend, dat hij dezen morgen eene missive ontving, waaruit hem gebleken was, dat Zijne Majesteit Koning WILLEM FREDERIK, Graaf van *Nassau*, bij dispositie van den 18 Junij,

N°. 1962, eene som van ƒ500, verleend heeft, tot tegemoetkoming in de voldoening van de schulden uit de oprigting onzer Gemeente voortgevloeid. Met treffende belangstelling werd deze blijde tijding vernomen. Onze vreugde daarover, en onze opregte dankbaarheid aan den edelmoedigen gever van dit aanzienlijk geschenk, moeten en wenschen wij daardoor te toonen, dat wij onze godsdienstige voorregten, welke wij, naast den liefderijken Albestuurder, voornamelijk ook aan Zijne Majesteit, onzen voormaligen Vorst te danken hebben, bij voortduring op prijs stellen en goed gebruiken. Dat deze onze groote Weldoener overvloedig beweldadigd moge worden, met die heerlijke zegeningen in CHRISTUS JEZUS, waarmede God de werken van edele liefde tot in eeuwigheid bekroont: — dit is vooral ook de vurige wensch en bede van onze Gemeente.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

ONSTWEDDE vakant. Zie Mei 1842.

APPINGEDAM.

OPWIERDE vakant. Zie Febr. 1841.

SCHILDWOLDE. Zie Junij 1842.

TEN BOER. Zie Julij 1842.

MIDDELSTUM.

BEDUM vakant. Zie Jan. 1842.

NOORD-BRABAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, zijn in de zitting van Woensdag, den 3 Aug. j. l., geëxamineerd en tot de Heilige predikdienst toegelaten, de Heeren THIERRY DE

BLAAUW

BLAAUW en CHRISTIAAN JOHANNES VAN KERWICH, Kandidaten in de Letteren en H. Godgeleerdheid te *Leiden*.

'S HERTOGENBOSCH.

OOSTERWIJK vakant. Zie Junij 1842.

BREDA.

OOSTERHOUT vakant. Zie Julij 1842.

HEUSDEN.

LOON OP ZAND, den 10 Julij. Gaf onze Leeraar, H. J. DEN BOER, ons drie weken geleden, berigt, van het ontvangen eener beroeping naar *Zwijndrecht*, heden maakte zijn Eerw. ons bekend, voor die beroeping bedankt te hebben, en verbond zich op nieuw aan ons, met eene Leerrede over *Phil.* I : 25, 26.

EETHEN EN DRONGELEN vakant. Zie Julij 1842.

EINDHOVEN.

HOGELOON EN EERSEL vakant. Zie Julij 1842.

DRENTHE.

ASSEN.

EELDE vakant. Zie April 1842.

MEPPEL.

HOOGEVEEN vakant. Zie Julij 1842.

NIJEVEEN vakant. Zie Julij 1842.

ZUIDWOLDE. Zie Julij 1842.

LIMBURG.

MAASTRICHT, 31 Julij 1842. (Fransche Protestantsche Gemeente). Bij gelegenheid eener

Leerrede over 1 *Cor.* XV:19: *Indien wij alleenlijk in dit leven op Christus zijn hopende, zoo zijn wij de ellendigste van alle menschen;* maakte onze Leeraar, V. H. GUIJE, de Gemeente bekend met het overlijden van eenen harer vroegere Leeraren, Ds. JEAN GODART VAN GENDT, in vijf en zeventig jarigen ouderdom, den 13 Julij, te *Leiden* overleden.

Met hartelijke deelneming herinnerden wij ons den ijver, waarmede de waardige man van het jaar 1810 tot 1820 deze Gemeente heeft gediend, terwijl hij zijne belangstelling in het welzijn derzelve en het heil der armen door een aanzienlijk legaat heeft willen bewijzen.

MEERSEN EN SCHIMMERT vakant. Zie April 1842.

WAALSCHE KERK.

ROTTERDAM. Zie Julij 1842.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

BOSKOOP, 14 Aug. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. HERMAN DE RIDDER eindigde heden zijn werkkring, als Evangeliedienaar in deze Gemeente. Tot grondslag der afscheidsrede legde zijn Eerw. de vermaning van JOHANNES (2de Brief, vers 8): *Ziet toe voor u zelven, dat wij niet verliezen 't geen wij gearbeid hebben, maar een vollen loon mogen ontvangen.*

MOORD-

MOORDRECHT. De Eerw. Heer G. WEERAAT, Proponent bij de Remonstrantsche Broederschap, heeft het beroep alhier, onder inwachting der noodige approbatiën, aangenomen.

WADDINGSVEEN. Zie Julij 1842.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 3 Aug. 1842. Op heden wierd de zevende Algemeene kerkelijke Vergadering der Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk in het Koningrijk der Nederlanden, door Zijne Excellentie de Baron H. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., in naam des Konings geopend. Dezelve bestond uit de Hoog Eerw. Heeren: J. A. HELPER SESBRUGGER, Pred. te *Amsterdam*, President. D. R. UCKERMAN, Pred. te *Amsterdam*, Secretaris. A. EBELING, Lid van den Raad te *Amsterdam*. C. L. ENGELBERTS, G. H. REUVER, Jr., F. G. BIERMAN, J. H. MASCHHAUPT, J. G. NUMPEROW, te *Amsterdam*. J. C. C. EVERTS, Pred. te *Enkhuizen*, Vice-President. H. GROENEWEGEN, Pred. te *Harlingen*. P. J. BELWIG, Pred. te *Zwolle*. J. H. SONSTRAL, Pred. aan *den Helder*. A. UILHAM, Ouderling te *Enkhuizen*, en J. F. ZINSMEISTER, Ouderling aan *den Helder*.

De werkzaamheden werden in tegenwoordigheid van Zijne Excellentie begonnen, aanhoudend voortgezet en de Vergadering op den 4den Augustus door Hoogstdezelve na eene treffende toespraak, en toewensching van 's Heeren zegen over de genomene besluiten, in den *naam des Konings* voor geëindigd verklaard.

AM-

AMSTERDAM, den 3 Aug. 1842. In de Godsdienstoefening van heden avond werd de Eerw. Heer Proponent G. H. SESBRUGGER, beroepen tot Herder en Leeraar der Gemeente te *Gorinchem*, na gehoudene Leerrede over 2 *Tim.* III:7, ingezegend. Deze plegtigheid werd bestuurd door den Hoog Eerw. Heer J. A. HELPER SESBRUGGER, Pred. te *Amsterdam*, en President der Algemeene kerkelijke Commissie van de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk. De handoplegging geschiedde, door zijn Hoog Eerw., alsmede door de Hoog Eerw. Heeren: D. R. UCKERMAN, Pred. te *Amsterdam*, Secretaris, J. C. C. EVERTS, Pred. te *Enkhuizen*, en J. H. SONSTRAL, Pred. aan *den Helder*, Leden der genoemde Commissie, door de Wel Eerw. Heeren J. M. WOLFF en H. KERKHOFF, Predikanten te *Amsterdam*, en P. J. HELWIG, Pred. te *Zwolle*, ten bijzijn van de Hoog Eerw. Heeren G. H. REUVER, Jr., en F. G. BIERMAN, Leden van voormelde Algemeene kerkelijke Commissie.

GORINCHEM. Zie Junij 1842.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 5den Julij 1842. Heden, in onze gewone Coetuële zitting, werd de Student in de Godgeleerdheid, LUCAS PANNENBORG VICTOR, van *Wijmeer*, die zich in Mei l.l. had aangegeven, pro licentia concionandi geëxamineerd, met dat

ge-

gevolg, dat dezelve onder het getal van de Kandidaten der Oostvriesche Hervormde Kerk werd aangenomen.

EMDEN, in Aug. 1842. Nadat de drie genomineerden, de Heeren TRIP, WIJCHGRAM en THOLENS, alhier op de nominatie hebben gepredikt, is de Kerkenraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente voornemens, eerlang eene beroeping te doen.

EMDEN, in Aug. 1842. (Waalsche Gemeente). De Correspondent hoopt eerlang in staat te zijn, om, ten aanzien van den Eerw. Heer H. SPRUYT, tot Pred. bij deze Gemeente beroepen, nader berigt in te zenden.

CAMPEN, in Aug. 1842. Omtrent de bekrachtiging van het beroep van den Eerw. Heer KÖSTER, heeft de Correspondent nog geen legaal berigt ontvangen.

AURICH vakant. Zie Sept. 1841.

JEMGUM de eerste Leeraarsbediening vakant. Zie April 1842.

KREITS SYNODE DUISBURG.

HUNXE. De vakature in deze Gemeente ontstaan, door het Emeritaat van Ds. OSTHOFF, zal binnen kort vervuld worden.

GAHLEN. Onze beroepen Leeraar, Ds. RICHTER, uit *Gartrop*, is voor drie weken bevestigd, door den Superintendent HERMANN, uit *Duisburg.*

GARTROP. De vakature alhier zal eerstdaags vervuld worden.

DUISBURG. (Kleine Evangelische Gemeente). Door de Repraesentanten is alhier een beroep uitgebragt, waarvan in het vervolg nader

DUIS-

DUISBURG. (Groote Evangelische Gemeente). Alhier is tot Hulpprediker beroepen de Kandidaat RÜHL, uit *Mülheim*.

KREITS SYNODE WESEL.

SCHERMBEEK. Eene predikantsplaats vakant. Zie April 1842.

WESEL. Eene Predikantsplaats vakant door het Emeritaat van onzen oudsten Predikant, Ds. SCHNEIDER. In het begin van September zal door de Repraesentanten en het Presbyterium een beroep geschieden.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Mei 1842.

BENTHEIM vakant. Zie Mei 1842.

RUSLAND.

St. PETERSBURG. Zie Julij 1842.

AL-

ALGEMEENE SYNODE DER HERVORMDE KERK, IN HET KONINGRIJK DER *NEDERLANDEN*.

1842.

Uit kracht van het Algemeen Reglement, voor het Bestuur der Hervormde Kerk, in het Koningrijk der *Nederlanden*, art. 20, en eene daarmede overeenkomstige dispositie van zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie, voor de Zaken der Hervorde Kerk, d. d. 2 Junij l. l., N°. 14, is deze Hooge Kerkvergadering, op den 6 Julij l. l., in het Lokaal voor hare zittingen bestemd, zamengekomen.

Tot Leden dezer Synodale Vergadering, waren, volgens art. 17 van het Algemeen Reglement, door de natemeldene Provinciale Kerbesturen benoemd, de navolgende Hoog Eerw. Heeren:

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer BERNARDUS TE GEMPT, Pred. te *Batenburg*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer JACOB LOUIS NIJHOFF, Pred. te *Gouda*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, de Heer LAMBERTUS JACOBUS VAN DAM, Pred. in de *Beemster*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer CHRISTIAAN DE VISSER, Pred. te *Tholen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer HENDRIK JOHANNES VAN HOORN, Pred. te *Amersfoort*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, de Heer BENJAMIN NIEUWOLD, Pred. te *Leeuwarden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-*

IJs-

IJssel, de Heer NICOLAAS STOFFEL HOEK, Pred. te *Kampen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, de Heer JOHANNES JACOBUS DAMSTÉ, Pred. te *Uithuistermeden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, de Heer ABRAHAM LOSGERT, Pred. te *Grave*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, de Heer JAN JACOB METZLAR, Pred. te *Norg*.

Uit de Commissie tot de Huishoudelijke Zaken der *Waalsche* Kerken, de Heer JAQUES HENRI DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIE, Pred. te *'s Gravenhage*.

Uit het Bestuur der *Protestantsche* Kerken in *Limburg*, de Heer WILLEM FREDERIK CHRISTIANUS VAN LAAK, Pred. te *Maastricht*.

Uit de Commissie tot de Zaken der Protestantsche Kerken in Nederlands *Oost-* en *West-Indië*, de Heer Dr. GERRIT RUITENSCHILD, Pred. te *'s Gravenhage*.

En als Ouderling, uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer CORNELIS LE NOBEL, JZ., Oud-Ouderling te *Middelburg*.

Deze waren alle tegenwoordig, benevens den Secretaris der Synode, de Heer ISAAC JOHANNES DERMOUT, Hofprediker van Zijne Majesteit den Koning der *Nederlanden*, en Pred. te *'s Gravenhage*, met deszelfs Secundus de Heer JACOBUS JOHANNES ROOZEBOOM, Pred. te *'s Gravenhage*, ten einde den Secretaris, in de waarneming zijner functiën, de noodige hulp te bewijzen, en, in geval van noodzakelijke afwezigheid, zijne plaats met regt van stemming te vervullen. Ook was de Quaestor-Generaal, de Heer JAN REINHARD SCHOLTEN, Ouderling te *Amsterdam*, ter Vergadering tegenwoordig.

Tot

Tot praedviserende Leden, waren door de Godgeleerde Faculteiten der drie Hoogescholen afgevaardigd:

Door de Godgeleerde Faculteit te *Leiden*, de Hoogleeraar NICOLAAS CHRISTIAAN KIST.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Utrecht*, de Hoogleeraar HERMANUS BOUMAN.

Door de Godgeleerde Faculteit te *Groningen*, de Hoogleeraar LODEWIJK GERLACH PAREAU.

Volgens kennisgeving van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, d. d. 2 Junij, l.l., N°. 14, bleek het, dat door Zijne Majesteit, bij Hoogstdeszelfs Besluit van den 29 Mei, N°. 159, benoemd waren:

Tot President der Synodale Vergadering, de Heer B. NIEUWOLD, tot Vice-President, de Heer C. DE VISSER, en tot deszelfs Secundus, de Heer Dr. G. RUITENSCHILD.

De Leden gezeten zijnde, verscheen in de Vergadering Zijne Exellentie de Baron H. VAN ZUIJLEN VAN NIJEVELT, Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, enz., vergezeld door den Wel Ed. Gestrengen Heer Secretaris en Adviseur.

De President opende de Vergadering met het gebed: waarop Zijne Exellentie de Minister van Staat, met eene daartoe ingerigte aanspraak, de *zeven en twintigste* bijeenkomst van de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, in naam van Zijne Majesteit den Koning, voor geopend verklaarde.

Nadat de President de aanspraak des Ministers op gepaste wijze had beantwoord, rigtte zijn Hoog Eerw. het woord tot de Leden dezer Vergadering, om hen tot de werkzaamheden, waartoe zij waren zamengekomen, in te leiden.

Den 23sten daaraanvolgende zijn de werkzaamheden dezer Hooge Kerkvergadering ten einde gebragt, en met gebeden en dankzeggingen gesloten.

NEDERLANDSCH ZENDELING-GENOOTSCHAP.

De jaarlijksche *Buitengewone* en *Algemeene* Vergaderingen van het Nederlandsche Zendeling-genootschap werden dit jaar, als naar gewoonte, te *Rotterdam* gehouden, op *Dingsdag*, *Woensdag* en *Donderdag*, den 19, 20 en 21sten *Julij*, onder het voorzitterschap van den Medebestuurder des Genootschaps, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer N. BERKHOUT, Predikant te *Leiden*.

De *Algemeene* Vergadering van Bestuurders en Leden had plaats op Woensdag den 20sten Julij, des namiddags ten 5 ure, in het Kerkgebouw der Remonstrantsche Gemeente.

Nadat Bestuurders op de voor hen bestemde plaatsen gezeten waren, opende de Voorzitter de werkzaamheden met zegenbede, en vereenigde zich de Vergadering in het gezang van het 4de en 5de vers van het 15de der Evangelische Gezangen.

Hierop deed de Voorzitter eene korte toespraak, en noodigde zijnen Medebestuurder, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. H. HUGENHOLTZ, Predikant te *Rotterdam*, uit, om het verslag van den staat en de werkzaamheden des Genootschaps voor te lezen; waaraan deze voldeed.

Onder het zingen van het 2de en 3de vers van het *berijmde Gebed des Heeren*, trad een ander Bestuurder des Genootschaps, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer I. PRINS, Predikant te *Amsterdam*,

op,

op, en hield eene opwekkende rede, waarin hij *de werkzaamheden des Genootschaps en de gevolgen daarvan toetste aan het onderwijs des Heeren in de gelijkenis van den zaadzaaijer*.

Hierna werd gezongen het 6de vers van het 152ste der Evangelische Gezangen; waarop de Eerw. Heer J. FINN, in 1818 door het Genootschap als Zendeling afgevaardigd, en in Junij l.l. in het Vaderland teruggekeerd, een kort verslag mededeelde; zoo ten aanzien van zijn 23 jarig verblijf en werkzaamheid in *Oost-Indië*, laatstelijk als waarnemend Predikant te *Banda*, als van zijne bevinding der zendingen op *Amboina* en *Timor*; welke hij op zijne terugreis had bezocht.

De Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. VAN DEINSE, Emeritus Predikant van *Ostende* en Medebestuurder des Genootschaps, deelde, namens den Wel Eerw. zeer Gel. Heer MILLER, Predikant bij de Engelsche Presbyteriaansche Gemeente te *Rotterdam*, eenige bijzonderheden mede, aangaande de laatstgehoudene Algemeene Vergadering van het Londensche Zendelinggenootschap.

De Voorzitter, de Sprekers dank gezegd hebbende, sloot de Vergadering met gebed en lofzegging aan God; waarop staande gezongen werd het 96ste der Evangelische Gezangen.

CORRESPONDENTIE.

Van de drie ingezonden stukjes wordt het derde geplaatst.

Het medegedeelde uit *de Gedichten van* BODDAERT, vinden wij niet gepast over te nemen.

Het dichtstukje *op de Natuur*, hoe goed op zich zelve, bevat niets, dat niet reeds dikwijls gezegd en geschreven is.

Ook de redactie van den *Zomeravond* wil ons niet bevallen.

Ware het verslag van *de Hollandsche Hervormde Kerk in Noord-Amerika* niet reeds in een ander Tijdschrift geplaatst, wij zouden het gaarne opgenomen hebben. Nu zou het den schijn van *nadrukken* hebben.

Het stuk getiteld: XVIII *Junij*, is te laat ingezonden, om geplaatst te worden. Het kan echter op een volgend jaar dienen.

Het opstel uit *U.* ons gezonden en getiteld: *over de meest heerschende gebreken der menschen* enz. komt ons, vooral in het tweede gedeelte, voor zeer oppervlakkig te zijn, en een zoo dikwijls behandeld en van verschillende zijden besproken onderwerp niet met die duidelijkheid en gegrondheid voor te dragen, als men verwachten mogt. Den Eerw. inzender zij eene naauwkeurigere ontwikkeling aanbevolen.

BE-

BERIGT.

De Ondergeteekende erkent, met blijde dankbaarheid jegens God en de milde gevers, ontvangen te hebben de som van 1105 francs 50 cent^{m}., zijnde de gezamenlijke opbrengt van de collecten, door de Waalsche Predikanten van *Middelburg* en *Leeuwarden*, ten bedrage van *f* 301 en *f* 225, gedaan, ten behoeve van het nieuw te bouwen Kerkgebouw in zijne Gemeente *Pâturagis*. Het werk aan dit gebouw is den 28 Februarij l.l. hervat en wordt met ijver voortgezet; men hoopt het dezen zomer nog te voleinden. Daar echter de som tot dekking der onkosten niet geheel voorhanden is en er nog een paar duizend francs ontbreken, blijft de Ondergeteekende zijne Gemeente aan de vrome belangstelling zijner broeders in CHRISTUS aanbevelen.

Junij 1842. J. DE VISMES,
Pred. te *Dour* en *Pâturagis*.

ERRATA.

Luth. Kerk te *Delft*, 26 Junij 1842. In het berigt van de inwijding des Orgels aldaar, *staat:* G. G. FEIND, *moet zijn:* G. G. LAND; en een en ander Lid van ons Kerkgenootschap, daar achter, *moet staan:* elders of van elders; tekst *Ps.* C:2, *moet zijn: Ps.* C:2—5.

Vóór het tweede gedeelte der Leerrede, gezongen *Gez.* CCCXXXI:1—9, *moet alleen zijn: Gez.* CCCXXXI:1—4; bij het slot der Leerrede *Gez.* CCCXXXV:1 bij beurten, vs. 2 met de Gemeente.

Bladz. 128 is blijven staan: Z. H. POPPE: *lees*: Q. H.

LETTER-NIEUWS.

J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit en heeft verzonden:

D. Molenaar, Hervormd Leeraar te *'s Gravenhage*; *De werkzaamheid, de bevindingen, het leven des Geloofs in den Verrezenen Heiland*, Leerrede naar *Matth.* XXVIII: 9, 10. *f* 0,25 II. B. Moorman, Gereformeerd Leeraar te *Wijk*, *Mijne Gedachten onder en na de lezing der Sociniaanschgezinde woorden: die Leer der Voldoening sterft uit*, voorkomende in het door de Hoogleeraren der Groninger Akademie uitgegeven wordende Tijdschrift *Waarheid in Liefde*. *f* 0,75.

De Boekhandelaar J. F. Schleijer, te *Amsterdam*, geeft heden uit:

I. Albert Molton, *Gedenkschriften van een Regtsgeleerden*. Een zestal zedelijke verhalen; naar echte regtsbescheiden, uit verschillende landen opgesteld. Met vignet. *f* 2,50.

II. G. van Lennep Coster, (Kapitein ter Zee), *Aanteekeningen, gehouden gedurende mijn verblijf in de West-Indiën in de jaren* 1837—1840. Met platen. *f* 8,60.

Bij de Erven F. Bohn, te *Haarlem*, ziet thans het licht:

TABLEAUX DE GENRE,

door C. Bernard, met gegrav. titel en vignet; inhoudende: 1. *Fragment van een Daguerotype*. 2. *Het Kinderbal*. 3. *Een gebroken Hart*. Prijs *f* 3,90.

Nog is bij dezelfde Uitgevers gedrukt:

1. *Camera Obscura van* Hildebrand. 2. *Proza en Poë-*

Polsy; verzameling van verspreide opstellen en verzen. 3. *Waarheid* en *Droomen*, door JONATHAN. 4. *De Bedevaartgangers*, door de Schrijfster van *Te Laat*. 5. *Huisselijk Geluk en Huisselijk Leed*, door FREDERIKA BREMER, 2 Deelen. 6. *Oorlog en vrede*, door dezelfde. 7. *Godwin-Castle*, of *de Geheimzinnige Vlugtelinge*, 2 Deelen. 8. *De Lijfeigene en mijn Uitstapje naar Zwitserland*, met vignet.

Met succes wordt gedebiteerd:

DE TAALKUNST DER TAALKUNSTEN,

of volledigste en ter aanleering der Fransche Taal meest bespoedigende Leerwijze in Europa, 2de druk, 600 bladz. *f* 6,00. Een werk, hetwelk op de vereerendste aanprijsingen van beroemde vaderlandsche Geleerden, inzonderheid op die van den *Wel-Edel Gestrengen Heer* Mr. J. VAN LENNEP, *voornaam Regtsgeleerde*, (voormalig *President der Schoolcommissie*) *Lid van het Koninklijke Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten*, mag bogen, en hetwelk met der daad, niet slechts tot spoedige en grondige aanleering der Fransche Taal, maar ook buitendien onmisbaar is, voor hen die niet slechts de beginselen, maar ook het genie der Fransche Taal wenschen te kennen.

Van de *Taalkunst* enz. zijn afzonderlijk te bekomen:

1°. De *Practicale Uitspraak*, waardoor men in *weinige lessen* de Fransche taal kan leeren *uitspreken*, *lezen* èn *schrijven*, 2de druk, *f* 1,00. 2°. *Woordenboek en vervoeging* van alle (4,524) werkwoorden, het *verleden Deelwoord* door ÉÉNEN *regel*, enz., door deze methode kan men de onregelmatige werkw. in *ééne* les leeren, 3de druk, *f* 0,75. 3°. *Geslacht-Woordenboek* van 18,880 Zelfst. Naamw. enz., door *éénen regel*, en in *zes berijmde lessen*, 2de druk, *f* 0,60.

Nog verdienen bijzondere aanbeveling:

1°. DEKKER'S *Beredeneerd Woordenboek* voor de

Fransche en Hollandsche talen, 2 deelen 2,500 bladz. *f* 9,00. 2°. *Tabellarisch Onderwijs*, waardoor men de gronden of regels der Fransche taal, aan meer dan 100 leerlingen te gelijk, in ééne les kan onderwijzen, 2de druk, *f* 10,00. 3°. *Grammaire des Grammaires selon l'Académie*, 3de druk, *f* 0,90, behalve de gronden der Fransche taal, bevat deze Grammaire nog: eene analyse logique et grammaticale.

Indien de Onderwijzers dit werkje genoegzaam kenden, zouden zij spoedig alle Fransche grammaires uit hunne scholen verbannen, en hierdoor de jeugd eene groote dienst bewijzen.

Deze werken zijn tegen contante betaling te bekomen, bij den Schrijver G. J. Dekker, *Professeur in Talen*, Amsterdam, Kalverstraat N°. 134, en bij de Erven de Wed. F. G. Onder de Linden, *Bijbel-Magazijn*, Singel bij de Blaauwburgwal, N°. 321.

INSTITUTION DEKKER: Pension.

Bij Dekker in de kost zijnde, kan men de Fransche taal in *weinige maanden grondig* leeren. De *Engelsche* en *Duitsche* talen worden, onder zijne leiding, door een' Engelschman en een' Duitscher onderwezen. Geheel het onderwijs wordt gegeven door middel van de Geschiedenis, Aardrijkskunde, kunsten en verdere Wetenschappen. Twee a drie jonge lieden of wel van meer gevorderden leeftijd, kunnen op zeer voordeelige voorwaarden geplaatst worden.

Bij G. Portielje, Boekverkooper te *Amsterdam*, komt heden van de pers en is alom verzonden:

I. *Het Leven en Karakter van Philippus Melanchton*, naar het Hoogduitsch bewerkt. Met eene voorrede van B. T. Lublink Weddik, Evangelisch Luthersch Predikant te *Amsterdam*. Met *portret* naar Stolbeeg, en *facsimile*, à *f* 2,25.

II. *Kleine Stichtelijke Parabelen*, ontleend uit het dagelijksche leven, toegepast op Godsvrucht en Deugd, door C. Schrivekius, vertaald en bewerkt naar het Hoogduitsch, door B. T. Lublink Weddik. Eerste stukje, à *f* 0,90.

Het

Het tweede stukje is ter perse en volgt zeer spoedig.

III. *Premier Livre de Léçons, particulièrement destiné à ceux qui continuent à étudier la langue Française. Rédigé par* G. Engelberts Gerrits, à *f* 0,27½.

Second Livre de Léçons enz. enz. door denzelfden, *f* 0.45.

Troisième et dernière Livre de Léçons is ter perse en volgt spoedig.

Met een' enkelen opslag van het oog, zullen HH. Onderwijzers het doel des Schrijvers met het uitgeven van dit Werkje, hetwelk zich van alle soortgelijke Leerboekjes onderscheidt, ontdekken: namelijk, om hun de gelegenheid te verschaffen, zich met hunne leerlingen over de lessen, welke zij hun van tijd tot tijd over de taal gaven, te onderhouden, ten einde hun die op eene *gemakkelijke* wijze eigen te maken.

Nog debiteerd de Uitgever dezes met succes:

I. *Premier Livre de Lecture, ou choix de plusieurs historiettes amusantes et morales, destinées à faciliter aux Commencans l'etude de la langue française, avec la Version en Hollandais des Phrases et des mots; Rédigeés par* G. Engelberts Gerrits. *Quatrième Edition Revue et augmentée.* *f* 0,30.

Second Livre de Lecture enz. enz. door denzelfden. *f* 0,45.

Troisième Livre de Lecture enz. enz. door denzelfden. *f* 0,75.

Bij Kets en Lambrechts, te *Doesborgh*, is gedrukt en alom verkrijgbaar:

I. A. Radijs, *Bijbelsch Huisboek*, tweede druk, vijfde en zesde of laatste deel, compleet *f* 15,60.

II. *De vier Evangeliën*, opgehelderd voor Christenen uit alle standen, door A. H. van der Hoeve en W. Immink, tweede deel, in 12°, 250 bladz., à *f* 0,75. Het derde of laatste deel zal weldra volgen.

III. *Teregtwijzing aan den Evangelischen Kerkbode*, derde druk, *f* 0,10.

IV. A. Radijs, *Afgeperst Woord, ten gevolge eener* te-

teregtwijzing aan den Evangelischen Kerkbode, tweede druk, ƒ 0,15.

V. W. Ingram, *Teregtwijzing der Teregtwijzing van Pastoor* Clarx, tweede druk, ƒ 0,20.

VI. *Het kenmerk van het Protestantismus, niet het verdraaijen der Waarheid*, ƒ 0,12½.

VII. *Het oordeel van eenen Paus, over de eenheid der Roomsch-Katholijke Kerk, en de onfeilbaarheid harer Opperpriesters.* ƒ 0,12½.

VIII. *Verzameling van vragen en antwoorden, over opvoeding en onderwijs, beloonen en straffen*, ten dienste van jeugdige Onderwijzers, tweede druk, ƒ 0,60.

Door W. P. van Stockum, Boekverkooper te *'s Gravenhage*, is uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

De Apokryfe Boeken des Nieuwen Verbonds, op nieuw met den grondtekst vergeleken en in het Nederduitsch overgebragt, eerste deel, eerste stuk, à ƒ 2,00.

Dit werk in het bijzonder voor H.H. Predikanten van nut en bruikbaarheid, verdient daarom te meer aanprijzing, omdat, gelijk in de Inleiding betoogd wordt, daardoor het onderzoek der waarheid bevorderd en de echtheid der kanonieke schriften bevestigd wordt; terwijl van eenen anderen kant uit deze Apokryfe kan blijken, in hoe verre dwaalbegrippen in de Christelijke Kerk op dezelve gebouwd zijn; als ook hoe reeds gevormde valsche leerstellingen tot het zamenstellen van eenige dezer Apokryfen hebben aanleiding gegeven. Een gezet onderzoek zou alzoo kunnen leiden tot het te keer gaan van dwaling en bijgeloof, en tot bevestiging van Geloof en Waarheid.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Blads.

MEN-

INHOUD.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor SEPTEMBER 1842.



TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 320.

MDCCCXLII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Het Leven van JEZUS, *in deszelfs geschiedkundigen zamenhang en geschiedkundige ontwikkeling, door* Dr. AUGUST NEANDER. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* J. MEIJER, *Theol. Doct. en Predikant te* Baetgum. 2e Dl. *Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1841. *XII en* 386 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,60.

In dit tweede Deel is het vijfde of laatste Hoofdstuk begrepen, tot opschrift dragende: voorstelling van JEZUS openbare werkzaamheid, naar *de volgorde van den tijd.* Maar wie hier eene goede harmonie zoeken wil, en meent dat NEANDER de geschiktste en meest gegronde volgorde van den tijd gewoonlijk gevolgd zoude hebben, in de beschouwing der bijzonderheden van 's Heilands leven, door de Evangelisten vermeld, zal zich zeker bedrogen vinden. De Duitsche Schrijver is toch hier vrij willekeurig te werk gegaan, en heeft den eenigzins ervarenen uitlegger duidelijk genoeg doen gevoelen, dat hij ten deze niet behoorlijk te huis, en te veel zonder genoegzaam beredeneerde gronden te werk gegaan is.

Dit Hoofdstuk is afgeperkt in de volgende afdeelingen:

Afd. 1. Van JEZUS openlijk optreden, tot aan

S 2 het

het begin zijner uitgebreide werkzaamheid in *Galilea.*

Afd. 2. Van het begin van JEZUS uitgebreide werkzaamheid in *Galilea*, tot aan het uitspreken der bergrede.

Afd. 3. De bergrede verklaard.

Afd. 4. Van het uitspreken der bergrede tot aan JEZUS reis naar de grenzen van *Fenicië.*

Afd. 5. Van JEZUS reis naar die grenzen, tot aan die naar *Jeruzalem*, op het loofhuttenfeest.

Afd. 6. JEZUS op het loofhuttenfeest te *Jeruzalem*, en zijn laatste verblijf in *Galilea.*

Afd. 7. Hetgeen er na JEZUS laatste vertrek uit *Galilea* gebeurde, tot aan zijnen plegtigen intogt in *Jeruzalem.*

Afd. 8. Van dien intogt tot aan het laatste Paaschmaal.

Afd. 9. De beraadslagingen van het Sanhedrin met JUDAS den verrader.

Afd. 10. Het laatste Paaschmaal en de daarop volgende gesprekken.

Afd. 11. De lijdensgeschiedenis, en

Afd. 12. JEZUS opstanding en hemelvaart.

Men treft hier overal den vrijmoedigen Schrijver aan, die de zaken, gebeurtenissen en woorden zoodanig voorstelt, als hem voorkomt meest geschikt te zijn, ter wederlegging van het door STRAUSS en anderen in onze dagen weder gepredikt ongeloof en scepticisme, geeft toe wat hij meent te kunnen toestaan, levert onderscheidene, ook ver-

vernuftige wenken, weidt somtijds menschkundig uit, doet opmerken, dat hij als Christen met de leer en lotgevallen van den Heere JEZUS hartelijk is ingenomen, en eindigt op deze bevredigende wijze:

»Men kan wel de aanmerking maken: dat de Apostelen zich de zaak zoo voorstelden, bewijst nog niet dat het inderdaad zoo gebeurd is; men moet het werkelijk gebeurde wel onderscheiden van de bijzondere voorstelling der Apostelen. Maar dan antwoorden wij daarop, dat die bijzondere voorstelling der Apostelen haren grond heeft in eene andere daadzaak, namelijk in de wijze, waarop JEZUS zich na zijne opstanding aan hen vertoond, den indruk, dien Hij door het bovenaardsche zijner verschijning op hen gemaakt had. Daarenboven gesteld eens, dat JEZUS, door het raadselachtige van zijn verschijnen en weder verdwijnen, door het verzwijgen van de plaats waar Hij zich intusschen ophield en van hetgeen er verder met Hem gebeuren zou, aanleiding gegeven had, dat de Apostelen zulk een denkbeeld opvatteden, dan had Hij met opzet eene dwaling veroorzaakt, waarop hunne geheele godsdienstige overtuiging voortaan rusten zou. Even zeker nu als het is, dat wij dit van den heiligen JEZUS, van Hem, die zich zelf de waarheid noemde, niet denken kunnen, even zeker is het ook, dat wij hier aan *eene werkelijk gebeurde daadzaak* denken moeten, waarop het geloof der Apostelen steunde."

»In dit opzigt moeten wij dus omtrent de daadzaak van JEZUS hemelvaart hetzelfde zeggen, wat wij omtrent zijne bovennatuurlijke geboorte hebben aangemerkt. In beide gevallen hebben wij het met eene daadzaak te doen, welke alle Apostelen en de geheele christelijke gemeente blijkbaar als waarachtig vooronderstellen, ofschoon zij daarover niet uitdrukkelijk spreken. Zoo komt hierin het einde van JEZUS leven op aarde met het begin daarvan overeen. Men kan uit deze rij van bovennatuurlijke gebeurtenissen geen enkel lid weglaten, zonder het geheel te verminken en van deszelfs kracht te berooven."

Met genoegen zal men hier ook, in de achtste afdeeling (al kan dit ook als een *locus communis* worden aangemerkt, die reeds duizendmaal beweerd en bewezen is) aangemerkt vinden:

»Ook wat het berigt omtrent dit laatste tijdperk van JEZUS leven aangaat, merken wij, in het weglaten van het eene en het vermelden van het andere, dezelfde verhouding tusschen het Evangelie van JOHANNES en de drie andere Evangeliën op, als in al het vroegere. Hier gelijk däär moet het ééne berigt uit het andere worden aangevuld; en even zeer als wij onze stem tegen hen verheffen moeten, die de synoptische Evangeliën prijzen ten koste van het eenige Evangelie, dat geheel volledig zoo als wij het tegenwoordig bezitten van eenen Apostel afkomstig is, even zeer moeten wij ons tegen dezulken aankanten, die zich van JO-

HAN-

MANNES Evangelie bedienen, om de geloofwaardigheid der andere Evangeliën te bestrijden. Wij houden beide rigtingen voor even verkeerd, beide voor een uitmonsteren van daadzaken naar luim en willekeur, eene handelwijze, die wij ook ten aanzien van andere geschiedkundige oorkonden geenszins kunnen goedkeuren."

Deze gegronde aanmerking troffen wij daarom vooral hier met blijdschap aan, vermits NEANDER hier maar al te dikwerf in dit zijn werk uitdrukkingen zich veroorloofd heeft, welke men op het zachtst onvoorzigtig noemen moet, en die, tegen zijn doel zeker, aanleiding zouden kunnen geven, tot verkeerde gevolgtrekkingen en zeer schadelijke uitwerkingen.

Wij willen als *bewijs* hiervoor slechts uit vele aanvoeren de noot onder pag. 77:

»Het juiste verband, waarin de afzonderlijke zaligsprekingen, zoo als zij bij MATTHEUS op elkander volgen, tot elkander staan, pleit er voor, dat zij ook door JEZUS zoo gesproken zijn. LUKAS geeft ze eenigzins anders op; doch daarvan moet men de reden zoeken in eene verkeerde opvatting van des Heeren woorden door eenen toehoorder, die alles in eenen te engen, te bekrompen zin opvattede en de uitdrukkingen *arm*, *hongeren*, *treuren*, van des menschen uitwendige omstandigheden verstond. Hij bragt alles daarop terug, dat, die in dit leven ongelukkig zijn, daarvoor in een hooger leven vergoeding zullen vinden; ofschoon

daaruit nog niet volgt, dat hij zich die toekomstige vergoeding geheel zinnelijk, gelijk de Joden, voorstelde. Daar hij nu alles terugbragt tot dit beperkte begrip, moest hij van zelf wel den rijkdom van gedachten in des Heeren gezegden verliezen; hij kon de volgorde der denkbeelden, het onderscheid tusschen de op elkander volgende gezegden niet onthouden. En gelijk het duidelijk is, dat hij hier dus verschillende gezegden in een smolt, en daardoor het door den Heer gesprokene aanmerkelijk verkortte, zoo erkent men ook ligt eene rhetorische opsiering in dat herhaalde *wee u* roepen, dat op de zaligsprekingen volgt en daaruit ontstaan is. Men kan het zich zeer goed voorstellen, hoe uit het gesprokene, zoo als wij het bij MATTHEUS in eenen juisten zamenhang vinden, door eene gebrekkige en bekrompene opvatting zoo iets, als LUKAS het opgeeft, heeft kunnen ontstaan. Daarentegen zou het onverklaarbaar zijn, dat het gesprokene, zoo als MATTHEUS het opgeeft en zoo als het eenen hoogeren geest ademt, uit zoo iets bekrompens als LUKAS het voorstelt, zou ontstaan zijn."

En deze, onder bladz. 92:

»Het gezegde *Matth.* VII: 1 staat in een goed logisch verband met hetgeen vroeger Hoofdst. VI: 1—18 tegen de schijnheiligheid der Farizeën is aangevoerd; terwijl ook de overeenstemming met het Evangelie van LUKAS er voor pleit, dat dit gezegde tot de oorspronkelijke rede des Heeren be-

behoort. Al hetgeen echter tusschen beide van Hoofdst. VI:19, tot aan het einde voorkomt, past volstrekt niet in dezen zamenhang. Misschien heeft het *Onze Vader*, en alles wat er voorts een weinig vroeger over het gebed voorkomt, den opsteller van het Grieksche Evangelie van MATTHEUS verleid, (NB.) om al die gezegden des Heeren, waarin Hij aanspoort om God van ganscher harte te zoeken, en alle bekommering omtrent de aardsche dingen te laten varen, te dezer plaatse in te lasschen."

Al te los, weifelend en min gepast zijn de verhalen der Evangelisten menigwerf hier behandeld, en te weinig is dus voor oogen gehouden, dat wij hier geene gewone geschied- of levensbeschrijvers aantreffen.

Met zijne eigene oordeelkunde schijnt hij al te zeer ingenomen te zijn, en niet zelden straalt eene al te groote geneigdheid tot schikken over, waar zulks noch noodig is, noch te pas komt. Zijne gissingen kunnen ook geenszins alle den toets doorstaan, en met sommige stellingen zouden wij ons niet gaarne vereenigen. Dat de opsteller van JOHANNES Evangelie volstrekt de gave niet bezat, om zich in eens anders gemoedsgesteldheid te verplaatsen; gelijk hier gezegd wordt, zou den Schrijver moeijelijk te bewijzen zijn. Dat het geheele wezen van het Christendom bestaan zou, in het geloof aan de zonde; aan CHRISTUS als den heilige, den verlosser van zonde en aan

het koningrijk Gods, dat over het booze zegevieren zal en waaraan alles zal onderworpen worden, volgens pag. 282, had wel eene nadere verklaring behoefd; veel beter kon men dan van de hoofdzaken spreken, tot welke het kenmerkende der Evangelieleer kan gebragt worden.

Op eenige hier gegevene verklaringen valt ook met grond veel aan te merken, sommigen missen de vereischte duidelijkheid en er komen ook de zoodanige voor, welke zich moeijelijk laten overeenbrengen met andere hier gegeven. *Joh.* V:25 zullen de dooden, *geestelijk dooden*, geene eigenlijk gezegden gestorvenen zijn! De vraag, *Joh.* VI:28, zullen niet de misnoegde, ontevredene over JEZUS woord gebelgde toehoorders, maar de *beter gezinden* onder de schare van JEZUS gedaan hebben!! Bij *Matth.* IX:14b is de vraag door NEANDER veranderd, op deze wijze: Waarom *vasten* en *bidden* uwe discipelen *zoo veel* niet als de discipelen der Farizeeën en van JOHANNES *den Dooper?* De ernstige bestraffing van JEZUS, *Luk.* IX:55 voorkomende, is verklaard op eene vragende wijze: *Weet gij niet van welken geest gij zijt?* Het zeggen van JEZUS, *Joh.* XII:7b, wordt toegelicht, door de omschrijving: zij doet dit in het vermoeden, dat gij mij weldra niet meer in uw midden zult hebben. Op *Matth.* XXVI:5 wordt aangemerkt, dat het Sanhedrin besloot om met hunnen aanslag tegen JEZUS te wachten, tot na den afloop van het feest, of Hem nog *voor*

het

hetzelve gevangen te nemen! Hoe mystiek luidt deze verklaring van *Joh.* XIII:10: Wie eenmaal door het geloof aan mij het beginsel der heiligmaking in zich heeft opgenomen, wie in den grond zijns harten rein is, die heeft alleen nog maar de voortdurende reiniging van de hem aanklevende verkeerdheden noodig!! Een ander voorbeeld. Deze verklaring leest men hier van *Joh.* XIV:3:

»Er blijft, daar wij hier noch aan zijne opstanding, noch aan zijne laatste wederkomst kunnen denken, niets anders over, dat dat Hij zijn geestelijk komen tot hen bedoelde, zoo als Hij zich als de verheerlijkte aan hen openbaren zou in de gemeenschap des goddelijken levens. Niet alleen zouden zij Hem eens derwaarts volgen, waarheen Hij hen nu vooruitging, naar de hemelsche woningen waar Hij hen plaats bereiden zou, maar Hij zelf zou weder tot hen komen, opdat zij in den geest dáár reeds zijn zouden, waar Hij was, met Hem vereenigd, om nooit weder van Hem te scheiden. Daar echter de discipelen dit geestelijk komen, deze geestelijke gemeenschap met Hem nog niet goed konden vatten, bediende JEZUS zich daarom van zulke uitdrukkingen, als doelde Hij op een weder komen in den eigenlijken zin, waardoor het gezegde aanstonds meer indruk op hen maakte, en hun den troost schonk, dien zij volgens hunne denkwijze behoefden, ofschoon zij het eerst naderhand regt zouden leeren verstaan." (Een pia fraus dus!!)

Bij

Bij de behandeling van *Joh.* XVII, is het slot van vs. 12 geheel overgeslagen.

Volgens het gevoelen van NEANDER zal JUDAS geenszins uit hebzucht, zijnen Meester verraden hebben.

»De Apostel JOHANNES, (zoo zegt hij) had wel eerst later, toen men het er voor hield, dat JUDAS den Heer uit winzucht verraden had, hieruit opgemaakt, dat JUDAS geldgierig was. Vroeger had men JUDAS zeker van zoo iets niet verdacht gehouden, anders zou men hem de kas niet hebben laten behouden, terwijl er ook in alle gezegden des Heeren, waarin Hij, zoo veel wij weten, op het karakter van JUDAS doelt, niet het minste bewijs gevonden wordt, dat Hij hem juist voor zulk eene verkeerde gezindheid meende te moeten waarschuwen. Wel is waar, JOHANNES wist zich zeker het een en ander te herinneren, waarop hij zulk eene beschuldiging omtrent JUDAS meende te kunnen bouwen, maar als mensch kon hij zich vergissen. Nu hij eens meende, dat de geldgierigheid de beweegreden was geweest van JUDAS verraad, kon hij juist daardoor ligt *verleid* worden, om ook reeds in het vroeger beheer der gemeenschappelijke kas sporen van die zelfde verkeerdheid bij hem op te merken. Daarenboven indien JUDAS uit hebzucht den Heer aan zijne vijanden overleverde, dan blijft het onverklaarbaar, hoe hij met eene zoo geringe som van dertig sikkels te vreden was. Men zou denken, dat, daar

het

het voor den joodschen Raad van zoo veel belang was, om JEZUS nog vóór het feest in alle stilte te kunnen gevangen nemen, men JUDAS gaarne veel meer zou hebben willen geven, als hij daarop aangedrongen had. Of men moet zich behelpen met de uitvlugt, dat de Raad daartoe te gierig was, vooral omdat dezelve hopen kon, JEZUS ook zonder de hulp van JUDAS te zullen in handen krijgen, en tevens op grond van hetgeen men van JEZUS karakter wist, er op rekenen kon, dat Hij zelf ter zijner verdediging geenen volksoploop verwekken zou. Evenwel blijft het toch altijd onwaarschijnlijk, dat zulk eene kleine som gelds de hoofdbeweegreden van JUDAS euveldaad zou geweest zijn. Doch dit zij hoe het zij, hij moge weinig of veel geld ontvangen hebben, in alle geval laat het zich bezwaarlijk denken, dat hebzucht JUDAS zou bewogen hebben om JEZUS te verraden, wanneer hij inderdaad eene hoogere gedachte van JEZUS koesterde en met de andere Apostelen geneigd was, Hem voor den Messias te houden. Wij moeten dus altijd vooronderstellen, dat hij reeds sedert langen tijd in eene andere betrekking tot JEZUS stond dan de andere Apostelen. En stellen wij dit eenmaal vast, dan behoeven wij ook niet meer aan geldgierigheid te denken, om daaruit zijne gruweldaad te verklaren."

»Het berigt van LUKAS, Hoofdst. XXII: 51[b], zal twijfelachtig zijn, omdat (NB. en dit zegt NEANDER) JOHANNES er Hoofdst. XVIII: 10 van zwijgt. Ten aan-

aanzien van *Joh.* XXI:24 merkt hij aan, wij zouden er niet voor willen instaan, dat JEZUS zich werkelijk op die wijze over JOHANNES heeft uitgelaten."

Wij willen niet meer aanteekenen, alleen nog dit, ten bewijze dat NEANDER soms onvoorzigtig en los te veel toegeeft, afgeschreven: Wat verder die plaatsen in de drie eerste Evangeliën (de synoptici) betreft, zoo als *Matth.* XVI:21 en *Luk.* IX:22, waar JEZUS zijnen discipelen zijn aanstaand lijden en sterven, en tevens zijne opstanding ten derden dage voorspelt, daaromtrent stemmen wij gaarne de mogelijkheid toe, dat de juiste woorden, waarvan hij zich bij zulke voorspellingen bediende, niet in de overlevering bewaard zijn gebleven, en dat men, hetgeen JEZUS met opzet minder bepaald en duidelijk had gezegd, na de vervulling der voorspelling, in meer bepaalde bewoordingen inkleedde. Die onbepaalde wenken waren voldoende om den gewenschten indruk in de harten der discipelen te weeg te brengen, en om hun geloof in den tusschentijd op de proef te stellen, tot dat Hij zich na zijne opstanding werkelijk aan hen vertoonde. — Dit een en andere, waarbij wij nog zeer veel zouden hebben te voegen, zal wel voldoende zijn, om te doen zien, dat de vertaling van dit werk, waarop zeer veel met grond is aan te merken, voor Nederland waarlijk niet noodzakelijk kan genoemd worden.

Voor eenvoudigen is het geheel geen boek, ge-

let-

letterden behoeven zulke voorlichtingen niet, en men heeft geene reden zich te beklagen, wanneer men in stede van dit, betere lettervruchten raadpleegt, tot bevordering en versterking van het onveranderlijk christelijk geloof, op de getuigenissen der Evangelisten en Apostelen gevestigd.

De Duizendjarige Vestiging der christelijke godsdienst in deze landstreek. Godsdienstig herdacht in eene geschiedkundige Leerrede, en met aanteekeningen opgehelderd door F. KOPPIUS, *Predikant te* Ham *en* Fransum. *Te* Groningen, *bij* de Wed. J. C. Spits, 1841. *VIII en* 80 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,00.

Men moet deze rede zeker niet voor eene eigenlijke Leerrede houden en als zoodanig beoordeelen, daar zij eigenlijk eene historisch christelijke gedenkrede is en alzoo aanleiding geeft tot nuttige gevolgtrekkingen en christelijke opwekkingen.

De Eerw. KOPPIUS heeft zich, blijkens vooral ook de menigvuldige aanteekeningen, welke ruim de helft dezer bladzijden vullen, er wel moeite toe gegeven, om den loop der gebeurtenissen ordelijk en practicaal toe te lichten, ten einde tot het voorgestelde en uitgedrukte doel te leiden.

Wij erkennen het goede en juist aangemerkte dat hier voorkomt, maar hadden wel eene meerdere warmte aan deze rede toegewenscht.

Mo-

Moge ondertusschen deze uitgegevene bijdrage medewerken, om vooral in de genoemde Gemeenten en Landstreek de voorregten van het reine Christendom meer en meer te doen waarderen en te genieten en de Evangeliedienst des Eerw. Schrijvers daartoe gezegend zijn!

Proeve eener aaneengeschakelde voorstelling der christelijke geloofwaarheden. (*De bestaande Nederl. Hervormde Geloofsbelijdenis hoofdzakelijk gevolgd*). *Voor rekening van den Schrijver.* 83 *bladz. In kl.* 8*vo*.

De ongenoemde Schrijver dezer proeve blijkt der Hervormde geloofsbelijdenis wel meest, evenwel niet geheel te zijn toegedaan. Hij verklaart toch, de belijdenis der *Nederlandsche Hervormde Kerk* is bepaald diegene, welke wij gemeend hebben, voor de vervaardiging dezer proeve, grootendeels ten grondslag te kunnen nemen, uit innige overtuiging, na gemoedelijk onderzoek ontstaan, dat die belijdenis, enkele punten uitgezonderd, de hoofdsomme van de leere des Bijbels volledig en zuiver uitdrukt! Die enkele punten echter zijn van dat aanbelang, dat, volgens ons geloof, de Hervormde leer, zoo als zij ligt, onaannemelijk is, als niet beantwoordende aan de onveranderlijke leuze van elken echten protestant: *geheel de Bijbel, — niets dan de Bijbel!* Het

eer-

eerste dier punten betreft, het gemis in de voornoemde belijdenis eener leer, welke, bij de Christenen van alle vroegere eeuwen, als hoogst dierbare Bijbelleer werd aangenomen, en welke, ook nog tegenwoordig, voor duizenden onder hen, bijzonder in de Hervormde Kerk zelve, de vastigheid is huns geloofs, gelijk het onderwerp derzelve de vastigheid is van het Koningrijk der Hemelen: — wij bedoelen: de leere *van Gods verbond* (verg. art. 30). Het *andere* punt raakt de in voornoemde belijdenis verkondigde *onvoorwaardelijke*, dat is, *onontwijkbare* voorverordening ten *eeuwigen verderve*, zoo als die leer, nader ontwikkeld bij het eerste hoofddeel der dusgenoemde *Dordsche Leerregelen*, en vastgemaakt aan de leer eener *volstrekte onmagt*, vooral bij dusgenoemde *gevolgtrekking* uit de leer der *vrijgenadige verkiezing* wordt afgeleid en staande gehouden, tegen de stellige verklaringen des Bijbels, dat *God wil, dat alle menschen zalig worden*, (1 *Tim.* II:4) *dat God niet wil, dat eenigen verloren gaan, maar allen tot bekeering komen* (2 *Petr.* III:8), ja, tegen de door God zelven, bij eedzwering, gedane betuiging: — *Zoo waarachtig als Ik leef: Ik heb geen' lust in den dood des goddeloozen, maar daarin heb Ik lust, dat de goddelooze zich bekeere van zijn weg en leve* (*Ezech.* XXXIII:11)!

Hij gelooft verder, dat de *heiligheid des Huwelijks* de grondslag, het begin, midden en einde is van het Koningrijk der Hemelen, waarom de chris-

christelijke Overheid in de eerste plaats verpligt is daarvoor te waken, en zegt verder:

»Als een tweede voorwerp der teederste en naauwlettendste zorge van de christelijke Overheid, wordt door ons beschouwd de invoering, op *alle scholen* zonder onderscheid, van *dat* goddelijk onderwijsboek, waaruit alleen te leeren is de vreeze des Heeren, die het begin is van alle wijsheid: de BIJBEL! Buiten dat eerste beginsel toch, buiten de kennisse van God en CHRISTUS, achten wij alle wijsheid en wetenschap, hoe nuttig en verheven ook anders, nietig, ja verderfelijk. Daardoor alleen wordt elke kundigheid geheiligd; daardoor alleen vermag zij hare ware bestemming te bereiken. Geene opleiding der jeugd, tot goede burgers van den staat, achten wij, zonder derzelver vorming tot ware onderdanen van CHRISTUS, denkbaar! *Laat de kinderen tot mij komen*, zeide Hij, *want derzulken is het Koningrijk der Hemelen* (*Matth.* XIX: 14). *Waarmede zal de jongeling zijn pad zuiver houden?* vroeg DAVID: *Als hij dat houdt, naar 's Heeren woord* is het antwoord van 's Heeren Geest (*Ps.* CXIX: 9). Dat dan vooral de christelijke Overheid zich beijvere, de kinderen tot CHRISTUS te brengen! Dat zij jongelingen en jonge dochters, op alle scholen, den BIJBEL doe verkondigen en verklaren. — Heerlijk is de oogst, op welken een, algemeen ingevoerd, echt christelijk schoolonderwijs, onder den goddelijken zegen voor de christelijke maatschappij hier be-

beneden, — voor de christelijke maatschappij daar boven mag doen hopen!"

Ook beschouwt hij eene verdeeling der geestelijke gaven, in *gewone* en *buitengewone*, als geheel onbijbelsch.

Wie zou den man niet gaarne de vrijheid laten, om te denken en te oordeelen, zoo als hij meent te behooren; maar hij geloove toch niet, dat deze zijne proeve iets wezenlijks afdoet, of geschikt is, ten einde anderen over te halen, om met hem in alle bijzonderheden zich te vereenigen. Zij herhaalt wel vele belangrijke waarheden, die door de Gereformeerde Christenen worden omhelsd, op gezag van de goddelijke openbaring; maar is niet zeer geschikt, om aangaande de kunde en het doorzigt van haren, naar wij gelooven, welmeenenden Schrijver hooge gedachten zich te vormen.

Initia institutionis Christianae moralis. Edidit L. G. PAREAU, *Philos. Theor. Magister, Lit. Hum. et Theol. Dr., atque in Acad. Gron. Theol. Prof. ordinarius.* Groningae, *apud* J. Oomkens, *Acad. Typogr.* 1842. *XIX et* 406 *pag. form. oct. Constat f* 4,00.

Steeds, en van tijd tot tijd meer, ingenomen met den inhoud der christelijke zedeleer, en tevens overtuigd voor zich zelven, dat het christelijk ze-

delijk onderwijs tot nog toe niet zoodanig opzettelijk behandeld was, als hem noodzakelijk voorkwam, begreep de Groninger Hoogleeraar PAREAU zelf handen aan het werk te moeten slaan, en alzoo heeft dit beredeneerd compendium zijn aanwezen ontvangen, hetwelk met beleefde en vertrouwelijke toespraak aan zijne boezemvriend, den Leidschen Prof. F. F. VAN OORDT, J.G.ZOON, thans ter beschouwing voor ons ligt, en aan hetwelk de naam van *Initia*, in navolging van des Hoogleeraars VAN HEUSDE *Initia philosophiae Platonicae*, gegeven is. Tum quia principia tantum hae disquisitiones continent, a quibus sensim ulterius procedendum est penitiusque in omnem christi mentem penetrandum, tum quoniam sacra illa sunt, atque sanctissima adeo, quibus initiandi sunt Juvenes, ut veram sanctissimi hujus religionis vim percipiant.

Het is dus eene geheel bijzondere wijze van behandeling van dit hoogst gewigtig onderwerp, welke hier ons aangeboden wordt, in quo tamen, (ut rursus auctoris celeberrimi verbis utamur), tantum abest, ut equidem vel antecedentium doctorum virorum opera spernam, vel omnia me nova invenisse venditem, ut ejusmodi summorum virorum contemtum et novitatis ambitiosam opinionem levium hominum et vanissimorum esse existimem. Equidem quod et in ipso libro diserte significavi, summorum quorumque virorum quasi humeris insistens, perspicere, eorumque ope adjutus assequi

quo-

quodammodo studui id, quod nostra aetas postulare mihi videbatur, ut propria atque Divina Evangelii vis ad genus humanum informandum perficiendumque magis magisque ab omnibus partibus indagaretur. — Quid multa, *sic pergit*, plerumque, et plura etiam, quam alicui fortasse, (waartoe Recensent niet wil gerekend worden te behooren) necessarium videatur, dicta ipsius Jesu ejusque Apostolorum citavi, id et nostrae Protestantium Theologiae consuetudini laudabili consentaneum mihi videbatur, et feci eo consilio, ut juvenes discerent quam maxime, non ex nostra qualicumque sententia pendere, sed optimos nobiscum duces unumque perfectum Magistrum secuti, ipsi quod vere bonum est Divinumque suo perspicere ingenio. Patrum Ecclesiasticorum aliorumque virorum doctorum loca, quae multa egregia addere potuissem, rarius laudavi, ne congerie eorum, quae a nostris Theologis minus necessaria haberi solent, librum onerasse, magis quam ornasse viderer. — Quando in universum, quod Deus per Filium suum hac in terra exsequi vult, consilium inquiritur, vel fallor equidem, vel aetas nostra magis magisque perspiciet, esse illud imprimis positum in hominis generisque humani ad virtutem, sanctitatem amoremque informatione. Atque adeo sensim magis principem aliquem in omni Theologia christiana locum tenebit haecce disquisitio de Divina per Christum generis humani institutione. Ter bevordering waarvan deze

uitgave naar den wensch des Schrijvers alzoo ook zal mogen dienen, ut ab omnibus partibus perfecta generisque humani totius commode convenienter Divina haec institutio exponatur.

Ten einde den lezer nog nader met het hier gevolgde plan des Schrijvers bekend te maken, achten wij het noodig den hoofdinhoud (den *conspectus operis*) hier te laten volgen. Na eene ter zake dienende inleiding, over het *zedelijk* doel des Zaligmakers met zijn goddelijk onderwijs, handelt

Pars I, De Homine et humano genere, Divinitus per christum informando.

P. II. Sola Dei per christum institutione perfici potest, ut homo humanumque genus Dei christique consilio respondeat.

P. III. De hominis gentisque humanae, qualis Divinitus per christum informatur, indole *universa*.

Deze hoofddeelen zijn weder in de volgende onderdeelen gesplitst. Het eerste, in

Sect. I. De facultatibus, studiis, dotibus hominis et humani generis, quibus Divinam per christum institutionem capere potest.

Sect. II. De conditione hominis et generis humani perversa, qua inprimis fit, ut Divina institutione indigeat.

Sect. III. Sola Dei per christum institutione perfici potest, ut homo humanumque genus Dei christique consilio respondeat.

Het

Het tweede, in

Sect. I. Ut homo humanumque genus per christum informetur, auctor est Deus.

Sect. II. De ratione, quo Deus per christum homines humanumque genus instituit.

Cap. 1. De modo, quo agit per christum Deus in mentes animosque hominum.

Cap. 2. His, quae per christum Deus agit, continetur hominis et generis humani institutio Divina.

Sect. III. Mente animoque humano suscipienda est Divina institutio, ut ea homo humanumque genus reapse informetur.

Het derde, in

Sect. I. De hominis gentisque humanae, qualis Divinitus per christum informatur, indole universa.

Cap. 1. De universae indolis christianae natura.

Cap. 2. De indolis christiane conservandae ratione.

Cap. 3. De christianae indolis sequelis et finibus.

Sect. II. De singulis christianae indolis sensibus, voluntatibus agendique rationibus.

Sect. III. De indolis christianae initio atque perfectione.

Aan het slot der inleiding is, voor de jonge Godgeleerden vooral ook aanbevelenswaardig, het overzigt of de korte opgave tot op onzen tijd, van de wijze, waarop JESU CHRISTI institutio hactenus

explicita est, terwijl men hier zoo duidelijk mogelijk ziet uitgedrukt, wat PAREAU door het zedelijk doel van den Verlosser verstaan wil hebben. Scilicet: JESU CHRISTI propositum non eo fuit terminatum, ut vel paucis quibusdam hominibus unice eruditorum hominum generi novam doctrinam, vel uni genti suae leges ferret novas. Imo et diserte professus est et re factisque ostendit, inmensum hoc et excellentissimum sibi esse consilium ut ad meliorem et novam adeo mentem animumque novum informaret omnium generum gentiumque homines omnes; et ut hos ea ipsa nova mentis animique indole et sensu ipso et inter se invicem et cum omnium patre Deo conjungeret et in omnem aeternitatem consociaret.

In het eerste deel wordt, zonder op de verschillende stelsels bijzondere acht te geven, redeneer- en schriftkundig, verstandig volgens den aard, de ervaring en het goddelijk onderwijs, vooral door CHRISTUS geopenbaard, gesproken over de voortreffelijkheid van den mensch, over de zonde, derzelver aard, werking en gevolgen, en alzoo de geschikte en uitmuntende, alles overtreffende volkomenheid aangewezen, van het christelijk onderwijs, om den mensch te doen zijn en worden wat hij kan en behoort te zijn.

Het tweede deel vangt zeer geschikt aan, met te doen zien, dat het christelijk onderwijs van God afkomstig is, en daarin wordt vervolgens aangewezen, de wijze waarop God door CHRISTUS,

door

door zijn leer en voorbeeld, door zijn geest en prediking op het verstand en hart der menschen werkt, volgens de Evangelieleer, en getoond, hoe men met ziel en zin dat goddelijk onderwijs kan en moet aannemen, opdat de mensch en het menschelijk geslacht alzoo door hetzelve met er daad verbeterd en veredeld worde, volgens het doel van de openbaring der waarheid en de betooning der goddelijke liefde in CHRISTUS, op te merken ook in die daargestelde en steeds bewaarde vereeniging in waarheid en liefde, welke de christelijke Kerk genaamd wordt, waarvan de krachtige werking hier mede als hulpmiddel gepast is voorgesteld, waarvan God zich door CHRISTUS bedient.

Haecce Dei vis et actio, qua per christum et veritatem Divinam patefacit et amorem Divinum demonstrat, et, ope christianae societatis, veritatis atque amoris illius cognitionem sensumque in singulorum hominum mentibus et animis efficit, dicenda est Divina humani generis institutio. Etenim non est legislatio, legibus cum fundamentalibus tum reliquis constans, et extrinsecus imperando ad agendum cogens. Neque doctrina est, ex certis principiis derivans certoque ordine disponens singula morum praecepta, et accurate ratiocinando ad subtilem cognitionem ducens. Sed institutio est, ipsas hominibus insitas mentis animique vires ita et excolens et dirigens, ut in singulis quibusque rebus sua unumquemque doceat mens, suus cuique sponte imperet animus et im-

petu interno cogat ad eum, quo agitur, *spiritum* patefaciendum. Cumque hac institutione ipse Deus hominem ad Divinam mentis voluntatisque indolem informet, eademque una omnis generis et gentis omnis et omnium temporum homines ad Divinam conjungat societatem; merito dicitur Divina generis humani institutio. Divinitus itaque per christum non docentur modo homines, sed instituuntur ut ipsi se docere possent. — Historia docet, neque a Jesu neque ab ipsius Apostolis novam aliquam et absolutam doctrinam moralem esse relictam; sed per christum animos hominum sic *excultos* esse et informatos, ut ipsi Ecclesiae socii optimi sensim plura de moribus regundis placita proferrent, donec recentiori tempore absoluta etiam systemata moralia prodierint. Itaque a Jesu non data est doctrina, in singulis, minutissimis etiam, cuncta definiens, sed ab illo profecta est institutio, qua informati homines sponte ipsi ex sese protulerunt placita atque praecepta, quae singulis rebus, maximis aeque ac minimis, sufficerent. Conf. omnino 1 *Joh.* II:20, 27. Deze aangehaalde woorden mogen ten bewijze verstrekken, van de moeite, welke zich PAREAU gegeven heeft, om zich wel te doen verstaan. Over het doelmatige en de voortreffelijkheid van dit christelijk onderwijs heeft hij zich vervolgens zoodanig mensch- en redeneerkundig verklaard, dat men het niet zonder goedkeuring lezen zal.

Na alzoo in het *eerste* deel te hebben beredeneerd,

maard, dat de mensch en het menschdom vatbaar is voor en behoefte heeft aan het goddelijk onderwijs van het Evangelie, en in het *tweede*, dat God door CHRISTUS ons menschen op de beste wijze onderrigt en opleidt, wordt, in het *derde*, overgegaan, tot het onderzoek de ipsa illa, quae Divinitus per christum informatur, indole. De Hoogleeraar geeft reeds terstond, om tot geene, met zijne bedoeling en plan strijdige, verwachting aanleiding te geven, zijne wijze van behandeling met deze woorden op: Itaque non singula quaedam officiorum praecepta, extrinsecus homini praescripta atque imposita, sunt nobis enumeranda; sed potius in eorum, qui christi institutionem susceperunt, mentem ipsam ipsumque animum introspiciendum est, ut intus in homine ipsi videamus naturam omnem illius indolis, ad quam non modo oportet eos informari, sed et ipsum eorum ingenium per propriam Divinae illius institutionis vim revera informatur. Videamus itaque — *sic pergit*, — de ipso homine ipsaque gente humana, qualis per christum Divinitus informatur. Qua in re enuntianda, ideo dicimus *informari*, non autem *informatum esse* hominem genusque humanum, quia et Dei informantis actio nunquam desinit, et singulorum hominum totiusque gentis humanae indoles perpetuo ulterius per christum cum informanda est tum informatur. Nequaquam igitur de singulis legibus aut officiorum praeceptis nunc nobis est agendum. Sed cum nobis interpretanda sit

ve-

vere sic dicta institutio per Jesum Christum moralis, qua intus in homine indoles tota informatur; de hujus ipsius indolis christianae universae natura, ut et de ejus conservatione atque fructibus, quos ferat, videndum est praecipue. Et ille quidem christiani hominis characterismus ita erit describendus, ut et illius indolis lineamenta praecipua conspiciantur, et non modo ostendatur talem esse oportere hominem, qui Divinitus per christum instituitur, sed et appareat, eum, si Deo christoque sese confidat, cum, per ingenii sui vim posse fieri, tum per institutionis christianae praestantiam revera fieri tali indole praeditum.

Schriftuurlijk en schoon wordt hierdoor de Christen geschetst, gelijk hij zijn moet en kan, in een aantal bijzonderheden, en alzoo dat hooge denkbeeld verlevendigd, hetwelk, naar het Evangelie van CHRISTUS en volgens de leer en het voorbeeld der Apostelen, de groote voortreffelijkheid en het heerlijk voorregt uitmaakt van een kind Gods te zijn.

Zeer gepast volgt hierop het hoofdstuk, over de wijze, waarop zulk eene christelijke geaardheid en zin moet bewaard, onderhouden en bevestigd worden.

Et in hac, zegt PAREAU, quidem Ascetices parte praecipue tractanda, nobis et maxime spectandum videtur, ut non aut statim aut unice, de variis, quae adhibenda sint, adjumentis disquiramus, sed ut praecipue universam perpetuamque totius mentis animique rationem vivendi perspiciamus, qua in-

indolem divinam in semet ipsis christiani cum singuli tum in societate conjuncti confirmant. Quod si primo et praecipuo loco perspexerimus, sponte inde alter ille de variis adjumentis locus nobis clarior evadet, als over de beschouwing van de natuur aller dingen en van de menschelijke natuur, van de lotgevallen der bijzondere personen, der volken en van het menschelijk geslacht in het algemeen, bijzonder ook van de christelijke Kèrk — de vermaningen en opwekkingen van den goddelijken geest door de Evangelieboden tot ons komende — de inwendige opwekkingen des H. Geestes door en in het gemoed — de Doop, het H. Avondmaal — onderlinge gesprekken — het bidden en de openbare godsdienstoefeningen.

Over de vruchten of gevolgen en doeleinden van dit christelijk bestaan en gedrag, behelst daarop het derde Hoofdstuk belangrijke wenken. Et ipsos quidem, is het hier, si spectes christianos singulos; indoles christiana efficit, cum mentem excellentiorem, tum animum perfectiorem, tum hominem totum feliciorem, sin eorundem cum Deo christoque respicias conjunctionem; indoles illa Dei christique voluntati et benignitati respondentem, Patris et Conservatoris decus patefacientem, imo cum Deo Deique filio unanimem reddit. Societatem christianam si contempleris conjunctam; fines hi sunt, ut societas tota, uno acta spiritu, perficiatur, increscat, et, ex Principis sui Jesu Christi et Patris Dei voluntate, ad divina omnia

cum

cum ipso conspiret Deo. Sin totam respicias gentem humanam aut totam etiam cum ea junctam rerum naturam; ad id indole sua adspirat mens christiana, ut magis magisque perficiatur, beetur unoque spiritu divino consocietur humanum genus universum; universumque ita conspiret ad naturam omnem reddendam Divinis consiliis inservientem. Quodsi denique omnem etiam omnium ratione praeditorum mundi civium ambitum complectaris; excellentissimum, quem homo cogitare potest, effectum finemque supremum cernes, positum in terrigenarum coelitumque omnium et secum invicem et cum Deo christoque consensione: qua sane totius mundi harmonia et cum Deo conspiratione satisfiet optime supremo Dei consilio et amori. De slotparagraaf van dit Hoofdstuk doet het zedelijk oordeel kennen, dat men vellen moet over de Christenen, welke zich voorstellen deze gevolgen en einden te verwerven. Wij willen als iets kenmerkends uit deze beschouwing dit overnemen: Neque cum philosophis multis, imputationem humanam solam spectantibus, aut cum Romano-Catholicis, meritum humanum laudantibus, negligendus est Dei gratuitus amor, fons bonorum omnium auctorque primus; neque cum Protestantibus nonnullis ita extollenda est Dei gratia, ut vel negetur vel negligatur imputatio humana et libera hominis voluntas, Divino amori obsequens eoque ipso bonorum quoque effectrix. Philosophos aeque atque christianos decet bonorum

om-

omnium gratuitum quidem auctorem agnoscere Deum, liberum vero etiam effectorem hominem. Ita demum utrique illi, et humanae naturae, utpote non instrumento cuidam similis, sed Deo cognatae, dignitatem persentient, et rejecta omni superbia morali, Divino amori, paterna ratione liberos informanti, omnia grata referent, quae unice vera est, hominem decens, modesta sui aestimatio. Trouwens het geheel verdient zeer van nader bij beschouwd te worden, hetwelk over het zedelijk oordeel, hier genoemd en bedoeld, met bezadigde vrijmoedigheid is ter neder gesteld en bevestigd.

Na de algemeene schets van den van God door CHRISTUS geleiden en geleerden Christen, gaat PAREAU in de tweede afdeeling over, tot de aanwijzing der bijzondere gevoelens, genegenheden en handelwijze der ware Christenen, volgens de leer der H. Schriften des N. T.

Cum igitur, om weder 's mans eigene woorden te bezigen, pro varia persona eorum, quibuscum juncta est mens christiana, varii sensus voluntatesque se in ea manifestent actionesque adeo etiam ejus sint varias, videndum nunc est, quibusnam modis erga christum, Deum, semet ipsum, socios aliosque homines, cum universos tum singulares, animatum esse oporteat hominem christianum; et vero etiam quibus modis reapse per ipsam suam indolem sit animatus agatque cum ipse quisque homo christianus tum etiam christiana societas conjuncta.

Dit

Dit is dan nu vervolgens geschied, op eene wijze, welke niet alleen in het gemeen en in het bijzonder die pligten duidelijk doet kennen, welke de ware Christen, met zorgvuldige vermijding van alles wat daarmedé strijdt, omtrent den Heere JEZUS, omtrent God, zich zelven, zijne broeders, (medechristenen) en alle zijne medemenschen behoort en van tijd tot tijd meer en volkomener zoekt te betrachten, maar ook tevens overtuigend en levendig aanwijst, waarom en hoe? terwijl PAREAU te regt ook op de tegenbedenkingen en verschillende gevoelens van eenige wijsgeeren, rationalisten en mystieken opmerkzaam maakt, en tegen de ultra's (*overdrijvers*) van beide zijden met goede redenen, uit de H. Schrift zelve vooral ook ontleend, naar behooren ernstig waarschuwt, en eenige der voornaamste nieuwere Schrijvers vooral, zonder evenwel ook de oude Grieken en Romeinen voörbij te zien, aanhaalt, welke men verder raadplegen kan, waardoor dan ook de lectuur en toetsing voor jonge Theologanten te belangrijker is geworden.

Gelijk men het zoo bezadigd als wel geoefend oordeel van den Schrijver hier zal moeten roemen, als men hem b. v. over den *eed* en het *bidden* hier hoort en volgt, zoo zal men het ook niet anders dan verstandig roemen, dat PAREAU deze afdeeling heeft besloten, met te spreken over de gezindheid en gedragingen van hen, die God en CHRISTUS waarlijk liefhebben in en jegens de ver-

verschillende persoonlijke, huisselijke en maatschappelijke betrekkingen des levens, welke de goddelijke Voorzienigheid doet plaats hebben, en van welke men naar den heerlijken geest der Evangelieleer, hier vindt aangewezen, dat zij uit de liefde en uit christelijke bedoelingen voort vloeijen en afgeleid moeten worden, ten einde alzoo ook het verkeerd gevoelen aangaande eene zoogenaamde collisie der pligten te vermijden en tegen te gaan.

Over het begin eindelijk, den voortgang en de voltooijing der christelijke gezindheid en handelwijze, heeft PAREAU zich in de laatste afdeeling beijverd, met verwijzing naar het reeds te voren gezegde, en dat als opgemerkt vooronderstellende, den leerling tegen de verkeerde gevoelens van sommigen over de bekeering en volmaking in te nemen, het wezenlijke der zaak kortelijk te doen kennen en geleerd, dat en hoe men de eindelijke volkomenheid, waarnaar de Christen steeds streven moet, in den Hemel eerst verwachten moet.

Itaque, dus besluit de Hoogleeraar, quatenus de perfectione futura vaticinari licet, res sic fere se habere videtur. Uti tempora christum antecedentia, comparata cum societatis christianae praestantia, merito pueritiae assimilantur, quae sensim instituenda erat ad hanc adultae aetatis rationem; ita nunc haec ipsa societatis christianae his in terris ratio meritissime *pueritia* tantum dicitur vitae aeternae, quae in coelis aliquando erit adulta vereque perfecta. Dei autem per chris-

tum institutio omnia divina terrestri ratione et patefacit et agit, ut haec in terra ab hominibus, terrestri corpore induti capi percipique possint, iisque, in corpore his in terris viventibus, conducent et satisfaciant. Haec igitur societas Divina, quamdiu hac in terra est, magis magisque est per christi institutionem perficienda. Ea vero ipsa, his in terris sperfectissima, institutio in coelo cessabit, quando christus consilium suum ea plane erit assecutus et ipsam illam societatem in coelo perfectam exhibiturus est Patri suo, per se informatam. Tum enim sancta societas carere hac etiam sua institutione terrestri poterit, quippe eo tunc adducta, ut, corpore terreno rebusque terrenis liberata, spiritu sit adulta planeque perfecta. Divina tum omnia, nullos amplius terrenis sive imaginibus sive formis tecta, aperta coelestique et divina ratione perspiciet; Divini amoris experientia beatissima et fides ad perfectionem et spes ad soocietatem summam perducatur; amore autem beati socii et cum christo ipsoque Deo penitus conspirabunt et inter se et cum coelitibus omnibus conjunctissimi erunt et suam invicem omniumque perfectionem atque beatitatem in aeternum augebunt.

Wij meenen alzoo den belangrijken inhoud en de bijzondere behandeling den lezer genoeg te hebben leeren kennen, en verzekeren den belangstellenden lezer, dat hij er zich zeer nuttig mede zal kunnen bezig houden. Het is waar, de Schrijver toont

wel,

wel, dat hij het jugum systematum philosophicorum meer vernuftig dan juist, meer lastig dan nuttig acht, maar men vindt hier echter, behalve eenee geregelde orde, eene doorgaans doelmatige, milde, wel overlegde en steeds vast bij stuk houdende consequente redeneerwijze, waardoor men de gronden leert kennen, zelf ongevoelig genoopt wordt na te denken en dat hooge denkbeeld zich te vormen van het goddelijk onderwijs door CHRISTUS, tot verlichting, verbetering, volmaking en zaligheid van den mensch en het menschelijk geslacht, hetwelk ons ten sterksten dringt, om het aan te nemen, en de goddelijke liefde in CHRISTUS, daarin zoo kennelijk doorstralende, eerbiedig te bewonderen.

Men leze dit werk dan met belangstelling, neme er aanleiding uit tot verder onderzoek, vergete niet de aangehaalde plaatsen des N. T. op te slaan, en wij twijfelen geenszins of men zal het plan des Schrijvers roemen, zijn oordeel doorgaans gegrond vinden, en erkennen, dat deze geenszins willekeurige wijze van behandeling der christelijke zedeleer des N. T. zich zeer voordeelig aanprijst en bij uitnemendheid dienen kan, om een en ander schandelijk vooroordeel te doen wegvallen en van het schoon geheel zulk een denkbeeld te doen vormen, als met het heilig, heerlijk en menschlievend doel van God in CHRISTUS overeenkomt. Het diene dus, ut variorum etiam ingeniorum viriumque conjunctarum conspiratione haec insti-

tutio Divina ab omnibus partibus perfecte generisque humani totius commodo convenienter exponatur. Q. D. B. F!

De Heilige DOROTHEA *of het gemengde Huwelijk. Een tafereel uit het kerkelijk leven in* Hongarijë. *Tegenhanger van den Vrijheer van* Sandau. *Het Hoogduitsch vrij gevolgd. Te* Tiel, *bij* C. Campagne, 1841. 148 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,60.

Dit boekdeeltje is geschreven, of liever dit romannetje opgesteld en uitgegeven, naar het schijnt, met een goed oogmerk, om namelijk de bemoeijingen en onbillijke eischen der Roomschgezinden, of eigenlijk van den Paus en deszelfs geestelijke aanhangers, bijzonder ten aanzien van de gemengde huwelijken, waarmede men den Koning van *Pruissen* zoo lastig is gevallen, ten toon te stellen. De inkleeding is echter wat stijf en gezocht en de geheele uitvoering niet bijzonder uitlokkend en al te treurig. Hoewel het goede oogmerk prijzende, mogen wij echter aan de principes en redeneerwijze van den Schrijver in deze op te merken, geenszins onzen geheelen bijval geven, en wij kunnen ons met den ons onbekenden Overzetter niet overtuigen, van de noodzakelijkheid, dat deze zoogenaamde *heilige Dorothea* ook al in onze taal wierd overgebragt.

Tan-

Tante PONTYPOOL. *Een Roman, naar het Engelsch van* C. RICHARD. *In twee Deelen. Te* Groningen, *bij* M. Smit, 1841. *Eerste Deel* 352, *en tweede Deel* 342 *blads. In gr.* 8vo. *De prijs der beide Deelen is f* 7,20.

Deze uit het Engelsch overgezette Roman, draagt den naam eener vrouw, waarmede men van tijd tot tijd onder de lezing meer en meer bekend wordt, als iemand, die wel niet kwaad was, ja zelfs verscheidene goede hoedanigheden bezat, maar echter zeer ingenomen met hare plannen, spoedig met het geven van haren raad bij de hand, al te voorbarig, en die daardoor, niettegenstaande hare goede bedoelingen, en die hares ondanks de zaken bedierf, personen te leur stelde en tot groote onaangenaamheden aanleiding gaf. Zij is evenwel, schoon men dit uit den titel wel zoude meenen te moeten opmaken, de hoofdpersoon niet. De Schrijver verklaart trouwens zelf in den loop van het verhaal, dat HENRY ADAIR de eigenlijke held van dit werk is, wiens in alle opzigten allerliefste dochter aan het slot gehuwd wordt aan den haar zoo geheel waardigen man, den Majoor CHARLES LACY, men mag waarlijk wel zeggen per varios casus, een na eenen langen en bangen strijd. Na eene reeks van groote, moeijelijke en zeer verschillende onaangenaamheden en voorvallen, ze-

geviert eindelijk de goede zaak. Een aantal verschillende personen betreden hier het tooneel en spelen hunne eigene rol, terwijl alles zoo geregeld wordt, dat de uitkomst, ofschoon menigwerf treffend en roerend, echter doorgaans gewenscht mag genoemd worden. Dat het hier niet ontbreekt aan verscheidene intrigues, zal wel niemand, na dit aangemerkte, betwijfelen; de Engelsche Schrijver blijkt daarin een ervaren meester te zijn; schoon ook wel eens de zucht om het verhaal uit te doen dijgen, daarin schijnt door te stralen. Niet onaardig heeft hij van de omstandigheden en gebeurtenissen des tijds, waarvan wij nog allen geheugenis hebben, gebruik gemaakt, en bijzonder partij getrokken van de geschiedenis der terugkeering des verbannenen NAPOLEONS van *Elba*, van de daarop gevolgde honderd vermaarde dagen en van zijne geduchte en beslissende nederlaag bij *Waterloo* met hare gevolgen.

Het geheel heeft daardoor eene geschiedkundige kleur ontvangen en de leeslust wordt er door opgewekt.

Tusschen beide straalt hier de Engelschman door; ondertusschen moet men tevens erkennen, dat hij levendig schildert, treffende karakterschetsen levert, edele beginsels en gevoelens zoekt te verwekken en te versterken, en zich beijvert om gierigheid, bedrog, speelzucht, valschheid en boosheid ten toon te stellen op eene wijze, dat men er tegen wordt ingenomen.

Wij

Wij willen de verrassching, door eene verderen beschrijving en meerdere bekendmaking van den inhoud, den lezer niet benemen, maar verklaren liever, dat deze Roman zich niet onaangenaam laat lezen en zoo vele blijken van vernuft, kunde en aantrekkingskracht bevat, dat men niet ongaarne eenige uren zich er mede bezig houdt.

Merkwaardig is het, of liever kortswijlig, van den Schrijver, dat hij van een zoo vervelend, *zoo afgezaagd en denkbeeldig ding als de liefde* gewag maakt, terwijl toch het hoofdingredient van het geheele werk de liefde is, als de spil, waarop alles blijkt te draaijen.

Maar zal men zulks den man wel zeer kwalijk kunnen of willen nemen?

Daar het geheel in bekwame hoofdstukken als rustpunten is afgeperkt, wordt de vermoeijing van den lezer te gemoet gekomen, en de lust tot lezing althans van nieuws opgewekt.

Wij kunnen, om kort te zijn, deze Roman, boven verscheidene anderen ook den Nederlandschen lezer aanprijzen.

De vertaling is doorgaans vloeijend, enkele onheutsche woorden had de Overzetter moeten vermijden.

Om van des Schrijvers oordeel of denkwijze een voorbeeld op te leveren, nemen wij den volgenden trek over:

»Wij willen onzen waarden en zeer gewenschten lezer, thans de gansche waarheid verhalen.

 Al-

Alles te verbergen is vruchteloos; een schrijver behoorde zijnen lezer niets geheim te houden, hij mag hem van tijd tot tijd een weinig foppen, om hem zijn gewigt te doen gevoelen, doch hij moet zich wel wachten, van de juiste volgorde eener daadzaak om te keeren, en het einde der geschiedenis aan te kondigen, voordat hij het begin verteld heeft; hij moet liever alles op zijne natuurlijke plaats laten, zich nimmer eene soort van goochelarij, en zinsverrukking, niet eens van kwakzalverij veroorloven."

Romantische Tafereelen van J. VAN WANING BOLT. *Te* Amsterdam, *bij* J. C. van Kesteren, 1841. *VIII en* 348 *bladz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 3,30.

De hier geleverde romantische verhalen zijn vijf in getal, en getiteld: 1.) De Kloosterzusters. 2.) De *Vampyr*, een nachtstuk, in twee afdeelingen. 3.) De Dochter van den Alchymist. Eene fantasie. 4.) Oom MARINUS, een familie tafereel, en 5.) De Barones VON HENRICI, een zeer akelig eindigend verhaal.

Eene lectuur heeft de Heer BOLT hiermede zeker willen leveren voor jonge lieden, om hen er in ledige oogenblikken mede te vermaken, en op den koop toe hier en daar ook een weinig bedachtzaam te maken. Wanneer zij er echter veel me-

mede op hebben, gaat het hun anders dan ons, die niet gaarne tot eene herlezing zouden veroordeeld zijn.

Het mangelt wel hier niet aan verbeeldingskracht en gaaf van voorstellen, maar het romaneske straalt er overal zoo zeer in door, dat men het al te duidelijk gevoelt, om er veel behagen in te scheppen. Wie wil, leze dan deze Romantische Verhalen, rijkelijk doorspekt met vreemde en schier ongeloofelijke ontmoetingen en zoogenaamde toevalligheden, en sentimenteele gevoelens, wanneer hem namelijk de gelegenheid tot betere ontspannings-lectuur ontbreekt. Men verliest al zeer weinig met dezelve ongelezen te laten.

De Nagedachtenis van S. STRATINGH, EZ., *gevierd in het Genootschap: Ter bevordering der Natuurkundige Wetenschappen, te* Groningen, 1841. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens. 131 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,00.

Deze nagedachtenis is eene welverdiende hulde aan den Overledene toegebragt, doet zijne verdiensten kennen, en gevoelen, hoe veel er door zijn afsterven verloren werd en hoe regtmatig de zoo algemeene droefheid over zijnen dood was.

Wij lazen daarom de hier geleverde redevoering, aanteekeningen en dichtstukjes met goedkeuring, en wenschen, dat deze uitgave voor velen

len tot een prikkel zal verstrekken, om het goede na te volgen, opdat dus zijne nagedachtenis nog stichten moge! Uit het dichtstuk ter nagedachtenis van zijnen geachten ambtgenoot, door den Hoogleeraar LULOFS, nemen wij de volgende regels, ten besluite onzer beschouwing, over:

Ons allen zij die vreugd des weerziens eens geschonken! —
Verrijze boven 't heir der eeuw'ge starrevonken
In gloed en glans en goud en purper eens de dag,
Dat elk wat hij verloor op aard', hervinden mag!
Dit, dit geeft moed en troost in dit armzalig leven;
Dit houdt, hoe 't hart ons bloedt, ons 't hoofd omhoog geheven;
Dit sterkt ons tot den pligt; want wie zijn' pligt veracht,
Hem straalt geen vreugderood na 's grafkuils bangen nacht.
Slechts kunde, braafheid, deugd, gesterkt door Gods genade,
Ontsluit des Hemels poort, hetzij dan vroeg of spade;
Maar wie niet STRATINGH volgt en woekert met zijn pond,
Zijn loon zal karig zijn in der vergelding stond.

MEN-

MENGELWERK.

GEDACHTEN

OVER DE

VERGENOEGDHEID.

Ware het geluk aan eenen bepaalden levensstand verbonden, dan mogt voor eenige millioenen menschen deze aarde met regt een tranendal genoemd worden, gelijk men haar wel eens te onregte dien naam geeft. — Voor den zoogenaamden minderen, en tot werkzaamheid meer bestemden stand, zou de moed en de liefde benomen zijn, zoo zij hun hoofd moesten krommen, zonder eenige verkwikking te kennen, of verstoken te moeten zijn van de kalmte en helderheid der ziel, waarin de blijdschap van ons aanzijn gelegen is. Wat ware het niet te wenschen, in onze dagen vooral, waarin het geld, door velen, boven hunne eer bemind wordt; maar die daarom ook noch geld noch eer waardig zijn; dat zij meer hun geluk zochten in eene dankbare vergenoegdheid. Hoe vele gehoorzamen het geld in plaats van aan hetzelve de wet voor te schrijven en het ware geheim van alle geluk en levensgenot: *de Vergenoegdheid*, voorbij zien.

Be-

Beroemde volken der oudheid, zoo als de Grieken en Romeinen, vraagden elkander, wat vergenoegdheid was. Zij is niet die onverschilligheid, welke rijkdom en armoede, gezondheid en ziekte, op een en dezelfde schaal plaatst; of wie het hetzelfde is of men gehuwd is, of wij kinderen, of geene kinderen bezitten, of het ons voor of tegengaat in de wereld. Even min verbiedt zij de gevoeligheid, die onze harten aandoet, wanneer de dood onze lieve kinderen of naaste betrekkingen van ons wegneemt; want die tranen onteeren ons niet, indien wij met dezelve onze beste wenschen onderwerpen aan den wil van Hem, die geene rekenschap geeft van zijne daden. Ook is de zucht naar eene bestendige rust nog geene vergenoegdheid, zij toch onderdrukt de gaven en bekwaamheden die den mensch verleend zijn, en die men behoort te besteden tot welzijn van zijnen naasten.

De ware vergenoegdheid is gelegen in een zedelijk behagen in onzen toestand, gepaard met het gevoel en het genot van het goede daaraan verbonden; en vooral in een geduldig dragen der lasten, die uit denzelven voortvloeijen. Bij zulk eene zielsgesteldheid dragen wij den sleutel der blijdschap steeds bij ons, leeren wij geduldig te zijn in ons lot, en worden wij bewaard, om niet driftig te wenschen naar verandering of verbetering. Men wil niet alles hebben wat men begeert, integendeel, men begeert niet wat men niet heeft of niet hebben kan. Men beschouwt dan het lij-

den

den niet als oogmerk, maar als *middel*, waardoor God ons tot hooger leven en genot wil opleiden.

De ware vergenoegdheid kan dus in elken toestand, ook den armoedigsten, plaats vinden, omdat zij het weinige, dat God ons toeschikt, erkent, waardeert en geniet; omdat zij alle verdrietelijkheden leert beschouwen uit het regte oogpunt, als nuttig en heilzaam ter onze vorming, en ze te vereenigen met de rijke vertroostingen, waardoor zij verzacht worden.

Ook is hij tevreden en vergenoegd, die zich niet bezwaard acht over mindere voorregten, die hij geniet, in vergelijking van anderen, wier geluk alleen, veelal, op eene oppervlakkige beoordeeling rust, en vroeg of laat veranderen kan. Hij klaagt niet, al wordt hem onregt aangedaan, of ook zelfs van zijne nabetrekkingen miskend, want zulke klagten kunnen niet bestaan met het geloof aan den Alwijzen en den Algoeden, zonder hetwelk nogtans geene ware vergenoegdheid mogelijk is.

De vergenoegde blijft bewaard voor vele zonden, en hij is doorgaans in staat tot eene gemakkelijker betrachting van andere pligten, en tot het genot van veelvuldige genoegens; hij wordt niet door zijn geld gekweld, of bedient zich niet van tweederlei weegsteen of van eene bedriegelijke weegschaal, en zal dus ook geen onregt maaijen, omdat hij dat niet gezaaid heeft; maar veeleer den oogst der genegenheid tot weldadigheid, en vatbaar zijn voor de vreugde, welke zij hem aanbrengt. — Ziet hij op onge-

gelukkigen, hij zal hen niet onteeren, maar snelt hun te gemoet om hen bij te staan, hun leed te verzachten, en hij kent de bange zorgen niet, door welke de ontevredene niet alleen gemarteld wordt, wanneer deze met behoeften heeft te kampen; maar ook zelfs wanneer hij zich over den overvloed zou kunnen verblijden.

De *vergenoegde* verkeert onder voor- en tegenspoed, bij overvloed of karig deel, altijd met een effen gemoed, zonder zich over het aardsche te zeer te verblijden, of te zeer te bedroeven, hij eet blijmoedig, zoo dit zijn deel zij, zijne beete broods, en drinkt zijne teug waters; hij is beveiligd tegen de verpestende gevolgen, welke uit zedeloosheid geboren worden, en wenscht hij zijne kinderen een gelukkiger aardsch Vaderland toe, dan hij meent te bezitten, dan moet hij in tevredenheid en vergenoegdheid hen tot voorbeeld zijn.

In alle gevallen, om vergenoegd te leven, zoo kieze men tot zijn kompas den goddelijken wil, en de godsvrucht tot roer, God tot zijn Loods; dan volge men vele voorbeelden, die ons in de gewijde Schriften, en de algemeene en bijzondere geschiedenis, staan opgeteekend.

Denkt aan JOB, het sieraad zijner eeuw, die onder den zwaarsten strijd des tegenspoeds vergenoegd was. Aan de *Sunamitische vrouw*, die het aanbod van ELIA, om haar bij den Koning eenig voordeel te bezorgen, van de hand wees, zeggende:

»ik

mijk woon onder mijne naastbestaanden tevreden en wel, en begeer niets meer." — MOZES bleef kalm en welgemoed bij het gemor der Israëliten. RUTH bij het omzwerven met hare moeder. PAULUS had, bij vervolgingen en het hevigste lijden, ten zinspreuk: *Ik heb geleerd vergenoegd te zijn*, en hoe geduldig gedroeg zich onze Verlosser onder de hevigste smart en martelingen hem aangedaan!

Ook de algemeene en vaderlandsche historie, levert ons een aantal voorbeelden op van vergenoegdheid, onder alle omstandigheden. — Bij de Grieken was het DIOGENES, die rijkdom en pracht, eerbewijzen en titels gering schatte, maar het verstand als eene eigenschap beschouwde, waardoor de mensch liefde, achting en zedelijkheid in zich vereenigen, en door het uitoefenen van deugd zijn geluk kon vestigen.

Hij had weinig behoeften om gelukkig te leven, zoodat hij overal, zelfs openlijk op den weg kon, wonen. Het is bekend wat antwoord hij den grooten ALEXANDER gaf, die hem, liggende in het zand bij den weg, ontmoette, en de vraag deed, welke dienst hij van hem begeerde. — De tevredenheid en zeldzame vergenoegdheid van DIOGENES verbaasde den Koning, en deed hem de betuiging afleggen: ware ik geen ALEXANDER, ik zou wenschen DIOGENES te zijn.

Welk een treffend voorbeeld legde de Romein CINCINNATUS aan den dag? Hij was een der uitmun-

Digitized by Google

muntendste Romeinen uit de oudste tijden der republiek, even onsterfelijk door zijne heldendaden, als door zijn edelmoedig, vergenoegd en belangloos karakter. Toen het Romeinsche volk hem de waardigheid van Consul opdroeg, vond men hem naar gewoonte, zijn land ploegende. De hem aangeboden waardigheid nam hij alleen aan uit liefde voor zijn Vaderland, maar beklaagde zich, onder een vloed van tranen, dat zijne kleine en zoo zeer geliefde landhoeve onbearbeid moest blijven. Met volle magt uitgerust, eerst als Consul en naderhand als Dictator, verloste hij de Romeinen van het juk hunner vijanden, maar keerde toen naar zijn landgoed terug, en hervatte zijne eenvoudige zeden.

Ook CURIUS, een der aanzienlijkste Romeinen, die driemaal den post van Consul bekleedde, en tweemaal de eer der zegepraal genoot, de Samniten, Sabijnen en Lucaniërs overwon, wiens burgerlijke deugden nog grooter dan zijne krijgskundige bekwaamheden waren, was een voorbeeld van vergenoegdheid. De afgevaardigden der Samniten vonden hem op zijn landgoed, werwaarts hij zich, na zijne behaalde overwinningen begeven had, juist op het oogenblik, dat hij in eenen aarden pot, wortelen kookte; zij boden hem gouden vaten aan, ten einde zijne gunst te winnen, doch de edele CURIUS weigerde dezelve met deze woorden: »Ik verkies mijne aarden vaten boven uwe gouden ik begeer geenen rijkdom, en ben in mij-

mijne armoede te vreden, zoodat ik dezulken kan gebieden, die rijk zijn."

Ook de geschiedenis van ons Vaderland, doet ons de vergenoegdheid van onze voorouders kennen, welke in hunne geringe woningen geene grootere schatten begeerden, dan zij bezaten. — Als hoofd des huisgezins, werd de Batavier van zijne vrouw geëerd, van zijne kinderen bemind, en van zijne lijfeigenen gehoorzaamd; hij was, als het ware, een vergenoegd Aartsvader, in het midden der zijnen.

Bij hunne eenvoudige bedrijven waren zij kuisch en rein van zeden, en beletten daardoor hunne verbeeldingskracht wijd uit te spatten, en hunne hartstogten, de rust te verstoren, die zij genoten. Zien wij op den onsterfelijken DE RUITER: een zeker Schrijver zegt aangaande zijne tevredenheid en vergenoegdheid: »Te midden van 's mans hoog aanzien en eer verblijdde hem de glans zijner eerambten niet, hij bleef dankbaar jegens zijne weldoeners, verpligtend jegens zijne minderen." Niettegenstaande hij duizend matrozen en soldaten onder zijne gehoorzaamheid had, liet hij zich maar door éénen knecht dienen. Hij was eenvoudig en matig in spijs en drank, kleedde zich nederig en bleef daarin aan den koopman gelijk.

Ook hebben vermaarde en edele vrouwen van vroeger en onzen tijd zich onderscheiden, door eene geruste en dankbare vergenoegdheid. — Hoevele bewijzen van stille tevredenheid en berusting

in des Almagtigen wil, gaven niet ANNA MARIA SCHUURMAN en AGATHA DEKEN, toen ons dierbaar Vaderland zoo vele bange dagen te doorworstelen had. Ook de Gemalin van onzen voormaligen Koning FREDERIKA SOPHIA WILHELMINA, vertrouwde op Gods liefde onder de zware rampen, die zij ondervond. Aan de hand der godsdienst, hare leidsvrouw, trad zij veilig voorwaarts, en plukte in de benaauwdste tijden geene bloem zoo gaarne, als die der hoop.

Met haren Gemaal uit het Vaderland verdreven, moest zij gedurende acht jaren een zwervend leven leiden. Te *Fulda* hoopte zij eenige verademing te zullen smaken, door het verspreiden van menschen geluk en menschen heil, in dat zoo verwaarloosde land; maar ook hier, moest haar levensgeluk worden vernietigd, door de geweldigste onregtvaardigheid, die haar en haren gemaal werd aangedaan. Maar altijd bleef zij overtuigd, dat het heil, hetwelk voor elk mensch op aarde bereid is, niet in het genot, maar in de *tevredenheid* bestaat; zoo wachtte zij de vereerende opheldering en beslissing van haar lot af, en smaakte aldus het zoetste genot der tevredenheid.

Heerlijk schetst FEITH ons de tevredenheid, in het vierde deel van zijne *Oden en Gedichten*, dus:

Gelukkig hij, wiens kalm geweten,
Na eenen welbesteden dag,
Op 't zachte mos eens tronks gezeten,
Natuur op 't veld genieten mag.

Ge-

Gelijk een stroohalm volstaan kan om eene schaal te doen overslaan, zoo zal misschien het weinige, dat ik hier den lezer aanbied, hier of daar zijn verstand verlichten, of zijn gemoed kunnen stemmen tot tevredenheid.

Zutphen. B.......

ONDERZOEK

NAAR DE

OVEREENKOMST TUSSCHEN DE GESCHIEDENIS VAN DE DOCHTER VAN JEFTHA EN DIE VAN IPHIGENIA.

DOOR

J. C. MOHR, V. D. M. te *Warmenhuizen*.

(*Vervolg en slot van bladz.* 205.)

Men heeft van oudsher tusschen deze geschiedenis en tusschen de geschiedenis van IPHIGENIA, AGAMEMNON's dochter, eene groote overeenstemming gevonden; en het is inderdaad niet te ontkennen, dat hier eene groote gelijkheid plaats vindt. Evenwel men had niet zoo ver behooren te gaan, van beide geschiedenissen voor *een en dezelfde* en IPHIGENIA voor JEFTHA's *dochter* te hou-

houden (*). Beide voorvallen komen wel in vele punten met elkanderen overeen; maar er zijn ook zoo vele kenbare afwijkingen, dat men haar onmogelijk houden kan voor uit *dezelfde* bron gevloten te zijn. Daarenboven levert de Grieksche oudheid meer geschiedenissen uit verschillende tijdperken, welke insgelijks met de *onze* groote, ja, bijna eene nog grootere gelijkheid hebben, dan IPHIGENIA. Ten behoeve van die lezers en lezeressen, die met de Grieksche oudheid niet bekend zijn, willen wij deze geschiedenissen hier kortelijk aanhalen.

I. De beroemde Grieksche veldheer AGAMEMNON, die het leger der Grieken tegen *Troje* aanvoerde, had eens aan DIANA de gelofte gedaan: *dat hij haar het schoonste, hetgeen dat jaar voortbrengen zou, offeren wilde.* Aan de vervulling van deze belofte had echter AGAMEMNON verder niet meer gedacht, of hij had zich verbeeld door een ander kostbaar offer aan zijne gelofte voldaan te hebben. Thans had hij het voornemen, eene vloot van duizend schepen, welke zijn leger voor *Troje* brengen moest, in zee te laten steken. Ziet, daar

(*) Reeds vele oude Philologen en Exegeten waren van meening, dat het Grieksche woord *Iphigenia* of *Iphigeneia* zooveel zij als *Jephtigeneia*, de door JEPHTHA verwekte. Zoo doende wordt geheel de Grieksche naam oorspronkelijk Hebreeuwsch, en dan is naar hunne meening *Iphi* of *Iphis* het corruptum van JEPHTHA.

daar ontstond op eens eene plotselinge, wondervolle, aanhoudende windstilte. De priester KALCHAS, dien men daarover om raad vroeg, verklaarde: de windstilte zou niet eerder ophouden, voor dat de veldheer zijne voormalige gelofte vervuld had. Hij had het *schoonste des jaars* aan DIANA tot een offer beloofd; dat was niemand anders, dan zijne schoone dochter IPHIGENIA, die in het jaar, in hetwelk hij de belofte had gedaan, hem geboren was geworden.

De vader verschrikt, kan echter geene andere uitlegging der gelofte uitdenken. Na langen strijd tusschen vaderlijke liefde, godsvrucht en eerzucht, wordt eindelijk de *eerste* overwonnen, en hij besloot zijne dochter te offeren. Deze levert een gelijk beeld op van zelfopoffering, als JEFTHA's dochter. Gewillig onderwerpt zij zich aan den wil des noodlots, en is er trotsch op, eene aan DIANA toegewijde te heeten, en zich voor de redding des Vaderlands te laten opofferen. Met ongemeene geestvervoering zegt ze: De overwinning der Grieken en Troje's puinhoopen zijn ten eeuwigen dage mijn gedenkzuil, mijne kinderen, mijn huwelijksbed, mijn roem! (*)

Reeds zijn alle aanstalten tot het plegtig offer gemaakt, reeds bestijgt IPHIGENIA het altaar — zie, daar verandert wonderbaarlijk het tooneel. Di-

(*) Zie EURIPIDES treurspel: *Iphigenia in Tauris*, Vers. 1398 et seq.

DIANA, getroffen door zoo veel vroomheid en kinderlijke liefde, besluit de teedere maagd te redden. Zij verschijnt in denzelfden oogenblik, dat haar het offer-mes keelen zal, voert IPHIGENIA door de lucht met zich weg, en brengt haar naar *Tauris*, waar zij hare priesteres wordt. In hare plaats laat DIANA een hert achter, hetwelk door de verbaasde priesters ter eere van DIANA geofferd wordt.

EURIPIDES, de bekende Grieksche treurspeldichter, heeft dit voorval in een stuk, hetwelk IPHIGENIA *op Tauris* getiteld is, op eene treffende wijze bewerkt. Wie ziet niet dadelijk het groot verschil in beide verhalen? De *afloop* is duidelijk een geheel andere.

II. ERECHTHEUS, Koning van *Athene*, was in eenen gevaarlijken krijg met de inwoners van *Eleusis* gewikkeld. Hij vraagt deswegens het heilig orakel, en dit beslist: *hij zal overwinnen, wanneer hij eene zijner dochters aan de Godes ten offer zoude brengen.* De vader verkiest daartoe de jongste, die hij het hartelijkste lief heeft, en CHTONIA, zoo heette de maagd, stierf gewillig als offer, opdat haar vader mogt overwinnen. Maar ook hare zusters lieten zich vrijwillig offeren, om met hare zuster aan de eere der overwinning deel te hebben. De Koning overwon werkelijk zijne vijanden. (*)

III.

(*) Deze geschiedenis verhaalt de Grieksche schrijver APOLLODORUS in zijne *Bibliotheca* III. 15. 3. Verg. CICERO Orat. pro SEXTIO Cap. 21.

III. Nog meer overeenkomst met onze geschiedenis heeft hetgeen omtrent Koning IDOMENEUS van *Kreta*, een neef van MINAS, verhaald wordt. Toen hij, na de verovering van *Troje*, in gezelschap van den ouden wijzen NESTOR, weder naar huis keerde, deed hij, bij eenen hevigen storm, de gelofte: *dat hij, wanneer hij gelukkiglijk weder te huis komen mogt, het eerste, dat hem zoude tegen komen, offeren wilde.* Hij kwam te huis; het eerste, dat hem tegen kwam, was — *zijn zoon*, en deze werd geofferd.

Alle deze verhalen stemmen duidelijk met elkanderen overeen, en bewijzen de stelling: dat men, in de oude wereld, der godheid door menschen-offers eene aangename dienst meende te bewijzen, en dat men zijne, ook uit overijling uitgesproken, gelofte met de grootste stiptelijkheid vervulde. Maar daaruit volgt niet, dat die Grieksche verhalen naar de Hebreeuwsche bloot gevormd en van dezelve ontleend waren. Het zou ook, mijnes inziens, zeer bezwaarlijk te bewijzen zijn, dat de oude Grieken de heilige boeken der Hebreërs gekend en gebruikt hebben. (*)

DE

(*) Maar zouden zij niet door overlevering, als volksverhaal, hiervan eenige kennis hebben kunnen krijgen? Zoo althans hoorde NAÄMAN van ELISA, naar 2 *Kon.* V: 2, 3.

Aanm. van de *Redactie.*

MET JEZUS ALLES, ZONDER HEM NIETS.

Bespiegeling.

Dagen en uren verdwijnen. Met onbegrijpelijke snelheid vliegt het leven daar heen! Waar is de sterke teugel, welke met reuzenkrachten de vaart der minuten terug houdt? IJdelheid der ijdelheden! overal, waar 't sterflijk oog zich wendt. In des levens teederste kiem, in elke verschijning op aarde, ligt de prikkel des doods — Geboren worden en sterven is slechts één! Eeuwig leven! waar vindt men u? Gij onsterflijke zielenvreugde! Onverstoorbaar levensgenot! Gij Hemelsche levensbron! Licht en zalving des sterflijken levens! Waar vindt mijn hart u?

JEZUS CHRISTUS alleen, is de bron des eeuwigen levens!
Dood is alles zonder Hem; in Hem het eeuwige leven;
Voor den sterflijken mensch, eene reine zalige volheid.
Laat de aarde vergaan, de Hemel verdwijnen:
JEZUS CHRISTUS leeft, en eeuwig leven de Zijnen,
Die wel op donkere wegen wandelen; maar niet vreezen,
Wetende dat het woord des Heeren Ja en Amen is.

Jes. XLI: 10, *Joh.* XIV: 19c.

Januarij 1842. R.

DE

DE

AANVRAGEN

TOT

LIEFDADIGE EINDEN.

Het was een heldere koude avond in het laatst van December, toen de Heer A. uit zijn kantoor zich naar huis begaf, om de genoegens van een vrolijk kolenvuur en van een gemakkelijken armstoel eens regt te genieten. Hij verwisselde zijne naauwsluitende laarzen voor wijde pantoffels, wikkelde zich in zijn kamerjapon, en toen, achter in zijn stoel leunende, keek hij met tevredenheid in het vuur en op den schoorsteen. Zijn voorhoofd echter was wat betrokken, wat kon daarvan de reden zijn? Om de waarheid te zeggen, was er dien namiddag een agent van een der voornaamste liefdadige instellingen op zijn kantoor gekomen, en had er sterk bij hem op aangedrongen, dat hij zijne inschrijving van het laatste jaar zou verdubbelen, zijn aandrang verontschuldigende met verschillende redenen en opgaven, waartegen hij niets wist te zeggen. Hij had er zich echter van weten af te maken. En nu er weder over denkende, zeide hij tot zich zelf: ik geloof, dat de men-

menschen denken, dat ik het geld maar uit de mouw kan schudden. 'Dit is nu al de vierde liefdadige instelling, waarvoor ik dit jaar verzocht ben, mijne inschrijving te verhoogen, en dat, terwijl ik zulk een duur jaar gehad heb; dit huis, dat ik heb laten verbouwen en vernieuwen, nieuwe kleeden, gordijnen, ja, alles bijna is vernieuwd moeten worden. Ik begrijp waarlijk niet, hoe ik één Cent meer voor liefdadige instellingen zou kunnen uitgeven. En dan, die rekeningen voor mijn zoon en mijne dochter, die zeggen, dat zij, nu wij in een zoo fraai huis wonen, veel meer noodig hebben: — waarlijk, ik weet niet, of ik dat verbouwen liever niet nog wat had moeten uitstellen! En de Heer A. keek onpleizierig naar boven en naar beneden, en in het vuur en op de keurige haardstede, en hij was vermoeid en slaperig, en werd nu regt warm, zijne oogen vielen van zelf toe, en hij geraakte in slaap.

Nu droomde hij, dat er aan zijne deur getikt werd, dat hij die opende, en een eenvoudig armelijk man voor hem stond, die met eene bijzonder zachte en liefelijke stem hem een onderhoud van eenige oogenblikken verzocht. De Heer A. liet hem binnen komen, en gaf hem een stoel bij het vuur. De vreemdeling zag opmerkzaam in het vertrek rond en bood toen den Heer A. een papier aan. »Het is," zeide hij, »uwe inschrijving van voorleden jaar voor het Zendelinggenootschap; gij weet te goed, dan dat ik het

u thans zou herhalen, de menigvuldige behoeften van hetzelve; ik kom, om u te verzoeken of gij dezelve niet eenigzins wilt vermeerderen."

Dit verzoek was op denzelfden zachten en bedaarden toon gedaan, als hetgeen de man het eerst gezegd had, maar, waarom wist hij niet, de Heer A. was toch meer verlegen tegenover dezen eenvoudigen en bescheiden verzoeker, dan hij ooit vroeger geweest was. Hij zweeg eenige oogenblikken, totdat hij eindelijk, met eene stamelende en bevende stem, dezelfde verschooningen te berde bragt, die hij dien eigen namiddag met zooveel zelfvertrouwen had ontwikkeld; de dure tijden, de moeijelijkheid om aan geld te komen, zijn groot huisgezin, de onkosten aan zijn huis enz.

De vreemdeling zag bedaard de fraaije kamer, met zoovele prachtige en elegante meubels rond, en zonder iets te antwoorden, nam hij het papier van den koopman terug, maar bood hem dadelijk weder een ander aan.

»Dit is" voegde hij er bij, »uwe inschrijving voor het Tractaatgenootschap, kunt gij deze niet een weinig verhoogen? — Gij weet hoeveel nut het reeds sticht, hoeveel meer het nog wenscht te stichten, indien welgegoede Christenen slechts eenigzins willen medewerken. — Voelt gij geenerlei aandrang, om die meerdere uitbreiding te bevorderen?"

De Heer A. werd eenigzins verstoord bij dit tweede aanzoek, maar er was iets in de bedaarden

vrien-

vriendelijke handelwijs van den vreemdeling, dat hem bedwong, en hij antwoordde, dat, schoon het hem bijzonder speet, zijne omstandigheden van dien aard waren, dat hij dit jaar onmogelijk zijne bijdragen voor eenige dier liefdadige instellingen kon verhoogen. De vreemdeling nam, zonder iets te antwoorden, het papier terug, maar bood hem dadelijk weder eene inschrijving voor het Bijbelgenootschap aan, en herinnerde hem, in weinige maar duidelijke woorden, de wél bekende behoeften van hetzelve en verzocht hem wederom om zijne jaarlijksche bijdrage iets te verhoogen. De Heer A. werd ongeduldig. »Heb ik u niet gezegd" riep hij eindelijk uit, »dat ik *niets meer* aan een van die genootschappen doen kan, dan ik voorleden jaar deed? Het schijnt wel, dat er tegenwoordig geen eind komt, aan al die aanmaningen en verzoeken. Eerst bestonden er slechts drie of vier zulke genootschappen, en de bijdragen voor elk derzelve waren laag gesteld; — nu, komen er bijna dagelijks nieuwe genootschappen bij; alle spreken mij en een ander aan om bijdragen, en alle, als wij eens gegeven hebben, komen een volgend jaar om het dubbele, het driedubbele of vierdubbele onzer inschrijvingen, zoo doende, zou men nooit aan het eind komen: beter is het welligt, om maar in eens af, met alles op te houden."

De vreemdeling nam het papier terug, stond op en den Heer A. strak aanziende, sprak hij met eene

eene zieldoortrillende stem: »Een jaar geleden, in den nacht, toen gij vreesdet, dat uwe dochter stervende lag, kondt gij van zielsangst geen oog sluiten: — Wien riept gij toen aan, dien ganschen nacht?"

De koopman sprong verschrikt op; er scheen eene verandering te zijn gekomen in de geheele gedaante van zijnen bezoeker, wiens oog kalm ernstig en doordringend op hem gevestigd was, en wiens blik hem met vrees en onderwerping vervulde. — Hij viel weder terug in zijn stoel, bedekte zijn gelaat met beide handen, maar antwoordde niet.

»Vijf jaren geleden" hernam de vreemdeling, »toen gij op den oever des doods waart, en dacht, dat, indien gij toen stierft, gij een onverzorgd huisgezin en hulpelooze kinderen zoudt achterlaten, herinnert gij u, hoe vurig gij toen badt, en wie u toen uitredde?"

De vreemdeling hield even stil, om op antwoord te wachten, maar er was een doodelijk stilzwijgen. De koopman boog zich nog dieper neder, als een, die het hoofd niet meer durft opheffen, en klemde zijne handen nog vaster voor zijn aangezigt.

De vreemdeling trad hem eene schrede nader, en zeide op zijnen vorigen zachten en indrukwekkenden toon: »Herinnert gij u, vijftien jaren geleden, *dien tijd*, toen gij zoo ellendig, zoo twijfelend en hopeloos waart, toen gij dagen en nachten door-

bragt

bragt in het gebed, toen gij de geheele wereld hadt willen geven voor één uur zekerheid, dat uwe zonden u vergeven waren — wie luisterde, wie verhoorde u toen?"

»Het was mijn God en mijn Heiland," barstte eensklaps de koopman, met het ootmoedigst berouw vervuld, uit; »ja zeker, Hij was het."

»En heeft Hij zich ooit beklaagd, dat Hij zoo dikwijls door u werd aangeroepen," vroeg de vreemdeling op een toon van zacht verwijt. »Zijt gij," voegde hij er bij, »gereed, om heden te beginnen, niets meer van Hem te vragen, indien Hij van Zijnen kant u ook niets meer voor uwe medemenschen laat vragen?"

»Neen, nooit, nooit!" riep de geheel verootmoedigde koopman uit, terwijl hij zich aan de voeten van den vreemdeling wilde werpen, maar tegelijk verdween de gedaante, en hij ontwaakte uit zijnen droom, beangst, gejaagd en verootmoedigd.

»O mijn God en Heiland!" riep hij uit, »wat heb ik gezegd en gedaan? Neem alles, neem elk gedeelte van het mijne! Wat beteekent alles, wat ik heb, bij hetgeen Gij voor mij gedaan hebt!"

New-York, Intelligencer.

HOE MEN IN GROOTE VERLEGENHEID GERAKEN KAN.

Een Predikant, behoorende tot het getal dergenen, die, bij de godsdienstoefeningen, van de

Evan-

Evangelische Gezangen alleen maar gebruik maken, omdat de kerkelijke wet hen er toe verpligt, deed, bij gelegenheid der huisbezoeking, aan een lid zijner Gemeente de vraag, waarom hij niet getrouwer ter kerke kwam? De man zeide, dat hij wel ter kerke ging, maar meestal in eene naburige Gemeente. De Predikant, naar de reden hiervan vragende, kreeg tot antwoord: »*omdat gij ons een' kost opdischt, dien gij zelf niet wilt eten;*" en, hiervan nadere opheldering verlangende, vernam hij deze naïve, hem beschamende, woorden uit den mond des eenvoudigen landmans: »*de Gezangen zijn goed, of niet goed. Zijn ze goed, dan moest gij ze niet met verachting behandelen; zijn ze niet goed, dan behoordet gij ze ons niet te laten zingen.*"



OPMERKELIJKE BEWARING IN EEN DREIGEND GEVAAR.

Bij de lezing der gewijde Schrift, zal menig mensch, tot versterking van zijn wankelend geloof, de wonderen van vroegere dagen terug willen zien, ofschoon hij ook schaamrood wordt bij de lezing der woorden: *zalig zijn zij, die niet gezien en nogtans zullen geloofd hebben.* Hij zoekt daarom in de natuur, in de oorzaken en uitwerkingen, die hij opmerkt, in den loop van alle aardsche dingen Gods aanwezen op te merken, maar — ziet

ziet zoo dikwijls voorbij, ofschoon hij het als met de handen tasten kon, hoe zigtbaar, ja! soms wonderbaar God hem al bewaard en gered heeft, hoe Hij zijne lotgevallen bestuurt en regelt, en hem naar den hemel leiden zal, als hij maar volgen en gehoorzamen wil. Het is waar, dikwijls hooren wij ons toeroepen, bij het behoud uit eenig gevaar: dat was eene goddelijke bewaring; maar, ach! men bezigt deze uitdrukking zoo dikwijls als een sleurwoord; — men zegt het zoo vaak, zonder dat men eigenlijk het kennelijke dier goddelijke bewaring opmerkt. O! indien iedere grijsaard eens een blik op de afgelegde levensbaan terug sloeg, en diep indrong in het opsporen der oorzaken van zoo vele bewaringen en uitreddingen, hij zou u toeroepen: dat alles was kennelijk Gods hand. Hoe dikwijls toch was niet eene enkele gelukkige gedachte, die, bij eenig nadenken, eigenlijk niet uit hem zelven kwam, de oorzaak, waardoor zijn levensloop eene geheel andere rigting kreeg, dan het zich eerst liet aanzien. Meermalen is het hem gebeurd, dat hij, bij eene opwelling van eene of andere zondige neiging, die hem deed wankelen, gevallen zou zijn, ware hij daarvan niet terug gehouden door de ernstige vermaning zijns Leeraars, die juist ter regter tijd zijne hoorders tegen dat kwaad vermaande. Op een' anderen tijd bleef hij bewaard door struikelblokken, die, als bij toeval, hem in den weg lagen en hem in de uitvoering van een boos opzet of

zon-

zondige neiging verhinderden. Vraag het den grootsten booswicht, of het hem wel ooit aan waarschuwingen en vermaningen ontbroken heeft, hij zal u, zoo hij zulks wil, zeggen, dat hij willens en wetens gevallen is. Dit alles neemt evenwel niet weg, dat er veel gebeurt, waarin wij het Godsbestuur niet begrijpen kunnen, hoezeer wij ook weten, dat enkel liefde en wijsheid zijne daden regelt. Wie het Godsbestuur in den mensch wil leeren kennen, hij leze STILLINGS *Leven*; — GORDE, *De goddelijke Voorzienigheid werkzaam in de lotgevallen der menschen*, en SALTZMANS *Meester Pappel*. Ik zal er den Heer altijd dankbaar voor zijn, dat ik dezelve in mijne jeugd gelezen heb, want ik heb er God uit leeren kennen en vereeren. Uit de duizende gevallen uit mijn leven, waarin ik Gods hand opmerkte, wil ik u een enkel geval mede deelen, bij hetwelk, hoe schijnbaar eenvoudig deze gebeurtenis ook zijn moge, de grootste godverzaker toch op het minst de schouders zou ophalen, zoo men hem vroeg, of dit ook toeval ware.

Het is nu vijf jaren geleden, dat mijn toenmalig eenjarig jongske gespeend werd. Mijne vrouw heeft daarbij de gewoonte het kind van de borst af te wennen, zonder dat zij het daarom behoeft te verlaten, of dat het aan anderen toevertrouwd moet worden. Dit baart haar evenwel een' onrustigen nacht of drie; en alzoo ik haar daarin niet helpen kan, slaap ik bij zulk eene gelegenheid in een ander

vertrek. In dit vertrek, eene opkamer zijnde, is een hoekraam, op welke het lamp- of kaarslicht in onze woonkamer valt, zoodat men op de opkamer aan het afschijnsel op het glasgordijn kan zien, of er in de woonkamer licht brandt. Alzoo ons gezin verscheidene leden telt, en mijne vrouw meid noch naaister houdt, gebeurde het dikwijls, dat mijne twee oudste dochters, destijds beiden nog in huis, een paar uurtjes van de nachtrust besteedden aan naaiwerk, wanneer het door het maken van een kleedje of iets dergelijks wat over de hand liep. Meermalen had dit plaats, en nimmer kwam het mij in de gedachten er aanmerking op te maken; integendeel het droeg mijne goedkeuring weg. Op zekeren avond dan, dat ik bij deze gelegenheid op de opkamer sliep, had het voorval plaats, dat schijnbaar eenvoudig, toch hoogst merkwaardig was. Ik was naar bed gegaan; gewoonlijk ben ik daarin de eerste, dewijl ik ook de eerste uit het bed ben. Ongeveer een klein uur zal ik geslapen hebben, toen ik wakker werd, hetgeen mij hoogst zeldzaam gebeurde. Schijnbaar toevallig sloeg ik de oogen naar het hoekraam, aan hetwelk ik bemerkte, dat het licht in de woonkamer nog brandde, en geloofde dus dat mijne kinderen nog opzaten. Wat nooit gebeurd was, gebeurde nu: in plaats van mij op de andere zijde te werpen en in te slapen, stond ik in een knorrigen luim op, liep naar het raam, tikte aan hetzelve, en riep mijne kinderen toe.

dat

dat zij naar bed zouden gaan, dewijl mij dit lang opzitten begon te vervelen. Maar op mijn getik en geroep kreeg ik geen antwoord: ik liep dus naar beneden en — verbeeldt u, hoe ik ontstelde: de tafel stond in brand. Van mijne huisgenooten, die op mijn geroep weldra bij mij waren, om mij in het blusschen te helpen, vernam ik een en ander, waaruit ik de oorzaak al spoedig begreep, die zeer eenvoudig was: een half uur na mij waren zij ook naar bed gegaan: ieder had zijne nachtblaker reeds in zijne slaapkamer gebragt, toen de laatste, de kamer uitgaande, daardoor geen domper had, en, de walm van eene dikke kaars in de slaapkamer niet willende hebben, de kaars onderste boven in de kandelaar stak en de kamer verliet. De kaars, eene platte vier, wat dik zijnde, was er uitgevallen, eer zij uit was, en geheel versmolten; de vlam van de geheele pit in de lengte ontwikkelde zich reeds meer en meer, en zou na weinige oogenblikken het servet, waarop het avondeten gestaan had, aangestoken hebben; welk servet in aanraking kwam met het gordijn van het raam, waarbij de tafel stond. Op den zolder boven de tafel lagen meer dan een honderdtal takkebosschen. Als men nu weet, dat vier mijner kinderen niet hadden kunnen ontkomen, zonder dit vertrek door te gaan, kan men ligtelijk begrijpen voor welk verschrikkelijk onheil wij bewaard werden. Er was reeds een gat in de tafel gebrand grooter dan mijne hand, en een

paar duim diep; eenige oogenblikken later, — en ons leed was niet te overzien geweest. Wij werden echter bewaard, — bewaard op eene wonderdadige wijze! Hoeveel moest hier toe niet zamenloopen! Waarom werd ik juist nu na een uur slapens wakker? Wie had het mij ingegeven, om heden de portebrisé van de alkove, waarin mijne slaapplaats was, open te zetten, waardoor ik juist een vrij gezigt op het hoekraam had? Waarom zag ik wakkerwordende juist naar het raam? het licht toch viel mij niet in de oogen, en was, zoo als altijd, flaauw zigtbaar. Waarom was ik juist heden zoo grillig om mijne kinderen te vermanen naar bed te gaan? des winters toch hadden zij mij meermalen gehinderd, wanneer zij in de winterkamer, die tevens tot mijn slaapvertrek diende, langer op bleven zitten; nu althans hinderden zij mij niet. Neen! geen blind toeval doet zoo vele dingen zamenloopen: dat was Gods vinger. De betweter zou u toe kunnen voegen: waartoe dat alles vereenigd ter uwer bewaring? daartoe was het immers genoeg, dat de kaars was uitgegaan; maar zoude die dwaas dan in zijne verblinding niet weten, dat ook God onze onderwijzer is, die ons dagelijks zulke krachtige lessen geeft, als wij maar leeren willen. Hier toch hadden wij, om de brandende tafel staande, er eene treffende proeve van: het was niet genoeg, dat ons geleerd werd voorzigtig te zijn met vuur en licht, door welke zoo vele onheilen ontstaan, gelijk de dagbladen ons

ons dagelijks doen lezen; neen! wij moesten Gods vaderhand ook opmerken, die waakt als de mensch slaapt; wij moesten dáár met verbazing en in stille bewondering opgetogen, Gods zigtbare bewaring bij zulk een dreigend gevaar erkennen, om in heiligen eerbied voor zoo veel liefde en goedheid aanbiddend neder te knielen voor Hem, die zelfs uit liefde voor de wereld Zijnen eigenen Zoon niet gespaard heeft, maar Hem voor ons heeft overgegeven, opdat wij door Hem eene eeuwige gelukzaligheid kunnen deelachtig worden. — O, onpeilbare liefde Gods!

Purmerende, 1842. G. VAN SANDWIJK.

HET BOEK DER DWAASHEID.

ALPHONSUS V, bijgenaamd *de Grootmoedige*, was een der uitmuntendste Vorsten onder de vele geleerde en bekwame Koningen, die den troon van *Arragon* bezeten hebben. Na den dood zijns Vaders, in 1416, erfde hij de kroon van *Arragon*, en na het overlijden van JOHANNA II, Koningin van *Napels*, die hem tot Zoon aangenomen had, ook de hare in 1435, ofschoon hij echter de laatste met het zwaard in de hand eerst in 1442 verkreeg. Hij vereenigde alzoo de rijken van *Spanje*, *Napels* en *Sicilië*. PRENATUS, die hem de kroon van *Napels* betwist had, vlugtte intusschen naar *Frankrijk*, waar men hem begiftigde

met de titels van Koning van *Napels* en *Sicilië*, van *Jeruzalem*, van *Arragon*, van *Valencia*, van *Majorka*, Hertog van *Lotharingen* en *Bar*, terwijl hij over geen voet gronds van dat alles te bestieren had. — Toen men ALPHONSUS eene lijst aanbood der edellieden, die eene zamenzwering tegen hem gesmeed en het op zijn leven toegelegd hadden, verscheurde hij dezelve, zonder ze eens in te zien. De oorlog voerde hij met menschelijkheid. Ook was hij een voorstander van kunsten en wetenschappen, en lokte de geletterden en kunstenaars, die uit *Konstantinopel* verdreven werden, naar zijn rijk. Van spilzucht en verkwisting was ALPHONSUS echter niet vrij te pleiten, en hij offerde aan fraaije paarden en rijtuigen belangrijke sommen op.

Eens reisde er zeker Geestelijke door *Napels*, die voor een geestig en vrolijk man gehouden werd, en een boek bij zich droeg, waarin hij alle dwaasheden der grooten zorgvuldig opteekende. ALPHONSUS hoorde niet van dezen man spreken, of hij gevoelde neiging, om den zonderlingen Geestelijke met zijn *Boek der dwaasheid* te zien; hij liet hem bij zich komen. »Ik ben nieuwsgierig te weten," zeide ALPHONSUS, »of ik ook in uw boek sta aangeteekend." — »Ik wil het wel eens nazien," antwoordde de Geestelijke, die het boek opende en doorbladerde, »o, ja! hier vind ik iets: »eene dwaasheid van Koning ALPHONSUS: »»hij heeft een Moor van zijn hof met 12000

»»Gul-

SCHOOL-NIEUWS.

OOTMARSUM.

Op den 5den Julij 1842 had alhier, in tegenwoordigheid van H.H. Curatoren der Latijnsche school, het gewoon Examen plaats, hetwelk voldoende blijken opleverde, van de vorderingen, welke de leerlingen in de verschillende vakken van onderwijs, sedert het laatst gehouden onderzoek, gemaakt hadden. Na den afloop van het Examen, gingen van de benedenste tot de bovenste orde der vijfde klasse over; G. TIJTHOFF, J. TEN POL en I. TEN POL; terwijl A. DINCKGREVE en J. C. H. NIEGEMAN, van de benedenste orde der zesde klasse tot de bovenste orde bevorderd werden.

APPINGEDAM.

Den 6den Julij. Heden is op het Raadhuis alhier het Examen gehouden der leerlingen van de Latijnsche school. Hetzelve geschiedde voor H.H. Curatoren, in tegenwoordigheid van vele geletterden. Na den afloop van dit Examen had er promotie plaats in het koor der Nicolaïkerk der Hervormden. De Heer Mr. B. TEN BRINK, Rector dezer school, beklom vooraf het spreekgestoelte, en hield eene prolusio *de perpetuis antiquarum literarum virtutibus*. Vervolgens sprak G. C. P. POELMAN, op gepasten toon, eene door hem zelven gemaakte Latijnsche oratie uit, *de Leonida Spartanorum rege fortissimo*, onving een' prijs en werd met nog drie andere verdienstelijke jongelingen, J. MARISSEN VAN LOON, wien een loffelijk getuigschrift werd toegereikt, P. ALTING MEES en N. L. REIJNDERS, met grooten lof van de school ont-

ontslagen en bekwaam geoordeeld, om tot het Akademisch onderwijs te worden toegelaten. Daarna werden bevorderd, van de derde naar de tweede klasse: E. VAN LOON; van de vierde naar de derde: A. L. POELMAN, welke bij die gelegenheid den prijs erlangde en daarvoor zijne *gratiarum actio* deed; van de vijfde tot de vierde klasse: R. REIJNDERS, en van de zesde naar de vijfde: H. D. C. CLEVERINGA, D. HEFTING, J. V. C. WICHERS en R. J. P. MULLER, van welke laatste met loffelijke getuigschriften werden vereerd: H. D. C. CLEVERINGA, D. HEFTING en J. V. C. WICHERS.

Eindelijk wenschte de Rector de ontslagene leerlingen met hunnen zoo wel volbragten schoolcursus geluk; gaf hun voor het Akademie-leven eenige noodige wenken, nuttige lessen en gepaste vermaningen, en sloot vervolgens deze letterkundige plegtigheid.

ALKMAAR.

Den 11 Julij 1842 had, in de Kapelkerk binnen deze stad, de jaarlijksche promotie der leerlingen van de Latijnsche scholen plaats. Na eene korte aanspraak van den Rector tot opening, beklom P. VAN WAAS, op de hoogste klasse den predikstoel en hield eene redevoering: *De claro nomine Batavorum*, wordende vervolgens met eenen prijs begiftigd. — Voorts hebben onderscheidene bevorderingen plaats gehad, zijnde J. VAN LEEUWEN van de tweede tot de hoogste klasse overgegaan, met eenen prijs; J. H. VAN FOREEST VAN DER PALM, van de derde tot de tweede klasse met een' prijs; M. E. VAN DER MEULEN van de hoogste orde der vijfde klasse, naar de derde klasse met een' prijs en L. J. VAN FOREEST en D. F. VAN LEEUWEN van de hoogste orde der vierde, mede naar de derde klasse; L. A. VAN DER MEULEN van de hoogste orde der

der vijfde, naar de hoogste orde der vierde klasse; M. A. KLUPPEL met een prijs, alsmede P. F. PETERS van de benedenste orde der vijfde, tot de benedenste orde der vierde klasse; F. SCHUT van de benedenste orde der zesde klasse, tot de benedenste orde der vijfde klasse met eenen prijs; en J. T. BOOGAARD van de benedenste orde der zesde klasse, tot de bovenste orde dier klasse. — De leerlingen, die met prijzen begiftigd zijn, hebben voor dezelve hunnen dank aan H.H. Curatoren betuigd. Hierna is nog, voor de Geschiedenis, een prijs toegelegd aan D. F. VAN LEEUWEN. Wijders is namens Curatoren *met lof* tot de Akademische lessen bevorderd: P. VAN WAAS, waarvan hem het diploma is uitgereikt; zijnde eindelijk door den Rector, de talrijke opgekomen schaar, opgeluisterd door de tegenwoordigheid van H.H. Burgemeester en Wethouders dezer stad, en vele aanzienlijken, dank betuigd voor derzelver belangstelling in deze plegtigheid, die met orgelmuzijk, hetwelk zich vooraf en tusschen beide had doen hooren, is besloten.

AMERSFOORT.

Den 12den Julij 1842. Nadat, in de afgeloopene maand, de leerlingen aan deze stads Latijnsche school, bij het toen gehouden Examen aan Heeren Curatoren derzelve school, hadden doen blijken, welke vorderingen door hen gedurende den afgeloopen halfjarigen cursus, zoo in de Latijnsche en Grieksche talen, als in de Wiskunde, en daarmede verbondene vakken van onderwijs, waren gemaakt; had op heden de plegtigheid der Promotie en Prijsuitdeeling plaats.

Dit aan de Letteren gewijd feest, werd geopend door den zeer Geleerden Heer J. A. C. VAN HEUSDE, Rector der school, met eene verhandeling

de

de Prodici Sophistae fabula. Hierna werd het spreekgestoelte beklommen door den verdienstelijken jongeling F. MEYJES, die eene door hem zelven gestelde redevoering hield, *de prudentia Ciceronis in reprimenda conjuratione Catilinaria*, en, met kostbare boekgeschenken begiftigd, tot het bijwonen der Academische lessen werd bevorderd.

De plegtigheid van den dag werd voortgezet door de overwinnaars op de verschillende klassen, als: P. M. VAN HOORN, H. C. G. SCHYVLIET, P. J. VAN DER HOEVEN, J. C. LEINWEBER, C. A. HARDERWIJK, J. P. BRUNING, C. H. VAN VLOOTEN, W. A. ROOVERS, E. DE JONG, W. HUBERS, C. N. DE WILDE en P. VAN DOORN.

Vervolgens overgegaan zijnde tot het beloonen dergenen, die in de Wiskunde en daarmede verbondene wetenschappen het meest hadden uitgemunt, werden gelijke boekgeschenken uitgereikt aan: P. M. VAN HOORN, H. C. G. SCHYVLIET, W. HUBERS, J. C. LEINWEBER, C. H. VAN VLOOTEN en E. DE JONG: alle welke jongelingen met gepaste vrijmoedigheid in Latijnsche en Nederduitsche versmaat aan Heeren Curatoren, voor de ontvangene bewijzen hunner goedkeuring, den hartelijksten dank betuigden.

Dit aan de Letteren gewijd feest, met een zeer aanzienlijk auditorium vereerd, werd, even als het begonnen en bij tusschenpoozen vervangen was, met fraai Orgelmuzijk besloten.

DELFT.

Ten gevolge van het, op den 10den Junij gehouden, Zomer-Examen, werden met vereerende getuigschriften bekroond: *voor de oude Talen en Letterkunde:* G. J. VAN DER ROER (van *Naaldwijk*), G. N. BONGA (van *Rotterdam*), P. M. J. KAMERLING en G. M. VORSTMAN; *voor de nieuwe Talen en Let-*

Letterkunde, dezelfde kweekelingen met N. J. OVERVOORDE; *voor de Geschiedenis* enz. N. J. OVERVOORDE en P. M. J. KAMERLING; *voor de Wiskunde:* P. M. J. KAMERLING en S. N. BONGA; *voor alle genoemde leervakken:* G. P. AUGUSTIJN en A. M. VAN STIPRIAAN LUÏSCIUS.

Het examen werd, op den 13den Junij, door de openbare bevordering en prijsuitdeeling gevolgd. Tot de Academische lessen werden bevorderd: J. W. C. BLANCHENAY en M. A. WIJNAENDTS, beide *summa cum laude*, en W. C. JANSEN, *cum laude*. De eerste sprak: *de virtutis praeceptis in Horatii carminibus ubivis obviis*, de tweede: *de Dictatura Romana;* de derde: *de Musices in sodalitio Pythagoreo usu*. Deze allen, alsmede G. J. VAN DER ROER, C. W. C. LOREYN (van *Schipluiden*), G. P. AUGUSTIJN, N. J. OVERVOORDE, S. N. BONGA, T. M. J. KAMERLING, A. M. VAN STIPRIAAN LUÏSCIUS en G. M. VORSTMAN, werden met boekgeschenken vereerd; W. F. THOOFT ontving een loffelijk getuigschrift, dewijl hij nog maar weinige weken het Gymnasium had bezocht.

De nieuwe Cursus werd op den 26 Julij aangevangen met het onderzoek naar de wijze, op welke de leerlingen, gedurende de groote vacantie, hunnen tijd hadden besteed. Overeenkomstig de op deze aangelegenheid bestaande bepalingen, ontvingen G. J. VAN DER ROER, G. P. AUGUSTIJN en S. N. BONGA, getuigschriften van *den hoogsten lof;* P. M. J. KAMERLING, N. J. OVERVOORDE en G. M. VORSTMAN getuigschriften van *grooten lof*, en W. F. THOOFT een getuigschrift van *lof*.

OLDENZAAL.

Nadat op den vorigen dag het gewone halfjarige Examen der Latijnsche schooljeugd had plaats gehad, werd alhier, op den 12den Julij l.l., in de Ge-

Gereformeerde Kerk, de jaarlijksche Promotie en Prijsuitdeeling gehouden, ter bijwoning van welke plegtigheid zich eene aanzienlijke menigte van toehoorders verzameld had. De Rector J. WEELING, den predikstoel beklommen hebbende, hield eene korte voorafspraak en bevorderde vervolgens tot de Academische lessen, de twee verdienstelijke jongelingen HELLEGONDUS IDANUS HELDERMAN en JOHANNES POL, die daarna achtervolgens de door hen zelven vervaardigde redevoeringen hielden, de eerste, *de Tacito, Romanorum historico praeclarissimo*; de tweede, de *Tito Vespasiano*. Beide deze jongelingen hadden, eer zij den predikstoel beklommen, uit handen van H.H. Curatoren, ieder eenen prijs ontvangen, voor welken zij, aan het einde hunner redevoeringen, hunnen hartelijken dank betuigden. — Voorts hadden nog de navolgende bevorderingen plaats. Van de tweede tot de eerste klasse werden bevorderd: ALBERTUS WUBBELS en STEPHANUS JOHANNES JOZEPHUS NIEUWENHUIS, de eerste met eenen prijs; van de derde tot de tweede klasse: JOHANNES WISSINK en THEODORUS HENDRICUS WEELING, de eerste met eenen prijs; van de vijfde tot de vierde, HENDRICUS THEODORUS WILHELMUS WILLEMSEN en BERNARDUS JOHANNES JOSEPHUS ESSINK, beide met prijzen. Hierna werden nog vereerende getuigschriften uitgereikt; voor de Wiskunde aan J. POL; voor de Geschiedenis en Fabelkunde, aan: S. J. J. NIEUWENHUIS; voor de Aardrijkskunde aan: J. H. WEELING. — Alle de met prijzen begiftigde jongelingen, volvoerden met zeer vele bevalligheid aan H.H. Curatoren hunne *Gratiarum actiones*.

Aangenaam was het ook in het bijzonder aan H.H. Curatoren en verdere aanwezigen, heden voor het eerst de vrij talrijke klasse des Praecep-

tors

tors aan het schoolfeest deel te zien nemen, daar volgens de verordening van Zijne Excellentie den Heere Minister van Binnenlandsche zaken, d.d. 15 Februarij l. l. N°. 108, in gevolge magtiging van Z. M. de Koning, onze van ouds her zoo beroemde Latijnsche scholen, in een Gymnasium herschapen waren en daarbij aan den Heer J. HELDERMAN, onder den titel van Praeceptor, het onderwijs in de levende talen was opgedragen. Ook den vorigen dag hadden deze nieuwe leerlingen, bij het Examen, reeds eenige proeven hunner vorderingen gegeven; doch wegens den nog korten duur van het bestaan dezer nieuwe inrigting, waren H.H. Curatoren nog niet in de gelegenheid geweest, de noodige schikkingen te beramen, om ook aan de leerlingen der nieuwe klassen, de vereischte prijzen en getuigschriften uit te reiken; iets, hetwelk in het vervolg, even als bij de overige klassen, zal ten uitvoer gebragt worden, en waardoor als dan H.H. Curatoren hopen en vertrouwen, dat een nieuw tijdperk van bloei voor onze scholen een aanvang zal nemen.

Na de uitdeeling der getuigschriften, sloot de Rector, onder gepaste aanspraken en dankbetuigingen, dit schoolfeest, hetwelk, behoorlijk door Orgelmuzijk afgewisseld, tot genoegen van alle aanwezigen, een einde nam.

ZÉVENAAR.

Den 14den Julij 1842. Heden had alhier het jaarlijksche Examen plaats van de leerlingen der Latijnsche school. Nadat allen voldoende blijken hunner vorderingen gegeven hadden, werd de verdienstelijke jongeling C. TH. KOCH, van *Valburg*, *summa cum laude*, tot de Akademische lessen bevorderd. Hoewel hier gewoonlijk geene prijzen worden uitgedeeld, zoo meenden echter Heeren Cu-

Curatoren dezen veel belovenden kweeking onzer school niet te mogen laten vertrekken, zonder hem een fraai boekgeschenk te hebben vereerd, ten bewijze hunner bijzondere goedkeuring en tevredenheid, en ter herinnering aan zijn verblijf ter dezer plaatse.

HARLINGEN.

Op den 17 Junij dezes jaars, heeft alhier het gewoon halfjarig Examen en de Promotie der Latijnsche schooljeugd, plaats gehad.

Nadat het onderzoek naar de gemaakte vorderingen, in tegenwoordigheid der Ed. Achtbare Regering en Scholarchen, des voormiddags tot genoegen was afgeloopen, geschiedde des namiddags de openlijke Promotie en uitdeeling der Prijzen.

De Rector, de Heer J. M. A. WEYTINGH, opende deze plegtigheid, waarop de verdienstelijke jongeling H. D. DU SAAR, eene door hem zelve vervaardigde redevoering hield: *De Socrate, se coram judicibus defendente, ut fingitur a Platone in Apologia*, welke met bijzonder genoegen werd aangehoord, en de aangenaamste proeve van zijne gemaakte vorderingen opleverde, waarop hij tot de Academische lessen bevorderd, en met een praemium promotionis begiftigd werd, terwijl hem tevens, voor gemaakte vorderingen in de Mathesis, een Prijs werd uitgereikt. Vervolgens werden bevorderd van de tweede klasse naar de eerste: E. M. VAN IJSENDIJK, van de vijfde naar de vierde: G. STINSTRA, H. M. DU SAAR en G. GROENEWEGEN; van de vijfde klasse van de tweede orde, tot de eerste orde: N. BRUINSMA, J. H. GROENEWEGEN en A. D. WALKENHORST; die allen met prijzen begiftigd werden.

Op eene bevallige wijze, betuigden allen hunnen dank, en hiermede eindigde deze plegtigheid,

heid, welke met Orgelmuzijk aangevangen, afgewisseld en besloten werd.

MEPPEL.

Den 18 Julij 1842. Na het afgeloopen Examen des morgens, werd des namiddags de Promotie gehouden, bij welke gelegenheid, na eene voorafrede van den Rector, drie verdienstelijke jongelingen: H. UITERWIJK TUIN, S. JOUSTRA en C. BOLTS; hunne redevoeringen deden, de eerste: *de Eloquentiae studio*, de tweede: *de humaniorum artium usu*, en de laatste: *de magna vi exemplorum*; waarmede zij van deze school afscheid namen, en met aanzienlijke Prijzen begiftigd, naar de Hoogeschool bevorderd werden.

Vervolgens werden nog met Prijzen beschonken de verdienstelijke jongelingen: C. H. RADIJS, E. ROELINK en C. E. CRULL, die hunne dankbetuiging daarvoor met gepaste vrijmoedigheid uitspraken.

Eindelijk zijn tot hoogere klassen bevorderd: B. H. RADIJS, E. ROELINK, J. KNIPHORST, en E. C. TIMMERMAN van den eersten rang derde klasse, tot den tweede rang tweede klasse; C. E. CRULL en K. DE VRIES van den tweeden rang derde klasse, tot den eersten rang van dezelfde klasse.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

EDE, den 21 Aug. 1842. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. A. DETMAR, maakte ons den 31 Julij j. l., bekend, eene wettige en eenparige beroeping ontvangen te hebben, naar de Gemeente van *Schraard*, onder de Klassis van *Harlingen*, en dat hij dezelve eenigen tijd in beraad zoude nemen.

Den 14den dezer berigtte ons zijn Wel Eerw., dat hij zich verpligt had gevonden, voor deze beroeping te bedanken,

Heden verbond hij zich weder aan ons, met eene Leerrede over *Jes.* LII: 7. *Hoe liefelijk zijn op de bergen de voeten desgenen, die het goede boodschapt, die den vrede doet hooren, desgenen, die goede boodschap brengt van het goede, die heil doet hooren, desgenen, die tot Sion zegt: uw God is koning.*

God schenke zijnen zegen over de Evangelieprediking onzes waardigen Leeraars.

HALL vakant. Zie Aug. 1842.

NIJMEGEN.

GENT IN OVERBETUWE. Van hier is verzuimd te melden, dat op den 19 Mei ll., als

Eme-

Emeritus Predikant van *Gent*, *Erlecom* en *Doornenburg*, in het 86ste jaar zijns levens, is overleden de Wel Eerw. zeer Gel. Heer MARTIN CORNEN. Bijna veertig jaren verkondigde hij het woord der zaligheid onder ons, en genoot sedert het jaar 1835, eene eervolle rust. Wij wenschen ons zijne getrouwe Evangelieprediking en zachtaardige lessen en vermaningen, ook na zijn verscheiden, nog tot ons nut te herinneren.

BURGHAREN, 11 Sept. 1842. Ook alhier werd het onverwacht overlijden van onzen hooggeschatten vorigen Leeraar, A. W. M. JONGENEEL, laatstelijk Pred. te *Edam*, en aldaar overleden, den 2 Sept. j. l., met alle deelneming vernomen. Onze tegenwoordige Leeraar, A. A. M. EXALTO D'ALMARAS, bepaalde ons heden, naar *Phil.* II: 29*b*. *Houdt de zulken in waarde*, bij dat overlijden. Hij herinnerde ons de trouw en den ijver, de weldadigheid en belangstelling, door den Overledene ook aan deze Gemeente betoond, en waardoor hij regtmatige aanspraak op hare waardering zich verworven had. Hij wekte ons op, om de nagedachtenis van den Ontslapene, alsmede het vele goede, dat hij ook hier gewerkt heeft, en de lessen en vermaningen in waarde te houden, ook ons zoo dikmaals op het gemoed gedrukt; en spoorde ons alzoo aan, om, ziende de kortstondig- en wisselvalligheid van het aardsche leven, zóó te leven, dat ook velen uit ons, mogten het allen zijn! zijne kroon en blijdschap waren, in den dag der toekomst.

NIJMEGEN. Zie Aug. 1842.

ZUTPHEN.

BORCULO, den 4 Sept. 1842. Door Zijne Majesteit den Koning, is tot Pred. dezer Gemeente

benoemd, en ten gevolge hiervan, kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. H. COLDEWEY, Pred. te *Heemse*, welke deze beroeping, onder inwachting der noodige kerkelijke approbatie heeft aangenomen.

ZUTPHEN. Zie Mei 1842.

BOMMEL.

OPHEMERT. Zie Aug. 1842.

HARDERWIJK.

DOORNSPIJK, 7 Sept. 1842. Ter vervulling der alhier bestaande vakature is op heden beroepen, Ds. G. VAN DER FLIER, Pred. te *Genemuiden*, nevens wien genomineerd waren, de Heeren W. G. VAN DEN BROEK, te *Harderwijk* en H. SLOTHOUBER, te *Huizen*.

VEESSEN, den 8 Sept. 1842. Na verkregene handopening, tot vervulling der vakature in onze Gemeente, ontstaan door het Emeritaat van Ds. J. VAN ALLEN, kwam de Kerkeraad op den 14 Sept. l.l. bijeen, om, onder voorzitting van den Consulent, J. LOHSE, Pred. te *Vorgten*, eenen nieuwen Leeraar te beroepen, hebbende de Leden van den Kerkeraad, ten dien einde geformeerd het navolgend alphabetisch twaalftal van H.H. Kandidaten:

Z. W. A. BOERS, J. J. DOEDES, Th. Dr.; T. M. VAN DEN HONERT, Th. Dr., F. W. J. KAKEBEEKE, W. H. LINSE, T. LOOTS, A. C. MONTIJN, B. NACHENIUS, Th. Dr., H. OSTI, J. A. K. T. REVEL, H. P. SCHURING, A. VAN ZUUK WAGENAAR.

Hieruit is, met volstrekte meerderheid van stemmen, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer W. H. LINSE, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, die deze beroeping, on-

onder inwachting der vereischte kerkelijke en koninklijke goedkeuringen, in de vreeze des Heeren bereidvaardig heeft aangenomen.

ZUID-HOLLAND.

ROTTERDAM.

BLEISWIJK, 21 Aug. 1842. Had deze Gemeente sints vele jaren den wensch gekoesterd, om eenmaal in het bezit van een Orgel te geraken, thans mogt zij dezen vervuld zien. Door de ruime bijdragen der weldenkenden dezer Gemeente van alle standen werd de Commissie, aan welke de zorg ter daarstelling van een Orgel was opgedragen, tot de uitvoering in staat gesteld.

Het Orgel is vervaardigd door de Heeren Z. VAN DEN BRINK en ZOON, te *Amsterdam*, hetzelve heeft 2 klavieren, een aanhangend pedaal en meest doorloopende registers, als volgt:

Op het Manuaal: Prestant, 8 vt. doorl. Holpijp, 8 vt. doorl. Fluit, 4 vt. doorl. Octaaf, 2 vt. doorl. Mirtuur, 2 sterk bas. Bourdon, 16 vt. doorl. Octaaf, 4 vt. doorl. Quint, 3 vt. doorl. Cornet, 4 vt. 3 stk. disct. Mirtuur, 3 en 4 stk. disct.

Positief of bovenklavier: Bourdon, 8 vt. doorl. Prestant, 4 vt. doorl. Gemshoorn, 2 vt. doorl. Tremblent. Fiool di Gamba, 8 vt. disct. Fluit douce, 4 vt. doorl. Koppel. Ventil.

Het pijpwerk vlug ter spraak, wel geintoneerd en in eene goede harmonie gestemd zijnde, levert gezamenlijk eenen krachtigen toon en een grondig geluid op, terwijl deze juiste en zuivere bewerking, en de zich fraai voordoende kast, den

makers allen welverdienden lof doet verwerven, en hen deswegens ook elders allezins aanbevelingswaardig maakt.

Nadat het Orgel op den voorgaanden dag, door den bekwamen en talentvollen Heer J. B. BREMER, Organist der Luth. Kerk te *Rotterdam*, geëxamineerd en ten volle goedgekeurd was, werd het heden door onzen Leeraar, J. F. LANTZENDÖRFFER, godsdienstig ingewijd.

De Gemeente van *Ps.* C het 1 en 4 vers zonder Orgel gezongen hebbende, werd hetzelve, na eene gepaste voorafspraak, in het voorgebed, Gode en den Verlosser eerbiedig opgedragen, terwijl onmiddelijk daarop de liefelijke orgeltoonen onze stemmen begeleidden, bij het zingen van *Gez.* III : 1, 3, 6. Onze Leeraar had tot Tekst gekozen, *Ps.* CL : 4*b*. *Looft den Heer met snarenspel en orgel.* Ons naar aanleiding hiervan aantoonende, hoe het ons betaamt den Heer steeds te loven en te verheerlijken, maar tevens hoe deze verheerlijking verhoogd wordt door eene doelmatige begeleiding van de schoone orgelmuzijk, waarna ons de waarde van een welbespeeld en voortreffelijk vervaardigd orgel, in onderscheidene proeven zeer doelmatig is gebleken, door het zingen van verschillende Psalmen en gezangen.

Dankbaar voor het voorregt, waarin wij van nu áf aan deelen, wenschen wij dat hetzelve steeds aan het doel zal beantwoorden, en de Gemeente meer en meer stemmen en opleiden tot de verheerlijking van God en den Verlosser.

HOOGVLIET, 21 Aug. 1842. In onze voormiddag-godsdienstoefening, berigtte onze Leeraar, Ds. J. KOOIJ, ons het onverwacht afsterven van eenen onzer vorige Leeraars, [illegible] Wel Eerw. zeer Gel. Heer PIERRE GUILLAUME MARY, in leven laatst Pred. der Hervormde Gemeente van *Zwijndrecht*.

Van

Van het jaar 1794 tot 1797 was de Overledene onder ons een geacht en getrouw werkzaam dienaar in den arbeid des Heeren, en schoon er 45 jaren verliepen, sedert de Ontslapene voor het laatst als Leeraar tot ons sprak van de woorden des levens, nog zijn er onder ons, die zich zijns en zijner lessen en vermaningen herinneren, en weemoedig gestemd zijn bij de mare van zijn verscheiden. Zacht ruste zijn gebeente tot den dag des ontwakens, zijne werken mogen hem volgen bij zijnen God en Zaligmaker, en zijne nagedachtenis blijve ook onder ons in zegening!

De God van alle barmhartigheid, de Man der weduwen en de Vader der weezen, trooste de achtergelatene Weduwe en Kinderen des Overledenen, met den weldadigen troost des Evangelies, en de hope des eeuwigen levens heilige hen allen.

VLAARDINGEN. Hoewel van hier nog geen berigt is ingekomen, zoo kan echter de Correspondent tot de *Boekzaal* melden, dat aldaar, met eenparige stemmen, tot Herder en Leeraar beroepen is, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. M. BERKHOUT, Pred. te *Heinenoord*, die deze beroeping, na ernstig beraad, heeft aangenomen.

ROTTERDAM vakant. Zie Junij 1842.

LEIDEN.

LEIDEN, 17 Aug. 1842. Een onzer Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. FANGMAN, gedacht op heden aan zijne vervulde 25 jarige Evangeliedienst in de Gemeenten van *Hemmen*, *Edam*, *Schiedam*, *Middelburg* en *Leiden*. Hij predikte bij deze, [illegible]r hem belangrijke, gelegenheid over *Hand.* [illegible] 24*b*. *Opdat ik mijn' loop met blijdschap* [illegible]*lbrengen, en de dienst, welke ik van de*[illegible] *Heere Jezus ontvangen heb, en te betuigen het Evangelium der genade Gods.*

Het worde hem gegeven zijnen loop aldus onder ons te volbrengen, en het Evangelie der genade Gods, door hem en zijne Ambtgenooten ons verkondigd, zij hun en ons eene kracht Gods tot zaligheid door het geloof!

HOOGMADE, 28 Aug. Onze Leeraar, Ds. C. L. B. JONQUIERE, deelde ons heden het berigt mede, dat hij bij Besluit van Z. M., d. d. 12 Aug. l.l. was benoemd geworden tot Predikant van de Gemeente *Hoogeveen*, en maakte ons tevens bekend, dat hij zich verpligt gevoelde, na den afloop der vereischte wordende kerkelijke handelingen, die benoeming op te volgen. Zoodat HOOGMADE staat vakant te worden.

H.H. Kandidaten, die reeds om eene predikbeurt mogten verzocht hebben, of zulks nog zouden willen doen, worden verwittigd, dat de Kerkeraad, ten gevolge van het alhier bestaand collatieregt, geene predikbeurten op beroep kan doen vervullen.

HILLEGOM, den 11den Sept. Heden is alhier, door den Wel Eerw. en zeer Gel. Heer G. WALLER, Pred. te *Middelburg*, bij vriendelijken afstand van onzen Consulent, in tegenwoordigheid van denzelven bevestigd, onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. en zeer Gel. Heer H. J. DE HAAN HUGENHOLTZ, Th. Dr., en wel met een woord van opwekking, om dezulken met blijdschap te ontvangen en bij voortduring in waarde te houden: ontvouwende zijn Wel Eerw. *de redenen, welke eene christelijke Gemeente daartoe verpligten*, naar aanleiding van *Phil.* II:29; terwijl de Bevestigde des namiddags zijne intrede deed, sprekende over *de hooge waarde van het Evangelie*, of wel, over *de kracht Gods tot zaligheid voor een' iegelijk die geloopt*, naar aanleiding van *Rom.* I:16 *m. g.*

Aan den Bevestigde is, van wege het Klassikaal Be-

Bestuur van *Leiden*, Akte van Lidmaatschap in de klasse verleend.

DORDRECHT.

ZWIJNDRECHT, 14 Aug. 1842. Heden overleed alhier de Wel Eerw. zeer Gel. Heer PIERRE GUILLAUME MARI, rustend Pred. dezer Gemeente, in den ouderdom van ruim 71 jaren. Te *Rotterdam* op den 11den Januarij des jaars 1771 geboren, werd hij, na zijne studiën te *Leiden* volbragt te hebben, in den jare 1794 te *Hoogvliet* als Predikant bevestigd, en was verder achtereenvolgens in die betrekking werkzaam in de Gemeenten te *Ooltgensplaat*, *Streefkerk*, *den Hitzert*, en aan deze plaats. Ruim 33 jaren was hij de Leeraar dezer Gemeente, en werd, zoowel hier als elders, waar hij optrad, gaarne en met belangstelling gehoord. Heldere voorstelling van de leere des Evangeliums, gepaard met eene krachtige levendige voordragt, boeide allerwege de aandacht zijner hoorders. Slechts weinige weken genoot zijn Eerw. de rust, die hem wegens eene smartelijke ligchaamskwaal op zijn verzoek eervol was toegestaan, toen hij heden op het onverwachtst uit ons midden werd weggenomen. Hij liet eene Weduwe, éénen Zoon, thans als Geneesheer te *Zuidland* werkzaam, en drie Dochters na, die in hem eenen geliefden Echtgenoot en Vader betreuren. Mogen deze hunne sterkte en vertroosting vinden in het vertrouwen op dien Heer, wiens Evangelium de Overledene zoo vele jaren verkondigd heeft.

Daar de Overledene slechts één uur voor de namiddag-godsdienstoefening bezweek, maakte Ds. A. P. VAN GRONINGEN, Pred. te *Ridderkerk*, die alhier in de vakature moest optreden, ons aanstonds

stonds met dit zoo spoedig als droevig afsterven van onzen Leeraar bekend, hetwelk met algemeene aandoening vernomen werd. Insgelijks hebben andere Predikanten uit den Ring later het aandenken aan den Ontslapene vernieuwd, en ons daarbij opgewekt, om zijne prediking in gedachtenis te houden, en bij de gedachte aan de onzekerheid van den dag onzes doods waakzaam te zijn, opdat de Heer, als Hij ons oproept, ons niet onvoorbereid moge vinden.

STREEFKERK, den 21 Aug. 1842. Heden maakte onze Leeraar, Ds. W. J. NIESSEN, in eene voorafspraak, ons bekend het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer PIERRE GUILLAUME MARI, rustend Predikant van *Zwijndrecht*, in den ouderdom van 72 jaren; van het jaar 1805 tot 1808 geliefd Herder en Leeraar in onze Gemeente. Zij, die zich den waardigen man nog konden herinneren, vernamen dit berigt met deelneming, terwijl onze Leeraar de Gemeente tevens opwekte, om hierbij ook aan onzen dood te gedenken en ons voor de eeuwigheid toe te bereiden.

ZWIJNDRECHT, 1 Sept. 1842. Daar de Wel Ed. Geb. Ambachtsheer dezer Gemeente het vroeger vermelde drietal had goedgekeurd, zijn op den 19 Aug. j. l. Kerke- en Gemeenteraden op nieuw bijeengekomen, en hebben, ten overstaan van den Consulent, met meerderheid van stemmen tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. VAN WIJNGAARDEN, Pred. te *Waarder*. De beroepingsbrief is, na de daarop ontvangene agreatie van den Wel Ed. Geb. Ambachtsheer, aan den beroepenen Predikant toegezonden. Heden ontvingen wij het berigt, dat zijn Eerw. die beroeping voor veertien dagen in beraad heeft genomen.

GOU-

GOUDA.

LEERDAM, den 17 Julij 1842. Onze geliefde oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. INDEWEIJ, genoot het groote voorregt, heden avond gedachtenis te mogen vieren van zijne den 13den dezer vervulde vijf en twintig jarige Evangeliebediening in deze Gemeente, en sprak naar aanleiding van *Hand.* XX:27. *Ik heb niet* enz. Alle de Ringbroeders, die niet verhinderd waren, alsmede een groot aantal naburige Leeraars, en eene zeer talrijke schaar, ook van elders opgekomen, betoonden door hunne tegenwoordigheid hunne welmeenende deelneming.

Mogt zijn Eerw. zoo lang met ijver en bijna onafgebrokene gezondheid onder ons werkzaam zijn; zijne en onze hartelijke bede worde vervuld; dat hij nog lang onder ons met vrucht arbeide; hij ga zoo ook voort in de prediking van het Evangelie, dat ook hem onder ons is toevertrouwd, en zijn werk worde door zijnen Heer ruim gezegend.

MOORDRECHT, 14 Aug. Heden werd onze, van den *Korendijk*, beroepen Leeraar, Ds. H. M. VAN LOON, onder ons in de H. dienst bevestigd, door zijnen Schoonvader, den Wel Eerw. Heer J. G. VELTMAN, Pred. te *Dordrecht*, bij vriendelijken afstand van den Consulent, Ds. A. W. HOLSTEIJN, Pred. te *Nieuwerkerk* aan *den IJssel.* De Bevestiger predikte over 1 *Thess.* V:12, 13*a.* *Wij bidden u Broeders! erkent degenen, die onder u arbeiden, en uwe voorstanders zijn, in den Heere, en u vermanen; en acht hen* enz. De Bevestigde aanvaardde des namiddags zijn dienstwerk, met eene rede over *Tit.* II:11, 12, 13. *Want de zaligmakende genade Gods is verschenen allen menschen, en onderwijst ons, dat wij,* *de*

de goddeloosheid en de wereldsche begeerlijkheden verzakende, matig, regtvaardig en godzalig leven zouden, enz.

WAARDER EN LANGE-RUIGEWEIDE, den 4den Sept. 1842. Onze Leeraar, Ds. D. VAN WIJNGAARDEN, maakte ons heden morgen, aan het einde der godsdienstoefening, bekend, dat hij in den loop der vorige week eene wettige beroeping ontvangen had naar de Hervormde Gemeente van *Zwijndrecht*, onder de Klassis van *Dordrecht*, en deze beroeping veertien dagen in ernstige overweging zou nemen.

ASPEREN vakant. Zie April 1842.

BRIELLE.

BRIELLE, 28 Aug. Vóór twee dagen ontving de Kerkeraad berigt van het overlijden van Ds. J. S. VAN STAVEREN, Pred. te *Haarlem*, die van 1799—1816 met even veel ijver als trouw aan deze plaats het Evangelie had verkondigd. Heden gaven al onze Leeraren daarvan aan de Gemeente kennis, en terwijl zij hulde deden aan de verdiensten des Ontslapenen, namen zij deze zelfde gelegenheid waar, om gepaste opwekkingen en vertroostingen mede te deelen, die met aandoening en belangstelling werden aangehoord.

KORENDIJK vakant. Zie Aug. 1842.

SPIJKENISSE. Zie Aug. 1842.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1842.

HAARLEM.

HAARLEM, 30 Aug. 1842. Onze Gemeente is

is van een' harer Evangeliedienaren beroofd. De Wel Eerw. Heer JOHANNES SAMUEL VAN STAVEREN, is den 25sten dezer maand, na een langdurig lijden, in den ouderdom van 68 jaren, in de hoop op een beter leven ontslapen. Meer dan 46 jaren heeft hij de Evangeliebediening waargenomen: eerst 3½ jaren in de Gemeente van *Vinkeveen*, daarna 15½ jaren in die van *den Briel*, en vervolgens ruim 27 jaren onder ons. — Heden is zijn stoffelijk overschot, gevolgd ook door zijne Ambtgenooten en de overige Leden van den grooten Kerkeraad, op plegtige wijze, onder toespraak van zijnen oudsten Medebroeder, ter aarde besteld. Al onze Evangeliedienaren hebben, op den eersten Zondag na zijn overlijden, van hem en zijnen dood tot de Gemeente gesproken en haar opgewekt, om zich den arbeid der liefde, die aan haar besteed wordt, ten nutte te maken en waardiglijk dat Evangelie te wandelen, hetwelk ook door den Overledene, een geruimen tijd, onder haar verkondigd werd. En is hij, dien wij nu missen, in het vertrouwen op de genade Gods in JEZUS CHRISTUS, henengegaan naar eene betere wereld; zij, die over zijn verlies treuren, behoeven dan ook niet bedroefd te zijn, gelijk zij, die geene hope hebben.

De Hemelsche Vader sterke en vertrooste de Weduwe en Kinderen onder de droefheid, waarin zij verkeeren. Hij heilige aan de Gemeente het aandenken van den man, die daartoe gearbeid heeft, dat zij zou opwassen in de genade en kennis onzes Heeren en Zaligmakers JEZUS CHRISTUS.

Het *annus gratiae* zal door de Predikanten van *Haarlem* voor de Weduwe waargenomen worden.

Volgens Besluit van Z. M., gedagteekend 20 Nov. 1841, aan de Gemeente van *Wijk* aan *Zee*

Zee en *Wijk* aan *Duin*, het bezit van een eigen Pred., op nieuw toegestaan zijnde, is de Kerkenraad, na ontvangene handopening, geadsisteerd door den Consulent, overgegaan tot de formering van eene nominatie van H.H. Kandidaten tot de H. Dienst. Dezen, vijftien in getal, hebben achtereenvolgens hunne gaven laten hooren, met die uitkomst, dat voor het zestal, de keus is gevallen op de Heeren: H. P. SCHUURING, G. C. PRILLEVITS, A. VAN ZUUK WAGENAAR, P. N. HAM, J. TER HORST en N. OSTI. In de Kerkenraadsvergadering van 9 Aug., is uit dit zestal geformeerd het volgende drietal: H. P. SCHUURING, N. OSTI en A. VAN ZUUK WAGENAAR, en dadelijk daar uit beroepen, de Wel Eerw. Heer H. P. SCHUURING, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, die deze beroeping volvaardig heeft aangenomen.

SPAARNDAM EN SPAARNWOUDE vakant. Zie Jan. 1842.

HOORN.

HOORN. Zie Julij 1842.

OOSTWOUD. Zie Julij 1842.

EDAM.

EDAM, Sept. 1842. Nadat de Hervormde Gemeente te dezer plaatse, gedurende slechts vier maanden, zich in de Evangeliedienst van haren jongsten Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer ARIUS WILHELMUS MARTINUS JONGENEEL, had mogen verblijden, werd zij, op den 2den dezer maand, door zijn onverwacht overlijden, in diepen rouw gedompeld. Na eene ongesteldheid van slechts weinige dagen, riep de Heer, die niet antwoordt van Zijne daden, hem tot hoogeren werkkring op. Op den 8 Oct. des jaars 1810, geboren, had hij nog niet eens den ouderdom van 32 jaren bereikt.

Van

Van de 1 Maart 1835, tot den 14 April dezes jaars, verkondigde hij het Evangelie met lust en ijver, in de Gemeenten van *Burgharen* en *Hillegom*, waarna hij, op den 8 Mei l. l., het ambt van Herder en Leeraar, onder ons aanvaardde. Onbeschrijfelijk was aller verslagenheid, bij het verlies van den waardigen man; een verlies, diep treffend voor zijne jeugdige Echtgenoote en hunne vier nog zeer jonge Kinderen, voor zijne eenig overgeblevene Zuster, voor al zijne aanverwanten en vrienden, ja voor deze gansche Gemeente; een verlies nog te aandoenlijker, door het overlijden zijner godvreezende Moeder, welke slechts éénen dag vóór hem tot de eeuwigheid werd opgeroepen, en niet minder door de omstandigheden der Weduwe zelve, welke, hoe verblijdend anders, nu slechts den kommer verdubbelden, en de grootheid van haar verlies te sterker deden uitkomen. Den 11 Sept. hield onze oudste Leeraar, Ds. A. BIBEN, met diepe aandoening voor zich zelven en de geheele Gemeente, de Lijkrede op den hoog door hem geachten Ambtgenoot, naar aanleiding van *Ps.* XXXIX: 10. *Ik ben verstomd, ik zal mijnen mond niet opdoen, want Gij hebt het gedaan.* De goedheid Gods liet dezen dag van droefheid en rouw echter niet ten einde loopen, zonder nog aan het deelnemend gemoed eenige vreugde bereid, en der bedrukte Weduwe een bemoedigend bewijs te hebben geschonken van Zijne zorgende liefde ter vertroosting, door hare voorspoedige bevalling van eenen Zoon, nu hare vijfde spruit, die de namen des onvergetelijken Vaders dragen zal. Hij, de Alwijze, sterke en trooste haar verder, en vergoede eenmaal der Gemeente het geleden verlies!

Het jaar van gratie zal door den Ring worden waargenomen.

BOXEZ. SEPT. 1842. A a ;RANS.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE vakant. Zie Julij 1842.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

NIEUW- EN ST. JOOSTLAND, 14 Aug. 1842. Heden had in deze Gemeente de plegtige bevestiging en inzegening plaats, van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. VAN DEN HOOFAKKERS HOUTZAGERS. De bevestiging geschiedde door Ds. C. GILTAY, Pred. te *Oud Vossemeer*, aan wien de Consulent, Ds. J. H. CALKOEN, Pred. te *St. Laurens*, c. a., bereidvaardig dit werk had afgestaan. Zijn Eerw. sprak, naar aanleiding van 2 *Cor.* V: 18*b*. De oplegging der handen geschiedde, door den Bevestiger en Consulent, ook door de Wel Eerw. Heeren SLOTEMAKER, Pred. te *Middelburg*, SCHIETEKATTE en BORSBOOM, Emer. Predd. te *Schoondijke* en *Axel*, STEENMEIJER, Pred. te *Ritthem*, WILOD VERSPRILLE, Pred. te *Grijpskerke*, en APPEL, Pred. te *Kokkengen* en de *Haar*.

Des namiddags aanvaardde onze bevestigde Leeraar zijn dienstwerk, met eene Leerrede, tot grondslag nemende, 1 *Cor.* III: 9.

Onze vakature is alzoo vervuld, en onze Leeraar zij nu werkzaam tot nut van veler onsterfelijke zielen in ons midden.

ARNEMUIDEN, den 21 Aug. 1842. Nadat onze Leeraar, Ds. R. HOOGERZAND, ons den 7den dezer had bekend gemaakt, dat hij eene beroeping naar de Gemeente van *Axel* ontvangen had, berigtte zijn Eerw. ons heden, in de voormiddag-godsdienstoefening, dat hij, na rijp beraad, onder

in

inwachting der vereischte approbatiën, dezelve had aangenomen. Dus staat

ARNEMUIDEN vakant te worden.

Tot onderrigt van H. H. Kandidaten dient, dat de Kerkeraad van voornemen is een Pred. te beroepen, en dezelve verzoekt mitsdien zoodanige Kandidaten, die reeds om eene beurt verzocht hebben, deze mededeeling als een antwoord op hunne missive aan te merken.

BEKERKE, den 14 Sept. 1842. Heden maakte onze Leeraar, Ds. J. P. H. VAN HULSTEIJN, aan de Gemeente bekend, dat zijn Eerw., door Z. M. den Koning, bij Hoogstdeszelfs Besluit, van den 21 der vorige maand, benoemd was tot Pred. bij de Hervormde Gemeente van *Oosterhout*, in *Noord-Braband*, en dat de kerkelijke beroeping, mede reeds ontvangen door zijn Eerw., onder inwachting der nog vereischte goedkeuring, is aangenomen. Zoodat

BEKERKE staat vakant te worden.

VLISSINGEN vakant. Zie Febr. 1842.

ZIERIKZEE.

PHILIPSLAND. Zie Mei 1842.

GOES.

ELLEWOUTSDIJK. Zie Julij 1842.

IJZENDIJKE.

AXEL vakant. Zie Julij 1842.

UTRECHT.

UTRECHT.

ZUID-POLSBROEK, c. a., den 14 Aug. Heden maakte onze Leeraar, Ds. A. VAN MAANEN, ons bekend, de beroeping naar de Gemente van

Spijkenisse, na ernstig beraad, te hebben aangenomen. Aan Heeren Proponenten, welke, ten gevolge dier bekendmaking, zich nog aan den Kerkeraad, ter bekoming eener predikbeurt, zouden willen aanmelden, wordt met deze berigt, dat door denzelven de personen reeds bepaald zijn, door welke eene beurt zal worden vervuld; wordende die Heeren, die zich aangemeld hebben, maar, door de menigte, geene beurt hebben kunnen erlangen, verzocht, dit als antwoord op hun schrijven aan te merken.

VINKEVEEN, 4 Sept. 1842. Heden bij de voormiddag-godsdienstoefening, werden wij bekend gemaakt met het overlijden van een onzer vroegere Leeraren, Ds. J. S. VAN STAVEREN, die den 25 Aug., zijne loopbaan te *Haarlem*, heeft besloten. Hij was onder ons werkzaam, van 27 Maart 1796 tot 29 Sept. 1799, en laat, bij de weinigen, die zich nog zijner herinneren, een zegenend aandenken achter.

MIJDRECHT, 11 Sept. Maakte onze Leeraar, Ds. J. BROEDELET, ons heden voor veertien dagen bekend, dat door hem, op den 22 Aug., eene beroeping ontvangen was, naar de Gemeente van *Wijk* bij *Duurstede*, heden moesten wij vernemen, dat hij zich, na rijp beraad, verpligt had gezien, deze beroeping, onder inwachting der noodige Approbatiën, aan te nemen. Zoodat MIJDRECHT staat vakant worden.

WIJK.

WIJK, den 8 Sept. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van onzen Leeraar J. VAN DOESBURGH, heeft de Kerkeraad, na verkregene handopening, onder voorzitting van den Consulent D. A. VAN DER MADE, Pred. te *Neder-*

derlangbroek), op den 18 Aug. j. l., het volgende twaalf-, zes- en drietal gemaakt:

DD. J. BROEDELET, Predd. te *Mijdrecht*. P. CH. RIBBECK, te *Leusden*. J. P. HASEBROEK, te *Heilo*. H. M. BERNS, te *Renswoude*. J. VAN DER VEN, te *Odijk*. H. PH. CALKOEN, te *Schalkwijk*. D. A. VAN DER MADE, te *Nederlangbroek*. D. G. ESCHER, te *Abbenkerke*. R. HELLENDOORN, te *Hilversum*. L. J. HALLO, te *Nederhemert*. D. M. PARÉ, te *Bredevoort*. S. CH. KLINKHAMER, te *Wijngaarden*.

Zestal:

DD. BROEDELET, CALKOEN, HASEBROEK, HALLO, VAN DER MADE, VAN DER VEN.

Drietal:

DD. BROEDELET, HASEBROEK, CALKOEN.

En is daaruit, op den 21 Aug., met eenparige stemmen beroepen, J. BROEDELET, Pred. te *Mijdrecht*, van wien wij heden de verblijdende tijding ontvingen, dat zijn Eerw. die beroeping, onder inwachting der noodige Approbatiën, had aangenomen.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.
LEEUWARDEN vakant. Zie Oct. 1841.
OOSTERMEER vakant. Zie Febr. 1842.
HALLUM vakant. Zie Aug. 1842.

HARLINGEN.

SCHRAARD vakant. Zie Mei 1842.

SNEEK.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZUM vakant. Zie Julij 1842.

DOKKUM.

PAESENS. Zie Julij 1842.

HANTUM en HANTUMHUIZEN vakant. Zie Aug. 1842.

HEERENVEEN.

DONKERBROEK, c. a., den 21 Aug. 1842. Nadat onze Leeraar, Ds. H. W. J. SANNES, van zijne betrekking op onze Gemeente en op de Klassis van *Heerenveen*, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. C. H. VAN HERWERDEN, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. J. C. A. VAN DE SIEPKAMP, op den 8sten dezer maand was losgemaakt, hield zijn Eerw. op heden zijne afscheidsrede bij ons, hebbende ten onderwerp *Hand.* XX:18—32. *En als zij tot hem gekomen waren, zeide hij tot hen: Gij weet van den eersten dag af, dat ik in Azië ben aangekomen, hoe ik bij u den ganschen tijd geweest ben; dienende den Heere met alle ootmoedigheid, en vele tranen en verzoekingen, die mij overgekomen zijn door de lagen der Joden. Hoe ik niets achtergehouden heb van hetgene nuttig was, dat ik u niet zou verkondigd en u geleerd hebben in het openbaar en bij de huizen; betuigende beiden Joden en Grieken de bekeering tot God en het geloof in onzen Heer Jezus Christus. En nu ziet, ik gebonden zijnde door den Geest reize naar Jeruzalem, niet wetende wat mij daar ontmoeten zal, dan dat de Heilige Geest van stad tot stad betuigt, zeggende: dat mij banden en verdrukkingen aanstaande zijn. Maar ik achte op geen ding, noch houde mijn leven dierbaar voor mij zelven, opdat ik mijnen loop met blijdschap mag volbrengen en de dienst, welke ik van den Heere Jezus ontvangen heb, om te betuigen het Evangelie der genade Gods. En nu ziet, ik*

ik weet, dat gij allen, daar ik doorgegaan ben, predikende het koningrijk Gods, mijn aangezigt niet meer zien zult. Daarom betuig ik ulieden op dezen huidigen dag, dat ik rein ben van het bloed van u allen; want ik heb niet achtergehouden, dat ik u niet zou verkondigd hebben al den raad Gods. Zoo hebt dan acht op u zelven en op de geheele kudde, over welke u de Heilige Geest tot opzieners gesteld heeft, om de Gemeente Gods te weiden, welke hij verkregen heeft door zijn eigen bloed. Want dit weet ik, dat na mijn vertrek zware wolven tot u inkomen zullen, die de kudde niet sparen; en uit u zelven zullen mannen opstaan, sprekende verkeerde dingen, om de discipelen af te trekken achter hen. Daarom waakt en gedenkt, dat ik drie jaren lang nacht en dag niet opgehouden heb een iegelijk met tranen te vermanen. En nu, Broeders! ik beveele u Gode en de woorden zijner genade; die magtig is u op te bouwen en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden.

LEMMER, den 28 Aug. De dag van heden was voor deze Gemeente een feestdag. In ons anders schoon Kerkgebouw ontbrak tot hiertoe een Orgel. Doch thans is dat gemis door de zonderlingst eenparige liefde der Gemeente verholpen. Een zeer schoon Orgel, door deszelfs zeer net uiterlijk algemeen bevallende, een 16 voets werk, van 20 stemmen, met 2 klavieren en een vrij pedaal, mag thans ons Kerkgebouw versieren. Hetzelve werd, naar teekening en bestek van den Heer L. VAN DAM, Orgelmaker te *Leeuwarden*, vervaardigd door den Heer D. YPMA, tot hiertoe Orgelmaker te *Bolsward*, doch voornemens voortaan zich te *Alkmaar* te vestigen. Door deskundigen, de Heeren Jonkheer WAUBERT DE PUISEAU al-

alhier, en den Heer MEIROOS, Organist en Muzijkmeester te *Enkhuizen*, opgenomen en nagezien, werd hetzelve in deszelfs bewerking ten vollen goedgekeurd, en heden tot zijne bestemming ingewijd. Onze Leeraar, Ds. W. VAN MIDDELVELD, bestierde die plegtigheid aldus, dat wij eerst zonder Orgel zongen *Ps.* CXVIII:12. Daarna het Orgel plegtig aan den Allerhoogsten opgedragen en zegen over deszelfs gebruik afgesmeekt zijnde, liet zijn Eerw. het Orgel alleen spelen *Ps.* CL. Voorts las zijn Eerw. ten tekst af 2 *Kon.* III:15*b*. *En het geschiedde als de speelman op de snaren speelde, dat de hand des Heeren op hem kwam.* Uit welken tekst zijn Eerw. als onderwerp ter behandeling afleidde: de weldadige invloed der muzijk, ter bevordering onzer godsdienstige stemming. Nader tot dat onderwerp overgaande, zongen wij nu voor het eerst met het Orgel *Gez.* XC:3. En vervolgens werd, na zekere punten onzer onderscheidene stemming, telken reize de werking van het Orgel daarop beproefd, achtervolgens met hetzelve zingende *Ps.* LXVIII:10, *Gez.* LXIV:1, *Ps.* LI:1, *Gez.* XXXVIII:6, *Ps.* XLII:7, *Gez.* CLXXXI:6. Ten besluite van de geheele plegtigheid werd gezongen *Ps.* XXI:13. Onaangezien den buitengewonen toevloed liep echter alles in de beste orde af, gelijk ook het Orgel-Concert en het verdere van den dag ten voordeele der Diaconie door gemelde en andere toon- en zangkenners gegeven; en was ons alzoo deze dag regt genoegelijk, hopende, dat ons Orgel onze godsdienstige zamenkomsten, met getrouwheid bijgewoond, meer nog opluisteren, en ons waarlijk ter bevordering onzer godsdienstige stemming strekken zal.

SINT-JANSGA c. a., vakant. Zie Junij 1842.

TJAL-

TJALLEBIRD c. a., staat vakant te worden. Zie Aug. 1842.

WOLVEGA staat vakant te worden. Zie Aug. 1842.

APPELSCHA staat vakant te worden. Zie Aug. 1842.

WIJNJETERP c. a. Zie Aug. 1842.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HEEMSE, den 21 Aug. 1842. Onze Leeraar, Ds. S. H. COLDEWEIJ, maakte ons heden bekend, dat hij eene beroeping naar de Gemeente van *Borkulo* ontvangen, en in afwachting der noodige approbatiën aangenomen had.

DEVENTER.

WELSUM staat vakant te worden. Zie Mei 1842.

KAMPEN.

WANNEPERVEEN, den 28 Aug. Ons Kerkgebouw, dat voor eene eeuw bij de toenemende bevolking der Gemeente vergroot was, was sedert eenen geruimen tijd in eenen bouwvalligen staat, en de Gemeente zelve, die meer en meer achter uitgaat, niet bij magte, om dat groote gebouw te onderhouden, noch minder te herstellen. — Waarom dan op raad van den Heer Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in deze Provincie het later aangebouwde deel der Kerk is afgebroken, en het gebouw tot deszelfs primitive groote terug gebragt, waartoe Z. M. de Koning, alsmede tot eenige reparatiën aan de pastorij, ons goedgunstig eene subsidie verleende ad *f* 420. Uit deze verkleining der Kerk volgde, dat ook het inwendige moest veranderd worden. Door een godsdienstlievend man,

die liefst onbekend wil blijven, werd de Gemeente in staat gesteld, om met minder kosten die verandering te kunnen bewerkstelligen. Na vijf maanden van het gebruik van ons Kerkgebouw verstoken te zijn geweest, mogten wij heden weder voor het eerst in hetzelve opgaan. Bij die eerste godsdienstoefening in ons hernieuwd bedehuis, wekte onze Leeraar, H. W. HEMMES, ons, naar aanleiding van *Joh.* X: 22*a*, op tot eene dankbare vreugde over onze voorregten, en spoorde ons aan tot liefde en dankbaarheid jegens God, — tot gehoorzaamheid aan den Koning.

VOLLENHOVEN. Zie Julij 1842.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

Bij uitspraak van het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, van den 26 April dezes jaars, bekrachtigd door de algemeene christelijke Synode der Hervormde Kerk in het Koningrijk der *Nederlanden*, bij haar besluit van den 19 Julij dezes jaars, is van zijne dienst als Predikant in de Gemeente *Wirdum* ontzet, EVERHARDUS IDEMA.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

ONSTWEDDE vakant. Zie Mei 1842.

APPINGADAM.

TEN BOER, den 3 Julij 1842. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. PENON, sedert ruim 30 jaren Predikant bij deze Gemeente, het Emeritaat verzocht en bekomen hebbende, en kerkelijk ontslagen zijnde, namens het Klassikaal Bestuur van

Ap-

Appingadam, door deszelfs Gecommitteerde, den Heer H. G. CANNEGIETER, Pred. te *Zeerijp*, gelijk mede door den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van Ds. W. G. REDDINGIUS, Pred. te *Woltersum*, als Consulent; heeft heden zijne afscheidsrede van de Gemeente uitgesproken, tot tekst hebbende 2 *Cor*. VI:1.

Wij wenschen zijn Eerw. benevens een meer gesterkt bezit van zijne zielsvermogens, welker verzwakking hem zijn ontslag deed vragen, eene aangename rust van zijn werk toe.

TEN BOER, den 4 Sept. 1842. Onze vakature mogten wij heden, tot algemeen genoegen der Gemeente, vervuld zien. De Heer Kandidaat B. J. CRAMER VON BAUMGARTEN, ten gevolge der benoeming door Z. M. den Koning, als Predikant alhier kerkelijk beroepen zijnde, en deze beroeping de vereischte goedkeuring ontvangen hebbende, werd heden in genoemde betrekking plegtig bevestigd. Dit geschiedde door den Eerw. Vader van den Beroepenen, G. J. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, Pred. te *Midwolda*, aan wien de Consulent, Ds. REDDINGIUS, dat werk, op verzoek, gereedelijk had afgestaan, en de tekst der Leerrede door zijn Eerw. gedaan, was 2 *Tim*. IV:5*b*. *Doe het werk van eenen Evangelist*. De oplegging der handen had plaats, behalve door den Bevestiger en den Consulent, ook door de Eerw. Heeren: PENON, Emeritus Pred. alhier, WARMOLTS, Pred. te *Westerembden*, KEIZER, te *Krewert*, KEIZER, te *Eecum* en CORSTIUS, te *Thesinge;* en dezelve werd door eene toespraak aan den nieuwen Leeraar, aan deszelfs waardigen Vader en aan deze Gemeente door den Consulent gevolgd. De Bevestigde aanvaardde zijne bediening, met eene Leerrede over *Gal*. VI:14. *Maar het zij verre*

van

van mij enz. Mogt het gewigtig werk van dezen dag met Gods besten zegen bekroond worden, en de dienst des nieuwen Leeraars veelvuldig nut stichten!

OPWIERDE, den 4 Sept. 1842. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer B. T. JANSONIUS, Hulpprediker te *Solwert*, in de H. dienst onder ons bevestigd. Dit werk werd, bij welwillenden afstand van den Consulent dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer M. HEFTING, Pred. te *Appingadam*, verrigt door deszelfs Behuwdbroeder, den Wel Eerw. Heer H. G. CANNEGIETER, Pred. te *Zeerijp*, met eene Leerrede over *Joh.* IX:4. De inzegening geschiedde, met oplegging der handen, behalve door den Bevestiger en den Consulent, door de Wel Eerw. Heeren J. CANNEGIETER en M. L. BROESE, Predd. te *Solwert* en *Wolderdorp*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Phil.* III:8*a*.

SCHILDWOLDE. Zie Junij 1842.

WIRDUM vakant. Zie hier boven onder *Groningen.*

MIDDELSTUM.

BEDUM vakant. Zie Jan. 1842.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

OOSTERWIJK vakant. Zie Junij 1842.

BREDA.

OOSTERHOUT. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren, de volgende Predd.

J.

J. P. H. VAN HULSTEIJN, Pred. te *Bekerke*. J. F. MARGADANT, Pred. te *Rozendaal*. W. S. BEGEMANN, Pred. te *Nunen*, en C. W. VAN DER VEN, Pred. te *Bath*.

Is de Heer J. P. H. VAN HULSTEIJN, benoemd tot Pred. te *Oosterhout*, die aldaar dan ook naar kerkorde zal worden beroepen.

HEUSDEN.

EETHEN EN DRONGELEN vak. Zie Julij 1842.

EINDHOVEN.

HOGELOON EN EERSEL vakant. Zie Julij 1842.

DRENTHE.

ASSEN.

EELDE vakant. Zie April 1842.

MEPPEL.

HOOGEVEEN. Uit eene nominatie door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden, en waarop geplaatst waren, de volgende Predd.:

C. L. B. JONQUIERE, Pred. te *Hoogmade*. J. M. DOORENBOS, Pred. te *Wapsterveen*, C. VAN SCHAICK, Pred. te *Dwingelo*, en H. TEN BRINK, Pred. te *Blesse*.

Is de Heer C. L. B. JONQUIERE, benoemd tot Pred. te *Hoogeveen*, die aldaar dan ook naar kerkorde zal worden beroepen.

HOOGEVEEN, 6 Sept. 1842. Ter vervulling de vakature alhier, is door Z. M. tot Pred. benoemd en kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. L. B. JONQUIERE, Pred. te *Hoogmade* en *Rijpwetering*, die deze beroeping, in afwachting der vereischte Approbatie, heeft aangenomen.

NIJ-

NIJEVEEN vakant. Zie Julij 1842.

ZUIDWOLDE. Zie Julij 1842.

LIMBURG.

MAASTRICHT, 11 Sept. 1842. Na langdurig lijden, door hem met christelijk geduld en onderwerping gedragen, overleed op den 5 Sept., de Wel Eerw. zeer Gel. Heer BARTHOLOMEUS ADRIANUS JONCKERS, rustend Pred. dezer Gemeente. Veertig jaren met ijver werkzaam, in de verkondiging des Evangelies, diende hij deze Gemeente, gedurende twintig jaren, tot hem in 1835, eene eervolle rust geschonken werd, waarvan de ijverige man, niet dan zijns ondanks gebruik maakte.

Onze Leeraren dit sterfgeval ter kennisse brengende van de Gemeente, bepaalde onze jongste Leeraar, Ds. W. LAATSMAN, ons, in de voormiddag-godsdienstoefening van heden, naar aanleiding van *Openb.* XIV: *6a*, bij het blijvende en onvergankelijke van het Evangelie, in tegenoverstelling van 's menschen vergankelijkheid en de gedurige afwisseling, die de dood onder de dienaren van het Evangelie veroorzaakt; ons opwekkende tot die naauwgezette beoefening van het eeuwig Evangelie, welke ook onze ontslapen Leeraar en Vriend, ons altijd ijverig had aangeprezen.

In de avond-godsdienstoefening van heden, stelde onze Leeraar, Dr. J. W. SURINGAR, ons naar aanleiding der Apostolische betuiging, *mij is het leven Christus, en het sterven gewin*, *Phil.* I: 21, het gemoedigd uitzigt in het toekomstig leven voor, als het voorregt des getrouwen Evangeliedienaars.

De

De Heer, die Zijnen dienstknecht van last en lijden ontheven en tot zich geroepen heeft, doe hem door Zijne genade ervaren, *dat het sterven gewin voor hem is.*

MEERSEN EN SCHIMMERT vakant. Zie April 1842.

WAALSCHE KERK.

LEIDEN, 13 Julij. Heden overleed alhier, na eene kortstondige ziekte, in den ouderdom van 75 jaren, de Wel Eerw. Heer JOHAN GODARD VAN GENDT, Emer. Pred. bij de Waalsche Gemeente te *Maastricht*. Geboren te *Maastricht*, den 8 Mei 1767, werd hij reeds vroeg tot de dienst der Waalsche Kerken opgeleid; in de plaats zijner geboorte zich in de voorbereidende wetenschappen geoefend hebbende, vertrok hij in 1785 naar de Academie te *Lausanne* in *Zwitserland*, van waar hij, na een vierjarig verblijf en welbesteden tijd, met de loffelijkste getuigschriften, in 1790, in het vaderland terug keerde. Na gedurende zes jaren bij de Waalsche Gemeente te *Leiden*, tot genoegen van Kerkeraad en Gemeente, de betrekking van *Proposant Catechiste*, te hebben waargenomen, werd hij, in 1797, als Pred. bij de Waalsche Gemeente te *Veere*, bevestigd, in 1799, bij die van *Harderwijk* beroepen zijnde, is hij aldaar tot 1802, werkzaam geweest; van daar vertrok hij naar *'s Hertogenbosch*, en in 1811, naar zijne vaderstad *Maastricht*, om aldaar het Evangelie der zaligheid te verkondigen. In 1820, door ligchaamsgebreken genoodzaakt zijnde, zijn Emeritaat te verzoeken, werd die hem

hem goedgunstig *salvo honore et stipendio* verleend. Zijne toenmalige Echtgenoote, Vrouwe SARA REGINA BERGSMA, meer in de nabijheid van hare betrekkingen wenschende te leven, verkoos hij deze stad tot zijne woonplaats, waar hij de laatste twee en twintig jaren van zijn nuttig leven doorbragt, en zoowel wegens zijne ongeveinsde godsvrucht en christelijke opregtheid en nederigheid, als wegens zijnen minzamen en nuttigen omgang en voorbeeldigen stichtelijken wandel, in de achting en toegenegenheid van allen, die hem kenden, heeft gedeeld. Zijn dood wordt door zijne vele vrienden en betrekkingen, vooral door zijne Echtgenoote, JEANNE MARIE BRUTEL DE LA RIVIÈRE, met welke hij, in 1831, een tweede huwelijk aanging, diep betreurd, en zijne nagedachtenis zal bij hen allen in zegenend aandenken blijven.

BREDA. De 27ste jaarlijksche Vergadering der Afgevaardigden der Waalsche Kerken, werd alhier den 4 Aug. en volgende dagen gehouden. Dezelve bestond uit de navolgende Leden:

De Leden der Commissie tot de zaken der Waalsche Kerken:

Ds. C. G. MERKUS, Pred. te *Amsterdam*.

Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *'s Gravenhage*.

Ds. P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*.

Ds. P. J. MARCUS, Pred. te *Delft*.

Ds. D. SERRURIER, Pred. te *Dordrecht*.

Benevens den Heer Mr. J. S. VERNÈDE, Ouderling te *Utrecht*.

En de Afgevaardigden der Waalsche Kerken van:

Breda: Ds. L. G. JAMES. Ouderling J. L. VAN DER HOEVEN. Diaken G. RAMAKERS.

Dordrecht: Ds. D. SERRURIER. Ouderling H. VRIESENDORP. Sec. H. H. VAN DER SANDEN, Diaken.

's Gra-

's Gravenhage: Ds. J. H. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ. Ouderling J. J. BEUTEL DE LA RIVIÈRE.

Middelburg: Ds. J. J. P. VALETON. Ouderling P. DUMONT TAK.

Nijmegen: Ds. H. A. ZURLI.

Haarlem: Ds. J. A. VAN HAMEL. Ouderling J. A. VAN LANSCHOT HUBRECHT.

Delft: Ds. P. J. MARCUS. Diaken M. A. M. 's GRAVESANDE GUICHERIT.

Rotterdam: Ds. H. T. HUËT. Ouderling P. J. H. FRANCKEN.

Zwolle: Ds. P. H. O. DERKSEMAN.

Amsterdam: Ds. P. J. J. MOUNIER. Ouderling H. B. SMISSAERT. Sec. Mr. H. J. KOENEN.

's Hertogenbosch: Ds. A. A. T. MOUNIER. Diaken Mr. J. VERSORST.

Utrecht: Ouderlingen G. LEIGNES BAKHOVEN, Mr. J. S. VERNEDE.

Leeuwarden: Ds. F. C. J. VAN GOENS. Ouderling Mr. H. M. SPEELMAN WOBMA.

Leiden: Ouderlingen Mr. J. G. BUCAILLE, Mr. J. G. LALAU.

En wegens de Commissiën voor de verbetering van de traktementen, en de studentenbeurzen, Mr. J. C. BUCAILLE, Ouderling.

De Heer J. A. SNOOP, bevorens Kandidaat onder het Ressort der Waalsche Kerken, en te *Dordrecht* in de Heilige Dienst bevestigd, thans Pred. bij de Fransche Gemeente, te *Antwerpen*, was bij eenige der Vergaderingen tegenwoordig.

Door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. G. CHERAUS, Pred. te *Amsterdam*, werd het Praesidium waargenomen, het Secretariaat door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Pred. te *'s Gravenhage*. De eerste opende de Vergaderingen door eene doeltreffende aanspraak,

waarin hij na eenige opmerkingen te hebben doen voorafgaan over het onderling verband van Kerk en Staat, bijzonder in ons vaderland, eene hulde van dankbaarheid toebragt aan Ds. P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*, die, op deszelfs verzoek, door Z. M., Emeritus verklaard, vóór het laatst als werkend Lid deze Vergadering bijwoonde, voor de gedurende eene lange reeks van jaren, in onderscheidene betrekkingen, aan de Kerk in het algemeen, en aan de Waalsche Kerken in het bijzonder, bewezene diensten.

De kerkelijke openingsrede, werd gehouden door Ds. A. A. T. MOUNIER, Pred. te *'s Hertogenbosch*, over 1 *Cor.* XIII : 13*b*, en des Zondags werd de predikdienst waargenomen, des voormiddags, door Ds. D. T. HUËT, Pred. te *Rotterdam*, naar aanleiding van 1 *Petr.* I : 24, 25, en des namiddags, door Ds. E. A. ZUBLI, naar aanleiding van *Jac.* II : 19*b*.

Verder werden de gewone werkzaamheden voortgezet, de rekeningen der financiële Commissiën opgenomen en goedgekeurd; de zestallen voor de aftredende Leden der Waalsche Commissie in gereedheid gebragt, de giften voor verschillende weldadige doeleinden ingezameld, en de penningen, door onderscheidene Gemeenten, sints de laatste jaarlijksche Vergadering, door Collecten of giften, ten behoeve van het fonds voor Noodlijdende Kerken en Personen, bijeen gebragt, ter somme van ƒ 2436,24[5], en den 9 Aug. werd deze bijeenkomst door den Voorzitter gesloten, onder hartelijke dankzegging aan God, en zegenbeden over Kerk, Koning en Vaderland.

De volgende bijeenkomst zal in 1843, te *Dordrecht*, en bij verhindering, te *Nijmegen*, plaats hebben. Tot de opening derzelve is benoemd,

Ds.

Ds. P. H. O. DEKLEMAN, Pred. te *Zwolle*, en als Secundus, Ds. J. J. P. VALETON, Pred. te *Middelburg*.

ROTTERDAM. Zie Julij 1842.

PROTESTANTSCHE KERKEN IN NÉERLANDS OOST- EN WEST-INDIEN.

CURAÇAO. Van hier moet het volgende berigt worden medegedeeld. De Wel Eerw. Heer JACOB MULLER, J.AZ., Pred. bij de Protestantsche Gemeente alhier, is, na eene krankheid, welke hem reeds in het begin des vorigen jaars had aangegrepen, op den 27 April 1842, in den ouderdom van 70 jaren, 4 maanden en 25 dagen, ontslapen. De begrafenis was plegtig. Door twaalf geachte Leden der Gemeente werd het lijk gedragen en voor hetzelve uit, op een zwart fluweelen kussen, de Orde van den Nederlandschen Leeuw, waarmede de Overledene, in zijne laatste dagen, door Z. M. den Koning onderscheiden was. Het dierbare overschot werd gevolgd, door de bloedverwanten, den Kerkenraad der Protestantsche en dien der Israëlietische Gemeente, door twee R. C. Geestelijken, en vervolgens door een groot aantal inwoners der Kolonie, onder welke de Heer Gezaghebber des Eilands en vele Officieren van de Land- en Zeemagt werden opgemerkt. Toen de kist van de baar genomen en in de kelder was bijgezet, deed de Wel Eerw. Heer C. CONRADI, ambtgenoot van den Overledenen, eene aanspraak aan de talrijke schare en herinnerde haar, wie de Overledene geweest was, hoe lang men zich in zijn bezit had mogen verblijden, en wat nu, in de zoo regtmatige droefheid, troost

en opbeuring bieden kon. Op den daaropvolgenden Zondag heeft dezelfde Leeraar eene opzettelijke Lijkrede gehouden, naar aanleiding van 2 *Chron.* XXIV: 15, 16, welke met belangstelling werd aangehoord.

CURAÇAO, den 5 Julij 1842. De Evangelisch-Luthersche Predikant, A. J. K. MEIJER, is, met zijne Echtgenoote, op Dingsdag den 21 Junij, na eene voorspoedige reis, behouden alhier aangekomen. Op Donderdag den 23sten is zijn Wel Eerw. in den Kerkeraad der Protestantsche Gemeente ontvangen en heeft zijn Wel Eerw. op Zondag, den 26sten daaraanvolgende, zijne intrede bij deze Gemeente gedaan, sprekende *over de onderlinge verpligting van Leeraar en Gemeente*, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 7*a*. *Zijt uwen voorgangeren gehoorzaam en zijt ze onderdanig; want zij waken voor uwe zielen, als die rekenschap zullen geven.* Talrijk was de schare, die bij deze feestelijke gelegenheid was opgekomen en algemeen de bijval, met welken de eersteling van den nieuwen Leeraar is opgenomen. Moge de arbeid van dezen Evangeliedienaar, vereenigd met het werk van zijnen Ambtsbroeder, den waardigen CONRADI, der Gemeente tot uitgebreiden zegen strekken, haar opbouwen in haar allerheiligst geloof, en wapenen tegen de gevaren, waarmede haar bestaan, kracht en bloei bedreigd wordt, door de meer en meer alhier toenemende werkzaamheid der Roomsche Kerk, ter uitbreiding van haar grondgebied. De Heer zelf wake en zorge voor die Gemeente en hare Leeraren, en wekke de algemeene belangstelling in *Nederland* op, om mede te werken tot ondersteuning van alle zoodanige pogingen, welke tot instandhouding van het Protestantendom, in dit oord, kunnen dienen!

RE-

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

WADDINGSVEEN, 21 Aug. 1842. Heden trad onze van *Boskoop* beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. H. DE RIDDER, wiens overkomst door eene ernstige ziekte vertraagd was, voor de eerste maal onder ons op. De taak der bevestiging werd door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. O. G. DE RIDDER, Pred. te *Nieuwkoop*, volbragt, naar aanleiding van *Spr.* XXIX:18*a*. *Als er geen profetie is, wordt het volk ontbloot.* De uitspraak van onzen Heer: *Eén is uw Meester, namelijk Christus, en gij zijt allen broeders* (*Matth.* XXIII:8*b*), als opschrift voor ons heiligdom geplaatst, lag aan de Intrée-rede tot grondslag.

BOSKOOP vakant. Zie Aug. 1842.

MOORDRECHT. Zie Aug. 1842.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

ZAANDAM, den 31 Julij 1842. De dag van heden was voor deze Gemeente eene ware christelijke feestdag; zij vierde op eene plegtige en godsdienstige wijze het tweehonderdjarig bestaan harer stichting.

Door de zorg des Kerkeraads, was het Kerkorgel voor deze gelegenheid uit milde bijdragen der Gemeente, door de bekwame Orgelmakers, de Heeren FLAES en BRUNJES van *Amsterdam*, met de grootste belangstelling en ijver gerepareerd en in orde gebragt, waaraan door deskundigen de

grootste lof werd toegekend, zoodat gemelde Heeren in dit opzigt alle aanbeveling verdienen.

Tot de plegtigheid waren uitgenoodigd geworden de plaatselijke Authoriteiten, benevens de eenige in-leven zijnde vroegere Leeraar der Gemeente, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. T. F. HEUDLER, Pred. te *'s Gravenhage*, die het feest met hunne tegenwoordigheid vereerden.

Een half uur vóór den aanvang van hetzelve, werden door den Heer BRACHTHUIZEN, van *Amsterdam*, die daartoe bijzonder was verzocht geworden, de eerste toonen uit het welluidende Orgel ontlokt, terwijl eene groote schare van feestgenooten in het schoone Kerkgebouw zamenvloeide en met de meeste orde plaats nam.

Ten tien uur nam de plegtigheid eenen aanvang en hield onze zeer geachte en beminde Leeraar, Ds. C. RICKEN, naar aanleiding van *Ps.* CXLIII: *5a*: *Ik gedenk aan de verledene tijden;* eene doeltreffende rede, ten betooge, dat het tweehonderdjarig bestaan der Gemeente ons opwekt, om de verledenheid in verband met het tegenwoordige en toekomstige te beschouwen. Deze schoone uitgewerkte Leerrede werd afgewisseld door het zingen van toepasselijke gezangen, vervaardigd door den Heer M. WESTERMAN, te *Amsterdam*, en besloten door treffend uitgevoerd Orgelmuzijk.

De plegtstatige stilte bij een overgroot getal feestgenooten, de woorden van onzen waardigen Leeraar en die van den Dichter, het uitmuntend orgelspel van den Heer BRACHTHUIZEN, alles werkte mede om den diepsten indruk te weeg te brengen, terwijl die indruk verhoogd werd, toen na het eindigen der plegtigheid aan de Geälimenteerden eene geldelijke toelage uitgereikt en aan de Weezen der Gemeente een gepaste vrolijke dag geschonken werd.

De

De God der liefde beware bestendig deze Gemeente, houde haar nog lang met haren geachten Leeraar verbonden; doe dezen feestelijken dag bij ons in dankbaar aandenken blijven en heilzame vruchten dragen in de toekomst.

PURMERENDE, 14 Aug. 1842. Nadat reeds in het verleden jaar door den Kerkeraad was besloten tot het doen der vele en noodzakelijke reparatiën aan Kerk en kerkelijke gebouwen, en daarmede ook van toen af reeds een aanvang was gemaakt, zoo mogt de Gemeente, na slechts een viertal weken van het gebruik van haar bedehuis te zijn verstoken geweest, gedurende welke de laatste hand aan het werk gelegd werd, heden voor het eerst hetzelve weder betreden, en naar het uit- en inwendige aanmerkelijk vernieuwd, verbeterd en verfraaid aanschouwen. Onze Leeraar, Ds. J. M. MICHELSEN, hield bij deze gelegenheid eene toepasselijke Leerrede *over het feest des nieuwen altaars, gelijk dat gevierd werd bij de Joden, als een opwekkend voorbeeld ter feestviering ook voor ons, op den dag van heden;* zoo als dat beschreven staat in het 1ste boek der *Macabeën*, Hoofdst. IV:52 en volg., en daarvan ook gewag gemaakt wordt in het Evangelie van *Johannes*, Hoofdst. X:22*a*.

Zijn Wel Eerw. roemde daarbij dankbaar de milddadigheid der Gemeente, door welker vrijwillige giften de zeer aanzienlijke onkosten voor het grootste deel zijn bestreden; de bereidvaardige hulp en medewerking der Hoog Eerw. Synode, alsmede ook die van H. Ed. Gr. Achtb. Gedeputeerde Staten der Provincie, die ieder uit hunne respective fondsen de door ons aangevraagde toelagen wel goedgunstiglijk ten volle hebben gelieven te accordeeren.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

GORINCHEM, den 14 Aug. 1842. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer G. H. SESBRUGGER, werd heden onder ons, in zijne Heilige bediening bevestigd, door zijn Wel Eerw. Vader, den Hoog Eerw. Heer J. A. HELPER SESBRUGGER, Pred. te *Amsterdam*, aan wien de Consulent der Gemeente, de Hoog Eerw. Heer D. R. UOBERMAN, Pred. te *Amsterdam*, dit werk had afgestaan, de Tekst der Bevestigingsrede, was *Hand.* X: 33*b*. *Nu zijn wij alle hier tegenwoordig voor God, om te hooren al wat van God bevolen is.* Die der Intreerede, 1 *Cor.* IV: 1. *Daarvoor houden ons een iegelijk, namelijk voor Christus dienaars en huishouders over Gods verborgenheden.*

De Heer der kerk zegene het dienstwerk van onzen Leeraar, opdat ware godsdienstkennis, christelijk geloof en ongeveinsde godsvrucht, in de Gemeente meer en meer mogen aangekweekt, versterkt en bevestigd worden.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

AURICH vakant. Zie Sept. 1841.

JEMGUM de eerste Leeraarsbediening vakant. Zie April 1842.

CAM-

CAMPEN. Zie Aug. 1842.
EMDEN. (Waalsche Gemeente.) Zie Aug. 1842.
EMDEN. Zie Aug. 1842.

KREITS SYNODE DUISBURG.

HUNXE. Zie Aug. 1842.
GARTROP. Zie Aug. 1842.
DUISBURG. (Kleine Evang. Gemeente). Zie Aug. 1842.
DUISBURG. (Groote Evang. Gemeente). Zie Aug. 1842.

KREITS SYNODE WESEL.

SCHERMBEEK. Eene predikantsplaats vakant. Zie April 1842.
WEZEL vakant. Zie Aug. 1842.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN, den 17 Aug. 1842. Heden werd door den koninklijke Overkerkeraad en den Kerkeraad der Gemeente, uit de volgende nominatie, de Wel Eerw. Heeren: J. B. T. HUGENHOLTZ, H. J. C. MENSONIDES, S. HULSKEN, Predd. te *Nieuwenhuis*, *Hensbroek* en *Lesser*, en HOLWERDA, Proponent te *Groningen*, met eenparige stemmen, tot onzen jongsten Leeraar beroepen, de Wel Eerw. Heer J. B. T. HUGENHOLTZ, Pred. te *Nieuwenhuis*, die echter, ondanks onzen sterken aandrang, na

 eeni-

eenige dagen van beraad, voor die beroeping bedankt heeft.

NIEUWENHUIS, den 21 Aug. 1842, maakte onze jongste Leeraar, Ds. HUGENHOLTZ, ons bekend, dat hij eene eenparige beroeping, naar de Gemeente van *Veldhuizen*, waar zijn Vader 38 jaren in de dienst van het Evangelie, werkzaam geweest was, ontvangen, en dat hij die 8 dagen in beraad genomen had. Wij maakten ons dien tijd te nutte, en op den 28 Aug., werden wij door het berigt verblijd, dat hij zich verpligt gevonden had, voor die beroeping te bedanken. Terwijl hij zich op denzelfden dag, in zijne namiddag-Leerrede, over den 7den Zondag, en bijzonder in de voorrede over *Ps.* XCIII: 1. *De Heer regeert*, op nieuw aan ons verbond.

BENTHEIM, den 22 Aug. 1842. Ter vervulling der vakature, door den dood van onzen oudsten Leeraar, den Wel Eerw. Heer NEUBOURG veroorzaakt, werd door den koninklijken Overkerkeraad en den Kerkeraad der Gemeente, heden de volgende nominatie van Predd. en Proponenten gemaakt:

De Heeren Predd. BENNING, te *Gildehuis*. HULSKEN, te *Losser*. De Proponenten CORVEY, Rector alhier, SMEND, MEESE, BÖHM; waaruit dit drietal geformeerd werd: CORVEY, SMEND, MEESE. Van welke de laatstgenoemde, de Proponent MEESE, te *Ipenbuhren*, met groote meerderheid van stemmen, beroepen werd. Daar de Beroepene dit beroep aangenomen heeft, hebben wij hoop, dat onze breuk spoedig zal genezen worden.

RUS-

RUSLAND.

St. PETERSBURG, $\frac{27}{7}$ $\frac{\text{Julij}}{\text{Aug.}}$ 1842. (Hollandsche Gereformeerde Gemeente). Bij de aankomst der Stoomboot, met welke de Gemeente, de Heeren Kandidaten L. W. WELTER, E. C. GROENEVELD en H. LASONDER, uit het vaderland verwachtte, stond eene Commissie uit den Kerkeraad en de Gemeente gereed, om deze Heeren te ontvangen, en naar eene afzonderlijk voor hen gehuurde woning te geleiden. Volgens het verlangen der Gemeente, en na voorafgegane afspraak met de Heeren Kandidaten, predikten deze alle drie, op Zondag den $\frac{14}{26}$ Junij, in het Nederduitsch, den daaropvolgenden Donderdag, deden twee, en den daaropvolgenden Zondag, de derde van hen, een voorstel in de Hoogduitsche taal.

Dadelijk na afloop van de laatstgenoemde godsdienstoefening, vergaderden de Naamledematen, om door meerderheid van stemmen, een beroep te doen. De uitkomst der stemming was voor den Heer L. W. WELTER, het meest gunstig. Aan den Beroepene werd in tegenwoordigheid der beide andere Heeren, de keus der Gemeente bekend gemaakt, terwijl aan de niet Beroepenen, de verzekering werd gegeven, dat indien de stemming anders ware uitgevallen, de Gemeente zich voorzeker gelukkig zou geacht hebben, onverschillig wien van hun Eerw. als haren Leeraar te bezitten.

De Gemeenteleden hebben alles beproefd om het verblijf der vaderlandsche Kandidaten, hier ter stede, te veraangenamen. Alomme mogten de Heeren blijken van liefde en hoogachting, waarop zij zoowel door hun beminnenswaardig karakter, als

als door hunne bekwaamheden, de meeste aanspraak maakten, ontvangen.

Na een verblijf van 4 weken, hebben den 7/19 Julij, de Heeren GROENEVELD en LASONDER, de terugreis naar het vaderland aanvaard. De Gemeente heeft aan hun Eerw. de kosten van overkomst en terugreis vergoed, en gedurende hun verblijf te *St. Petersburg*, hen als hare gasten beschouwd. Als een gering bewijs van achting en toegenegenheid, zijn een paar voorwerpen, hun Eerw. aangeboden, ter herinnering aan hun verblijf onder hunne landgenooten, in *Ruslands* hoofdstad. Tevens is hun ter hand gesteld een geschrift, hetwelk, naar den wensch des Kerkeraads, hun tot aanbeveling in het vaderland zoude kunnen verstrekken. Kerkeraad en Gemeente hadden gewenscht, dat de bevestiging van den Heer WELTER, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer TAMLING, had mogen plaats hebben. Aan dezen wensch echter heeft niet kunnen voldaan worden. Eene eerst onlangs verschenen keizerlijke Ukase bevat voorschriften, ten opzigt van nieuw te beroepen Predikanten bij de Gemeenten hier te lande, die zoodanige hinderpalen, wegens het bevestigen van onzen Leeraar, in den weg leggen, dat wij genoodzaakt geweest zijn, ons met eene supplique aan het Consistorie en tevens aan den Minister te wenden. Zoo heeft onze waardige Leeraar, die bijna vier en twintig jaren onder ons het Evangelie verkondigde, en aan wiens uitstekende kunde en onvermoeiden ijver, de Gemeente oneindig veel verpligt is, zijne hartelijke afscheidsrede gedaan, en is, met de zegenbede der geheele Gemeente, den 11 Julij vertrokken, zonder zijne opvolger te hebben kunnen inzegenen. De Kerkeraad, die reeds had besloten, den Heer WELTER,

naar

naar het vaderland te doen retourneren, ten einde aldaar door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer, Ds. VAN SENDEN, in de Heilige Dienst voor deze Gemeente te worden bevestigd, en dan zonder tijdverzuim, naar hier terug te doen keeren, hoopt echter thans op eene schikking, overeenkomstig deszelfs wenschen; in welk geval de bevestiging door den Hoog Eerw. Heer VAN MURALT, Pred. bij de Duitsch-Hervormde Gemeente alhier, zal geschieden. Het gewone predikwerk is reeds door den Heer WELTER aanvaard, en de Gemeente is hoogst dankbaar aan de vaderlandsche Kerk, voor dezen zeer begaafden Leeraar, dien zij door de zorg van den Heer VAN SENDEN, mogt ontvangen. Moge zijne dienst onder ons lang en van uitgebreiden zegen zij!

CORRESPONDENTIE.

Wij zullen plaatsen: *De herschepping der Rups.*

Minder is ons bevallen: *De nietigheid van den mensch, kennelijk uit de grootheid Gods.*

Bij nader toetsen, vinden wij in het *Heilig Lied* van E. G., niet dien juisten loop, dien wij wenschten.

Het hoogst gewigtige van den Onderwijzersstand, nemen wij gaarne in het Mengelwerk op.

Genade in CHRISTUS, zal in de maand *December* gepastelijk geplaatst kunnen worden.

Het nu eenigzins veranderd stuk uit *Utrecht*, zullen wij plaatsen, gelijk ook de ingezonden *proeve van Gezangen voor huisselijke godsdienst.*

DRUKFOUT.

Bladz. 235, *staat:* VAN RIET, *lees:* VAN DER RIET.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij Robert Natan, te *Utrecht*, is heden van de pers gekomen:

JACOBUS

een waardig tegenhanger van Paulus en Johannes, door P. H. Vriesema, Predikant te *Herbajum*. ƒ0,50.

Bij den Boekhandelaar C. van Tuinen, te *Leerdam*, is van de pers gekomen en alom verkrijgbaar gesteld:

I. A. J. van Houten, Predikant te *Oosterwijk*, (*Zuid-Holland*), *Iets tot toelichting* ten aanzien van de Adressen aan de Hooge Magten van Staat, ter voorkoming van een *Concordaat* tusschen Z. M. Willem II en den *Pauselijken Stoel* en het *Herstel der Hervormde Kerk*, op de grondslagen van hare oorspronkelijke Kerkinrigting. Prijs ƒ0,50.

II. A. J. van Houten, Predikant te *Oosterwijk*, (*Zuid-Holland*), *Mijne Gedachten na de lezing van het Ministerieel Rescript van den* 1 *Julij* 1842, hetwelk de onafhankelijkheid der Hervormde Kerk uitspreekt, over de middelen, die moeten worden aangewend tot verkrijging van eene Algemeene Vertegenwoordigende Synode, of eene Consulerende Commissie, tot daarstelling van een Concept Reglement of eene Kerkeorde, aan mijne Hervormde Geloofsgenooten ter toetsing voorgedragen. Prijs ƒ0,25.

Bij I. J. Malga, te *Nijkerk*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

S. I. de Horst, Leerrede over *Rom.* VII : 18*a*. ƒ0,20.

D. A. Detmar, *Stille Tevredenheid des Gemoeds*, enz. ƒ0,15.

Door den Boekverkooper J. B. Wolters, te *Groningen*, is uitgegeven:

I. Mr. B. H. Lulofs, *Eenige, deels boertige en satirieke, deels meer ernstige Zamenspraken van* Da-

Da-

Desiderius Erasmus, of Tafereelen uit de zestiende eeuw. In gr 8vo. ƒ 2,70.

Over het belangrijke dezer onderhoudende *Zamenspraken*, vooral in dezen tijd, leze men N°. 35 van den *Evang. Kerkbode* voor 1842.

II. C. H. Stirm, *Verdediging des Christendoms*, of Betoog van deszelfs Waarheid en Goddelijkheid, in brieven voor beschaafde lezers. *Eene bekroonde Prijsverhandeling*. Uit het Hoogduitsch vertaald door J. Bakker en P. Feenstra, Pz. Twee Deelen. In gr. 8vo. ƒ 5,90.

III. Johannes Huss; een Voorlooper der Kerkhervorming, of *de dood voor Waarheid en Christendom*. In gr. 8vo. ƒ 1,20.

IV. D. F. Strauss, *Het blijvende en eigenaardige in het Christendom*, of de dienst van het Genie, met de beoordeeling en wederlegging daarvan, door C. Ullmann. Uit het Hoogduitsch vertaald, door W. Verwey. In gr. 8vo. ƒ 1,70.

V. J. Witkop, *De Evangelische Broedergemeente der Hernhutters, in oorsprong, aard en werking beschouwd*. In gr. 8vo. ƒ 1,80.

VI. G. van der Velde, *Ontmoetingen en opmerkingen in het gebied van Godsdienst en Christendom*. In gr. 8vo. ƒ 0,80.

Bij J. H. den Ouden, Boekverkooper te *Amsterdam*, is uitgekomen en heeft verzonden:

I. D. Molenaar, Hervormd Leeraar te *'s Gravenhage*, *De zegepraal van Jezus miskende zaak op aarde, in de toebrenging van ongelovige zondaren door den H. Geest*, Leerrede naar *Joh.* XVI: 8—11. ƒ 0 25.

II. P. J. Baron van Zuijlen van Nijevelt, *Opwekking tot volharding in den aangevangen Geestelijken strijd, aan de verdrukte Sions kinderen, na de in het licht verschijning van het Beknopt Verslag, mitsgaders van het Besluit der Synode, dato 18 Julij* 1842. ƒ 0,40.

De Boekhandelaar G. D. Bom, te *Amsterdam*, is door aankoop eigenaar geworden van:

De Leerrede ter gedachtenis van de groote verdiensten

stem der Nederlandsche Vaderen, *betrekkelijk het werk der Kerkhervorming;* uitgesproken door Professor A. Ypey, te *Groningen*, bij gelegenheid van het derde Eeuwfeest in 1817.

Dit werkje, waarvan de prijs 80 Cents is, zal zoo lang het klein getal Exemplaren strekt à 50 Cents door bovengenoemde worden afgeleverd; als ook:

J. Corstius, Predikant te *Amsterdam*, *De Brief van Paulus aan de Efeziërs*, in twaalf Bijbeloefeningen, voor *f* 1,50, in plaats van *f* 2,40.

W. Goede's *manier van Katechiseeren*, met een aantal uitgewerkte katechisatiën verrijkt. Eene handleiding voor jonge Leeraars en Onderwijzers in den Godsdienst. *f* 1,00, in plaats van *f* 3,75.

Bij M. Smit, te *Groningen*, wordt op heden uitgegeven en is alom te bekomen:

I. H. A. Amshoff, *Vragen voor mijne leerlingen bij het afleggen hunner Christelijke Geloofsbelijdenis bij de Hervormden.* à 12½ Cent.

II. G. W. Sannes, *Vraagboekje over de Geschiedenis der christelijke Kerk*, volgens Lefpoldt's leesboek, voor Lidmaten en meer gevorderde leerlingen. à 15 Cents.

III. *Christelijk Vraagboekje voor Eenvoudigen.* à 5 Ct.

IV. J. J. Swiers, *Kleine Catechismus over de Bijbelsche Geschiedenissen.* Tweede druk. à 10 Cent.

V. *Vraagboekje over de kennis der christelijke Godsdienst.* Tweede druk. à 10 Cents.

Alsmede is dezelve door aankoop eigenaar geworden van het werk:

Christelijke Betrachtingen. Eene Bijdrage tot de stichtelijke lectuur, naar de behoefte van deze tijden, door P. Hofstede de Groot, C. H. van Herwerden, Chz. en H. A. Amshoff. à *f* 2,80.

Bij de Erven F. Bohn, te *Haarlem*, en verder alom, is de *Inteekening* opgengesteld op een

TWAALFTAL LEERREDENEN,

van wijlen den Wel Eerw. Heer J. S. van Stavebren, in leven Predikant bij de Hervormden te *Haarlem*,

uit

uit te geven door zijnen oudsten zoon, den Wel Eerw. Heer J. J. W. van Stavenen, Predikant te *Amsterdam*.

H.H. Boekhandelaren worden verzocht vóór of op den 15 October aanstaanden het getal hunner Inteekenaren op te geven.

KERKHERVORMING.

Bij de nadering van den 325sten verjaardag der Kerkhervorming, herinnert de Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, aan zijne Protestantsche Geloofsgenooten, de uitgave van: *de Kerkhervorming een zegen van God*, Leerrede over *Ps.* CXVIII: 27*a*, door I. Prins, Predikant te *Amsterdam*. *f* 0,50.

Alsmede eene Leerrede over *Efeze* II: 20, *ter gedachtenis der Kerkhervorming*, voorkomende in de *nagelaten Leerredenen* van J. Wijs, Jcz., in leven Predikant te *'s Hage*, welke *voortreffelijke* bundel, zoo lang de *geringe* voorraad derzelve strekt, bij denzelven verkrijgbaar is, à *f* 3.40.

De in dezen bundel vervatte Leerredenen zijn: I. *de God der natuur, de weldoener en onderwijzer der menschen*; II. *de dwaasheid des ongeloofs, bij schijnbare wijsheid*; III. *de grootheid van Gods liefde, in de toebrenging der Joden en Heidenen tot het Christendom*; IV. *Christus, de bevrediger des menschelijken geslachts*; V. *ter gedachtenis der Kerkhervorming*; VI. *het gebed van Paulus voor de Efezische Christenen*; VII. *de goddelijke natuur van Jezus Christus*; VIII. *de leer der opstanding tot onsterfelijkheid*; IX. *de Brief aan Philemon*; X. *het waardig hooren der Evangelieverkondiging*.

Voorts ziet mede bij denzelfden het licht:

De werkzaamheden van het Nederl. Zendelinggenootschap en hare gevolgen, getoetst aan het onderwijs des Heeren in de gelijkenis van den zaadzaaijer; redevoering, gehouden in de Algemeene Vergadering van het *Nederlandsch Zendelinggenootschap*, den 20 Julij 1842, door I. Prins, Pred. te *Amsterdam*. 30 Ct.

Het Katechetisch Onderwijs in betrekking tot het Roomsch-Katholicismus.

stem der Nederlandsche Vaderen, *betrekkelijk het werk der Kerkhervorming*; uitgesproken door Professor A. Ypey, te *Groningen*, bij gelegenheid van het derde Eeuwfeest in 1817.

Dit werkje, waarvan de prijs 80 Cents is, zal zoo lang het klein getal Exemplaren strekt à 50 Cents door bovengenoemde worden afgeleverd; als ook:

J. Corstius, Predikant te *Amsterdam*, *De Brief van Paulus aan de Efeziërs*, in twaalf Bijbeloefeningen, voor *f* 1,50, in plaats van *f* 2,40.

W. Gorde's *manier van Katechiseren*, met een aantal uitgewerkte katechisatiën verrijkt. Eene handleiding voor jonge Leeraars en Onderwijsers in den Godsdienst. *f* 1,00, in plaats van *f* 3,75.

Bij H. Smit, te *Groningen*, wordt op heden uitgegeven en is alom te bekomen:

I. H. A. Amshoff, *Vragen voor mijne leerlingen bij het afleggen hunner Christelijke Geloofsbelijdenis bij de Hervormden*. à 12½ Cent.

II. G. W. Sannes, *Vraagboekje over de Geschiedenis der christelijke Kerk*, volgens Leipoldt's leesboek, voor Lidmaten en meer gevorderde leerlingen. à 15 Cents.

III. *Christelijk Vraagboekje voor Eenvoudigen*. à 5 Ct.

IV. J. J. Swiers, *Kleine Catechismus over de Bijbelsche Geschiedenissen*. Tweede druk. à 10 Cent.

V. *Vraagboekje over de kennis der christelijke Godsdienst*. Tweede druk. à 10 Cents.

Alsmede is dezelve door aankoop eigenaar geworden van het werk:

Christelijke Betrachtingen. Eene Bijdrage tot de stichtelijke lectuur, naar de behoefte van deze tijden, door P. Hofstede de Groot, C. H. van Herwerden, Chr. en H. A. Amshoff. à *f* 2,80.

Bij de Erven F. Bohn, te *Haarlem*, en verder alom, is de *Inteekening* opgengesteld op een

TWAALFTAL LEERREDENEN,

van wijlen den Wel Eerw. Heer J. S. van Staveren, in leven Predikant bij de Hervormden te *Haarlem*, uit

uit te geven door zijnen oudsten zoon, den Wel Eerw. Heer J. J. W. van Staveren, Predikant te *Amsterdam*.

H.H. Boekhandelaren worden verzocht vóór of op den 15 October aanstaanden het getal hunner Inteekenaren op te geven.

KERKHERVORMING.

Bij de nadering van den 325sten verjaardag der Kerkhervorming, herinnert de Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, aan zijne Protestantsche Geloofsgenooten, de uitgave van: *de Kerkhervorming een zegen van God*, Leerrede over *Ps.* CXVIII: 27*a*, door I. Prins, Predikant te *Amsterdam*. *f* 0,50.

Almede eene Leerrede over *Efeze* II: 20, *ter gedachtenis der Kerkhervorming*, voorkomende in de *nagelaten Leerredenen* van J. Wijs, Jcz., in leven Predikant te *'s Hage*, welke *voortreffelijke* bundel, zoo lang de *geringe* voorraad derzelve strekt, bij denzelven verkrijgbaar is, à *f* 3,40.

De in dezen bundel vervatte Leerredenen zijn: I. *de God der natuur, de weldoener en onderwijzer der menschen*; II. *de dwaasheid des ongeloofs, bij schijnbare wijsheid*; III. *de grootheid van Gods liefde, in de toebrenging der Joden en Heidenen tot het Christendom*; IV. *Christus, de bevrediger des menschelijken geslachts*; V. *ter gedachtenis der Kerkhervorming*; VI. *het gebed van Paulus voor de Efezische Christenen*; VII. *de goddelijke natuur van Jezus Christus*; VIII. *de leer der opstanding tot onsterfelijkheid*; IX. *de Brief aan Philémon*; X. *het waardig hooren der Evangelieverkondiging*.

Voorts ziet mede bij denzelfden het licht:

De werkzaamheden van het Nederl. Zendelinggenootschap en hare gevolgen, getoetst aan het onderwijs des Heeren in de gelijkenis van den zaadzaaijer; redevoering, gehouden in de Algemeene Vergadering van het *Nederlandsch Zendelinggenootschap*, den 20 Julij 1842, door I. Prins, Pred. te *Amsterdam*. 30 Ct.

Het Katechetisch Onderwijs in betrekking tot het Roomsch-Katholicismus.

Digitized by Google

J. F. Thieme, te *Nijmegen*, heeft gedrukt en alom verzonden:

Waarheid en Dwaling, of de voornaamste verschillen tusschen de Hervormden en Pausgezinden, ten aanzien van Godsdienst, Grondstellingen en Geloofsleer. Beknopt voorgesteld en getoetst aan den Bijbel.

Dit werkje is door een' Predikant, die sints ruim 30 jaren het Herder- en Leeraarsambt, te midden eener Roomsche bevolking waarneemt, primitief ten behoeve zijner leerlingen opgesteld; zijn Eerw. vermeende echter hetzelve thans voor een grooter Publiek niet te mogen terug houden. — De prijs is 35 Cent.

G. J. A. Beijerinck, Boekverkooper te *Amsterdam*, heeft uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

CLEMENTINE,

of het geloof en de geloofsgronden der kerkelijke Regtzinnigen onzer dagen, door Dr. K. G. Bretschneider. Uit het Hoogduitsch vertaald, door M. F. van Setten.

»Dit boek," zegt Bretschneider, in zijne voorrede voor het Werk, »vormt een drietal, met twee andere vroeger door mij uitgegeven schriften, van welken het eene (*Hendrik en Antonio*) zich verzette tegen het drijven der Jesuitische proselietmakerij, — het andere (*De Vrijheer van Sandau*) tegen de kwellingen van het Ultramontanisme met de Gemengde Huwelijken."

Bij S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, komt heden van de pers en is verzonden:

B. van Willes, *Bijdragen tot bevordering van Bijbelsche Uitlegkunde*, 1e deel, 2e stuk. *f* 2,00.

Behalve van den Verzamelaar bevat dit stuk Bijdragen van Ds. Jentink, te *Harlingen*; Pareau, te *Alkmaar*; Steenhoff, te *Oudewater* en Swalue, te *Gouda*. Met dit stuk is het 1e deel compleet.

Voor het Godsdienstig onderwijs:

Eerste oefening in het lezen van den Staten-Bijbel. Ten behoeve van het godsdienstig onderwijs en de Zondagscholen, in twee gedeelten, ieder à $7\frac{1}{2}$ Cents; de twee gedeelten bijéén à $12\frac{1}{2}$ Cents.

En

En debiteert met succes:

J. E. van Kortsveld, *Eenvoudige verklaring der XII Geloofsartikelen, de X Geboden en het Onze Vader*, om onkundigen en bejaarden te onderrigten tot het doen hunner belijdenis, à 25 Cents. — Hetzelve verkort, vooral ten dienste van hen, die niet lezen kunnen, à 10 Cents.

T. van Spall, *Gebeden voor jonge lieden uit den beschaafden stand*, inzonderheid voor kostscholen en huisgezinnen, naar het Hoogduitsch van Fritsche. 40 Cents.

Bij G. T. N. Suringar, Boekhandelaar te *Leeuwarden*, geeft uit en heeft algemeen verkrijgbaar gesteld:

Prospectus van eene geheel nieuwe uitgaaf van Bilderdijk's *Ondergang der eerste Wareld*. Met aanteekeningen en verhandelingen van Mr. I. da Costa.

En heeft aan H.H. Inteekenaren verzonden het *vierde* deel van *Al de Leerredenen* van J. H. van der Palm, zijnde het *eerste deel* der *Leerredenen over bijzonderheden uit het lijden van Jesus.*

De inteekening staat nog open. De deelen die reeds het licht zien, worden echter niet anders dan tegen den verhoogden prijs afgeleverd; zijnde in groot 8vo *f* 2,70, in kleiner formaat *f* 1,80 per deel.

Door aankoop der *Nieuwe Gedichten*, is bovengenoemde Uitgever onlangs eigenaar geworden der gezamenlijke *Dichterlijke Werken* van H. Tollens, Cz., zoo als die laatstelijk door den Auteur zijn nagezien, geschift en gerangschikt, en vervat zijn in negen boekdeelen, allen in hetzelfde formaat en met dezelfde letter op best papier gedrukt en in karton gebonden. De prijs is *f* 33,90.

Deze verzameling bevat de navolgende Bundels, allen afzonderlijk te bekomen:

Gedichten. Met titelplaten en het portret des Dichters, *vijfde druk*. Drie deelen. *f* 12,00.

Romancen, Balladen en Legenden. Met gegr. titel en vignet. *Derde druk*. *f* 8,60.

Nieuwe Gedichten, id. *Tweede druk*. Twee deelen. *f* 7,20.

Liedjes van Claudius. Met zeven vignetten en titel-vignet. *Tweede druk.* ƒ 3,90.

Dichtbloemen bij de Naburen geplukt. Met gegr. titel en vignet. ƒ 3,60.

Verstrooide Gedichten, id. ƒ 3,60.

Bij L. Schierbeek, te *Leeuwarden*, is gedrukt en alom te bekomen:

I. Mr. H. M. Duparc, *Diagnostisch Overzigt der Huidziekten.* Prijs ƒ 1,50.

II. F. Nork, *het Fatalismus*, of de Voorbeschikking van der Menschen lot, bewezen in 192 voorbeelden van het bestaan des vermogens tot voorzeggen: benevens *Psychologische Proeven*, ter verklaring van den verhoogden toestand der ziel, welke daartoe vereischt wordt. Prijs ƒ 2,40.

III. *Nieuwste en eenvoudige Kopieer-Methode*, of aanwijzing, hoe men Brieven, Facturen, Rekeningen, en in één woord, al wat maar geschreven is, zonder eenige Machine en Kosten in eenige minuten kan Kopiëren. Tweede druk. ƒ 0,25.

IV. *Prospectus en Inteekening* op Denkbeelden over Opvoeding en Onderwijs, aan ondervinding getoetst; door S. L. Baus, Hoofd-Onderwijzer der Burgerschool te *Harlingen.*

Dit werk zal uitgegeven worden bij afleveringen van 4 vellen, in groot octavo; à 10 Centen per vel bij inteekening. Hetzelve zal ongeveer 8 afleveringen bevatten, en stellig den prijs van ƒ 3,60 niet te boven gaan. Om de twee maanden zal er eene aflevering uitgegeven worden.

De inteekening staat open tot den 1 December, terwijl de prijs buiten inteekening met een derde zal verhoogd worden.

Eene Naamlijst der HH. inteekenaren zal bij de laatste aflevering gratis worden gegeven.

Bij J. Oomkens, te *Groningen*, is dit jaar gedrukt, te bekomen bij Schelekamp, van de Grampel en Bakker, te *Amsterdam*, en alom:

Prof. L. G. Pareau, *Initia Institutionis Christianae Moralis.* à ƒ 4,00.

——— *Herinnering van de Apostolische*

sche Leer, omtrent de Ware Christelijke Eenigheid, eene Leerrede over *Efeze* IV : 3—7. à *f* 0,30.

Prof. W. Muurling, *Leerrede over het blijven in de Leer van Christus*, over 2 *Joh*, vs. 8—11. à *f* 0,30.

Dom. A. Ruigers van der Loef, *Adres aan de Algemeene Synode*, ter zake van een Adres aan dezelfde Synode. à *f* 0,30.

Dom. H. A. Ansholt, *Een woord van Herinnering*, ter gelegenheid van de *tegenwoordige verdeeldheden in de Hervormde Kerk*, eene Leerrede over *Luk*. IX : 55*b*. Voorafgegaan door eenen *Brief* aan zijnen 76 jarigen Vader, Pred. te *Emmen* à *f* 0,30.

Prof. P. Hofstede de Groot, *Wat moeten wij, Godgeleerden in de Nederlandsche Hervormde Kerk nu doen?* Eene toespraak aan de Theologische Studenten, bij het openen zijner Akademische lessen, den 7 September 1842, gedaan. à *f* 0,30.

———————————— Betrachtungen ueber *Gottes Absichten* bei den Trübsalen *in Hamburg* und bei *Paris*. — Aus dem Hollandischen übersetzt durch Madame O. C. S. Stär Numan, geborne van Swinderen. à *f* 0.30.

Prof. A. A. Sebastian, *Elementa Physiologia Specialis Corporis Humani*. Editio Altera, emendata et aucta. à *f* 3 60.

Prof. J. Barrt de la Faille, Eenige opmerkingen betreffende de *Rapporten* over de *Geneeskundige Staatsregeling*, ingediend door de Commissie, benoemd bij Z. M. Besluit van den 20 Nov. 1841. à *f* 0,75.

Dr. L. Rosman Tresling, *Vlugtige beschouwing over hetzelfde Rapport* à *f* 0,40.

———————————— Beantwoording der Vraag: *Is de oprigting eener Geneeskundige School te Amsterdam noodzakelijk of nuttig?* à *f* 0,40

Prof. H. C. van Hall, *Eerste beginselen der Plantkunde*, tweede vermeerderde en verbeterde druk, met twee platen. à *f* 1,60.

Mr. H. A. Spandaw, *Redevoeringen over de invloed des Gevoels op den Geest en de verstandelijke vermogens* à *f* 2,25.

Dr. C. Guyot en *Mr.* R. T. Guyot, *Liste Littéraire Philocophe* ou *Catalogue d'Etude* de ce qui a été publié jusqu'à nos jours sur les *Sourds Muets*;

sur l'oreille l'ouïe, la voix, le langage, la mimique; les aveugles etc. etc. à ƒ6,00.

R. J. L. Kussendrager, Natuur- en Aardrijkskundige beschrijving van het Eiland *Java*. à ƒ3,60.

Dr. Eduard Selberg, *Den verledenen en tegenwoordigen toestand van het Eiland Java*, vertaald en met aanteekeningen door de Majoor W. L. de Sturler. à ƒ1,50.

Dr. A. C. E. Tönsen, Ontwerp over de middelen, waardoor het mogelijk zoude kunnen gemaakt worden, om een *groot gedeelte* der Ned. *Nationale Schuld* op de *O. I. Koloniën* te converteren, de inkomsten van het Gouvernement in *Indië* te vermeerderen, en aan de ondernemingsgeest van partikulieren een ruim veld te openen. à ƒ1,00.

S. J. Magnin, Geschiedkundig Overzigt van de *Besturen*, die, vóór de herstelling van Nederland in 1814. elkander in *Drenthe* zijn opgevolgd, 2de St., 2de Ged. van 1395 tot 1522. à ƒ2,75.

J. L. Ewald, *Karaktertrekken* van sommige personen, voorkomende in de *Lijdensgeschiedenis van Jesus*, tweede verbeterde druk. à ƒ1,25.

Dom. J. J. Bange, *Tafereelen*, *Fragmenten* en *Aanteekeningen* uit de ondervinding van eenen Dorps-Predikant. à ƒ1,50.

J. C. Pruimers, *Rijmen*, tweede druk, in carton, à ƒ1,50.

Dr. W. Hecker, *De Reis bij Nacht.* Volksverhaal. Van verre naar 't Nieuw-Grieksch. à ƒ0,25.

Natuurlijke Geschiedenis en middelen ter verdelging van schadelijke *Rupsen* aan *Ooftboomen*. Naar het Hoogduitsch, door Th. G. Entrup Bavink. à ƒ0,50.

Berigt van Inteekening, op een Werk, getiteld: *Aanteekeningen*, *gehouden op Reizen door Noord-Duitschland*, *Denemarken en Rusland*, in de jaren 1840—1842, opgedragen aan Zijne Excellentie den Hooggeboren Heer Lodewijk *Graaf* van Heiden, Admiraal in dienst van Z. M. den Keizer aller Russen, enz. enz., door H. Dijkema, S. S. Min. Cand.

Ook zijn nog eenige weinige exemplaren voorhanden van:

Dr. Fr. Strack, *Natuurlijke Historie der Zoogdieren*, met meer dan 250 Afbeeldingen, op 48 platen, al-

alles op groot velin schrijfpapier, fraai gekleurd, in carton. à ƒ 12,50.

Bij J. M. E. Meijer, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en heeft alom verzonden:

A. van Linde, Rochus Meeuwszoon, 1572. Een verhaal. Met op staal gegraveerde titels en vignetten. Twee deelen kompleet, gr. 8vo. ƒ 7,60.

En debiteerd met goed succes van genoemde Schrijver:

Broederhaat en Wraakzucht, of de Belegering van *Rotterdam*, 1488—1489. Een verhaal. Met op staal gegraveerde titels en vignetten. Drie deelen kompleet, gr. 8vo. ƒ 9,60.

Beide werken bijzonder geschikt voor Leesgezelschappen.

Bij F. Holtkamp, Boekdrukker en Boekverkooper te *Sneek*, is uitgegeven, en te bekomen bij C. J. Borleffs, te *Amsterdam* en verder alom:

L. Rabbis Ellens, Eene Vertelling, een Sprookje en een Droom, benevens eenige losse Dichtstukjes. Prijs 60 Cents.

W. van den Hull, *Over de belangrijkheid eens Zestigjarigen Ouderdoms in den jare* 1832, of Schets der hoogstmerkwaardige verschijnselen, welke dien leeftijd bij uitstek kenmerken. Derde druk ƒ 1,80.

J. L. Ewald, *De Goddelijke Voorzienigheid blijkbaar in de Ontmoetingen en Omstandigheden van sommige Menschen en gebeurde daadzaken*, 2 deelen met vignetten. ƒ 5,80.

En wordt met succes gedebiteerd:

Florilegium Ovidianum; sive Fabulae selectae ex P. Ovidii Nasonis libris metamorphoseon, quas, adjecto indice Mythologico et Geographico, ad optimorum librorum fidem, in usum scholarum, edidit G. Hamming, Phil. Theor. Magister, Litt. Hum. Doctor, Gymnasii Bolsverdiensis Rector. ƒ 1,25.

Over dit werkje, hetwelk reeds op onderscheidene scholen is ingevoerd, leze men de aanprijzende beoordeeling in het *Algemeen Letterlievend Maandschrift* 28 Dl., 2de St., September 1842, alwaar hetzelve ruimschoots tot schoolgebruik wordt aanbevolen.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor october 1842.



TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Archief voor Kerkelijke Geschiedenis, inzonderheid van Nederland. *Verzameld door* N. C. KIST *en* H. J. ROYAARDS, *Hoogleeraren te* Leiden *en* Utrecht. *Twaalfde Deel.* *XII en* 496 *blads.* *In gr.* 8vo. *Of Nederlandsch Archief voor Kerkelijke Geschiedenis. Eerste Deel. Te* Leiden, *bij* S. en J. Luchtmans, 1841. *De prijs is f* 5,00.

De eerste titel doet zien, dat de bezitters der vorige Deelen het onderhavige kunnen aanmerken als een vervolg, niettegenstaande dit Deel eigenlijk moet beschouwd worden, als gegeven ter opening van eene nieuwe reeks van bundels, in welke wij, zeggen Heeren verzamelaars, zoo God ons leven en gezondheid spaart, de vruchten van wetenschappelijk onderzoek, van ons zelven en anderen, bijeen willen verzamelen, zonder eene scherpe lijn tusschen de vorige en de nieuwe Deelen te trekken.

Deze nieuwe voortzetting van het Archief wordt geopend op eene wijze, welke zeer geschikt is om het verlangen naar de verdere volvoering van het plan der Uitgevers te verlevendigen. Men treft hier namelijk in de eerste plaats twee belangrijke verhandelingen, of bijdragen en redevoeringen aan,

 na-

namelijk: van den Hoogleeraar H. J. ROYAARDS, getiteld: Begrip en omvang van de Kerkhervorming der XVIde eeuw, in vergelijking met de Hervorming in de middeleeuwen, volgens de geschiedenis, of Bijdrage, mede ter beantwoording der vragen: wie waren eigenlijk Kerkhervormers? Welk is het grondbeginsel der Kerkhervorming? ten vervolge op: Het Christendom in de middeleeuwen (Archief D. II.) — en van Prof. N. C. KIST: De beginselen en de nog onvoltooide toestand der Kerkhervorming uit hare benamingen afgeleid, zijnde eene vrije overbrenging zijner redevoering: *de inchoata necdum perfecta, sacrorum emendatione*, in de annales der Leidsche Academie (A°. 1836—1837) geplaatst.

Beide deze stukken voegen zeer bij elkander en kunnen, elk natuurlijk op zijne wijze, aanmerkelijk bijdragen, om de groote Kerkhervorming niet slechts in haren tegenwoordigen toestand, maar vooral ook in hare beginselen en eindbedoelingen nader en duidelijker te doen kennen. Beide zijn zeer belangrijk wegens inhoud en bewerking, beide voegen ook zeer voor de omstandigheden des tijds.

In het eerste opstel, is vooral de acht genomen en op het onderwerp toegepast de regel: *Qui bene distinguit, bene docet.* ROYAARDS heeft toch opmerkzaam gemaakt, op de onderscheiding tusschen voorbereiding en verwezenlijking — tusschen de Hervorming vóór en in de XVIde eeuw, tusschen de Hervorming der zeden, der kerk en

der

der leer, tusschen het grondbeginsel van het Protestantisme en dat der Hervorming, tusschen het grondbeginsel en de onderscheidene beginselen van welke men is uitgegaan, tusschen het grondbeginsel zelve en het in werking brengen en toepassen van hetzelve — tusschen het formele en materiële. Hier wordt dan ook aangewezen, door welke kenmerken de eigenlijke Hervormers van de voorloopers der Hervorming en van de gedeeltelijke Hervormers te onderscheiden zijn, over ERASMUS, bij juiste onderscheiding, naar waarheid geoordeeld, en aangewezen 1.) dat het grondbeginsel der geheele Kerkhervorming in de behoefte gelegen was aan wedergeboorte der christelijke Kerk naar den Bijbel, en 2.) dat de Hervorming in de XVIde eeuw nog niet ten einde gebragt is, en dat men dus de voortzetting en volmaking daarvan moet aanmerken als de roeping van alle volgenden eeuwen.

Ten aanzien van het tweede stuk, heeft KIST zelf doen opmerken: »dat het tweeledige oogmerk, bij het bewerken der Redevoering door hem bedoeld, in den tegenwoordigen Hollandschen titel geheel is uitgedrukt; iets, dat in den oorspronkelijken Latijnschen geen plaats had, als waarin ik meer het practische doel deed in het oog vallen, waaraan mijne Rede, naar de behoefte des tijds, was toegewijd: de herinnering, namelijk, der dure verpligting, welke nu nog op de Kerkhervorming en hare aanhangers rust. Den aan-

dachtigen lezer intusschen zal het wel niet ontglipt zijn, dat ik, in de behandeling, inzonderheid daarnaar gestreefd heb, om de beginselen en bedoelingen, van welke de Kerkhervorming uitging, en naar welke hare uitwerkselen en hare nog te vervullen taak, gelijk de verpligtingen harer aanhangers, alleen kunnen worden beoordeeld, eenvoudig en duidelijk uit de geschiedenis te doen kennen. Ik moet er zelfs bijvoegen, dat het mij daarbij vooral te doen was, om eene reeds lang gekoesterde, en in mijne lessen medegedeelde overtuiging openlijk uit te spreken, dat juist de *namen*, welke de Kerkhervorming draagt, de echte uitdrukking zijn der beginselen, op welke zij rust, en der bedoelingen welke zij zich voorstelt; en dat daarom ook het aandachtig gadeslaan van den oorsprong, de kracht en de geschiedenis dier benamingen, tot kennis van den aard en geest der Kerkhervorming een hulpmiddel ons oplevert, hetwelk boven elke altijd faalbare redenering verre verheven is.

»Aan den Latijnschen tekst meende ik mij niet slaafsch te moeten houden. Ik heb mij veeleer, in het belang der duidelijkheid van voorstelling, of tot nadere ontwikkeling van het slechts even aangestipte, hier en daar vrijheden veroorloofd, welke, bij eene eenvoudige vertaling, misschien ongeoorloofd zijn zouden. Ook heb ik een' aanmerkelijken brok, die, tot bekorting, in het uitspreken weggelaten, om niets dan het gesprokene we-

weder te geven, ook in de officiële uitgave was voorbijgegaan, hier weder opgenomen, ten einde het stuk in zijn geheel te herstellen, en tevens aan bedenkingen te gemoet te komen, die anders welligt tegen mij konden oprijzen. Eindelijk hoop ik, door deze en gene bijgevoegde aanmerking, aan de bedoeling te zullen bevorderlijk zijn, welke ik mij, nu en vroeger, met dezen mijnen arbeid heb voorgesteld."

Behalve de gezegde overzetting der genoemde oratie, vindt men dus hier een bijvoegsel tot die uitgegeven Latijnsche redevoering, in de volgende negen stukjes: de Kerkhervorming in betrekking tot de Roomsche Kerk. De Germaansche oorsprong der Kerkhervorming. Het bewaard blijven der Roomsche Kerk door medewerking der Kerkhervorming. Het voortdurend bestaan der Roomsche Kerk, Bijbel en Overlevering. De toekomst der Roomsche Kerk. Historisch overzigt der onderzoekingen naar het grondbeginsel der Kerkhervorming. De namen der Kerkhervorming. Bulla S. D. N. Dni Pauli div. providentia Papae III, super reformatione Romanae urbis et curiae, tam in temporalibus quam in spiritualibus. Consilium delectorum Cardinalium et aliorum Praelatorum de emendanda Ecclesia. S. D. N. D. Paulo III ipso jubente conscriptum et exhibitum Anno 1538.

De Hoogleeraar KIST heeft in zijne redevoering onder andere aangewezen, dat het voortdurend

 be-

bestaan der Roomsche Kerk met geenerlei regt als eene grieve kan worden aangevoerd tegen de Kerkhervorming, en vooral duidelijk doen zien, dat men, door haar op haar eigen grondgebied te beschouwen, zich kan overtuigen, dat dit groote werk nog de gewenschte volkomenheid niet bereikt heeft: als men let zoowel op de beginselen van welke zij is uitgegaan en op de bedoeling, die zij zich van den beginne aan voorstelde, als op hetgeen zij in den loop van eeuwen nu reeds heeft uitgewerkt. Opmerkelijk en kenmerkend is vooral hier, dat KIST de namen der Kerkhervorming vooral heeft doen kennen, als geschikt, om over het grondbeginsel derzelven het gewenschte licht te verspreiden.

»Ik meen niet," opdat wij hem zelven laten spreken, »de sectennamen van *Lutheranen*, *Calvinisten* en soortgelijken, die alleen uit partijzucht of onderlinge twisten zijn voortgevloeid. Ik meen niet de scheldnamen van *Onkatholieken*, *Hugenooten*, *Geuzen* en anderen, in verschillende gewesten haar door hare tegenpartij toegevoegd. Maar ik bedoel die beroemde en veelbeteekenende namen, welke, met de Kerkhervorming zelve geboren, en door den aard der zaak als te voorschijn geroepen, algemeen in gebruik gekomen zijn, om haar in haren geheelen omvang aan te duiden; welke dan ook geensains slechts toevallig, door den een' of ander, aan de Kerkhervorming zijn toegevoegd, maar welke zij, in de volle bewust-

heid

heid van haren eigenlijken aard en hare bedoelingen, zich zelve gegeven heeft; en welke, ja hoogst eenvoudig en natuurlijk, maar tevens geheel juist, en als het ware profetisch, dat alles uitdrukken, wat zij, of kenmerkends bezat, of in de toekomst ten doel zich voorstelde."

»Hetzij dezelve, namelijk, zich de *Reformatie*, of de *Evangelische Kerk*, of het *Protestantismus* genoemd heeft: in elk dezer drie algemeene benamingen, die tevens de eenige zijn van deze soort, heeft zij een' hoofdkaraktertrek en een grondbeginsel van zich uitgedrukt, hetwelk zoo zeer haar kenmerkt en beheerscht, dat het schijnen kan de Kerkhervorming in haren aard en bedoeling geheel te doen kennen; maar toch een' hoofdkaraktertrek en een grondbeginsel tevens, hetwelk, elk voor zich, zoo zeer van de beide overige onderscheiden is, en op zich zelve staat, dat alleen derzelver zamenvoeging de Kerkhervorming in haren geheelen omvang beschrijft en uitdrukt; maar dit dan ook zoo juist en volledig, dat er even min iets ontbreekt, als te veel is, om, door middel van deze drie namen, de geheele Kerkhervorming, in haren oorsprong, voortgang, kracht en waarde, ja, in alles, wat zij gewerkt heeft of bedoelde, duidelijk te doen overzien. En worden wij zoo, door deze namen, niet op één eenig, maar veeleer op een drieledig beginsel gewezen, waarvan de Hervorming is uitgegaan; dit drieledige is tevens van dien aard, dat de afzonderlijke

deelen door den naauwsten band en de schoonste overeenstemming aan elkander verbonden zijn, zoodat het welligt in de uitkomst ons blijken zal, dat ook dit drieledige in eene hoogere eenheid zich oplost."

»Het zijn deze drie namen, welke wij daarom, — en wel in de opvolging, in welke de Geschiedenis dezelve geplaatst heeft, — bij het onderzoek, waarmede wij ons thans willen bezig houden, tot onzen leiddraad kiezen. De uitkomst zal ons doen zien, hoe juist het aandachtig gadeslaan van de opkomst, de beteekenis en de geschiedenis dezer benamingen ons de Kerkhervorming, in hare beginselen, aard en omvang, zal doen kennen; zoodat wij uit dezelve, dat is, uit hetgeen die Kerkhervorming bedoelde of reeds aanvankelijk heeft te weeg gebragt, tevens de taak overzien, welke nog ter volbrenging voor haar ligt."

Het hierover zoo oordeelkundig als scherpzinnig, niet alleen in den tekst, maar ook in het toevoegsel, pag. 216–242, aangemerkte, doet ons verlangen, dat de Schrijver de hoop, welke hij heeft opgewekt, zal vervullen, door op dit onderwerp nog eens terug te komen, tot opzettelijke nasporing van hetgeen aangaande den oorsprong en het gebruik dezer benamingen der opmerking waardig is.

Wij zouden er nog wel den wensch willen bijvoegen, dat KIST het hier bijgebragte omtrent het

zoo

zoo treurig als merkwaardig verschijnsel, dat, niettegenstaande het heerlijk licht dat ontstoken werd, de Roomsche Kerk echter nog altoos is blijven bestaan, eens nader uit een zette en aanwees, wat men daarover denken moet, tot welke gevolgtrekkingen zulks wezenlijke aanleiding geeft, en vooral wat daaruit ook in onze dagen te leeren valt, en waartoe dit den echten Protestant of Hervormde nu ook vooral leiden moet?

Hiermede zou gewis aan velen eene wezenlijke dienst bewezen worden, en het zou naar onze overtuiging zeer zeker kunnen dienen, om eene zaak, waaromtrent velen zoo verkeerd oordeelen, in het ware licht te plaatsen en dringend aan te sporen, om in den geest werkzaam te zijn, gelijk de Hoogleeraar ROYAARDS zijne verhandelig opwekkend besloten heeft:

»De geschiedenis geeft ons *wenken*, hoogstbelangrijk *voor onze dagen*. — Zien wij toch het Katholicisme, als met verjongde werkzaamheid en kracht van een beginsel uitgaande, om den strijd te voeren tegen Hervorming en Protestantisme; wanen wij dan toch niet, dat die strijd der Hervorming reeds volstreden is. Dezelve blijft duurzaam, even zoowel als de Hervorming zelve moet blijven voortwerken. — En vraagt men, welke de wapenen zijn, die men in dien strijd moet bezigen, de geschiedenis leert ons, dat, even als in XVIde eeuw, de zege niet kan worden behaald, ten zij men gedachtig zij aan het wezen en den om-

omvang der Kerkhervorming, en in dien geest voortwerke. Strijd tegen de Hierarchie en tegen leerstellige dwalingen zijn gepaste en noodzakelijke hulpmiddelen; maar zij maken den geest van het Protestantisme niet uit. Deszelfs voortgang zal niet verzekerd zijn, maar veeleer hier en daar door Jesuitisme en Ultramontanisme gestoord worden, ten zij de behoefte aan *wedergeboorte van het oorspronkelijke Christendom het levensbeginsel* zij en blijve *van het Protestantisme.* Zoo lang men niet van de zedelijke behoeften uitgaat; zoo lang de zedelijke wedergeboorte van den mensch niet het bezielende beginsel is van de Protestanten; zoo lang men daarbij niet het denkbeeld weet aan te bevelen, dat de Bijbel de eenige kenbron is van waarheid en deugd, en die behoefte, die erkentenis, de Protestantsche Kerk doordringe en beziele, zoo lang zal de strijd nog onzeker blijven tusschen de waarheid en de dwaling. — Dat de Protestantsche Kerk lette op de teekenen der tijden!"

Verder komt hier eene bijdrage voor tot de geschiedenis van het godsdienstig Separatisme (gelijk het genoemd wordt) in de Nederlanden, door Ds. J. BORSIUS, van *Middelburg*, behelzende eene mededeeling van eenige nog onbekende bijzonderheden aangaande Mr. JACOB ROGGEVEEN, inzonderheid met betrekking tot zijne godsdienstige denkwijze. Menige weinig of niet bekende bijzonderheid komt hier voor van gemelden Zeeman, die

die ongelukkig zich tot de ongerijmde gevoelens van een lijdelijk Christendom, in zijnen tijd en in zijne streken zoo veel geruchts makende, liet vervoeren, zoodat men hem ook deswegens leert beklagen.

Hierop volgt een stukje door den Heer SWALUE, Predikant te *Goes*, ingezonden, getiteld: de Abdijën van *Egmond* en *Rhijnsburg*, bijzonder de eerstgenoemde, beschouwd als godsdienstige, wetenschappelijke, kerkelijke en wereldlijke gestichten. Met veel naauwkeurigheid en goeden zin is het vervaardigd en behelst nuttige wenken.

Dit Deel wordt besloten met een' brief aan Prof. KIST, door P. H. HUGENHOLTZ, Predikant te *Rotterdam*, over de werkzaamheid van het Nederlandsch Zendelinggenootschap in *Oost-Indië*. Hier straalt een heilige ijver ter verdediging en bevordering der goede zaak duidelijk in door. Achter aan zijn nog een viertal bijzonderheden aangeteekend, te weten over het begraven in de Kerken, reeds in de Xde eeuw verboden, — over het lager onderwijs in de middeleeuwen, betreffende de bibliotheek van CUSA, en een ander, getiteld: *Waarheid*.

J.

J. H. VAN DER PALM, *als Bijbeluitlegger, Redenaar en Schrijver gekenschetst, door* H. F. T. FOCKENS, *Predikant te* Twijzel *en* Koten. *Te* Leiden, *bij* D. du Mortier en Zoon, 1841. *XII en* 210 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,00.

De met lof bekende Schrijver eener *Commentatio de Jobeïde* (*), waarvan het beloofde tweede Deel tot heden toe niet door ons ontvangen is, heeft geoordeeld onzen, nu wijlen, met regt beroemden en bewonderden Hoogleeraar J. H. VAN DER PALM, als Bijbeluitlegger, Redenaar en Schrijver beoordeelend te moeten schetsen, en blijkt zich daarin zeer gehaast te hebben. In het voorberigt betuigt hij ook zelf: »dat ik, onder andere verdiensten omtrent VAN DER PALMS letterkundige nagedachtenis, ook van die der volledigheid van de beschrijving, zelf gewillig afstand doe. Zoo merk ik, als Recensent mijner eigene pennevrucht, reeds voorloopig op, dat in de eerste afdeeling wel opzettelijk over 's Mans werkzaamheid als *kritisch* Uitlegger, had kunnen uitgeweid worden, en in de twee laatsten, over hem als Redenaar en

(*) Zutphaniae, apud W. J. THIEME, 1836, in dit Tijdschrift beoordeeld voor October 1837, pag. 443 en verv.

en Schrijver, ook met opzigt tot den stijl, met name het numereuze en meer werktuigelijke van denzelven, misschien niet dat alles gezegd is, wat men verlangd, of ook, naar aanleiding van vroeger gegevene wenken, verwacht zou hebben. De meeste der laatstgenoemde leemten en onvolkomenheden zijn intusschen grootendeels door den spoed, waarmede ik onder velerhande afleidingen, gedrongen werd het stuk af te werken, veroorzaakt; terwijl overigens eene uitvoeriger overweging van VAN DER PALMS verdienste omtrent de Kritiek van den tekst des Bijbels, meer tot de beschouwing der geleerden schijnt te behooren en op hare regte plaats staat in het, een en andermaal door mij aangehaalde Akademische Geschrift van Prof. CLARISSE."

Het doet ons leed, te moeten opmerken, dat deze schets zelve en vooral het eerste deel, maar al te vele blijken oplevert, dat ROORDA zich waarlijk te weinig tijds gegeven heeft, om dit belangrijk onderwerp naar behooren te bewerken, te schikken, te verbeteren en alzoo te leveren, wat men van den man verwachten moest, die daartoe de pen opvatte.

In zijne inleiding, welke reeds op eene vrij zonderlinge wijze is aangevangen, straalt eene bijzondere ingenomenheid met de door hem opgenomene taak door en dezelve wordt met deze woorden besloten:

»Zoo sta dan het eens opgevatte besluit nu vast,

en

en moge al wie in Nederland op geleerdheid, fraaije letterkunde en welsprekendheid, op zedelijkheid en godsdienst prijs stelt, en gewoon is aan VAN DER PALM als den tolk van het ware, schoone en goede, het oor te leenen, het niet versmaden, om naar den nagalm, uit zijne talrijke werken opgevangen, te luisteren met opmerkzaamheid en deelneming, gelijk men naar het woord des zwakken kinds of leerlings hoort, wanneer door deszelfs mond de wijsheid des grooten Vaders, of beroemden Meesters, gebrekkig, maar getrouw en naar zijn best vermogen vermeld wordt. Als ik niet hoopte, dat door deze mededeeling iets zou worden toegebragt tot verheffing van den roem mijns Vaderlands, ter aankweeking der zucht voor schoone letteren en edele wetenschappen, ja tot hoogere waardschatting — opdat ik het allergewigtigste het laatst opnoeme — van gezuiverde godsdienstkennis en gemoedelijk Christendom: voorzeker, ik zou nog de pen nederleggen, en, den Onnavolgbaren als, voor mij althans, onbeschrijfbaar achtende, terstond tot den arbeid, dien ik hiervoor sinds een paar dagen ter zijde schoof, wederkeeren. Maar neen, het is niet enkel, of voornamelijk, hulde aan VAN DER PALM toe te brengen, wien velen, die deze bladen lezen, misschien persoonlijk weinig gekend hebben; het is de letterkundige verdienste, het voorbeeld der waardige gevoelens, in zijne schriften alomme doorstralende: het is, in één woord, het

prac-

praktisch nut, dat uit eene oordeelkundige beschouwing der laatstgenoemden, met Gods zegen, voor Nederland, met name voor het opkomende geslacht, dat naar geestbeschaving en gemoedsveredeling streeft, kan voortvloeijen, hetwelk mij en, zoo ik denk, de meesten mijner lezers beweegt, om daaraan hunne belangstelling te wijden. Welaan! zoo rijze hier dan, in de schets van VAN DER PALMS letterkundige nalatenschap, voor ons het beeld op van hetgeen, waarnaar de christelijke Godgeleerde, en elk, wien Nederlandsche taal en letterkunde, met al wat groot en edel is in den menschelijken geest, ter harte gaat, heeft te trachten: die beeldtenis, — de ondervinding heeft het reeds gedurende het leven des Eenigen en Onvergetelijken, ons gewaarborgd — zij zal niet te vergeefs geteekend zijn, maar, als door geheime tooverkracht, menigeen bezielen, om, in zijn voetspoor voorttredende, het ideaal van den volmaakten Uitlegger, Redenaar of Schrijver, allengs te naderen. Dat er twee deelen van zijnen geest op ons nederdalen! is de wensch, dien ik, onder het lezen dezer regelen, bij velen van mijne Ambtsbroederen en hen, die zich tot hetzelfde H. Dienstwerk wijden, onderstelle: ik mag denzelven, bij het verder uitwerken der opgenomen taak, wel met nadruk tot den mijnen maken. Het voorbeeld, ons door VAN DER PALM nagelaten, is groot genoeg, om, onder geringe aanvulling of wijziging misschien, ons dat genoemde ideaal te vertegenwoordi-

 di-

digen, en tot althans gedeeltelijke verwezenlijking van hetzelve in ons, moed en geestdrift in te boezemen; mogt maar de voorstelling zelve van dat voorbeeld niet te verre bij deszelfs heerlijkheid wegzinken!"

»Wij willen, ten einde de ruime stof, die voor ons ligt, ordelijk af te handelen, en tevens den Lezer bekwame rustpunten op den langen weg onzes onderzoeks aan te bieden, uit *drie* oogpunten onzen Letterheld gaan beschouwen, of, naauwkeuriger gesproken, in drieërlei hoofdrubrieken dat alles opnemen, wat ons door hem in openbaar geschrift is nagelaten. Van dat drietal afdeelingen, op den titel van dit werkje uitgedrukt, zal dan de eerste VAN DER PALM *als Bijbeluitlegger* kenschetsen."

Andermaal heeft zich FOCKENS met het begin der eerste afdeeling, over hetgeen hij hier geleverd heeft, uitgelaten en wel op deze wijze:

»Ter voorkoming van alle verkeerde voorstellingen, zal het hier niet ondienstig zijn een tweetal opmerkingen vooraf te zenden. De eerste is, dat het geen schoolsch, geen op zijn best voor den Godgeleerde en Schriftverklaarder belangrijk verslag zal zijn, dat wij van VAN DER PALMS arbeid, aan de uitlegging des Bijbels besteed, voorhebben te leveren; en ten andere, dat wij de uitvoerigheid, tot welke we hier ligt vervallen konden, en waardoor de gepaste evenredigheid tusschen deze Afdeeling en de volgende zou ver-

bro-

broken worden, zorgvuldig zullen trachten te vermijden. Veeleer zal het ons streven zijn, om het belang van gezonde Bijbel-exegese, en de verdienste, die onze VAN DER PALM zich omtrent dezelve heeft verworven, met korte trekken aldus af te malen, dat ook de ongeletterde vriend van Bijbel en Christendom gevoele, wat Nederland te dezen aanzien aan hem te danken heeft."

Na over de vereischten van eene goede uitlegging des Bijbels gehandeld en een kort overzigt gegeven te hebben der uitlegkundige schriften van VAN DER PALM, treedt FOCKENS eindelijk ter zake, en gewaagt 1.) van den aard en inhoud, 2.) van den geest, en 3.) van den vorm der exegese in de uitlegkundige werken des Hoogleeraars op te merken. Gelijk niet anders verwacht konde worden, is FOCKENS hier lofredenaar, en roemt ten dezen opzigte hoog 's Mans kunde en bekwaamheid, zonder echter vele voorbeelden bij te brengen; maar heeft hij echter een en ander zoo gekozen en voorgesteld, dat het eenigzins althans den schijn heeft, als had hij te gelijk zijn eigen schranderheid en buitengemeene kennis van zaken op deze wijze willen doen uitkomen. Wij erkennen, dat hier veel goeds en naar waarheid gezegd is, maar hadden liever gezien, dat de Schrijver zich meer beijverd had, om, door eenige bijzonder in het oog vallende daadzaken of voorbeelden, de gekozene punten op eene aangename en overtuigende wijze te doen uitblinken, waardoor niet alleen het aangename,

 maar

maar ook het nuttige voor den lezer meer doelmatig bevorderd zoude hebben kunnen worden.

In de tweede afdeeling, VAN DER PALM als *Redenaar* schetsende, spreekt FOCKENS eerst over de welsprekendheid en redekunst in 't gemeen, roemt daarop de verdiensten van VAN DER PALM omtrent dezelve, spreekt vervolgens van de bronnen der schoonheid van zijne redekunstige opstellen, levert verder eene kritiek van zijne kanselwelsprekendheid, en poogt alzoo zijne stelling te bevestigen: dat wij in VAN DER PALMS voortbrengselen het beeld aanschouwen, waarin zich de eigenschappen en hoedanigheden eener goede, aan haar begrip beantwoordende, redevoering afspiegelen, en dat zijne beste stukken, met al wat ooit in onderscheidene talen en eeuwen, in dezen uitmuntends is voortgebragt, om den voorrang dingen en de geheele verzameling eene erfenis is, aan de XIXde, en wie weet? hoe vele volgende eeuwen, vermaakt, blinkende van uitgelezen zilver, goud en edele gesteenten, waaronder weinig of geen hout, hooi of stoppelen gevonden worden.

De Schrijver heeft hier meer doelmatig geschetst en beter door voorbeelden en proeven gestaafd, hetgeen hij naar waarheid tot roem van den grooten Redenaar doet opmerken.

Tot de laatste afdeeling overgegaan, merkt FOCKENS aan:

»Onze schikking van de stof der behandeling volge hier dan onmiddellijk; de hoofdverdeeling

na-

namelijk van de onderwerpen der overweging, welker onderverdeeling vervolgens blijken zal, als we tot elk derzelve genaderd zijn. Zou het dan ook, in dit derde Stuk van ons Vertoog, niet het meest gepast zijn VAN DER PALMS Schriften naar hare *stof* en *vorm* achtervolgens te beoordeelen? Mij dunkt, zoowel de aard des onderwerps, als de duidelijkheid én het genoegen der beschouwing, pleiten hier voor; gelijk ik hoop, dat bij de nadere ontvouwing elk in het oog zal vallen. De *stof* toch zijn de onderwerpen, die hij zich uit onderscheidene vakken van menschelijke kennis en wetenschap, ter behandeling gekozen heeft; terwijl bij het woord *vorm*, gedacht moet worden aan de manier, waarop die stof wordt voorgedragen, zoo, in het bijzonder, met opzigt tot de schriftsoort, door hem gekozen, Verhandeling, bij voorb., Tafereel, Gedenkschrift, of dergelijke, als, in 't gemeen, met betrekking tot zijne gansche schrijfwijze en trant van voorstelling"

Hij doet dus hier, wat de stof betreft, zien, dat wij in VAN DER PALM meer dan den grooten Bijbeluitlegger en Kerkelijken Redenaar vinden; maar ook den godsdienstigen, zedekundigen, wijsgeerigen, aesthetischen en geschiedkundigen Schrijver van naam in hem hebben te roemen, die in deze en andere verwante vakken van studie en onderzoek, op het loffelijkst zich gekweten en zijn Vaderland onberekenbaar veel nut en eere daardoor aangebragt heeft. Met bijzondere goedkeu-

ring lazen wij hier vooral het gezegde over het kleine stukje, het *Gedenkschrift van Nederlands herstel in* 1813, een wezenlijk juweel van uitstekende waarde! hetwelk aan FOCKENS aanleiding geeft, om aan te merken, dat het vooral de *strenge bondigheid* en *innemende bevalligheid* zijn, waarvan alle de voortbrengsels van des Hoogleeraars geest het kenmerk dragen, en waardoor dezelve eenen zoo algemeenen bijval vonden en op den duur blijven genieten.

Om VAN DER PALMS grootheid, ook in den *vorm der bewerking* zijner stof, te doen kennen, merkt FOCKENS met reden aan:

»Ook hierin is zijne verdienste, volgens aller erkentenis, groot; wijd vermaard is hij, meer dan door iets anders, hierdoor geworden, maar — wordt zijne grootheid in dit opzigt wel zoo klaar en onderscheidenlijk ingezien, zoo algemeen door allen gekend, als zij geprezen wordt? Ik twijfel er aan, als ik bedenk, hoe gemakkelijk het valt, eenen Schrijver van wege zijn' schoonen stijl te roemen, zonder dat men regt wete, waarin die schoonheid gelegen zij. Ik twijfel er aan, terwijl ik naga, hoe de stijl alleen den vorm niet uitmaakt, maar hiertoe ook de voorstelling in het groot behoort, de gansche uitvoering daarbij in aanmerking komt. En dit laatste is het, herinnert men zich, wat we hier eerst overwegen willen: hoe VAN DER PALM namelijk zijne geestvruchten ingekleed, onder wat gedaante en in welk fatsoen, —

zoen, — om een oogenblik het beeld vast te houden — hij die scheppingen van zijn vruchtbaar brein in de groote wereld der lezenden ingevoerd en door de bevallige snede en plooi van haar gewaad heeft aanbevolen. Ja, aanbevolen en waarlijk opgeluisterd, niet voor het oppervlakkig oog slechts, dat in de schors blijft hangen, maar voor dat van allen tevens, die tot de kern der zaken weten door te dringen. Want al zijne schrijfstof staat altijd met den vorm, die derzelve is aangepast, in het schoonste verband, zoodat deze laatste geenszins willekeurig, van luim of toeval afhankelijk, maar als door de stof gegeven is, die in denzelven zich natuurlijk en gemakkelijk beweegt. Ziedaar eene groote eigenschap voorzeker, die wij nu het genoegen zullen hebben in eenige der eerstvolgende bladen te bespiegelen, om de laatste aan de taal en stijl van onzen Schrijver toe te wijden."

»Sprak ik daar van de doorgaande *gepastheid* van den trant, waarin VAN DER PALM zijne onderscheidene geschriften heeft bewerkt, de *rijkdom* van de schrijfsoorten en vormen, door hem gekozen, is niet minder opmerkens- en bewonderingswaardig. Ik ga ze opnoemen in die orde, zoo als zij mij, naar gelang van hun oogenschijnlijk belang, of ook naar mate van de hoeveelheid van stof, die in dien schrijfvorm gegoten is, voor den geest komen. Zoo hebben we dan eerst de *Verhandeling*, vervolgens het *Vertoog*, *Tafereel* en

 Ge-

Gedenkschrift; daarna nog — want de Uitlegkundige en Redekunstige werken der beide voorgaande afdeelingen, houden we buiten deze lijst — *Uitboezemingen*, en andere kleinere opstellen, zoo als daar zijn, *Herinneringen*, *Opdragten*, *Voorredenen*, *Brieven*, *Gesprekken*, *Verhalen* en *Fabelen*. Ziedaar een twaalftal schrijfsoorten opgesomd, waarvan men echter bevroedt, dat de eerste helft voornamelijk bij ons in aanmerking zal komen; daar de Verhandeling, enz. de vorm is, waarin ons VAN DER PALM zijne meeste en meest gewigtige Schriften gegeven heeft. Maar wat nu omtrent die onderscheidene vormen en manieren van voordragt hier op te merken? Mij dunkt, het voornaamste is dat, wat ik het eerst heb aangestipt, de *gepastheid* van elk derzelve voor de onderwerpen, die telkens in dezelve verhandeld worden; waarbij dan ten laatste nog moet komen de aanwijzing van de *schoonheid* dier vormen, elk op zich zelf beschouwd."

Na hierover veel schoons en goeds naar waarheid gezegd te hebben, gaat FOCKENS over ter beschouwing van den *stijl*, maakt daarover juiste aanmerkingen en doet zien, dat die van VAN DER PALM vooral schoon moet genoemd worden, omdat dezelve *los* en *gemakkelijk*, *rijk* en *prachtig*, en daarbij tevens *eenvoudig* en *onopgesmukt* is, terwijl hij ten laatsten ook nog met grond gewaagt van deszelfs *verscheidenheid*.

Het zoo wel gezegde en het meer overtuigend ge-

gestaafde, dat in deze en de middelste afdeeling voorkomt, doet ons nog te sterker het leedwezen gevoelen, reeds boven door ons uitgedrukt, dat de schrandere en wel begaafde ROCKENS zich, vooral bij de bewerking der eerste afdeeling, niet nog eenige weken vergund heeft, tot beschaving en verbetering.

Hij had dan zeker een werk gegeven, dat hem nog meer tot eer verstrekte, den grooten VAN DER PALM nog beter had doen kennen en door het gebruik nog veelvuldiger nut zou hebben kunnen stichten. Ondertusschen doet ons deze beschouwing nog te meer verlangen, naar het hier op nieuw beloofde vervolg op zijne Commentatio, en hopen, dat het hem zal gelukken zijne *sapientia Hebraeorum gnomica*, waarmede hij hier gezegd heeft sints eenigen tijd bezig te zijn, naar wensch te voltooijen.

Naar ons oordeel toch verdient, niettegenstaande het aangemerkte op de uitvoering, dit werkje zijne plaats naast het reeds in het licht verschenene, omtrent het leven en de verdiensten van den met regt zoo hoog geroemden Leidschen Hoogleeraar VAN DER PALM.

Sermons de D. T. HUET, *Pasteur à* Rotterdam. Rotterdam, *chez* Mensing en van Westreenen, 1841. 325 *pag. In gr.* 8*vo. Le prix* ƒ 3,15.

De Eerw. Fransche Predikant levert hier aan

 het

het geëerd Publiek eene reeks van twaalf Leerredenen, waarvan deze tekst en inhoud zijn:

1. Les premiers prédicateurs de l'Evangile. Act. II : 7.
2. Élie abattu. 1 Rois XIX : 1—5.
3. Élie fortifié. 1 Rois XIX : 5—9.
4. Élie éclairé. 1 Rois XIX : 9—18.
5. La certitude de la doctrine du salut. 1 Tim. I : 15.
6. L'excellence de la doctrine du salut. 1. Tim. I : 15.
7. Le prix d'un coeur pur. Matth. V : 8.
8. L'obéissance d'Abraham. Gen. XXII : 12.
9. Le jeune homme riche. Matth. XIX : 16–22.
10. La parabole du levain. Matth. XIII : 33.
11. L'homme extérieur et l'homme intérieur. 2 Cor. IV : 16.
12. L'égalité des morts. Job III : 19.

De eerste Leerrede, op Pinksteren gehouden, toont 1.) aan, dat het eene ontwijfelbare daadzaak is, dat de eerste stichters en uitbreiders van het Evangelie Galileërs waren, en leert opmerken 2.) ce fait honore l'Évangile, 3.) il proclame la coopération du Saint-Esprit, et 4.) il restera à jamais important pour la Chrétienté. Deze daadzaken toch: fournissent nous de puissants motifs de respect pour l'Évangile, de confiance dans sa durée et de zèle pour sa propagation. Deze punten zijn hier kort en goed uit een gezet en overtuigend naar behooren toegepast.

De

De drie hierop volgende Leerredenen over den Profeet ELIA, leeren dien beroemden Godsman uit de geschiedenis kennen, in zijne zwakheid, kracht en verlichting. In de eerste worden de oorzaken, de uitwerkingen en de behoedmiddelen tegen moedeloosheid menschkundig voorgesteld; de tweede dient, om in de geschiedenis van ELIA's versterking eene tableau te doen opmerken van de zorgen der Voorzienigheid voor den mensch, als altoos wijs, liefderijk en leerrijk. Het thema, dat God nooit meer werkzaam is tot heil der Zijnen, dan wanneer hij dit 't minst schijnt, is hier zeer geschikt gekozen en regt gemoedelijk en vertroostend uitgewerkt en toegepast.

Ten blijke hoe geschikt het in den tekst voorkomende hier wordt toegelicht en omschreven, willen wij het volgende hier afschrijven:

»Afin de mettre ce rapport en évidence, j'essaierai d'exposer les paroles divines, où nous devons chercher la solution du mystère: — Tu as quitté Jizréhel, Élie, parce que tu t'imaginais, que l'Éternel cessait de maintenir sa cause, et de veiller sur toi. Tu as accusé la Providence d'inaction, parce qu'aucun signe éclatant, aucun événement extraordinaire, n'attestait sa coopération. Apprends maintenant que l'Éternel est actif, alors que rien n'indique son intervention immédiate, ainsi que tu l'as vu passer devant toi, non au milieu du fracas des éléments déchainés, mais dans le calme et le repos de la nature. Lorsque tu di-

disais en toi-même: l'Éternel me délaisse, il contemple avec indifférence le triomphe du crime et le mépris de ses autels; l'Éternel était près de toi pour te protéger; il était actif pour le salut de son peuple; il préparait, en silence, les moyens de dompter les rebelles et de rétablir son culte. Tu vas connaître ces moyens, afin de rendre gloire à la Providence. Vs. 15 en verv.

De vijfde en zesde Leerrede, denzelfden tekst hebbende, maken een geheel uit, daar de eerste over de zekerheid, en de tweede over de uitnemendheid van de leere des Heils handelt. In de eerste leert HUET de zekerheid der Evangelieleer als eene leer tot zaligheid van zondaren, opmerken, door te wijzen op de geschiedenis van 's Heilands leven, op hetgeen JEZUS gezegd en gedaan heeft, op zijne daden en op zijne lotgevallen, meer juist is hier onder andere opgemerkt, hetgeen niet te dikwijls kan herhaald worden: »C'est une parole certaine que Jésus a souffert et qu'il est mort pour nous; mais il est également indubitable, qu'il a vécu pour nous, qu'il a enseigné pour nous, qu'il *nous a laissé un modèle*, afin que nous suivions ses traces; et, comme il nous sauve par sa mort si nous reconnaissons que Dieu y fait éclater l'amour qu'il nous porte, il nous sauve de même par sa doctrine si nous la professons, par ses lois si nous y obéissons, par ses préceptes si nous les observons, par son exemple si nous l'imitons."

In

In de inleiding van de andere Leerrede, doet HUET opmerken: »Il nous reste à vous convaincre, que la doctrine du salut est, de plus, *digne d'être entièrement reçue;* digne que nous l'admettions, non seulement comme vraie, mais comme offrant tous les caractères de la vérité." Om dit te betoogen, beijvert zich HUET met aan te wijzen, dat zij 1.) Gode en 2.) den mensch waardig is, en laat in de peroratie gevoelen, hoe men haar moet aannemen, met welke gevoelens en met welk doel?

De zevende Leerrede is zoodanig ingerigt, dat daarin de verklaring van den Zaligmaker blijkt *ontwijfelbaar* en *hoogstbelangrijk* te zijn. Van het eerste is deze de leiding: »Un coeur pur établit du rapport entre Dieu et l'homme et l'unique rapport possible. Un coeur pur nous aide à découvrir et à comprendre les opérations de la Divinité. Un coeur pur nous fait reconnaître et apprécier les faveurs divines. — En het andere hieruit overtuigend afgeleid, geeft natuurlijk aanleiding tot belangrijke gevolgtrekkingen, waarbij ook eenige bedenkingen niet uit het oog verloren, maar zeer doelmatig beantwoord zijn.

Van de achtste Leerrede is het thema juist gekozen, namelijk: onze gehoorzaamheid aan de goddelijke wetten is het middel om onze godsvrucht te doen kennen; daarvan nu wordt alzoo aangetoond, dat het is een moyen infaillible, digne de Dieu et désirable pour l'homme.

De

De rijke jongeling wordt in de negende Leerrede wel zeer zacht beoordeeld, maar zijn groot gebrek echter duidelijk en treffend voorgesteld. Het is hier: »Si j'avais à résumer le caractère que le jeune juif déploie dans ce trait d'histoire: je dirais qu'il se faisait illusion sur la portée de sa vertu. Illusion assez commune parmi les hommes, et qu'on rencontre même le plus fréquemment chez ceux qui se distinguent par des qualités louables. Nous allons essayer de vous en faire connaître la nature, les causes, les dangers, et le remède;" waartoe telkens gebruik gemaakt wordt van hetgeen de tekst ons mededeelt van dien jongen en rijken Farizeër.

In de negende Leerrede doet HUET opmerken, dat hij de laatste woorden; »jusqu'à ce qu'elle soit toute levée," liever wil hebben overgezet: »*jusqu'à ce qu'elle en soit toute pénétrée*," en vindt dus in de gelijkenis deze drie rapports généraux: l'Évangile est un levain; un levain qui doit être laborieusement mêlé avec les choses humaines; un levain qui pénètrera un jour la masse entière de l'humanité. La parabole dépeint donc la nature, les destinées, et le but final de la Religion chrétienne." Het waarachtige en juiste daarvan wordt hierop aangewezen, en met eene hartelijke toespraak deze rede geeindigd.

De elfde Leerrede kan als eene gelegenheidsrede beschouwd worden, op den eersten dag des jaars, tevens de eerste der week en dus een Zondag

zijn-

zijnde, een dag des Heeren (*). HUET maakt opmerkzaam op deze bijzonderheid, leert de woorden van den tekst in den zamenhang beschouwen, en volgt dit plan van behandeling: »Tracer le dépérissement de l'homme extérieur, et le renouvellement de l'intérieur; montrer que l'un et l'autre sont en rapport avec le but et la nature de notre existence terrestre; les interroger sur les sentiments et les projects que demande de nous la circonstance actuelle; tel est le plan de ce discours." De hoofdstelling is dus hier: »l'Homme *extérieur* dépérit; ainsi parle le premier jour de l'année. l'Homme *intérieur* se renforce de plus en plus; telle est la voix du jour du seigneur." Het slot dezer verrassende rede is dit merkwaardige: »Salut donc, premier jour de l'année, image de l'inconstance terrestre, prédicateur de notre fragilité! Ton soleil se couchera bientôt; tu passes et nous passerons comme toi. Mais toi, jour du Seigneur, beni sois-tu, au nom de la religion dont tu es l'emblème! Sur toi resplendit un astre éternel, dont les rayons tombent dans notre intérieur, et l'échaufferont encore lorsqu'un froid mortel aura glacé l'homme extérieur qui dépérit!"

Hoe schrander de Eerw. Spreker de aanleiding weet op te merken en daarvan gebruik te maken, om belangrijke waarheden en pligten met hoogen ernst voor te stellen, zonder evenwel zijne toehoor-

(*) Gelijk in de jaren 1832 en 1837 en 1843.

hoorders te misleiden omtrent den zamenhang, waarin de tekstwoorden voorkomen, ziet men uit de laatste hier geleverde Leerrede. Bij de opgave der wijze van behandeling of leiding der gedachten, is het hier: »Que les lamentations de Job soient exagérées, que son mépris de la vie soit condamnable, sa description de la mort et du tombeau n'en est pas moins frappante de vérité, et chaque trait pénètre dans notre conscience et dans notre coeur. Bornons-nous à celui que les paroles du texte contiennent; essayons de le développer, et de nous en rendre la méditation fructueuse."

Zoo hebben wij onzen lezer deze Leerredenen, wat stof, orde en bewerking betreft, eenigzins nader doen kennen, en zijn dus tot het slot onzer beschouwing genaderd.

Het is, vertrouwen wij, uit het aangevoerde duidelijk gebleken, dat de behandelde stoffen zeer belangrijk zijn, dat HURT dezelve oordeelkundig, menschkundig, ernstig, getrouw, regt christelijk bewerkt heeft, en dat alle deze Leerredenen den naam van *stichtelijk* in nadruk mogen dragen. Men ziet hier, hoe verstandig de Eerw. Leeraar van alles weet gebruik te maken, wat hem voorkomt, en er zich zoodanig van te bedienen, dat er wezenlijk nut uit kan getrokken worden. Met hoogen ernst gaat hier eene gepaste voorzigtigheid, met naauwgezetheid mildheid, en met gestrengheid zachtheid gepaard, en ofschoon ook eenige wendingen en aanmerkingen onverwacht mogen

voor-

voorkomen en den lezer verrassen, men zal echter bij behoorlijk nadenken ontdekken, hoe getrouw HUET zich aan de onfaalbare Bijbelleer houdt en hoe zeer hij er zich op heeft toegelegd, om de waarheid zuiver te doen kennen, beminnen en beoefenen.

Wij kunnen dus dezen bundel uit volle overtuiging aanprijzen. Alle de hier voorkomende Leerredenen, schoon de eene natuurlijk den eenen, en de andere aan anderen beter bevallen zal, zijn waardig gelezen te worden, en wij wenschen hartelijk, dat velen er wezenlijk nut uit zullen trekken.

Tweetal kerkelijke Gelegenheids-redenen, uitgesproken door J. P. KUYPER, *Predikant te* Maassluis, *ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan der Groote Kerk van de Hervormde Gemeente aldaar; plegtig gevierd in de maand October des jaars* 1839. *Te* Maassluis, *bij* de Wed. G. van der Weijden. *VIII en* 71 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,60.

De eerste dezer Leerredenen is gehouden ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan der Groote Kerk der Hervormden te *Maassluis*, en de andere, over de bestemming van den Evangeliedienaar, om de blijdschap zijner Gemeente te bevorderen, ter bevestiging van Ds. H. W. VOLLENHOVEN VAN DAALEN, aldaar. De eerste heeft tot

 tekst,

tekst, 1 *Kon.* VIII:29*a*, en de tweede, 2 *Cor.* I:24*b*. Beide zijn ze naar de gelegenheden behoorlijk en duidelijk ingerigt, met warmte en ernst opgesteld, christelijk godsdienstig uitgevoerd, en kunnen dus, onder den goddelijken zegen, ook bij de lezing nut stichten.

Ook deze goede poging van den Eerw. KUYPER zij dus vruchtbaar, vooral voor zijne hier bij herhaling geroemde Gemeente van *Maassluis!*

Evangeliebladen, of Tafereelen en Bespiegelingen uit het gebied der Openbaring, door J. H. SONSTAL. *Tweede en laatste Deel. Te* Amsterdam, *bij* G. J. A. Beijerinck, 1841. 249 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2,40.

Met genoegen deelden wij, in dit Tijdschrift voor November 1840 (*), eenig verslag mede, van den inhoud en de strekking des eersten Deels der *Tafereelen en Bespiegelingen*, onder den naam van *Evangeliebladen* uitgegeven, en wij willen zulks nu ook doen van dit vervolg en slot; ofschoon wij niet kunnen zeggen, dat het ons over 't algemeen zoo goed bevallen is.

JONA is hier het opschrift der eerste beschouwing, welke 96 bladz. vult, en deze orde volgt: *De Tijdboot*, tot inleiding, (meer vreemd dan gepast!)

(*) Bladz. 506 en verv.

past!) en dan 1.) Jehova's last, *Jona* I: 1, 2. JONA's onwil, Hoofdst. I: 3. De storm op zee, Hoofdst. I: 4—6. Godsdienstzin en bijgeloof, H. I: 5—11. Het Geweten, Hoofdst. I: 12—16. 2.) Het zeemonster, Hoofdst. I: 17; II: 10. JONA op het strand. — Het danklied, Hoofdst. II: 1—9. 3.) De herhaalde last, Hoofdst. III: 1—3*a*. *Nineve*, H. III: 3*b*. De strafpredikatie, Hoofdst. III: 4. Het boetfeest, Hoofdst. III: 5—9. De ontferming, Hoofdst. III: 10. 4.) De gemelijkheid, Hoofdst. IV: 1—3. De verrassing, Hoofdst. IV: 4—8. De beschaming, Hoofdst. IV: 9—11. Slot.

Bij al het goede hier aan- en opgemerkt, zou de Eerw. SONSTRAL dit onderhoud voor den lezer meer aangenaam en nuttig hebben ingerigt, wanneer de zucht tot het vreemde en bijzondere hier niet zoo zeer in uitdrukkingen en stijl doorstraalde. Het komt ons voor, dat de Schrijver wel op zijne hoede mag zijn, tegen een gebrek, dat vooral hinderlijk is bij de behandeling van ernstige zaken, van namelijk aan zoogenaamd weelderig vernuft toe te geven, en op zekere aardigheden jagt te maken, zoo weinig strokende bij de beschouwing van Bijbelsche waarheden en gebeurtenissen, welke en deftigen stijl vorderen en gekuischte uitdrukkingen. Heeft de Schrijver bij de periode: of de vroegere aanwijzing, die JONA van het oogmerk zijner reis gegeven had, hem dezen trek speelde, of het toeval, dan wel eene bijzondere leiding der Voorzienigheid het lot bestuurde, durf ik niet

palen: wel gedacht b. v. aan *Spreuk*. XVI:33. Dat het waarschijnlijk zou zijn, gelijk men hier leest, dat de Profeet de hand gehad hebbe in het regelen van het nationaal boetfeest (der Nineviten) blijkt daaruit NB. dat het veel overeenkomst had met den grooten verzoendag der Israëlieten, zulks komt ons zeer onwaarschijnlijk voor. Men denke aan Hoofdst. IV:1.

Op bladz. 69 vinden wij den uitval tegen broeders in het werk des Heeren, voor 't minst ongepast. Het aangemerkte omtrent den jaarlijkschen nationalen bededag, op bladz. 74, zal, bij nader indenken, den Schrijver zelven voor onzen tijd niet algemeen waarachtig bevinden.

Het tweede stukje heet: JEZUS en de boetvaardige kruiseling, of geloof en genade vereenigd aan het kruis, naar *Luk*. XXIII:42, 43. SONSTRAL meent, dat deze en zijn medekruiseling, te regt door de Regters veroordeeld, geene moordenaars waren, naardien BARABBAS daarom voor den hoofdmisdadiger gehouden zal zijn, dewijl hij manslag aan zijn vergrijp had toegevoegd. Hetzelve is anders Evangelisch gemoedelijk ingerigt.

Veel beter is ons echter het kleine derde stukje bevallen, over de liefde tot vijanden.

Het vierde stukje is getiteld: JEZUS verschijning op den berg, naar den tekst, *Matth*. XXVIII:16—20. Daarin is voorzeker niet behoorlijk in aanmerking genomen, *Luk*. XXIV:50 52, vergel. met *Hand*. I:12, en te zeer vermengd het vroeger gebeurde, vol-

volgens *Matth.* XVII : 1—9, vergel. met *Mark.* IX en *Luk.* IX. SONSTRAL vermoedt, dat PAULUS 1 *Cor.* XV : 6 zal hebben gedoeld, op het in deze tekst (*Matth.* XXVIII : 16) vermelde, en meent, dat dit op *Thabor* zal zijn voorgevallen, maar zal het bewijs voor dit een en andere wel schuldig blijven.

In de vijfde beschouwing, van JEZUS wijsheid bij de instelling van den waterdoop, over *Matth.* XXVIII : 19, heeft het aangemerkte wegens den tijd der instelling dit aanmerkelijk gebrek, dat SONSTRAL niet voor oogen gehouden heeft, hetgeen gelezen wordt b. v. *Joh.* III : 26 en IV : 1, 2.

JEZUS Hemelvaart is de inhoud van het zesde stukje; welke groote en heerlijke gebeurtenis hier wordt voorgesteld als *waarachtig* geschied, als *noodzakelijk* en als *heilzaam* in de gevolgen. Gelijk daarin dus eene goede orde heerscht, zoo is ook de geheele behandeling regt christelijk, leerzaam, aan- en bemoedigend.

De zevende of laatste beschouwing is ingerigt naar *Hand.* VIII : 5—24, en overweegt de Evangelieprediking te *Samaria*. In deze Leerrede, zegt SONSTRAL, zal ik eerst FILIPPUS binnen de wallen van *Samaria* inleiden, dan PETRUS en JOHANNES vergezellen, zoo als zij het begonnen werk voleindigen, en eindigen met hun onderhoud met SIMON mede te deelen. Met getrouwheid heeft zich SONSTRAL hier van zijne taak gekweten, en met hoogen ernst op het verstand en hart gewerkt

 van

van den hoorder of lezer, zoodat wij deze Leerrede echt prakticaal mogen noemen.

SIMON de Tooveraar wordt hier met reden ter waarschuwing voorgesteld en ongunstig geteekend, maar wij zouden echter gunstiger denken, over de stemming zijnes harten, toen hij, getroffen door de ernstige bestraffing van PETRUS, en bewogen door zijne roerende woorden, volgens vs. 24 de Apostelen smeekte: *Bidt gijlieden voor mij tot den Heere, opdat niets over mij kome van hetgeen gij gezegd hebt!* Wij vinden daarin de taal van een ontroerd hart en ontwaakt geweten, en kunnen ons dus niet vereenigen met deze verklaring:

»Hoe gaarne zoude ik SIMON op de knieën, in ootmoedige aanbidding zien nedervallen, en met PAULUS hooren vragen: wat wilt gij, dat ik doen zal? Wel verschrikt SIMON voor de geduchte bedreiging; maar hij blijft, die hij is. Hij houdt, zoo bijgeloovig hij is, het woord van PETRUS voor eene vervloekende tooverbezwering, wier vervulling hij mogelijk, en, bij den invloed, dien hij ze heeft zien uitoefenen, voor zeer waarschijnlijk houdt. Om daarvan ontheven te worden, voert hij hun te gemoet en zegt: »bidt gij den Heere voor mij, opdat mij niets overkome van hetgeen gij gesproken hebt." Dit is juist in den geest van het toenmalig heerschend bijgeloof, waarbij men waande, dat eene vervloeking enkel en alleen konde afgeweerd worden door de voorbede van hem, uit wiens mond ze was gekomen."

Wij

Wij eindigen deze onze beschouwing met aan den Eerw. Schrijver den lof te geven, dat hij ook in deze *Evangeliebladen* aangename bewijzen gegeven heeft van zijnen heiligen ijver en zucht ter bevordering van het reine Christendom; terwijl de aanmerkingen, hier gemaakt, hem overtuigen mogen, dat wij ook dit zijn werk met aandacht gelezen hebben.

Onder de drukfouten hadden wel aangeteekend mogen zijn, de woorden *verwandelen* en *rijken* voor *reiken*.

Het Ware Christendom, *van* JOHANN ARND. *Op nieuw uitgegeven en met eene ophelderende inleiding en een levensberigt van den Schrijver vermeerderd door* Dr. F. W. KRUMMACHER, *Gereformeerd Predikant te* Elberfeld. *Naar het Hoogduitsch. Eerste en tweede aflevering. Te* Dordrecht, *bij* van Houtrijve en Bredius, 1840. 184 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,50.

Onder de vrome voorstanders en verkondigers van een hartelijk beoefenend Christendom, van de Luthersche geloofsbelijdenis in de XVIIde eeuw, heeft zich J. ARND bij velen eenen grooten naam verworven. Inzonderheid heeft hij veler bijzondere aandacht getrokken, door de uitgave van zijn geschrift, over *het ware Christendom*, hetwelk door velen met groote goedkeuring gelezen, maar door an-

anderen afgekeurd en, met hevigheid zelfs, bestreden werd; gelijk allen, die met de kerkelijke geschiedenis van de gezegde eeuw bekend zijn, weten.

Het is nu dat boek, hetwelk Dr. KRUMMACHER goed vond op nieuw uit te geven en dat de ongenoemde Overzetter belangrijk genoeg oordeelde, om hetzelve in acht afleveringen vertaald aan het Hollandsch Publiek verkrijgbaar te stellen. Elke aflevering zal 75 Centen kosten voor de inteekenaars, en de achtste of laatste de voorrede van den genoemden Doctor bevatten, benevens den algemeenen titel en omslag van het werk. Wij hadden wel gewenscht, dat de Vertaler die voorrede met eene korte levensbeschrijving van den gemoedelijken Schrijver vooraf had laten gaan, om den lezer terstond op het regte standpunt te plaatsen, waaruit hij dit werk beschouwen moet, en hem voor te lichten in de regte beoordeeling en het goede gebruik van hetzelve.

Er is toch ontwijfelbaar veel goeds in hetzelve, en men moet den heiligen ijver en de goede bedoeling van den christelijken Schrijver deswegens roemen, maar het is evenmin te ontkennen, dat er zeer veel met grond op het werk zelve is aan te merken. Wij voor ons twijfelen daarenboven zeer, of het, zoo als het daar ligt, wel die wezenlijke waarde bezit, dat men eene vernieuwde uitgave rekenen kan in onzen tijd, en onder ons, behoefte te zijn. Het ontbreekt toch waarlijk in on-

onzen tijd niet aan betere stichtelijke werken, welke wij met meer vrijmoedigheid kunnen aanprijzen, aan het Publick, voor hetwelk zulke geschriften vooral geschikt zijn. Het ontbreekt hier al te zeer aan eene gezonde uitlegging van de H. Schrift, en alzoo ook aan een daarop behoorlijk gegrond bestuur. Met al den goeden ijver overdrijft hij niet zelden en wijkt alzoo af van den waren, eenvoudigen en zoo geheel voor onze behoeften berekenden, reinen, heiligenden en vertroostenden geest der Hemelsche Evangelieleer. De zoogenaamde manier van vergeestelijken is hier de heerschende, en aan zoete spelingen is al te zeer toegegeven, waaraan men thans niet meer zoo veel schoons toekent als wel in sommige vroegere tijdperken, welke wij niet moeten terug wenschen.

Zie hier een staaltje:

»Dit doet den nieuwen mensch in ons kennen, versterkt en houdt hem staande, dat hij eenen aanhoudenden strijd voert tegen den ouden mensch. De overwinning en de sterkte van geest maken den regten Israëller, den nieuwen mensch, kenbaar, die strijd toont den Christen aan. Het land *Kanaän* werd met strijd en veldslag ingenomen en veroverd. Behaalt echter nu of dan de Kananiter, (het vleesch) de heerschappij, zoo moet Israël, (de nieuwe mensch) niet lang onder liggen, en de zonde, (den Kananiter) meester laten: neen hij blijft verpligt, door de genade Gods zich te versterken in CHRISTUS, door ware boetvaardig-

heid en bekeering van de zonden weder op te staan, en den regten JOSUA, den vorst des volks, aan te roepen, dat Hij hem versterke, en in hem de overwinning behale. Daarmede is de vorige val toegedekt, vergeten en vergeven, is de mensch weder vernieuwd ten leven, en in CHRISTUS verplaatst. Of gij ook dan nog vele zwakheid des vleesches gevoelt, niet al doen kunt, wat gij gaarne wildet, zoo worden u toch, als een boetvaardig mensch, de verdiensten van CHRISTUS toegerekend, en, met zijne volkomene gehoorzaamheid, uwe zonde bedekt. In zoodanig eene gestadige dagelijksche bekeering, dat men telkens van de zonde weder opstaat, heeft de toerekening der verdiensten van CHRISTUS altijd plaats en ruimte genoeg overig; maar dat nu een goddeloos, onboetvaardig mensch, die de zonde nog breed in zich heerschen laat, en de lusten boet van zijn vleesch, de verdiensten van CHRISTUS pogen mogt zich toe te rekenen, zoo eene aanmatiging is vergeefs en vruchteloos. Wat zoude het bloed van CHRISTUS hem nuttig kunnen zijn, die het met voeten treedt? *Hebr.* X: 29."

Dat hier dan ook veel overdrijving plaats grijpt, zal wel niet behoeven aangewezen te worden.

De achter elk Hoofdstuk (in deze twee afleveringen zijn er zes en dertig) gevoegde *gebeden* zijn ook geene goede modellen ter navolging.

Om kort te gaan, wij moeten in gemoede deze lectuur meer af- dan aanraden.

Ge-

Geschiedenis der Christelijke Kerk, voor Katechizatiën en Huisgezinnen. Vrij naar het Hoogduitsch van W. LEIPOLDT. *Met een voorberigt van* P. HOFSTEDE DE GROOT, *Hoogleeraar te* Groningen. *Te* Groningen *bij* M. Smit, 1841. *IV en* 240 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,25.

Dit werkje van den Eerw. Predikant van *Barmen* geschreven, is door den Eerw. SANNES, Predikant te *Vries*, vertaald en wordt ons hier alzoo met eene aanprijzende voorrede van Professor P. HOFSTEDE DE GROOT aangeboden. Deze wilde zich aan het verzoek hiertoe niet onttrekken, »dewijl ik," zegt hij, »overtuigd ben, dat er voor het doel, op den titel vermeld, geen beter, ja ik geloof, geen even goed werkje bestaat, en er, mijns inziens, door dit boekje aan eene lang gevoelde behoefte aanvankelijk wordt voldaan. Immers het is beknopt en toch duidelijk, deelt menige bijzonderheid mede en leert evenwel den geheelen gang der Kerkgeschiedenis overzien, verschaft den volwassene eene aangename lectuur en is desniettemin voor kinderen verstaanbaar. In één woord, het is, ook door den geringen prijs, geschikt om de geschiedenis der Christelijke Kerk algemeener op katechizatiën in te voeren en in de huisgezinnen te doen kennen."

Het is verdeeld in deze acht tijdvakken:

I. De

I. De Apostolische tijd. II. De tijd van vervolging, in de IIde en IIIde eeuw. III. De tijd der uitwendige rust, van de IVde tot de VIIde eeuw. IV. De tijd van toenemend verval, van de VIIde tot de XIde eeuw. V. De nacht en het morgenrood, of de christelijke Kerk van de XIde tot de XVIde eeuw. VI. De nieuwe dag, of de Hervorming in de XVIde eeuw. VII. De strijd om de waarheid, of de christelijke Kerk van de XVIde tot de XVIIIde eeuw, (1550 – 1750). VIII. Onze tijd, of de christelijke Kerk in onze dagen, (1750—1841).

Gelijk deze orde de natuurlijkste is, zoo kunnen wij ook de behandeling zelve gepast noemen, zoodat wij niet aarzelen dit uittreksel of overzigt den lezer aan te prijzen. Over personen en zaken wordt hier bezadigd geoordeeld, en het geheel is naar de orde des tijds regt nuttig behandeld, zoodat men ongevoelig meer voor het reine Christendom wordt ingenomen.

Aan voor 't minst onzekere overleveringen wordt hier en daar wel wat te groot gewigt gehecht, maar doorgaans zijn de beste kerkelijke geschiedschrijvers goed geraadpleegd en met oordeel gevolgd. De genoemde Overzetter heeft daar, waar zulks te pas kwam, goed getoond voor oogen te houden, dat hij voor het Nederlandsch Publiek dit nuttig boekdeeltje bewerkte, maar vergeten b. v. te gedenken aan de Surinaamsche Maatschappij voor kleurlingen, welke ook in eenige streken van

ons

ons Vaderland eene aanmerkelijke ondersteuning vindt. Met genoegen zal men hier ook de korte overzigten lezen, aan het einde der doorgeloopen tijdvakken en vooral de laatste paragrafen: de uitbreiding van het Christendom in onze dagen ten inhoud hebbende, en eene korte beantwoording der vragen: wat mag geroemd worden in onzen tijd? en wat is er in de verschijnselen van onzen tijd te berispen en te vreezen? Wij hadden echter wel gewenscht, en het verwondert ons zeer, dat dit verzuimd is, — dat de Vertaler opzettelijk ook gewaagd had van de woelingen en steeds meer aanmatigende en openlijk aangewende pogingen der Roomschgezinden in ons Vaderland; die, wel is waar, daardoor onzes achtens zich niet alleen zeer ongunstig doen kennen en op het einde zich bedrogen vinden en beklagen zullen, maar waarop men evenwel vooral het oog houden en waartegen men waarschuwen moet, om zich niet te laten bedriegen en van zijne duur verworven voorregten te laten berooven. Met het afschrijven van het slot, willen wij onze beschouwing hier eindigen:

»Zien wij den gang der Kerk van CHRISTUS over in haren zamenhang, hoe wonderbaar en heilig zijn dan de wegen, langs welke de Heer zijne Gemeente geleid heeft! Hoe wonderbaar heeft Hij haar bewaard in tijden van gevaar, hoe getrouw en vol van langmoedigheid heeft Hij haar geleid, en wanneer zij van de waarheid afweek, haar door zachtheid

heid en ernst weder te regt gebragt! Dit predikt ons deze geschiedenis luide, dat het oog over de Kerk waakte, dat nimmer slaapt of sluimert, dat de hand haar regeerde, welke hemel en aarde draagt; — en daarom moesten haar immers alle dingen medewerken ten goede, en zelfs het moeijelijkste en zwaarste, oorlog, vervolging, natuurverschijnselen en wat niet al, moesten er toe medewerken, dat zijn raad ten uitvoer gebragt werd."

»De Kerk van CHRISTUS is de groote opvoedingschool, waarin de Heer den menschen de vruchten van zijne verlossing mededeelen en hen voor den hemel wil vormen. Daarom bewaart en zegent hij haar, en door haar het gansche menschelijke geslacht, zoo ver zij haren invloed uitstrekt. Danken wij den Heer, dat Hij ook ons in dien kweekhof geplaatst heeft, en ons zoo vele middelen gegeven, om Hem te leeren kennen en door Hem zalig te worden. Het zij slechts ons streven, om ware leden zijner Kerk te worden, die den naam, welken zij dragen, door hun leven bevestigen, en den Heer zoeken te behagen in ootmoed, waarheid en liefde. Want dien dien veel gegeven is, bij dien zal veel gezocht worden, en (dien) veel is toevertrouwd, van hem zal veel gevorderd worden."

MEN-

MENGELWERK.

OPMERKINGEN OVER DE REDENEN, WAAROM EEN LEERAAR VAN HET EVANGELIE AANSPRAAK HEEFT OP ACHTING.

In hoe verre het waar of onwaar is, dat de Leeraar thans minder geacht zou worden, dan in vroegere dagen, wil ik niet onderzoeken; maar ik wil bewijzen, dat hem, op zich zelve beschouwd, van wege zijne werkzaamheid, hooge achting toekomt.

Wanneer men redelijk denkt, zal men eenen geleerde, zoo hij ten minste met zijne geleerdheid nut doet, zijne hoogachting niet ontzeggen, maar hem eenen wezenlijken voorrang toekennen, boven anderen, die geleerdheid missen. Naarmate de kundigheden menigvuldiger zijn, en het verkrijgen van dezelve eene meerdere inspanning gevorderd heeft, verdient men zooveel te meer achting, vooral, als men, om in het bezit der wetenschappen te komen, reeds eenige beschaving en voorbereidende kundigheden moet verkregen hebben. Passen wij dit nu toe op den Evangeliedienaar, die zich voor zijne betrekking behoorlijk heeft bekwaam gemaakt, hoe verdient hij dan onze onderscheidene achting.

Een

Een Evangeliedienaar moet, gelijk ieder geletterde, zich de Latijnsche taal, de taal der geleerden, eigen maken; hij moet ook het Grieksch verstaan, en met de meesterstukken in die taal bekend zijn, en daarenboven in de Hebreeuwsche taal geen vreemdeling wezen, en ook iets weten van hare aanverwante talen, het Arabisch, het Chaldeeuwsch en het Syrisch. Hieraan moet zich de kennis der levende talen paren, die niet alleen als talen van opvoeding, maar ook ter grondiger beoefening der Godgeleerde wetenschappen in den tegenwoordigen tijd den Evangeliedienaar niet vreemd mogen zijn. Hij moet zich bovendien in het gebied der Wijsbegeerte begeven en vooral op de *Psychologie* toeleggen, omdat daarin voor hem een ruim veld geopend wordt, waarop hij zijne verdere studiën voortzetten kan; want een Leeraar, al staat hij ook op een dorp, zal zonder deze wetenschap, weinig nut doen. Hij moet op ieders ziel, dus ook op iedere kracht van dezelve werken; hij moet ook bij ruwe gemoederen het menschelijk hart, met al de oorzaken der dwalingen, waardoor hetzelve verleid wordt, kennen; hij moet de onvermijdelijke gevolgen der ondeugden, tot welke men kan vervallen, berekenen en in staat zijn om het verstand te overtuigen, het hart te roeren, en den wil tot het voornemen, om zich te verbeteren, te neigen.

De Leeraar moet de redeneerkunde grondig beoefend hebben, opdat hij juist leere denken en re-

redeneren, en in staat zij om van iedere zaak duidelijk en stichtelijk te spreken, en alzoo niet vervalle in de wijdloopigheid en overdaad in woorden, de opeenstapeling van beelden en figuren en de onnaauwkeurigheid der uitdrukkingen. De vraag toch, of de welsprekendheid tot den leerstoel behoort? is eene dwaze vraag. Het is of men vroeg: moet een Leeraar zich ten doel stellen, zijne hoorders te overtuigen, te stichten, te roeren, tot deugd en godsdienst te brengen? De ware welsprekendheid is eene moeijelijke kunst, eene gave des hemels, den mensch geschonken ter uitbreiding van het Rijk der waarheid en der deugd, en vooral voor hun verkrijgbaar, in wier blank gemoed eene hoogere geestdrift blaakt. Zij drukt alles wel uit, en zegt niets meer dan gezegd moet worden. Zij is van de wijsbegeerte en dichtkunst onderscheiden. Als wijsgeer werkt men op het verstand, en als dichter op het gevoel; maar de redenaar werkt op het verstand en op het gevoel beide, op de inwendige kracht van den wil; want met de verlichting van het verstand en de opwekking van het gevoel is zijne taak niet afgedaan. Een Leeraar zoekt gezindheden, voornemens en handelingen te weeg te brengen, datgene te bewerken in het hart van zijne toehoorders, dat zich vervolgens openbaart in het leven. Er is maar ééne welsprekendheid; zij blijft zich altijd in aard en doel gelijk, zoowel in de pleitzaal, als in staats- en volksvergaderingen, of op den predikstoel; maar

 de

de redenaar neemt plaatsen, tijden, personen in acht, en spreekt, zoo als deze dat eischen. En wanneer hij dan verwaardigd wordt voor de Gemeente des Heeren te staan, dan zal hij het zich ten pligt rekenen, haar te leeren, te overtuigen, te versterken in haar geloof; maar beantwoordt hij te gelijk aan zijne roeping, zoo doet hij meer dan dit. De heilige taak, die hem is opgelegd, is, de Gemeente Gods te stichten; het heerlijkste en zaligste, hetwelk zijn eigen hart vervult, ook aan het hart van zijne hoorders mede te deelen; den heiligsten gloed der deugd in hunne zielen te ontsteken, en hen alzoo in te wijden tot burgers van Gods Koningrijk.

Kiest de Leeraar eene stof, die de opmerkzaamheid zijner Gemeente boeit, en met hunne dierbaarste belangen op het naauwst in verband staat; weet hij aan zijne rede eene geleidelijke orde te paren, zoodat alles op zijne regte plaats staat, dan zullen, aldus, de aandoeningen van zijne hoorders stijgen. Weet hij al verder zijne gedachten in de duidelijkste, eenvoudigste en treffendste bewoordingen in te kleeden, en zonder omwegen tot zijn doel te geraken, zoodat de hoorders geen zweem van kunst ontdekken, maar alles hun toeschijnt als uit zijn eigen binnenste gevloeid te zijn; weet hij de geheimste roersels van het hart zijner toehoorders, hunne zedelijke werkzaamheid, in beweging te brengen, op den bodem van hun gemoed door te dringen, en door zijne mannelijke

taal

taal hen te roeren, te schokken, te beheerschen; en weet hij eindelijk met dit alles eene uitvoering te paren, die in de schoonste harmonie met zijne rede staat, zoodat stem, gelaat, houding en gebaren tot een gemeenschappelijk doel zamen stemmen, dan noemen wij hem den waren redenaar, en zijne welsprekendheid heeten wij natuurlijk, omdat zij met de waardigheid der plaats, met het doel der Evangelieprediking overeenkomstig is, en van allen valschen tooi en ijdelen pronk verwijderd, alleen de zuivere natuur tot leidsvrouw heeft.

Intusschen, de geestelijke, die zijne studiën en zijn beroep niet als een handwerk behandelt, en toegerust is met een aantal kundigheden, verdient onze hoogachting, wanneer hij vooral zijnen tijd niet in traagheid doorbrengt, maar de uren, die hem van zijne ambtsbezigheden overschieten, besteedt, om zijne kundigheden, en daardoor zijnen gezigtskring uit te breiden en te verhelderen, en zijnen smaak te zuiveren. Voegt hij daar nu bij reinheid van zeden, en die menschenliefde, welke genegen maakt, om menschenheil op aarde te verhoogen en te vermeerderen, dan lijdt het wel geen twijfel, of de Leeraar verdient onderscheidende achting.

Vergelijken wij daarenboven het werk van eenen Evangeliedienaar, met dat van andere, niet minder waardige mannen; hoe neemt dan die achting toe. De Wijsgeer is waarheid- en menschen-vriend in één persoon. De Arts tracht den wensch om

lang te leven en gezond te zijn te vervullen; de Regtsgeleerde waakt en zorgt voor ieders veiligheid en genot van zijne maatschappelijke regten: maar hun doel blijft toch altijd aardsch en strekt zich niet uit over de grenzen van den tijd. Des Leeraars hoofdbezigheid en voornaamste doel is daar en tegen den geest van den mensch te verlichten en te heiligen, liefde tot God en den Zaligmaker, en liefde tot den naasten in te prenten. Hij werkt ten beste, niet alleen van den kring, waarin hij zich beweegt, maar ook van de toekomende geslachten, en maakt zich daardoor verdienstelijk bij den staat, bij de familiën, die denzelven uitmaken, en bij alle Leden van dezelve.

De Leeraar vermaant tot gehoorzaamheid, bevestigt de gehechtheid aan den Vorst en zijn huis, beveelt de matigheid aan, de vlijt en zuinigheid; wekt op tot barmhartigheid; waarschuwt tegen losbandigheid en ontucht; verzet zich tegen den verleidenden tijdgeest, en ondersteunt den geest der geregtigheid en de heiligheid van den eed, dien vasten band van menschelijke welvaart. Hij spoort zelfs de overheid tot regtvaardigheid aan, en brengt haar onder het oog, dat zij slechts dan haren pligt betracht, als zij het heil der ingezetenen nooit uit het oog verliest. Met één woord, wie beijvert zich om het hoofddoel van den staat en de zedelijke bedoelingen der menschen te bereiken? Immers de Leeraar van de godsdienst, indien hij zijn ambt getrouw vervult en met bekwaamheid

slechts

slechts zijne voordragt naar de behoefte zijner Gemeente weet in te rigten. Alle overige Staatsdienaren bedoelen de uiterlijke handelingen, maar een Bedienaar van het Evangelie werkt op het hart. De Leeraar, die met ijver en bekwaamheid zijn ambt bekleedt, is de man, welke, terwijl hij de grondbeginselen der deugd in het harte plant, goede onderdanen, gehoorzame burgers van den staat en deugdzame menschen vormt. — Hoe vaak treedt een Leeraar op, om ongelukkigen aan de liefde zijner Gemeente op te dragen. Hoe veler menschengeluk tracht hij, overeenkomstig zijnen stand, te bevorderen; vlijt, orde en eene wijze zuinigheid in de huisgezinnen aan te kweeken, en onderlinge achting en liefde te bevestigen. Bewijst niet de toevlugt, die velen in tijden van verlegenheid en druk tot den Leeraar nemen, dat zij hem het volste vertrouwen schenken en van hem het noodige bestuur verwachten?

Intusschen veronderstelle men niet, dat het gezag van eenen Leeraar toereikend is, om al het kwaad weg te nemen dat in zijne Gemeente mogt gevonden worden: want hij is niet almagtig, en dus met den besten wil buiten staat om alle hindernissen weg te ruimen, die hem in den weg gelegd worden, en het is hem niet te wijten, dat allen de voorschriften van zedeleer en godsdienst niet gehoorzamen. Men moet meer letten op die streken der aarde, waarin geene Leeraars gevonden worden, en waar het geluk en de vrede veelal

door wreedheden van allerlei aard, door wellust en onmenschelijkheid worden vervangen; want dáár leert een' huisvader niet, zijne kinderen op te voeden in de vreeze des Heeren; dáár wordt der vrouw niet onder het oog gebragt, wat zij als Echtgenoote, als handhaafster der inwendige orde harer huishouding, als moeder harer kinderen schuldig is te doen. Dáár wordt den kinderen de eerbied niet ingeprent, dien zij aan hunne ouders bewijzen moeten, noch den dienstboden hunne verpligting, om den welstand van het huisgezin, in hetwelk zij leven, te helpen bevorderen.

De Leeraar is er op uit de beminnelijke stille huiselijke godsdienst aan te kweeken, welke, door haren zaligen, zachten invloed, de zielen heiligt, tot navolgers van God en CHRISTUS vormt, en met de troostvolle hoop op de toekomst vervult.

Hij is het, die de geest van inschikkelijkheid en zachtmoedigheid in zijne Gemeente zoekt te verbreiden, en daardoor eene bron van waar genoegen opent, waaruit de rijkste zegen voortvloeit voor een ieder, die zijne lessen volgt en hem alzoo die hulde toebrengt, die men hem verschuldigd is.

En is niet de godsdienst, die de Christenen belijden, liefde? Is hij niet gelukzalig te noemen, wien die liefde bestuurt, waardoor de hemel geregeerd wordt? Wordt zij niet in alle Kerken en van alle predikstoelen verkondigd? Wie wint de harten voor haar? Immers de getrouwe Leeraar,

wiens

wiens hart doordrongen is van het levendigst gevoel der groote waarheden, die zijne lippen verkondigen.

Zutphen. B.......

HET HOOGST GEWIGTIGE

VAN DEN

ONDERWIJZERSSTAND.

Hoe voortreffelijk is de mensch! Boven een welgevormd ligchaam, waarvan de onderscheidene leden zoodanig geplaatst en ingerigt zijn, dat zij hetzelve de noodige dienst kunnen bewijzen, bezit hij ook eenen redelijken geest, toegerust met de heerlijkste vermogens en eigenschappen. Het is door dezen, dat hij zich vermaagschapt ziet met het Wezen aller Wezens, — dat hij onder Gods schepselen op deze aarde den eersten rang bekleedt, en het zijne grootsche bestemming uitmaakt, om eeuwig te blijven voortduren.

Gelijk nogtans een edelgesteente, hoezeer ook van oorspronkelijke waarde, geenen luister bezit, zoo lang het, in den schoot der aarde bedolven, met andere grondstoffen vermengd is, maar het dien eerst onder de hand en bewerking eens deskundigen verkrijgt; zoo ook zijn het de vermo-

gens der ziel, die door ontwikkeling, en door daaraan uitbreiding te geven, tot die volmaaktheid worden opgevoed, waartoe zij eene eigenaardige vatbaarheid bezitten. Een en ander geschiedt door onderwijs; terwijl hetzelve, uit dat oogpunt beschouwd, niet slechts nuttig, maar ook onontbeerlijk kan geacht worden.

Geen mensch leeft er, of hij deelt daarin van zijne vroegste jeugd op eenigerhande wijze. Alles, zelfs het geringste dat een kind in zich opneemt, geschiedt langs dezen weg. Zoo zijn het voorbeeld der Onderen, de omgang met andere kinderen, en eene eigene dagelijksche ondervinding, bij afwisseling zijne leermeesters. Zulk een onderwijs nogtans, is niet genoegzaam, latende hetzelve den mensch op den laagsten trap van verstandsbeschaving. Zullen zijne geestvermogens behoorlijk worden ontwikkeld, en hij zich die kundigheden eigen maken, welke hem eenmaal als lid der maatschappij zullen te stade komen, dan wordt er een geregeld, meer wetenschappelijk onderwijs gevorderd, een onderwijs, dat gedurende de jeugdige jaren, waarin het kind gemakkelijk aanneemt, en het geleerde ligtelijk in het geheugen bewaart, zonder vertraging moet worden voortgezet.

Voor de noodzakelijkheid van zulk een onderrigt, pleit niet alleen de aard der zaak, maar ook het doorgaand trachten van alle weldenkende Ouders, om hunne kinderen het te doen genieten, terwijl het tevens de zorg van iedere Overheid,

heid, welke zich aan het belang harer onderdanen laat gelegen liggen, uitmaakt, om daartoe de meeste, en ook de beste gelegenheden te beschikken. En welke zijn die anders dan de lagere, en bij opklimming de hoogere scholen, voor welker oprigting en instandhouding ten allen tijde, vooral na de gezegende Kerkhervorming, zoo veel is gedaan? De eerste ontwikkeling van der kinderen zielsvermogens, (dit spreekt van zelve,) is de gewigtige taak der Ouderen; doch daar deze veelal buiten staat zijn, die verder voort te zetten en te voltooijen, hetzij het hun daartoe aan de noodige bekwaamheden ontbreekt, of ook, dat de bezigheden huns beroeps hun daartoe geenen tijd overlaten, zoo is het, dat hunne pogingen vervangen, of wel ondersteund moeten worden, door een welingerigt schoolonderwijs; in zoo verre, dat beide vereenigd, zamenwerken, om kinderen, die door den wijzen en goeden Schepper met den aanleg daartoe begaafd zijn, tot verstandige en brave menschen te vormen.

Ziedaar het gewigtig einde, waartoe de scholen bestaan; de edele taak, waartoe zich een Onderwijzer, of hij, welke zich tot dien post wenscht voor te bereiden, moet verbonden achten. Een moeijelijk werk voorzeker! waaraan zeer vele onaangenaamheden verbonden zijn; niet alleen zulke, die voortvloeijen uit het dikwijls weinig of geheel niet beantwoorden der kinderen, aan de moeite, welke ten hunnen gevalle besteed wordt, —

uit de lusteloosheid en merkbaren tegenzin, waarmede deze vaak het welmeenendst onderrigt ontvangen, maar ook van de zijde der Ouderen, ziet zich de Onderwijzer niet zelden gedwarsboomd, en hem alzoo zijn werk lastig en verdrietig gemaakt. Hoezeer dit ook buiten tegenspraak zijn moge, zoo heeft de onderwijzersbetrekking aan den anderen kant ook hare eigene genoegens. Hoe aangenaam vindt men zich niet vaak in het gezelschap van nog jonge schuldelooze kinderen! Men deelt zoo geheel in derzelver vertrouwen, en kan als het ware uit hun onbedriegelijk gelaat lezen, wat er binnen in de ziel omgaat. Hoe eenvoudig, ongekunsteld zijn zij niet in hunne opmerkingen en verhalen, ja, zelfs hunne verwarde denkbeelden en oordeelvellingen omtrent voorkomende zaken, zijn in staat, bij ons het liefderijkst medelijden ten hunnen aanzien op te wekken, en ons schier uitgeput geduld met nieuwe veerkracht te wapenen, ten einde te kunnen voortgaan, in hen naar hunne vatbaarheid te onderrigten. Het is in hunnen kring, dat men zich levendig zijner kindsche dagen herinnert, dien gulden tijd, waarin men onbekend met zorg, volop geniet, zonder zich over het onzeker toekomende te bekommeren, en men ook tevens de diepe wijsheid en menschenkennis des Heilands leert bewonderen, toen Hij zijnen uitverkoren jongeren, een kind voorstelde, als waaraan zij in vele opzigten moesten gelijk worden, wilden zij eenmaal aan de gelukzalighe-

den

den Zijns Rijks deel verkrijgen. En wie is in staat te beschrijven wat een Onderwijzer gevoelt, bijaldien hij mag opmerken, dat er onder zijne leerlingen zijn, (en waar ontbreken die ten eenenmale?) die zich zijn onderrigt ten nutte maken, bij wie het zaad van kennis en deugd in goeden grond gevallen, gelukkig ontkiemt en hope geeft op eenen gewenschten oogst? Wie zijne blijdschap schetsen, wanneer hij dien oogst verwezenlijkt ziet, bij de zoodanigen, die daarvan in rijperen leeftijd de proeven toonen in een geoefend verstand, en eene uit het beginsel van godsdienst naauwgezette pligtsbetrachting?

Deze genoegens, hoezeer ook bij sommigen op min hoogen prijs geschat, zijn het nogtans die den Onderwijzer in zijne moeijelijke ambtsbezigheden tot aanmoediging verstrekken, en tegen het velerhande ontmoedigende, ruim kunnen opwegen.

Gelijk nu tot iederen post, zoo ook worden tot dien van Onderwijzer der jeugd zekere hoofdvereischten gevorderd. Ik breng die tot de vier navolgende:

I. *Van den Onderwijzer der jeugd wordt gevorderd, dat hij een verstandig man zij.*

Het is hiermede dat ik wil te verstaan geven, dat hij aanspraak moet kunnen maken op een gezond natuurlijk oordeel, hetwelk hem in staat stelt zijn onderwijs naar de onderscheidene behoeften en vatbaarheid zijner kweekelingen in te rigten.

II. *Hij moet datgene, hetwelk hij aan anderen*

ren onderwijst, zelf regt verstaan, en daarbij de bevoegdheid hebben van zulks op eene bevattelijke wijze aan kinderen te kunnen mededeelen.

Iemand, die met eene zaak slecht bekend is, of zich daarvan duistere verwarde denkbeelden koestert, is het onmogelijk anderen ten deze juiste begrippen mede te deelen; en al heeft men ook buitendien nog zoo vele eigene bekwaamheden, zoo zouden die weinig of niet baten, indien het daarbij aan het vermogen of de geschiktheid ontbrak, om die op eene bevattelijke wijze voor te stellen en aan anderen begrijpelijk te maken. Om daarin naar wensch te slagen, is het noodig dat hij ten

III. *zekere mate van mensch-, of meer bepaald, kinderkennis bezit.*

Deze komt den Onderwijzer bijzonder te stade, niet slechts in eene trapsgewijze ontwikkeling van het verstand, maar bovenal in de zedelijke vorming van het hart der kinderen, welke laatste toch altijd met de eerste gepaard, het eindoogmerk van alle onderwijs moet uitmaken. Zonder deze kennis zal zijn onderrigt altijd hoogst gebrekkig wezen, en hij op geene doelmatige, allezins billijke wijze weten te straffen en te beloonen. Dat zulk eene kennis nu niet verkregen wordt door het vak van onderwijs zoo maar bij de hand te nemen, laat zich gemakkelijk begrijpen, door ieder, die het gewigt en den omvang van hetzelve gevoelt. Hij moet zich die door het lezen van de beste op-

opvoedingsgeschriften, vereenigd met eene dagelijksche ervaring, eigen maken. Het kind moet in alles gadegeslagen, deszelfs aanleg, karakter en neigingen moeten als het ware bestudeerd worden. Eindelijk ten

IV. *Moet het gedrag des Onderwijzers zedelijk onberispelijk zijn, zoodat hetzelve den kinderen tot voorbeeld kan strekken.*

Hoezeer men ook iets op de andere vereischten zou mogen afdingen, hetzij uit gebrek aan geschikte voorwerpen tot dien post als anderzins; op dit laatste kan noch mag niets worden afgekort. Beter volstrekt geene onderwijzers, dan dezulke, die zedeloos en in het oog der maatschappij geschandvlekt zijn. Beter de kinderen niet ter school gezonden, dan hen toe te vertrouwen aan de zoodanigen, die hen door eigen voorbeeld op het pad der ondeugd voorgaan, en welligt daardoor den grondslag leggen tot hun tijdelijk en eeuwig ongeluk. Trouwens, kan er iets meer tegenstrijdig zijn of worden uitgedacht, dan kinderen, wier hart zoo geneigd is om het kwade in zich op te nemen, die zoo volgzaam van aard zijn, onder het opzigt te stellen van iemand, wiens slecht voorbeeld meer op het gemoed der kleinen uitwerkt, dan de nadrukkelijkste leeringen immer zouden kunnen doen? Een opvoeder moge over deugd spreken, die van hare beminnelijkste zijde voorstellen, en nog zoo krachtig op derzelver beoefening aandringen; gaat hij zijnen kweekelingen daar-

daarin zelf niet voor, en toont hij niet door eigen gedrag zijne leerlingen te eerbiedigen, zoo zijn al die lessen en vermaningen in zijnen mond slechts ijdel geklap, woorden zonder beteekenis, die niets goeds kunnen achterlaten.

Dat Ouders zulks toch met ernst ter harte nemen, en daarover niet los en onverschillig henen loopen. Men hoort wel eens onbedachtzaam zeggen: »Al is die of die man de beste niet, al is »hij ook een vloeker, dronkaard, spotter met de »godsdienst, of wat niet al, hij bezit toch groote »bekwaamheid, en mijne kinderen kunnen er veel »van leeren." Maar is het hun dan genoeg, dat zij veel kennis opdoen, en voorts om het even of zij deugdzaam; dan wel ondeugend worden? Zoo kunt gij niet denken, want dan verdiendet gij den naam van vader en moeder niet. Gelijk kwade zamensprekingen goede zeden bederven, zoo ook, en nog oneindig meer, zijn het slechte voorbeelden, die tot ondeugd vervoeren; en gelijk een regtschapen Onderwijzer, door zijn onderrigt en zijnen invloed, veel, tot zedelijk welzijn uwer kinderen bijdraagt, zoo ook loopen zij nimmer meer gevaar van ondeugende en slechte menschen te worden, dan wanneer gij hen aan de leiding van iemand overgeeft, wiens leer en voorbeeld kunnen gezegd worden in tweestrijd te staan, en die alzoo zijner betrekking tot oneer en schande verstrekt. En hangt er nu zoo veel van het gedrag en den voorgang eens Onderwijzers af, dan zal het wel van be-

belang zijn, dat deze zijne betrekking uit het ware oogpunt, als hoogstgewigtig en allezins verantwoordelijk beschouwe. Dit doende, zal hij niet meenen zijne taak te hebben afgedaan, wanneer hij zijne kweekelingen slechts in de noodzakelijkste kundigheden vordering heeft doen maken, maar die veel verder uitbreiden, en het zich tot eenen eersten pligt rekenen, hen door leer en voorbeeld tot brave godsdienstige menschen te vormen. Dit verzuimen, kan door niets hoegenaamd vergoed worden; terwijl de bewustheid van zich daarin naar zijn vermogen gekweten te hebben, eene zelfsvoldoening geeft, voortvloeijende uit de goedkeurende getuigenis des gewetens, het onbedriegelijk bewijs van het welgevallen Gods.

Haarlem, J. D......
1 Aug. 1842.

DE HERSCHEPPING DER RUPS.

Und da schwebt das Aug' zur Höhe,
Was ich lieb 'ist inder Nähe
Zu mir drängt 's aus Himmel höhn.
HERRLICH.

Nadat de eerste menschen, om hunne overtredingen uit het heerlijk *Eden* verbannen waren, en de vrome ABEL onder de moordende hand zijns broeders gevallen was, trad de Engel des Verderfs voor

voor Jehova en sprak: »Het oordeel des doods is »over de aarde uitgesproken, en de mensch toont »zich hetzelve waardig; daarom vrage ik eenige »schepselen, opdat zij mij ten dienste staan in mijn »moeijelijk en gedurig vermenigvuldigend werk!"

Jehova wenkte ten teeken van verhooring.

Nu daalde een dienaar des hemels naar de aarde, en gaf den leeuwen hunne schrikbarende klaauwen, terwijl een onleschbare bloeddorst uit hunne oogen blonk; hun gebrul deed, daar hunne gekrulde manen zich regtstandig op den nek verhieven, voor de eerste maal het woud beven. De tijger en het luipaard, die voorheen onder de schapen weidden, verkregen hunne gevlekte huid, en werden listig en bloedgierig. Gier en adelaar schoten op in de lucht, en bragten daarna dood en verderf in de stille dalen!

De *schutsgeest* der aarde treurde...... Er heerschte als het ware eene tweespalt in de natuur! — Zelfs de Verderf-Engel schrikte, toen dit alles geschiedde; maar hij troostte zich en sprak: »Schiep niet de mensch zijne eigene wereld? Versmaadde hij niet de rust en den vrede, »om den strijd boven het genot zijner heerschappij »te genieten? Hoe is het dan mogelijk, dat ik »anders dan verschrikkelijk zijn moet, voor *zulk* »eene aarde!" Zoo sprak hij, — wees den monsters de woestijn ter woning aan, en gebood den nachtelijken uren, dat zij tot vernieling zouden dienstbaar zijn.

Doch,

Doch, bij hemelsche geregtigheid ontbreekt geenszins vaderlijke liefde!

De Engel des verderfs zweefde nu naar de woning der eerste menschen, en liet zich neder in eenen kleinen hof, welke door MIRZA, de zuster des verslagenen ABELS, was aangelegd, en waar hare hand bloemen en boomen met de meeste zorgvuldigheid had geplant en aangekweekt; zoodat deze plaats een klein evenbeeld kon genoemd worden van dat *Eden*, door hare Ouders, om der zonden wille, verlaten. — Liefelijk wisselde zich dáár de kunstelooze natuur af: hier begroetten den wandelaar koele schaduwen, terwijl ginds het heldere licht der zon alom leven en vreugde ontwikkelde! Hier speelde hemelglans en kinderlijke onschuld, door het loof van Cypressen, en, terwijl ginds de *mirth* en *palm*, door sefir in schommelende beweging gebragt, harmonische akkoorden deden hooren, ruischten elders de Euphraat en Tiger, zacht murmelend, en voegden hunne klaagtoonen bij de hemelsche muzijk op aarde.

Als verslagen stond hier de Verderf-Engel, geroerd door de onschuld der lieve MIRZA, die bezig was hare bloemen en planten te verzorgen.

»Moet ik dit vrome kind dan nu op nieuw doen »lijden!" sprak hij; »nog bloeden de wonden, door »den dood van haren geliefden ABEL verwekt. Moet »ik ...... doch het zij zoo!" Maar, de schutsgeest der aarde fluisterde zacht: »uit droefheid volgt »voor den stil vertrouwenden, en zich op den

»Hemel verlatenden aardbewoner welligt spoedig »vreugde."

Intusschen sprak de Engel des verderfs, die zijnen tegenstander gezien, noch gehoord had: »Behoort ook zij niet tot het geslacht der geval»lene! Is het zaad der zonde niet voor allen, en »moet ook hier de vergankelijkheid niet heerschen, »als op de geheele wereld?..."

Hij strekte zijnen staf uit, en beroerde daarmede het stof der aarde, en ziet, eene vratige *rups* verscheen, en begon oogenblikkelijk de planten *om* zich te beschadigen, zoodat bladeren en bloemen onder dezelve verdwenen, en de eene boom na den anderen van dezelve ontdaan werd. Spoedig ontdekte MIRZA wat er gebeurde. Zij schrikte hevig, toen zij de verwoesting aan boomen en planten, als ook het verslindend dier gewaar werd. Terstond liep zij tot haren broeder SETH, en riep: »Kom eens mede, en zie het! Een slang ver»woest mijne vreugde, mijnen wellust; zij ver»slindt mijne bloemen, en doet mijne planten kwij»nen!"

Nu ging SETH met zijne geliefde zuster in den tuin, bezag de rups en zeide: »Lieve MIRZA! de »schrik heeft uwe zinnen verbijsterd, en u het »diertje afschuwelijker gemaald, dan het waarlijk »is. Eene slang toch, slingert zich om den boom, »en kruipt van tak tot tak, de vruchten verslin»dende; maar dit dier heeft voeten, en leeft, ge»lijk een lam, van de bladeren en het loof der

»boo-

»boomen: doch ik zal het dooden!" Nu schudde de jongeling den boom, zoodat de rups ter aarde viel. —

»Och!" smeekte MIRZA, »dood het diertje niet! »Eten ook wij niet van de vruchten der boomen, »en weet dit schepseltje dan, dat het mijn tuintje »kwaad doet, of mij verdriet veroorzaakt! Och, »lieve broeder! dood het niet; ik wil het geven, »zooveel het noodig heeft, tot onderhoud des le»vens, en het zal mij dankbaar zijn, en aan mijne »boomen en planten geene schade meer toebren»gen."

»Neem het voor u!" zeide de getroffene broeder, »doch heeft Jehova niet gezegd: Het dier zal »de onderdaan des menschen zijn! Leven en dood »zij in zijne hand!" »Maar het is toch beter," sprak MIRZA, »het liefelijk zacht streelend medelij»den, dan het verschrikkend geweld te bezigen. »Lieve broeder! laat dit diertje leven!"

Nu maakte MIRZA eene rustplaats voor de rups, en voorzag dezelve van bladeren en bloemen uit haren hof. Elken morgen, middag en avond ging zij hare voedsterling bezoeken, en waakte met de zorgvuldigheid eener moeder over hare gespaarde lieveling.

Toen nu de schutsgeest der aarde dit zag, werd hij geroerd en sprak: »De mensch heeft toch het »goddelijke evenbeeld niet geheel verloren. Doet »hij niet zijnen vijanden wel, en vergeldt hij niet »kwaad met goed! Het is dan ook billijk, dat zich

»het goede met het schoone vereenige." Daarop beroerde hij met zijnen staf de rups, en nu onderging dit dier die eerste wonderbare verandering, welke bij ons algemeen bekend is.

Dit alles nu geschiedde in de schemering des avonds. — Den volgenden morgen trad MIRZA reeds zeer vroeg in haren lusthof, zag naar de plaats, waar zij den vorigen dag de rups gelegd had, doch bemerkte dezelve niet. »O! zij zal nog »slapen," zeide MIRZA in kinderlijke eenvoudigheid, »doch ik zal haar niet wekken, maar wat »bladeren plukken, nog koel van den frisschen »morgendauw." Zoo sprekende verzamelde zij bladeren en bloesem.

MIRZA had het onschuldige diertje lief gekregen, zoo als zij, met hare ouders en haren geliefden broeder, de geheele natuur in het hart droeg, ofschoon ABEL haar niet meer op hare wandelingen vergezelde.

Toen nu MIRZA met haren voorraad bij de plaats kwam, waar zij de rups gelegd had, vond zij onder de verdorde bladeren iets heerlijks, glanzends en schoons, en schitterends, gelijk een zilververwig wolkje. Zij stond als verstomd, — riep haren vader en hare moeder, verzamelde alle huisgenooten om zich, en sprak: »Zie, welk een schep»seltje ik heb verzorgd! Thans is het dood en rust »in een wonderbaar eigen gemaakt graf! wie weet, »of het niet weder op nieuw uit hetzelve zal vóórt»komen!"

Zoo

Zoo redeneerde MIRZA met eenen profetischen geest; doch, zij wist nog niet, dat zij de gave der voorzegging ontvangen had.

ADAM schudde echter bedenkelijk het hoofd en zeide: »Lieve MIRZA! wie mag zulks gissen? Is »niet begin en einde voor het oog des menschen »verborgen? Zijn niet de handelingen des Eeu»wigen ondoorgronkelijk? Maar," sprak hij, »laat »ons dit diertje in onze hut dragen, om onzer »lieve MIRZA's wille."

Alzoo droegen zij de rups in hunne woning.

Eenige dagen verliepen; doch, eens, op zekeren morgen, als het geheele huisgezin bij elkander was, en men met weemoedige harten over, den voor hen te vroeg gestorven' ABEL sprak, hoorde men een zacht geritsel, — en — het doodenhuisje der rups bewoog zich van zelf. — Nu traden allen stil nader, en beschouwden het hulsel met ontroerende verwachting.

Plotseling barst het ronde en zilverwervige graf open, en een levend wezen komt te voorschijn uit het enge huisje, en trillend ontvouwt het een paar dubbelde vleugeltjes. Deze waren blaauw, gelijk safier en het gewelf des hemels, wanneer hetzelve onbewolkt is; omzoomd door eenen gouden rand; en elke vleugel was ééne spanne lang en breed; en op het geborstene omkleedsel lag een droppeltje gelijk bloed.

Het op nieuw herboren diertje zweefde weldra over den geur der bloeijende boomen, en verheugde zich in zijne herschepping.

Nu vervulde heilige bewondering en vreugde de harten der eerste menschen, en zij dachten aan ABEL den eerst ontslapene. En hunne oogen werden geopend, zoodat zij de gestalte ABELS zagen, gelijk eenen Engel.

Toen klonk de stem van den Engel Gods: »Zie »het, o menschenkind! uit den dood ontkiemt het »leven! — Dagen zullen vlieten in eeuwigheden; »maar, wat u ook dreige of treffe, blijf steeds, in »geloof, op 's Vaders liefde en goedheid vertrou»wen, dan zal hij, die in opregtheid wandelt, »God eens aanschouwen in zijne heerlijkheid!"

En millioenen Engelen zongen: »Halleluja!"

Na dezen dag treurde MIRZA niet meer om ABEL; en de eerste menschen dachten, van nu aan, minder met vreeze aan den dood; want, hen bezielde de hope der herleving, en wel in veel heerlijker gedaante. —

O, mijne Medechristenen! houden wij altijd de woorden van den Engel Gods in onze gedachten: »Uit den dood ontkiemt het leven!" En, bedenken wij daarbij, welk eene heerlijkheid die herleving voor de in CHRISTUS gestorvenen zal bevatten; (*) dan zullen wij, als die eerste menschen, gerust en met blijdschap den dood te gemoete gaan, in de hope der herleving in betere gewesten, waar aardsche vergankelijkheid zal plaats ma-

(*) 1 *Cor.* XV: 42 enz.

maken voor eeuwige, zalige vreugde, en waar wij God zullen zien van aangezigt tot aangezigt!

O, nietige aarde! waar blijft dan al uw glans en al uwe heerlijkheid, als wij eens dáár boven, in 's Vaders huis, al het vergankelijke zullen zien wegzinken in den oceaan der eeuwigheid!.... Als wij voor altijd bevrijd van geklag en geween, in feesttooi zullen gezeten zijn aan de voetbank des Eeuwigen, in den glans van een onvergankelijk licht, gekroond voor de onsterfelijkheid, en den eeuwigen sabbath vierende! Maar, wie zijn wij, wien zulk eene hope en verwachting ten deel viel?..... zondaars immers! zondaars, die niets konden verdienen, maar alles verbeurd hadden! doch, in JEZUS bloed gereinigd, eens, uit genade, de hoogste zaligheid kunnen genieten. Dat dan de bloemen der hope, welke door het goddelijk Evangelie op ons levenspad gestrooid worden, ons aansporen, om, door eenen godzaligen wandel, eenmaal die heerlijkheid te aanschouwen, die wij zullen zien, als wij doen, wat ons Gods woord zegt; want: *Zalig zijn zij, die zijne geboden houden*, (*) en, *die overwint zal alles beerven!* (†) en die erfenis zullen wij ontvangen, in dien Hof, waar de bloemen des levens zullen bloeijen, onverwelkelijk, onverderfelijk, rein als 't licht uit 's Vaders woning!

Eeu-

(*) *Openb.* XXII : 14.
(†) *Openb.* XXI : 7.

Eeuwige, magtige God! maar, in CHRISTUS ook onze Vader! wij aanbidden U, die woont boven zon en starren! Die Uwe grondvesten zoldert op de wateren, en de aarde maakt tot een voetbank Uwer voeten! — Heer! Wiens oog 't Heelal bestuurt en regeert, en op Wiens wenk de hemelen zullen voorbij gaan! — U roemen wij in Uwe grootheid! — U aanbidden wij in Uwe wijsheid! — U erkennen wij in Uwe goedheid! — U prijzen wij in Uwe genade! — Och, dat wij U eens mogen aanschouwen in al Uwe heerlijkheid!

Dit, Vader! bidden wij van U, die ons om Uwes lieven Zoons wille, alle dingen schenken zult!

Die hoop moet al ons leed verzachten:
  Komt reisgenooten! 't hoofd omhoog!
Voor hen, die 't heil des Heeren wachten,
  Zijn bergen vlak en zeeën droog.
O zaligheid niet af te meten!
  O vreugd, die alle smart verbant!
Daar is de vreemdlingschap vergeten;
  En wij, wij zijn in 't Vaderland!

Het geschiedverhaal naar het Hoogduitsch.

Haarlem, 1842. A. VAN DER ELST, Jr.

PROE-

PROEVE VAN GEZANGEN VOOR DE HUISSELIJKE GODSDIENST.

Bij het bestuderen van de geschiedenis der Hervorming, is het mij gebleken, dat dezelve aanmerkelijk is bevorderd, door het vervaardigen en bijeenverzamelen van godsdienstige liederen, ten gebruike ook van huisgezinnen, waarin het licht der waarheid was opgegaan, en men op godsdienstoefening prijs stelde.

Men vindt van dezelve nog vele proeven, vooral in de Hoogduitsche taal, naar den geest van die tijden ingerigt, om op bekende zangwijzen gezongen te worden. In de vorige eeuw werd, door menigen begaafden dichter en godsdienstvriend, zulk een bundel uitgegeven, ter vervanging van dien, die weleer in den stijl van vroegere tijden was vervaardigd, maar thans weinig meer wordt gebruikt.

Ook in ons Vaderland zijn van vroegeren en lateren tijd vele goede en bruikbare gedichten voorhanden, maar dezelve zijn niet bijeenverzameld. Er zijn Evangelische gezangen voor de kerken en liederen voor de scholen vervaardigd, maar deze zijn voor de huisselijke godsdienstoefeningen minder geschikt en daartoe niet opzettelijk opgesteld.

Ik had reeds lang aan het vervaardigen van eenen bundel tot dat doel gedacht, vooral, nadat

 mij-

mijne werkzaamheden als Leeraar in de Nederduitsche Hervormde Gemeente van *'s Gravenhage* hadden opgehouden, maar werd daarin, door langdurige ongesteldheid, van eene kunstbewerking aan beide mijne oogen, verhinderd.

Thans door Gods goedheid zoo ver hersteld, dat ik het gebruik van het gezigt heb terug bekomen, wenschte ik nog iets tot stichting mijner medechristenen, vooral van diegenen, onder welke ik gedurende eene reeks van jaren werkzaam was, en ook van mijne dierbaarste betrekkingen, tevens tot een aandenken te vervaardigen, en ik wage het eene proeve uit den bundel, door mij afgewerkt, aan te bieden.

Ik heb de versmaat van onze Psalmen gevolgd, en de liederen zoo ingerigt, dat dezelve op psalmwijzen kunnen gezongen worden; zijnde de onderwerpen, voor alle gelegenheden, genomen, uit het Evangelie onzes Heeren, en geschikt tot het bovenvermeld einde.

HET GEBED DES HEEREN.

WIJZE: *Psalm* 100.

Wij buigen ons voor uwen troon,
O onze Vader! door dien Zoon,
Die ons, daar Hem ons hart vereert,
Aldus te bidden, heeft geleerd.

O Gij, die in de heemlen zijt!
Geheiligd worde uw naam altijd!
Dat overal uw Godsrijk kom,
En dat uw wil geschiede alom!

Geef ons, op elken dag, ons brood!
Vergeef ons onze schuld zoo groot;
Wij doen dit, naar uw beeldtenis,
Aan elk, die onze schuldnaar is!

Dat men steeds, bij verzoeking, waak!
Dat ons de booze nooit genaak!
Want U is 't rijk, de majesteit,
De kracht en de eer, in eeuwigheid!

DE GODDELIJKE BEWARING.

WIJZE: *Ps.* 24, 62, 95, 111.

Dien God bewaart, is wel bewaard!
Wie, dit geloovend, op Hem staart,
Durft zich gerust op Hem vertrouwen,
En wat hem dreigt, of wat hij vreest,
God is zoo vaak zijn gids geweest,
Op Zijn nabijheid kan hij bouwen!

Elk mensch heeft zijn gevaar op aard!
Dien God bewaart, is wel bewaard,
Geen leed kan zonder Hem ons deeren,
Zoo de almagt onzen weg bewaakt,
Zorgt zij, dat ons geen leed genaakt,
Dat zij niet tijdig af kan keeren.

Bij

Bij 't buldren van een felle orkaan,
Grimme ons een gapende afgrond aan,
Hij kan den stormwind doen bedaren!
Dien God bewaart, is wel bewaard,
't Is vaak nog 't wrak, waarop hij spaart,
Hij temt de woede en kracht der baren!

Als ziekte, wonde, smart of pijn,
Nu schijnbaar ongeneeslijk zijn,
Doet hij, soms ongedacht, ervaren,
Hoe hij 't geloof aan uitkomst paart,
Dien God bewaart, is wel bewaard
Bij 't barnen der gevaren!

Dien God bewaart, is wel bewaard!
Dat troost, geeft moed en maakt bedaard!
Dat elk dan Hem gerust verbeide,
Bewust, dat niets hem schaden zal,
Zoo Gods Voorzienigheid, zijn val
Verhoeden wil, door haar geleden!

GODS NABIJHEID.

WIJZE: *Ps.* 54.

In storm, in kalmte, vreugd en pijn,
In wildernis en paradijzen,
Waar stulpen of kasteelen rijzen,
Is 't zalig, nabij God te zijn!
Wat immer voor ons oog verdwijn!
De deugd moog hier in armoe leven,
De zielrust zal haar niet begeven,
't Is zalig, nabij God te zijn!

De-

Deze aarde is ons geen rampwoestijn,
Den Christen is ze een bloeijend Eden!
Hij zegt, met weg en lot tevreden,
't Is salig, nabij God te zijn.
De godsdienst blijft zijn oogenlijn;
Zij voedt hem op voor hooger orden,
En doet hem hier reeds Engel worden,
't Is zalig, nabij God te zijn!

De liefde blijft zijn zonneschijn,
't Geloof verhoogt zijn moed en krachten,
De hoop doet hem die uitkomst wachten:
't Is zalig, nabij God te zijn!
Op 't outer, door Zijn hand ontstoken,
Ziet men steeds dankbare offers rooken,
't Is zalig, nabij God te zijn!

Dat we ook eens, bij de serafijn,
Den aanhef in de hemelkoren,
Voor JEZUS glorie zetel hooren:
't Is zalig, nabij God te zijn!

R. P. VAN DE KASTEELE.

BIJ HET GRAF

VAN DEN

WEL-EERWAARDEN ZEER GELEERDEN HEER

J. S. VAN STAVEREN,

IN LEVEN LEERAAR BIJ DE HERVORMDE GEMEENTE

TE

HAARLEM.

Een opgeklaarde geest, — een zuiver, liefdrijk hart, —
Een reine godsdienstbron, om anderen te laven, —
Voor 't lijdende gemoed een troost in bittre smart, —
Werd met dees' Dienaar Gods in 's aardrijks schoot begraven

Van ons gegaan, — rust reeds zijn stof in 't graf...
Vermoeid lag hij dáár al zijn zorgen af ...
En trad, vertrouwend op zijn God en Vader,
Den troon van Hem, den eeuw'gen Regter, nader!
En 't heil van vreugd en vreê
Deelt hij met de Englen meê!
Nu kan hij juichen:
»Triomf! die voor ons stierf regeert!
»Triomf! nu 'k JEZUS zie — vereerd
»Ver boven zonnekringen! —
»Het lied des Lams stijgt tot den troon,
»Ter eer van den verhoogden Zoon,
»En 'k juich met Hemellingen!"

Leerde ons zijn mond, hoe 't leven, snel en ras,
Vergankliijk is als 't welig bloeijend gras,

Dat,

Dat, als de wind zich over 't veld doet hooren,
In kracht verliest — in schoonheid gaat verloren?
Toch gaf zijn taal ook moed
Aan 't felst geschokt gemoed!
't Klonk vol vertroosting:
»Ginds, van 't vergankl ijk stof ontdaan,
»Breekt eens het eeuwig zonlicht aan,
»En zult *gij* van Gods gunst gewagen,
»*Gij*, die, verwinnaars na den strijd,
»Van strijden môe, nu, voor altijd
»De vrede-kroone Gods zult dragen!"

Smaak' hij nu zelf die vreugde, in 't reinst genot,
Van dáár te leven bij zijn Heer en God,
Wiens Dienaar hij, getrouw in 't pligt vervullen,
Hier was: dan, weenenden! ja! dan, dan zullen
Gezaligden met Hem,
Gewekt door Zijne stem
Nu dankbaar zingen:
»Lof, Eer Hem! Die op al uw werk
»Thans 't zegel drukt, als 't goddlijk merk,
»Aanschouwt Hem in ons midden! ....
»Nu eerst breekt de eeuw'ge Sabbath aan!
»En kunt gij, met Gods gunst belaan,
»In 't onvergankl ijk licht uw Heer en Vorst aanbidden.

Haarlem, A. VAN DER ELST, Jr.
31 Aug. 1842.

SCHOOL-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA HABENDARUM
A DIE 5 SEPTEMBRIS 1842.

RECTORE MAGNIFICO

JANO VAN DER HOEVEN.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Horâ.

J. VAN DER HOEVEN Zoologiae fundamenta tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, Anatomen et physiologiam comparatam, diebus Jovis et Veneris . . . . . . XI.

Aestivo tempore. . . . . X.

Geologiae elementa et historiam naturalem animalium fossilium praesertim vertebratorum exponet, diebus, Martis et Jovis . . I.

G. G. C. REINWARDT Chemiam universam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XI.

Rei Herbariae fundamenta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . I.

Plantarum Historiam illustrabit, verno et aestivo tempore matutino, iisdem diebus et Jovis . . . . VII.

Mineralogiae et Geologiae elementa tradet, diebus Jovis et Veneris . . . . I.

J.

Hord.

J. DE GELDER Calculum Differentialem et Integralem exponet, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Mechanicam Analyticam, diebus Martis et Jovis . . . . XII.

P. J. UYLENBROEK Physicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . XII.

Arithmeticam Universalem sive Algebram explicabit, die Jovis . . . . . I.

Et Veneris. . . . . . VIII et I.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiae doctrinam ejusque in Artibus usum exponet diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . IX.

Chymiam, quae organica vocatur, docebit iisdem diebus . . . . . . X.

Artem pharmaceuticam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii. XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis. . . . . XII.

Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie. . . .

G. J. VERDAM, Prof. Extr., elementa Geometriae planae et Trigonometriam rectilineam tradet, diebus Mercurii et Jovis . VIII.

Et die Veneris . . . . . IX et X.

Stereometriam et Trigonometriam Sphaericam, hujusque usum, explicabit, diebus Lunae et Martis . . . . . . VIII.

Geometriae analyticae primas lineas ducet, hujusque doctrinae usum in Geometriâ, tum elementari tum sublimiori, monstrabit, diebus Lunae et Mercurii . . . . II.

Geometriam, quam vocant *describentem*, docebit die Veneris . . . . . I.

Horâ.

Calculum Differentialem et Integralem exponet, diebus Martis et Jovis . . . I.

Mechanicam analyticam continuabit, diebus Martis et Jovis . . . . . . II.

Methodum docendi Matheseos elementa futuris Gymnasiorum praeceptoribus explanabit, die Lunae. . . . . XI.

F. KAISER Prof. Extr. Astronomiam Theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . IX.

Astronomiam Practicam, iisdem diebus . X.

Astra observandi exercitiis quotidie praeërit.

Provectioribus discipulis, disquisitiones Cl. HANSEN, aliorumque, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis, commentabitur.

Astronomiam quam popularem vocant tradet, die Mercurii, horâ vespertinâ . . VI.

Astronomiae primas notitias mathematicas, secundum *Lectiones Cosmographicas* a Clarissimo DE GELDER editas, tradet eodem die horâ vespertinâ . . . . VII.

Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.

Si qui sint, qui Chronographiae et Calendariographiae operam dare cupiant, in auditorum commodum horas constituet.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK Historiam Patriae, ad ductum Compendii, a se editi, enarrabit, diebus Lunae et Mercurii . . . . . IX.

Jovis et Veneris . . . . . X.

VON-

Horâ.

VONDELII Tragoediam, quae *Luciferi* nomen habet, nec non exquisita ejusdem, HUGENII, aliorumque carmina selectis auditoribus *gratis* explicare paratus est, horis postea constituendis.

Exercitia oratoria moderabitur, hora, auditoribus commoda.

J. BAKE interpretabitur EURIPIDIS *Hecubam*, et PLATONIS *Symposium*, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . X.

Antiquitates Atticas explicabit, ordinem secutus libri SCHOEMANNIANI, diebus Lunae et Mercurii . . . . I.

Scholas Paedagogicas habebit, iisdem diebus. II.

J. NIEUWENHUIS Logicam docebit, ad ductum compendii, a se editi, Leidae apud H. W. HAZENBERG Juniorem, a. MDCCCXLII, diebus Veneris et Saturni . . . . . XI.

Metaphysicam explicabit diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . . . I.

Historiam Philosophiae explicabit diebus horisque, Auditoribus commodis.

P. HOFMAN PEERLKAMP explicabit Historiam Universalem ex Summario edito Leidae, apud C. C. VAN DER HOEK, MDCCCXL, diebus Lunae Martis et Mercurii . . . . . . XI.

Interpretabitur PLAUTI *Menaechmos*, et *Aeneidis* VIRGILII librum XII, iisdem diebus. IX.

G. L. MAHNE Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . XII.

Historiam Artium et Doctrinarum studii apud Romanos exponet, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

J. M. SCHRANT praecepta stili Neêrlandi seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae, tradet, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . II.

Hora.

Sacrae eloquentiae historiam criticam, cum veteris tum recentioris aevi, enarrabit, diebus Lunae et Martis . . . . . . II.

Antiquitates Germanicas interpretabitur, diebus et horis Auditoribus commodis.

H. E. WEIJERS Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . VIII.

De iisdem elementis cum tironibus familiariter colloquetur, die Mercurii, horis vespertinis. . . . . . . V—VII.

Literarum Arabicarum et Chaldaïcarum initia docebit, diebus Jovis et Veneris . VIII.

Et die Jovis . . . . . . I.

In Scholis Syriacis continuabit lectionem Chrestomathiae Kirschianae, a Cl. BERNSTEINIO iterum editae, die Martis . . . . I.

Provectioribus gratificari perget interpretando *Chrestomathiam Arabicam*, a Cl. KOSEGARTENIO editam, die Lunae . . I.

BAR HEBRAEI Chronicon syriacum, die Mercurii . . . . I.

Praefationes ad BIDPAJI Fabulas, a SACYO editas, die Veneris . . . . . . I.

A. RUTGERS Jeremiae Vaticinia inde a cap. XXX et ultimum Psalmorum librum interpretabitur, diebus Lunae, Martis et Saturni . IX.

Secundum Samuelis librum cursoria lectione tractare perget, die Mercurii . . I.

Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . XII.

Si qui sint, qui linguae Sanskritae elementa sibi explicari cupiant, eorum studia lubentissime adjuvabit.

Pro-

Hora.

Provectioribus explicabit KALIDASAE *Meghadutam* et reliquam partem Anthologiae Sanskritae a Cl. LASSENO editae, die Saturni V—VIII.

J. BAKE et P. HOFMAN PEERLKAMP praeërunt disputandi exercitiis, diebus Jovis . . . I.

FACULTAS MEDICA.

G. SANDIFORT Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris. X.

Physiologiam, Anatome comparata illustratam, iisdem diebus . . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . . . . . XII—II.

M. J. MACQUELYN Supellectilem Pharmaceuticam duce Pharmacopoeâ Belgicâ explicare perget, et praecepta Diaetetica tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . VII.

Therapiae Specialis quaedam capita tractabit cum exercitatione in Nosocomio Academico, diebus Lunae, Mercurii, Jovis et Saturni . IX.

J. C. BROERS Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Martis, Mercurii et Veneris . . . . .XII.

Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie . . VIII.

Collegio casuali, diebus Lunae, Jovis et Saturni . . . . XII—III.

Operationibus Chirurgicis hiberno tempore, horis dein indicandis.

Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . X.

Medicinam Forensem, die Mercurii et Veneris . . . . I.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris. I.

Horâ.

Medicinam Practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . XI.

Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

M. J. MACQUELYN et C. PRUYS VAN DER HOEVEN disputandi exercitiis praeërunt die Jovis. III.

FACULTAS JURIDICA.

H. G. TYDEMAN Encyclopaediam Juris tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . XII.

Oeconomiae Politicae principia ad patriam nostram adplicata, docebit, diebus Lunae et Veneris . . . . I.

Et die Lunae . . . . . II.

Jus mercatorium tractabit, diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

Et die Saturni . . . . . IX.

Statisticam Patriae describet, diebus Martis, Mercurii et Jovis . . . . . I.

C. J. VAN ASSEN interpretabitur libros Digestorum, diebus Lunae, Martis et Mercurii. IX.

Institutiones Juris Civilis Romani, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . VIII.

GAII Commentarios Institutionum, et selectos auctorum classicorum locos ad Jus Civile pertinentes, horis postea constituendis.

Jus Civile hodiernum, diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . VIII.

Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam cum exercitationibus forensibus, die Jovis . . . . XI.

Die Veneris . . . . . IX et X.

H. COCK tradet Ordinem Judiciorum Criminalium, diebus Lunae, Martis et Mercurii. VIII.

Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . IX.

Jus

Hora.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . X.

Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XI.

J. R. THORBECKE explicabit Historiam Juris Romani, diebus Martis, Jovis et Veneris . IX.

Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, diebus Martis, Mercurii et Jovis . I.

Historiam Politicam et Juris Civilis Patriae nostrae, inde a CAROLO V, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . .XII.

Historicam tradet Legis Fundamentalis, cum aliis nostri aevi Legibus Fundamentalibus comparatae, interpretationem, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . XI.

FACULTAS THEOLOGICA.

J. CLARISSE, quantum rerum suarum ratio patietur, juventutis Academicae commodis inservire paratus est.

W. A. VAN HENGEL Epistolae Pauli I ad Corinthios Cap. XV interpretabitur, diebus Lunae et Jovis . . . . . . VIII.

Dies festos pro concione populi celebrandi viam commonstrabit, diebus Martis et Veneris. VIII.

Rationem Catechismi Heidelbergensis explicandi tradet, die Mercurii et Martis . . IX.

De praecipuis Theologiae Dogmaticae capitibus auditores interrogabit, diebus Jovis et Veneris . . . . .IX.

Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris . . . . V sqq.

Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis . . . . I.

Horâ.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit imprimis mediam, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.

Theologiam Moralem tradere perget, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . XI.

Monumenta Historiae Ecclesiasticae veteris explicabit, die Martis . . . . . XI.

Dogmatum historiam exponet diebus Jovis et Veneris . . . . XII.

Exercitia disputandi, de quaestionibus argumenti potissimum Historico-Theologici, moderabitur, die Saturni . . . . . I.

Orationibus Sacris praeërit, die Martis . II.

J. F. VAN OORDT, J. G. FIL., Theologiam Christianam Theoreticam tractabit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . X.

Theologiam Naturalem explicare perget, diebus Martis et Jovis . . . . XI.

De Officiis doctorum et antistitum in coetu Christiano exponet die Lunae . . . X.

Et Mercurii . . . . IX.

Collocutiones de Theologia Dogmatica instituet, diebus Lunae et Mercurii . . I.

Propagandi Euangelii inter Protestantes studia enarrabit hora auditoribus commoda.

Publice disputandi de locis Theologicis opportunitatem praebebit, die Saturni . . I.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord. ornatus, Numismaticam generalem tradere paratus est diebus et horis, quae auditoribus convenient.

J. O. E. BROUN Litterarum Germanicarum Lector, aget de GOETHII Tragoedia, cui nomen

Horâ.

men FAUSTUS, diebus Martis et Veneris horâ post meridiem . . . . VI.

Grammatices Germanicae rudibus Grammaticam docebit, et imperitioribus, scriptis facilioribus ad intelligendum explicandis, vacabit, horis et diebus dein indicandis.

W. FLEMING, Litterarum Anglicarum Lector, explicabit SHAKESPEARII Tragoediam, quae *Macbeth* vocatur; BYRONISQUE carmen cui titulus: *Childe Harold;* diebus Martis et Veneris hora post meridiem . . . . . V.

Litterarum Anglicarum minus peritis privatis institutionibus aderit, diebus et horis, quae illis convenient.

C. G. LOKKERS, Academicus Artis Gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

Bibliotheca Academica, Lectionum tempore, diebus Lunae, Mercurii, Veneris et Saturni, ab horâ XII ad III; Feriarum tempore, diebus Mercurii, ab horâ XII ad II, unicuique patebit.

SCHOOL-NIEUWS.

BERGEN OP ZOOM.

Den 3 Aug. 1842. Heden werden hier de leerlingen der Latijnsche school, na Winter- en Zomer-Examina, met prijzen begiftigd en plegtig bevor-

 derd.

derd. Nadat de Rector den nieuwen Curator, den Wel Eerw. Heer WILLEMS had geluk gewenscht, en de school aan deszelfs welwillende medezorg had aanbevolen, sprak hij, naar aanleiding van HORATIUS: *Format enim natura prius nos intus ad omnem fortunarum habitum;* over *het naive der gebaren.*

Daar de jongeling, L. DE ROOCK, door langdurige ziekte als nog verhinderd was, zijne declamatie voor te dragen, werd hij, met den eersten prijs, en een getuigschrift voor de Wiskunde, bevorderd tot de hoogere orde der eerste klasse. Verders gingen met prijzen en getuigschriften voor de Wiskunde over: G. W. WAS uit de tweede, naar de lagere orde der eerste; W. MEGANCK uit de lagere, naar de hoogere der tweede; E. en A. VORSTMAN uit de vierde, naar de lagere van de derde, en W. PRIJN uit de lagere, naar de hoogere der vierde klasse.

Alle deze jongelingen hunne dankbetuigingen op eene gepaste wijze hebbende uitgebragt, sloot de Rector met een uitgewerkt dichtstuk, (zijne parodie op den tekst) deze feestviering, die door orgelmuzijk werd voorafgegaan, vervangen en besloten.

DOETINCHEM.

Den 11 Aug. 1842. Heden had alhier, in het kerkgebouw der Hervormden, weder het openlijk jaarlijksch Examen, naar de vorderingen van onze Latijnsche Schooljeugd plaats, in tegenwoordigheid van H. H. Curatoren, de Edel Achtbare Regering dezer stad, en eene talrijke schare van toehoorders. Nadat deze plegtigheid door den Rector geopend was, met eene korte prolusio, waarin hij het nut van het openbaar onderzoek aantoonde, en ten slotte den Wel Eerw. Heer H.

W.

W. DE WILDE, Pred. bij de Hervormde Gemeente alhier, die in het afgeloopen jaar tot Curator dezer School, in plaats van den naar elders vetrokken Heer C. SCHATTENKERK, was benoemd, met deze zijne benoeming geluk wenschte, en de School zijner zorgen mede aanbeval, nam het Examen eenen aanvang, en gaven de leerlingen uitstekende proeven van hunne vlijt en vorderingen, gedurende dit jaar, in de letteren en wetenschappen gemaakt. Daarop werden van lagere naar hoogere klasse bevorderd en met fraaije prijzen begiftigd, de navolgende verdienstelijke jongelingen: H. W. A. VAN AKEN, G. K. NIEMANN en W. F. H. LARET, uit deze stad; J. J. W. VOORHORST, uit *Aalten*; J. VAN DER VELTZ, uit *Epe*; H. J. BOUWERS, uit *Bellingwolde*; E. J. J. COLSON ABERSON, uit deze stad; P. J. EVERTS, uit *Arnhem*; J. M. SCHORER, uit *Harderwijk*; G. BONGERS, J. TE WELSCHER en J. J. C. GAYMANS, uit deze stad; H. VERHEIJ, uit *Terborgh*, F. BEIJER, uit het Ambt *Doetinchem*; W. J. DE WILDE en N. S. T. A. VAN MEURS, uit deze stad; en C. M. SCHORER, uit *Harderwijk*; welke allen met veel bevalligheid hiervoor aan H. H. Curatoren hunnen dank betuigden. — Dit letterfeest begonnen, afgewisseld en besloten door een fraai orgelmuzijk, uitgevoerd door den kundigen Muzijkmeester, den Heer H. ZWANEVELD, liep tot genoegen van alle aanwezenden af; en allen keerden wel voldaan, huiswaards terug, terwijl hetzelve tot bewijs konde verstrekken van den voortdurenden bloei onzer School, die zich in dat opzigt gunstig in ons vaderland mag verheffen.

GROENLO.

Den 22 Aug. 1842. Na voorafgegaan Examen, had op heden alhier, in de Kerk der Hervormden, de

de Promotie en Prijsuitdeeling van de Leerlingen der Latijnsche School plaats. De Rector, Dr. L. LASONDER, deed vooraf eene redevoering over *de regte wijze der verstandsbeschaving*; daarna werden met prijzen vereerd, in de derde klasse: P. H. A. M. BOS; in de zesde klasse eerste orde: E. J. F. VAN DISSEL en B. H. EGBERTS; en in de zesde klasse tweede orde: E. H. LASONDER en E. D. CARTIER, die allen hunne *gratiarum actiones*, met zeer veel bevalligheid voordroegen. Onder het spelen van het orgel werd deze plegtigheid aangevangen, voortgezet en geëindigd.

KAMPEN.

Den 29sten Aug. 1842. Nadat, in het bijzijn van de Edel Achtbare Heeren Curatoren des Gymnasiums, alhier voor de Zomervacantie onderzoek was gedaan naar de vorderingen der leerlingen, had heden in de vroeger Waalsche Kerk de Promotie en Prijsuitdeeling plaats.

De Rector hield eene redevoering: *de Juvenalis Satyris tribus prioribus*. De bevorderingen onder de leerlingen waren de volgende: van de tweede naar de eerste klasse met een prijs voor de Talen en Geschiedenis: S. I. KEYZER; van de derde naar de tweede, met een prijs voor de Talen en Mythologie: J. A. KOOIMAN; van de vierde naar de derde, met een prijs voor de Talen, Aardrijkskunde en Wiskunde: F. J. M. GLASER, en van de vijfde naar de vierde, met prijzen voor de Talen: A. MOENS en P. C. LINDEBOOM.

Toen deze jongelingen hunnen dank betuigd hadden voor de ontvangene bewijzen van onderscheiding, en de Rector hen toegesproken en de overige leerlingen tot gelijke vlijt had aangespoord, eindigde hij deze plegtigheid, na zijne hoorders voor hunne tegenwoordigheid te hebben dank gezegd.

PRO-

PROGRAMMA

VAN HET

HAAGSCHE GENOOTSCHAP,

VOOR HET JAAR 1842.

Bestuurders van het Haagsche Genootschap *tot Verdediging van de Christelijke Godsdienst*, hebben, in hunne Vergadering van den 30sten Maart dezes jaars, over twee bij hen ingeleverde Verhandelingen uitspraak gedaan.

De eene Verhandeling over de vraag: *Welk eene waarde bezitten de* HANDELINGEN DER APOSTELEN, *zóó in het algemeen ten bewijze van den geschiedkundigen oorsprong des Christendoms, als in het bijzonder ter afwering van de aanvallen, door Dr.* D. F. STRAUSS *en anderen daar tegen gerigt?* en tot zinspreuk hebbende: *Wie die Sonne durch ihr eigen Licht gesehen wird* enz. werd geoordeeld zeer veel goeds te bevatten; doch men miste daarin een voldoend betoog van de echtheid en het historisch karakter der *Handelingen* als grondslag des onderzoeks, en meende tevens, dat door den Schrijver te weinig gelet was op de bedenkingen, welke het onderscheid tusschen het eerste en tweede deel van dit Bijbelboek oplevert. De Vergadering moest derhalve aan dit stuk de bekrooning weigeren.

De andere Verhandeling over de vraag, waarbij gevorderd werd: *Een naauwkeurig en oordeelkundig historisch Onderzoek naar den oorsprong, de gevoelens, lotgevallen en werkingen der verschillende, tegen elkander overstaande en van el-*

kan-

kander afwijkende, Godsdienstige Partijen en Sekten, welke onder de Nederlandsche Protestanten, voornamelijk de Hervormden, na de Synode van Dordrecht ontstaan zijn; en eene, op dit onderzoek gegronde aanwijzing, in hoeverre er overeenkomst en zamenhang aanwezig zij tusschen de verschijnselen van onzen tijd en die van vroegere dagen; ten einde hieruit blijke, welk gebruik daarvan ook voor onze dagen te maken zij? en geteekend met de woorden van ERASMUS; *Nulli sectae ducem me praebui nec comitem*, kon evenmin den eereprijs wegdragen; daar zij, ofschoon er aan dezelve vele vlijt besteed was, bevonden werd in haren gang van het doel der vraag af te wijken; zich, ook daardoor, met oordeelvellingen over personen en zaken, welke tot het onderwerp niet behoorden, in te laten; en tevens een aantal grove onnaauwkeurigheden te bevatten.

Van dezen uitslag werd door de dagbladen aan het Nederlandsch Publiek kennis gegeven, met berigt, dat in het Programma dezes jaars de eerstgenoemde vraag op nieuw uitgeschreven, en daarin ook het besluit van Bestuurders omtrent de andere aangekondigd zou worden.

In hunne Vergadering van den twintigsten September en volgende dagen, hebben Bestuurders des Genootschaps uitspraak gedaan over negen bij hen ingekomene Verhandelingen.

Zij namen een' aanvang met het beoordeelen van drie Verhandelingen over de vraag: *Wat heeft men in de Godsdienst toe te kennen aan het gevoel?* De eene was eene Hoogduitsche, met de zinspreuk: Ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην enz.; de tweede eene Nederduitsche, tot zinspreuk hebbende de woorden: *Hij zal de waarheid vinden* enz.; de derde eene Hoogduitsche,

met

met de zinspreuk: Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν enz. De Schrijver van N°. 1 werd geoordeeld eene overdrevene *gevoels-theorie* voorgedragen en deze op zulk eene duistere wijze ontwikkeld te hebben, dat zijn opstel geheel onbruikbaar was. In N°. 2 kwamen wel onderscheidene vernaftige en leerzame opmerkingen voor, maar, behalve dat de Schrijver bevonden werd bij zijnen tijd ten achteren te zijn, had hij zich ook te veel aan eene algemeene en stelselmatige beschouwing van *Godsdienst* en *gevoel* overgegeven, en het hoofdpunt der vraag, *de regten van het gevoel in de Godsdienst*, te weinig uiteengezet, dan dat zijn werk ter bekrooning kon in aanmerking komen. Aan den Schrijver van N°. 3, die de betrekking van het gevoel tot de Godsdienst juist scheen bepaald te hebben, werd hooge lof toegekend, en 's mans Verhandeling zou den eereprijs hebben weggedragen, indien hij het onderwerp, naar de behoefte des tijds, op eene meer wetenschappelijke en volledige wijze behandeld had.

Vervolgens kwamen ter tafel twee Nederduitsche Verhandelingen, met de zinspreuken, de eene: *Gelooft gij in den zone Gods?* de andere: Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν. Zij betroffen de vraag: *In hoe verre bestond bij* JEZUS, *gedurende zijn aardsche leven, de bewustheid zijner Hoogere Natuur? En welk eenen invloed oefende die bewustheid op zijn denken, gevoelen en handelen?* N°. 1 kwam, als een onbeduidend opstel, volstrekt in geene aanmerking. De Schrijver van N°. 2, die het onderwerp op nieuw bearbeid had, werd bevonden op het *in hoe verre* thans behoorlijk acht geslagen, maar de vroeger aangewezene gebreken zóó niet verholpen te hebben, dat men

aan

aan deze, anders in vele opzigten verdienstelijke, Verhandeling den eereprijs kon toekennen.

Daarop werd uitspraak gedaan over twee, insgelijks Nederduitsche, Verhandelingen, welker Schrijvers andermaal hunne krachten beproefd hadden aan de beantwoording der vraag: *Wat heeft men, volgens de leer van* JEZUS *en de Apostelen, te denken aangaande eene voortdurende werking des Heiligen Geestes, en zulks in betrekking tot de werking, zoo wel van het woord Gods, als van 's menschen zedelijke vrijheid?* De eerst ingekomene was geteekend met de zinspreuk: *Non me cuiquam mancipavi;* de andere had tot zinspreuk de woorden van PAULUS: ὁ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν enz. Deze, eene verschillende rigting openbarende, Verhandelingen, kwamen, ofschoon zij niet in allen opzigte voldeden, echter aan Bestuurders voor zóó vele verdiensten te hebben, dat zij, zóó wel aan de eerstgenoemde, als aan de andere den gouden eereprijs niet mogten onthouden. Zij besloten dus aan beide Schrijvers dien eereprijs toe te wijzen en derzelver arbeid tot opwekking van verder wetenschappelijk onderzoek uit te geven. Door de naambriefjes maakte zich als Schrijver van de eerstgenoemde bekend: G. W. STEMLER, Predikant bij de vereenigde Evangel. Luthersche Gemeente te *Hoorn*, en als Schrijver van de andere S. K. THODEN VAN VELZEN, Theol. Doct. en Pred. te *Wolvega* in *Friesland*.

Min gunstig was de uitspraak over eene Nederduitsche Verhandeling, met de zinspreuk: *En wij allen, met een ongedekt aangezigt* enz., en betrekkelijk de vraag: *Welke zijn de verschillende meeningen der latere Godgeleerden omtrent de volmaakbaarheid der Christelijke leer; en in hoe* ver-

verre kan dezelve, zonder krenking van het Goddelijk gezag des Evangelies, worden aangenomen? Hoe kan zij, uit het Apostolische tijdvak en ook uit de volgende geschiedenis der Christelijke Kerk, worden opgehelderd? En wat mogen wij in de toekomst, nopens de volmaking dier leer hier op aarde, verwachten? Bestuurders erkenden wel het goede, hetwelk in deze Verhandeling voorkomt; maar beschouwden dezelve als veel te oppervlakkig en veel te gebrekkig, vooral in den gang van het betoog, om haar met den eerepenning te kunnen bekroonen.

Eindelijk werd ter tafel gebragt eene Nederduitsche Verhandeling, tot zinspreuk hebbende: *Gebouwd op het fundament der Apostelen*, enz., en betreffende de vraag: *Op welke gronden rust het gezag, hetwelk door de Christenkerk aan de Apostelen wordt toegeschreven?* Maar het deed Bestuurderen leed, dat zij ook deze Verhandeling niet konden bekroonen; daar in dezelve, hoe veel goeds zij ook bevatte, het onderwerp niet op zulk eene wijze behandeld is, dat zij aan de behoefte van onzen tijd beantwoordt.

De volgende vragen worden, het zij met, het zij zonder verandering, op nieuw ter beantwoording uitgeschreven:

I. *Welk eene waarde bezitten de* HANDELINGEN DER APOSTELEN, *zóó in het algemeen ten bewijze van den geschiedkundigen oorsprong des Christendoms, als in het bijzonder ter afwering van de aanvallen, door Dr.* D. F. STRAUSS *en anderen daartegen gerigt?*

II. Daar de tegenwoordig, onder de Protestanten in Nederland, heerschende Kerkelijke woelingen en verdeeldheden, niet slechts met hetgeen elders gebeurt, maar vooral ook met hetgeen

vroeger in Nederland zelf heeft plaats gehad, in naauw verband schijnt te staan; zoo verlangt het Genootschap: *Een naauwkeurig en oordeelkundig historisch Onderzoek naar den oorsprong, de gevoelens, lotgevallen en werkingen der verschillende, tegen elkander overstaande en van elkander afwijkende, Godsdienstige Partijen en Sekten, welke onder de Nederlandsche Protestanten, voornamelijk de Hervormden, na de Synode van Dordrecht, ontstaan zijn; en eene, op dit onderzoek gegronde aanwijzing, in hoeverre er overeenkomst en zamenhang aanwezig zij tusschen de verschijnselen van onzen tijd en die van vroegere dagen; ten einde hieruit blijke, welk gebruik daarvan ook voor onze dagen te maken zij?*

III. Daar niet alleen de Roomsch-Katholijken, maar in onzen tijd ook sommige Protestanten de leer aangaande *de onzigtbare Kerk* bestrijden, vraagt het Genootschap: *Op welk eene wijze heeft zich de leer aangaande de Onzigtbare Kerk, zoo vóór als na den tijd der Hervorming, ontwikkeld? En welke waarde moet men, ook naar het onderwijs des Nieuwen Verbonds, aan deze leer toekennen?*

IV. *Wat leeren de Schriften des Nieuwen Verbonds aangaande het gezag der Apostelen? Hoe is hetzelve onder de Christenen van de vroegste tijden tot op onze dagen begrepen? En welke is de slotsom, uit dit onderzoek op te maken?*

V. *Eene vergelijking van de rigting, welke de Apologetiek des Christendoms in latere dagen genomen heeft, met die van vroegere eeuwen, waarbij derzelver oorzaken en gevolgen helder worden in het licht gesteld.*

VI. *Een beknopt overzigt van den oorsprong en voortgang, de toepassing en werking der begin-*

ginselen van Staatkundige, Burgerlijke, Godsdienstige en Zedelijke vrijheid, inzonderheid wat betreft den invloed, welken het licht der vroegere Goddelijke Openbaringen, des Evangelies en der Hervorming daarop geoefend heeft, en de slotsommen, die hieruit mogen worden afgeleid ter verdediging en aanbeveling van de Christelijke Godsdienst?

De antwoorden op de bovenstaande zes vragen moeten ingezonden worden, vóór 15 December 1843. Vóór 1 September 1844 wacht het Genootschap de antwoorden op deze drie nieuwe vragen:

I. *Heeft men onder de Heidensche Volken, vóór den tijd van* JEZUS *en de Apostelen, het gevoelen eener Wereldschepping* IN DE VOLLE KRACHT DES WOORDS, *al of niet, voorgedragen? Wat leeren de Kanonieke en Apocryphe boeken van het Oude Testament omtrent zóódanige Wereldschepping? Welk onderwijs geven daarover de Schriften des Nieuwen Testaments? En zijn de bedenkingen der latere Wijsgeeren van dien aard, dat zij ons in ons Christelijk geloof te dezen aanzien moeten doen wankelen?*

II. *Welke gronden zijn er voor de onechtheid der zóógenoemde* APOCRYPHE EVANGELIEN? *Welke is derzelver betrekkelijke waarde? En welk licht kunnen zij verspreiden over de Levensgeschiedenis van* JEZUS?

III. Daar het bekende werk van PLANCK, *Geschichte des Protestantischen Lehrbegriffs*, sich meerendeels tot de *Luthersche* Kerk bepaalt en over de *Hervormde* alleen handelt, in zóó verre zij daarmede in aanraking komt, vraagt het Genootschap: *Eene beknopte Geschiedenis van het Hervormd Leerbegrip in de onderscheidene landen, waarin de Hervormde Kerk zich vestigde,*

met aanwijzing van de overeenkomst en het verschil, welke in hetzelve zijn op te merken.

Op de voldoende beantwoording van alle deze, bij herhaling opgegevene, of nieuwe Prijsvragen wordt de *verhoogde* eerepenning van *vier honderd gulden* uitgeloofd, met vrijlating aan de Schrijvers, om de waarde geheel, of gedeeltelijk in geld te ontvangen.

Volgens het Programma des vorigen jaars verwacht het Genootschap, vóór 15 December dezes jaars, nog antwoorden op de vragen over *de gemeenschap der geloovigen met* CHRISTUS, *over* JEZUS CHRISTUS *als de Openbaring Gods*, en *een Leesboek over de Geschiedenis der Kerkhervorming;* vóór 1 September 1843, op de vragen over ERASMUS *als Kerkhervormer*, over *de veranderingen der Godgeleerde Wetenschappen in Nederland*, en *eene Apologetische Bibliotheek.* Over de eerstgenoemde stoffe, *de gemeenschap der geloovigen met* CHRISTUS, is reeds vóór vele maanden eene Hoogduitsche Verhandeling, met de zinspreuk: Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ Σὺ ἐν ἐμοί enz. ingezonden, welke met andere, die vóór 15 December dezes jaars mogen inkomen, in de maand September des volgenden jaars zal beoordeeld worden.

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne Namen niet bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hunne namen en woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid en klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen in *goed leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche taal, of ook, in de Latijnsche, Fransche of Hoogduitsche

sche met Romeinsche Letters (naardien het met Hoogduitsche karakters, en onduidelijk geschrevene, niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den Medebestuurder en *Secretaris* des Genootschaps, W. A. VAN HENGEL, *Theol. Doct.* en *Prof. te Leiden.*

Het zij op nieuw ter waarschuwing herinnerd, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk, zal mogen uitgeven, zonder bewilliging van Bestuurders dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om naar goedvinden, ten algemeenen nutte, gebruik te maken van al de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon er de Prijs niet aan is toegewezen, ten deele gemeen te maken, hetzij alleen met bijvoeging der zinsprenken, door de Schrijvers gebruikt, hetzij ook met uitdrukking van derzelver Namen, indien zij, daartoe verzocht zijnde, die gelieven te openbaren.

Eindelijk wordt herinnerd, dat geene ingezondene Verhandelingen door de Schrijvers kunnen worden terug bekomen, dan in kopij, welke, onder opgave van adres en waarborg van onkosten, door de Directie zal bezorgd worden.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

HALL vakant. Zie Aug. 1842.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN. De door Ds. THODEN VAN VELSEN aangenomen beroeping herwaarts, kerkelijk en koninklijk goedgekeurd, zal D. V., door zijn Eerw. bevestiging alhier, den 6 Nov. worden achtervolgd.

NEERBOSCH. Bij Z. M. Besluit van 4 Sept. N°. 88, is onze Herder en Leeraar, J. G. EVERWIJN, na ruim 30 jarige dienst, op zijn verzoek, Emeritus verklaard, *salvo honore*, met pensioen, ingaande 1 Jan. 1843. Zoodat

NEERBOSCH staat vakant te worden.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. Zie Mei 1842.

BORCULO. Zie Sept. 1842.

BOMMEL.

HURWENEN, den 4 Aug. De dag van heden was, voor deze Gemeente, een dag van regtmatige vreugde. De Wel Ed. Geb. Heer J. STEENS ZIJNEN, verscheen voor het eerst in ons midden, als Heer van *Hurwenen*, en schonk bij die gelegenheid, als bewijs van zijne belangstelling in het welzijn dezer Gemeente, aan de Diakonie der Hervormde en R. C. Gemeente, een ieder de

som-

somma van ƒ100. God schenke zijn Wel Geb. meer dan onze lof en dank vermag, de zalige zelfvoldoening aan zulke daden verbonden, en spare hem eene reeks van jaren, tot heil dezer Gemeente.

OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN, den 28 Aug. 1842. Nadat onze, naar *Hillegom*, beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. J. DE HAAN HUGENHOLTZ, Th. Dr., op den 19 dezer, door den Gecommitteerde van het Classikaal Bestuur van *Bommel*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. CARLIER, Pred. te *Zuilichem*, in tegenwoordigheid van den Consulent H. J. HULSTIJN, Pred. te *Varik*, van zijne betrekking op de Gemeente en de Klassis ontslagen was, nam hij heden van ons afscheid, met eene Leerrede over 2 *Cor.* XIII: 9*b*. *Wij wenschen ook dit, namelijk uwe volmaking.*

RUMPT, den 4 Sept. Deze dag was voor de Gemeente alhier een ware feestdag, daar zij het voorregt genoot op denzelven, een Orgel in haar Kerkgebouw te hooren toewijden aan de dienst des Allerhoogste. De algemeene wensch der Gemeente, vroeger reeds daartoe geuit, werd bij den gunstigen toestand der kerkelijke fondsen, door het Kerkbestuur op eene voortreffelijke wijze bevredigd. Een geheel nieuw smaakvol Orgel, dat, naar de beoordeeling van deskundigen, zoo wel in uiterlijke vorm als in deugdzaamheid en toon zich onderscheidt, werd in onze Kerk geplaatst, onder de leiding en het toezigt van den bekwamen werktuigkundige, de Ed. Achtb. Heer SNETHLAGE, Burgemeester van *Beest*, die zich daarmede, op het verzoek van het Kerkbestuur alhier, volvaardig en belangloos had willen belasten. De vervaardiger van hetzelve, was de Heer C. F. A. NABER, Orgelma-

maker te *Deventer*, die weder bij deze gelegenheid bewijzen van bekwaamheid in zijn vak gegeven heeft, en daarom alle aanspraak heeft op verdere aanbeveling. De bespeling van het Orgel had bij die gelegenheid plaats, door den Heer H. BROEKHUIJZEN, beoefenaar der toonkunst en Piano-Fabrikant uit *Utrecht*, die, na het werk vooraf met bovengenoemde werktuigkundige, opgenomen en goedgekeurd te hebben, ons de liefelijke toonen daarin aanwezig, als ook derzelver geschiktheid voor de Eeredienst in ons midden, deed opmerken, zoowel bij het spelen der Psalmen en Gezangen, die gezongen werden, als na het eindigen der godsdienstoefening.

Onze Leeraar, Ds. D. J. H. VAN TUSSENBROEK, sprak bij die gelegenheid, naar aanleiding van 1 *Chron.* XXV : 6a : over het weldadige, Gode waardige, en alzoo voor Christenen navolgenswaardige van DAVIDS instelling: zang en toonkunst te zamen vereenigd, bij de openbare godsvereering. Onder een gedurig afwisselend gezang, zoo zonder als met het Orgel, werd alzoo onze godsdienstige vreugde verhoogd, en onze ingenomenheid met deze aanwinst in ons Kerkgebouw vermeerderd. Eene talrijke schare van verschillende standen en godsdienst-belijdenis, zoo uit ons midden als van elders opgekomen, verhoogde den luister van dit feest, dat met eerbiedige stilte bijgewoond, en in de geregeldste orde afliep.

God geve dat, naar den wensch van onzen Leeraar, dit Orgel bevorderlijk worde, ter verhooging van onzen godsdienstigen zin, en ter onzer verdere opbouw in geloof, liefde en hope, en dat vele Gemeenten, waar men tot heden dat voorregt nog mist, er door mogen worden opgewekt, om van eene gunstige gelegenheid gebruik te maken,

ken, ten einde ook in haar midden, de toonkunst zich vereenige met het gezang bij de godsvereering, opdat zoo de verheerlijking van God en den Zaligmaker, in geest en in waarheid in ons vaderland toeneme en vruchten drage, voor een eeuwig leven.

AALST, den 2 Oct. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. D. LOUIS BÄHLER, maakte ons heden bekend, dat hij zich verpligt had gevonden, voor de beroeping naar de gecombineerde Gemeente van *Oostermeer* en *Eestrum*, onder de Klassis van *Leeuwarden*, den 16den der vorige maand ontvangen, na ernstig beraad, te bedanken.

HARDERWIJK.

OLDEBROEK, den 2 Oct. Onze Leeraar, Ds. J. MONTIJN, herdacht heden zijne veertigjarige vervulde Evangeliedienst. De eerste twintig jaren, in de Gemeenten van *Bleskensgrave* en *Hofwegen*, van *Sommelsdijk*, van *Pijnacker*, van *Almkerk* en *Emmichoven*, en de laatste twintig jaren in deze Gemeente. Hij dankte God, die hem, in onderscheiding van velen zijner tijdgenooten, in verschillende oorden van zijn vaderland, zoo vele jaren bewaard, gesterkt en geholpen heeft, en nog in staat stelt om in deze talrijke, godsdienstige en vredelievende Gemeente, alle de deelen zijner bediening te kunnen waarnemen, naar aanleiding van *Deut.* II : 7. *Deze veertig jaren is de Heer uwe God met u geweest, geen ding heeft u ontbroken.*

DOORNSPIJK, Oct. 1842. Bij missive van den 9den dezer, heeft Ds. W. G. VAN DEN BROEK, Pred. te *Harderwijk*, voor het beroep, den 29 Sept. l. l., alhier op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt.

VEESSEN. Zie Sept. 1842.

ZUID-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, is tot de predikdienst toegelaten, de Heer WILTETUS JELGERSMA, GZ., Theol. Doct. en WILLEM ABSALOM SYLVESTER VERBURG.

ROTTERDAM.

VLAARDINGEN, Aug. 1842. Door den Kerkeraad is, ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van Ds. A. HAZEU, de volgende nominatie gemaakt:

Twaalftal:

DD. A. M. BERKHOUT, A. TEN BOSCH, A. LE FEVRE DE MONTIGNY, PRIJN, MATTHES, NIERMEIJER, VAN ROGGEN, DE VOOGD, JONQUIERE, SLUITER, DE GRAAFF, Th. Dr. Predd. te *Heinenoord*, *Sluipwijk*, *Nieuwe Tonge*, *Tholen*, *Valkenburg*, *'s Heer Arendtskerke*, *Kethel*, *Wijchen* en *Leur*, *Hoogmade*, *Voorschoten* en *Oudshoorn*, benevens J. S. VAN RIJSOORD, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*.

Zestal:

DD. BERKHOUT, MATTHES, LE FEVRE DE MONTIGNY, DE VOOGD, PRIJN, JONQUIERE.

Drietal:

DD. BERKHOUT, LE FEVRE DE MONTIGNY, MATTHES.

Waaruit met eenparige stemmen beroepen is, Ds. BERKHOUT, Pred. te *Heinenoord*, die deze beroeping heeft aangenomen, en met verlangen wordt te gemoet gezien, daar alrede de vereischte goedkeuringen op die beroeping zijn ingekomen.

ROTTERDAM, 27 Sept. 1842. Onze geliefde Leeraar, Ds. R. ADRIANI, vierde heden avond met de Gemeente, dankbare gedachtenis van zijne 25 jarige Evangeliedienst, in de Gemeenten van

Wijc-

Wijckel, *Bolsward* en *Rotterdam*. Hij wekte de Gemeente op tot voorbidding voor hare Leeraars, naar aanleiding van 2 *Cor.* I : 11. *Alzoo gijlieden ook mede arbeidt voor ons door de gebeden, opdat over de gaven, door vele personen aan ons te weeg gebragt; (ook) voor ons dankzegging door velen gedaan worden.* God sterke hem nog lang, en doe ook voortaan zijn arbeid overvloedig gezegend zijn tot veler heil!

ROTTERDAM, 7 Oct. 1842. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. GREGOOR, werden door den Breeden Kerkeraad der Nederd. Herv. Gemeente alhier, de volgende nominatiën gemaakt:

Twaalftal:

DD. B. TER HAAR, Theol. Doct., Predd. te *Leiden*. J. F. KUIJPER, te *Middelburg*. D. PIJSEL, te *Dordrecht*. W. STORM, te *Delft*. A. SLOTEMAKER, te *Middelburg*. C. KRABBE, te *Zutphen*. J. J. PRINS, Theol. Doct. te *Alkmaar*. J. A. D. MOLSTER, te *Utrecht*. L. PROES, Theol. Doct. te *Leeuwarden*. E. H. CATS, te *Almelo*. J. P. HASEBROEK, te *Heilo*, en J. RUIJS, te *Rhenen*.

Zestal:

DD. J. J. PRINS, Theol. Doct., J. F. KUIJPER, A. SLOTEMAKER, D. PIJSEL, W. STORM en J. A. D. MOLSTER.

Drietal:

DD. J. J. PRINS, Theol. Doct., J. F. KUIJPER en J. A. D. MOLSTER.

Op heden is tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, Ds. J. J. PRINS, Theol. Doct. Pred. te *Alkmaar*.

LEIDEN.

HILLEGOM, Sept. 1842. Den 3den dezer werd

werd hier de schokkende tijding ontvangen, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. W. M. JONGENEEL, den vorigen dag te *Edam* was overleden. De verslagenheid en droefenis der Gemeente was groot. Zondag daaraanvolgende vereenigde Ds. J. B. H. BRUINIER, Pred. te *Amsterdam*, die eene liefdebeurt onder ons vervulde, zijn rouwklagt met de onze, en betreurde 's mans dood niet slechts als eenen zwaren slag voor zijne nagelaten, hem zoo waardige, vrouw en betrekkingen, maar tevens als een smartelijk verlies voor de vaderlandsche Kerk! — Wijlen A. W. M. JONGENEEL was van den 9 Dec: 1838, tot 24 April 1842 onze Herder en Leeraar. Door onvermoeiden ijver en onkreukbare getrouwheid in het werk zijner bediening, had hij aller ongeveinsde hoogachting, door hartelijke deelneming in al ons lief en leed, onze dankbaarheid en liefde zich in hooge mate verworven. Het leven van den dierbaren man was kort, zijn arbeid veel en uitmuntend. Zijne gedachtenis zal onder ons in eer blijven, de Heer geve het, tot duurzame stichting der Gemeente, en tot zijne verhoogde zaligheid in de gewesten des lichts!

HILLEGOM, Oct. 1842. Wij kunnen het bovenstaande berigt niet ter plaatsing in dit Tijdschrift opzenden, zonder tevens melding te maken van het overlijden der Weduwe onzes vorigen Leeraars. Slechts drie weken overleefde zij den waardigen, ons onvergetelijken, man. Na op den 11den Sept. bevallen te zijn van een zoon, maakten bijkomende koortsen een einde aan haar jeugdig leven. Diep trof ons de tijding van haren dood, want in hooge mate deelde zij, gedurende haar verblijf in ons midden, in onze achting en toegenegenheid. Met hare betrekkingen betreuren wij haar vroeg verscheiden. En terwijl wij hare

na-

nagelatene kinderen aan de zorg des Hemelschen Vaders aanbevelen, wenschen wij het aandenken aan haar te bewaren in ons hart.

HOOGMADE EN RIJPWETERING, den 25 Sept. 1842. Heden nam onze, naar *Hoogeveen*, beroepen Leeraar, Ds. C. L. B. JONQUIERE, afscheid van deze Gemeente, predikende over 2 *Tim.* III : 14*a*. *Blijft in hetgeen gij geleerd hebt.* Zijn Wel Eerw. was den 19 Sept. 1842 van zijne betrekking op deze Gemeente en de Klasse van *Leiden* losgemaakt, door den Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Leiden* W. M. KOOY.

DORDRECHT.

ZUID-BEIJERLAND, gezegd *den Hitsert*, den 21 Aug. 1842. Onze Leeraar, A. ROLANDUS BRUINING, deelde ons heden het treurig berigt mede, dat een onzer voorgaande Leeraren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer P. G. MARI, laatst rustend Leeraar bij de Hervormde Gemeente te *Zwijndrecht*, op den 14den dezer onverwachts van zijne vrouw en kinderen door den dood is ontrukt, welk berigt met deelneming vernomen is, van dat gedeelte der Gemeente, hetwelk dien Leeraar gekend heeft, die, van November 1807 tot Maart 1809, en derhalve een korten tijd, met getrouwheid en ijver het Evangelie des Koningrijks alhier verkondigd heeft. — Onze Leeraar behandelde bij die gelegenheid *Gen.* XXVII : 2*b* : *Ik weet den dag mijns doods niet;* en wekte ons daarbij op, om ons tegen den onzekeren dag des doods wel voor te bereiden, en daartoe de lessen, vermaningen en opwekkingen van den grootsten Leeraar, JEZUS CHRISTUS, wel ter harte te nemen, en door het geloof in Zijnen naam, naar het genot van dien gemoedsvrede te staan, waardoor

door men het sterfuur met gerustheid kan tegen zien.

HEINENOORD, 4 Sept. Heden morgen maakte onze Leeraar, Ds. A. M. BERKHOUT, aan de Gemeente bekend, dat hij de beroeping naar *Vlaardingen*, waarvan voor drie weken aan de Gemeente was kennis gegeven, had aangenomen.

ZWIJNDRECHT, 16 Sept. 1842. Heden ontvingen wij het verblijdend berigt, dat de Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. VAN WIJNGAARDEN, Pred. te *Waarder*, de beroeping naar onze Gemeente, in afwachting der vereischte approbatien, heeft aangenomen.

HENDRIK-IDO-AMBAGT, den 9 Oct. 1842. Heden vernamen wij van onzen Leeraar, Ds. D. H. HORST, het voor ons blijde berigt, dat bij uitersten wil van wijlen den Heer P. VAN DER GEER, aan het Diaconie-fonds onzer Gemeente gelegateerd was een kapitaal, bedragende ƒ 1000, vrij van successieregt, tot welks aanvaarding bereids bij Z. M. aanvrage is gedaan. Mogt deze Gemeente meermalen de bewijzen ontvangen van de mededeelzaamheid van den Ontslapene, zoo was zijne uiterste wilsbeschikking hiervan weder eene duidelijke proeve. Wij achteden ons verpligt, door dit berigt eene dankbare vermelding van dit edel liefdewerk te maken, en alzoo onze welverdiende hulde aan den Afgestorvene toe te brengen. De God der liefde vergelde dit werk zijner barmhartigheid, en wekke velen op, om dit loffelijk voorbeeld na te volgen, en de belangen der Armen te behartigen.

GOUDA.

WAARDER EN LANGE-RUIGEWEIDE, den 18 Sept. 1842. Gaf onze Leeraar, Ds. D. VAN WIJNGAARDEN, ons op den 4den dezer berigt van zij-

zijne beroeping naar *Zwijndrecht*, heden maakte hij ons tot ons leedwezen bekend, dat hij geene vrijheid had gevonden voor genoemde beroeping te bedanken, maar zich verpligt gerekend dezelve, onder inwachting der vereischte approbatiën, aan te nemen. Zoodat

WAARDER EN LANGE-RUIGEWEIDE staat vakant te worden.

De Kerkeraad neemt de vrijheid om, in antwoord op de zoo vele brieven van H.H. Kandidaten, te berigten, dat men voornemens is, om vooreerst pogingen aan te wenden, ten einde, door het beroepen van eenen Predikant, in de vervulling der aanstaande vakature te voorzien.

ASPEREN vakant. Zie April 1842.

BRIELLE.

SIMONSHAVE EN BIERT, 18 Sept. Heden vernamen wij het treurig overlijden van Ds. J. DE WITT, te *Huisum*, in wiens Evangeliebediening ook deze Gemeente zich eene wijle tijds (1818–1820) had mogen verheugen. Dit berigt werd met bijzondere aandoening ontvangen, vooral door enkele zijner vrienden, aan welke hij pas 14 dagen te voren had geschreven, dat hij, zoo God hem het leven spaarde, deze Gemeente in het voorjaar meende te bezoeken. Onze Leeraar, J. HUIJSKAMP, schetste ons bij die gelegenheid den dood eens Christens, naar aanleiding van 1 *Cor.* XV : 55, 56, en wekte ons tevens op tot een levendig geloof aan het Evangelie der onsterfelijkheid, hetwelk ook de Ontslapene met zoo veel ijver en trouw aan ons had verkondigd.

KORENDIJK vakant. Zie Aug. 1842.

SPIJKENISSE. Zie Aug. 1842.

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

'S GRAVELAND, den 2 Oct. In de morgengodsdienstoefening van dezen dag, heeft onze Leeraar, D. BRUINS, zijne, in deze Gemeente, onder het genot van vele en buitengewone voorregten, volbragte 25-jarige Evangeliebediening plegtstatig gevierd, naar aanleiding van *Joh.* XVII: 6*a*, ons in den Heere JEZUS eene proeve voorstellende van *het hartverheffende en zalige, dat voor den Leeraar in de bewustheid gelegen is van den naam des Vaders geopenbaard te hebben aan de menschen, die hem gegeven waren.* De Gemeente betoonde hare belangstelling op de treffendste wijze, niet alleen door eene talrijke opkomst, waarin zij steeds een voorbeeld is, maar ook door hare achting en liefde jegens den Leeraar en de zijnen, op eene wijze te openbaren, die niet kon nalaten op het diepst te treffen en op nieuw de banden te versterken, die hem aan haar verbinden; dewijl niet alleen de Hoofdingelanden dezer plaats en de vele aanzienlijken door hunne geschenken het aandenken aan dezen dag bij den Leeraar en de zijnen zochten te bewaren, maar ook de Gemeente zoo algemeen en hartelijk, als men dit immer wenschen kan, uit het door haar zaamgebragte, een aandenken gaf, dat voor den Leeraar en zijne kinderen steeds de aangenaamste herinnering zal schenken van de achting en liefde door hem en de zijnen in haar midden genoten. De feestviering werd des avonds, door den Zwager van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer A. A. C. BONNET, Pred. te *Zoest*, besloten, die voor de Gemeente optrad en het genot van den afgeloopen dag verhoog-

hoogde, door te prediken over *Ps.* LXXXIV: 5, en den Leeraar en de Gemeente door de treffendste toespraken bij de voorregten bepaalde, die zij zoo vele jaren zamen mogten genieten.

God bevestige naar den rijkdom Zijner genade in den Geliefden alle de zegenbeden op dien dag uitgesproken!

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1842.

HAARLEM.

SPAARNDAM EN SPAARNWOUDE vakant. Zie Jan. 1842.

HAARLEM vakant. Zie Sept. 1842.

WIJK AAN ZEE EN WIJK AAN DUIN. Zie Sept. 1842.

ALKMAAR.

LIMMEN, den 18den Sept. 1842. Heden werd ons het overlijden berigt van éénen onzer vroegere Leeraars, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. COLMSCHATE, laatst *rustend* Predikant der Hervormde Gemeente te *Goes*, en aldaar in den hoogen ouderdom van bijna 81 jaren, op den 12den dezer maand, ontslapen. In het jaar 1794 verliet hij deze Gemeente, in welke hij met jeugdigen ijver en welmeenende liefde de Evangeliedienst aanvaardde en gedurende ruim *negen* jaren vervulde. Het aandenken aan hem, werd bij de ouden van dagen onder haar vernieuwd, door 's mans minzaam bezoek van deze plaats, niet vele jaren geleden, en zijne nagedachtenis door onzen Leeraar, K. J. KONING, naar aanleiding van *Pred.* VII: 2, in betrekking tot het *jaarfeest*, dat heden alhier inviel, zoo wij hopen, aan *aller* hart geheiligd.

ALKMAAR, den 9 Oct. 1842. Onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. J. PRINS, Th. Dr., maakte heden aan de Gemeente bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had,

naar de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Rotterdam*, en dezelve in ernstig beraad had genomen.

HOORN.

SIJBEKARSPEL, 11 Sept. Onze Leeraar, Ds. J. A. M. MENSINGA, herinnerde ons heden eenen onzer vroegere voorgangeren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer JAN MANGEL, die alhier van 1806 tot 1810, het Evangelie verkondigd heeft; van hier naar *Hantum* en *Hantumhuizen* vertrok, en aldaar den 26 Julij l.l., overleed. Zijn naam stond, bij de weinige nog levenden, die van zijne dienst genot hadden gehad, bekend, als die van eenen ijverigen en godvruchtigen Leeraar; ook in deze Gemeente zal dus zijne gedachtenis in gezegend aandenken blijven.

OOSTWOUD, den 26 Sept. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSE, van hier naar de Gemeente van *Hoorn* beroepen, in de vorige week, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds. H. JONKER, Pred. te *Midwoud*, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. SCHARDAM, Pred. te *Opperdoes*, daartoe van wege het Klassikaal Bestuur van *Hoorn* gecommitteerd, van zijne betrekking tot onze Gemeente was losgemaakt, nam zijn Eerw. op gisteren, van ons een hartelijk afscheid, naar aanleiding van 1 *Joh.* II:24*a*. *Hetgene gijlieden dan van den beginne gehoord hebt, dat blijve in u.*

HOORN, 2 Oct. Heden werd onze, van *Oostwoud* beroepen Leeraar, Ds. J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSE, bevestigd door Ds. H. L. OORT, die tot tekst had, *Joh.* XV:4, 5. De Bevestigde deed zijne intrede, predikende over 1 *Joh.* I:2*b*.

OOSTWOUD, 11 Oct. Ter vervulling der, door het vertrek van onzen hooggeschatten Leer-

aar,

aar, Ds. J. C. TEN BRUMMELER ANDRIESSE, naar de Gemeente van *Hoorn*, hier ontstane vakature, werd den 27 Sept., uit het volgende twaalftal van Heeren Kandidaten, bij verschillende Kerkbesturen:

J. S. VAN STAVEREN, W. F. MENZEL, Theol. Doct., B. ELFERINK, D. VAN DEN BERG, A. J. VAN DER LEE, IJ. LOOTS, E. C. GROENEVELD, W. VAN DER VELDE, F. VAN DER VLIET, K. H. KRAAMWINKEL, H. INDEWEY en A. VAN ZUUK WAGENAAR, door den Kerkeraad dit zes- en drietal geformeerd:

Zestal:

VAN STAVEREN, MENZEL, INDEWEY, VAN ZUUK WAGENAAR, ELFERINK en VAN DER VLIET.

Drietal:

VAN STAVEREN, MENZEL, INDEWEY.

Daar echter de laatste, volgens ingekomen berigt, reeds te *Korendijk* beroepen was, zoo vulde men den 28 Sept., de opengevallen plaats op het zestal aan, met IJ. LOOTS, en die op het drietal, met F. VAN DER VLIET, met meerderheid van stemmen, tegen VAN ZUUK WAGENAAR; zoodat nu het drietal bestond uit: VAN STAVEREN, MENZEL en VAN DER VLIET.

Nadat deze H.H. andermaal hunne gaven hadden doen hooren, is heden, met het lot tegen W. F. MENZEL, beroepen de Wel Eerw. Heer J. S. VAN STAVEREN, Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, wien de beroepsbrief zal worden toegezonden.

EDAM.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE vakant. Zie Julij 1842.

EDAM vakant. Zie Sept. 1842.

ZEELAND.

Op den 5 Oct. 1842, is, door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, tot de predikdienst toegelaten, de Heer PAULUS KIEL, Kandidaat in de letteren en godgeleerdheid, te *Leiden*.

MIDDELBURG.

BEKERKE staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

VLISSINGEN vakant. Zie Febr. 1842.

ARNEMUIDEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

ZIERIKZEE.

ST. PHILIPSLAND, den 10 Sept. 1842. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Wel Eerw. Heer S. J. EVERAERS, heeft de Kerkeraad, na verkregene handopening, onder de leiding van den Consulent, Ds. J. STEENBERG, Pred. te *St. Annaland*, heden het volgende gros-, zes- en drietal gemaakt, allen Kandidaten bij verschillende Kerkbesturen.

Grostal:

VAN DORSSEN, H. HAEZEBROECK, W. A. WANROOY, E. C. VAN DER ZAAG, A. DE NOOY, A. J. CLINGE LIEBERT, P. HOFMAN, S. W. LA LAU, J. P. DE KEIJZER, A. T. GERLACH, C. A. MOOT, B. W. SCHOLTEN, C. H. VAN DAM, P. T. VAN DEN BERG, W. A. VAN DER LINDEN en E. C. GROENEVELD.

Zestal:

A. T. GERLACH, A. DE NOOY, S. W. LA LAU, A. J. CLINGE LIEBERT, W. A. WANROOY en H. HAEZEBROECK.

Drietal:

A. T. GERLACH, A. DE NOOY en S. W. LA LAU.

Uit welke met algemeene stemmen beroepen is, A. T. GERLACH, Kandidaat bij het Provinziaal Kerkbe-

bestuur van *Noord-Holland*, en Hulpprediker te *Overlangbroek*, welke deze beroeping, geagreëerd door de Wel Ed. Geb. Vrouwe A. SCHORER, Douairiere SCHORER, bereidvaardig heeft aangenomen.

GOES.

'S HEER HENDRIKSKINDEREN EN WISSEKERKE. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer B. RENIER, aanvaardde op heden, 11 Sept., onder ons zijne bediening. Hij werd in dezelve bevestigd, door den Wel Eerw. Heer A. NIEBRHEIJER, Pred. te *'s Heer Arendskerke*, c. a., die als Consulent dit werk vervulde, en tot grondslag zijner Leerrede legde, 2 *Cor.* VI: 3, 4. *Wij geven geenen aanstoot in eenig ding, opdat de bediening niet gelasterd worde, maar wij, als dienaars Gods, maken ons zelven in alles aangenaam.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Consulent, nog door den Broeder des Bevestigden, den Wel Eerw. Heer J. RENIER, Pred. te *'s Gravenpolder*. Na deze plegtigheid, die des voormiddags plaats had, aanvaardde de Bevestigde des namiddags zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 1 *Cor.* I: 24*b*. Alleen deze woorden: *Christus, de kracht Gods en de wijsheid Gods*, mogt zijn Evangelie-arbeid in ons midden, onder den zegen van den Heer der Gemeente, vele vruchten dragen!

ELLEWOUTSDIJK, den 11 Sept. Heden werd onder ons bevestigd, de Wel Eerw. Heer J. J. SIX DIJKSTRA, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, door deszelfs Behuwdvader, J. DAGEVOS, Pred. te *Ovezande* en *Driewegen*, en Consulent dezer Gemeente, die bij deze gelegenheid predikte over 2 *Tim.* II: 15. *Benaarstig u, om u zelven Gode beproefd voor te stellen, eenen arbeider, die niet beschaamd wordt*,

wordt, die het woord der waarheid regt snijdt. De oplegging de handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren: D. A. BUIJT, A. B. HAGEN, M. S. KOMPENHANS, C. J. ADAMA VAN SCHELTEMA, A. DE KONDE BRESSER, J. F. HENRIJ, J. M. HENRIJ, Predd. te *Nisse*, *Heinkenszand*, *'s Heerenhoek*, *Borssele*, *Oudelande*, *Sluis*, *Zuidzande*. Na den middag waren nog tegenwoordig, Ds. J. C. MEIJER en G. HARLEES, Predd. te *Baarland* en *Hoedekenskerke*. De Bevestigde deed zijne intrede, met eene Leerrede over *Rom.* I: 11, 12. *Want ik verlange, om u te zien, opdat ik u eenige geestelijke gave mogte mededeelen, ten einde gij versterkt zoude worden: dat is, om mede vertroost te worden onder u, door het onderlinge geloof, zoo het uwe, als het mijne.*

GOES, den 12 Sept. Heden overleed alhier, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. COLMSCHATE, in den ouderdom van bijna 81 jaren. Zijn Wel Eerw. begon zijne bediening te *Limmen*, den 23 Oct. 1785, vertrok van daar naar *Jaarsveld*, alwaar hij den 2 Nov. 1794, werd bevestigd, en door deze Gemeente beroepen, aanvaardde hij in dezelve zijn dienstwerk, den 7 Nov. 1802, vierde daar de 25 jarige gedachtenis, den 11 Nov. 1827, en mogt daarin volharden tot den 1 Jan. 1835, toen hij, door Z. M. gunstig Emeritus verklaard, zijne ruste nam, nu en dan evenwel nog eene predikbeurt waarnemende. Bijna 57 jaren waren er dus verloopen, sedert hij zijne bediening begon, en men mag van hem getuigen, dat hij moedig overeenkomstig dezelve handelde en wandelde, in den geest der liefde, zachtmoedig en getrouw het heil der Gemeente behartigde, zoodat zijne gedachtenis in zegeninge zal blijven. Zijne Ambtge-

genooten gedachten, den Zondag daaropvolgende, met wederzijdsche aandoeningen van Leeraar en Gemeente, aan dit, voor nabestaanden en vrienden treffend verlies, hebbende onze oudste Leeraar, Ds. VAN OOSTERZEE, die de morgenbeurt had, meer bijzonder de Gemeente bepaald bij des Overledenen edel hart, Christelijken wandel en einde, predikende bij die gelegenheid, over *Openb.* XIV: 13.

Men verwachtte, volgens begeerte des Overledenen, geen nader levensberigt.

CORTGEEN, den 1 Oct. 1842. Het Kerkgebouw en de Pastorij alhier, waren tot hiertoe het eigendom van Ambachtsheeren. Kerkvoogden, niet zonder reden vreezende, dat bij verandering van Bezitters, het regt tot verder gebruik dier gebouwen onder min gunstige voorwaarden zou kunnen worden toegestaan, dan tot heden heeft plaats gehad, hebben gemeend pogingen te moeten aanwenden, ten einde door aankoop dezelve tot het eigendom der Gemeente te maken. Tot bereiking van dit doel, hebben zij de toevlugt genomen tot de bekende weldadigheid van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, hetwelk met dat gewenscht gevolg is geschied, dat het Z. M. behaagd heeft, bij Besluit van den 28 Julij 1842, als eene bijdrage tot betaling der koopsom, eenen onderstand te verleenen van *f* 1330, terwijl in het verdere door de Gemeente zal worden voorzien. Door een en ander vervolgens de aankoop der gemelde panden hebbende kunnen geschieden, en daarop ook de vereischte goedkeuring zijnde verkregen, heeft deze voor de Gemeente zoo belangrijke zaak haar volle beslag mogen erlangen, en mag zij zich dus nu in het bezit van die beide kerkelijke gebouwen verblijden.

Dit berigt diene tevens om openlijk onze erkentenis te betuigen, aan Z. M. den Koning, voor de ondersteuning ons geschonken; aan Z. E. den Minister van Staat, belast met de Generale Directie der Hervormde Kerk, en aan het Ed. Groot Achtb Kollegie van Toezigt over de Administratie der Kerkelijke Fondsen, bij de Hervormden in deze Provincie, voor de veel vermogende medewerking, ons zoo welwillend verleend; terwijl wij hartelijk wenschen, dat deze Gemeente hare godsdienstige voorregten regt waardere, en de bestendige uitoefening van de openbare godsdienst, haar ten wezenlijken zegen zij.

IJZENDIJKE.

AXEL, den 27 Julij 1842. Op heden vergaderde alhier de Kerkeraad der Hervormde Gemeente, tot het doen van een beroep, in plaats van den Emeritus verklaarden, en van hier vertrokken Leeraar N. BORSBOOM.

Op het zestal werden geplaatst:

DD. R. HOOGEZAND, Predd. te *Arnemuiden*. MOLENAAR, te *Zoutelande*. KNAP, te *Aarlanderveen*. KONINGSFELD, te *Meliskerke*. SCHELTEMA, te *Borselen*. P. HOFFMAN, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*.

Waaruit dit drietal:

DD. HOOGEZAND, KNAP, MOLENAAR.

Uit dit drietal is, met algemeene stemmen, tot Herder en Leeraar beroepen, Ds. R. HOOGEZAND, Pred. te *Arnemuiden*. Na veertien dagen beraad, is dit beroep, onder de noodige aanvragen en inwachting van klassikale en koninklijke approbatie, door zijn Wel Eerw. volvaardig aangenomen.

ZAAMSLAG, 25 Sept. 1842. Een treffend voorbeeld ter navolging is ons heden, bij de openba-

bare godsdienstoefening, voorgekomen. De Heer CORNELIS HUISSEN, weleer Schoolonderwijzer, en nu, sedert 25 jaren, als Catechizeermeester, Oefenaar en Krankbezoeker, door het Klassikaal Bestuur van *IJzendijke* gewettigd, en met loffelijken ijver, zoo hier, als in de omliggende Gemeenten van onzen Ring steeds werkzaam, om met de Leeraren aan den opbouw van het gezegend Rijk van Waarheid en Christendom te arbeiden, deed heden eene doelmatige godsdienstige rede voor eene aanzienlijke schare, en overdacht, naar aanleiding van het laatste vers van den XIXden *Psalm*, de weldadige leiding des Allerhoogste, zoo in deze zijne betrekking, als met opzigt tot het voorregt eener ruimere bedeeling van aardsche zegeningen. Het was bij die gelegenheid, dat zijn Ed., die reeds lang te voren zoo veel gedaan had voor eigen rekening, ter verbetering en opluistering van ons Kerkgebouw, ook nu nog, bij zijn leven een uitmuntend blijk willende geven van zijn erkentelijk en voor den bloei dezer Gemeente zoo christelijk gestemd gemoed, de Kerk met een kostbaar fraai bewerkt zilveren Doopbekken vereerde, hetwelk door onzen Predikant plegtig aan de bediening des H. Waterdoops werd toegewijd, en nu voortaan voor deze heilige instelling zal gebruikt worden.

Om nu hier niet van nog meerdere verfraaijingen en verbeteringen van ons Bedehuis, bij deze gelegenheid mede door zijn Ed. bekostigd, te gewagen, zoo zal een en ander voldoende zijn, om deze edelmoedige beschikking van onzen Broeder en Vriend, met allen lof en dankzegging te vermelden, en bijzonder ook, om aan dit geschenk, als een waarborg van 's mans hartelijke belangstelling, ook in den uiterlijken luister van on-

onze eeredienst, bij de geestdrijvende woelingen en beroeringen onzer dagen, te blijven gedenken.

De Heer sterke den braven man in zijn' verderen levensloop; en spare hem nog lang tot nut van deze en andere door zijn woord en wandel gestichte Gemeenten!

Zijn christelijk voorbeeld, ook in het weldoen der armen en behoeftigen van deze plaats, worde door vele rijken en aanzienlijken nagevolgd, zoo zullen althans langs dezen weg onze voorregten en godsdienstige belangen des te beter bewaard blijven!

UTRECHT.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, zijn den 5den en 6den October tot de predikdienst toegelaten, de Heeren: JOHANNES DIDERICUS HOLSTEIJN en FRANS SMEER, Jr.

UTRECHT.

MIJDRECHT staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

ZUID-POLSBROEK staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

WIJK.

DOORN, den 18 Sept. Heden, des voormiddags, had de Gemeente van deze plaats het voorregt, haren oudsten nog levenden Leeraar, Prof. JOHANNES CLARISSE, voor zich te zien optreden, die vóór 50 jaren (d. 16 Sept. 1792) alhier zijne bediening had aanvaard. Zijn Hoog Eerw. sprak bij deze plegtige gelegenheid, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 8, tot eene zeer talrijke en aanzienlijke vergadering, ook van elders zamengevloeid, over JEZUS CHRISTUS, als het voorwerp van ons ge-

geloof, de waarborg onzer hoop, en de band onzer liefde. — Gods genade in CHRISTUS blijve den waardigen Grijsaard vergezellen tot aan — tot over het graf!

WIJK. Zie Sept. 1842.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

JORWERD, den 10 Julij 18 Julij 1842. Onze Leeraar, Ds. J. BENEMAN, maakte ons heden in de voormiddag-godsdienstoefening bekend het overlijden van onzen vorigen Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer JILLARDUS PENNINGA, die, na twee jaren het predikambt in de Gemeente van *Parrega* c. a. te hebben bediend, van het jaar 1789 af aan met ijver en getrouwheid de Evangeliebediening onder ons had waargenomen, tot dat hem, ten gevolge eener zenuwberoerte, met 1 Julij 1840 eene eervolle rust was toegestaan.

De waardige Grijsaard stierf den 3den dezer alhier, in den gezegenden ouderdom van ruim 78 jaren.

De Gemeente hoorde met aandoening het berigt van 's mans dood; en het is haar wensch, den waardigen en geliefden Overledene in gezegend aandenken te houden.

HUIZUM, den 19 Sept. 1842. Mogt onze hooggeachte en geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer JOHANNES DE WITT, Scriba bij het Klassikaal Kerkbestuur, en van den Ring van *Leeuwarden*, op den 19 Junij l.l. plegtig gedachtenis vieren van zijne, in den loop dier week vervulde, 25 jarige Evangeliebediening, nog geen vieren-deel-

deeljaar mogten wij hem daarna bezitten. Na eene kortstondige maar hevige ziekte, werd hij den 7 dezer aan gade en kroost, aan ons en zijne vrienden, ontrukt.

Den 13 Nov. 1792 te *Haarlem* geboren, was de kennis van de leer des heils hem van zijne jeugd af aan dierbaar, en ontstak later bij hem den lust tot het predikambt, welke, door den algemeen geachten, en daar nog met zooveel ijver werkzamen, MANGER werd aangewakkerd, en ten gevolge had, dat hij, na in zijne geboortestad de Latijnsche scholen te hebben doorgeloopen, in den jare 1811 naar de Hoogeschool te *Leiden* vertrok. Hier genoot hij, behalve van andere Hoogleeraren, het onderwijs van VAN VOORST en VAN DER PALM, tot het jaar 1816. Alstoen tot Kandidaat bevorderd, werd hij terstond te *Spijk*, bij *Gorinchem*, tot Predikant beroepen, en deed aldaar den 14 Junij 1817 zijne intrede. Reeds in September des volgenden jaars verliet hij deze Gemeente, en volgde eene roeping naar die te *Simonshaven* en *Biert*, waar hij echter ook niet langer dan 1¼ jaar werkzaam was, daar die te *Blokzijl* hem nog in het jaar 1819 als haren Leeraar begeerd en verkregen had. Aldaar verbleef hij 4 jaren, en vertrok in het voorjaar van 1824 naar *Kuinre*, van waar hij, na een verblijf van 4½ jaar, tot ons over kwam, den 7 December 1828 zijn dienstwerk onder ons aanvaardende.

Bijna 14 jaren mogten wij ons verheugen in hem eenen ijverigen en getrouwen Leeraar te bezitten, die niet alleen door woorden, maar ook door zijnen wandel, aan onze opbouwing in geloof, liefde en godsvrucht arbeidde. — Groot was dan ook de achting, die hem van aanzienlijken en geringen ten deel viel, en zich duidelijk openbaar-

haarde, toen, bij de plegtige ter aarde bestelling van zijn ontzield stof, eene talrijke vriendenschaar en vele Ringbroeders van den Ontslapenen, vooral ook uit *Leeuwarden*, het lijk tot aan het graf vergezelden, alwaar de eerste Consulent dezer Gemeente, Ds. J. H. VAN IJSSEL, Pred. te *Hempens* en *Teerns*, eene gepaste aanspraak hield; gelijk daarna, aan het sterfhuis door den tweeden Consulent, Ds. J. H. SNETHLAGE, Pred. te *Goutum* en *Zwichem*, gedaan werd.

Gisteren de eerste predikbeurt in de vakature, volgens orde, door den eersten Consulent vervuld moetende worden, hield zijn Eerw. eene opzettelijke Lijkrede, naar aanleiding van *Jes.* LVII:2, waarin 1.) uit het openbare leven van onzen Leeraar werd aangetoond, dat hij in opregtheid gewandeld had, 2.) den dood van den opregten Christen beschouwd als een heengaan in den vrede, een rusten van zijnen arbeid, en wij ten 3.) na vermaand te zijn de lessen van onzen afgestorven Leeraar gehoord, te bewaren en op te volgen, bemoedigd en vertroost werden.

Die troost werd ook in het bijzonder afgebeden voor de nagebleven Weduwe, Mejufvrouw HENDRIKA DAMMAN, van *Zwolle*, met wien hij sedert den 29 Mei 1817 in eene gelukkige Echtvereeniging leefde, en hunne beide kinderen, eene dochter en eenen zoon, die zich aan de Hoogeschool te *Groningen* op de geneeskunde toelegt.

Voor dezen zal het *annus gratiae* worden waargenomen.

Bij deze Gemeente zal de nagedachtenis van onzen Leeraar in zegenend aandenken blijven. Intusschen is

HUIZUM vakant.

LEEUWARDEN, 9 Oct. Heden vierde onze

waar-

waardige Leeraar, Ds. S. CROMMELIN, dankbare gedachtenis van zijne 40 jarige Evangeliebediening, in de Gemeenten van *Druten*, *Rozendaal* bij *Arnhem*, *Hillegom*, *Zalt-Bommel*, en in deze. Zijn Eerw. sprak tot ons naar 1 *Thess.* V:25. *Broeders, bidt voor ons!* En wij, wij bidden ook den God van zijn leven, dat zijne dagen nog eene reeks van jaren onder ons verlengd, en tot ons waarachtig heil, waaraan hij steeds verlangt te arbeiden, gezegend mogen worden.

LEEUWARDEN, 11 Oct. Tot vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. D. TIJSSEN, is heden door den Breeden Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier het navolgende twaalftal geformeerd:

DD. J. P. VAN HARINGCARSPEL, te *Wageningen*. A. WITTEVEEN, te *Lekkum*. C. KRABBE, te *Zutphen*. P. DE GOEJE, te *Heerenveen*. G. MOLENKAMP, te *Delft*. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, te *Noordbroek*. J. H. SCHOLTEN, Hoogleeraar te *Franeker*. G. FLIERINGA, HZ., te *Wommels*. B. RIENSTRA, Th.Dr. te *'s Gravendeel*. E. J. DIEST LORGION, Th. Dr., te *Stiens*. J. SICKENS-BOELES, te *Nijmegen*, en H. H. SCHIM VAN DER LOEFF, te *'s Hertogenbosch*.

JELSUM vakant. Zie Aug. 1841.

OOSTERMEER vakant. Zie Febr. 1842.

HALLUM vakant. Zie Aug. 1842.

HARLINGEN.

MINNERTSGA, den 2 Oct. 1842. Onze Leeraar, Ds. M. L. DE BOER, van hier naar de Hervormde Gemeente van *Hallum*, onder de Klassis van *Leeuwarden*, beroepen zijnde, maakte ons heden bekend, dat hij zich, na rijp beraad, verpligt had gevonden die beroeping aan te nemen, predikende bij die gelegenheid over *Hand.* XXI:14. *En als hij zich niet liet afraden, hielden wij*

on

ons te vrede, *zeggende: De wil des Heeren geschiede!*

SCHRAARD vakant. Zie Mei 1842.

SNEEK.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZUM vakant. Zie Julij 1842.

DOKKUM.

PAESENS. Zie Julij 1842.

HANTUM EN HANTUMHUIZEN vakant. Zie Aug. 1842.

HEERENVEEN.

APPELSCHA, den 25 Sept. 1842. Onze naar *Wijnjeterp* c. a. beroepen Leeraar, Ds. C. MEIJER, werd den 22 dezer maand van zijne betrekking op onze Gemeente losgemaakt, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. C. H. VAN HERWERDEN, Pred. te *Beetsterzwaag* c. a., in tegenwoordigheid van den Consulent. Heden nam zijn Eerw. afscheid van ons, met eene Leerrede over *Joh.* XVII: 11, *m. g. Heilige Vader*, *heilig ze in uwen naam.* Alzoo is APPELSCHA vakant.

TJALLEBERD c. a., den 29 Sept. 1842. Onze naar *Zuidwolde*, in de Klasse van *Meppel*, beroepen Leeraar, Ds. J. T. H. HUGUENIN, werd den 19 dezer maand van zijne betrekking op onze Gemeente en op de Klasse van *Heerenveen* losgemaakt, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. J. HEEREN, Pred. te *Haskerhorne*, ten overstaan van den Consulent, Ds. J. DAMSTÉ, Pred. te *Langezwaag*. Op Zondag den 25 daaraanvolgende, nam zijn Eerw. afscheid van ons, met eene Leerrede over 2 *Thess.* II: 15—17. *Zoo dan*, *Broeders! staat vast en houdt de inzettingen*, *die u geleerd zijn*, *'t zij door ons woord*, *'t zij door onzen zendbrief. En onze Hee-*

Heere Jezus Christus zelf, en onze God en Vader, die ons heeft lief gehad, en gegeven heeft eene eeuwige vertroosting, en goede hope en genade, vertrooste uwe harten en versterke u in alle goede woorden en werken. Dus is

TJALLEBERD c. a. vakant.

WOLVEGA staat vakant te worden. Zie Aug. 1842.

SINT-JANSGA c. a. vakant. Zie Junij 1842.

WIJNJETERP c. a. Zie Aug. 1842.

DONKERBROEK c. a. vakant. Zie Sept. 1842.

OVER-IJSSEL.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Over-IJssel*, heeft in deszelfs Vergadering van 5 Oct., geëxamineerd en tot de predikdienst toegelaten, EVERHARD WERMOLD PETERSEN en EGBERTUS HENRICUS TENCKINCK, Kandidaten in de godgeleerdheid te *Utrecht*.

ZWOLLE.

HEEMSE staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

DEVENTER.

MARKELO, 28 Aug. 1842. Juist één jaar geleden, werd ons geheel nieuw Kerkgebouw, door onzen waardigen Leeraar, Ds. H. W. STROINK, plegtig ingewijd. Heden ontvingen wij een vernieuwd bewijs van de belangstelling van zijn Wel Eerw., in het welzijn der Gemeente, en in de betamelijke uitoefening van de openbare godsdienst. Aangenaam werd dus de Gemeente verrast, toen zij in de voormiddag-godsdienst, den leerstoel voor het eerst zag prijken met eenen zeer schoonen, keurigen Bijbel, groot folio, in jucht-

-le-

lederen band gebonden, en met smaakvolle koperen hoeken en sloten versierd, welk kostbaar sieraad, door zijn Wel Eerw., der Gemeente was ten geschenke gegeven. Ernstig werden wij bij deze gelegenheid, naar aanleiding van *Deut.* XXX : 11—14, door zijn Eerw. opgewekt, om van het onschatbaar woord van God, een veelvuldig en nuttig gebruik te maken, en met hooge belangstelling de openbare godsdienst ijverig bij te wonen.

De Allerhoogste zegene bij voortduring den trouwen Leeraar, die ons door zijn gepast geschenk, op nieuw heeft verpligt, en die bij het klimmen zijner jaren nog steeds ijverig werkzaam blijft tot heil dezer Gemeente, en Hij schenke hem eenmaal het heerlijkst loon op zijnen veelvuldigen arbeid.

BATHMEN, 4 Sept. 1842. Had heden voor zes jaren onze Leeraar L. W. WERNINK, het genoegen, gedachtenis te mogen vieren van zijne 25 jarige Evangeliedienst in drie Gemeenten, thans hadden wij met hem het voorregt, te gedenken zijne 25 jarige dienstvervulling in onze Gemeente. De tekst zijner toespraak, bij deze plegtige gelegenheid, was 2 *Cor.* II : 14, tot het einde. Hartelijk deelden wij in zijne regtmatige dankbare vreugde, wenschende dat de Heer hem bij het klimmen zijner jaren verder ondersteune en sterke, en zijne pogingen zegene tot verheerlijking van Hem en den Verlosser, tot verdere bevordering van ons waarachtig geluk.

Talrijk was naar gewoonte de opkomst, groot de belangstelling der Gemeente. Zijn Eerw. ontving dan ook op eene treffende wijze, de hartelijkste gelukwenschen, dadelijk na het aftreden van den predikstoel, door het grijze, Edel Achtbare Hoofd van het Gemeentebestuur, door Kerkeraad, Kerkvoogden, Onderwijzers der jeugd en Ge-

Gemeenteleden. Aangenaam werd men daarbij verrast, door het aanbrengen en plaatsen van een fraai, eenvoudig bewerkt zilveren Doopbekken, op een zeer net vervaardigd voetstuk, voor den predikstoel, door zijn Eerw. der Gemeente geschonken tot een erkentelijk aandenken, aan de algemeene achting, liefde en vertrouwen, die tusschen Leeraar en Gemeente, gedurende al dien tijd plaats gevonden hadden. De Algoede spare verder voor ons onzen Leeraar, en make zijne bediening vruchtbaar en aan het heil van velen bevorderlijk!

WELSUM staat vakant te worden. Zie Mei 1842.

KAMPEN.

KUINRE, den 11 Sept. 1842. Heden werd ons, bij de morgen-godsdienstoefening, kennis gegeven van het overlijden van den Wel Eerw. Heer JOHANNES DE WITT, die gedurende ruim vier jaren, van 1824—1828, met even veel ijver als trouw, onder ons het Evangelie had verkondigd. Wij ontvingen deze kennisgeving en de opwekking van onzen Leeraar, om den waardigen man en de lessen en vermaningen, uit zijnen mond gehoord, in gedachten te blijven houden en na te leven, met aandoening en belangstelling.

BLOKZIJL, 11 Sept. 1842. In de morgengodsdienst van dezen dag, gaf onze oudste Leeraar ons berigt, dat een onzer vorige Leeraren, de Wel Eerw. Heer J. DE WITT, Pred. te *Huizum*, nabij *Leeuwarden*, in den ouderdom van nog geen vijftig jaren, overleden was. Nagenoeg vier jaren verkondigde hij hier het Evangelie met ernst en gemoedelijke trouw. Zijn wandel was gekenmerkt door opregtheid en hulpvaardigheid. De verkondiging van zijn afsterven, met aandoening gehoord, werd tevens dienstbaar gemaakt om in ons op te wek-

wekken het verlangen, om ook eenmaal den dood des opregten en nederigen te sterven.

GENEMUIDEN, den 25 Sept. 1842. Had onze geliefde Leeraar, Ds. G. VAN DER FLIER, ons voor 14 dagen bekend gemaakt, dat zijn Eerw. eene beroeping naar *Doornspijk* ontvangen had; heden zijn wij verblijd geworden, door het berigt, dat zijn Eerw. zich verpligt gevoeld had, voor die beroeping te bedanken, en onder ons dus zijn werk voort te zetten.

VOLLENHOVEN. Zie Julij 1842.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

ONSTWEDDE vakant. Zie Mei 1842.

APPINGADAM.

SCHILDWOLDE, den 4 Sept. Heden werd onze, van *Donkerbroek*, c. a., overgekomen Leeraar, Ds. H. W. J. SANNES, alhier bevestigd. Bij vrijwilligen afstand van den Consulent dezer Gemeente, Ds. P. SPANDAW, te *Slochteren*, werd de Bevestigingsrede gehouden, door den Eerw. Heer J. SANNES, Pred. te *Veendam*. De Bevestiger had tot tekst gekozen, *Rom.* XV:5, 6. *Doch de God der lijdzaamheid en der vertroosting geve u, dat gij eensgezind zijt onder malkanderen, naar Christus Jezus, opdat gij eendragtiglijk met eenen monde moogt verheerlijken, den God en Vader van onzen Heer Jezus Christus.* De Bevestigde hield 's namiddags zijne rede, naar aanleiding van *Rom.* XV:13. *De God nu der hope, vervulle ulieden met alle blijdschap en* vre-

vrede in het geloof, opdat gij overvloedig moogt zijn in de hope, door de kracht des Heiligen Geestes.

WIRDUM vakant. Zie Sept. 1842.

MIDDELSTUM.

BEDUM vakant. Zie Jan. 1842.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

OISTERWIJK. Heeren Kandidaten worden verzocht, geene meerdere moeite aan te wenden, ter bekoming eener predikbeurt, dewijl men besloten heeft een Predikant te beroepen, en zij die zich reeds aangemeld hebben, gelieven dit als antwoord op hunne aanvraag aan te merken.

BREDA.

OOSTERHOUT. Bij Besluit van Z. M. den Koning, van den 21 Aug. 1842, N°. 57, is Ds. J. P. H. VAN HOLSTEIJN, Pred. te *Bekerke*, tot Herder en Leeraar bij deze Gemeente benoemd. Zijn Eerw. werd den 1 Sept. ll., door den Kerkeraad alhier, volgens kerkorde beroepen. Deze beroeping, door zijn Eerw. aangenomen, heeft reeds de kerkelijke goedkeuring verkregen. De Beroepene heeft alsnu, den 30 Oct. bepaald, om zijne dienst onder ons te aanvaarden.

OOSTERHOUT, den 3 Aug. 1842. In den Ring van *Geertruidenberg*, is Ds. P. A. GILTAIJ, Pred. te *Made* en *Drimmelen*, tot Praetor, en Ds. J. BACHIENE, Pred. te *Hooge Zwaluwe*, tot Scriba en Quaestor benoemd.

BREDA, den 21 Sept. 1842. In den Ring van *Breda*, is in plaats van Ds. D. TER VEER, wegens deszelfs aanstaande Emeritaat, tot Praetor verkozen; Ds. V. VAN GOGH, in plaats van deszelfs,

tot

tot Scriba en Quaestor van den Ring, Ds. C. J. M. VAN DEN BROEK.

LAGE ZWALUWE, den 28 Aug. 1842. Heden was het een dubbele feestdag voor onze Gemeente. Wij mogten, door de begunstiging van onzen geëerbiedigden Koning, onzen lang gekoesterden wensch vervuld zien, door de inwijding van ons vernieuwd en verbeterd Kerkgebouw, en tevens in ons godsdienstig gezang begeleid worden, door de welluidende toonen van een Kerkorgel, hetwelk ons mogt gebeuren aan te koopen, door vrijwillige giften der Gemeente, geholpen door bijdragen van eenige Godsdienstvrienden buiten dezelve.

Onze Leeraar, Ds. J. WIGERI ABERSON, sprak bij die gelegenheid, over 1 *Kon.* VIII: 29, 30, ons vernieuwd Kerkgebouw aan den Heere wijdende, als eene plaatse des gebeds. Eene overgroote schaar, zoo van hier als elders, luisterde dit feest op, door hare tegenwoordigheid. De Heer H. DE JONGH, uit *Dordrecht*, verpligtte ons zeer, door bij de inwijding het orgel te bespelen, terwijl wij des namiddags vergast werden, op het geoefend kunsttalent van den Heer G. J. RINK, Theol. Kandidaat aan de Hoogeschool te *Utrecht*. Beide Heeren hebben het hunne toegebragt, om ons nog ruimer te doen aanbevelen den Heer D. VAN GELDER, Orgelmaker te *Rotterdam*, van wien ons Orgel, zijnde een acht voets werk, met acht bijna alle doorloopende registers, en aanhangend pedaal, afkomstig is.

De Hemelsche Vader verhoore de beden bij die gelegenheid door ons opgezonden, voor den Vorst, en allen die in eenig opzigt hebben medegewerkt, om ons dit feest te doen vieren, maar doe bovenal de herinnering van hetzelve strekken tot blijvend heil onzer onsterfelijke ziele!

HEUSDEN.

EETHEN EN DRONGELEN vak. Zie Julij 1842.

EINDHOVEN.

HOGELOON EN EERSEL vak. Zie Julij 1842.

DRENTHE.

ASSEN.

EELDE vakant. Zie April 1842.

MEPPEL.

ZUIDWOLDE, den 2 Oct. Heden had deze Gemeente het geluk de vakature, veroorzaakt door het vertrek van haren vorigen Leeraar, Ds. S. F. VAN HASSELT, naar *Sneek*, wederom vervuld te zien. Ds. J. T. H. HUGUENIN, werd heden morgen in de Evangeliedienst bij haar bevestigd, door zijn Eerw. vriend, Ds. DE GROOT, Pred. te *Sneek*, aan wien de Consulent, Ds. J. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Coekange*, dit werk wel had willen afstaan. De Bevestiger sprak bij deze gelegenheid, naar aanleiding van *Hand.* VIII: 5 en 8. *En Philippus kwam af in de stad van Samaria en predikte hun Christus, en daar werd groote blijdschap in die stad:* over de blijdschap, die de prediking van den CHRISTUS aanbrengt; terwijl de Bevestigde des namiddags eene intrede hield over de wijze, waarop die CHRISTUS-prediking moet plaats hebben, en de vrucht, die zij moet aanbrengen, naar aanleiding van *Eph.* IV: 15. *Maar de waarheid betrachtende in liefde allezins zouden opwassen in hem, die het hoofd is, namelijk Christus.*

HOOGEVEEN, den 9 Oct. Heden werd onze, van *Hoogmade* en *Rijpwetering*, beroepen Leeraar, de

de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. A. B. JONQUIERE, in zijne dienst bevestigd, door zijnen ambtgenoot, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. J. VAN DER VEEN, die, naar *Mark.* VIII : 33 : *Ga henen achter mij, Satana,* JEZUS in zijne getrouwheid als een voorbeeld voor elken Evangeliedienaar voorstelde, terwijl de Bevestigde des namiddags zijne dienst aanvaardde, met de voorstelling van de hooge voortreffelijkheid der Evangelieleer en de verpligtingen, welke hieruit voor Leeraar en Gemeente voortvloeijen, naar *Matth.* XIII : 45, 46. *Wederom is het koningrijk der hemelen gelijk een koopman, die schoone paarlen zoekt, dewelke, hebbende eene parel van groote waarde gevonden, ging henen en verkocht al wat hij had, en kocht dezelve.*

NIJEVEEN vakant. Zie Julij 1842.

LIMBURG.

MEERSEN EN SCHIMMERT vakant. Zie April 1842.

WAALSCHE KERK.

LEEUWARDEN, 12 Sept. 1842. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het aanstaand vertrek van Ds. F. C. J. VAN GOENS, naar *Rotterdam*, heeft de Kerkeraad der Waalsche Gemeente, na gunstig verkregene handopening, en dispensatie van het *tweede gedeelte* van Art. 35 van het *Reglement op de Vakaturen*, tot Herder en Leeraar beroepen, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer DANIEL CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, Kandidaat onder het ressort der Waalsche Commissie. Op het (alphabetisch) drietal waren geplaatst de Kandidaten:

J. H. GERLACH, D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE en J. G. E. SCHUSLER, Litt. Doct.

ROTTERDAM. Zie Julij 1842.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

BOSKOOP vakant. Zie Aug. 1842.

MOORDRECHT. Zie Aug. 1842.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM. Door de Evangelisch Luthersche Synodale Commissie is, in hare vergadering alhier gehouden den 5den Oct. 1842, tot de predikdienst geadmitteerd en als Proponent bij het Evangelisch Luthersch Kerkgenootschap aangenomen, de Heer SAMUEL MATTHEUS SIEBRASSE.

ALKMAAR, den 18 Sept. 1842. Heden had de Evangelisch Luthersche Gemeente alhier het voorregt en het genoegen, om dankbare gedachtenis te vieren van het 150 jarig bestaan van haar tegenwoordig Kerkgebouw. Bij die gelegenheid had onze Leeraar, Ds. H. G. KOENTZE, tot tekst gekozen, *Zach.* II: 5. *En ik zal haar, spreekt de Heer, tot een vurigen muur zijn rondom; en ik zal daarin zijn, en zal mij heerlijk betoonen.* Volgens die woorden werd aangewezen, waartoe de herinnering van het 150 jarig bestaan van ons tegenwoordig Kerkgebouw ons heden moest opwekken, als: 1.) tot dankbare erkentenis van het ontvangen goede; 2.) tot een blijmoedig vertrouwen voor de toekomst; 3.) tot eene ijverige belangstelling in de dienst van God en JEZUS CHRISTUS.

In

In den loop der Leerrede werd vermeld, dat de Gemeente met haren eersten geordenden Leeraar reeds van 1638 bestaan, en tot 1642 met zeer veel had te worstelen gehad, voor en aleer zij zonder stoornis van buiten het Woord der genade en des vredes in den Heer mogt hooren verkondigen. Was men eerst in 1642, door toedoen van Zweed en Deen en de 's Gravenhaagsche Gemeente, in staat gesteld, om op eene geschikte plaats godsdienstoefening te houden: men besloot, toen in 1690 een nieuw Kerkgebouw noodzakelijk werd, eene collecte te doen, niet alleen bij de Gemeenteleden in *Alkmaar*, maar ook bij al onze geloofsgenooten in geheel Nederland. Te *Amsterdam*, *'s Gravenhage* en *Leiden* werd ingezameld *f* 5,982, 4 stuivers en 4 penningen. *Alkmaars* Evangelische Luthersche Gemeente blijft zich dit nog met dankbaarheid herinneren, en vergeet niet wat de vaderen en de geloofsgenooten in *Amsterdam*, *'s Gravenhage* en *Leiden* in vorige jaren gedaan hebben.

Op den 16 Febr. 1692 werd tot het bouwen van eene nieuwe Kerk niet alleen door Burgemeesteren en Regeerders vrijheid gegeven, maar men stond verder toe, om, gedurende den tijd van het bouwen der nieuwe Kerk, de godsdienstoefening in het Armenhuis te houden. Aan den opbouw van de nieuwe Kerk werd in den tijd van 7 maanden nu met zulk eenen ijver gewerkt, dat op den 14 Sept. 1692 de eerste Leerrede tot inwijding van het Godshuis uitgesproken werd, door den Predikant LAURENS LANGE. Ook waren er eenige vrienden en voorstanders, die de Kerk beschonken met den fraaijen predikstoel, doophek, geschilderde glazen, kooperen kroonen, boogen en twee pulteums. Onder deze gevers hebben zich bijzonder

doen kennen PETRUS HARBOR en JAN DE ROODE, van *Alkmaar*, en DANIEL RADEMAKER, van *Amsterdam*, welken laatsten men uit dankbaarheid de waardigheid van het Opzienersambt heeft opgedragen, hetwelk door hem is aangenomen en waargenomen, zoo als blijkt uit het door zijne hand aangeteekende van het verhandelde in de vergadering, waartoe hij op zijne beurt verpligt was.

Sedert dien tijd heeft de Gemeente, gelijk elke andere, haren voor- en tegenspoed gehad; doch het is naast God en den Heer der Gemeente, dat zij door belangstelling van de Leden en den Kerkeraad is staande gebleven, dewijl Gemeente en Kerkeraad te zamen en naar hun vermogen in eenigheid des geestes en met liefde, op het voetspoor der vaderen, tot heden alles gedaan hebben, wat tot heil en welvaart der Kerk konde strekken.

Eene talrijke schare van andere Christenbelijders met de Leeraren en andere aanzienlijken, legden, door hun opkomen, hunne belangstelling en deelneming aan den dag, en de feestviering werd besloten met gebeden, om 's Hemels zegen over ons geheel Kerkgenootschap, deszelfs Leden en Bestuur; terwijl de plegtigheid verhoogd werd, door een schoon orgelspel en afwisselend beurtgezang.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

ENKHUIZEN, den 21 Aug. 1842. Onze geliefde Leeraar, Ds. T. C. C. EVERTS, vierde heden gedachtenis van zijne 25 jarige Evangeliedienst. Op den 20 Aug. 1817, was zijn Wel Eerw. te *Amsterdam* plegtig ingezegend, tot Leeraar en Herder der Gemeente van *Gorinchem*. Negentien ja-

jaren was hij aldaar, met genoegen en tot nut en zegen van velen, werkzaam in de dienst des Heeren, en zes jaren met ijver en trouw in ons midden. Met dankzegging aan God, zijnen weldoenden Vader en den Heer der Gemeente, bij de herinnering aan al het goede, gedurende dien tijd genoten, sprak hij tot stichting en opwekking, naar aanleiding van *Hand.* XXVI : 22. *Maar door Gods hulp is het mij gelukt, en ik sta tot dezen dag, en ik betuig beide den kleinen en de grooten, en zeg niets buiten hetgeen, dat de Propheten en Mozes gezegd hebben, dat het geschieden zoude.* Ook anderen namen deel in dit godsdienstig feest, verheugden zich met ons, en toonden hunne belangstelling in het heil van onzen Leeraar en de opbouwing onzer Gemeente. De feestvreugde van onzen waardigen Leeraar, werd nog verhoogd door de bijzondere blijken van dankbare hoogachting der Gemeente, die door daden bewees eenen hoogen prijs te stellen op zijne ijverige en getrouwe Evangeliedienst. De Heere spare hem nog lange ons tot nut en zegen!

GORINCHEM, den 11 Sept. 1842. Heden vierde onze voormalige Leeraar T. C. C. EVERTS, thans Pred. te *Enkhuizen*, ook onder ons plegtige gedachtenis van de vervulling zijner 25 jarige Evangeliedienst, daartoe overnemende, met toepassing op zijne ondervinding, de woorden van JACOBUS, Hoofdst. I : 17. *Alle goede gave en alle volkomen gave, komt van boven neder, van den Vader des lichts: bij wien geen verandering is, noch wisseling des lichts en der duisternisse.* Daar zijn Wel Eerw. gedurende 19 jaren, van 1817 tot 1836, alhier tot zegen en met groot genoegen werkzaam is geweest, was het voor velen onzer hoogst aangenaam, om van deze belangstelling

ling in zijne voormalige Gemeente, getuigen te mogen zijn. De indruk van deze feestviering was des te levendiger, omdat de Gemeente te gelijk door zijn Wel Eerw., tot een gepast gebruik van 's Heeren Heilig Avondmaal werd opgewekt; en de volgende Zondag, zijnde den 18 Sept., aan vele leden der Gemeente, de aangename gelegenheid gaf om nog eens, met haren vorigen en voor het eerst met haren tegenwoordigen Leeraar aan dien maaltijd den dood des Heeren te verkondigen. Hartelijk wenschen wij, dat wij steeds in de gemeenschap der liefde, met dezen onzen voormaligen Leeraar verbonden zullen blijven, en dat het Gode behage, hem tot zegen van zijne tegenwoordige Gemeente en van geheel ons Genootschap nog lang te sparen, en zijn werk dienstbaar te maken aan de verlichting, heiliging en vertroosting van velen.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, den 6den Sept. 1842. In de gewone zitting van den Coetus, die heden werd gehouden, had het Examen plaats van den Student in de Godgeleerdheid KLAAS CORNELIS KNOTSERUS KLAASSEN, met dat gevolg, dat dezelve onder de Kandidaten der Oostvriesche Hervormde Kerk werd opgenomen.

AURICH, in September. De Hoog Eerw. Heer J. EBELING, Superintendent en oudste Predikant te *Weener*, is door het koninklijke Ministerie benoemd tot Consistoriaalraad, Generaal-Superinten-

tendent en tevens tot Predikant bij de Hervormde Gemeente alhier.

EMDEN (Waalsche Gemeente) in September. De beroeping op den Kandidaat M. SPRUIJT uitgebragt, is door het koninklijke Consistorie *niet* bekrachtigd.

JEMGUM de eerste Leeraarsbediening vakant. Zie April 1842.

CAMPEN. Zie Aug. 1842.

KREITS SYNODE DUISBURG.

GARTROP. Alhier is tot Predikant beroepen, de Kandidaat EERLIG, uit het Graafschap *Mark*.

GAHLEN. Onze beroepen Leeraar, Ds. RICHTER, is alhier bevestigd, door den Superintendent HERMAN, uit *Duisburg*.

DUISBURG. (Kleine Evang. Gemeente). Alhier is tot Predikant beroepen, de Kandidaat BOSKOOP.

HUNXE. Zie Aug. 1842.

DUISBURG. (Groote Evang. Gemeente). Zie Aug. 1842.

KREITS SYNODE WESEL.

WEZEL, 27 Sept. 1842. In plaats van onzen Emeritus Pred. Jubiliarius, en Ridder der Adelaarsorde, derde Klasse, Ds. SCHNEIDER, is alhier tot vierden Pred. beroepen, de Kandidaat SARDEMANN, uit *Wezel*, op welks beroep de goedkeuring der Regering verwacht wordt.

SCHERMBEEK. Eene predikantsplaats vakant. Zie April 1842.

GRAAF-

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN. Zie Sept. 1842.
BENTHEIM. Zie Sept. 1842.

BELGIE.

MARIA HOOREBEKE. Op den 8 Mei l.l., werd alhier, uit een drietal, gevormd van de Eerw. Heeren:

V. KONINGSBERGER, Theol. Kandidaat. ... JANSEN en ... HOFFMAN, Kandidaten in *Zeeland*.

Eerstgenoemde Heer tot Pred. beroepen, die zulks volvaardig aannam.

Op den 14 Aug. daaraanvolgende, werd gemelde Heer V. KONINGSBERGER, tot de dienst van het Evangelie ingezegend, door den Wel Eerw. Heer STOOP, Pred. te *Antwerpen*, (aan wien de Consulent dat werk had opgedragen) met eene Leerrede over 1 *Cor.* III: 9*a*. *Wij zijn Gods medearbeiders*. Terwijl de handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger, door den Consulent GOEDKOOP, en den Wel Eerw. Heer SPORLEIN, oudsten Pred. te *Antwerpen*. Zijnde door de Belgische Synode bepaald, dat de handoplegging door drie Predd. ten minste moet geschieden.

's Namiddags begon de Bevestigde zijne dienst, met eene Leerrede over *Joan.* III: 16. *Alzoo lief heeft God de wereld gehad*, enz. Dit alles had plaats voor een taltijk gehoor, waaronder zich ook Roomsch Catholijken bevonden.

Bij depêche van den Minister van Justitie en Eeredienst, van den 21 Mei l.l., werd provisioneel de indemniteit voor den Consulent, Ds. GOEDKOOP, aan den beroepen Pred. toegezegd, de

de som voor buitengewone uitgaven van dit Departement, voor dit jaar uitgeput zijnde; welke indemniteit beloopt 420 francs per jaar, of ƒ 198,45 Nederlandsch.

CORRESPONDENTIE.

Het verzochte in den brief van *een bestendigen lezer*, Amsterdam, 30 Oct. 1842, kan bij de Redactie van *dit* Tijdschrift, niet in aanmerking komen. Mogelijk ware het doelmatiger, zich te vervoegen bij de Redactie van den *Tijdgenoot*, of van den *Evangelische Kerkbode.*

In *de mensch* vinden wij wel veel waarheid, maar te vreemd voorgedragen; in *het sterven* niets bijzonders.

De *Hulde aan de nagedachtenis van* A. VAN BEMMELEN, zullen wij in de eerstvolgende maand plaatsen. Van de *Gedachten*, en van de *uittreksels uit het Dagboek*, zullen wij *van tijd tot tijd*, gebruik maken, en verzoeken dus *niet maandelijks*, van de laatstgenoemde *vervolgen* te ontvangen.

Het verhaal van *Rabbi Akiba*, is te vinden in HURWITZ, *Hebreeuwsche Vertellingen*, bl. 11—16, en wordt daarom niet geplaatst.

De *aansporing tot rust* is van dien aard, dat wij wenschen, dat zij door den Schrijver ter harte genomen worde.

De *vier kleine stukjes* hebben ons niet willen bevallen, even min als *de herdenking aan de gezegende Kerkhervorming.*

De Schrijver van het opstel *over eenige voorname gebreken der Menschen*, enz., gelieve ons een behoorlijk, voor de drukpers ingerigt afschrift, van hetzelve te zenden, dewijl wij de telkens bijkomende veranderingen niet bijhouden kunnen.

Naam-

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing, onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw's. geëxamineerd zijn.

GELDERLAND.

C. A. Moot.
P. N. Ham.
J. Rijsdijk Takens Lambrechts, Hulpprediker te *Amsterdam*.
J. Troste.
A. van Zuuk Wagenaar.
D. Scheltema.
B. W. J. Kronenberg, Adjunct te *Oldenzaal*.
J. C. Römer.
J. A. van Krieken.
J. Hoek.
J. W. A. Boers.
A. Brouwer.
E. van Bolhuis.
J. D. B. Brouwer.
J. H. ter Meulen.
W. Kluever.
B. J. Westerbeek van Eerten.
J. A. K. F. Revel.
W. R. Wanrooij.
A. J. van der Lee.
B. W. Scholten.
P. Jentink.

ZUID-HOLLAND.

G. J. C. Harmsen.
P. Wijnsouw.
A. W. Vermeij, Hulpprediker te *Amsterdam*.
A. C. Hanegraaf.
IJ. Loots, J. Z.
H. Hiebink, Directeur van het Zendelings-Instituut te *Rotterdam*.

D.

D. Bijdendijk.
N. T. van Meurs.
B. Elferink.
D. van der Hoff.
W. F. Menzel, Th. Dr.
T. J. van Griethuijsen.
T. J. van der Riet.
A. Machperson.
W. Jelgersma, Gz., Th. Dr.
W. A. Sylvester Verburg.

NOORD-HOLLAND.

A. R. Hoetink.
J. C. Smissaert.
H. Haesebroeck.
M. Hoogvliet, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
A. J. Clinge Liebert.
G. Drost.
H. S. J. van Rijsoort.
J. P. van der Meer de Wijs, Th. Dr.
G. H. Dwars.
B. Nachenius, Jr., Th. Dr.
P. Engelen.
G. Kroeze.

ZEELAND.

H. W. C. Ilcken.
A. van Simmeren.
D. van Leeuwen.
A. Meursinge, Adjutor interpretis Legati Warneriani aan de Hoogeschool te *Leiden*.
D. van den Berg.
E. C. Groeneveld.
P. H. Pottum.
A. C. Bredius.
P. E. van Driest.
C. van Heusden.

S. W. la Lau.
T. H. van den Honert, Th. Dr.
P. Hofman.
P. L. de Gaaij Fortman.
G. P. Kits van Heyningen.
P. T. van den Berg.
L. Rietberg.
G. Wetsels.
P. Kiel.

UTRECHT.

J. J. Lepping.
H. D. Bonebakker.
A. C. Stucki.
A. van den Ham van Heijst.
J. van Kesteren.
J. Boele.
F. van der Vliet.
C. H. van Dam.
A. de Nooij, Hulpprediker te *Dordrecht.*
A. Pitlo.
D. Slothouwer.
H. Ruijs.
D. C. Pleijte, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zalt-Bommel.*
D. J. van Haeften.
P. C. Farret.
R. A. E. Snethlage.
P. A. Hajenius.
J. W. Nijenhuis.
J. W. Abresch.
A. C. Montijn.
W. van de Velde.
C. L. Klein.
P. D. Schouw Santvoort.
W. van Veen.
W. A. van Beusekom.

J.

J. D. Holsteijn.
F. Smeer, Jr.

VRIESLAND.

H. van der Helm.
K. H. B. Haselhoff Roelfsema, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Doct. Rector te *Zevenaar*.
J. ter Horst.
R. Beekhuis.
J. Niemeijer.
G. de Bruin.
A. R. Holwerda.
R. Ens.
P. H. B. Romer.
J. C. Fischer.
J. J. E. Wilmers.
A. C. van Maarseveen.
J. A. Gratama.
G. D. Steringa Kuijper.
A. L. Lesturgeon.
H. Niemeijer.
T. A. Hoen.
W. Hoffmann.
J. P. Escher, Th. Dr.
A. G. Rijkens.
A. N. Brouwer Huisinga.
J. H. Dinckgreve.

OVER-IJSSEL.

J. van Soelen.
C. Ribbius.
J. E. G. Landré.
A. L. van Woerden.
P. J. J. Roos Schregardus.
L. H. van der Veen.
M. D. de Bruyn.
H. J. Zilvergieter Hoogstad.

J. C. Verloren.
J. M. Verhoesen.
H. J. Janssen.
K. H. Kraamwinkel.
F. M. Caspers.
N. Osti.
J. J. Bos.
A. Davelaar.
A. J. Boeser.
F. P. Florison.
W. A. van der Linden.
L. de Visser.
F. W. J. Kaakebeen.
A. H. Mouw.
J. J. Doedes, Th. Dr.
E. Cats Wor.
J. P. de Keijzer.
J. J. Gobius du Sart.
E. W. Petersen.
E. H. Tenckinck.

GRONINGEN.

F. J. Stroman de Grave.
G. Holwerda.
E. H. Groenman.
M. Werndly.
H. Dijkema.
S. Kruisinga.
P. P. Mulder.
J. Doorenbos.
A. A. van Riesen Scholtens.
C. J. Abresch.
E. van der Pers.
R. J. Enuma.
E. P. J. Jongsma.
S. Nicolai.
J. M. Doorenbos, H. Z.

J.

J. P. Bruinewold Riedel.
W. Lolcama.
W. F. Paehlig.
J. Engelsma Mebius.
H. H. Ynsonides.
O. U. Okken.
J. Cromhout.
U. W. Thoden van Velzen.
F. J. Wichers.
J. U. H. Sypkens.
T. F. Stuivinga.
T. Modderman, Hz.
H. W. Bruins.

NOORD-BRABAND.

H. C. van Doorn.
J. J. Boele.
J. H. Coenraadts.
E. C. van der Zaag.
D. C. Thomkins, Adjunct-prediker te *Amersfoort*.
F. H. Fynje.
R. R. Hirschig.
W. A. Hirschig.
E. Enklaar.
J. Wassenaar.
G. C. Prillevitz.
H. van Dorsser.
J. W. Lem.
J. Wigeri François.
M. J. van Visvliet.
J. M. Loois.
J. Suringar.
Z. H. Poppe.
H. M. H. Stroes.
P. A. M. Faassen de Heer.
N. B. H. van Tright.
G. Kruijs.

J. van Vloten.
G. Horreus de Haas.
T. de Blaauw.
C. J. van Ketwich.

DRENTHE.

G. Okken Dreesman.
A. Okken Dreesman.
W. Wijbenga.
J. de Vries.
A. Leemhuis, H. G. fil. Herm. et Ger. fr.
P. Buisman, D. fil. H. K. fr.
C. H. Sijtsma.
J. Eemten.
A. J. Schey, Petr. fil. P. G. Fr.
A. Brouwer.
A. Maagh Meijer, Joh. fil.
Æ. W. Begemann, S. H. A. fil.
J. W. S. Scholtz, J. fil. Th. Dr.
J. Taapkens, P. fil.
W. van der Tuuk, G. W. G. fil.
J. H. Seemerink.
E. Tonkes, P. E. cogn.
E. Lasonder.
J. Boeles, P. fil.
L. Mettevier Lofvers, A. fil.
W. G. Reddingius, W. G. fil. J. H. et G. B. fr.
W. van Borssum Waalkes, P. V. B. fil.
W. Driesman.
K. Hofkamp.
P. Cremer.

Naamlijst der DD. Kandidaten, onder het ressort der Waalsche Commissie.

N. J. Franchimont.
J. A. Hoorn.
P. H. E. Schusler.

F. C. van der Meer van Kuffeler.
M. Spruit.
J. H. Gerlach, Abr. fil.
L. P. Trautmann.
J. G. E. Schusler, Litt. Dr.

Naamlijst der DD. Kandidaten, die in het derde vierdedeel van het jaar 1842, *tot Predikanten beroepen of overleden zijn.*

H. C. VOORHOEVE, te *Ophemert.*
W. H. LINSE, te *Veessen.*
H. P. SCHUURING, te *Wijk aan zee en aan Duin.*
P. HOFAKKER HOUTZAGERS, te *Nieuw en St. Joostland.*
B. F. JANSSONIUS, te *Optwierde.*
W. L. WELTER, te *Petersburg.*
D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAIJE, te *Leeuwarden.* (Waalsch.)
H. A. NIEUWOLD, te *Jelsum.*
H. OUDENHOFF, Overleden.
J. S. VAN STAVEREN, te *Oostwoud.*
A. F. GERLACH, te *St. Philipsland.*
H. INDEWEY, D.Z., te *Korendijk.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Remonstrantsche Broederschap, die in het derde vierdedeel van het jaar 1842 *tot Predikanten beroepen zijn.*

G. WEERAAT, te *Moordrecht.*

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Evangelisch Luthersche Kerk.

A. G. A. Gebing.
J. H. M. Zimmerman.
A. H. Broens.

W. F. Barbiers.
J. Wilms.
J. B. Roll.
J. J. H. Bange.
B. N. Matthes.
S. M. Siebrasse.

Naamlijst der DD. Kandidaten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk.

H. Joosten.
F. Braakman.

Naamlijst der DD. Kandidaten (Buitenlandsche) bij de Hervormde Kerk.

OOST-VRIESLAND.

G. O. Dreesman.
P. Buisman.
U. H. J. N. Pleines, Hulpprediker te *Canum.*
A. W. Driemeijer.
M. Boelman.
F. Diddens.
L. L. Wijchgram.
H. A. Hesse.
L. Pannenborg Viëtor.
K. C. K. Klaassen.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

M. J. Iken.
G. W. Drees.

NB. *Zoo er in deze Naamlijst der DD. Kandidaten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te doen, bij de Uitgevers dezes.*

BE-

BERIGTEN.

De Ondergeteekende verzoekt vriendelijk, dat de Boekzaal-berigten hem uiterlijk op den 12den van elke maand, *en vrachtvrij* te *Oostblokker*, worden bezorgd.

C. STEENHAUER,
Pred. te *Oost-* en *Westblokker.*
Correspondent.

Door plaatsgebrek zal het overgeblevene School-, Letter-Nieuws en verdere Berigten in de volgende *Boekzaal* geplaatst worden.

LETTER-NIEUWS.

Bij G. Portielje, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is heden van de pers gekomen en alom verzonden:

I. P. P. Rubens, *zijn Tijd en zijne Tijdgenooten*, geschetst in eenige vlugtige Tafereelen, door G. Engelberts Gerrits. Met portret, naar de oorspronkelijke schilderij van P. P. Rubbens. *f* 3.30.

Dezen, door elken kunstlievende zoo hooggeschatten, man en zijne beroemde tijdgenooten, vindt men hier levendig geschetst. Den beoefenaren der Geschiedenis en van het penceel, zelfs den gewonen romanlezer, zal dit werk hoogst nuttige en aangename oogenblikken verschaffen.

II. *Portret* van P. P. Rubens, op groot papier. *f* 0,75.

III. De L'orme, *Historisch Romantisch Tafereel*, uit den tijd van den Kardinaal de Richelieu, door G. P. R. James Esq., Schrijver van *Richelieu*, *Maria van Bourgondië*, enz., naar het Engelsch, drie deelen kompleet. *f* 3,00.

De Geschiedenis van den Graaf de L'orme, levert ons een treffend voorbeeld van de verschrikkelijke ge-

gevolgen eener verkeerde en onbepaalde zucht, naar ondernemingen en liefde voor avonturen.

IV. LUTHER en ZWINGLI in 1529, of *het Godgeleerd gesprek te Marburg.* Eene Bijdrage tot de Geschiedenis der Kerkhervorming, in de Zestiende Eeuw. Bewerkt naar het Hoogduitsch, door B. T. LUBLINK WEDDIK, Evangelisch Luthersch Pred. te *Amsterdam.* *f* 1,05.

Het gesprek tusschen LUTHER en ZWINGLI, hetwelk in 1529 voorviel, is (zoo volledig als het hier in dit Werkje wordt voorgedragen) hoogst belangrijk voor elken Protestant en onmisbaar voor den beoefenaar der Godgeleerdheid; het is eene aanvulling van datgene, wat in de gewone Handboeken slechts zeer onnaauwkeurig of oppervlakkig wordt aangeroerd.

V. *Het Leven en Karakter van* PHILIPPUS MELANCHTON, naar het Hoogduitsch bewerkt. Met eene voorrede van B. T. LUBLINK WEDDIK, Evangelisch-Luthersch Predikant te *Amsterdam.* Met Portret naar HOLBEIN, en Facsimile. *f* 2,25.

VI. Idem van PH. MELANCHTHON, idem idem. *f* 0,75.

VII. *Kleine stichtelijke Parabelen*, ontleend uit het dagelijksche leven, toegepast op Godsvrucht en Deugd, door C. SCHRIVERIUS, vertaald en bewerkt naar het Hoogduitsch, door B. T. LUBLINK WEDDIK. *f* 0,90.

Bij S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, komt heden van de pers en is verzonden:

B. VAN WILLES, *Bijdragen tot bevordering van Bijbelsche Uitlegkunde*, 1e deel, 2e stuk. *f* 2,00.

Behalve van den Verzamelaar bevat dit stuk Bijdragen van Ds. JENTINK, te *Harlingen;* PRINS, te *Alkmaar;* STEENHOFF, te *Oudewater* en SWALUE, te *Goes.* Met dit stuk is het 1e deel compleet.

Voor het Godsdienstig onderwijs:

Eerste oefening in het lezen van den Staten-Bijbel. Ten behoeve van het godsdienstig onderwijs en de Zondagscholen, in twee gedeelten, ieder à 7½ Cents; de twee gedeelten bijéén à 12½ Cents.

En debiteert met succes:

C. S. VAN KORTEVELD, *Eenvoudige verklaring der XII*

XII Geloofsartikelen, *de X Geboden en het Onze Vader*, om onkundigen en bejaarden te onderrigten tot het doen hunner belijdenis, à 25 Cents. — Hetzelve verkort, vooral ten dienste van hen, die niet lezen kunnen, à 10 Cents.

E. VAN SPALL, *Gebeden voor jonge lieden uit den beschaafden stand*, inzonderheid voor kostscholen en huisgezinnen, naar het Hoogduitsch van FRITSCHE. 40 Cents.

Bij H. Höveker, te *Amsterdam*, komt heden van de pers:

Beschouwingen over de gewigtigste waarheden der Christelijke Godsdienst, door THOMAS SCOTT, in leven Bedienaar des Evangeliums, uit het Engelsch door M. J. CHEVALLIER, 2 Deelen in gr. 8vo. *f* 4,80.

Briefwisseling tusschen JOHN. NEWTON en HANNA MORE, voorafgegaan door een *Levensschets* van HANNA MORE, uit het Engelsch door T. M. LOOMAN. *f* 1,20.

Voorts zijn nog bij, bovengenoemden uitgegeven:

JOHN. NEWTON, *Leerredenen*, 3 Deelen in gr. 8vo. *f* 6,00.

——————— *Omicron*, Brieven over verschillende onderwerpen, 2 Deelen in gr. 8vo. *f* 4,60.

——————— *De Gronden der Christelijke Kerk*, benevens hare gesteldheid en lotgevallen gedurende de eerste eeuw, in eenige bijzonderheden overwogen, in gr. 8vo. *f* 2,40.

——————— *De kracht der Goddelijke Genade*, in een aanmerkelijk voorbeeld vertoond, in gr. 8vo. *f* 0,90.

Levensbijzonderheden van JOHN. NEWTON, in leven Predikant te *Londen*, in gr. 8vo. *f* 0,90.

THOMAS SCOTT, *De grond en natuur van het Geloof in den Heere Christus*, tot opheldering der verschillende bedenkingen, die het onvoorwaardelijk aannemen van Gods beloften worden tegen gesteld, in gr. 8vo. *f* 2,50.

De kracht der Waarheid, gebleken in de bekeering van den Eerw. Heer THOMAS SCOTT, Bedienaar des Evangeliums, nieuwe uitgave, in gr. 8vo. *f* 1,40.

XXXI OCTOBER 1517.

Over de groote gebeurtenis welke vóór *drie en een vierde* Eeuw te *Wittenberg* aanving en over hare zegenrijke gevolgen door geheel de Christenheid, zijn in de laatste jaren twee hoogst belangrijke Werken, het eene in *Frankrijk*, het andere in *Duitschland*, verschenen, welke dat tijdperk in een vroeger ongekend licht plaatsen, en het op die hoogte stellen, waarop het in de nieuwere geschiedenis aanspraak heeft. Beide zijn met zorg in onze taal overgebragt en verdienen door elken Protestant in Nederland gelezen en beoefend te worden. Zie hier de titels:

I. *Geschiedenis der Hervorming* in de XVIde Eeuw, door J. H. Merle d'Aubigné, Hoogleeraar te *Genève*. Vermeerderd met eenige aanteekeningen door J. J. le Roy, 3 deelen, met de portretten van Luther, Zwingli, Melanchton en Calvijn. Prijs *f* 16,25.

Een Werk geheel eenig in zijne soort. — Op eene sierlijke en welsprekende, doch tevens eenvoudige en onpartijdige wijze, stelt de waardige Schrijver de zaken voor, zoo als zij gebeurd zijn, en doet hij de personen kennen, zoo als zij werkelijk waren. Maar tevens ademt zijn werk eenen geest, zoo zeldzaam in de meeste werken van dien aard. Hij beschouwt de gezegende Kerkhervorming als een werk van God, maakt daarbij opmerkzaam op het aanbiddelijk bestuur van den Regeerder der wereld, en voert alzoo, bij de beschouwing van 's menschen lotgevallen en bedrijven, het oog opwaarts ten hemel.

II. *Het Wezen en de Geschiedenis der Hervorming*, in verband beschouwd met de verschijnselen van onzen tijd, in Voorlezingen, door Dr. K. R. Hagenbach, Hoogleeraar te *Bazel*. Met eene Voorrede van J. Clarisse, 6 deelen. Prijs *f* 21,50.

De Hoogleeraar levert in de beide eerste deelen van dit Werk een groote, zamenhangende en in hare verschillende groepen door eene hoogere eenheid verbondene schilderij van de Eeuw der Hervorming; en in de volgende deelen een tafereel van de verdere ontwikkeling van het Evangelisch-Protestantismus. Het geheel, uit een practisch-theologisch oogpunt beschouwd,

schouwd, is in eenen levendigen en bevalligen stijl voorgedragen, en doormengd met een schat van menschkundige opmerkingen. Beide Werken zijn uitgegeven bij de Boekhandelaars VAN DER MEER en VERBRUGGEN, te *Rotterdam*, en in de voornaamste Boekwinkels te bekomen.

Bij G. Portielje, Boekverkooper te *Amsterdam*, is onlangs van de pers gekomen en alom verzonden:

I. *Premier Livre de Leçon*, particulierement destiné à ceux qui commencent à étudier la Langue Française. Rédigé par G. ENGELBERTS GERRITS. *f* 0,27$\frac{1}{2}$.

II. Idem idem *Second Livre de Leçons*. *f* 0,45.

Met een' enkelen opslag van het oog, zullen H. H. Onderwijzers het doel des Schrijvers met het uitgeven van dit Werkje, hetwelk zich van alle soortgelijke Leerboekjes onderscheidt, ontdekken, namelijk, om hun de gelegenheid te verschaffen, zich met hunne leerlingen over de lessen, welke zij hun van tijd tot tijd over de taal gaven, te onderhouden, ten einde hun die op eene *gemakkelijke* wijze eigen te maken.

Tevens vereenigt dit werkje zoowel het leerzame als het aangename in zich, daar in hetzelve vele aardige *Geschiedenissen*, *schoone Vertellingen*, *geestige Onderhoudingen* en *zedekundige Verhalen*, uit de beste bronnen geput, voorkomen.

Met nog één Stukje, hetwelk ter perse is, en nog dit jaar volgt, is dit Werkje compleet.

Nog zal primo November verzonden worden:

III. *Drittes Lesebuch* für die Niederländische Jugend, mit der Erklärung der Schwersten Wörter und Redensarten, von G. ENGELBERTS GERRITS, waarmede dit werkje compleet is.

Bij J. Oomkens, te *Groningen*, is gedrukt, bij Schalekamp, van de Grampel en Bakker, te *Amsterdam*, en alom te bekomen:

Ds. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, *Adres aan de Algemeene Synode*, ter zake van een Adres aan dezelfde Synode. *f* 0,30.

———————— *Antwoord* aan den Heer

Heer P. J. Elout, op Z. E. G. *Brief* over het *Adres aan de Algemeene Synode.* *f* 0,50.

W. G. HAUFF, DE 150 PSALMEN,

benevens de *Gebeden*, *Lef- en Bedezangen*, gezet voor het Orgel en Piano Forte, met noodige Harmonie in Generaal-Bass, tweede verbeterde druk. *f* 5,00.

W. G. Hauff, XX *Preludiums* of *Voorspelen*, uit alle toonaarde, dienende voor Psalmen en Gezangen, voor het Orgel. *f* 0,60.

————— VI *Kleine Naspelen*, bij het uitgaan der Kerk, getrokken uit de Preludiums voor het Orgel. *f* 0,60.

————— XV *Kleine Schoolliederen* van Mr. Hieronymus van Alphen, voor Piano en Zang gecomponeerd. *f* 0,75.

C. F. Ruppe, *Theorie der Hedendaagsche Muzijk*, met 70 Muzijkplaten, in 2 deelen, voor *f* 4,00, in plaats van *f* 13,50.

R. G. Rijkens en Dr. W. Gleuns, Jr., *Schoolliederen*, Twee- en Driestemmig, 1e en 2e Twintigtal. *f* 1,10.

B. Brugsma, *Zangoefeningen* voor de Scholen en Schoolonderwijzers-gezelschappen, en Handleiding. *f* 0,75.

J. Hazeu, Cz., *Nieuwe Stichtelijke Liederen*, voor de Huisgezinnen en Gezelschappen der Christenen, met Muzijkplaten, 2 deelen. *f* 4,00.

G. J. A. Beijerinck, Boekhandelaar te *Amsterdam*, heeft dezer dagen uitgegeven en alom verzonden:

I. *Hendrik en Maria*, *de Protestantsche en Roomsch-Catholijke jonge Lieden in wederzijdsche Betrekking.* Een verhaal uit den tegenwoordigen tijd. In gr. 8vo, met vignet op staal. *f* 3,60.

»Het was minder mijn oogmerk (zegt de Schrijver) eene eigenlijke Roman te leveren, dan wel eene voorstelling van den oorsprong, het karakter, de vereischten en den invloed van het Protestantisme, in tegenoverstelling van het Roomsch-Catholicisme, zoo als zich dat, vooral in den tegenwoordigen tijd, in ons Vaderland ook vertoont. Ik rigtte deze voorstelling vooral in naar de vatbaarheid van onderzoekieven-

vende en met de Geschiedenis niet genoegzaam bekende Lezers. Ik kan met opregtheid verklaren, dat ik voor den beschaafden, verlichten Catholiek, alle achting heb, en dat het geenszins mijn oogmerk was, diens Godsdienst aan te randen. Wat in sommige brieven dus scherp moge wezen, is alleen op de eigenlijke Roomsch-Catholijken, op de blinde ijveraars voor eene Pauselijke alleenheersching toepasselijk, enz."

II. *Opgave van Legaten, Giften en Geschenken aan Kerken en kerkelijke Personen*, bij de Hervormden in Nederland, vooral gedurende de laatst verloopene honderd jaren. *Uitgegeven ten voordeele van het Fonds voor de Noodlijdende Kerken*, enz., door K. F. van Setten, in gr. 8vo. *f* 1,80.

III. *Clementine, of het Geloof en de Geloofsgronden der kerkelijk Regtzinnigen onzer dagen*, door Dr. K. G. Bretschneider. Uit het Hoogduitsch vertaald door K. F. van Setten, in gr. 8vo. *f* 3,30.

»Dit boek," zegt Bretschneider, in zijne Voorrede voor het Werk: »vormt een drietal, met twee andere vroeger door mij uitgegeven schriften, van welken het eene (*Hendrik en Antonio*) zich verzette tegen het drijven der Jesuitische proselietmakerij, — het andere (*De Vrijheer van Sandau*) tegen de kwellingen van het Ultramontanisme met de Gemengde Huwelijken"

Bij J. M. E. Meijer, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en heeft alom verzonden:

I. *De Beginselen der Fransche Taal*, gemakkelijk gemaakt voor jonge kinderen, door A. van der Hoeven, Instituteur te *Vlaardingen*. Eerste stukje. Prijs *f* 0,30.

Als *bijzonder* doelmatig wordt dit werkje door deskundigen algemeen beschouwd.

Het tweede stukje is ter perse en volgt zeer spoedig.

II. *Ontrouw uit Eerzucht en Vertwijfeling.* Tooneelspel in vier Bedrijven, door Cornelis Karel van Hemert. Post-formaat. Prijs *f* 0,75.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

EN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor NOVEMBER 1842.



TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

Bijbeloefening over het Evangelie van JOANNES; *door* H. VAN HEIJNINGEN, *Lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te* Leiden, *en Predikant te* Meppel. *Derde Deel. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1841. 428 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,80.

De Eerw. VAN HEIJNINGEN heeft hiermede zijnen stichtelijken arbeid, aan het Evangelie van JOANNES besteed, voortgezet en geëindigd. Even gelijk in de beide vorige Deelen, van tijd tot tijd in dit ons Tijdschrift beschouwd, (*) is hij ook hier voortgegaan, met ongeletterden den hoogst belangrijken inhoud van den tekst beoefenend te doen kennen, door omschrijving, ontwikkeling, uitweiding en toepassing, en met inmenging van eene en andere aanmerking, welke hem voorkwam ter nadere toelichting voor sommigen behoefte te zijn, althans te kunnen verstrekken.

Met het XIVde Hoofdstuk wordt, in dit Deel, een aanvang gemaakt, en met de beide laatste verzen van het Evangelie besloten.

De Schrijver heeft zich beijverd, om alles zoo duidelijk mogelijk voor te stellen, en steeds vóór oogen

(*) Men kan de *Boekzaal* voor November des vorigen jaars vergelijken.

oogen gehouden, de noodzakelijkheid om de bijzonderheden uit JEZUS leven, leer en lotgevallen, zoodanig te beschouwen, dat men er zich wezenlijk voordeel mede doe. Van daar, dat zekere breedvoerigheid hier is op te merken, welke in alle deze drie Deelen voorkomt, eene breedvoerigheid echter, die voor het soort van lezers door den Schrijver zich voorgesteld, zeer nuttig werken kan en velen behagen zal. VAN HEIJNINGEN heeft duidelijk ook anderen geraadpleegd, den grondtekst goed voor oogen gehouden, en soms ook ten gevolge daarvan zulke aanmerkingen gemaakt, die hem voorkwamen belangrijk te zijn, en bewijzen doorgaans opleveren van zijn goed oordeel en liefde tot de waarheid.

Zoo is hier, op Hoofdst. XIV : 1, al aanstonds de aanmerking gemaakt, dat men met vele anderen hier in den imperativus vertalen moet: *gelooft in God, gelooft ook in mij;* en wordt dan dit gelooven in den zin van te vertrouwen verklaard, hetgeen met het verband zeer goed overeenkomt. Hoofdst. XVI : 8 is aangemerkt, dat men deze laatste woorden: *en gij zult mijne discipelen zijn,* liever vertalen moet: *en mijne leerlingen zijn.* Minder willekeurig echter zouden wij liever dus verklaren: *en u dus echte discipelen van mij betoont of betoonen zult.*

Meer spitsvondig dan noodzakelijk vinden wij de aanmerking, hier, naar aanleiding van vs. 24 gemaakt: »Gelijk de plagen van *Egypte* niet dienden

den om te bewijzen, dat MOZES van God was gezonden, maar dat die God, die MOZES gezonden had, magtiger was dan de goden der Egyptenaren; gelijk ELIA met zijne wonderen niet zijne goddelijke zending staafde, maar bewees, dat Jehovah, die hem gezonden had, alleen de ware God was; zoo wilde ook JEZUS met Zijne wonderen niet bewijzen, dat Hij van God gezonden, dat Hij een Profeet des Allerhoogsten was, maar bepaaldelijk, dat Hij boven alle vroegere Profeten verheven, dat Hij de Zoon van God, de beloofde Zaligmaker was."

De wonderen bewezen toch beide.

Het nuttig gebruik van Hoofdst. XVI:7: *Het is u nut, dat ik wegga*, is wel wat ver gezocht; want de Zaligmaker bedoelde, dat Zijn heengaan hun (Zijnen jongeren) voordeelig zijn zou, alleen vermits zij dan van Hem den H. Geest zouden ontvangen.

VAN HEIJNINGEN vermoedt, dat alle de redenen door JEZUS gehouden, in Hoofdstuk XIV—XVII vermeld, niet onder weg naar *Gethsemané* gesproken zijn, maar te *Jeruzalem* en nog wel in het vertrek, waar Hij met Zijne leerlingen den Paaschmaaltijd gehouden en het Avondmaal ingesteld had, vooral ook wegens Hoofdst. XVIII:1. Onder weg kunnen echter deze redenen zeer goed gesproken zijn.

Bij de behandeling van Hoofdst. XVII:11. *Bewaar ze in uwen naam die Gij mij gegeven hebt*,

heeft VAN HEIJNINGEN aangemerkt, dat men hier alzoo den tekst niet verklaren, maar het daarvoor houden moet, dat men te lezen hebbe: *dien* Gij mij gegeven hebt, in den derden naamval van het enkelv. in plaats van den vierden naamval meerv. (ᾧ δέδωκάς μοι.) »Deze lezing (ook b. v. door GRIESBACH aangenomen) zegt hij, verdient niet alleen de voorkeur, omdat zij steunt op het gezag van de oudste en beste handschriften en vertalingen, maar ook omdat zij moeijelijker te verstaan is, en men wel kan begrijpen, hoe men, door de veelvuldige herhaling dezer uitdrukking, *dien* in *die*, maar niet, hoe men omgekeerd *die* in *dien* kon veranderen. Dien Gij mij gegeven hebt, slaat op den naam van God, bij welken JEZUS bad, dat God hen bewaren mogt; en deze uitdrukking beteekent: dien Gij mij in last gegeven hebt te leeren en bekend te maken; en hoe vreemd deze uitdrukking ook klinken moge, hoe moeijelijk zij te verstaan zij, die verklaring is nogtans niet willekeurig, maar van JEZUS zelven ontleend. Vs. 7 zegt JEZUS, dat Zijne leerlingen bekend hadden, dat alles, wat God hem gegeven had, van God was, en dat Hij daardoor de leer verstond, die Hij in den naam, op bevel en naar den wil van God, verkondigd had, blijkt duidelijk uit vs. 8: de woorden, die Gij mij gegeven hebt, heb ik hun gegeven. De naam, dien Gij mij gegeven hebt, is dus de leer, die JEZUS hun in Gods naam verkondigd had. Heilige Vader! bewaar ze in

Wij

uwen naam, dien Gij mij gegeven hebt, *opdat zij één zijn gelijk als wij.*" (*)

Wij zien geene redenen, waarom men hierin niet met hem zoude overeenstemmen, ook al betwijfelt men de noodzakelijkheid dezer verandering.

Minder aannemelijk vinden wij zijne meening, dat de dienstmaagd, Hoofdst. XVIII: 17 vermeld, alleen uit nieuwsgierigheid aan PETRUS gevraagd zoude hebben: *behoort ook Gij niet tot de discipelen van dezen man?* en dat PETRUS dus zonder eenigen hinder op deze vraag een toestemmend antwoord had kunnen geven: vermits zij hem dan niet verder gemoeid hebben en hij dus onbemerkt gebleven zou zijn.

Bij de behandeling van Hoofdst. XVIII: 25, heeft VAN HEIJNINGEN het noodig geacht deze aanmerking ter inlichting te geven: »*En Simon Petrus stond en warmde zich.* Het is voornamelijk de invlechting van dit gesprek van JEZUS met ANNAS, in het verhaal der verloochening van PETRUS, die de uitleggers bewogen heeft, om daarin eene verkorte opgave te zoeken van het verhoor voor KAJAPHAS, dewijl die verloochening, blijkens het berigt der andere Evangelisten, op éene plaats, op het binnenplein van KAJAPHAS is voorgevallen, en niet ook op het binnenplein van een ander gebouw, het paleis van ANNAS, heeft plaats gehad. Doch deze zwarigheid valt weg, wanneer wij aannemen, hetgeen ik boven, als in de gewoonte der Jo-

(*) Serva illos in ista meliori cognitione nominis tui! Conf. scholae ROSENMÜLLERI ad locum.

Joden gegrond, voorondersteld heb, dat ANNAS en KAJAPHAS hetzelfde gebouw bewoonden, en dus dezelfde binnenplaats tot beider woning behoorde."

Op *Joan.* XIX : 14 leest men hier aangeteekend: »Deze tijdsbepaling, zoo als wij die hier bij JOANNES lezen, heeft den uitleggeren groote moeite veroorzaakt. *En het was de voorbereiding des pascha*, zegt hij, dat kan hier niets anders beteekenen, dan de voorbereiding voor den Sabbathdag van het paaschfeest, die in het paaschfeest inviel; dat pascha toch was den vorigen avond reeds aangevangen. Die Sabbathdagen nu, die in het paaschfeest invielen, werden gerekend bijzonder heilige dagen te wezen; het was dus vrijdag, toen JEZUS ter dood veroordeeld en dadelijk daarop gekruisigd werd, en dat dit vrijdag was blijkt overvloedig uit de berigten ook der andere Evangelisten. Doch JOANNES bepaalt niet alleen den dag, maar ook het uur der veroordeeling: het was, lezen wij, *omtrent de zesde ure:* dat zou, naar de Joodsche verdeeling van den dag, des middags om twaalf ure, of, zoo JOANNES hier de Romeinsche dagverdeeling volgt, die gelijk de onze met middernacht begon, des morgens om zes ure geweest zijn. Maar geen van beiden kan waarheid zijn: het was, zegt JOANNES Hoofdst. XVIII : 28, 's morgens vroeg, toen de Joden JEZUS aan PILATUS overleverden, en dat kan wel niet vóór 's morgens zes ure geweest zijn, wanneer de Joodsche dag begon; doch hier geeft JOANNES niet het tijdstip

stip der overlevering op, maar dat der veroordeeling, tusschen welke vrij wat tijd verloopen was, maar echter niet zooveel, dat het middag was, eer JEZUS gekruisigd werd; hetgeen ook in strijd ligt met het uitdrukkelijk berigt der andere Evangelisten, dat ten twaalf ure op den middag de duisternis begon, nadat JEZUS reeds geruimen tijd aan het kruis had gehangen. Dat JOANNES zou bedoeld hebben: het was dat tijdperk van den dag, dat des morgens ten zes ure aanvangt en tot negen ure voortduurt, is ook wel niet waarschijnlijk, al is het waar, dat de Joden hunne dagen even als hunne nachten in tijdperken van drie uren verdeelden; want dan zou toch het tijdstip van die veroordeeling eerst aan het einde van dat tijdperk geweest zijn, en daarvan zou JOANNES niet gezegd hebben: het was omtrent de zesde ure, dat veeleer aan den aanvang dan aan het einde van een tijdperk doet denken. MARKUS schrijft uitdrukkelijk Hoofdst. XV:25: het was de derde ure, dat is om negen ure, toen zij JEZUS kruisigden; en zoo geloof ik, dat ook JOANNES geschreven heeft en dat hetgeen wij thans lezen, *het was omtrent de zesde ure*, eene schrijffout is door de afschrijvers van zijn Evangelie begaan, eene schrijffout echter, die reeds zeer vroeg moet zijn ingeslopen, daar deze moeijelijkheid door de oudste kerkvaders reeds is opgemerkt. Deze verandering van lezing is echter niet slechts eene gissing, die aangenomen wordt als het eenige mid-

del om deze moeijelijkheid uit den weg te ruimen; maar zij steunt ook op het gezag van eenige handschriften, in welke bij JOANNES, even als bij MARKUS, gelezen wordt: het was omtrent de zesde ure."

Men ziet uit dit aangevoerde, dat de Eerw. VAN HEIJNINGEN met vrijmoedigheid zoowel als zedige waarheidsliefde zijn gevoelen gezegd heeft. Niet langer bij deze lettervrucht nu hebbende stil te staan, wenschen wij den nuttigen Schrijver geluk met deze zijne volbragte taak, prijzen de lezing van dit werk als zeer stichtelijk aan en nemen daartoe het volgende als staal over:

Hoofdst. XVIII: 9. »Dit geschiedde, zegt JOANNES, *opdat het woord vervuld zoude worden, dat Hij gezegd had: uit degenen, die Gij mij gegeven hebt, heb ik niemand verloren.* Wij lezen deze woorden in het voorgaande Hoofdst. vs. 12. Toen nu JEZUS dat zeide tot zijnen Vader, dacht Hij daarbij wel niet aan zijne gevangenneming en aan de beveiliging zijner leerlingen bij die gelegenheid; Hij dacht aan de standvastigheid en trouw, bij welke Hij zijne leerlingen, gedurende zijnen omgang met hen, bewaard had, zoodat geen hunner Hem verlaten had, behalve JUDAS, de zoon der verderfenis, wiens handelwijze raad van God was. Nogtans geloof ik, dat JOANNES hier te regt deze woorden aanhaalt, en deze omstandigheid als een bewijs voor derzelver waarheid bijbrengt. Tot die bewaring toch bij hunne stand-

vas-

vastigheid en trouw aan hunnen Meester, behoorde, dat zij beveiligd werden voor verzoekingen, die hunne kracht te boven gingen, tegen welke zij niet bestand waren. Zoodanige verzoeking nu ware het geweest, wanneer zij met JEZUS waren gevangen genomen en om zijnen wil aan lijden en mishandelingen waren blootgesteld; daartegen waren zij nog niet bestand, daarvoor zouden zij bezweken zijn. PETRUS had wel zijne bereidvaardigheid betuigd, om met zijnen Meester in den dood te gaan, en zijn gedrag in *Gethsemané* getuigde, dat het hem daarmede volkomen ernst was; maar zijn gedrag op het binnenplein van KAJAPHAS bewees, dat hij meer beloofd had, dan hij in staat was te volvoeren. En mogt dan al onder zijne leerlingen een en ander geweest zijn, een THOMAS, een NATHANAËL, die Hem ook bij het deelgenootschap aan zijn lijden niet zoude verloochend hebben; allen waren zij zeker tegen die verzoeking niet bestand: daarom beveiligde de Heer hen voor dezelve, en zeide: indien gij mij zoekt, zoo laat dan dezen henengaan; opdat vervuld zoude worden, hetgeen Hij gesproken had: uit degenen, die Gij mij gegeven hebt, heb ik niemand verloren."

»Zoo beveiligde Hij zijne leerlingen, terwijl Hij zich zelven vrijwillig overgaf. Hij kende zijnen verrader en wist zijnen aanslag; gemakkelijk had Hij dien dus kunnen verijdelen, door naar eene andere plaats zich te begeven dan *Gethsemané*; maar

maar Hij ging derwaarts, wetende alles, wat over Hem komen zoude. Ook in *Gethsemané* had Hij, zoo Hij gewild had, hen gemakkelijk kunnen ontkomen, gelijk Hij meermalen midden door zijne vijanden henen gegaan was, terwijl niemand de hand aan Hem sloeg. Hun terugwijken en ter aarde nederstorten bij zijn antwoord: ik ben het, gaf Hem daartoe de beste gelegenheid; maar Hij maakte daarvan geen gebruik. Hij bragt hen weder tot zich zelven, en, hoezeer Hij zijne leerlingen beveiligde en hunne vrijlating beval, zich zelven gaf Hij vrijwillig over en liet zich gevangen en gebonden henenleiden. Voorbeeld is JEZUS hier niet. Tot hiertoe had Hij anders gehandeld. Uitdrukkelijk had Hij zijnen leerlingen bevolen, anders te handelen, en, in geval van vervolging, wel niet geweld met geweld te keeren, maar toch van stad tot stad te vlugten en het gevaar van vervolging te ontwijken; gelijk zij dan ook naar dit bevel zich steeds gedragen hebben, en nimmer roekeloos aan gevaar zich hebben blootgesteld, zoo lang zij het konden ontwijken. Ook hier had JEZUS anders moeten handelen en zou Hij voorzeker anders gehandeld hebben, indien niet het lijden tot het doel zijner komst in de wereld had behoord; maar daartoe behoorde het, en het werk, dat Hem de Vader te doen gegeven had, ware niet volbragt geworden, indien Hij niet vrijwillig aan het lijden zich onderworpen had. JOANNES de Dooper had Hem reeds het lam Gods

ge-

genoemd, dat de zonde der wereld wegneemt. Zich zelven had Hij met de koperen slang vergeleken, die MOZES in de woestijn had opgerigt, en zeide, alzoo verhoogd te moeten worden, opdat een iegelijk, die in Hem geloofde, niet zoude verderven, maar het eeuwige leven hebben. Hij was, verklaarde Hij, niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven tot een rantsoen voor velen. Zijn ligchaam, dat betuigde Hij bij de instelling van het Avondmaal, moest gebroken, zijn bloed vergoten worden tot vergeving der zonden. Wat Hij slechts aanduidde, hebben zijne Apostelen, door den Geest der waarheid geleid, duidelijk geleerd: dat zijn dood de verzoening is van onze zonden, dat God dien, die geene zonde gekend heeft, zonde voor ons heeft gemaakt, opdat wij zouden worden regtvaardigheid Gods in Hem. Zoo heeft het God gewild en verordend, wiens wijsheid wij in dezen niet kunnen doorgronden, maar wiens liefde tot zondaren wij niet mogen miskennen. Zoo heeft het God gewild en verordend, niet opdat wij het doorzien en begrijpen zouden, maar opdat wij door het geloof in Hem zouden behouden worden, in zijnen dood het leven zouden vinden."

Ta-

Tafereelen uit het leven van Christenmartelaars, die zich vóór en na de Kerkhervorming voor de zaak van waarheid en verlichting hebben verdienstelijk gemaakt of opgeofferd, vooral in de Nederlanden, *door* B. GLASIUS, *Predikant te* Geertruidenberg. *Tweede aflevering. Te* Dordrecht, *bij* H. Lagerweij, 1842. *In gr. 8vo. Van bladz.* 97—196. *De prijs is f* 0,75.

De inhoud dezer tweede aflevering is: WICLIFF en de Wicliffiten. Iets over den kerkelijken toestand van *Engeland* vóór en ten tijde van WICLIFF. JOHANNES WICLIFF. JOHN OLD-CASTLE, Lord COBHAM, of de Wicliffiten in *Engeland*. HUSS en de Hussiten. Iets over JOHANNES ZISKA en de Taborieten. Vier jaren uit den Boheemschen godsdienstoorlog geschetst. (1420—1424). Invloed der Hussiten op Europa's kerkelijken en godsdienstigen toestand. Moravische broeders. Nederland van vroeg af aan geschikt, voorbereid en bestemd om in het tijdperk der Kerkhervorming een' belangrijken rol te vervullen.

Met lof maakten wij (*) aanmoedigende melding van de eerste aflevering, en het is ons aangenaam ook deze tweede te kunnen aanbevelen. Liberaal en

(*) Beschouwd in dit Tijdschrift voor Julij Ll. bl. 3 en verv.

en tevens hoog ernstig beijvert zich de Eerw. GLASIUS ook hier de waarheid meer en meer te doen kennen, en beschouwt en behandelt de geschiedenis oordeelkundig. Op kort- en zaaklijkheid zich toeleggende, maar tevens het minder algemeen bekende in het licht willende stellen, heeft hij over personen en zaken met bedachtzaamheid uitspraak gedaan en vooral niet vergeten, dat hij bijzonder voor Nederlanders schrijft. Bijzonder verdient ten dezen opzigte geroemd te worden zijne poging, ofschoon men dit alzoo wegens den titel niet zoude hebben verwacht, om het laatst uit den inhoud opgegeven punt te behandelen en te bevestigen, als bij wijze van inleiding op het vervolg.

Wij willen er dit slot hier ter nadere beoordeeling afschrijven:

»Indien wij nu ten slotte van al het beredeneerde nog eens op dat oorspronkelijke, eenvoudige, vrijheidlievende en vrome karakter der Nederlanders terugschouwen en deszelfs geschiktheid om in het tijdperk der Kerkhervorming eene belangrijke rol te vervullen, door staatkundige en zedelijke omstandigheden, door eenen toenemenden handel, door den herlevenden bloei van godsdienstig en zedekundig volksonderwijs, van kunsten en wetenschappen gedurig zien ontwikkelen, — wanneer wij die ontwikkeling niet alleen rijper zien worden, maar ook sneller toenemen, naarmate de zestiende eeuw meer nabij kwam, — wanneer wij de heerschzucht en het gezag der Geestelijkheid

en

en de wereldlijke magt van den Utrechtschen Bisschop hoe langer zoo meer zien beperken, — indien bijna algemeen bij de weldenkenden de behoefte aan verbetering zigtbaar wordt; dan behoeft het wel geene aanwijzing, dat bij eene zoo groote menigte brandstoffen slechts één' enkele vonk noodig was om dezelve te ontsteken. En deze vonk werd door LUTHER geworpen, den man, in wien de geest der zestiende eeuw, door vroegere gebeurtenissen ontwikkeld, zich in volle kracht openbaarde. Kon het anders, of in een land, welks bewoners naar het goede haakten, waar de godsdienst meer, dan een klank, een levenszaak was, waar het oog, bij den vromen zin des harten, voor de gebreken der Kerk niet blind gebleven, maar door voortreffelijke mannen op deze gewezen was, in het vaderland van GANDSFORD, AGRICOLA en ERASMUS, waar, juist in het eerste tijdperk der Hervorming, de Utrechtsche Bisschop PHILIPS VAN BOURGONDIEN niet aarzelde, om in den kring zijner vrienden het noodzakelijke eener Kerkverbetering te bewijzen, kon het anders of daar moest de stem van den edelen Duitscher met welgevallen gehoord worden en op duizenden den krachtigsten invloed uitoefenen?"

»En, waar wij die geschiktheid om bij de Kerkhervorming eene belangrijke rol te vervullen, van vroeg af zien bestaan en door den loop der tijden ontwikkelen, mogen wij daar ons vaderland niet van den beginne af tot die belangrijke rol be-

bestemd noemen? Men moet toch willens blind zijn om hier de hand van Hem voorbij te zien, die zijn weldadig doel, om de menschen te verbeteren en te veredelen, nooit uit het oog verliest, maar alle gebeurtenissen aan hetzelve dienstbaar maakt. Wat de Duitsche dichter omtrent den Nederlandschen godsdienst- en vrijheidsoorlog zegt, geldt, naar ons inzien, ook omtrent de voorbereiding van dat roemvolle tijdperk: »zoo het ergens »geoorloofd is in den loop der menschelijke dingen »eene hoogere Voorzienigheid te erkennen, dan is »het bij deze geschiedenis, waar de uitkomsten »zoo vaak de berekening van het verstand en de »lessen der ondervinding wederspraken." Hij, wiens Albestuur zich in de zestiende eeuw zoo krachtig openbaarde, was het, die de zaden der Kerkhervorming reeds vroeg gestrooid had, bijzonder in ons Vaderland, hetwelk eenmaal het bolwerk van het Protestantisme moest worden en niet alleen, wat zich zelf aanging, de magt des Ibers verbreken, maar ook eenmaal als beschermer der Waldensen en mishandelde Duitsche Protestanten, als bevrijder van *Engeland*, van het deszelfs vrijheid bedreigend Jacobinisme en Papisme optreden. Het is waar, dat zij, die den vroomen zin en de beschaving der Nederlanders aankweekten, een THOMAS VAN KEMPEN, een AGRICOLA, GANSFORD en anderen, weinig konden vermoeden, dat hun arbeid tot zoodanigen uitslag zou leiden, — dat zij, die de vaderlandsche vrijheid trachtten te on-

onderdrukken, dien uitslag niet konden verwachten, dat zij, die tot dit alles werkten, het zelve niet gevoelden, — maar even daarom betuigen wij des te hartelijker met den dichterlijken geschiedschrijver, wiens woorden wij reeds vroeger aanhaalden: »de onzigtbare hand der Voorzienig»heid voerde de afgeschotene pijl in eene hoogere »en geheel andere rigting, dan het doel des schut»ters geweest was!"

»Op eenen bodem, waar zoo groote geschiktheid en voorbereiding voor de belangrijke zaak der zestiende eeuw gevonden werd, moest de Kerkhervorming de gewigtigste gebeurtenissen voortbrengen; te meer, daar zich met hare natuurlijke vijandin het geweldigste Despotisme ter bestrijding van het Protestantisme verbond. Vrijheid van geweten en van Vaderland werd hier voor stroomen bloeds gekocht. Het voorgeslacht, dat zoo veel ondernam en leed, heeft regtmatige aanspraak op de dankbaarheid der nakomelingschap, en daarom wenschen wij dan ook onze volgende bladen voornamelijk toe te wijden aan die mannen, welke zich, op den Nederlandschen grond, voor de zaak van waarheid en verlichting hebben opgeofferd!"

Het

Het nuttig Leven van J. F. OBERLIN, *in leven Predikant in het Steendal*, (*Ban de la Roche*) *in den Elsas; geschetst door* Dr. G. H. SCHUBERT, *Koninklijk Hofraad en Hoogleeraar*, *enz. te* Munchen. *Naar den vijfden druk uit het Hoogduitsch. Te* Deventer, *bij* M. Ballot, 1839. *VIII en* 112 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,20.

Het verwondert ons niet, dat dit werkje van den Hoogleeraar SCHUBERT met zooveel graagte ontvangen is, dat men het meermalen moest herdrukken. Deze door eene vrouwelijke hand, onder de letters H. W. T. schuilende, Nederduitsche overzetting heeft wel gedaan, met de uitgave te bevorderen. De levensschets mag toch wel en in nadruk *nuttig* genoemd worden. Men ziet hier, welk een voortreffelijk mensch en uitmuntend Christen-Leeraar de Eerw. OBERLIN was, en men kan niet anders, dan met hooge goedkeuring en bewondering dien wakkerenen nederigen man zich voorstellen, naar de vele schoone trekken, waarin hij hier naar waarheid is voorgesteld. Men moge hier of daar eene aanmerking maken, en wel iets overdrevens vinden, maar het geheel is zoodanig, dat men zijne nagedachtenis moet zegenen, en vurig wenschen, dat zijne edele handelwijze en voortreffelijk voorbeeld

 door

door velen opgemerkt en naar de omstandigheden nagevolgd moge worden.

De inhoud is:

1. Het Steendal (*Steinthal*) in deszelfs tegenwoordigen en vroegeren toestand. 2. OBERLIN's voorgangers in het Steendal. 3. Kindsheid en jongelingsjaren van OBERLIN. 4. De eerste bevindingen van OBERLIN als Predikant, en zijn huwelijk. 5. Twee brieven van den Predikant STUBER. 6. OBERLIN als zielzorger en Evangeliedienaar. 7. OBERLIN als vader, verzorger en opvoeder zijner Gemeente. 8. Het afsterven van MAGDALENA OBERLIN, en de tijden der revolutie in het Steendal. 9. OBERLIN's laatste levensjaren en uiteinde.

Hoe zeer de waardige Leeraar geacht werd, wegens zijne voortreffelijke hoedanigheden onbezweken moed en ijver, ziet men onder andere dit het hier geschetste:

»Was het bij dit alles wel te verwonderen, dat deze en alle andere christelijke deugden in *Steendal* zulke heerlijke vruchten droegen, daar zij op den vruchtbaarsten bodem van alles goeds, op dien der liefde ontkiemden. OBERLIN zelf, de algemeen beminde, was de weldadige aardsche zon, in welker koesterende stralen deze liefde zulke kracht bekwam. Welke Gemeente kan wel eenen zielenherder hartelijker en inniger vereerd hebben, dan de Steendalers hunnen vader OBERLIN, die hun 60 jaar lang van God geschonken werd. In het geheele dal en deszelfs omstreken, onder Roomsch

en

en Protestantsch, werd OBERLIN's naam met geestdrift genoemd, en waar hij in eene woning kwam, was het als of een apostel des Heeren in de gedaante van eenen liefderijken vader binnentrad. — Daar het hem onmogelijk was elken zondag in al de kerken zijner parochie te prediken, was hij gewoon zulks beurtelings te doen. Toen hij, bij zijne klimmende jaren, den weg van het eene dorp naar het andere niet meer te voet kon afleggen, kwamen de hoofden der huisgezinnen uit eigen beweging overeen, hem ieder op zijne beurt een paard te brengen, en na de godsdienst ten eten te houden. — Zoo dikwijls eenig gezin de eer genoot hunnen eerbiedwaardigen Leeraar in hun midden te zien, was dit voor dezelve een feest, en voor hem eene welkome gelegenheid, om met hen over hunne geestelijke en wereldlijke belangen te spreken. Na het eten liet hij zich de kinderen des huizes naar hunnen ouderdom voorstellen, sprak ze hartelijk toe, en gaf ze een of ander ten geschenke."

»De naam van OBERLIN werd dan ook door allen, die de werkzaamheden van dezen onvermoeiden man kenden, door geheel *Duitschland*, *Frankrijk*, *Zwitserland*, ja zelfs tot in *Rusland* toe, met eerbied genoemd. In 1818 ontving hij, als reeds voor lang verdiende erkentenis van zijnen vijftigjarigen arbeid, de gouden medailles van het Koninklijk Hoofdgenootschap van Landhuishoudkunde te *Parijs*. — De Heer FRANÇOIS DE NEUF-

CHATEAU zegt in het berigt, door hem bij deze gelegenheid het Genootschap voorgelegd: dat er in *Frankrijk* nog onbebouwd land genoeg was tot het bouwen van 5000 nieuwe dorpen, en dat, indien men dergelijke binnenlandsche volkplantingen wilde aanleggen, *Steendal* een der uitmuntendste voorbeelden opleverde. Ja dat men kon zeggen, dat van de 30—40,000 reeds bestaande plattelands Gemeenten geene, zelfs niet de meest bloeijende, zich op zulke verbeteringen des maatschappelijken toestands beroemen kon, als *Steendal*, waarvan de jaarboeken, sedert den jare 1770 door OBERLIN aangelegd, met groot nut konden bestudeerd worden."

»OBERLIN ontving ook nog, eenige jaren voor zijnen dood, de Orde van het Koninklijke Legioen van Eer."

»En zoo was dan *Steendal*, gedurende den zestigjarigen arbeid van onzen Predikant, uit een door 600 armzalige, ruwe menschen bewoond varkenskot, in eenen door verscheiden duizend gelukkige en naarstige menschen bewoonden tuin herschapen, waarin ieder gevoelig mensch zich verlustigt. En sedert veertig jaren werd *Steendal* door vele reizigers, wier weg er langs liep, of die ook opzettelijk om hetzelve, den *Elzas* bezochten, gezien; deze verbreidden dan OBERLIN's naam, en gedeeltelijk ook de wijze, waarop hij te werk ging, door alle landen en gewesten."

Be-

Betrachtungen ueber Gottes absichten bei den trübsalen in Hamburg *und bei Paris.* (5 8 *Mai und* 8 *Mai* 1842.) *Einige tage nach pfingsten niedergeschrieben. Von* P. HOFSTEDE DE GROOT, *Theol. Doct. und Prof. an der Universität zu* Groningen. *Aus der holländischen Zeitschrift* Waarheid in liefde *übersetzt, und herausgegeben zum Besten, des weiblichen Vereins für Armen- und Krankenpflege in* Hamburg. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1842. 24 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,30.

De beide verschrikkelijke gebeurtenissen, op den titel vermeld, troffen ook den Hoog Eerw. Schrijver zeer en hij gevoelde zich opgewekt, om dezelve van eene nuttige christelijke zijde te beschouwen, en alzoo ook eene poging aan te wenden, om daaruit nut te doen trekken.

Deze vier punten worden hier aangeroerd en kortelijk ontwikkeld: dass Gott sich auch jetzt noch stets offenbart in den schicksale der welt; — das Gott umkehrungen in der materiellen welt zulässt; — dass er sie zulässt, um uns von dieser welt los zu machen; — su zulässt, um uns für sein geistiges himmliches reich zu gewinnen; ten einde alzoo te doen zien: dass es in der that derselbe Gott ist der einst, am Pfingsttage, die Ge-

 mein-

meinde CHRISTI weihte, und jetzt zwei Welstädte so schwer heimsucht — derselbe Gott, der, nach den alten Verheissungen und dem Zeugniss der Geschichte, seinen Geist ausgiesst auf alle fleisch, auch unter blut und feuer und rauchdampf.

Om den geest nader te leeren kennen, en tegelijk het goede oogmerk des Schrijvers te bevorderen, meenen wij het volgende te moeten afschrijven:

»Wir sagen wohl leicht: »Gott has es gethan." Und es mag diess auch einen sehr guten Sinn haben. Aber wird nicht dieser Ausdruck oft auf solche Weise gebraucht, dass er sich eher geziemt im Munde eines Mahomedaners, der alles einem unvermeidlichen Schicksal zuschreibt, als auf den Lippen eines Christen, der an eine väterliche Weltregierung glaubt? Führt nicht auch diese Voraussetzung zu unauflöslichen Widersprüchen, die wir vermeiden würden, wenn wir der Göttlichen Unterweisung folgten, die uns in Gottes Offenbarung, sowohl in der Bibel als in der Natur, überall gegeben ist? Lastt uns nur die Augen öffnen, um zu sehen, ob wir Gott, als die Ursache alles Elends, aller Trübsale ansehen können! Hier leidet ein Seefahrer Schiffbruch; warum? weil er für sein Fahrzeug nicht die gehörige Sorge trug, es nicht vorsichtig zu steuern wusste. Dort überwältigt der Fluss oder das Meer eine blühende Gegend; ja, aber sie liegt unter seinem Bereich, und ist nicht hinlänglich gegen seine Gewalt geschützt. Eine halbe Stadt wird dem verheerenden Feu-

Feuer zum Raub; aber nicht Gott has es angezündet, Seinen Engel, oder auch selbst Seinen Blitz, hat Er dazu nicht ausgesandt. In einer Werkstatt von Menschen haben Menschen, zwar wider ihre Absicht, aber doch sie, das verwüstende Feuer entbrennen lassen. Dort wieder vergehen mehr denn hundert Menschenleben, aus dem fröhlichen Genuss plötzlich aufgeschreckt und vor Gottes Richterstuhl geführt; aber nicht Gott riss sie hinweg aus ihrer Bahn: erfindungsreiche Menschen, die ihrer Kunst und ihren Werkzeugen zu kühn vertrauten, wagten zu viel, und haben diese unschuldigen Schlachtopfer dem Tode überliefert."

»Diess sind nur einzelne Beispiele, aus welchen wir aber doch deutlich sehen, dass Gott, im gewöhnlichen Laufe der Dinge, wenigstens viele Umkehrungen in der materiellen Welt nicht unmittelbar bewirkt, sondern sie bloss zulässt, und dass sie durch Menschen, durch Stürme, durch Wasser und Feuer, mit einem Worte, durch Naturkräfte, die der Mensch nicht mehr zu bändigen weiss, bewirkt werden."

»Und dennoch, Gott ist es, der diese Kräfte einst in die Natur gelegt hat, der ihre Ausbrüche zu jeder Zeit verhindern oder beschränken und mildern kann, und sie doch oft in ihrem Wüthen nicht verhindert und beschränkt. Gott ist es, der solche Umkehrungen zulässt. Er, der die Stürme zu fesseln und den Menschen zu lenken

vermag, wohin Er will, thut es öfters nicht. Hier wüthet der Nordwest gegen unsere niedrigen Küsten; noch einen Augenblick, und die Dämme und Deiche werden erliegen; will Gott seinem Winde eine geringe Wendung geben, so sind die Deiche, so ist mit ihnen unser Vaterland errettet, der Noth überhoben — aber Gott will es öfters nicht. Dort brennt das unglückliche Hamburg vier Tage hindurch, weil vier Tage lang ein Sturm aus Südwesten die Feuerflammen immer weiter vor sich her treibt. Wäre durch Gottes Hand am ersten Tage der Wind umgewendet, die Flamme wäre in die schon in Schutt versunkenen Strassen zurückgescheucht, und dort bei Mangel an neuer Nahrung bald erloschen: — aber Gott wendete den Wind nicht. Und jene Reisende von Frankreichs Hauptstadt! Eine kleine Unvorsichtigkeit hat ihnen das Leben gekostet; wie sollte der Allweise, der es voraussah, nicht einem einzigen Menschen die Augen öffnen, ihm die nahende Gefahr zeigen, und so den Unfall haben abwenden können: — aber Er that es nicht."

»In so fern muss man Gottes Hand in diesem Allem erkennen, und kann man sogar sagen, dass Er es thut, weil Er es nicht abwendet, weil Er es zulässt, dass die Kräfte seiner Natur auf solche Art wüthen."

»Hüten wir uns denn nun einestheils unvernünftig zu fragen: warum thut Gott das? so oft *Er* es nicht thut. Wird nicht so mancher Reiche

arm,

arm, so mancher Gesunde krank, so manche Ehe unglücklich, so manches vielverheissende, hoffnungsvolle Kind der Verdruss seiner Eltern, so manche glückliche Familie in das tiefste Elend gestürzt — aber durch Ursachen, die wir selbst deutlich ergründen, durch eigne Schuld, oder durch die Schuld andrer Menschen, oder durch den Einfluss politischer Umstände, oder durch die Gewalt von Naturkräften, denen zu leichtsinnig vertraut worden? Versündigen würden wir uns, wenn wir diese Ursachen auf Erden übersähen, um die Schuld von diesem Allen auf den liebevollen, verzeihenden, weisen Vater im Himmel zu werfen."

»Hüten wir uns aber zugleich anderntheils zu übersehen, dass, wenn es nicht *durch* Ihn geschieht, es doch auch nicht ohne Ihn geschieht. Er, der diess Alles verhindern könnte, verhindert es nicht; Er lässt es zu. Und dürfen wir nicht fragen, aus welcher Ursache Gott etwas thut, das Er nicht thut; wir dürfen und müssen wohl fragen, zu welchem Zwecke Er so vieles zulässt, was Er verhindern könnte. So wird uns beides, die freie Wirkung der Natur, besonders des Menschen, und das freie Walten Gottes, deutlicher. Die *Ursache* unsrer Trübsale liegt gewöhnlich in der freien Wirkung der Geschöpfe; aber der *Zweck*, den wir darin sehen müssen, liegt immer in Gott; den diese freie Wirkung Seiner Geschöpfe wird von Gott bald verhindert, bald

zu-

zugelassen, und niemals wird sie von Ihm zugelassen, als um weise und liebevolle Absichten zu erreichen."

Wij dachten aan *Amos* I:7 en III:6, en wenschen met den Hoogleerar, zijn christelijk doel roemende, dat ook uit dit (natuurlijk) kwaad, onder 's Heeren weldadig Bestuur, veel (geestelijk) goed moge ontspruiten; maar moeten ook tevens verklaren, dat wij, ons onbevoegd achtende om de bijzondere wegen Gods te bevatten, aanbidden, zwijgen en gelooven.

Wij hebben deze overzetting, welke vermeerderd is, door de plaatsing van een in het Hoogduitsch ook vertaald gezang van wijlen dem geistlicher Sanger JOD. VAN LODENSTIN, getiteld: *Seelen-Erhebung zu Jesu*, te danken, aan de pen van Mevr. O. C. S. STAR NUMAN, geb. VAN SWINDEREN. Ook in *Hamburg* stichte dit kleine geschrift!

Christelijke Wekker. Grootendeels vrij vertaald uit het Hoogduitsch van KARL STEIGER, *door* F. J. DOMELA NIEUWENHUIS. *Te* Utrecht, *bij* C. van der Post, Jr., 1841. 180 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1,40.

»Toen ik," zoo luidt het voorberigt van den Vertaler, »toen ik twee jaren geleden aan het Nederlandsch publiek eene vertaling der *kleine Wochenpredigten* van STEIGER deed aanbieden,

dacht

dacht ik niet, dat de Schrijver ons met een vervolg zou verrassen. Sedert hij het gedaan heeft, voelde ik mij geroepen, vooral wegens de reden in de opdragt blootgelegd, daarvan zelf eene overzetting te vervaardigen. Maar ongaarne wilde ik de bezitters van *Christen- en Wereldzin* verpligten tot het koopen van dit vervolg; en daarom verschijnt het als *Christelijke Wekker*, een titel, mijns inziens, door den inhoud geheel geregtvaardigd."

»De vertaling is zóó *vrij*, dat er veel naar willekeur is weggelaten en bijgevoegd, gelijk mij in den zin kwam. Ook heb ik een en ander ontleend uit STEIGER's *Ruinen altschweizerischer Frommigkeit*. En mogt iemand meenen, dat zelfs sommige stukjes nooit een Hoogduitsch gewaad gedragen hebben, ik mag hem niet tegenspreken."

»Ter tegemoetkoming van den lezer, is elk stukje van een opschrift voorzien; en, wegens de gegronde aanmerking over het gemis van opschriften, ook een register op *Christen- en Wereldzin* hier achter gevoegd."

»Bij de beoordeeling vergete men niet, dat de *Wochenpredigten* van STEIGER geene preeken zijn, in de week gehouden. Door den titel heeft de Schrijver den inhoud van zijn boekje willen uitdrukken, als behelzende wat hij, in de woningen zijner Gemeenteleden predikende, zou te zeggen hebben."

Over niet minder dan 144 rubrieken, opschriften

ten of punten en plaatsen, wordt hier het een of andere voorgedragen, met het stichtelijk doel, om tot verbetering op te wekken en goede christelijke gevoelens te verwekken bij onderscheidene gelegenheden en voorkomende omstandigheden. Het is een zonderling allerlei, waarin verscheidene goede gedachten, herinneringen, waarschuwingen en bemoedigingen voorkomen, voor allerlei soort van lezers. Alles laat zich gemakkelijk lezen en een aantal korte spreuken, invallen en zinrijke gezegden, meer of minder bekende, oude en nieuwere puntige uitdrukkingen en anekdoten, zullen hier de aandacht kunnen trekken en stof tot nadenken geven. Het is ons echter aan den anderen kant ook gebleken, dat hier het een en andere voorkomt, hetwelk minder juist, maar ook minder gepast zal voorkomen. Dat b. v. hier gezegd wordt: »Israël begeerde een koning. God weigerde. Daar zij niet ophielden, om eenen koning te vragen, ontvingen zij eindelijk het gevraagde!" is niet geheel overeenkomstig de geschiedenis. Men leze 1 *Sam.* VIII: 7. Omtrent de christelijke feestdagen, leest men hier: »alle christelijke feesten zijn Immanuëls-feesten. Kersmis is het feest God *met* ons; Paschen, God *voor* ons; Pinksteren, God *in* ons."

Het artikel *bedelaars* luidt hier dus: »God heeft ons allen tot *bedelaars* geschapen. Wij bedelen altijd bij God en de menschen. Niet alleen van God, ook van de menschen moeten wij giften ontvangen. Bedelen is ons eerste werk, als

wij

wij naakt en zwak ter wereld komen. Wij bedelen reeds voor onze geboorte om hulp en voorzigtigheid. De lieve God geeft ons koper noch zilver, wanneer wij Hem aanspreken: maar geestvermogens, ligchaamssterkte, handen om te werken, oogen om een werkkring te zoeken. Wien Hij deze gaven onthield, hem heeft Hij een wissel op aller beurzen gegeven, betaalbaar op het kantoor van christelijke *weldadigheid*. — Den vrolijken gever heeft God lief."

»*Bedelen* beteekent: dikwerf en bij herhaling bidden. De Apostel zegt: »*bidt zonder ophouden*."

Het is in ons oog geene ongegronde aanmerking, dat zekere zucht tot het vreemde en verrassende en aardige hier wat veel doorstraalt, en dat het overdrevene en luimige hier niet zeer geschikt is, om wezenlijke stichting te bevorderen. Wij wenschen, dat het goede, hier voorkomende, het goede oogmerk van den Eerw. overbrenger bevorderen moge, en besluiten deze beschouwing met de overneming van N°. 135:

»Op het Stadhuis trouwen is voldoende."

»Heeft dan de Koning of de Burgemeester het huwelijk ingesteld? God is de insteller. Koning en Burgemeester bekommeren er zich niet over, of de man alleen zij. De Heer heeft hem eene hulpe gemaakt. MANNINNE is haar naam. Zou de Kerk dan ook de plaats zijn, waar gij het huwelijk moet sluiten, den *nieuwen stand* intreden?"

»Op het raadhuis moet ge beloven, als vrouw gee-

groene appels, peeren of nooten, scharretjes of garnalen te verkoopen zonder toestemming van uwen man, al trouwt ge een' Professor of Schoolopziener. — In de Kerk verpligt ge u, elkander te beminnen, uit liefde te dienen, aan elkanders zaligheid te werken. Waar zou het plegtiger zijn?"

»Op het raadhuis zijt ge misschien nooit geweest, dan om de kamer te bezien, waarin de Koning of Prins, bij het bezoek der stad, een *dejeuné* heeft gehad. — In de Kerk zijt gij gedoopt, hebt gij belijdenis afgelegd, uw eerste Avondmaal gevierd. Waar is het wenschelijker te trouwen?"

»Op het raadhuis staat gij voor den wethouder, in de Kerk voor God, den hoogsten Wetgever. Voor wien is het voegzamer u te verbinden tot wederzijdsche liefde?"

»Het huwelijk is eene verborgenheid, waarin alleen de Allerhoogste het oog mag slaan, — en het zoete geheim uwer eerste liefde zal blijven."

Bijdragen tot de geschiedenis der Evangelisch-Luthersche Kerk in de Nederlanden, *verzameld door* J. C. SCHULTZ JACOBI, *Predikant te* Zutphen, *en* F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, *Th. Dr. Predikant te* Utrecht. *Derde Stuk. Te* Utrecht, *bij* van Paddenburg en Comp., 1841. *X en* 171 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1,60.

De Eerw. Heeren JACOBI en DOMELA NIEUWENHUIS

HUIS gaan, ofschoon zij zich nog over geen ruim debiet verblijden kunnen, echter met hun begonnen taak voort, en leveren ons onder dezen titel hier eene geschiedenis van JOH. PISTORIUS en der Evangelisch Luthersche Gemeente te *Woerden*, door J. G. H. REUDLER, in leven Predikant aldaar.

Reeds zes jaren geleden, namelijk, had de Eerw. REUDLER dezelve bewerkt en ter uitgave gereed, maar, vermits de inteekening niet aan de verwachting voldeed, besloot hij zijn geschrift aanmerkelijk te bekorten, en was daarin ook reeds een eind wegs gevorderd, toen de dood hem overviel, en de Heer hem, gelijk wij hopen, in hoogeren werkkring verplaatste. Door zijne nagelatene Echtgenoot gemagtigd, begrepen nu Heeren verzamelaren, door de opneming van dit laatste werk des ijverigen Leeraars, hunnen lezer eene dienst te zullen bewijzen. Zij zeggen er van: »wij mogten (hoewel door de vergelijking van het omgewerkte met het oorspronkelijk opstel overtuigd, dat ook de overige paragrafen (van N°. 10 af) onder zijne beschavende en besnoeijende hand eene betere gedaante dan de tegenwoordige zouden hebben verkregen) echter als uitgevers ons geene veranderingen of weglatingen veroorloven, die, schoon met oogmerk om te verbeteren, de nagelaten' lettervrucht konden verminken," (waarover Recensent echter een weinig anders zoude geoordeeld hebben). »Ons toezigt (vervolgen zij verder) heeft zich dus niet verder uitgestrekt, dan tot de

zorg voor eene betamelijke uitvoering en de naauwelijks noemenswaardige verandering van enkele woorden. Het bijgevoegde is ondertusschen duidelijk te onderscheiden."

De Luthersche Gemeenten in ons Vaderland, en bijzonder die van *Woerden*, zullen zeker met genoegen de hier geleverde, met zoo veel vlijt verzamelde, berigten lezen, waarvan eenige minder algemeen bekend de aandacht bijzonder trekken.

Behalve eene en andere pikante aanmerking, die de verzamelaars wel hadden mogen verzachten, zal men in het algemeen deze mededeeling merkwaardig vinden, en kan dezelve mede dienen, om ons met dankbaarheid te meer te vervullen voor het goede, dat wij, naar het alleen zuiver Evangeliewoord van onzen Heer en Zaligmaker, in onze dagen genieten, en aansporen, om toe te zien, dat wij door geene misdadige koel- en onverschilligheid, noch ook onchristelijke scheuringen ons bezondigen, en alzoo zelve het zich zoo zeer verheffend bijgeloof en doorgedreven menschelijk gezag in de godsdienst in de hand werken.

Aandoenlijk treffend is vooral de eenvoudige beschrijving van den marteldood des waardigen Evangeliedienaars PISTORIUS, die, den 15den September des jaars 1525, zijne getrouwheid en sterkte des geloofs door en in zijn' aandoenlijk sterven verzegelde.

Met de hulde aan wijlen den Eerw. J. G. H. KEUDLER, die van het jaar 1824 tot aan 1841 de Ge-

Gemeente getrouwelijk voorging, ons van harte vereenigende, willen wij ons genoegen te kennen geven over de christelijke verklaring, waarmede dit deeltje besloten wordt, door dezelve hier over te nemen:

»Het is toch meer dan tijd, dat alle menschelijke geloofsverschillen, onder de meeste Protestanten van ons Vaderland reeds lang versleten, zich geheel oplossen in de levendige overtuiging: *Één is onze Meester en wij allen zijn Broeders!*"

Mogten deze bijdragen daartoe in het vervolg ook het hare bijdragen!

Het Oordeel van een' Paus over de éénheid der Roomsch-Katholieke Kerk en de onfeilbaarheid harer Opperpriesters. Te Doesborgh, *bij* Kets en Lambrechts, 1842. 18 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* 12½ *Cents.*

Deze brochure heeft ten doel, de aandacht onzer Landgenooten eens te vestigen op een enkel historisch stuk, het meerendeel hunner gewis onbekend, uitnemend geschikt, om elken onbevooroordeelde te doen inzien, dat de zoo hoog geroemde *eenheid der Roomsch-Katholieke Kerk*, en de *onfeilbaarheid harer Opperpriesters*, die men zoo uitbundig verheft, niet dan droombeelden zijn, louter hersenschimmen, waarmede men eene onkundige schare misleidt. Het hier bedoelde stuk

is het breve van Paus CLEMENS XIV, in het jaar 1773 uitgegeven en bestemd, om de orde der Jesuiten voor eeuwig te vernietigen; waaruit dan hier het een en andere wordt medegedeeld, ten gevalle van hen, die er nog niet mede bekend zijn; ware het, opdat daaruit een licht opging over de gezegde punten voor velen! Het hier geleverde is dus eene daadzaak, die zeer geschikt is om de oogen van dezulken te openen, die zich zouden kunnen laten verleiden, en wij kunnen dus niet anders dan deze poging roemen, en keurēn ook zeer goed dit slot:

»Dit weinige, uit één geschiedkundig stuk bijgebragt, is waarlijk voor den verstandige genoeg, om hem te overtuigen, dat het eene dwaasheid is, *eenheid* aan de Roomsch-Katholieke Kerk en *onfeilbaarheid* aan hare Opperpriesters te willen toekennen. En gaarne, ja van ganscher harte vereenigen wij ons daarom met hetgeen de Pastoor en de Kapellanen van *Arnhem* in hun *woord over Kerk en Kerkhervorming*, bl. 27, betuigen zeggende: »*Het is onbegrijpelijk, hoe er menschen kunnen zijn, die alle scherpzinnigheid te baat nemen, om datgene donker te maken en te verwarren, wat elk, die onbevooroordeeld de kerkelijke geschiedenis leest en dezelve met de uitspraken van Jezus vergelijkt, klaar en duidelijk zijn moet.*" Dat onschatbaar gezegde van Roomsche Geestelijken, in onze dagen, vinde weerklank in de harten van velen hunner geloofsge-

genooten! Ja, worde het onderzoek van de geschiedenis der christelijke Kerk meer algemeen, en vereenigd met de beoefening van de onfeilbare uitspraken van het Evangelie; dan zal weldra, ook onder de Roomsch-Katholieken van ons Vaderland, de taal van onzen goddelijken Verlosser geëerbiedigd worden, welke wij in het 23ste Hoofdstuk van Mattheus lezen: »Één is uw Meester, namelijk CHRISTUS; en gij zijt allen broeders! En gij zult niemand uwen Vader noemen op de aarde; want één is uw Vader, namelijk die in de Hemelen is."

Disputatio historico Literaria de Francisci Petrarchae *vita, moribus, et in bonas literas meritis, quam ... eruditorum examini submittet* C. H. G. LAMERS, *Keppelo-Gelrus. A. D. XX Maji, anni* CIϽIϽCCCXLII. *Trajecti ad Rhen. apud* J. DE KRUYF. *XXIV et* 142 *pag. oct. F. majoris.*

Met eene breedvoerige opdragt aan zijnen Vader, den Wel Eerw. Heer G. LAMERS, Predikant te *Harderwijk*, vangt deze Academische proeve aan, waarin de jeugdige Schrijver zich bijzonder beijvert om te toonen, hoe dankbaar hij is aan hem en zijne latere onderwijzers, voor de gunst en diensten aan hem bewezen, en dat hij altoos wenscht te blijven erkennen, wat hij aan Vader, Moeder en Meesters verschuldigd is. Wij hebben

er vooral ééne aanmerking op, namelijk, dat deze opdragt al te wijd is uitgedijd, de taal van het hart toch is kort en krachtig, en lange complimenten baren verveling.

Het daarop bij wege van inleiding opgewerkte, omtrent de geschiedenis der letterkundige gesteldheid in de middeleeuwen, dient om den beschouwer op het regte standpunt te plaatsen, waaruit hij den beroemden Schrijver der XIVde eeuw onzer jaartelling beschouwen moet, om de wezenlijk groote verdiensten te beoordeelen en te waarderen van den man, van wien de Hoogleeraar FR. SPANHEIM in het begin der XVIIde eeuw naar waarheid onder anderen deed opmerken: »Inter »primos (sui aevi scriptores) memorandus est *Fran-»ciscus Petrarcha*, Florentinis parentibus natus, »usus magistro *Danto* Aligerio, Poetarum sui »seculi facile princeps, hinc lauream meritus, »quam Romae in capitolio Ann. CIƆCCCXLI solenni »pompa consecutus est. Medio hoc seculo, om-»nium fuit stupor et admiratio, etiam Principibus »viris in deliciis. Quod Petrarchae nomen, post »magnifica praeconia *Poggii*, *Jovii*, *Trithemii*, »*Volaterrani*, aliorumque id genus virorum primae »notae, nostro non eget."

Nu ter zake tredende, heeft de Heer LAMERS de redenen zijner keuze, om dezen man en zijne letterkundige verdiensten vooral tot het onderwerp te nemen van zijn historisch letterkundige verhandeling te nemen, en de orde van behandeling

dus

dus opgegeven: Quandoquidem autem iis, qui studia Academica ad finem perduxerunt, disputationis conscribendae officium injunctum est, idoneam nobis materiam quaerentibus, utilem simul et jucundam, in qua Juveniles periclitaremur vires, dissertationem conscribere *placuit* de *Fr. Petrarcha;* qua scribenda legi Regiae non tantum obtemperaremus, progressuumque periculum, qualecunque tandem faceremus; sed simul studiis nostris cum historicis tum Literariis melius etiam prospiceremus, parte historiae literariae, minus nobis cognita, accuratius, pro viribus, tractanda. Qua in re ita versari *placuit*, ut *primum* immortalis viri vitam, literariam maxime, accurate enarraremus, *tum* ejus mores atque animi indolem notaremus, *tandem* eximia prorsus eximii Itali erga bonas literas merita exploraremus, fontibus quibus usi sumus ubivis allatis. Dit oordeel en plan keuren wij goed, en vooral omdat de Schrijver herhalingen, die altoos onaangenaam zijn, zoo veel hij konde vermeden en ten laatsten, in het bijzonder, over de *letterkundige* verdiensten van den beroemden Italiaan gehandeld heeft, met regt door allen, die oordeelen kunnen, beschouwd als een zeer voornaam *instaurator literarum antiquarum*.

Wij geven gaarne het getuigenis aan den Heer LAMERS, dat hij eene goede keuze in zijn onderwerp van behandeling gedaan, zijne stof goed bewerkt, uit de aangewezene bronnen behoorlijk geschept, in eenen gekuischten stijl, waarin maar

zeer weinige drukfouten zijn overgebleven, zich uitgedrukt, en met gepaste zedigheid zijn oordeel ter neder gesteld heeft.

Met veel genoegen hebben wij deze levensschets gelezen en konden doorgaans zijne gemaakte aanmerkingen goedkeuren, welke aangename blijken opleveren, dat hij, als leerling, van het onderwijs zijner beroemde Meesters een getrouw en hem vereerend gebruik gemaakt heeft. Gepast vonden wij, en geschiedkundig tevens, de vergelijking in de opgegeven punten tusschen den kerkvader AUGUSTINUS en PETRARCHA hier voorkomende, maar hadden verwacht, dat vervolgens eene andere, van den beroemden Italiaan met onzen niet minder beroemden ERASMUS, niet achterwege zoude zijn gebleven, waartoe den jongen Schrijver de gelegenheid voorzeker niet ontbrak. Door wel gekozene voorbeelden is hier en daar de lezing veraangenaamd, en niet zonder goedkeuring zal men het opzettelijk aangemerkte, over de zoo algemeen bekende, met geestdrift bewonderde en, evenwel ook verschillend beoordeelde liefde voor de schoone LAURA, hier medegedeeld vinden.

Dat LAMERS met zijnen held ingenomen, evenwel zich niet blind gehouden heeft voor zijne gebreken, getuigt van zijne waarheidsliefde, en van zijn gezond welgeoefend oordeel zal zeker het slot van de derde afdeeling een voldoend bewijs opleveren, waarom wij daarvan hier het volgende als blijk overnemen: »His igitur consideratis a vero

non

non multum aberrasse mihi videor, affirmanti, talem omnino virum exstitisse *Petrarcham*, qui suos sane naevos haberet, quippe hominem, sed eosdem innsitato virtutum splendore partim obrueret, partim compensaret. Incredibili pulcri decorique sensui, natura ipsi proprio, pares attulerat animi laudes, par ingenii acumen. Gloriae eum studio ductum fuisse subinde nimioque fere erga feminas amore, haud facile quis negaverit, nec tamen ea vitia eum prohibuerunt, quominus egregias quasque ingenii facultates explicaret *procuderetque*, excitatas aleret mirifice et confirmaret. Hominum commodis, per totam vitam prospicere studuit, omnibus facilem se praebes, omnibus (*permultus saltem*) gratus erat et amibilis, admirabilis etiam iis, qui ejus ingenii magnitudinem interius inspicerent, posteris imprimis omnibus, qui quidem intelligerent, quam egregie, obsoleto antiquarum studio revocando seu promovendo, humano generi consuluerit."

Teregt heeft LAMERS, ofschoon een letterkundig specimen willende leveren, ook van 's mans edele christelijke gevoelens met een woord melding gemaakt, en zich een zóogenaamd uitstapje veroorloofd, door PETRARCHA, in navolging van anderen, ook door hem aangehaald, te doen kennen: qui, antiquarum studio literarum revocando, aliis viam munivit, quo sensim sensimque ad Ecclesiam emendandam accederent et festinarent."

Hij was voorzeker een uitstekend voorlooper der

Hervormers van de XVIde eeuw, en men moet zijne verdiensten, ook ten aanzien van zijne denkwijze omtrent den Bijbel en van zijne pogingen, om de groote gebreken van zijnen tijd, welke in de Kerk helaas! waren doorgebroken, te keer te gaan, roemen, maar wij kunnen evenwel niet geheel instemmen met de hier gegevene vergelijking, onder andere, tusschen hem en den onbezweken Kerkhervormer LUTHER.

Ten besluite onzer beschouwing nemen wij nog over, omdat wij er ons geheel mede kunnen vereenigen, de volgende aanmerking: Patrum autem lectio non potuit non ad codicis sacri lectionem adducere multos, qui ubi legi et intelligi coepit, depravata plane apparuit religio atque Ecclesia prorsus corrupta. Utramque jam emendare annisi sunt omnes, qui generi humano bene vellent: volebat hoc, si quis alius, PETRARCHA, cui nil potius erat quam aevi sui dispellere tenebras et nullis non rebus, sacris etiam, affundere lucem. Acriter Ecclesiasticorum exagitavit mores admodum que doluit Ecclesiae rationem. Hoc sua jam egit aetate PETRARCHA, qua Ecclesia nondum istam contraxerat labem, qua post eam pollutam novimus, cum ALEXANDER VI, generis humani dedecus, sedem macularet Pontificalem. Quo animo nostrum futurum fuisse putamus, si oculis ipse suis tantam adspicere debuisset et deplorare miseriam? Moderante autem summo Dei Numine, haec ipsa Ecclesiae corruptela Ecclesiae acceleravit emendationem,

nem, quam non ita diu post, LEONE X regnante, *felicissimo cum exitu Lutherus aliique moliti sunt.*

Van den strijd en de moeijelijkheden, waarin en waarmede de groote Hervormer der Letteren in zijnen tijd en omstandigheden te worstelen had, zou ook wel eenige opzettelijke melding hebben kunnen gemaakt zijn.

De achteraan ter verdediging geplaatste historisch critische stellingen, voegen wel achter deze Academische proeve.

De jonge Doctor in de Wijsbegeerte en Fraaije Letteren, ga op dezen zoo uitstekend begonnen weg ijverig en moedig voort, en hij zal voorzeker groot nut stichten.

Geschiedenis der stad Hoorn, *Hoofdstad van* West-Vriesland, *gedurende het grootste gedeelte der XVIIde en XVIIIde eeuw, of vervolg op* VELIUS *Cronijk, beginnende met het jaar* 1630. *Met aanteekeningen en bijlagen uitgegeven door* C. A. ABBING, *Philos. Th. Mag. Lit. Hum. Doct., Rector der Lat. Scholen. Te* Hoorn, *bij* Gebr. Vermande, 1841. *Eerste Stuk* 144 *en* 214 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3,90.

Door het opstellen van zijne *Beknopte Geschiedenis der stad Hoorn*, waarvan men onze aanprijzende beoordeeling in dit Tijdschrift voor Mei

1840 lezen kan, werd de Heer ABBING natuurlijk meer dan gewoonlijk bekend met de bouwstoffen en gebeurtenissen, en van lieverlede dus ook te beter in staat, om een werk als dit, hetwelk wij hier voor ons hebben, voor de pers gereed te maken en alzoo aan het regtmatig verlangen van velen te voldoen, die de Chronijk van VELIUS bezitten en in de geschiedenis van *West-Frieslands* niet onvermaarde hoofdstad belang stellen.

Vooraf gaat eene breedvoerige welberedeneerde inleiding van 93 bladz., waarin ettelijke wetenswaardige bijzonderheden en heilzame wenken voorkomen, de verdiensten van den beroemden kronijkschrijver aangewezen worden, en ook aan de kerkelijke geschiedenis gedacht is, op eene wijze, die zeker meer naauwkeurig dan aangenaam voor den Nederlandschen lezer zal kunnen genoemd worden, wegens de betreurenswaardige geschillen en bemoeijingen daarin vervat.

Op deze ter zake dienende voorrede tot inleiding, volgen vijftig pagina's met *aanteekeningen*: Over de uitgaven van VELIUS Chronijk; de Chronijk van FEYKEN RIJP; BRANDTS Historie van *Enkhuizen*, en vervolg daarop; VAN SCHOORLS Chronijk van *Medenblik*; iets naders over JACOBUS CERATINUS, HADRIANUS JUNIUS, JACOBUS DUBIUS, PETRUS HOGERBEETIUS en CORNELIS VIGIUS, Geleerden van vroeger' tijd, door VELIUS niet of slechts in het voorbijgaan, vermeld; Dr. CORNELIUS JOHANNIS, WIBO, PETRUS COSTERUS en CARBASIUSSEN, WALRAVENS,

VENIS, JAN VAN FOREEST, BINNENBLIJF, J. BOSGIUS, JOAN VAN NECK, PIETER JANSZ. TWISCK, *Zeevaart*, WILLEM CORNELISZ. SCHOUTEN, en de oprigters der (Australische) maatschappij; oordeel van Vreemden over ABEL JSZ. TASMAN; Hoornsche zeelieden door BONTEKOE vermeld: EVERT CORNZ. VAN BERKHOUT; Hoornsche ontdekkingen; REINIER PIETERSZOON; kloosters in en bij *Hoorn*; Schrijvers, over de geschillen in de Hervormde Kerk te *Hoorn*, ten tijde van Prins MAURITS, en oudheden. Men ziet uit deze aangestipte rubrieken en namen, dat de Heer ABBING geene moeite ontzien heeft, om al wat hem merkwaardig voorkwam, aan te teekenen. Hierop begint het eigenlijke vervolg op de Hoornsche Chronijk van VELIUS, van het jaar 1630 af, tot het jaar 1773, daar hij zich voorstelt, dat de geschikte tijd nog niet gekomen is, om de voorvallen van de latere jaren in het licht te stellen, terwijl de beschrijving derzelven bij de verdere vervolgschrijvers niet alleen zeer uitvoerig is, maar tevens hoog partijdig.

In navolging en ten vervolge van VELIUS, heeft de Rector, in dit deel, de voornaamste hem bekend geworden' bijzonderheden uit de geschiedenis van *Hoorn* en daartoe voornamelijk betrekking hebbende, hier kortelijk medegedeeld, chronijksgewijze, hier en daar met bijvoeging van zijne aanmerkingen en met aanwijzing dikwerf van zulke berigten, welke hier meer of minder tot staving of ontwikkeling dienen kunnen.

Ge-

Getrouw en indachtig aan zijne in de inleiding betuigde overtuiging, heeft hij hier zijne bevindingen medegedeeld. »Met hoeveel verachting toch velen, of uit onkunde of uit zucht tot verhevene bespiegelingen, op Chronijken nederzien, bevatten deze de eerste bouwstoffen voor de algemeene geschiedenis, moeten dergelijke echte aanteekeningen de grondslagen zijn, waarop alle pragmatische Historie rust; zal dezelve, niet in plaats van wijsgeerig, alleronwijsgeerigst, dat is, zonder vaste grondslagen, zonder waarheid, zonder nut zijn."

Men leert hier alzoo een aantal bijzonderheden kennen, welke den alouden roem van de stad *Hoorn* verhoogen, ziet haar toe- en afnemen, wordt gewezen op de bijzondere en algemeene oorzaken, en opmerkzaam gemaakt op de zeden en manieren der groote en minder gegoede ingezetenen en klassen; terwijl men zich gedurig aanleiding ziet gegeven, tot het maken van aanmerkingen en belangrijke gevolgtrekkingen tot algemeen nut.

Voor allen, die belang stellen in de geschiedenis dezer stad en *West-Friesland*, maar ook voor de beminnaren der Vaderlandsche Geschiedenis in het algemeen, zal deze bewerking ten vervolge op VELIUS welkom zijn.

Daar dit deel niet verder loopt dan tot 1719, verwachten wij, in het tweede, de gelijksoortige aanstipping der bijzonderheden van de verdere aangewezene jaren.

Tot

Tot eene proeve kiezen wij, ten besluite onzer beschouwing, de volgende zeker opmerking barende, mededeeling van het gebeurde in het jaar 1634:

»De zomer van dit jaar was zoo droog, met een schoon najaar en weinig regen, tot het einde van de maand November, als geen menschen immer heugde. In 't laatst van October werd er eene menigte kievits-eijeren gevonden; verscheidene ooftboomen hebben tweemaal gebloeid en vruchten voortgebragt; (*) men zag ook nieuwe aalbeziën te voorschijn komen, en aan de rozenboomen nieuwe knoppen en rozen; de tulpen bloeiden in 't laatst van October en in 't begin van November andermaal, dat nooit van eenige bloemisten hier te lande meer gezien was."

Eenige wel afgedrukte ruines versieren dit boekdeel.

MEN-

(*) In dit jaar 1842 zag Recensent, in zijnen tuin een grooten witten accaciaboom voor de derdemaal verscheiden bloemtrossen dragen.

MENGELWERK.

IETS OVER

DEBORA EN HAAR HELDENDICHT.

RICHTEREN IV EN V.

Gevolgd naar het Hoogduitsch; (*)

DOOR

J. C. MOHR, V. D. M. te *Warmenhuizen*.

De Mozaïsche Staatsinrigting, merkt de schrandere W. C. L. ZIEGLER in zijne *Theologische Abhandlungen*, Erster Theil, Göttingen 1790, S. 301, aan, »was ten tijde van DEBORA zoo vervallen en de geest der natie zoo verzwakt, dat »er geen profeet (NABI) meer was, die de wet »verklaren en nog eenige orde houden kon. Wanneer de mannen — vrouwen, en moedeloos worden, dan worden de vrouwen — mannen, en »zijn op wraak bedacht. Eene profetes (NEBIAH) »verklaarde de wet en besliste de zaken zoo goed »als mogelijk was, (vervulde de functiën der »Schoph-

(*) *Skizzen zu Predigten uber die weibliche würde.* Giessen bei TASCHE und MÜLLER, 1807.

»Schophthim). Alleen *zij* kon den blooden vreesachtigen BARAK moed inspreken en eene andere door »list Israël van den magtigen SISERA verlossen."

De geschiedschrijver, de vervaardiger van het boek der Regteren, voert haar, Hoofdst. IV:4, 5, met deze woorden ten tooneele: *Te dier tijd rigtede in Israël de profetes* DEBORA, *eene huisvrouw van* LAPPIDOTH, *en zij woonde onder de palmboomen van* DEBORA. Het was de gewoonte in het Oosten, voor den ingang van een huis of tent, eenen boom, b. v. eenen palm- terpentijn-boom en dergelijke te planten, om voor de drukkende hitte, in deszelfs schaduw, minder blootgesteld te zijn, zie *Gen.* XXXV:4, *Jos.* XXIV:26 en andere plaatsen. Zulke boomen werden in de geschiedenis vermaard en merkwaardig, wanneer zij het huis of de tent hadden beschaduwd van een aanzienlijk personaadje. Daarom werden dan ook de palmboomen van DEBORA beroemd; gelijk daarom de geschiedschrijver zegt: dat zij *woonde onder de palmboomen van* DEBORA, *tusschen Rama en Bethel, op het gebergte van Efraïm, en de kinderen Israëls gingen tot haar ten geregte.* Dit laatste zal verder wel niets anders te kennen geven dan: zij vroegen haar om raad, droegen haar ingewikkelde zaken voor, en verwachteden van haar inzigt en hare wijsheid de beste beslissing.

Wat moet er al niet vooraf gegaan en gebeurd zijn, eer DEBORA zulk een algemeen vertrouwen bij hare landgenooten verwierf en verkreeg! Jammer,

mer, dat ons de geschiedenis niet ten minste eenige trekken uit haar vroeger levensperk heeft opgeteekend en bewaard. Zij moet, mijns oordeels, reeds menigvuldige proeven van zielskracht, inzigt, schranderheid en moed gegeven hebben. Doch dit alles is voor ons verloren gegaan. Wij hebben alleen maar ééne *daad* en één *gezang* of *gedicht* van haar overig, die beide de bewondering der nakomelingschap hebben opgewekt. Over het *eerste* willen wij eenige regelen ter nederschrijven, en het *laatste*, naar de overzettingen van HERDER en HUNTINGHE, mededeelen, nu eens den *eenen*, dan weder den *anderen* volgende, naar dat elk hunner het oorspronkelijke, volgens ons inzien, het best heeft uitgedrukt.

I. Reeds twintig jaren lang (vs. 3.) smachtte de Israëlitische staat onder de verdrukking van JABIN, der Kanaänieten koning en deszelfs krijgsoverste SISERA. Een treurig tijdperk! Bijna de gansche natie was in afgoderij verzonken. Met de afwijking van Jehova's godsdienst, welke den grondslag der Israëlitische staatsinrigting uitmaakte, ging altijd *anarchie* (regeringloosheid) vergezeld — zij was daarmede verbonden.

Geen gemeenschappelijke band hield de Israëliten meer te zamen; geene wettige opperste magt werd meer erkend; alle zucht voor het algemeene welzijn en vaderlandsliefde was geheel uitgestorven. Elk boog zijnen nek onder het drukkend juk van den trotschen tijran, en schatte zich nog geluk-

krig,

krig, wanneer de willekeur van den despoot hem slechts het leven en deszelfs eerste behoeften verschoonde en liet behouden. In DEBORA's triomflied is eene korte, maar ontzettende beschrijving van de toenmalige ellende vervat. Het land was onveilig, de straten ledig en met roovers en verscheurende dieren vervuld. Niemand waagde het meer dezelve te betreden, maar die zich buiten 's huis waagde, zocht *bij-* en *sluipwegen* op, waar men niet zoo spoedig kon ontdekt en besprongen worden. De verzameling der Cantons-representanten (Provinciale Staten) was opgeheven, ontbonden. Overal was krijg; nergens verdediging; zelfs het getal der wapenen was uiterst gering. Israël ijlde met rassche schreden zijne geheele ontbinding tegen, en stond op den rand des ondergangs te waggelen.

In dezen verschrikkelijken toestand, onderneemt eene vrouw de redding des Vaderlands. Zij grijpt, wel niet met eigen handen naar het zwaard en de banier, of het vaandel, maar ontvlamt, door hare redenering en toespraak, eenen held, en blaast het ontvlugte gevoel van zelfstandigheid en kracht weder aan in de borst der wanhopende Israëlieten. Wie had dit onder de toenmalige omstandigheden ook eerder vermogt dan DEBORA? — Zij, die reeds sedert langen tijd veelvuldige proeven van haar inzigt en wijsheid gegeven en in den reuk en roep van eene door God aangeblazene — eene profetes, gestaan had! De raad, die uit haren mond kwam,

 moest

moest als een raad der godheid worden aangemerkt. De godheid was het ja, die *uit en door* haar sprak.

Zij kiest onder alle Israëliten voornamelijk eenen uit, die de eer, om redder van zijn Vaderland te worden, genieten zou — BARAK, ABINOÄM's zoon. Ontegenzeggelijk had zich deze BARAK reeds vroeger als eenen man van moed en schranderheid doen kennen; ongetwijfeld had hij het meeste aanzien onder zijne landgenooten. Maar bij den nood van zijn Vaderland was hij werkeloos gebleven, en hoogstwaarschijnlijk zou hij het altijd gebleven zijn, had niet DEBORA zijnen moed zoo sterk opgewekt en zijne daadwerkelijkheid aangeblazen. Hoe zou hij ook hare opeisching en opwekking langer hebben kunnen wederstaan, daar zij het beroep tot deze redding tot een *goddelijk* beroep maakt, en hem het gelukkigst gevolg der onderneming met zoo veel naauwkeurigheid verzekert. Zij liet hem, vs. 6, 7, melden: *Heeft de Heer, de God van Israël, u niet geboden: Ga heen en trek op den berg Thabor en neem met u tienduizend man van de kinderen (stam)* NAFTALI *en* ZEBULON? *want ik wil* SISERA, JABINS *krijgsoverste* (Commissaris-Generaal te veld) *tot u trekken* (in uwe positie lokken), *met zijne wagens en zijne menigte* (zijne groote armée), *en ik zal hem in uwe hand geven.*

Zulke voorstellen moesten noodwendig op BARAK eenen diepen indruk maken. Hij kon zulk eene opeisching niet wederstaan. Hij maakt evenwel

nog

nog eenige zwarigheden en voegt er een beding bij vs. 8: BARAK *sprak tot haar: wanneer gij met mij trekken zult, dan wil ik henen trekken; maar indien gij niet met mij trekt, dan wil ik ook niet trekken.*

Gewoonlijk heeft men dit antwoord van BARAK voor een bewijs van lafhartigheid gehouden; doch ik voor mij geloof, dat men den wakkeren man daardoor groot onregt aandoet. Zijn gansche gedrag openbaart te veel schranderheid en rijp overleg, welke hem elk gevolg vooruit deed berekenen. De begeleiding van DEBORA op zich zelve kon hem wel niet zooveel helpen, maar hare tegenwoordigheid bij de armée was van groot nut, wegens het vertrouwen, hetwelk zij den Israëlieten instortte.

Nu hielden allen deze onderneming voor eene *zaak van God;* nu twijfelde niemand meer aan de regtmatigheid van het beroep, ambt of post, dien BARAK thans bekleedde; nu stortte het aanschouwen van eene onverschrokkene, door God aangeblazene vrouw, die in eigen persoon zich aan het gevaar en de bezwaren van den krijg blootstelde, allen eenen onverzettelijken moed in. Alleen in gezelschap van DEBORA, kon BARAK hopen iets groots te zullen tot stand brengen.

Intusschen schijnt dit in den beginne tegen haar oogmerk geweest te zijn. Zij wilde slechts tot wederstand opwekken en aansporen, slechts de mogelijkheid en waarschijnlijkheid van een gelukkig gevolg aanwijzen, maar zelve niet mede ten

krijge trekken. Zij beproefde deswegens een middel, van hetwelk zij zich eene goede werking beloofde; zij zoekt het *eergevoel* van BARAK op te wekken. *Zij zeide*, vs. 9, *ik zal zeker met u trekken*, *maar de eere* (de roem der overwinning) *zal de uwe niet zijn op dezen weg*, *dien gij wandelt*, (van dezen veldtogt, welken gij onderneemt); *maar de Heere zal* SISERA *verkoopen*, overgeven *in de hand eener vrouw*.

Dit was ontegenzeggelijk de gevoeligste kant, van welken BARAK kon worden aangetast. Eene vrouw zal u den triomfroem ontrooven! De geschiedenis zal niet u, maar DEBORA roemen, wegens deze groote daad. BARAK blijft desniettemin bij zijn voorgenomen besluit. Hij had de voordeelen, welke uit hare tegenwoordigheid moesten voortvloeijen, veel te goed berekend. Hij wist, dat men op deze wijze alleen een gelukkig gevolg wachten kon, en hij besloot zeer juist, dat in dit geval toch ten minste een gedeelte des roems hem zoude ten deel vallen, al werd de eer dezer onderneming aan hem niet alleen toegeschreven. Inderdaad, BARAK verschijnt hier als een schrander, standvastig man!

DEBORA zag nu, dat het vergeefs ware, BARAK van voornemen te doen veranderen, en zij besloot deswegens, het leger, hetwelk Israël van eene buitenlandsche onderdrukking moest bevrijden, in persoon te begeleiden. Hetgeen BARAK vooruitgezien had, gebeurde. De Israëliten wierden

den met nieuwen moed bezield; zij verzamelden zich talrijk onder BARAKS vanen, en gingen de overwinning tegen. De heldhaftige DEBORA hield zich nu van een gelukkig gevolg verzekerd, en op den dag van den slag riep zij, vs. 14, in geestvervoering en verrukking uit: Hurra! *maak u op! dit is de dag, op welken de Heere* SISERA *in uwe hand gegeven heeft, want de Heere zal voor uw aangezigt uittrekken.*

Het gevolg van dezen moed was de zegepraal des strijds, eene volkomene, luisterrijke overwinning. De talrijke armée des vijands werd op de vlugt geslagen en geheel vernield, en zelfs derzelver trotsche aanvoerder SISERA vond op zijne vlugt zijnen ondergang. Hij vlugtte te voet en zocht, na de geheele vernieling van zijn leger, eene schuilplaats in het huis van zijnen vriend HEBER, den Keniter; maar hier vond hij door sluipmoord van eene vrouw zijn dood. JAËL, HEBERS vrouw, lokte den ongelukkigen veldheer eerst in het binnenste van haar huis of tent, in welke zij hem volkomene veiligheid toezeide, maakte hem dronken met brandewijn, uit kameelmelk gestookt, en vermoordde hem, toen hij ingeslapen was, op eene verschrikkelijke wijze, daar zij hem eenen zeer grooten nagel door den slaap zijns hoofds met zulk een geweld dreef, dat hij in de aarde vast werd, vs. 21.

Welk eene gruweldaad, die geen' roem verdient, en geenszins een bewijs van eene groote en

heldhaftige ziel oplevert. Of is het dan iets groots en heldhaftigs, een weerloos en dronken mensch in den slaap te vermoorden! Het was schandelijke verraderij, openbare schending der heilige gastvrijheid, en eene ruwe onmenschelijke daad, die, door eene vrouw verrigt, nog zooveel te afschuwelijker werd. Het is waar, in DEBORA's triomflied of heldendicht wordt van JAËLS daad eene roemrijke melding gemaakt, maar dit is toch duidelijk geheel iets anders. De daad was ten voordeele der Israëliten geschied: waarom zouden deze daarvan geen gebruik maken, en zelfs derzelver bewerkster wegens hare onverschrokkenheid niet roemen? In dit zegelied of overwinningsgezang was het de plaats niet, de daad van haren zedelijken kant, zoo als wij ze nemen moeten, te waarderen en te beoordeelen. Het zal zeker in die dagen bij DEBORA, BARAK en elken regtschapen Israëliet ook al wel geweest zijn: (Amamus proditionem sed non proditorem;) *»wij beminnen het verraad, maar niet den verrader.*"

Doch hoe dit zij, (want het is moeijelijk, op zoo grooten afstand en bij zoo schrale berigten, juist te oordeelen;)

II. wij willen ons vergasten op dat voortreffelijk lied of gezang, hetwelk DEBORA zelve op de voor hare natie zoo roemvolle weldadige overwinning vervaardigde. Het is van alle liederen, die ons uit de Hebreeuwsche oudheid zijn overgebleven, het vurigste en stoutste, en ieder lezer van het-

zel-

zelve wordt bij deszelfs lezing ten sterkste aangegrepen en weggesleept. Wij geven het hier, naar de voortreffelijke overzettingen, welke HERDER (in zijn onovertreffelijk werk: *Geist der hebraischen Poesie*, 2 Th. S. 258) en MUNTINGHE (in zijne *Geschiedenis der Menschkheid naar den Bijbel*, eerste uitgaaf V. D. bladz. 126) van hetzelve geleverd hebben.

DEBORA'S OVERWINNINGSGEZANG. HELDENDICHT,

»Toen song DEBORA en BARAK, ABINOÄM's zoon,
Ten dage der overwinning zongen zij dus:
Dat Israël wraak heeft uitgeoefend,
Dat het volk zich willig bood ten strijd, (*)
Prijst en dankt daarvoor JEHOVA.

Hoort aan, o Koningen! Luistert toe, o Vorsten!
Ik wil JEHOVA — JEHOVA wil ik bezingen;
Ik span de snaren voor JEHOVA, Israëls God!
JEHOVA! toen gij van *Seïr* uittoogt,
En voorttradt uit *Edoms* velden;
Toen beefde de aarde, de hemel droop;
De wolken goten waterstroomen,
De bergen vloeiden weg voor JEHOVA's aangezigt,
De *Sinaï* voor JEHOVA's aanschijn,
Israëls God.

In de dagen van SAMGAR, ANAT's zoon,
In JAËL's dagen bleven de wegen onbezocht;

De

(*) Israël was eene Republiek. Noch DEBORA, noch BARAK konden eene eigenlijke oproeping uitvaardigen.

De voorgangers gingen langs kromme paden,
De raad- en volksvergaderingen in Israël hielden op;
Zij hielden op, tot ik, DEBORA, mij verhief.
Tot ik, als Israëls moeder, mij verhief.
Zij hadden zich nieuwe Goôn verkozen;
Toen woedde de krijg voor hunne poorten!
En er was geen schild noch lans te vinden
Onder Israëls veertigduizenden.

U dankt mijn hart, Israëls vorsten!
En u, vrijwilligers onder het volk, die ten strijde toogt:
Looft met mij JEHOVA!
Gij, die op gevlekte ezelinnen rijdt,
Op kostelijke tapijten zit,
En te voet den weg bewandelt —
Denkt op een lied!
Op een lied, tot een gezang voor hen, die den buit verdeelen
In waterrijke beemden,
Waar zij JEHOVA's dappere daden
De dappere daden van Israëls vorsten bezingen.
Zoo keer JEHOVA's volk naar zijne steden weer.

Ontvlam, ontvlam, DEBORA!
Ontvlam, ontvlam, en zing een lied!
Op, op, BARAK! ABINOÄM's zoon!
Voer uwe gevangenen in zegepraal meê.

Een klein hoopje trok eene sterke menigte te gemoet,
JEHOVA's volk viel met mij op dappere helden aan!
EFRAÏM was de eerste, die afkwam van AMALEK.
Na u kwam BENJAMIN met zijne legerbenden.
Van *Machir* kwamen krijgsoversten afzakken,
Uit ZEBULON, die den staf der monstering droegen.
Ook ISASCHARS vorsten waren bij DEBORA;

En

En ISSASCHAR was BARAKS achterhoede
Hem nagezonden in het dal.

Aan RUBENS waterbeken was veel bedenking.
Wat zit gij daar, RUBEN! bij uwe veehorden,
Om met vermaak te luisteren naar het geblaat uwer
kudde?
Ja bij RUBENS waterbeken was veel dralend overleg. (*)
GILEAD bleef stil en gerust aan den oever der Jordaan:
DAN hield zich in zijne schepen:
ASER bleef aan het zeestrand
En vertoefde in zijne havensteden.

Ze-

(*) Van te voren waren de stammen EFRAIM, BENJAMIN, MANASSE, ISSASCHAR, ZEBULON en NAFTALI, wegens hunne bereidvaardigheid tot den strijd en wegens hunne dapperheid, beroemd geworden. Deze kleine stammen waren het, welke moed genoeg hadden, het juk der dwingelandij af te schudden. Zij verdienen dus alleen de eer der overwinning. Niet zoo die stammen, welke werkelooze aanschouwers bij den ongelukkigen strijd gebleven waren en door enkel overleg en weifelende draling tot geen besluit geraken konden. „Dat „het," merkt HERDER aan, „eene algemeene gewoonte van „alle oude volken bij hunne overwinningsfeesten geweest „zij, de lafaards, de teruggeblevenen met beschimping te „straffen, getuigen oude, en ook nog heden, omtrent onbe„schaafde natiën, nieuwe schrijvers. Meer schimpende en sma„delijker kan RUBEN niet afgeschilderd worden, dan in deze „politieke wijsheid, naast zijne drinkgroppels, bij het ge„klank der muzijk, die het niet nalaten wil, in zijnen „wijzen raad des harte. Zij houden zich achter de Jordaan „zoo zeker, als DAN, ofschoon in de nabijheid der zee, in „zijn bergachtig en hoog land voor vijandelijke schepen. „Zoo bleef ook ASER aan zijne oevers en hogten: de Kanaäni„ten, denken zij, zullen nooit te scheep komen; wij be„hoeven niet te helpen."

ZEBULON heeft kloekmoedig zijn leven gewaagd;
Insgelijks het bergbewonend NAFTALI.

Daar tegen nu kwamen de koningen op ten strijde,
Kanaäns koningen streden
Te *Taänach* bij het water van *Megiddo*.
Geen stukje zilver zelfs maakten zij buit.

Van den hemel streden de sterren!
Uit hare loopbanen streden zij tegen SISERA (*)
De *Kison* spoelde hen weg —
De *Kison*, door zijne kronkelende stroomen.
Ik behaalde den roem, naar welken ik smachtte.
Toen vlogen de hoeven der paarden los,
Bij het rennend vlugten der ruiters.

Vloekt MEROZ (†) zegt JEHOVA's Engel;
Vloekt, zegt hij, hare bewoners:

Zij

(*) Zelfs de hemel streed tegen de vijanden. Waarin deze hulp des hemels en der sterren bestond, wordt dadelijk gemeld — in sterke stortregens, waardoor de beken verbazend opzwollen en alles losrukkende en met zich slepende waterstroomen van heuvels en bergen nederwaarts storteden. Dit was in deze bergachtige streek, bijzonder voor de vijandelijke ruiterij, in eene hooge mate verderfelijk.

(†) *Meroz* is een onbekend vlek; waarschijnlijk lag het op den weg, dien de vlugtende vijanden namen. De tegenstelling leert, dat derzelver bewoners den Israëliten niet te hulp kwamen, en *misschien*, zoo niet *waarschijnlijk*, den geslagen en vlugtenden vijand den aftogt niet hadden afgesneden, maar integendeel hem alle ondersteuning bewezen en gelegenheid gegeven hadden, om te ontkomen. Vergel. VAN HAMELSVELD, *Aardrijkskunde des Bijbels*, D. IV. bladz. 175.

Zij kwamen niet ter hulpe van JEHOVA,
Ter hulpe van JEHOVA, in zijn' heldendrom.

Geëerd boven alle wijven zij JAËL,
HEBERS, des *Keniters* wijf!
Haar lot gaat die van alle tentbewoonsters te boven.
Hij vraagde water; melk gaf zij —
Melk-brandewijn in een Heeren beker.
Toen greep haar hand den nagel,
Haar regterhand den zwaren hamer aan.
Zij sloeg en dreef hem door den kop van SISERA,
Doornagelde en doorboorde hem de slapen!
Zieltogend-spartelend lag hij dáár voor hare voeten:
Zieltogend-spartelend voor hare voeten
Lag hij, afzigtig, dood, ter neder.

Door het venster keek SISERA's moeder, (*)
Zij schreeuwde door de traliën;
»Waarom toeft zijn wagen te komen
»Waarom dralen de raderen zijner wagenen?"
Dus troosten haar de wijsten harer staatsvrouwen,
En dat troostwoord rigt zij snellijk tot zich zelve:
»Hoe? maken en deelen zij dan geen' buit?
»Één — zelfs wel twee meisjes voor elken man,
»Voor SISERA een buit van veelverwige kleederen,
»Een buit van veelverwige, gestikte kleederen,
»Zelfs een bonte, aan weerskanten gestikte buit,
»Om de halsen der lastdieren voor den triomfwagen
te sieren."

Zoo

(*) Een sterk roerend toneel voorwaar! De moeder van den geslagen en omgebragten veldheer is de eerste, die het ongeluk vermoedt, en wier voorgevoelend hart derzelver vertooning tegenklopt. Zij had gehoopt hem als overwinnaar te omhelzen — en ach, hij is door de hand eener vrouw gevallen! Deze spotternij is in den hoogsten graad bitter.

Zoo moeten omkomen alle uwe vijanden, JEHOVA!
Maar die u beminnen moeten zijn als de zon
Wanneer zij voorttreedt in volle kracht."

HULDE
AAN DE
NAGEDACHTENIS
VAN
ABRAHAM VAN BEMMELEN

TOEGEBRAGT,

IN DE RINGSVERGADERING, DEN 3 AUGUSTUS 1812.

DOOR

P. A. GILTAIJ,
Predikant te *Made* en *Drimmelen*.

Geachte Medebroeders!

Ongetwijfeld zal ik het gevoel van uwe harten uitdrukken door de betuiging, dat ik deze vergadering met aandoening geopend heb. Als oudste lid van onzen Ring moet ik de plaats bekleeden van den man, aan wien, in zijne betrekking als Praetor, het openen en besturen van onze vergaderingen was opgedragen. Hij is niet in ons midden: geenszins, omdat hij, overeenkomstig zijne verdiensten, naar hoogeren en uitgebreideren werkkring geroepen zijnde, ons verlaten heeft; ook

niet

niet, omdat hij te zwak, veel minder, omdat hij onwillig is geworden om langer onder ons werkzaam te zijn, maar . . . . omdat het den vrijmagtigen en alleen wijzen God heeft behaagd, hem door den dood van deze aarde weg te nemen.

De treurmare: VAN BEMMELEN is gestorven! ons onverwacht toegeroepen, vervulde ons met ontroering en ontzetting. Mij heeft dezelve niet het minst diep getroffen. Eene hierdoor in mij ontstane behoefte, om veel over hem te spreken, is tot op dezen oogenblik blijven voortduren. Het zij mij vergund ook nu aan die behoefte te voldoen, door ABRAHAM VAN BEMMELEN, voornamelijk in zijne betrekking tot onzen Ring, met u te beschouwen.

Meent niet, dat ik alzoo onzen vriend, die nu reeds dáár boven onder de verheerlijkten en gezaligden leeft, hier beneden eene hem waardige eerzuil zoude willen stichten. Daartoe was hij te ver boven mijnen lof verheven. Het is alleen mijne bedoeling, u eenige oogenblikken over hem bezig te houden; alzoo vertroostenden balsem in onze bedroefde harten uit te storten, en u aan te moedigen, om met mij, tot vereering van zijne nagedachtenis, onderling zooveel mogelijk nuttig werkzaam te blijven.

Om mijn doel te bereiken behoef ik u slechts te herinneren, wat wij meermalen, om den lof van onzen Praetor te vermelden, elkander hebben toegesproken. Wij roemden zijne kundigheden.
Wij

Wij roemden zijne bekwaamheid. Wij roemden zijn voorbeeldig ijveren, om tot ons nut werkzaam te zijn.

Van zijne jeugd af aan had hij de beste gelegenheid, om den rijken schat van kundigheden te verzamelen, die wij, in de *eerste* plaats, roemden.

Hij is, op den 27sten Mei van het jaar 1779, te *Delft* geboren. Zijne ouders, ABRAHAM VAN BEMMELEN, *Onderwijzer in de Godsdienst en Krankenbezoeker*, en MARIA VAN DER KEMEL, ontdekten spoedig in hem, hunnen eenigen, den schoonsten aanleg tot het beoefenen der wetenschappen, en besloten aan zijn verlangen te voldoen, door hem aan de Evangeliedienst toe te wijden. Zij verzuimden dan ook niet hem eene beschaafde opvoeding te geven. Toen hij met de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen grondig bekend geworden was, bezocht hij, in 1790, de Latijnsche school te *Delft*, en maakte, onder de leiding van den Rector JANUS HOOGEVEEN, buitengewone vorderingen in het aanleeren van de Latijnsche en Grieksche talen. Op den 9den September 1795, werd hij met grooten lof tot de Akademische lessen bevorderd. Hij vertoefde echter nog vier jaren in zijne geboorteplaats, waar hij, door zijnen neef A. VAN BEMMELEN, *A. L. M. Ph. Doctor en Leeraar in de Wis- en Natuurkunde* te *Delft*, met deze en aanverwante vakken bekend gemaakt werd, doch vooral, onderwezen door J. SCHEIDIUS, *Predikant bij de Waalsche Gemeente* aldaar, zich oefen-

oefende in het Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch, Arabisch en Syrisch, in de Oostersche en Grieksche Oudheden, en in al datgene, wat aan de Akademie *voorbereidende studiën* genoemd wordt.

Zoo kon hij terstond de godgeleerde lessen gaan bijwonen, toen hij, in September 1799, naar de Hoogeschool te *Leiden* vertrok. Daar hoorde hij twee jaren VAN DE WYNPERSSE, vier jaren RAU, BOERS, TE WATER en VAN VOORST. Zijn hoogachten van zijne Leeraren, zijn getrouw bijwonen van hunne lessen, en zijn vlijtig beoefenen van dezelve, veroorzaakte met zijn overigens zoo voorbeeldig bestaan en gedrag, dat hij weldra aller achting en den roem der geleerdheid verwierf. Bijzonder werd hij de vriend van VAN VOORST, wien hij bewonderde, beminde en trachtte na te volgen. Door dezen aangespoord, om de Akademie niet te verlaten, zonder eene proef van welvolbragte studiën te geven, schreef en verdedigde hij, onder zijne voorzitting, eene uitleg- en oordeelkundige verhandeling over de Brieven van PAULUS aan de Efeziërs en de Colossensen, met elkander vergeleken (*Dissertatio Exegetica Critica de Epistolis Pauli ad Ephesios et Colossenses inter se collatis*), en indien zijne omstandigheden het niet verhinderd hadden, zou hij ongetwijfeld, om volkomen aan het verlangen van VAN VOORST te voldoen, niet vruchteloos naar de Doctorale waardigheid gestreefd hebben.

Wij hebben VAN BEMMELEN eerst vele jaren daarna in

in persoon leeren kennen, maar wij hadden reeds te veel van hem vernomen, om hem niet met hoogachting in ons midden te ontvangen. Wij werden spoedig hoe langer hoe meer overtuigd, dat hij zijne studiën niet verwaarloosd, maar ijverig had voortgezet, om altijd hoogeren trap van geleerdheid te beklimmen. Zoowel als vroeger uit zijne gedrukte werken, bleek het ons uit zijne gesprekken en voorlezingen, dat Bijbelverklaring zijne hoofdstudie was gebleven; waarin hij niet alleen door zijn onderhouden en volmaken van zijne uitgebreide kennis van onderscheidene talen en wetenschappen, zijn onderzoeken van de geschiedenis der menschheid, bijzonder die der christelijke Kerk, en zijn raadplegen van oude en nieuwe uitlegkundige schriften, maar ook door zijn wijsgeerig denken, zijn zoeken naar licht en waarheid, zijn waarderen van geloof, godzaligheid en liefde, zijn geestelijk leven in gemeenschap met zijnen God en zijnen Zaligmaker, en zijn hopend uitzien naar hoogere hemelsche zaligheid, anderen ver overtroffen heeft. Voegen wij hierbij, dat hij, door menigvuldige aanhalingen van schoone gezegden, toonde bekend gebleven te zijn met de schriften der beroemde mannen van *Oud-Griekenland* en *Rome*; dat de beste werken der vroegere en latere schrijvers van *Engeland*, *Frankrijk* en *Duitschland* door hem gelezen, of ook wel eens, zonder zijnen naam, vertaald in het licht gegeven werden, dat hij niet weinig ervaren was in meet-,

stel-

stel- en rekenkunde, ook in de sterrekunde en in de natuurlijke Historie, vooral der Insecten, waarvan hij eene verzameling heeft nagelaten. Waarlijk, het was niet zonder reden, dat wij menigmaal met verbazing de hoogte ontdekten, die VAN BEMMELEN door zijne kundigheden had kunnen bereiken, niet zonder reden, dat wij ons verblijdden over de heerlijke vruchten, die wij daarvan, vooral in onze vergaderingen, plukken mogten. Wij noemden hem onzen Professor, en wij droegen er roem op, dat wij dien geleerden man in onzen Ring mogten hebben.

VAN BEMMELEN behoorde niet tot degenen, die alleen in geleerdheid uitmunten, want wij roemden ook zijne bekwaamheid.

Door zijn helder verstand, zijn vast geheugen, zijn doordringend en juist oordeel, en zijn kiesche smaak, kon hij uitnemend zijne verkregene kennis toepassen op de werkzaamheden, tot welke hij geroepen werd.

Gelijk *Delft* en *Leiden* zijne oefenscholen waren voor zijne kundigheden, zoo zijn zij het ook voor zijne bekwaamheid geweest. Dat hij ook in dit opzigt zijne Leermeesters niet heeft beschaamd gemaakt, bevestigde de eervolle wijze, waarop hij, in 1803, zijne Akademische loopbaan besloot. Doch ook in het volgend tijdperk van zijn leven ontbrak het hem niet aan meer dan eene gelegenheid, om zich in bekwaamheid te blijven oefenen.

Op den 27sten Junij 1803, voor de Klasse van

Leiden en *Neder-Rijnland*, door J. G. VELTMAN, Predikant, toen te *Voorhout*, nu te *Dordrecht*, preparatoir geëxamineerd zijnde, bleef hij niet lang onder het getal der Proponenten. Hij werd, op den 5den October, tot Herder en Leeraar van *Ankeveen* beroepen. Na peremptoir examen te *Amersfoort* (2 November), verbond hij zich aan die Gemeente (15 Januarij 1804) met eene Leerrede over *Matth.* VII:24—27, aantoonende, hoe heilzaam en voorzigtig het is, de leer van JEZUS, die men hoort, werkelijk te betrachten, en integendeel, hoe schadelijk en gevaarlijk, dezelve te hooren en niet te beoefenen.

De Ankeveensche Gemeente was en bleef hem dierbaar om zijne verblijdende en bedroevende lotgevallen in dezelve. Twee maanden na zijne bevestiging verloor hij zijne moeder. Zijnen vader mogt hij tot in 1812 behouden. Op den 29sten Mei 1804, is hij in den echt getreden met ALETTA JACOBA HUMBERT, dochter van LEONART HUMBERT, Predikant bij de Waalsche Gemeente te *Naarden* en JACOBA RIJNDERS. Hij zag zijn huwelijk met zes kinderen, vijf dochters en eenen zoon gezegend. Drie dochters, het oudste en de twee jongste zijner kinderen, zijn hem spoedig ontvallen. Met christelijke onderwerping gaf hij die dierbare panden weder aan Hem, van wien hij dezelven ontvangen had. Dan zijn geloof werd op zwaardere proef gesteld. Zijne door hem hooggeschatte en teederbeminde echtgenoote, in November 1813,

door

door eene ongesteldheid overvallen, bleef aan een smartelijk ziekbed gekluisterd, tot dat zij hem, in Maart 1814, ontnomen werd. Het was de grootste en langdurigste ramp van zijn leven, die hij, door God gesterkt, wel met lijdzaamheid gedragen, doch ook nooit opgehouden heeft diep te betreuren.

Intusschen was hij in den werkkring, waarin hij door Gods voorzienigheid was geplaatst, zoo getrouw werkzaam en gaf zoovele blijken van zijne buitengewone verdiensten, dat men hem, in en buiten *Ankeveen*, hoog waardeerde. Immers werden hem, van 1806 tot 1811, en van 1816 tot 1822, onderscheidene andere standplaatsen aangeboden. Op den 16 Februarij 1816 werd hij naar *Bolsward* beroepen. Het werd hem zeer aangeraden die roeping op te volgen, maar ligchamelijke ongesteldheid en eene daaruit voortgevloeide zwaarmoedigheid hadden hem allen lust tot verandering ontnomen; terwijl toen, zoowel als vroeger en later, de achting en liefde, die zijne Gemeente hem toedroeg, en de nabijheid van *'s Graveland*, waar eenige van zijne beste vrienden woonden, hem niet konden doen besluiten, om *Ankeveen* zonder gewigtige redenen te verlaten.

De Voorzienigheid bestuurde het alzoo, hem en ons ten goede; want, door zijn langer wonen en arbeiden te *Ankeveen*, kwam hij in hoogere kerkelijke betrekkingen. Was hij vóór 1816, op zijne beurt, reeds werkzaam geweest als Scriba

van de voormalige Klasse van *Amersfoort*, na de invoering van het *Algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk in het Koningrijk der Nederlanden*, in 1816, werd hij Praetor van den Ring van *Tienhoven* (toen met *Blaauwkapel* en *de Bilt* bij de Klasse van *Amersfoort* gevoegd), Praeses van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort* en Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. Bij besluit van Zijne Majesteit den Koning, van den 28sten Mei 1816, werd C. VAN DER LEEUW, Predikant te *Utrecht* en President van het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, Lid van de eerste Synodale vergadering der Hervormde Kerk, en onze VAN HEMMELEN zijn Secundus. Het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, waarvan hij in 1819 Secretaris is geworden, benoemde hem reeds in 1817, tot Lid der Synodale vergadering van dit jaar. En in 1821 is hij wederom door hetzelve afgevaardigd tot het bijwonen van de Synodale vergadering, in welker openlijke zitting van den 18den Julij, hij, tot besluit van hare werkzaamheden, naar aanleiding van *Luc.* X:21*a*, eene kerkelijke redevoering heeft gehouden over *de blijdschap van Jezus over de uitwerking zijner pogingen*.

Het is mij niet mogelijk zijne werkzaamheden, in die verschillende betrekkingen, met u gade te slaan, doch wij kunnen ons verzekerd houden, dat dezelve zijne volmaking en zijnen roem niet weinig bevorderd zullen hebben.

Niet-

Niettegenstaande hierdoor sterke banden hem aan *Ankeveen* verbonden, besloot hij echter zich van dezelve los te maken, toen hij, door den Kerkeraad van *Loosduinen*, op een viertal geplaatst, en op den 6den Mei, van het jaar 1822, door Z. M. tot Predikant van die Gemeente benoemd was. Hij nam, op den 25sten Augustus, afscheid van zijne *Ankeveensche* en *'s Gravelandsche* vrienden, onderhield hen over de woorden van onzen Zaligmaker, (*Joh.* XVI : 33*a.*) *Deze dingen heb ik tot u gesproken, opdat gij in mij vrede hebt*, en vertroostte hen, door hen te wijzen op de afscheidsrede van JEZUS tot Zijne leerlingen, als op een nuttig onderrigt voor Leeraar en Gemeente, bij hun scheiden: waarna hij, op den 1sten September, zijne bediening te *Loosduinen*, aanvaard, en, handelende over de vermaning van PAULUS, (*Phil.* II : 5.) *Want dat gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was*, op de gezindheid van JEZUS CHRISTUS gewezen, en die als den Christenen ten voorbeelde en ter aanmoediging heeft voorgesteld.

Zijne loopbaan in die Gemeente was kort. Nadat hij, in 1823 en 1824, voor Collatiën, die hem werden aangeboden, had bedankt, werd een beroep naar *Oosterhout*, ten gevolge van eene koninklijke Collatie, op den 25sten Maart 1825, op hem uitgebragt, door hem aangenomen. De Kerkeraad der Waalsche Gemeente te *Amsterdam*, openbaarde hem toen hun vereerend verlangen, om hem naar

die aanzienlijke standplaats te beroepen: doch het beroep naar *Oosterhout* reeds aangenomen hebbende, besloot hij om deze en andere redenen daaraan geen gehoor te geven. Na drie jaren te *Loosduinen* gearbeid te hebben, zeide hij, op den 25sten September 1825, het voorbeeld van PAULUS aan Christen Leeraars aanprijzende, en zelf navolgende, vaarwel aan die Gemeente, met PAULUS woorden, (*Hand.* XX: 31, 32.) *Daarom waakt, en gedenkt, dat ik drie jaren (lang) nacht en dag, niet opgehouden heb een iegelijk met tranen te vermanen. En nu, broeders! ik bevele u aan God, en aan het woord van Zijne genade, die magtig is (u) op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden.*

De tweede dag van October 1825, was een ware feestdag voor ons. Wij hoorden des voordenmiddags de uitmuntende Bevestigingsrede van zijnen beroemden vriend, W. VAN VOLKOM, toen Predikant te *Breda*, wij hoorden 's nadenmiddags, met geene mindere verrukking, de Intrée-leerrede van VAN HEMMELEN, die uit den Brief van PAULUS aan PHILEMON, de woorden van vs. 8 en 9*a*, *Daarom, hoewel ik groote vrijmoedigheid heb in Christus, om u te bevelen hetgeen betamelijk is; zoo bid ik (nogtans) liever door de liefde*, tot tekst voorlas, en, naar aanleiding van dezelve, de bediening van het Evangelie voorstelde, als eene bediening der vrijmoedige liefde.

Hij werd Lid van onzen Ring. Onze verwachting van

van hem was hoog gespannen. Immers niet ten onregt? Het was ons toen wel niet bekend, wat ik na zijn overlijden vernomen heb, dat hij onderscheidene Boek-beoordeelingen heeft geleverd, in 1809 en 1810, in de *Jaarboeken der Wetenschappen en Kunsten, in het koningrijk Holland*, in 1808 en volgende jaren, in de *Bibliotheek van Theologische Letterkunde;* in 1813—1826, *in de Bijdragen tot de Beoefening en Geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen*, gelijk hij later van 1833 tot op zijn overlijden, talrijke en belangrijke bijdragen in de Boekbeschouwing der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, heeft laten plaatsen: doch wij kenden zijne reeds genoemde Akademische *Dissertatie*, in 1803, te *Leiden* gedrukt; zijne *Leerredenen*, eenen eersten Bundel, te *Amsterdam* en *Groningen*, in 1818, en eenen tweeden Bundel, mede aldaar, in 1821, uitgegeven; zijne *Voorlezingen over eenige schoonheden van den Brief van Paulus aan de Philippensen*, in 1819, in den Ring van *Tienhoven*, en geplaatst in de *Boekzaal* van dit jaar; zijne *Kerkelijke Redevoering*, in 1821, in de openlijke zitting der Synode gehouden, en te *Dordrecht*, in het licht gekomen; en zijne *Beschouwing van den* 72sten *Psalm*, *als dichtstuk van Salomo*, in 1822, in den Ring van *Tienhoven* voorgelezen, en ook in de *Boekzaal* opgenomen; wij hadden in de gedrukte Handelingen der Synode gelezen, dat hij, in de Vergadering van 1817, behoorde tot de Commissie, wier

Concept-formulieren van kerkelijke handelingen door de Synode goedgekeurd en vastgesteld zijn, en, in de Vergadering van 1821, tot de Commissie, benoemd tot het opnemen van de Quaestorale rekeningen, alsmede om te dienen van berigt, consideratiën en advijs, omtrent al zulke stukken en voorstellen, als tot de fondsen, die onder het beheer van den Quaestor-Generaal staan, betrekking hadden, welke Commissiën bij monde van VAN BEMMELEN, hare rapporten uitbragten; wij konden hem begroeten als den man, die aan groote geleerdheid buitengewone bekwaamheid paarde.

Hij heeft voortdurend zijnen roem gehandhaafd, door eenen *Nieuwen bundel Leerredenen*, te *Delft*, 1826; een *Tiental Leerredenen*; te *Breda*, 1829; eene *Leerrede* over *David en Jonathan*, *als voorbeelden van Godsdienstigen moed*, naar aanleiding van 1 *Sam.* XXIII: 14—16, op den 5den December 1830, voor het *Corps vrijwillige Jagers der Hoogeschool te Leiden*, uitgesproken, te *Breda*, 1831; en een *Twaalftal Leerredenen*, te *Amsterdam*, 1832, in het licht gegeven; door de *Proeve eener vergelijking van de oude en nieuwe beschaafde volken, ten aanzien van gemeenschappelijke nuttige inrigtingen*, in Mei 1826, voorgelezen in het *Departement der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen*, te *ter Heide*, en in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, van dat jaar geplaatst; *Iets over de verschijning van den opgestanen Jezus aan Maria Magdalena*, *en bijzonder*

over

over Joh. XX : 17, opgenomen in de *Godgeleerde Bijdragen* van 1827, en verscheidene stukken, in 1834 en 1835, in het *Dagboek ten gebruike van den Bijbelschen Almanak* geleverd: door de *Geschiedenis der Goddelijke openbaring des Bijbels*, te *Delft*, 1827 gedrukt; en wat ik, al ware het niet het laatste ons bekende werk van zijne hand, het laatst zou hebben willen noemen, de *Geschiedenis der Maccabeërs, in hare veelzijdige belangrijkheid voorgesteld*, te *Dordrecht*, 1837, uitgegeven, waarmede hij hoogstwaarschijnlijk de eer verwierf, altans zich waardig maakte, dat hij, op den 20sten September 1838, tot Lid van de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te *Leiden*, is benoemd.

Hoe zeer ondervond men in de Klassis van *Breda*, dat hij ver boven vele anderen, in kundigheden en bekwaamheid uitmuntte, toen hij in 1834, Moderator, en vooral toen hij in 1838 Scriba en Quaestor van het Klassikaal Bestuur was geworden. Voorzeker zal bij al de tegenwoordige Leden dier Klassis, en bij allen, die in kerkelijke betrekking geplaatst, met hem in aanraking zijn gekomen, zijne nagedachtenis wel in zegening blijven.

Wij zijn ook in de hooge verwachting, die wij van hem koesterden, niet bedrogen uitgekomen. In menige bijeenkomst, die wij met hem gehouden hebben, gaf hij ons, vroeger als Lid, en daarna niet minder als Praetor, uitstekende bewijzen van zijne bekwaamheid. Moest het Regle-

glement voor den Ring, in elke eerste Vergadering van het jaar, herzien worden, zijne gepaste aanmerkingen veroorzaakten, dat goede veranderingen en verbeteringen in hetzelve gemaakt werden. Moest een Huishoudelijk Reglement op de Ringbeurs worden vervaardigd en vastgesteld, hem werd het opgedragen een Concept-Reglement in te leveren, en zijn opstel werd, gelezen en overwogen zijnde, door al de Leden goedgekeurd. Moesten onderhandelingen met hoogere Besturen geopend of onderhouden worden, was het noodig andere belangrijke zaken te verrigten, het werd meestal aan hem toevertrouwd, en wij noemden zijn werk altijd een voortreffelijk werk. Hij regelde, bepaalde en bestuurde onze werkzaamheden met eene roemwaardige bedrevenheid. Geene Vergadering werd door ons gehouden, of wij werden versterkt in onze overtuiging, dat hij even zoo goed de Voorzitter van eene der aanzienlijkste Vergaderingen, als van onze Ringsvergadering had kunnen zijn.

(*Het vervolg en slot in de volgende maand.*)

GEDACHTEN.

1. Zijne feilen en gebreken aan menschen te openbaren, is hoogst gevaarlijk, en dient alleen om zich nog meer verachtelijk te maken.

2. Vertrouw niet te zeer op de welwillendheid

van

van anderen; eigenbelang hebbe slechts in het spel te komen, en uw vertrouwen brengt u in de grootste ongelegenheid, ja verandert vaak in het hatelijkst mistrouwen.

3. Hoe vaak viert men geboorte-, trouw- en andere feestdagen, met zoutelooze gesprekken en vrolijke drinkgelagen, en vermeerdert alzoo zijne schuld voor God, in plaats van met eenen vurigen geest, Hem te danken in en voor alles.

4. De laster is eene pijl, gewet op het staal der liefdeloosheid, gerigt op de onschuldigste voorwerpen, maar brengt niet zelden, aan hem die ze afschiet, eene eeuwigdurende — ongeneeslijke wonde toe.

5. Oppervlakkigheid in denken en spreken is, of een *zeker* teeken van *domheid* of van *ligtzinnigheid.*

6. Het ongeduld bederft veel, de moedeloosheid alles.

7. Het geloof aan den snellen voortgang des tijds is bij velen (uit hun eigenzinnig en achteloos stilstaan op te maken,) een dood geloof; het is ook in dezen: »Aan de vrucht kent men den boom."

(*Het vervolg in de volgende maand.*)

GENADE IN CHRISTUS.

Onpeilbre diepte van genâ!
Wat sterv'ling kan uw volheid zingen:

Zij de lof der Hemelingen!
Van CHRISTUS kruis op *Golgotha*,
Stort zij, tot aan het eind der tijden,
Haar zegen uit naar alle zijden.
Wen zich het hart onwaardig keurt,
Om blijken van Gods gunst te ontwaren,
Wijl zonde en schuld de ziel bezwaren,
Die sidd'rend haren val betreurt,
Dan slaat uw oog ons vriend'lijk gade,
En Gij, o God! schenkt ons genade.
Als wij bedrukt van verre staan,
Wilt Gij ons hart de ruste geven!
Uw Woord roept ons weer tot het leven,
En biedt den zaal'gsten troost ons aan.
Dan rijst de stem des danks naar boven,
Waarmêe w' Uw' gunst in CHRISTUS loven.
Genade in CHRISTUS zij alleen,
Kan onze zielen zalig maken;
Zij doet ons hemelwellust smaken,
En Gode dankbaar de aard betreen;
Zij stemt het hart om eens dáár boven
Den rijkdom van Gods gunst te loven!

Genadig Vader! dat uw Geest
Gestaag ons zondig hart bewerke,
In vast geloof de ziel versterke!
Ons stemme voor het heilig feest,
Waarop wij uw gena herdenken;
Die Gij in CHRISTUS ons wilt schenken!

Nijmegen, 1842. J. H. ZEEHOFF.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

ZUTPHEN.

Den 30sten Aug. 1842. Nadat de kweekelingen van het Gymnasium dezer stad, bij het Examen, hetgeen den 4den, 5den en 6den Julij plaats had, voldoende bewijzen gegeven hadden van hunne vorderingen in de Oude en Nieuwe talen, en verdere vakken van onderwijs, in welke zij onderrigt ontvangen hadden, werd heden de Promotie en openbare Prijsuitdeeling, op de gewone wijze gevierd. De Rector, H. J. MATTHES, JCZ., opende deze plegtigheid, met eene korte voorafspraak, waarna de verdienstelijke jongeling, W. F. VAN HEECKEREN VAN WALIËN, met den meesten lof, onder het getal adelborsten, te *Medemblik*, opgenomen, in het Fransch, eene rede hield, over *het geslacht der Evertsen*. Na hem beklom het spreekgestoelte H. A. VAN MARLE, die in het Engelsch eene rede hield, over *Leicester*. Beide deze jongelingen werden, even als JERRM. SCHOENMAKERS, die reeds naar elders vertrokken, op de Promotie niet kon tegenwoordig zijn, met eereprijzen begiftigd, en eervol ontslagen. Vervolgens werden in de eerste afdeeling, welke diegenen bevat, die voor de Academie worden opgeleid; van de tweede klasse tot de eerste bevorderd, E. J. VAN GORKOM, welke een prijs ontving voor zijne vorderingen in de Oude en Nieuwe talen, en een anderen voor zijne vlijt, aan de beoefening der Wis-, Aardrijks- en Geschiedkunde. Van de derde klasse tot de tweede, werden bevorderd: C. F. SOER, J. H. VAN TIFFELEN, W. A. HENNY, F. THOOFT en F. A. LONDON. Aan C. SOER, werd de

de Latijnsche prijs ter hand gesteld, en aan W. A. HENNY, de Grieksche, benevens een voor de Moderne talen, en een testimonium voor de Geschiedenis. J. THOOFT, ontving den tweeden prijs voor de Wiskunde, en een getuigschrift voor het Grieksch en Latijn. Van de vierde klasse tot de derde, werden bevorderd J. A. NYMAN, deze ontving den eersten prijs voor het Grieksch en Latijn, en testimonium voor de Wiskunde; F. H. J. EYKEN SLUITERS, wien de tweede prijs voor het Grieksch en Latijn ten deele viel, benevens een getuigschrift voor de Geschiedenis; J. BERGHEGE, aan wien een testimonium voor de Geschiedenis, was toegekend, en T. H. VAN REES. Van de vijfde klasse tot de vierde, werden bevorderd: H. BAI, wien de eerste Latijnsche prijs, een voor de Nieuwe talen, en een testimonium Historiae, werd overhandigd; L. A. THOOFT, wien de tweede prijs voor het Latijn, een voor de Nieuwe talen, en een testimonium voor de Geschiedenis, ten deele viel; H. NIEUWENHUIS, die den derden prijs in het Latijn ontving, en een testimonium voor de Geographie; H. BOONEN, die begiftigd werd met een getuigschrift voor de Nieuwe talen, en een voor de Geschiedenis; G. W. DEDEL, die den tweeden prijs in de Aardrijkskunde, en een getuigschrift voor de Wiskunde ontving; A. KNOOIE, wien de eerste prijs in de Aardrijkskunde, en een getuigschrift voor de Nieuwe talen werden toegewezen; A. M. EBBING VAN DICK, die den tweeden prijs behaalde in de Geschiedenis, en met een getuigschrift vereerd werd, voor zijne vorderingen in de Latijnsche taal, en eindelijk W. B. LONDON. In de tweede afdeeling, welke die genen bevat, die voor de Academie te *Breda*, op het Instituut te *Medemblik*, enz., worden opgeleid, ontving in de

de eerste klasse: J. H. J. F. DE BRUYN, den eersten prijs in de Wiskunde, een voor de Nieuwe talen en een voor de Mythologie; P. A. C. HUGENHOLTZ, met den meesten lof, onder het getal Leerlingen aan de Kweekschool voor de Zeevaart te *Amsterdam*, opgenomen, een prijs voor de Nieuwe talen en Wiskunde; P. J. ROOSEGAARDEN BISSCHOP, de eersten prijs in de Geschiedenis; J. A. F. L. VAN HEECKEREN, de derden prijs in de Wiskunde, een getuigschrift voor de Nieuwe talen en een voor de Geschiedenis. In de tweede klasse, werd aan H. S. BICHON, een prijs geschonken, voor zijne vorderingen in de Nieuwe talen, en aan E. KNOOTE, insgelijks een prijs voor de Nieuwe talen, en een getuigschrift voor de Aardrijkskunde en Wiskunde. In de Wiskunde waren van de tweede klasse, tot de eerste bevorderd: J. H. J. F. DE BRUYN. H THOOFT en J. N NYMAN, en van de derde tot de tweede: J. A. F. L. VAN HEECKEREN, G. W. DEDEL, J. M. J. EIJKEN SLUITERS, F. A. LONDON, W. B. LONDON, H. BAX, A. KNOOTE, E. KNOOTE, L. A. THOOFT, H. BOONEN, J. BERGHEGGE en A. M. EBBING VAN DICK. Voorts waren van de eerste afdeeling tot de tweede overgegaan: J. SCHOENMAKERS en L. G. A. D. DENIS. Zij, die met prijzen waren begiftigd, spraken hunne gratiarum actiones met eene gepaste vrijmoedigheid uit. De Rector sloot deze plegtigheid, met dankbetuiging aan H. H. Curatoren, en het groot getal toehoorders, die dit feest met hunne tegenwoordigheid vereerd hadden.

GOUDA.

Heden, den 31 Aug., had alhier, na voorafgaand onderzoek in verschillende vakken van onderwijs, de prijsuitdeeling aan de Latijnsche Schooljeugd, en derzelver bevordering tot hoogere klassen plaats. De Rector opende deze plegtigheid

heid met eene *prolusio*, waarna de Ed. Achtb. Heer Mr. J. W. BLANKEN, volgens koninklijk Besluit, in het Collegie van Curatoren mede zitting genomen hebbende, en voor het eerst als President-Curator bij deze *promotie* aanwezig, met deze betrekking tot de School geluk gewenscht werd. Van de tweede werd tot de eerste orde der hoogste klasse bevorderd: Y. KEYZER, met een *praemium ordinarium*, een *praemium Graecum*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift in de Wiskunde, in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde, en in de Oude en Nieuwe Geschiedkunde. Van de tweede klasse ging tot de eerste over: C. ROMEIJN, met een *praemium ordinarium*, een *praemium Graecum*, en een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift in de Wiskunde, in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde, en in de oude en nieuwe Aardrijkskunde. Van de derde tot de tweede klasse, werd H. J. KROM, bevorderd met een *praemium ordinarium*, en een *praemium diligentiae*. Van de vierde tot de derde klasse: J. A. P. VAN DER HEYDEN, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift in de Wiskunde, in de Grieksche en Latijnsche Fabelkunde, en in de oude en nieuwe Aardrijkskunde. Van de zesde klasse werd tot de tweede orde der vijfde klasse bevorderd: A. ROMEYN, met een *praemium ordinarium*, een *praemium diligentiae*, en een getuigschrift in de oude en nieuwe Geschiedkunde. Eindelijk gingen van de tweede tot de eerste orde der zesde klasse over: J. COOMANS DE RUITER, met een *praemium diligentiae*, en H. S. SANDERS, met een *praemium adsiduitatis*. Alle welke Jongelingen, door het uitspreken van hunne *gratiarum actiones*, hunnen dank betuigden. Aan het einde van deze plegtigheid,

heid, maakte de Rector melding van het smartelijk verlies, hetwelk deze School geleden heeft, door het afsterven van den zeer veel Belovenden Jongeling, N. SCHOORREL FELIX.

'S GRAVENHAGE.

Donderdag den 1sten September had alhier, met de gewone plegtigheid, de Promotie plaats op het Stedelijk Gymnasium. Van de zesde klasse werden tot de Akademische lessen bevorderd: A. B. COHEN STUART, T. H. DER KINDEREN en A. P. STRATENUS, van welke de eerste eenen Latijnschen, Griekschen, Engelschen en een' prijs voor de Wiskunde ontving, als ook een vereerend getuigschrift voor de Fransche en Hoogduitsche taal en voor de Oude Geschiedenis. De Latijnsche prijs van den tweeden, T. H. DER KINDEREN, was wegens zijne vlijt, gedurende den geheelen schooltijd, in het aanleeren der nieuwere talen en in de Geschiedenis besteed, buitengewoon versierd, waarbij een getuigschrift gevoegd was voor de Nederduitsche, Hoogduitsche en Fransche taal en voor de Oude Geschiedenis; terwijl de derde, A. P. STRATENUS, wegens zijne bijzondere vlijt, gepaard met een zeer lofwaardig gedrag, door Heeren Curatoren buitengewoon met een' Latijnschen prijs werd begiftigd, en een getuigschrift voor de Nederduitsche en Fransche taal ontving.

Van de vijfde klasse zijn met prijzen tot de zesde overgegaan, met eenen Latijnschen, Griekschen, Franschen, Engelschen en een' prijs voor de Wiskunde: D. POLAK DANIELS; met een' Latijnschen en Griekschen, W. F. VAN DOORN; met een' Latijnschen, C. J. DE LUSSANET DE LA SABLONIÈRE; met een' Franschen en een' prijs voor de Wiskunde, C. BUSKEN HUET; met een' Engelschen, W. G. VAN DE POLL; H. L. CARBENTUS werd met

een buitengewoon getuigschrift voor zijne vlijt in de Wiskunde vereerd. Verder zijn vereerende getuigschriften gegeven, voor de Nederduitsche en Hoogduitsche taal en voor de Oude Geschiedenis, aan D. POLAK DANIELS, C. J. DE LUSSANET DE LA SABLONIÈRE en aan C. BUSKEN HUET; voor de Hoogduitsche taal en Oude Geschiedenis aan W. F. VAN DOORN; voor de Nederduitsche taal en Oude Geschiedenis, aan J. J. VAN DEN BROEK en H. L. CARPENTUS, voor de Geschiedenis, aan H. M. M. HELDEWIER.

Van de vierde klasse werden met prijzen tot de vijfde bevorderd: F. L. A. DE LE COURT, die eenen Latijnschen, Griekschen en Franschen prijs ontving; J. JOCHEMS, die met een' Latijnschen, Griekschen en Hoogduitschen, J. W. STRAATMAN, die met een' Latijnschen en Griekschen, J. H. W. BÜCKMANN, die met een' Latijnschen, J. POLS en H. B. WERNINK, die met een' Hoogduitschen, E. J. KIEHL, die met een' Franschen en een' prijs voor de Wiskunde, en J. L. MELCHERS, die met een' prijs voor de Wiskunde werd vereerd. Vereerende getuigschriften werden gegeven, voor de Nederduitsche taal, Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis, aan F. L. A. DE LE COURT, J. JOCHEMS, J. W. STRAATMAN, J. H. W. BÜCKMANN en E. J. KIEHL; voor de Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis, aan J. POLS; voor de Nederduitsche taal en Vaderlandsche, Geschiedenis aan J. L. MELCHERS en C. VOSMAER; voor de Nederduitsche taal en Algemeene Geschiedenis, aan H. B WERNINK.

In de derde klasse zijn de prijzen behaald, een Latijnsche, Grieksche, Fransche en een prijs voor de Wiskunde, door J. VAN GOGH; een Latijnsche, Grieksche en een prijs voor de Wiskunde, door S. A. NABER; een Latijnsche door W. BISSCHOP en

B.

R. KEUDLER; een Latijnsche en Hoogduitsche, door J. T. M. GODEFROY; een Fransche door A. J. CLANT; een Hoogduitsche door J. VAN REYERDAM, en een prijs voor de Wiskunde, door L. J. VERHOEVEN. Met getuigschriften zijn vereerd, voor de Nederduitsche taal, de Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis: J. VAN GIGCH, S. A. NABER, W. BISSCHOP en B. G. DE VRIES VAN HEYST; voor de Nederduitsche taal en Vaderlandsche Geschiedenis, J. VAN REYERDAM, B. J. EYSSELL en B. G. VAN DER HEGGE ZYNEN; voor de Vaderlandsche Geschiedenis, O. W. A. T. SIKTEMA VAN GROVESTINS; voor de Algemeene Geschiedenis, J. VAN GOGH en A. J. CLANT.

Van de tweede klasse zijn met prijzen tot de derde klasse overgegaan, met een' Latijnschen, Griekschen, Franschen en een' prijs voor de Wiskunde, J. VAN DER MEULEN; met een' Latijnschen J. W. P. FEITH en J. K. J. DE JONGE; met een' Latijnschen, Griekschen en een' prijs voor de Wiskunde, F. T. DE MAZURE; met een' Griekschen, F. TRIPPELVITZ; met een' Franschen, H. A. PIEPERS. Voor de Wiskunde, ontving F. H. R. R. TAGEL, wegens buitengewone vlijt een buitengewoon vereerend getuigschrift. Verder werden getuigschriften geschonken, voor de Nederduitsche taal, de Algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis en de Aardrijkskunde, aan: J. VAN DER MEULEN en F. T. DE MAZURE; voor de Nederduitsche taal en Vaderlandsche Geschiedenis, aan J. K. J. DE JONGE; voor de Nederduitsche taal, aan H. A. PIEPERS; voor de Aardrijkskunde, aan F. TRIPPELVITZ.

Op de vierde of hoogste klasse van de tweede afdeeling van het Gymnasium, heeft A. W. F. H. TÜCKERMANN, een' Franschen prijs en een' prijs voor de Wiskunde behaald, en M. E. TÜCKERMANN een' Hoogduitschen en een' Engelschen prijs, en

een vereerend getuigschrift voor de Algemeene Geschiedenis.

Van de derde klasse zijn met prijzen tot de vierde bevorderd: met een' Franschen, Hoogduitschen, Engelschen en een' prijs voor de Wiskunde, C. CARBASIUS, met een' Franschen en een' prijs voor de Wiskunde, W. F. SYTHOFF; met een' Franschen, J. W. GREEFF; met een' Hoogduitschen, Engelschen en een' prijs voor de Wiskunde, F. L. SCHMIT. Een vereerend getuigschrift werd gegeven voor de Algemeene Geschiedenis, aan C. CARBASIUS.

Van de tweede klasse zijn met prijzen tot de derde klasse overgegaan: met een' Franschen, Engelschen, Latijnschen en een' voor de Wiskunde, D. STRAATMAN en F. CARBASIUS; met een' Franschen en een' prijs voor de Wiskunde, J. A. MAZEL; met een' Franschen, H. L. VERNHOUT, en met een een' prijs voor de Wiskunde, W. J. VAN MAANEN. Vereerende getuigschriften ontvingen voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis en voor de Aardrijkskunde: D. STRAATMAN, F. CARBASIUS en J. A. MAZEL; voor de Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis en voor de Aardrijkskunde, W. J. VAN MAANEN; voor de Nederduitsche taal en voor de Aardrijkskunde, H. L. VERNHOUT, en voor de Aardrijkskunde, T. H. HARTEVELT.

Op de eerste klasse zijn met prijzen tot de tweede bevorderd, met een' Latijnschen, Franschen en een' prijs voor de Wiskunde: E. J. C. DE LE COURT, B. J. G. ELIAS, J. C. RASCH en A. A. DE PINTO; met een' Latijnschen, J. G. ROCHUSSEN en F. OP DEN HOOFF; met een' Latijnschen en Franschen, F. W. VAN DER LAAR; met een' Franschen, C. BUSKEN HUET, en met een' prijs voor de Wiskunde.

H. C. A. K. EIKENDAL. Verder zijn door Heeren Curatoren prijzen van aanmoediging toegekend, voor de Latijnsche taal, aan T. J. GÉBEL, E. H. A. ONDAATJE en D. P. ROSS. Vereerende getuigschriften zijn gegeven voor de Nederduitsche taal, Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde, aan E. J. C. DE LE COURT, B. J. G. ELIAS, J. C. RASCH en C. BUSKEN HUËT; voor de Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde, aan A. A. DE PINTO en R. J. M. DE GRAAFF; voor de Nederduitsche taal, aan J. W. VAN DE LAAR en T. J. GÉBEL; voor de Vaderlandsche Geschiedenis, aan J. G. ROCHUSSEN en D. P. ROSS; voor de Aardrijkskunde, aan F. OP DEN HOOFF.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN, 6 Nov. 1842. Onze jongste Leeraar, Ds. J. P. VAN HARENCARSPEL, in de avond-godsdienstoefening van 27 Oct. j. l., aan de Gemeente kennis gegeven hebbende, dat hij eene beroeping had ontvangen naar *Leeuwarden*, maakte haar heden bekend, dat hij zich verpligt had gevonden, die beroeping aan te nemen. Zoodat WAGENINGEN staat vakant te worden.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN, 13 Nov. Heden werd onze, van *Wolvega*, beroepen Leeraar, Ds. S. THODEN VAN VELZEN, Theol. Doct., in zijne betrekking tot ons, bevestigd, door den oudsten zijner Ambtgenooten, Ds. E. PIJNAPPEL VAN VOORTHUYSEN, die den bedienaar des Evangelies schetste, als een Godsgezant van CHRISTUS wege, naar aanleiding van 2 *Cor.* V:20. *Wij zijn gezanten van Christus wege*, terwijl de Bevestigde des avonds zijn werk aanvaardde, sprekende over Gods heerlijkheid, zich openbarende in de uitnemendheid der Evangeliebediening, bij de geringheid van den Dienaar, die haar bekleedt, naar 2 *Cor.* IV:7. *Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten, opdat de uitnemendheid der kracht zij Godes, en niet uit ons.*

NEERBOSCH staat vakant te worden. Zie Oct. 1842.

ZUTPHEN.

In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, is J. W. KRUISSELBRINK, wonende onder *Winterswijk*, na behoorlijk afgelegd Examen, toegelaten, om te staan naar den post van Katechiseermeester.

De Wel Eerw. Heer J. C. DIEHL, bevestigd Pred. te *Lichtenvoorde*, is tot Lid der Klassis van *Zutphen*, aangenomen.

ZUTPHEN, 6 Nov. Heden werd de Wel Eerw. Heer G. R. ERDBRINK, onder ons bevestigd, door den jongsten Leeraar dezer Gemeente, den Wel Eerw. Heer J. G. VAN GRIETHUIJSEN, die tot grondslag van zijne Leerrede legde, 2 *Tim.* I:7. *God heeft ons niet gegeven eenen geest der vreesachtigheid*, enz. Waarna de Bevestigde des avonds zijne intrede deed, met 1 *Joh.* I:4. *En deze dingen schrijven wij u, opdat uwe blijdschap vervuld zij.*

BOR-

BORCULO. Zie Sept. 1842.

TIEL.

OCHTEN, 16 Oct. Bij het houden eener Leerrede, over *Joh.* XVI:22, berigtte ons onze Leeraar, Ds. ABR. BOON, Theol. Doct., het overlijden van eenen onzer vorigen Leeraren, den Wel Eerw. Heer H. BITTER, laatst Pred. te *Broek*, in *Waterland*. Van het jaar 1817 tot 1820, was zijn Eerw. onder ons werkzaam, zijne minzaamheid in den omgang, zijn ijver en trouw in zijn werk, zijne liefde jegens ons allen, herinneren zich nog de meesten onzer. Bij die herinnering, treuren ook wij over 's mans vroegtijdig afsterven. Doch ook is in ons de hope, hem eenmaal weder te zien. Hem wederziende, zullen wij hem meer naar waarde kunnen danken, voor zijne ons bewezene ijver, trouw en liefde, — hem wederziende, zullen wij ons verblijden en niemand zal dan onze blijdschap van ons nemen.

OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. C. VOORHOEVE, werd heden, den 6 Nov., hier als Herder en Leeraar bevestigd, door zijn Eerw's. Schoonvader, den Wel Eerw. Heer A. FRANKEN, Pred. te *Utrecht*, aan wien de Consulent H. HULSTIJN, Pred. te *Varik*, die bevestigingsbeurt had afgestaan. De Bevestigde had tot tekst, *Hand.* XXVI:29. *En Paulus zeide: ik wenschte wel van God, dat en bijna en geheelijk, niet alleen gij, maar ook allen, die mij heden hooren, zoodanig werden, gelijk als ik ben, uitgenomen deze banden.* Volgens welke woorden zijn Eerw. den Apostel voorstelde, als een voor den Evangelie-dienaar navolgenswaardig voorbeeld der edelste belangstelling, in het geluk zijner medemenschen. De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Be-

Bevestiger en Consulent, nog door de Heeren E. MACALESTER LOUP, O. D. PIERROT, W. VAN BEUNINGEN, J. M. VAN GRIETHUIZEN, P. VAN DER WILLIGEN, J. REPELIUS, W. OPZOOMER, F. C. VAN DEN HAM, F. W. RAPPART, Emeritus Pred. van *Beuzichem*, Predd. te *Zalt-Bommel*, *Meeteren*, *Rossum*, *Est*, *Tiel*, *Echteld*, *Wadenoijen* en *Venendaal*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijne Evangeliebediening, met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 14. *De liefde van Christus dringt ons.*

HARDERWIJK.

HIERDEN, 6 Nov. 1842. Heden vierde onze Leeraar, de Wel Heer J. P. VERFF, gedachtenis van zijne 40 jarige Evangeliedienst, in onderscheidene Gemeenten, en van zijn 18 jarig verblijf onder ons, naar aanleiding van 1 *Tim.* I: 12. *En ik dank Hem, die mij bekrachtigd heeft, (namelijk) Christus Jezus, onzen Heer, dat Hij mij getrouw geacht heeft, (mij) in de bediening gesteld hebbende.* Zijn Eerw. zocht bij deze gelegenheid zich zelven en ons op te wekken, om al de hulp, al de ondersteuning, welke hij zulk een aantal jaren in de dienst des Evangelies had mogen ondervinden, aan den Heer der Kerk toe te kennen, om daardoor aangespoord te worden, om in Hem, als de algenoegzame bron van ware gelukzaligheid, voor ons schuldige zondaren, te eindigen. Hartelijk wenschen wij, dat zijn Eerw. nog langen tijd in de dienst des Evangelies gespaard worde, tot opbouwing van het Koningrijk van JEZUS CHRISTUS onder ons.

VEESSEN. Zie Sept. 1842.

DOORNSPIJK. Zie Oct. 1842.

ZUID-

ZUID-HOLLAND.

ROTTERDAM.

HILLEGONDSBERG, 15 Oct. 1842. Door Z. M. den Koning, daartoe gunstige authorisatie verleend zijnde, aanvaardde het Diakonie-armbestuur alhier, uit handen der nagelaten betrekkingen, eene Nat. Werk. Schuld, groot ƒ1000, rentende 2½ pCt., aan de Diakonie der Hervormden ter dezer plaats, vrij en onbelast, gelegateerd door wijlen den Heer P. KLEIWEG. Eene lange reeks van jaren in de gewigtigste, zoo burgerlijke als kerkelijke betrekkingen, tot deze plaats gestaan hebbende, gaf de overledene alzoo, ook nog na zijnen dood, een treffend bewijs, in het bijzonder van die hartelijke belangstelling in het lot van de verarmde huisgenooten des geloofs, welke hij, in vroegere jaren, ook als Diaken, door zoo veel ijver en trouw had aan den dag gelegd. Verpligtte daarenboven de Afgestorvene, in jeugdigeren leeftijd, deze Gemeente aan zich, door aan hare leering en stichting, bij de openbare zamenkomsten bevorderlijk te zijn; zoo was hij niet minder, tot aan het einde van zijn leven, bij herhaling, ook in betrekking van Ouderling, een vereerenswaardig voorbeeld in het getrouw opkomen tot de openlijke godsvereering, waarin hij zelfs nog met allen ijver voortging, toen ligchaamsongesteldheid en lijden hem dit reeds zeer bezwaarlijk deed zijn. Duurzaam zij alzoo in deze Gemeente zijne nagedachtenis, en zijn voorbeeld strekke hier en elders, ter navolging voor velen!

ROTTERDAM, den 22 Oct. Heden ontvingen wij het voor ons verblijdend berigt, dat Ds. J. J. PRINS, Theol. Doct. en Pred. te *Alkmaar*, de be-

beroeping herwaarts, in de vreeze Gods, en onder inwachting der kerkelijke en koninklijke goedkeuringen, volvaardig had aangenomen.

VLAARDINGEN. Zie Oct. 1842.

LEIDEN.

BENTHUIZEN, Oct. 1842. Vroeger had het Kerkgebouw alhier groote behoeften aan eenige reparatiën, terwijl ook de toestand der Pastorie zoo bouwvallig was, dat dezelve geene geschikte huisvesting meer verschafte. In deze zoo belangrijke uitgave, was het der Gemeente onmogelijk geheel te voorzien, terwijl door het Kerkefonds ook slechts weinig konde worden bijgedragen. Daarom besloten Kerkvoogden bij de ƒ 800, over welke zij uit dat fonds beschikken konden, eene inschrijving te openen voor vrijwillige bijdragen, onder voorwaarden van jaarlijksche aflossing, en zij hebben het genoegen gehad alzoo nog eene som van ƒ 1000 te verkrijgen, waartoe zelf liefderijk is bijgedragen door iemand, schoon niet in deze Gemeente woonachtig, die eenige betrekking op dezelve gevoelde. Daardoor dus in het bezit van ƒ 1800, vervoegden zij zich om verdere ondersteuning aan verschillende Collegiën, en wel in de eerste plaats bij de Gedeputeerde Staten, met dat gelukkig gevolg, dat hun eerst eene bijdrage van ƒ 1400, en later nog eene van ƒ 2500 uit de Provinciale Kas werden toegelegd. Hierbij kwam nog ƒ 1100, door Z. M. uit 's Rijks middelen goedgunstig afgestaan, waarbij nog ƒ 1500 door de laatste Synodale vergadering uit het fonds voor Noodlijdende Kerken en Personen werden gevoegd. Door deze van verschillende kanten bijeengebragte gelden, zagen Kerkvoogden zich in staat gesteld, niet alleen het Kerkgebouw in eenen goeden bruikbaren staat te stellen, zoodat de Gemeente weder

in

in een net en bevallig bedehuis kan zamenkomen, maar ook de Pastorie geheel te vernieuwen, zoodat de Leeraar eene bij uitnemendheid geschikte en aangename woning heeft. Van deze voorregten, in welke zij zich nu weder verheugen mogen, wordt hier openlijk melding gemaakt, met gevoel van dankbaarheid, voor de ondervondene ondersteuning.

HOOGMADE EN RIJPWETERING vakant. Zie Oct. 1842.

DORDRECHT.

OUD-BEIJERLAND, 16 Oct. 1842. Nadat onze oudste Leeraar, op den 18den Sept. dezes jaars, met een woord gedacht had aan zijne 39 jarige Evangeliedienst in de Gemeente van *Oudendijk*, *Ouddorp* c. a. en *Oud-Beijerland*, gedacht hij heden aan zijne 25 jarige dienst onder ons. Dankbaar aan God voor al het goede onder ons genoten, was de wensch zijnes harte, om onder inwachting van des Heeren zegen, tot het einde zijner dagen, ons te blijven bewegen tot het geloof, opdat de blijdschap in onze aanzien, steeds meer en meer zijn moge, ook in de openbaring bij God, en alzoo de eerbied voor God en voor het Evangelie meer overvloedige vruchten moge dragen. De tekst voor die gelegenheid was, 2 *Cor.* V:10. *Wij dan wetende den schrik des Heeren, bewegen de menschen tot het geloof, en zijn Gode openbaar geworden, doch ik hope ook in uwe conscientiën geopenbaard te zijn.*

HEINENOORD, den 30 Oct. 1842. Onze geliefde Leeraar, Ds. A. H. BERKHOUT, van hier beroepen naar *Vlaardingen*, scheidde heden van ons, voor het laatst tot zijne Gemeente sprekende naar aanleiding van *Hand.* XX: 32. *En nu, Broeders! ik beveel u Gode en den woorde zijner ge-*

genade: die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden. Zijn Eerw. werd daarna, in tegenwoordigheid van den Consulent, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. B. RIENSTRA, onder hartelijke dankzegging voor den ijver en de trouw, waarmede hij bijna drie jaren onder ons werkzaam was, van zijne betrekking op de Klassis van *Dordrecht* en op deze Gemeente eervol ontslagen.

ZWIJNDRECHT. Zie Oct. 1842.

GOUDA.

ASPEREN vakant. Zie April 1842.

WAARDER EN LANGE-RUIGEWEIDE staat vakant te worden. Zie Oct. 1842.

BRIELLE.

KORENDIJK vakant. Zie Aug. 1842.

SPIJKENISSE. Zie Aug. 1842.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1842.

HAARLEM.

WIJK AAN ZEE EN WIJK AAN DUIN, 23 Oct. De beroeping des Kerkeraads, in dit Tijdschrift voor Sept. l. l. vermeld, de kerkelijke en koninklijke approbatie ontvangen hebbende, werd heden de beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. P. SCHUURING, onder ons bevestigd; eene plegtigheid, die niet ligt weer uit ons geheugen zal worden uitgewischt. Van alle kanten stroomden scharen toe, om in de vreugde der Gemeente te deelen, en het feest, dat in alles geregeld is afgeloopen, te helpen verhoogen. Door vrijwilligen afstand van den Consulent, trad de Wel Eerw. zeer Gel. Heer

WOER-

WOERMAN, Pred. te *Delft*, als bevestiger op, predikende uit *Luk* XV : 10. *Alzoo (zeg ik ulieden) is daar blijdschap voor de Engelen Gods over éénen zondaar, die zich bekeert.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger, door de Wel-Eerw. Heeren: H. BERKENBOSCH, Consulent dezer Gemeente en Predikant te *Beverwijk*, en C. D. CANNE, Pred. te *Castricum*; terwijl de Wel Eerw. Heer A. HOFFMAN, Pred. te *Velzen*, almede des nademiddags, door zijne tegenwoordigheid, zijne belangstelling in dit feest betoonde. — Was de opkomst des morgens talrijk, nog meer was dit het geval, terwijl de nieuwe Leeraar zich daarna plegtig aan de Gemeente verbond, met het houden van eene Leerrede naar 1 *Cor.* III : 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders: Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij;* waarin zijn Wel Eerw. aanwees, dat uit de naauwe betrekking, waarin Leeraar en Gemeente, volgens den tekst, tot God en den Verlosser en tot elkander staan, de heiligste verpligtingen voortvloeijen. Werd deze eersteling des nieuwen Leeraars allergunstigst opgenomen; de Hemelsche Vader bekwame hem, om het gebouw der Gemeente verder voorspoedig op te trekken, en op den akker van JEZUS CHRISTUS, onzer aller Heer en Zaligmaker, met vreugde het zaad des Evangeliums te mogen uitstrooijen. Wij mogen intusschen dit berigt niet eindigen, zonder vooraf aan allen, die aan de medeoprigting dezer Gemeente hunne moeite en gaven offerden, innigen dank betuigd en derzelver belangen bij voortduring hun Ed. vurig te hebben aanbevolen. God bekroone het werk hunner liefde, zegene hunne personen en betrekkingen, en spare vooral Z. M. onzen géëerbiedigden Koning, tot heil van al de vaderlandsche Gemeenten!

De

De Wel Eerw. Heer H. P. SCHUURING is, als bevestigd Predikant te *Wijk aan Zee en Duin*, door het Klassikaal Bestuur tot Lid der Klasse van *Haarlem* verklaard en aan hem daarvan akte gezonden.

SPAARNDAM EN SPAARNWOUDE, 20 Oct. Vermits de verzochte handopening reeds door Zijn Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz, verleend is, hoopt de Kerkeraad alhier, binnen kort, tot het werk dér beroeping eenes Predikants over te gaan.

HAARLEM vakant. Zie Sept. 1842.

ALKMAAR.

SCHERMERHORN, den 16 Oct. 1842. Heden maakte onze Leeraar, Ds. J. J. SLOT, ons het overlijden bekend, van eenen onzer vroegere Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. BITTER, laatst Pred. te *Broek* in *Waterland*, die van den 11 Sept. 1820, tot den 27 Oct. 1822, met den meesten ijver, door woord en wandel, onder ons het Evangelie der zaligheid verkondigd heeft.

In onderscheidene opzigten had hij in dien korten tijd de liefde en achting van deze Gemeente verworven. Van hier naar het nabij gelegene dorp, de *Rijp*, vertrekkende, zoo bleef de betrekking levendig. En hoezeer zich naderhand verder verwijderende, zoo bleven de achting en liefde voortduren; waardoor het berigt van het overlijden dan ook met veel deelneming vernomen werd.

Onze Leeraar ook zeer bevriend met den Overledene geweest zijnde, maakte van deze gelegenheid gaarne gebruik, om ons dat korte doch belangrijke verblijf, nog eens voor de aandacht terug te roepen, door, bij de godsdienstoefening van dezen dag, te spreken over de verpligting tot

dank-

dankbaar aandenken aan voorregten, die wij door het bezit van vroegere getrouwe Leeraren genoten hebben; naar aanleiding van *Joh.* V : 35. *Hij was een brandende en lichtende kaars, en gij hebt ulieden voor eenen korten tijd in zijn licht willen verheugen.*

RIJP, 16 Oct. 1842. Heden werd onze Gemeente bepaald, bij het treurig afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. BITTER, laatst Pred. te *Broek* in *Waterland.* Van het jaar 1822 tot 1829, was hij werkzaam onder ons, en stichtte ons door leer en wandel. Zijne nagedachtenis zal bij ons in zegening blijven. God, die niet antwoordt van Zijne daden, zij der bedroefde Weduwe met haar achttal Kinderen nabij, en doe haar ondervinden, dat Hij het is, die weduwen en weezen kan staande houden.

KOEDIJK, den 16 Oct. 1842. Met dankzegging tot God, heeft deze Gemeente zich mogen verheugen over het voorregt, dat onzen geliefden Leeraar, Ds. L. VISSER, te beurt is gevallen, van namelijk vijf en twintig jaren, in de bediening des Evangelies werkzaam geweest te zijn. Zijn Eerw. *dankte* daarvoor heden openlijk en plegtig *onzen Heer Jezus Christus, die hem bekrachtigd heeft, en getrouw geacht, hem in de bediening gesteld hebbende*, naar aanleiding dezer erkentelijke ontboezeming, van den Apostel PAULUS, 1 *Tim.* I : 12. Eenige Predd. uit eenen naburigen; en de meesten van onzen Ring, namen hartelijk deel in deze gebeurtenis, niet alleen door hunne tegenwoordigheid, maar ook door welmeenende toespraak aan hunnen geachten Medebroeder, dien de Algoede nog lang spare, en nuttig doe zijn voor huisgezin en Gemeente.

ALKMAAR, 23 Oct. 1842. Heden morgen maak-

maakte onze Leeraar, Ds. J. J. PRINS, Theol. Doct., aan de Gemeente bekend, dat hij zich verpligt gevonden had, de beroeping, van welke voor drie weken aan de Gemeente was kennis gegeven, naar de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Rotterdam*, aan te nemen, in afwachting der vereischte approbatiën.

MIDSLAND EN HOORN OP TERSCHELLING, den 30 Oct. 1842. De dag van heden gaf ons ruime stof tot vreugde en dankbaarheid, daar wij de reparatiën en verbeteringen, die in de jaren 1841 en 1842, aan ons Kerkgebouw te *Midsland*, zijn ondernomen, tot algemeen genoegen voltooid zagen; zoodat wij weder ons openlijk en godsdienstig werk in hetzelve konden verrigten. Onze Leeraar, Ds. POLMAN, sprak in onze voormiddags-godsdienstige bijeenkomst, naar aanleiding van *Ps.* C, tot ons, over de godsdienstige bijeenkomsten in onze Kerkgebouwen, als bronnen van wezenlijke vreugde, en vond daarin eene ongezochte gelegenheid, om ons, aan het einde der Leerrede, te bepalen bij onze godsdienstige voorregten zoo wel, als ook om ons ernstig op te wekken, om van dezelve het beste gebruik te maken. Dank zij onzen geëerbiedigden Koning en vaderlijken Vorst, die, door eene subsidie van Twee Duizend en Een Honderd Guldens, ter bestrijding van eene toelage tot het Pred. tractement, voor dit en de twee volgende jaren, ons Kerkbestuur tot de verbeteringen aan dit Kerkgebouw, uit ons Kerkfonds in staat stelde! Dank boven al zij God, die aan onze Gemeente, ook betrekkelijk hare geestelijke behoeften, zoo liefderijk gedenkt! Onze Gemeente drage vele vruchten van dankbaarheid! Onze Kerkgebouwen zijn en blijven steeds, voor ons en onze nakomelingen, in eene ruime mate, kweekplaatsen van

van Evangelische kennis, Christelijk geloof, en Gode welgevallige godsvrucht en deugd, zoodat het rijk van CHRISTUS al deszelfs kracht en zegen alhier vertoone. Zoo zij het!

HEILO, 30 Oct. 1842. Daar zich, ter vervulling van de vakature in deze Gemeente, die door de koninklijke benoeming van onzen Leeraar, tot Pred. te *Breda*, hoogstwaarschijnlijk staat plaats te grijpen, reeds een overvloedig aantal Kandidaten heeft aangemeld, verzoekt de Kerkeraad van verdere aanzoeken verschoond te blijven; terwijl de uitnoodiging, aan enkelen hunner te doen, als antwoord op de ontvangene aanvragen moet worden beschouwd.

HOORN.

SCHELLINKHOUT, 20 Aug. 1842. Heden werd onze Gemeente in droevigen rouw gedompeld. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer DERK GEERTS PEKELAER, door eene hevige galziekte plotseling aangetast, bezweek, na 12 dagen, voor het geweld des doods, in den ouderdom van bijna 51 jaren. Ten jare 1791 in de *Wildervank* geboren, werd hij door zijne brave ouders tot de Heilige dienst opgeleid. Aan de Hoogeschool van *Groningen* zijne studiën met eer volbragt hebbende, en aldaar tot de predikdienst toegelaten zijnde, werd hij, in den jare 1815, te *Thesinge*, in de Provincie *Groningen*, beroepen en in de bediening des Evangeliums aldaar bevestigd. Van daar *alhier* geroepen, aanvaardde hij zijn gewigtig werk onder ons, in het jaar 1827, hetwelk hij ruim 15 jaren met alle getrouwheid volbragt heeft; en alzoo heeft hij 27 jaren het Evangelie der zaligheid mogen verkondigen.

Ten jare 1816 in het huwelijk getreden met Mejufvrouw HARMANNA MARGARETHA UNIKEN, zijn

 hem

hem 10 kinderen geboren, 8 zonen en 2 dochters; van welke nog 7 in leven zijn, en nog maar een tot gevestigden stand gekomen is. De Weduwe en hare Kinderen zijn met reden bitter bedroefd, van wege dit verlies, daar zij den zorgvuldigen man en vader zoo vroeg moeten ontberen; maar de Man der weduwen en de Vader der weezen vertrooste en versterke, helpe en redde hen uit allen leed!

Onze ontslapene Leeraar heeft ons met ernst, hartelijkheid en belangstelling den weg des heils aangewezen. Zijne vriendelijkheid, openhartigheid, opregtheid, eenvoudigheid, stilzwijgendheid en vredelievendheid, maakten hem beminnelijk, en alzoo willen wij hem ook gaarne eene traan wijden, en wenschen, dat hij het zorgvolle leven ontworsteld, de eeuwige rust moge genieten, en eenmaal met alle de getrouwe knechten des Heeren de kroon des levens ontvangen.

Zijn stoffelijk overblijfsel ter aarde besteld wordende, heeft zijn vriend en medebroeder, Ds. D. SCHOEN, Pred. te *Wijdenesse* en *Oosterleek*, na eene gehoudene toespraak bij de lijkbaar, hetzelve grafwaarts vergezeld; en Zondag den 28sten dezer, als Consulent der Gemeente, de eerste predikbeurt vervullende, de Lijkrede gehouden met *Ps.* LXXIII: 25 en 26. *Wien heb ik (nevens u) in den hemel? Nevens u lust mij ook niets op de aarde. Bezwijkt mijn vleesch en mijn hart, zoo is God de rotssteen mijns harten, en mijn deel in eeuwigheid;* waarbij de Gemeente ten ernstigste vermaand werd, om de lessen en vermaningen van den Overledene wel en getrouw ter harte te nemen, en in nood en dood op den der eeuwen Eeuwigen Rotssteen te vertrouwen.

De Boekzaal-lezer verwachte geen verder levensberigt.

He-

Het *annus gratiae* zal door den Ring van *Hoorn* worden waargenomen. Alzoo is

SCHELLINKHOUT vakant.

WIJDENESSE EN OOSTERLEEK, den 9 Oct. 1842. Onze Leeraar, Ds. D. SCHOEN, gedurende 25 jaar bij ons in de dienst des H. Evangeliums onafgebroken werkzaam geweest zijnde, gedacht daaraan heden met blijdschap, en wij dankten met hem den goeden God en Vader, die hem, al dien tijd, in zijn gewigtig werk genadiglijk ondersteund en geholpen heeft. Wij wenschen vurig, dat de Goddelijke nabijheid en kracht hem verder schrage, en zijne bediening voor ons vruchtbaar make tot zaligheid onzer zielen. Moge ook zijne bede vervuld worden, dat wij te zamen, eer onze dagen ten einde zijn, met hem getuigen kunnen: God, die de leidsman onzer jeugd en de steun onzes ouderdoms geweest is, is onze verwachting van de eeuwigheid.

OOSTWOUD. Zie Oct. 1842.

EDAM.

BROEK IN WATERLAND, 7 Oct. 1842. De dag van heden was voor deze Gemeente zeer treffend en aandoenlijk, door het afsterven van haren geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. BITTER, in den ouderdom van 48 jaren. Na een langdurig en smartelijk lijden met christelijke gelatenheid doorgestaan te hebben, werd hij heden nacht aan ons ontrukt. Gedurende dertien en een half jaar mogten wij ons verblijden in zijn ijver voor zijn werk, dien hij steeds openbaarde, ook dan, wanneer zwakte des ligchaams hem dit bijna niet toeliet. Voor dat hij onder ons de Evangeliebediening aanvaardde, was hij werkzaam geweest in de Gemeenten van *Ochten*, *Schermerhorn* en *de Rijp*.

Zijne Weduwe, Mejufvrouw A. C. OVERHOFF, met welke hij vijf en twintig jaren door een genoegelijken Echt vereenigd was, zijne acht nagelatene Kinderen, waarvan eenigen nog zeer jong zijn, beweenen het groot verlies van den waardigen regtschapen man en vader, die hun dierbaar was.

De tweede Consulent dezer Gemeente en vriend onzes Leeraars, Ds. A. J. BEGEMANN, Pred. te *Monnikendam*, bepaalde ons, op den 9den dezer, bij dit zoo treffend sterfgeval, naar aanleiding van *Matth.* XXIV:46 en sprak alzoo: *over het zalige der toekomst des Heeren voor den getrouwen dienstknecht van Jezus Christus.* Met belangstelling en aandoening werd deze rede gehoord. De Heer geve, dat ook daardoor de gedachtenis aan onzen braven Leeraar, die zoo veel voor ons gedaan heeft, altijd in zegening moge blijven, en trooste zijne diep bedroefde Weduwe, Kinderen en Betrekkingen. Op uitdrukkelijk verlangen des waardigen Mans, wiens werk voor hem spreekt, zal geen nader berigt in dit Godgeleerd Tijdschrift medegedeeld worden, terwijl het *annus gratiae* voor de Weduwe door de Leden van den Ring van *Monnikendam* zal waargenomen worden; die reeds voor hunnen Medebroeder en Vriend door eenige liefdebeurten waren werkzaam geweest.

EDAM, 9 Oct. 1842. De droefheid dezer Gemeente over het vroegtijdig afsterven van haren geliefden jongsten Leeraar, A. W. M. JONGENEEL, op den 2den Sept. l.l., werd spoedig op eene treffende wijze nog vermeerderd, door het overlijden van deszelfs nagelatene Weduwe, Vrouwe SARA CORNELIA VAN DER LEEUW. Ruim eene week na hare voorspoedige bevalling, werd zij door eene hevige ziekte aangetast, welke den 24sten Septem-

ber

ber een einde maakte aan haar jeugdig, voor hare vijf kinderen (zouden wij haast zeggen!) *onmisbaar* leven. — Juist drie weken na haren Echtgenoot, werd zij, op den 27sten daaraanvolgende, in dezelfde rustplaats met hem ter aarde besteld, en zoo vereenigde hier het graf, wat de dood had gescheiden. Maar oneindig heerlijker nog, mogen wij ons de vereeniging dier geloovige en godvruchtige Echtelingen voorstellen in hoogere en zaliger gewesten! — De jeugdige ARIUS WILHELMUS MARTINUS, op den leeftijd van nog geene maand reeds van Vader en Moeder beide beroofd, werd heden door den Heiligen Doop der christelijke Kerk ingelijfd, en aan de ontferming des Allerhoogsten opgedragen. Onuitsprekelijk is de aandoening, welke zoowel de gansche vergaderde Gemeente bij deze gelegenheid aan den dag leide, als de Voogd en toeziende Voogd, welke waardige Mannen, als Doopgetuigen, de plaats der Ouders bij die plegtigheid bekleedden. De goede en getrouwe God zij hun en hunne betrekkingen tot troost en ondersteuning in hunne zoo gewigtige als aandoenlijke taak, en leere allen, die dit berigt met deelneming zullen lezen, zich meer en meer bereiden voor de onzekere, dikwijls onverwachte komst des Heeren, opdat zij ook eens mogen sterven, gelijk de ware Christen sterft!

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE, den 13 Oct. 1842. Na verkregene handopening, is de Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier bijeengekomen, om, ter vervulling der door het overlijden van Ds. T. H. M. DIEPERINK opengevallene Predikantsplaats, een ander te beroepen, en heeft dezelve, uit een bevorens gemaakt viertal, op hetwelk geplaatst waren de Heeren M. WEENDLIJ, N. OSTI, P. L. DE GAAIJ FORTMAN en A. H. MOUW, res-

respectivelijk Kandidaten bij de Provinciale Kerkbesturen van *Groningen*, *Utrecht*, *Zeeland* en *Overijssel*, tot haar gewonen Herder en Leeraar (bij het lot tegen den Heer N. OSTI), beroepen den Wel Eerw. M. WERNDLIJ, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, en heeft zijn Eerw. deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

ARNEMUIDEN, den 6 Nov. 1842. Nadat onze, naar *Axel*, beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. HOOGEZAND, op den 5den dezer, namens het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BORSIUS, Theol. Doct. en Pred. te *Middelburg*, van zijne betrekking op deze Gemeente en de Klasse was losgemaakt, nam zijn Wel Eerw. heden van ons afscheid, predikende bij die gelegenheid over *Hand.* XX: 31 en 32.

BEKERKE, 24 Oct. 1842. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. H. VAN HULSTEYN, door Z. M. den Koning benoemd tot Pred. te *Oosterhout*, onder de Klassis van *Breda*, op den 19 dezer, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. M. BOUVIN, Pred. te *Koudekerke*, in tegenwoordigheid van den Kerkeraad en Consulent, A. J. MOLENAAR, Pred. te *Zoutelande*, was losgemaakt van zijne betrekking op deze Gemeente en Klassis, nam zijn Eerw. gis-

gisteren zegenend afscheid van ons, met den wensch van PAULUS, *Hand.* XX: 32. *En nu, broeders! ik beveel u Gode en den woorde zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder de geheiligden.*

VLISSINGEN vakant. Zie Febr. 1842.

ZIERIKZEE.

THOLEN, den 19 Oct. 1842. Op den 8sten dezer maand, werd deze Gemeente op het gevoeligste bedroefd, door het overlijden van haren jongsten Leeraar, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer SAMUEL PRIJN. Zijn Eerw. aanschouwde het eerste levenslicht aan den *Leidschen Dam*, alwaar zijn Vader, de Heer JAN ANTHONIE PRIJN, Houtkooper was. Zijne Moeder, Mejufvrouw MARIA SUSANNA LONCK, kort na zijn geboorte weduwe geworden, trad op zijn derde jaar op nieuw in het huwelijk, met den Heer MATTHEUS VAN DER ZEEGEN LAGERWERFF. Aan de nagedachtenis van dezen voortreffelijken man, komt de hulde toe der openlijke vermelding, dat hij met de teederste zorgvuldigheid, de plaats van eigen Vader, in zijne vroege opvoeding, en latere opleiding tot zijne bestemming, bij hem bekleed heeft, gelijk zulks ook door onzen onslapenen Leeraar, ten allen tijde, met dankbare wederliefde is erkend geworden. Zijne eerste opleiding tot het werk des Evangeliedienst, heeft hij genoten ten huize van den Wel Eerw. Heer SAMUEL KAN, toenmaals Pred. te *Berkel*, nu ook reeds voorlang in den Heere ontslapen. Daarna bezocht hij de Akademie te *Leiden*, en werd, na welvolbragte studie, op den 15 Mei, des jaars 1823, door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, met volle ruimte, onder de Kandidaten tot de H. Dienst, in de Nederlandsche Hervormde Kerk, opgenomen. De Gemeenten

van *Oudenbosch* en de *Hoeven*, van *Grootammers* en van *Bleiswijk*, mogten, vroeger dan de onze, hem als Leeraar bezitten. Hier was hij sedert den 4 Aug. 1833, tot aan zijn dood, naar licht en kracht, met ijver en getrouwheid, bezig in het werk van zijnen Heer. 's Mans nederigheid verbiedt alle verdere uitweiding in zijnen lof, gelijk dan ook het verlangen zijner bloedverwanten, om geen nader levensberigt van hem, in dit Tijdschrift, te plaatsen, op de kennis van zijn karakter gevestigd is. Bij de aanvaarding van het H. dienstwerk, in zijne eerste Gemeente, was hij in het huwelijk getreden met Mejufvrouw PETRONELLA STERRENBURG, bij welke hij zeven Kinderen heeft verwekt, van welke de meeste nog te jong zijn om de grootheid van hun geleden verlies te beseffen. Moge dit treurend gezin in de ruimste maat ondervinden, dat de barmhartige God, de man is der weduwen en de vader der wezen!

Reeds daags na het overlijden, op Zondag den 9den dezer, j. l., werd de Gemeente door onzen oudsten, nu eenigen, Leeraar, sprekende naar aanleiding van *Rom.* XII : 15, bij deze droevige uitkomst bepaald: maar op den daaropvolgenden dag des Heeren, den 16den dezer, l.l., heeft deze, in eene opzettelijke Lijkrede, naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 7, aan de nagedachtenis des ontslapenen, regtmatige hulde toegebragt. Talrijk was de opgekomen schare; en algemeen was de aandoening onder die rede, aangaande welke niet te twijfelen valt, of zij zal hebben medegewerkt, om het onderwijs, de lessen en de vermaningen des ontslapenen, nog lang in zegenend aandenken bij de Gemeente te doen bewaren. Het jaar van gratie, voor de Weduwe, zal door de Ringbroeders worden aangenomen.

Sr.

St. PHILIPSLAND. Zie Oct. 1842.

IJZENDIJKE.

BIERVLIET, 6 Nov. 1842. Had onze vorige Leeraar, Ds. D. VAN BASSELAAR, door Z. M., *salvo honore et stipendio*, Emeritus verklaard, den 29 Dec. 1839 zijne betrekking tot ons nedergelegd, met eene afscheidsrede, naar 2 *Cor.* XI : 11: *Waarom? Is het omdat ik u niet lief heb? God weet het;* heden vierde hij in ons midden gedachtenis van de aanvaarding zijner Evangeliedienst, vóór 40 jaren, 7 Nov. 1802. JACOB's betuiging: *Gen.* XXXII : 10*a*: *Ik ben geringer dan alle deze weldadigheden en dan alle deze trouwe, die gij aan Uwen knecht bewezen hebt*, maakte hij de zijne, en nam, uit de dankbare herinnering aan het vele goede, dat hij, als Leeraar in de Gemeente van *Zijderveld*, *Kleverskerke*, *Heinkenszand* en de onze, had mogen genieten, aanleiding, om zich zelven en ons op te wekken tot een verder blijmoedig vertrouwen op God.

Lang blijve hij nog gespaard, onder het genot van 's Hemels zegeningen, en zijne rust zij, gelijk tot hiertoe, een beproeven van velerlei, in het belang van deze Gemeente.

AXEL. Zie Oct. 1842.

UTRECHT.

UTRECHT.

MIJDRECHT staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

ZUID-POLSBROEK staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

AMERS-

AMERSFOORT.

EEMNES BINNENDIJK, 2 Oct. 1842. Heden werd voor de eerste maal onze avond-godsdienst opgeluisterd, door een genoegzaam aantal fraaije Lampen, ten gebruike bij de openbare Godsvereering, ons geschonken door den Ambachtsheer dezer Gemeente, den Hoog Welgeb. Heer J. S. VAN NAMEN VAN DE EEMNESSEN. Wij brengen gaarne onzen dank aan dien edelmoedigen Gever, die door dit geschenk, op de doelmatige inrigting van ons eenvoudig Bedehuis, toonde prijs te stellen, en ontboezemen onze opregte bede, dat het woord des Heeren voor hem en de zijnen moge blijven, een lamp voor zijnen voet en een licht op zijn pad.

WIJK.

WIJK. Zie Sept. 1842.

VRIESLAND.

Den 5 Oct. l.l., zijn, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, tot de predikdienst geadmitteerd, BINNE BOLLEMAN VAN DER VEEN, PETRUS BOELES, Jr., REMKO MICHAËL JAN WIJBELING en JACOB SANTÉE NIEWEG; Kandidaten in de Letteren en in de godgeleerdheid bij de Groninger Akademie.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN, den 5 Nov. 1842. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. D. TIJSSEN, is, uit het vroeger opgegeven twaalftal van Predd., door den Breeden Kerkeraad, dit zestal geformeerd:

DD. J. P. VAN HARENCARSPEL, te *Wageningen*. A. RUTGERS VAN DER LOEFF, te *Noordbroek*. C. KRABBE, te *Zutphen*. P. DE GOEJE, te *Heerenveen*. J.

H.

M. SCHOLTEN, Prof. te *Franeker*, en R. BIENSTRA, Theol. Doct., te *'s Gravendeel*.

Drietal:

DD. VAN HARENCARSPEL, KRABBE en RUTGERS VAN DER LOEFF.

Waaruit op den 25 Oct. l. l., beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. P. HARENCARSPEL, Pred. te *Wageningen*, die dit beroep, na beraad, onder inwachting der vereischte approbatiën, heeft aangenomen.

JELSUM, 2 Aug. Heden is alhier, in gevolge de stemming van Hervormde Floreenpligtigen, tot Pred. beroepen, de Wel Eerw. Heer H. A. NIEUWOLD, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, die deze beroeping volvaardig heeft aangenomen. De kerkelijke en koninklijke approbatien op dezelve reeds verkregen zijnde, zoo zal de hier bestaande vakature, D. V., spoedig weder vervuld zijn.

WIER, 16 Oct. Het was heden voor deze Gemeente een belangrijke feestdag. Een nieuw Orgel, door PIETER JANS RADERSMA, Orgelmaker te *Wieuwert*, vervaardigd, werd door onzen Leeraar, Ds. R. WASSENAAR, plegtig ingezegend. Zijn Eerw. toonde, bij deze gelegenheid, naar aanleiding van *Col.* III: 16*a*, het betamelijke, pligtmatige en stichtelijke van het gemeenschappelijke godsdienstige gezang aan, vooral wanneer het door welluidende toonen van een welingerigt Orgel bestuurd wordt; hetwelk door het zingen uit de Psalmen en Gezangen gestaafd werd. — Hoe talrijk ook de opkomst was, is echter deze godsdienstige plegtigheid, met stillen eerbied bijgewoond, en tot algemeen genoegen afgeloopen.

Dit ons nieuw Orgel, is van een' netten vorm, heeft zuivere toonen, en is voorzien van 8 re-

gis-

gisters, een aanhangend pedaal en pianotreed. Deszelfs maker verdient door dit zijn werk, niet alleen lof, maar ook onze ernstige aanbeveling aan Kerkeraden en Kerkvoogden.

HALLUM, den 21 Sept. 1842. Tot vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. E. J. DIEST LORGION, naar de Gemeente te *Stiens*, is heden alhier, door de Hervormde Floreenpligtigen, tot Pred. benoemd, en door den Kerkeraad beroepen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer M. L. DE BOER, Pred. te *Minnertsga*, die deze beroeping, na een' korten tijd van beraad, heeft aangenomen.

OOSTERMEER. Nadat op den 28 Oct. 1841, door den Wel Eerw. Heer B. H. HABBEMA, Pred. te *Oenkerk*, als Gecommitteerde door het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, aan den Wel Eerw. Heer A. W. BUNING dimissie verleend was van zijne betrekkingen als Leeraar der Hervormde Gemeente van *Oostermeer* en *Eestrum*, en zijn Eerw. aan de hem roepende Gemeente te *Anjum*, Klassis *Dokkum*, toegewezen, heeft zijn Wel Eerw. den 31 October daaraanvolgende afscheid genomen, met eene Leerrede over 2 *Cor*. XIII: 13.

Na bekomene handopening, door Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de zaken der Hervormde Kerk, op den 18 November 1841 zijn de Floreenpligtigen der Hervormde Gemeenteraad op den 3 Januarij 1842 overgegaan tot de stemming van eenen Predikant voor deze vacerende Gemeente, en is toen beroepen Ds. SIJPKO HAIJO SIJPKENS, Pred. te *'s Greveldu in Capelle* en *de Vrijhoeve*, Provincie *Noord-Braband*, Klassis *Heusden*, doch welke, op den 5 Februarij 1842 voor deze beroeping bedankte.

Op

Op den 17 Maart 1842 heeft men zijn Eerw., na veel hoop op de aanneming gegeven en vele onkosten om hem gemaakt te hebben, voor de *tweede* maal weder beroepen, doch heeft zijn Eerw. evenwel goedgevonden, om bij missive van den 18 April 1842 ook voor deze tweede beroeping te bedanken.

Op den 30sten Mei 1842 ging men daarom tot eene *derde* stemming over, en werd toen beroepen, Ds. B. FIJNEBUIK, Pred. te *Hoogeveen*, Provincie *Drenthe*, Klassis *Meppel*, bij meerderheid van stemmen tegen den Wel Eerw. Heer A. MAAGH MEIJER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe* en den Wel Eerw. Heer S. OOSTERBEEK, Pred. te *Suawoude* en *Tietjerk*: terwijl tegen deze beroeping een schriftelijk protest werd ingediend, om redenen, dat zijn Eerw. als een voorstander van de zoogenaamde afgescheidenen of separatisten bekend stond en men hem alzoo niet als een zuiver Gereformeerd Predikant konde beschouwen. Ook zijn Eerw. gaf bij missive van den 15 Junij 1842 te kennen, dat hij geene vrijheid gevonden had, om deze beroeping aan te nemen. De Floreenpligtigen waren daarom genoodzaakt tot eene *vierde* beroeping over te gaan, welke plaats had op den 19 Julij 1842, wanneer door de Stemgeregtigden werd verkozen, Ds. A. BUNING, Pred. te *Ee*, Provincie *Vriesland*, Klassis *Dokkum*, doch welke bij missive van den 5 Aug. 1842 voor deze beroeping beleefdelijk heeft bedankt.

De stemming werd daarop voor de *vijfde* keer hervat op den 13den September 1842, waarbij Ds. C. D. L. BÄHLER, Pred. te *Aalst*, Provincie *Gelderland*, Klassis *Bommel*, 55 stemmen, en Ds. E. SCHRADER FOCKENS, Pred. te *Jutrijp* en *Hommerts*, Provincie *Vriesland*, Klassis *Sneek*,

40 stemmen op zich hadden vereenigd. De eerstgenoemde werd daarom beroepen, doch heeft ook bij missive van den 3 October j. l. voor deze beroeping beleefdelijk bedankt. Alzoo blijft

OOSTERMEER EN EESTRUM nog vakant.

HUIZUM vakant. Zie Oct. 1842.

HARLINGEN.

ARUM, den 28 Sept. 1842. Heden overleed alhier, in den ouderdom van 69 jaren, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer IZAÄK CAHAIS, rustend Leeraar van *Witmarsum*. Hoewel zijn Eerw. tot onze Gemeente in geene bijzondere betrekking stond, doch in ons midden den avond zijns levens sleet, genoot hij de algemeene achting en liefde. Onze Leeraar, Ds. CANNEGIETER, bepaalde ons op den Zondag na zijn overlijden, bij zijn blijmoedig en echt christelijk sterven, waarin de kracht des Evangeliums treffend was gebleken, en wekte ons op, om te streven naar dat geloof en dat bestaan, waaruit des gestorvenen Grijsaards gerustheid was voortgevloeid, opdat ook ons einde zacht en zalig mogt wezen, gelijk het zijne was geweest. Zijn Eerw. had tot tekst gekozen, *Gen.* XLIX:33. *Als Jakob voleind had zijne zonen bevelen te geven, zoo leide hij zijne voeten te zamen op het bedde en hij gaf den geest en hij werd verzameld tot zijne volken.*

FRANEKER. Door den Heer L. VAN DAM, Orgelmaker te *Leeuwarden*, werd een nieuw Orgel voor het Kerkgebouw dezer Gemeente vervaardigd. Gereed om ten dienste der Gemeente te kunnen verstrekken, werd hetzelve, op verzoek van H.H. Kerkvoogden, den 8 Nov. j. l. onderzocht, door den Heer S. A. HEMPENIUS, Organist en Stads Muzijk-Directeur te *Zwolle*. Eene schriftelijke verklaring werd door zijn Ed. afgelegd, in-

inhoudende: dat hij bevonden had, dat het Orgel in al deszelfs deelen zoowel als in zijn geheel, volkomen aan het doel en bestek beantwoordt — dat dit werk mede onder de fraaiste Orgels in ons land genoemd mag worden — dat hij den vervaardiger den meesten lof moet toezwaaijen, zoowel wegens het uitmuntende van zijn werk, als de onbekrompenheid, waarmede het werd voltooid, — en dat hij den maker allerwege de ruimste aanbeveling waardig acht.

Den volgenden dag werd hetzelve aan zijne bestemming toegeheiligd. Onze oudste Predikant, Ds. L. W. DE GRIENT DREUX, was voorganger bij deze godsdienstoefening, waaraan, behalve de Gemeente, eene talrijke schaar van elders deel nam. Na hetzelve in Gods hoede te hebben aanbevolen, nam de voorganger aanleiding, uit de woorden: *en zij verblijden zich op het geluid des orgels;* (*Job* XXI: 12*b*.) om de Gemeente te bepalen bij de stof tot blijdschap, die zij thans heeft. Door gepaste herinneringen van het kerkgebruik des Orgels in het algemeen, en welke gebrekkige Orgels vóór en na de Hervorming tot voor weinige jaren in ons Kerkgebouw werden gevonden, werd de Gemeente opgewekt tot blijdschap over hetgeen zij nu bezit. Alles, wat dienen kon om hare vreugde hooger te stemmen, werd bijgebragt. Inzonderheid werd hare bewustheid verlevendigd, dat zij zelve, en wel door vrijwillige inteekening, het Orgel had daargesteld. Waar gepaste gelegenheid zich opdeed, was de Voorganger de tolk der Gemeente, om hun haren dank te betuigen, wien zij dien schuldig is. Laatstelijk deed zijn Wel Eerw., met dezelfde geestdrift, waarmede hij begon te spreken, de Gemeente beseffen, welke de vruchten harer blijdschap moesten zijn. God geve die in ruime mate!

 Ge-

Genoemde Heer HEMPENIUS, die bij de inwijding het Orgel bespeelde, gaf daarbij der Gemeente gelegenheid, om de innerlijke waarde van het nieuwe sieraad van haar Kerkgebouw te leeren kennen; waartoe hij haar ook nog in den namiddag aangenaam in staat stelde, door het geven van een Orgel-Concert, hetwelk door zeer velen werd aangehoord.

Nu moge het Orgel, de vrucht van eigene krachtsontwikkeling, er toe bijdragen om kracht en leven in de Gemeente op te wekken, en vele Gemeenten haar voorbeeld volgen, om door eigene kracht, zooveel zij vermogen, daar te stellen, hetgeen tot opbouwing in het allerheiligst geloof dienen kan.

SCHRAARD vakant. Zie Mei 1842.

MINNERTSGA staat vakant te worden. Zie Oct. 1842.

SNEEK.

LUTKEWIERUM, den 2 Oct. 1842. Heden gaf onze Leeraar, J. F. DE LANG, in zijne voorafspraak ons kennis van het overlijden van den Wel Eerw. en zeer Gel. Heer J. CAHAIS, rustend Predikant der Gemeente te *Witmarsum*, die alhier, van 1795—1809, het Evangelie der zaligheid met ijver en getrouwheid verkondigd heeft. Dit sterfberigt aangaande dien waardigen en veelgeachten man, werd met aandoening vernomen.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZUM vakant. Zie Julij 1842.

DOKKUM.

PAESENS. Zie Julij 1842.

HANTUM EN HANTUMHUIZEN vakant. Zie Aug. 1842.

HEERENVEEN.

WIJNJETERP, c. a. Onze beroepen Leeraar, Ds. C. MEIJER, werd, den 2den October j. l. in zij-

zijne dienst bij ons bevestigd, door Ds. J. R. FOLKERTS, Pred. te *Engelbert*, bij afstand van den Consulent, Ds. O. TEN CATE, Pred. te *Hoornsterzwaag*, c. a. De Bevestiger gebruikte tot tekst voor zijne Leerrede, *Gen.* XII:2*b*. *Wees een zegen.* Onze bevestigde Leeraar deed des namiddags zijne intrede, met eene Leerrede over 1 *Cor.* III:9*a* *Wij zijn Gods medearbeiders.*

WOLVEGA, den 30 Oct. 1842. Nadat onze Leeraar, Ds. S. K. THODEN VAN VELZEN, Th. Dr., van zijne betrekking op onze Gemeente en op de Klasse van *Heerenveen*, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. H. TEN BRINK, HZ., Pred. te *Peperga*, c. a., in tegenwoordigheid van den Consulent onzer Gemeente, Ds. H. J. KUYPER, Pred. te *Scherpenzeel*, c. a., op den 7den dezer maand, was losgemaakt, heeft zijn Eerw. op heden zijne afscheidsrede bij ons gehouden, naar aanleiding van *Joh.* XVII:1*a*. *Dit heeft Jezus gesproken, en Hij hief zijne oogen op naar den Hemel.* Dus is

WOLVEGA vakant.

TJALLEBERD, c. a., den 11 Nov. 1842. Tot Predikant in deze vakante Gemeente is, den 2den dezer maand, door de Floreenpligtigen benoemd, Ds. H. TERLET, Pred. te *Oude en Nieuwehorne.*

OLDEHOLTPADE, c. a. Deze Gemeente staat vakant te worden, door het Emeritaat van haren Leeraar, Ds. N. BAKKER, hetwelk zijn Eerw., op zijn verzoek, bij Besluit van Z. M. den Koning van den 4 Sept. l.l. N°. 88, is verleend, om in te gaan met den 1 Januarij 1843.

SINT-JANSGA c. a. vakant. Zie Junij 1842.

DONKERBROEK c. a. vakant. Zie Sept. 1842.

APPELSCHA vakant. Zie Oct. 1842.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HEEMSE staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

DEVENTER.

WELSUM staat vakant te worden. Zie Mei 1842.

KAMPEN.

VOLLENHOVEN. Zie Julij 1842.

GRONINGEN.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

ONSTWEDDE vakant. Zie Mei 1842.

APPINGADAM.

WIRDUM, den 31sten Oct. 1842. Ter vervulling der vakature, ontstaan door de afzetting van onzen voormaligen Leeraar, E. IDEMA, is in onze op heden gehoudene Kerkeraads-vergadering, in tegenwoordigheid van den Consulent, C. TJASSENS KEISER, Pred. te *Eenum*, de door Stemgeregtigden uitgebragte benoeming van T. A. HOEN, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente in een kerkelijk beroep veranderd. Op de nominatie waren geplaatst de navolgende H.H. Kandidaten, alphabetisch gesteld:

C. J. ABRESCH, Æ. W. BEGEMANN, J. DORENBOS, T. A. HOEN, G. HOLWERDA, G. D. STERINGA KUIPER, J. NIEWEG, W. T. PAEHLIG, E. VAN DER PERS, J. P. BRUINEWOLD RIEDEL, TH. T. STUIVINGA, J. U. H. SIJP-

SIJPKENS, A. A. VAN RIESEN SCHOLTENS, W. VAN DER TUUK en E. TONKES.

MIDDELSTUM.

BEDUM vakant. Zie Jan. 1842.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

OISTERWIJK vakant. Zie Junij 1842.

BREDA.

BREDA. Uit eene nominatie, door den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk, den Koning aangeboden en waarop geplaatst waren de volgende Predikanten:

J. P. HASEBROEK, Pred. te *Heilo*. P. JAS, Th. Dr. en Pred. te *Purmerende*, en W. B. BARENDS, Pred. in de *Willemstad*.

Is de Heer J. P. HASEBROEK benoemd tot Predikant te *Breda*, die aldaar dan ook naar kerkorde zal worden beroepen.

OOSTERHOUT. Zie Oct. 1842.

HEUSDEN.

DOEVEREN, c. a. Den 11 Sept. werd aan deze Gemeente kennis gegeven, van het overlijden van een' harer voormalige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer BARTHOLOMEUS ADRIANUS JONCKERS, Emeritus Predikant van de Protestantsche Gemeente te *Maastricht*. Hij aanvaardde als Proponent, in deze Gemeente, zijne Evangeliebediening, den 1 Jan. 1792.

De tegenwoordige Leeraar, Ds. K. F. VAN SETTEN, hield, den volgenden dag des Heeren, eene gepaste Leerrede, over *Marc.* XIII : 33—36, en wekte de Gemeente ernstig op, om door geloof en godsvrucht, ijverig werkzaam te zijn aan de

voorbereiding voor de komst des Heeren, waartoe ook de nu ontslapene Leeraar, onder haar gearbeid had.

De vertroosting des Evangelies, en de hoop des wederziens,, verzachte de smart der bedaagde Weduwe!

EETHEN EN DRONGELEN vakant. Zie Julij 1842.

EINDHOVEN.

HOGELOON EN EERSEL vakant. Zie Julij 1842.

DRENTHE.

ASSEN.

EELDE vakant. Zie April 1842.

MEPPEL.

NIJEVEEN vakant. Zie Julij 1842.

LIMBURG.

MEERSEN EN SCHIMMERT vakant. Zie April 1842.

WAALSCHE KERK.

LEEUWARDEN, den 9 Oct. 1842. Onze naar *Rotterdam* beroepene Leeraar, Ds. P. C. J. VAN GOENS, Theol. Doct., nam heden afscheid van onze Gemeente, predikende over *Hand.* XI:23*b*. (*Barnabas*) *vermaande ze allen, dat zij met een voornemen des harten, bij den Heere zouden blijven.*

ROTTERDAM, den 30 Oct.. 1842. Onze oud-

oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. MOUNIER, sedert 1 Julij l. l., Emeritus, heeft heden onder ons zijn dienstwerk geëindigd, met eene Leerrede over *Hand.* XX : 32. *En nu, broeders! ik beveel u Gode, en den woorde Zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligden.* Na hartelijke toespraak tot zijne Gemeente, is zijn Eerw. overgegaan tot de bevestiging van zijne opvolger, Ds. F. C. J. VAN GOENS, Theol. Doct., van *Leeuwarden* tot ons overgekomen, welke denzelfden avond zijne Intree-rede heeft gehouden, over *Hand.* IV : 29*b*. *Geeft uwen dienstknechten met alle vrijmoedigheid Uw woord te prediken.* Deze dubbele plegtigheid, is tot algemeene stichting afgeloopen.

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

MOORDRECHT, 30 Oct. 1842. Heden werd onze beroepen Leeraar, G. WEERAAT, Proponent bij onze Broederschap, in zijne dienst, onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. TIDEMAN, Litt. Hum. Doct. en Pred. te *Rotterdam.* De Bevestigde sprak over 1 *Thess.* II : 8. *Alzoo wij tot u zeer genegen zijnde, hebben u gaarne willen mededeelen niet alleen het Evangelie Gods, maar ook onze eigene zielen, daarom dat gij ons lief geworden waart.* De Bevestigde hield des namiddags zijne intréerede, over 1 *Cor.* III : 11. *Niemand kan een ander fondament leggen dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.*

BOSKOOP vakant. Zie Aug. 1842.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, in Nov. 1842. De Wel Eerw. Heer TRIP, Pred. te *Leer*, heeft zich gedrongen gevoeld, om voor de op hem uitgebragte beroeping, naar onze Gemeente, te bedanken, weshalve eerlang het beroepingswerk zal hervat worden.

EMDEN, in Nov. 1842. (Waalsche Gemeente.) Nog vakant.

OLDERSUM, den 16 Oct. 1842. Op den 8sten d. m., werd deze Gemeente in rouw gedompeld, door het afsterven van den Hoog Eerw. Heer AIZO REMETIUS AIZONIUS, Superintendent en oudsten Pred. te dezer plaats. Zijn Hoog Eerw. stierf in het 75ste jaar van zijn werkzaam leven, aan eene schielijk toenemende verzwakking, nadat hij bijkans 51 jaren, eerst in deze Gemeente, daarna te *Simonswolde*, *Groot-Midlum* en *Veenhuizen*, en eindelijk wederom in ons midden, het Evangelie der zaligheid had verkondigd. Op den 14den d. m., werd het stoffelijk deel van den Overledene, door deszelfs Kinderen, Kindskinderen, naastbestaanden en nagenoeg al de Predikanten dezer Diocese, onder toevloed eener groote schaar, uit deze en de naburige Gemeenten zamengekomen, ter aarde besteld. Hierop beklom de Wel Eerw. Heer G. W. A. JANSSEN, Pred. in het naburige *Rorichum*, onzen predikstoel, en hield eene Lijkrede, over den afgestorvenen Leeraar, tot tekst nemende, *Joh.* XVI: 22. *Gij dan hebt nu wel droefheid, maar ik zal u wederom*

zien,

zien, en uwe harten zullen zich verblijden, en niemand zal uwe blijdschap van u wegnemen. Heden in de voormiddagbeurt, werden wij door den ambtgenoot des Overledenen, onzen jongsten Leeraar, D. R. PIEPERSBERG, naar aanleiding van *Num.* XX: 24*a*: *Aäron zal tot zijne volkeren verzameld worden*, opgewekt, dat wij ons door dit sterfgeval mogten laten bewegen, om hier zóó te leven en te wandelen, dat wij, wanneer die stem: *gij zult tot uwe volkeren verzameld worden*, tot ons zal komen, dan zoo gemoedigd en kalm, als Aäron, het uur onzer oproeping zullen kunnen inwachten.

De Overledene laat geene Weduwe, maar drie Kinderen en drie Behuwdkinderen na. Dus is te OLDERSUM, de eerste Leeraarsbediening vakant.

SIMONSWOLDE, den 16 Oct. 1842. Onze Leeraar, Ds. TER HAAR, gaf ons heden voormiddag, in de voorafspraak, kennis, dat zijn voorganger in deze Gemeente, de Hoog Eerw. Heer Superintendent A. R. AIZONIUS, welke van Jan. 1808 tot Maart 1809, ook hier het Evangelie verkondigd heeft, den 8 Oct., te *Oldersum*, was overleden. Hij wekte ons, volgens *Hebr.* XIII: 7*a*, op, om den Overledene in gedachtenis te houden, en dat vooral te betoonen, door de leer, die hij heeft verkondigd te behartigen, en de lessen, die hij ons gegeven heeft, op te volgen.

WEENER, den 30 Oct. 1842. Onze oudste Herder en Leeraar, de Heer Superintendent J. EBELING, door Zijne Majesteit, onzen geëerbiedigden Koning, benoemd tot Consitoriaal-raad, Generaal-Superintendent en Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Aurich*, nam, in den avond van dezen dag, ten aanhooren van eene talrijke, zoo van hier als elders zaamgevloeide schare, plegtig

afscheid van ons. Zijn Hoog Eerw. sprak bij deze gelegenheid over *Phil.* I: 27. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus, opdat, hetzij ik kom en u zie, hetzij ik afwezig ben, ik van uwe zaken moge hooren, dat gij staat in éénen geest, met één gemoed gezamenlijk strijdende door het geloof des Evangeliums.* Smart het ons, den geliefde Herder en Leeraar, wiens verlies, door beroepingen naar elders, ons reeds meermalen gedreigd had, uit ons midden te zien scheiden, zoo is het ons aan den anderen kant, toch eene aangename gedachte, dat zijn Hoog Eerw., ofschoon dan in eene andere betrekking, ook voortaan tot ons heil en welzijn werkzaam blijft. Dus is te.

WEENER, de oudste Leeraarsplaats vakant.

JEMGUM, de eerste Leeraarsbediening vakant.

AURICH. Zie Sept. 1842.

KAMPEN nog vakant, doch heeft de Correspondent vernomen, dat eerlang de Kandidaat KÖSTER, aldaar zal bevestigd worden.

KREITS SYNODE DUISBURG.

GARTROP. Zie Oct. 1842.

DUISBURG. Zie Oct. 1842.

HUNXE. Zie Aug. 1842.

DUISBURG. (Groote Evang. Gemeente). Zie Aug. 1842.

KREITS SYNODE WESEL.

SCHERMBEEK. Eene predikantsplaats vakant. Zie April 1842.

WEZEL. Zie Oct. 1842.

GRAAF-

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

VELDHUIZEN. Zie Sept. 1842.
BENTHEIM. Zie Sept. 1842.

BELGIE.

DENDERMONDE, den 1 Nov. Deze dag, hier te lande een rustdag zijnde, maakte de Pred. A. GOEDKOOP, daarvan gebruik, om ons door de Evangelie-prediking te stichten, en daar heden de Hervorming 325 jaren telde, maakte hij ons op die weldaad opmerkzaam, en ging ons voor in dankzegging en gebeden. Hij predikte over *Joh.* V : 39, 40. *Onderzoekt de schrift*, enz., beantwoordende naar vs. 39, de vragen: *waarom* moeten wij de Schriften niet slechts lezen, maar onderzoeken, en bij herhaling lezen? en, naar vs. 40, *hoe* moeten wij dezelve lezen? makende vervolgens ons opmerkzaam op de *drangredenen*, welke de gezegende Kerkhervorming, voor 325 jaren aangevangen, en waarvan wij ook, op dezen grond, nog de gezegende vruchten genieten, ons oplevert, om niet onverschillig te worden omtrent het dierbaar woord des Heeren.

GENT, den 6 Nov. In vereeniging met onze Geloofsgenooten in *Nederland*, vierden ook wij gedachtenis van den zegen der Hervorming, vóór 325 jaren aangevangen. De Pred. A. GOEDKOOP, behandelde bij deze gelegenheid de uitspraak des Heeren, *Matth.* XV : 13: *Alle plante, die mijn Hemelsche Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden*, herinnerde aan zoo veel onkruid, als

als de booze vijand des menschdoms, te midden van de goede tarwe, gezaaid had, *terwijl de menschen sliepen*, (de kerke rust bekwam van vervolgingen) en toonde aan, hoe de gezegende Kerkhervorming eene bevestiging is van de uitspraak des Heeren, en een onderpand voor de geheele vervulling dier uitspraak op Gods tijd; aansporende tot getrouwe belijdenis der waarheid, in spijt der ergernis van de Phariseën en Sadduceën van onzen leeftijd (vs. 12.)

Hetzelfde onderwerp werd ook, in de predikdienst in de Fransche taal, behandeld.

In de gevangenis, waar slechts een gering getal Protestanten is, en de Leeraar voor een aantal van 200 vrijwillige toehoorders, zoo *Catholijken* als ook eenige *Israëliten*, predikte, kwam dit onderwerp minder te pas; en werd gesproken over de gelijkenis der op onderscheidene tijden gehuurde dagarbeiders, *Matth.* XX : 1—16, de toehoorders, die den kostelijken dag hunnes levens aan zonde en misdaad hadden toegewijd, aangespoord de roepstem, die *ter elfder ure* tot hen kwam, niet te verwaarloozen, noch, terwijl het nog heden voor hen is, hunne harten te verharden. Daar onder deze vrijwillige hoorders, vele uit de Waalsche Provinciën afkomstig zijn, wordt altijd, voor het eindigen der godsdienstoefening, in het *Fransch* herhaald, wat in het *Nederlandsch* gezegd is.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAPPEN.

ROTTERDAM, den 20 Oct. 1842. Alhier werd

werd des avonds ten 6 ure, in de Groote Kerk, het Jaarlijksch Verslag der afdeeling van het Bijbelgenootschap gedaan, door den waardigen Medebestuurder, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. DE VRIES, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, welke bij die gelegenheid eene zeer opwekkende redevoering deedt over 1 *Chron.* XXIX:16, 17*a*, DAVID ten voorbeeld voorstellende, om, bij onze pogingen tot verspreiding van den Bijbel, het *stoffelijke* met het *geestelijke* te vereenigen, opdat alzoo niet alleen de Bijbel in handen der belangstellenden komen moge, maar deszelfs voortreffelijke inhoud ook ingang vinden in hunne harten, tot hun wezenlijk geluk.

ZAANDAM, 10 Nov. Heden avond werd alhier, in het Kerkgebouw der Hervormden aan de Westzijde dezer stad, de jaarlijksche openbare godsdienstige vergadering van het Bijbelgenootschap gehouden, tot welker bijwoning de leden en begunstigers, door kaartjes, en alle andere stadgenooten, van de predikstoelen des Zondags te voren, waren uitgenoodigd.

De Wel Eerw. Heer TER WEEME deed, namens de Directie, het verslag, en hield ter dezer gelegenheid eene gepaste rede, waarin hij de voornaamste drangredenen ontwikkelde, welke iederen godsdienstvriend moeten bewegen, om met mond, hart en daden de heilige zaak des Genootschaps, dat zich naar den Bijbel noemt, ook in de tegenwoordige omstandigheden, krachtdadig te bevorderen. Moge ook deze godsdienstige verrigting in de gevolgen nog, door 's Heeren zegen, medewerken ter bereiking van het wenschelijkst doel!

BEEMSTER, 23 Oct. 1842. Aan den avond van dezen dag des Heeren werd hier, in het Kerkgebouw der Hervormden, weder *Verslag* gedaan

van

van het *Nederlandsch Bijbel-* en *Zendelinggenootschap*, welke beide vereenigingen in deze Afdeeling met zeer goed gevolg gemeenschappelijk blijven werken. De Leeraar der Doopsgezinde Gemeente alhier, de Wel Eerw. Heer P. DOUWES DEKKER, vermeldde beknoptelijk, hetgeen gedurende het laatste jaar in den kring der beide Genootschappen was voorgevallen, en verbond daarmede zijne opwekking en aanmoediging, om voort te gaan en niet te vertragen met het goede werk der verspreiding van Bijbel en Evangelie — door God zoo zigtbaar weder ondersteund en gezegend; — hetwelk dan ook, ten slotte, in ootmoedige gebeden den Gever aller goede gaven aanbevolen werd.

Verheugend was het te zien, dat de schare, tot dit huishoudelijk feest opgekomen, aanmerkelijk grooter was dan men, bij de tegenwoordige gesteldheid van het weêr en de wegen, mogt of durfde verwachten. Maar nog verblijdender teeken van ijver, belangstelling en medewerking der onderscheidene Leden, Begunstigers en Bijbelvrienden mogten de Bestuurders daarin opmerken, dat de gezamenlijke ontvangsten, die, van het vorig jaar, nog hebben overtroffen, ofschoon de bewoners dezer Meer over het algemeen, door onderscheidene teleurstellingen en tegenheden bij den arbeid van hun beroep, hunne inkomsten, gedurende de laatste maanden niet weinig zagen verminderen.

CORRESPONDENTIE.

Men zal plaatsen:

Opvoeding en onderwijs.

Opwekkingswoord tot deelneming aan het Bijbelgenootschap.

II

Het gesprek van GESSNER.

Doch het dichtstuk, *bij de* 325ste *verjaring van de Hervorming*, is voor ons mengelwerk te uitgebreid.

De *opwekking tot blijdschap in God, bij den Oogsttijd*, is te laat ingezonden, om te kunnen geplaatst worden.

De *Geloofsbelijdenis van den Keurprins* enz., is reeds elders geplaatst.

Gods liefde, naar GELLERT, is reeds, en door de Nederduitsche uitgave van GELLERT's gezangen, en in het XIIde der Evangelische Gezangen, te bekend, dan dat het nu, op nieuws overgebragt in onze taal, belang zou inboezemen.

Het gedeelte uit *R.* zullen wij plaatsen, gelijk ook, *de rijkdom*, en *de opwekking* van CL.

DRUKFOUT.

In het dichtstukje *Gods nabijheid*, bladz. 478 en 479 voorkomende, is in de *kopie* een regel weggelaten, waardoor het 3de couplet denzelven mist. Men leze het dus:

De liefde blijft zijn zonneschijn;
't Geloof verhoogt zijn moed en krachten;
De hoop doet hem die uitkomst wachten:
't Is zalig nabij God te zijn!
In 't heiligdom, bij brood en wijn
Op 't outer door zijn hand ontstoken, enz.

BERIGTEN.

Het Kerk-Nieuws van *Breda*, niet behoorlijk door den Correspondent der *Boekzaal* ingezonden zijnde, wordt hetzelve alzoo niet geplaatst.

De

De Ondergeteekende rekent het zich tot eenen aangenamen pligt, om, met dankbetuiging jegens de milde gevers, melding te maken, van hetgeen zij hebben gelieven bij te dragen, ten behoeve hunner verarmde Geloofsgenooten, te *Oostgraftdijk*. Het heeft Z. M., Graaf van *Nassau*, behaagd, voor de ongelukkigen aldaar, te verleenen de som van . . . . *f* 100,00

Door de vier Predd. is van de Herv. Gem. te *Alkmaar*, ontvangen . . . . *ƒ* 86,64^{5}
» Ds. J. P. STRICKER, is van de Herv. Gem. te *Driehuizen*, c. a., ontvangen . . *ƒ* 15,00
» » J. P. STRICKER, is van de Herv. Gem. te *Westgraftdijk*, ontvangen . . . . *ƒ* 40,00
» » J. P. STRICKER, is van de Herv. Gem. te *Oostgraftdijk*, ontvangen . . . . *ƒ* 18,00
» » J. P. STRICKER, uit *'s Gravenhage* ontv. *ƒ* 12,70
» » J. J. SLOT, van de Herv. Gem. te *Schermerhorn* . . . . *ƒ* 19,00
» » P. T. WIELANDT, van de Herv. Gem. te *Haringcarspel*, c. a. . . . . *ƒ* 4,95
» » J. H. TERSTEEG, van de Herv. Gem. te *Schoorl*, c. a. . . . . *ƒ* 8,00
» » R. S. TENCKINCK, van de Herv. Gem. te *Bergen* . . . . *ƒ* 10,00
» » J. AGEMA, van de Herv. Gem. te *Oudorp*, c. a. . . . . *ƒ* 5,20
» » J. C. HOEK, van de Herv. Gem. te *Warmenhuizen* . . . . *ƒ* 11,00
» » L. C. VAN DER MEULEN, van de Herv. Gem. te *Bedijkte Schermer* . . . . *ƒ* 24,00
» » D. G. VAN BORST, van de Herv. Gem. te *Kolhorn* . . . . *ƒ* 7,20
» » H. GRAVE, van de Herv. Gem. te *Grootschermer* . . . . *ƒ* 32,00
» » R. J. KONING, van de Herv. Gem. te *Limmen* . . . . *ƒ* 14,26^{5}
» » J. BOURITIUS VAN LON, van de Herv. Gem. te *Broek* op *Langedijk* . . . . . . *ƒ* 21,00

Transporteren *f* 428,96

Door

Transporteren *f* 428,96

Door Ds. V. J. BERKHOUT, van de Herv. Gem. te *Sint Pancras*.................*f*	6,00
» » L. VISSER, van de Herv. Gem. te *Koedijk*..........................»	10,00
» » A. A. RIEDEL, van de Herv. Gem. te *Graft*..........................»	16,50
» » JOH. SAFFRIE, van de Herv. Gem. te *Rijp*..........................»	39,20
» » L. VAN PLATERINGEN, van de Herv. Gem. te *Akersloot*.....................»	11,00

Te zamen de Som van *f* 511,66

Met vriendelijken aandrang worden ook andere Predd. verzocht, de behoeftigen te *Oostgraftdijk*, aan de mededeelzaamheid hunner Gemeenten aan te bevelen, en de ingezamelde penningen te willen toezenden aan den Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*,

Alkmaar, J. BOLDINGH.
11 Oct. 1842.

Een geëxamineerd *Katechizeermeester*, die tevens in staat is onderwijs in de Muzijk te geven, en bij de openlijke godsdienstoefeningen, het gezang der Gemeente, door Orgelmuzijk te besturen, hetwelk hij gedurende de twee laatste jaren, afwisselend, en tot algemeen genoegen heeft waargenomen; wenschte in beide betrekkingen werkzaam te zijn. Indien men dus bij eene Hervormde Gemeente in Nederland, een' *Katechizeermeester* en *Organist* benoodigd is, dan maakt hij van deze gelegenheid gebruik, om zich voor beide deze betrekkingen bescheidenlijk aan te bevelen; ook is hij niet ongenegen, om slechts ééne der opgenoemde bedieningen waar te nemen.

Men kan nadere inlichtingen bekomen, zoo wegens bekwaamheid als zedelijkheid, enz., onder

vrachtvrije Brieven, bij Ds. J. L. A. KREMER, AZ., Pred. te *Heere* en *Leende*.

De Ondergeteekende, vóór eenige jaren de Bediening van het Heilig Evangelie hebbende nedergelegd, heeft zich later genoopt gevonden, de predikdienst te hervatten, gelijk hij die dan ook, aanvankelijk en met der daad, weder opgevat *heeft*. Hij wenscht zich, verder, bij voortduring aan dezelve te blijven wijden, en acht zich verpligt, zulks, langs *dezen* weg, *openlijk* bekend te maken, zich daarbij *bereid* verklarende, om in zóódanige Gemeente der Hervormde Kerk, waar men zou meenen van zijnen arbeid eenige vrucht te mogen verwachten, *hetzij* als werkelijk Leeraar, *hetzij* ook als Hulpprediker, ter tegemoetkoming van eenig bejaard Predikant, zijne pogingen aan te wenden, tot uitbreiding en opbouwing van het Rijk des Heeren.

's Gravenhage, den 28 Sept. 1842.

L. PATOIR, *Predikant*.

Die H.H. Predikanten, of Leden der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, welke het bij hen ontvangen *Berigt van Inteekening* op een Gedenkteeken voor den Hoogleeraar VAN DER PALM nog niet hebben ingezonden, worden vriendelijk verzocht zulks hoe eer hoe beter te willen doen aan den Ondergeteekende,

Leiden, 23 Oct. 1842.

Mr. J. G. LA LAU, *Secretaris van Briefwisseling van de Maats. der Nederl. Letterkunde te* Leiden.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij S. E. van Nooten, te *Schoonhoven*, is van de pers gekomen en verzonden:

I. *Bijdragen*, tot bevordering van *Bijbelsche Uitlegkunde*, verzameld door B. van Willes, Th. Doct. en Pred. te *Lekkerkerk*, 1e deel 2e stuk. *f* 2,00.

Het 1e stuk is in Maart l. l., verschenen; hiermede is het eerste deel compleet.

II. *Bijbeloefening* over de drie Brieven van Joannes, door H. van Heijningen, Lid der Maatschappij van Nederl. Letterkunde, te *Leiden*, en Pred. te *Meppel*; één deel compleet. *f* 1,90.

Vroeger is bij hem verschenen:

III. *Bijbeloefening over het Evangelie van Joannes*, door H. van Heijningen, 3 deelen. *f* 10,30.

IV. *De Oudejaars Avond.* Ernstige lektuur voor de laatste dagen des jaars, door C. E. van Koetsveld, Pred. te *Schoonhoven*, met vignet. *f* 2,70.

V. *Gedachten en Herinneringen bij der Engelen Kers-Gezang*, door E. B. Swalue, Th. Dr. en Pred. te *Goes*. *f* 0,30.

Voor het godsdienstig onderwijs:

VI. *Eenvoudige verklaring van de XII Geloofs-artikelen, de tien Geboden en het onze Vader*, om onkundigen en bejaarden te onderrigten, tot het doen hunner Belijdenis, door C. E. van Koetsveld, Pred. te *Schoonhoven*. Tweede verbeterde druk. *f* 0,25.

VII. Hetzelfde, verkort, vooral ten dienste van hen, die niet lezen kunnen, door C. E. van Koetsveld. Tweede verbeterde druk. *f* 0,10.

VIII. *Eerste oefening in het lezen van den Staten-Bijbel*, ten behoeve van het Godsdienstig Onderwijs en de Zondags-Scholen. *f* 0,12½.

Bij J. H. den Ouden en van der Meer en Verbruggen, Boekhandelaars te *Amsterdam* en *Rotterdam*, komt uit en is aan H.H. Inteekenaren verzonden:

Joseph Milner, M. A., in leven Leeraar bij de Epis-

Episcopale te *Hull*; *Geschiedenis der Kerk van Chris-tus.* Uit het Engelsch vertaald door M. J. Chevallier. *Tiende* en *laatste Deel.* Prijs gewoon papier *f* 4,0.., velijn papier *f* 4,90. De tien Deelen compleet, gewo.. papier *f* 32,50, velijn papier *f* 39,10.

Bij W. Willems, Boekhandelaar te *Amsterdam*, wo.. uitgegeven:

GODSDIENSTIG HANDBOEK

voor Huisgezinnen van den beschaafden stand, zon.. *onderscheid van geloofsbelijdenis*, door J. Glatz. .. het Hoogduitsch. *f* 3,30.

Dit werk, voor alle Christenen van den beschaa.. stand geschikt, is, om zijne uitmuntendheid, in h.. oorspronkelijke met meer dan 5000 *Inteekenaren* ve.. ceerd geworden en reeds weder herdrukt. Na de u.. gave hebben de Koningen van *Pruissen* en *Denema.. ken* den Auteur met Gouden Eermedailles deswege.. begiftigd.

LESSEN DER WIJSHEID

getrokken en samengevoegd uit de Spreuken van S.. lomo, door D. M. Kaakebeen, in leven Predikant te *Amsterdam*. *f* 0,80.

Heden komt bij denzelven van de pers de *vierde druk* van:

WOORDEN DER WIJSHEID

een geschenk voor vrienden van den onvergetelijke.. Aan de vruchten kent men den boom. Prijs *f* 0,80.

Te *Utrecht*, bij J. G. van Terveen en Zoon, is van de pers gekomen en alom verkrijgbaar *gesteld*:

H. E. Vinke, *Twaalftal Leerredenen.* *f* 2,60.

Broederlijke Toespraak aan allen, die de Hervormde Kerk in Nederland liefhebben, en om haren vrede bidden, van Hermannus Bouman, Lidmaat de.. Hervormde Gemeente en gewezen Medelid der laat.. gehoudene Synode, à *f* 0,90.

ET-

Bovengemelden zijn door aankoop eigenaars geworden van de navolgende Werken:

SPIEKER (C. W.), *Christelijke Morgenoverdenkingen op alle dagen des jaars.* à ƒ3,00.
——— *Christelijke Avondoverdenkingen op alle dagen des jaars.* à ƒ3,30.
GESSNER (G.), *Christelijk Handboek*, bevattende gebeden, beschouwingen en overdenkingen. à ƒ2,80.
SCHWARZ, (F. H. C.), *Geschiedens der opvoeding van den vroegsten tijd tot op onze dagen*, 2 deelen à ƒ5,00, in plaats van ƒ11,00.

Bij J. J. Malga, te *Nijkerk*, is van de pers gekomen en alom verzonden:

Het ontfermend mededogen van den gezegenden Verlosser, eenvoudig voorgesteld in twee avondgesprekken, over de Chananeesche Vrouw en het verloren Schaap, door D. A. DETMAR, Pred. te *Ede*. Tweede druk. ƒ0,40.

Bij den Boekhandelaar C. van Tuinen, te *Leerdam*, is van de pers gekomen, en alom verzonden:

Brief aan den Hoog Wel Geb. Heer P. J. Baron VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, betrekking hebbende op zijn laatste werkje getiteld: *Opwekking tot volharding in den aangevangen Geestelijken Strijd, aan de verdrukte Sions Kinderen*, na de, in het licht verschijning van het *Beknopt Verslag*, mitsgaders het *Besluit der Synode*, den 18 Julij 1842, door A. J. VAN HOUTEN, Pred. te *Oosterwijk*, *Zuid-Holland.* ƒ0,30.

BELANGRIJKE AANKONDIGING.

Ten einde aan het verlangen van het Godsdienstig Publiek te voldoen, om het werk: ABBOT, *de meer gevorderde Christen*, enz., voor eenen verminderden prijs te kunnen bekomen, en hetzelve meer aan het

 doel,

doel, tot een Godsdienstig Huis- en Handboek, te doen beantwoorden, zoo hebben de Uitgevers besloten, om zoo lang de voorraad nog strekt, hetzelve voor *f* 1,80, in plaats van *f* 3,60 af te leveren. Geene Exemplaren worden niet in commissie gezonden, maar moe- ten alle voor rekening ontboden worden.

HENSING en VAN WESTERMEEN.

J. Römelingh, te *Groningen*, heeft uitgegeven en is mede bij G. L. Koopman, te *Amsterdam*, en alom te bekomen:

I. *Wereldgeschiedenis voor alle Standen*, van de vroegste tijden, tot het jaar 1831, door Dr. Hofraad en Prof. CARL VON ROTTECK, eerste deel, naar den vijfden druk, uit het Hoogduitsch. *f* 2,50.

In vier deelen is dit Werk compleet, waarvan er meer dan 30,000 Exemplaren in *Duitschland* verkocht zijn.

II. TH. YOUNG, *De leer van Paulus*, ten aanzien van de Regtvaardiging door het Geloof, de Erfzonde en Voorverordenering. Uit het Engelsch vertaald door B. BAARS, Pred. te *Nieuwe Schans*. *f* 1,80.

III. Dr. W. PLATH, *Leerboek der Verloskunde voor Vroedvrouwen*, met 20 platen. *f* 3,60.

Dit Werk is in *Pruissen*, met de groote Gouden Medaille bekroond geworden.

IV. H. GUIKEMA, *Aangename en nuttige Gedichten voor Kinderen*, in den geest der beste Opvoedkundigen, ten dienste van Scholen en Huisgezinnen. *f* 0,25.

V. De vierde druk van het *Handboek der Welleevendheid*, of Aanwijzing, om zich in de samenleving welvoegelijk te gedragen. *f* 0,90.

Bij H. Lagerwey, Boekhandelaar en Boekdrukker te *Dordrecht*, is op heden van de pers gekomen en mede alom verkrijgbaar gesteld:

DE NEGERSLAVEN

in de Kolonie *Suriname*, en de uitbreiding van het Christendom onder de Heidensche bevolking, door

M.

M. D. Teenstra, met den platten grond der stad *Paramaribo* en de drie portretten der Negers, die in 1833 aldaar levend verbrand zijn geworden. *f* 4,30.

Stemmen uit het Graf van eenen Christen, met eene Voorrede van den Hoogleeraar J. Nieuwenhuis, 2 deelen met vignet. *f* 6,00.

Engelin! vergeet mij niet. Ernstige en luimige Muze, door L. Schipper, met vignet. *f* 1,25.

Korte en eenvoudige Verhandeling van al hetgene, dat bij de Bebouwing der kleigronden en de Bemesting en Bezaaijing van die, alsmede van het behandelen van den Oogst en het Hooi, en de wijze van Betasting van hetzelve; voorts van alles wat een Landbouwer of Beweijer van Weilanden kan te stade komen, op grond van meer dan 40 jarige ondervinding. *f* 0,50.

Verzameling van Twee- en Driestemmige Gezangen, ten gebruike voor Scholen en Zanggezelschappen. Op den gewonen Zangsleutel overgebragt, door J. H. Hagerman. *f* 0,50.

Handleiding om de gewigtige geschilpunten te kennen tusschen de leer van het Evangelie en die der Roomsche Kerk, ten einde de Protestanten te hoeden voor dwaling en afval. *f* 0,12½.

BERIGT.

Nog 14 *dagen de Inteekening opengesteld.*

Een bejaard Leeraar der Hervormde Kerk, thans rustende van zijn dienstwerk, wenscht nog nuttig te zijn voor de zaak van Kennis en Godsvrucht, en zal, zoo het getal Inteekenaren eenigzins voldoende is, ten algemeenen nutte niet alleen, maar ook tot voordeel van zijn nog talrijk gezin een werkje uitgeven, onder den titel van

WINTERLECTUUR

TER

BEVORDERING VAN KENNIS EN GODSVRUCHT,

DOOR

E. A. BOERMAN,

Emeritus Predikant van *Hoornaar*.

Hetzelve zal bestaan uit twintig vertoogen, als: 1.)

De Zaturdag avond of morgen rustdag. 2.) *Kent Hem in al uwe wegen.* 3.) *Godsdienst eene bron van blijdschap.* 4.) *Gods zorg voor ons heil.* 5.) *God bepaalde onze woning.* 6.) *De beste keuze.* 7.) *Verneder u voor God.* 8.) *Ons werk heeft bij God geene waarde.* 9.) *De Heer geeft wijsheid.* 10.) *Mededeelzaamheid.* 11.) *God doet ons geen onregt.* 12.) *Vertrouwen op God.* 13.) *Het verkeerd vertrouwen.* 14.) *Nederigheid.* 15.) *Waakzaamheid.* 16.) *Het is winter.* 17.) *Het kersfeest.* 18.) *De laatste dag des jaars.* 19.) *Het nieuwe jaar.* 20.) *Jezus blijft dezelfde.*

Het geheele werkje zal nagenoeg 160 bladzijden groot 8vo druk beslaan, en door den Boekhandelaar en Boekdrukker H. Lagerweij te *Dordrecht*, worden uitgegeven, die den prijs van hetzelve, op slechts *f* 1,20 bepaald heeft.

De Uitgever gaarne aan het geuit verlangen van den Eerwaarden Heer Bosman willende voldoen, wenscht niets hartelijker, dan dat deze poging van christelijke liefde, door velen moge aangemoedigd en bevorderd worden, dat de onkosten der berigten, enz. niet te vergeefs geschied zijn.

Die alzoo iets voor eene goede zaak over heeft, gelieve de Inteekenlijst met zijnen naam te vereeren, welke bij alle Predikanten en Boekhandelaren ter bezigtiging ligt.

Bij W. F. van Rijkom, Boekverkooper te *Amsterdam*, op de Prinsengracht, bij de Runstraat, is uitgegeven en alom verkrijgbaar gesteld:

I. *Prospectus* van den 2en Jaargang van het Werk, getiteld: *Theophania*, bijdragen tot bevordering van Wetenschap en Deugd. Prijs per Jaargang *f* 2,00, zijnde nog geen 4 cents per week, franco per post *f* 2,50.

Dankbaar voor het gunstig onthaal, dat bereids den 1e Jaargang mogt ten deele vallen, biedt de Uitgever dezen tweeden, met vertrouwen aan, daar hij zich reeds door ruime deelneming ziet in staat gesteld, denzelven met meer dan gewone zorg te bearbeiden.

II.

II. *Tijdrekenkundige Tafel der Gewijde Geschiedenis*, ten dienste dergenen, die dezelve ook als Wetenschap, en in verband met de Algemeene Wereld-Geschiedenis, willen beoefenen. *f* 0,12½.

III. *Grondbeginselen der Rekenkunde*, in vragen en antwoorden, ten gebruike van eenigzins gevorderde Leerlingen. *f* 0,12½.

Beide laatste Werkjes voor H.H. Onderwijzers, bij getalen met een billijk rabat.

J. C. van Kesteren, te *Amsterdam*, heeft uitgegeven en verzonden:

JOHAN DE WITT
EN ZIJN TIJD,

DOOR

Mr. *P. SIMONS.*

Derde en laatste deel *f* 4,20.

Met dit deel is dit Werk voltooid, dat de eer eener Hoogduitsche vertaling te beurt viel, en hetwelk voor elken Staatsman, en in het algemeen voor allen, die in dit belangrijk tijdperk der Vaderlandsche Geschiedenis belang stellen, van het hoogste gewigt mag geacht worden. Nog zijn voorhanden eenige weinige Exemplaren der drie deelen compleet, met gegraveerde titels en portret. *f* 10,00, en de *Historische Verhandelingen*, van denzelfden Schrijver. *f* 2,20.

ORIGINEELE UITGAVE

DER

DICHTERLIJKE WERKEN

VAN

H. TOLLENS, *Cz.*

De Ondergeteekende, uit een Prospectus van de Boekverkoopers VAN DIEREN en Comp., te *Antwerpen*, ontwaar geworden zijnde, dat er in *België* het plan is gevormd, om een *nadruk* in het licht te geven van de Werken van den Dichter TOLLENS, van welke hij

alleen het kopijregt bezit, herinnert bij dezen elk een iegelijk, die mogt worden aangezocht, om het debiet van dezen nadruk hier te lande bevorderlijk te zijn, de Wet van den 25sten Januarij 1817, waarbij dezelfde straffen op het *invoeren*, *verspreiden* en *verkoopen* worden bedreigd, als op het nadrukken zelve zijn vastgesteld, en die bestaan in: »confiscatie van »alle binnen dit Rijk voorhanden zijnde exemplaren »van den nadruk, ten voordeele van den eigenaar »van den oorspronkelijken druk, alsmede in betaling »aan denzelfden eigenaar, van de waarde van *twee-»duizend* exemplaren van het nagedrukte boek- of »kunstwerk, en zulks behalve de betaling eener boete »niet te boven gaande de som van *duizend* Guldens »en niet minder dan *honderd*, ten behoeve van de »algemeene armen van de woonplaats der nadruk-»kers enz."

Ten einde voorts deze voor den Nederlandschen Boekhandel zoo verderfelijke praktijken te keer te gaan, en zoowel het Nederlandsche Publiek als de voorstanders van onze Letterkunde in *België*, in de gelegenheid te stellen, de wettige en door den Auteur zelven nageziene, en daardoor, zoowel als door vignetten, druk en deugdzaam papier, verre verkieselijke uitgave voor een geringen prijs te bekomen, ziet de Ondergeteekende zich gedrongen, en heeft bij, ondanks de aanzienlijke opoffering, welke daarmede gepaard gaat, besloten, dezelve algemeen verkrijgbaar te stellen voor de som van *zestien Gulden vijftig Cents*, de negen deelen te zamen genomen, bestaande uit de navolgende Bundels:

Gedichten. Met titelplaten, gegraveerd door Bendorp. Tevens versierd met het portret des Dichters, door Velijn, en *facsimile* der naamteekening. Vijfde druk. Drie deelen.

Romancen, Balladen en Legenden. Met gegraveerden titel en vignet, door Velijn. Derde druk.

Nieuwe Gedichten. Met gegraveerden titel en vignet. Tweede druk. Twee deelen.

Liedjes van Matthias Claudius. Met zeven vignetten en titelvignet, in koper gebragt door Bendorp en Velijn. Tweede druk.

Dichtbloemen bij de Naburen geplukt. Met vignet, op staal gegraveerd door Tetar van Elven.

Ver-

Verstrooide Gedichten. Met gegraveerden titel en vignet, door J. P. Lange.

Alle op best mediaan papier, gedrukt in groot octavo formaat, en gebonden in carton, tot dus verre gekost hebbende *drie en dertig Gulden negentig Cents.*

De Ondergeteekende behoudt zich voor, dezen maatregel te doen ophouden, zoodra hij dit raadzaam oordeelt, en verbindt zich aan dezen prijs in alle geval niet langer, dan de voorraad van exemplaren strekt. Bestellingen worden aangenomen bij alle solide Boekverkoopers; zullende aan de eerste aanvragen het eerst voldaan worden.

Leeuwarden, Oct. 1842. G. T. N. SURINGAR.

G. T. N. Suringar, Boekhandelaar te *Leeuwarden*, geeft uit en heeft algemeen verkrijgbaar gesteld;

Prospectus van eene geheel nieuwe uitgaaf van

BILDERDIJK'S

ONDERGANG DER EERSTE WARELD,

Met aanteekeningen en verhandelingen van

Mr. *Is. DA COSTA;*

en heeft aan H. H. Inteekenaren verzonden: het vijfde deel van *al de Leerredenen* van J. H. van der Palm, zijnde het *tweede en laatste deel* der *Leerredenen, over bijzonderheden uit het lijden van Jezus.*

De inteekening staat nog open. De deelen, die reeds het licht zien, worden echter niet anders dan tegen den verhoogden prijs afgeleverd; zijnde in groot 8°., *f* 2,70; in kleiner formaat, *f* 1,80 per deel

Door aankoop der *Nieuwe Gedichten*, is bovengenoemde Uitgever, onlangs, eigenaar geworden, der Gezamenlijke

DICHTERLIJKE WERKEN

van

H. TOLLENS, Cz.,

zoo als die laatstelijk door den Auteur zijn nagezien, ge-

geschift en gerangschikt, vervat in negen Boekdeelen; allen in hetzelfde formaat en met deselfde letter, op best mediaan schrijfpapier gedrukt, en in karton gebonden.

De verzameling bevat de navolgende Bundels, allen afzonderlijk te bekomen:

Gedichten, met titelplaten en het portret des Dichters, vijfde druk, drie deelen. *f* 12,00.

Romancen, *Balladen en Legenden*, met gegraveerde titel en vignet, derde druk. *f* 3,60.

Nieuwe Gedichten, idem, tweede druk, twee deelen. *f* 7,20.

Liedjes van Claudius, met zeven vignetten en titelvignet, tweede druk. *f* 3,90.

Dichtbloemen bij de naburen geplukt, met gegraveerde titel en vignet. *f* 3,60.

Verstrooide Gedichten, idem. *f* 3,60.

De negen deelen *te samen genomen*, worden, overeenkomstig het *Berigt* daarvan uitgegeven, *tot nader aankondiging*, afgeleverd voor den geringen prijs van *zestien Gulden vijftig Cents*, in plaats van *drie en dertig Gulden negentig Cents.* Bestellingen worden aangenomen bij den Uitgever, en voorts bij alle solide Boekhandelaren, bij wie gemeld *Berigt* gratis verkrijgbaar is. De Uitgever verbindt zich echter aan dezen prijs, dien hij, om redenen in dat *Berigt* vermeld, zoo laag heeft gesteld, niet langer dan hem zulks raadzaam voorkomen zal, en in geen geval langer dan de voorraad van Exemplaren strekt; zullende aan de eerste aanvragen het eerst voldaan worden.

J. C. van Kesteren, te *Amsterdam*, heeft uitgegeven en verzonden:

NIEUWE TOONEELEN

UIT HET

STRAFREGT,

DOOR

A. J. VAN LOON.

Drie Verzamelingen, met vignetten. Prijs *f* 9,50.

II.

II. *Tooneelen uit het Strafregt.* Van denzelfden Schrijver. Drie Verzamelingen, met vignetten. ƒ 8,25.

Beide deze oorspronkelijke Werken, geschreven in den smaak der met roem bekende werken van Christemeijer, bevatten Tafereelen uit de jongste Geschiedenissen der Lijfstraffelijke Regtspleging in *Nederland*; en zijn, zoowel door de belangrijkheid der onderwerpen, als om den boeijenden verhaaltrant, de gunstige aanbeveling waardig.

III. Kapt. Marryat, *De Strooper*, of Lotgevallen van Joey Rushbrook. Twee deelen, met vignet. ƒ 4,80.

IV. *Licht en Schaduw van het Studentenleven*, door G. H. G. Twee deelen, met vignetten. ƒ 5,50.

V. R. Heller, *Sotirios Dragatin*, of de opstand in *Etolie*. Een deel, met vignet. ƒ 2,40.

VI. *Verscheidenheden*. Bijdragen uit de Geschiedenis der Lijfstraffelijke Regtspleging. Volksverhalen uit het Hartzgebergte en Geschiedkundige Tafereelen. Een deel, met vignet. ƒ 1,80.

VII. *Napoleon in de belangrijkste tijdperken zijns levens*. Een deel, met vignet. ƒ 3,00.

VIII. *Keur van Mengelingen*. Nuttige en aangename lectuur voor den beschaafden stand. Jaargang voor 1842, met vignet. ƒ 3,60.

Al deze Werken zijn aan Leesgezelschappen en beminnaren van Romantische lectuur ruimschoots aan te bevelen.

DE LEVENS EN WERKEN

DER HOLLANDSCHE EN VLAAMSCHE

KUNSTSCHILDERS, BEELDHOUWERS, GRAVEURS EN BOUWMEESTERS.

VAN HET BEGIN DER 15e EEUW TOT HEDEN.

DOOR WIJLEN

J. IMMERZEEL, Jr.

Met 200 à 300 portretten en de Monogrammen der Kunstenaars.

Het eerste deel van dit belangrijke Prachtwerk, is

op

op heden door den Boekhandelaar J. C. van Kesteren, aan zijne Correspondenten in Commissie verzonden; de prijs is ƒ6,00.

Exemplaren tot den Inteekenprijs, worden niet meer afgeleverd.

Het tweede deel is ter perse en volgt, even als het derde en laatste, in de eerste helft van het volgende jaar.

Slechts enkele Exemplaren zijn op groot en zwaar velijn papier gedrukt, en worden à ƒ10,00, per deel afgeleverd. Dezelve worden niet in Commissie verzonden, maar moeten voor Rekening ontboden worden.

XXV
HOOFDSTUKKEN
VOL DISTELEN EN DOORNEN,
OF HET HUWELIJKSLEVEN, DEN DOOD EN DE TWEEDE BRUILOFT

van den Advocaat Schoppe. Vrij bewerkt naar het Hoogduitsch van Jean Paul. Eerste deel met vignetten. ƒ2,65.

Binnen weinige dagen volgt het tweede deel, waarmede dit werk compleet is.

II. P. P. Rubbens, *zijn Tijd en zijne Tijdgenooten*, geschetst in eenige vlugtige Tafereelen, door G. Engelberts Gerrits. Met portret, naar de oorspronkelijke schilderij van P. P. Rubbens. à ƒ3,30.

III. *Portret* van P. P. Rubbens, op groot chineesch papier. à ƒ0,75.

IV. *Portret* van Ph. Melanchton, op groot chineesch papier. à ƒ0,75.

V. De l'Orme, Historisch Romantisch Tafereel, uit den tijd van den Kardinaal De Richelieu, door G. P. R. James, Esq., Schrijver van *Richelieu*, *Maria van Bourgondië*, enz., naar het Engelsch, drie deelen compleet. à ƒ8,00.

VI. *De Geschiedenis van Jezus*, in Gesprekken, door Freerk Hoekstra, Leeraar bij de Doopsgezinden te

te *Harlingen*. Tweede druk, met een fraaije Staalplaat, voorstellende de geboorte van den Heiland. In half linnen band. à *f* 1,25.

VII. *Gesprekken van een Vader met zijne Kinderen over God en goddelijke zaken*, door J. Glatz, tweede druk, met gegraveerde titel en vignet, in half linnen band. à *f* 1,25.

VIII. Luther en Zwingli in 1529, of *het Godgeleerd gesprek te Marburg*. Eene Bijdrage tot de Geschiedenis der Kerkhervorming in de zestiende Eeuw. Bewerkt naar het Hoogduitsch, door B. T. Lublink Weddik, Evangelisch Luthersch Predikant te *Amsterdam*. à *f* 1,05.

Het gesprek tusschen Luther en Zwingli, hetwelk in 1529 voorviel, is (zoo volledig als het hier in dit Werkje wordt voorgedragen) hoogst belangrijk voor elken Protestant en onmisbaar voor den beoefenaar der Godgeleerdheid; het is eene aanvulling van datgene, wat in de gewone Handboeken slechts zeer onnaauwkeurig of oppervlakkig wordt aangeroerd.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

BOEKZAAL

DER

GELEERDE WERELD,

EN

TIJDSCHRIFT

VOOR DE

PROTESTANTSCHE KERKEN,

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor DECEMBER 1842.



TE AMSTERDAM, BIJ
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal
en de Bergstraat, N°. 321.

MDCCCXLII.

De prijs is 30 Cents.

BOEKBESCHOUWING.

De stipte en letterlijke vervulling der Bijbelsche Profetiën, opgehelderd door de geschiedenis der volken en de ontdekkingen van nieuwere Reizigers. Door ALEXANDER KEITH. *Verkort. Te* Amsterdam, *bij* J. F. Schleijer, 1841. *VIII en* 263 *bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f*1,90.

In het jaar 1836 werd het werk van den beroemden Schotschen Predikant A. KEITH, over *de vervulling der Bijbelsche Profetiën*, in onze taal, naar den dertienden druk, overgebragt en in drie deelen verkrijgbaar gesteld bij den uitgever J. F. SCHLEIJER, te *Amsterdam*. Dit nuttig werk werd dan ook bij velen zeer gunstig ontvangen en het gebruik daarvan aangeprezen. Hier en daar vonden ook wij, bij de beschouwing daarvan (*), het een en andere aan te merken, doch niet zooveel, dat er reden bestond om het geheel minder aan te bevelen. Ondertusschen begreep de Uitgever, om meer dan eene reden, dat het welligt voordeelig zou zijn, van het geheel eene aanmerkelijk verkorte uitgave te leveren, en daarvan is het voor ons liggend boekdeel in klein octavo het gevolg.

»Aan-

(*) Door ons aangeprezen in dit Tijdschrift voor December 1836, en voor April en Mei 1837.

»Aangezocht zijnde," zegt ons de ongenoemde bewerker daarvan, »om het grootere werk tot een matig boekdeeltje te verkorten, en zoo meer algemeen verkrijgbaar te stellen, nam ik dit gaarne op mij, en besloot het boven gezegde daarbij vooral in aanmerking te nemen. Hierdoor evenwel werd het werk moeijelijker dan ik mij eerst had voorgesteld. Eene gewone verkorting, waarbij de gang van denkbeelden en zaken geheel werd bewaard, voldeed niet aan mijn oogmerk. Daardoor moest ik een zoo zaakrijk werk te veel verarmen, en deszelfs gebreken behouden, terwijl ik den rijkdom en de volledigheid van het geheel verloor. Ik loeg dus eenen anderen weg in, waarvan ik nu nog den lezer rekenschap geven wil."

»Het werk van KEITH bestaat uit Hoofdstukken, die elkander opvolgen, zoo als des Schrijvers onderzoekingen hem van het een op het ander leidden, en die weder door eenige aanhangsels worden gevolgd. De Hoofdstukken zelve beginnen gewoonlijk met de bijeenverzamelde profetiën, en leveren vervolgens alle bewijzen der letterlijke vervulling, die de Schrijver heeft kunnen opsporen. Wij zien dus aan alles, *op wat wijze* de Schrijver zelf heeft gearbeid. — Maar die orde is juist niet altijd voor den lezer de beknoptste, de geleidelijkste. Ik besloot daarom het geheele gebouw, om zoo te zeggen, weder af te breken, de bouwstoffen naauwkeurig te schiften, en dan van dezelve een geregeld geheel zamen te stellen. Hoe die schif-

schifting heeft plaats gehad, en of dit geheel nu aan het doel beantwoordt, beoordeele de kundige lezer. Ik meen niets ongebruikt te hebben gelaten, wat tot bewijs noodig, of voor den Bijbellezer en Bijbelverklaarder opmerkelijk en wetenswaardig was. Hier en daar is iets van het mijne bijgevoegd, om het geheel volledig te maken. Zoo is reeds het eerste Hoofdstuk grootendeels eigen werk; gelijk verder alles, wat noodig was, om de verschillende deelen tot een geregeld geheel zamen te voegen. Verder is er een bladwijzer bijgevoegd."

Ook is bij den inhoud opgegeven, waar men hetzelfde in het grootere werk kan naslaan; blijkens deze hier voor geplaatste opgave, welke wij daarom meenen te moeten overnemen:

Inleiding. (Keith, Eerste Deel, bladz. 1—19).

Eerste Afdeeling. De Geschiedenis der Wereld.

Eerste Hoofdstuk. Algemeene blikken in de Wereldgeschiedenis. (D. III, bladz. 16—21).

Tweede Hoofdstuk. De opvolging van heerschende Volken en Staten. (D. III, bladz. 43—58, 83—105 en 121—144).

Derde Hoofdstuk. Christus en het Christendom. (D. I, bladz. 20—66 en D. III, bladz. 111—120).

Tweede Afdeeling. Gods volk.

Eerste Hoofdstuk. Het Joodsche land. (D. I, bladz. 124—188).

Tweede Hoofdstuk. *Jeruzalem*. (D. I, bladz. 67—90 en 188—193).

Derde Hoofdstuk. De Joden. (D. I, bladz. 91—123 en D. III, bladz. 106—110).

Derde Afdeeling. De landen der Heidenen.

Eerste Hoofdstuk. Israëls naburen. *Ammon* (D. I, bladz. 194—202), *Moab* (D. II, bladz. 1—10), *Edom* (D. II, bladz. 11—83), *de Filistijnen* (D. II, bladz. 84—94), *de Libanon* (D. II, bladz. 94—96), *de Arabieren* (D. III, bladz. 11—15).

Tweede Hoofdstuk. Israëls magtige vijanden. *Ninevé* (D. II, bladz. 103—108), *Babylon* (D. II, bladz. 109—208), *Tyrus* (D. II, bl. 209—216), *Egypte* (D. III, bladz. 1—10).

Derde Hoofdstuk. De afgelegene landen. *De einden der aarde en de eilanden der Heidenen.* — *De zeven Gemeenten van Azië.* (D. III, bladz. 22—42).

Niet allen kunnen zich het grootere werk zelve aanschaffen, en sommigen laten zich misschien ook wel door de uitgebreidheid terughouden van deszelfs lezing; voor dezen is nu deze veel verkorte uitgave, bij eenigen lust, zeker niet ongevallig.

Niettegenstaande deze zoo aanmerkelijke bekorting, is echter de hoofdzaak gebleven, van het heilig doel niets veranderd, en het geheel zoodanig, dat men alle reden vinden zal, om met dezen arbeid van den ongenoemden Schrijver tevreden te zijn. De verandering in de orde is eene wezenlijke verbetering, en den verkorter komt ook de eere toe, dat hij hier en daar in eene korte aanteekening

aan-

aangename blijken gegeven heeft van zijn bezadigd en welwikkend oordeel, en de aanleiding aangewezen, om deze en gene gedachte nader te overpeinzen en te bestuderen. Aan het toekomend herstel van Israël, ook wat land en volk aangaat, ziet men dat onze Landgenoot met zijnen voorganger meent te moeten denken; wij blijven echter gelooven, dat men de genoemde Godspraken naar den inhoud van het N. T. en vooral ook naar eenige duidelijke verklaringen van den Apostel PAULUS (*) moet verklaren, van den meerderen en toenemenden overgang der Joden tot het Christendom, en dat in dien zin *gansch Israël zalig zal worden*, allen namelijk die, uit dit volk, ABRAHAM zullen navolgen in geloof en gehoorzaamheid.

Men leest hier wel:

»Zij (de kinderen Israëls) beginnen thans, nu eeuwen van vervolging en berooving voorbij zijn gegaan, te deelen in de weldaden, die, uit den veranderden geest der tijden ontspruiten. Daar zij, in een' voorbeeldeloozen graad, in het bezit zijn van *zilver* en *goud*, en van groote aandeelen in de openbare fondsen van verschillende rijken, mag er zelfs thans eenigermate van hen gezegd worden, dat zij de *rijkdommen der Heidenen beërven*. En gelijk zij in eene groote mate den wisselhandel in *Europa* beheerschen, hebben zij, uithoofde van den tegenwoordigen invloed van het geld

(*) b. v. *Rom.* I: 11. II: 28, 29. III: 27—30.

geld op de veiligheid der regeringen en op de kunst en het geluk des oorlogs, aanspraak op hooge staatkundige belangstelling, en de tijd kan dus welligt niet ver af zijn, dat zij *als eene baniere onder de volkeren zullen verheven worden.*"

Maar men vergete toch ook niet te denken aan de Poolsche geschiedenis, waarin deze natie waarlijk in een zeer ongunstig licht voorkomt, en men denke ook aan zoo vele andere landen der wereld, waarvan ook in dit belangrijk werk gesproken is, en waar men zulks niet waarneemt. Wat wil men ook van eenige zeer rijke Joden, die thans in *Europa*, wegens dé omstandigheid, waarvan zij zoo sluw gebruik weten te maken, eene voorname rol spelen in het financiële, besluiten tot den zeer grooten armen hoop?

Wel verre echter dat wij door deze aanmerking, welke aanleiding geve tot nader onderzoek, eenigermate den goeden indruk zouden willen schijnen te verminderen, merke men dezelve aan, als een blijk van onze bijzondere belangstelling in dit verkort werkje, hetwelk wij als een boekje, ook voor onzen tijd bijzonder geschikt, ernstig aanbevelen, terwijl men er krachtig door wordt opgeleid en bevestigd, in het heilig geloof aan den onschatbaren Bijbel.

Ter verdere aanprijzing willen wij, ten besluite, er dit uit overnemen:

»Zoo hebben wij in enkele hoofdtrekken *den aard van het Messiasrijk* naar de profetiën be-

schre-

schreven. Het zou een nieuw verbond wezen met Israël, maar ook tot de Heidenen uitgebreid, opgerigt door een goddelijken Leeraar en Koning; zijn bestuur zou vrede en geregtigheid ademen, en van vergeving der zonden uitgaan; en de kennisse Gods, niet eigen aan een bevoorregten priesterstand, maar aan allen gemeen, de aanbidding van God, in het harte ingeprent meer dan in omslag van uitwendige plegtigheden: — zietdaar wat het doel van zijn bestuur zou uitmaken, wat het nieuw en eeuwig Verbond met alle volken zou vorderen. En hiervoor zou dan ook alle afgoderij en iedere andere misvorming der ware godsdienst meer en meer wijken: *En het zal te dien dage geschieden, dat Ik uitroeijen zal uit het land den naam der afgoden; ja ook de [valsche] profeten en den onreinen geest zal ik uit het land wegdoen. De Heidenen zullen vragen naar den wortel van Isaï, die staan zal tot eene banier der volken, en zijne rust zal heerlijk zijn."*

»Was het te verwonderen, wanneer de profeten, aan hun volk en de geheele wereld, zulke heugelijke dingen bekend maakten; dat zij die toekomst als heilrijk en verheugend voorstelden? Ook hiervan kon men zeggen met JESAJA (LII: 7): *Hoe schoon op de bergen zijn de voeten van hem, die eene goede boodschap brengt, die de behoudenis openbaar maakt!"*

»En welke nu die blijde boodschap, dat Evangelie, is; of ook die tijd is vervuld, *om de over-*

tredingen te verzoenen en eeuwige geregtigheid aan te brengen, en om het gezigt en de profeten te verzegelen; of die groote zoon van DAVID, wiens lotgevallen wij reeds vroeger in de profetie zagen afgespiegeld, zulk een verbond van God met den mensch heeft aangebragt; dit alles is voor den Christen geene vraag meer. Maar ook den ongeloovige moet het treffen, wanneer hij bedenkt, dat dit getrouwe beeld van eene aanstaande godsdienst, waardoor de *Vredevorst* de afgoden zou overwinnen en over de volken heerschen — een beeld, getrouw bewaard in de schriften der Joden, even ongeloovig als hij — werkelijk voor hunne oogen staat. De christelijke godsdienst toch, zoo als zij van de lippen van haren Stichter, en uit de pen zijner Apostelen is gekomen, is berekend om eene algemeene gelukzaligheid te verbreiden: hare strekking is werkelijk de bevordering van zedelijke opvoeding en beschaving van het menschdom; zij verbetert den toestand en volmaakt de natuur des menschen. Zij is eene leer der geregtigheid, een volmaakte regel van pligt; zij schaft de afgoderij af, en leert alleen de dienst van den eenigen God; zij is vol beloften jegens allen, die haar volgen; zij openbaart de wijze, om voor onze zonden vergiffenis te verwerven, en is daardoor eene blijde boodschap voor de zachtmoedigen, geneest de gebrokenen van harten; en zij biedt ons het allervolmaakste stelsel van vertroosting onder alle onheilen des levens, hetwelk door den mensch kan be-

begrepen worden. Voor de bevestiging van al deze profetiën, betreffende dezelve, behoeven wij noch eene getuigenis der Joden, noch die der vroegste Christenen, noch eenige getuigenis hoegenaamd. Het is een onderwerp van ondervinding, eene daadzaak. De leer van het Evangelie stemt volkomen overeen, met de voorspellingen aangaande hetzelve. Wanneer wij hetzelve vergelijken met een der onzuivere, verslavende en wreedaardige godsdienststelsels, die in de wereld bestonden, toen deze profetiën gegeven werden, moet wel deszelfs nooit geëvenaarde uitmuntendheid erkend worden. Goden werden destijds vereerd, wier ondeugden de menschelijke natuur en denkwijze verlaagden; en zelfs de ongodist kan geene vergelijking trekken, tusschen hen en den God der Christenen. En nog behoeven wij alleen buiten de grenzen van het Christendom te zien: naar *Askantië*, naar *Indië*, of naar *China* — om de afschrikkendste tooneelen te aanschouwen, in de godsdienstige plegtigheden en gewoonten der menschen."

De Apokryfe Boeken des Nieuwen Verbonds. Bijeenverzameld, uit de oorspronkelijke talen overgezet, en met inleidingen en aanteekeningen voorzien. 1e Dl., 1e en 2e St. *Te* 's Gravenhage, *bij* W. P. van Stockum, 1842. *XIV en* 481 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs der beide stukken is* ƒ 4,00.

Het werk, waarvan wij hier de twee eerste stuk-

stukjes voor ons hebben, zal in drie deelen, ieder van vier stukken, voltooid zijn. Ten grondslage dezer uitgave is gelegd: *Bibliothek der Neu-Testamentlichen Apokryfen. Gesammelt, übersetzt und erlautert* van Dr. KARL FRIEDRICH BORBERG. Men merke het echter niet aan als eene vertaling daarvan, maar als eene vrije bewerking, terwijl ook de teksten grootendeels op nieuw uit het oorspronkelijke overgezet en daarbij verschillende uitgaven geraadpleegd zijn. »Niet alleen," zegt toch de ongenoemde Overbrenger, »bleek het, dat de vertaling van BORBERG op verschillende plaatsen vrij onnaauwkeurig was, maar ook met het oogpunt, waaruit deze Geleerde de Apokryfe boeken des N. T. beschouwde, meende ik mij niet te mogen vereenigen. Ik miste bij hem dien eerbied, welken ieder Christen, maar vooral de christelijke Godgeleerde, voor de Heilige Schriften moet koesteren. Hij scheen de onderscheiding tusschen *Kanonieke* en *Apokryfe* boeken oorspronkelijk voor eene vrij willekeurige te houden, en helde mijnes inziens te veel over naar de *mysthische* verklaringswijze, welke door eenen STRAUSS (den beruchten) ten toppunt is gedreven. Het standpunt waarop ik mij wenschte te plaatsen, was dat van den geloovigen Christen, die, met eerbied voor de heilige oorkonden vervuld, overtuigd is, dat de gewijde geschiedenis allen toetssteen doorstaan, en geen naauwkeurig onderzoek behoeft te schromen."

Alle Apokryfe geschiedkundige boeken, waarin een

eenn gedeelte van de Heilige geschiedenis van JOZEF tot op den dood der Apostelen, behandeld wordt, en alle geschriften, welke benevens de *Kanonieke* boeken aan eenen gewijden Schrijver uit dien tijd worden toegekend, zullen in deze uitgave worden opgenomen. »Van de geschiedkundige boeken," zegt de Schrijver, »zijn niet alleen verscheidene in hun geheel of in fragmenten tot ons gekomen, maar wij bezitten ook een aantal kleinere stukken en geschriften, b. v. brieven, welke deels aan personen uit het N. T. (als JEZUS, MARIA, PETRUS enz.) worden toegeschreven, deels tot hen in eenige betrekking staan (zoo als die van PILATUS, LENTULUS, SENECA enz.). Ook deze behooren tot de Apokryfe geschriften, welke wij in onze verzameling wenschen op te nemen, waarbij wij eindelijk nog zullen voegen de *overleveringen*, welke, hiertoe betrekkelijk, bij kerkelijke Schrijvers worden aangetroffen, benevens de *Legenden*, die er omtrent JEZUS, MARIA, enz. bij de Joden, Mohammedanen en in de Westersche literatuur der middeleeuwen gevonden worden."

Wanneer BORBERG zijne beloofde afzonderlijke *Historisch kritische inleiding* voltooid zal hebben, en hij die dan ook voor het Hollandsch Publiek geschikt oordeelt, zal dezelve door hem ook in onze taal vrij overgebragt, of in tegenovergesteld geval door eene andere vervangen worden.

Wij keuren deze onderneming en dit plan zeer goed. Het Nederlandsch Publiek bezat toch in

zij-

zijne taal zulk eene volledige verzameling van de Apokryfe boeken des N. T. nog niet. Velen kenden dezelve (deze Apokryfe boeken) slechts, of ook nog niet eens, bij name, en nu worden ook zij, die geene, behalve hunne taal, kennen, in de gelegenheid gesteld, om van dezelve kennis te nemen, aan hunne nieuwsgierigheid te voldoen, het onderscheid te leeren kennen tusschen de *Apokryfe* en *kanonieke* schriften, en overtuigend in te zien, welk een verbazend onderscheid tusschen dezelve plaats heeft, en hoe zeer en schitterend zich de waarheid en het licht van het bedrog en de duisternis onderscheiden en verheffen. Alzoo wordt dan ook in eene behoefte voorzien, — en dit beoogde de Uitgever vooral, — welke door vele Godgeleerden en verlichte Godsdienstvrienden levendig gevoeld wordt, voor wie deze Apokryfe boeken tot nog toe slechts tegen groote opofferingen van tijd en onkosten toegankelijk waren.

Deze verzameling wordt geopend met de *Apokryfe Evangeliën en Geschiedenissen der Apostelen*, onder welke laatste alleen die verstaan worden, welke aan ABDIAS worden toegekend, daar deze de eenige algemeene geschiedenis der Apostelen onder de Apokryfe boeken is. Het tweede deel zal den titel voeren van *Evangelische en Apostolische Apokryfen*, en eene verzameling bevatten van de kleinere stukken, boven genoemd, terwijl een *derde* deel het werk zal besluiten.

Het eerste stuk vangt aan met eene algemeene, kor-

korte, welgestelde inleiding, geschikt, om den lezer op het ware standpunt te plaatsen.

In deze twee stukjes komen voor twee in het *Grieksch* geschrevene:

1. Het Vóórevangelie of verhaal van JAKOBUS.

2. Het Evangelie van THOMAS.

Twee in het *Arabisch* geschrevene, namelijk:

3. De geschiedenis van JOZEF, en

4. Het Evangelie van JEZUS jeugd.

Twee in het *Latijn* geschrevene:

5. Het Evangelie van MARIA's geboorte, en

6. De geschiedenis van MARIA's geboorte en van de kindschheid des Verlossers, en

7. Het Evangelie van NIKODEMUS, oorspronkelijk of in het *Grieksch* of in het *Latijn* geschreven.

Voor elk der zeven stukjes is eene inleiding geplaatst, waarin men de redenen kan vinden voor deze gekozene rangschikking, en zulke aanmerkingen zijn medegedeeld, welke dienen kunnen om den lezer aangaande elk stuk afzonderlijk, zoo veel mogelijk en noodig scheen, in te lichten. Het zijn deze inleidingen, welke een aantal toelichtingen bevatten, en die met een aantal kortere of breedvoerigere aanmerkingen onder aan geplaatst, bijzonder den ongeleerden lezer inlichten en vele bijzonderheden mededeelen, onder andere van de bijzondere gevoelens der vroegere Christeneeuwen, en er opmerkzaam op maken, hoe een aantal dwaze begrippen en verkeerde uitleggingen, door over- en bijgeloof verzonnen en verspreid, ontstaan en verde-

doodigd zijn, of ook nog zelfs helaas aangenomen worden.

Zoowel Vertaler als Schrijver hebben, in navolging en ten vervolge vooral van eenen THILO, aan wien ook B. veel te danken heeft als aan eenen scherpzinnigen voorganger, en anderen, zich zeer veel moeite gegeven, ook in de kritiek, zoodat wij niet hebben kunnen nalaten hun geduld te bewonderen, om het navorschen, vergelijken en opgeven der varianten, vertalingen en aanhalingen, omtrent zulke inderdaad al zeer weinig beteekenende teksten, welke daarenboven de afkeuring niet slechts, maar ook de walging opwekken van een ieder, die de Heilige Boeken des N. T. naar eisch waardeert. Men wordt dikwerf verdrietig over al de zotheden en dwaze verzinsels, welke hier in zulk een overvloed vermeld zijn en voorkomen, en bedroeft zich gedurig, dat men zich niet geschaamd heeft een aantal legenden, walgelijke vertelsels, leugens en bedriegerijen uit te vinden en op te disschen, die den Heere JEZUS zelven in een ergerlijk licht plaatsen en zijne verhevene, eenvoudig schoone en zalige leer tot oneer verstrekken zouden, indien men er namelijk eenig crediet voor had.

Ten blijke welk eene naauwkeurigheid men hier heeft in acht genomen, om tevens den nog niet bekenden in staat te stellen te weten, wat hier zoo al voorkomt, willen wij deze synoptische tafel der zes eerste zoogenaamde (Apokryfe) Evangeliën hier laten volgen:

Jo-

JOACHIM en ANNA leven in een onvruchtbaar huwelijk.

JOACHIM wordt daarom in den tempel *gehoond*, en begeeft zich in de woestijn bij zijne kudden.

Hier verschijnt hem een engel, welke hem MARIA's geboorte aankondigt, met bevel om haar den Heere te wijden.

Intusschen leeft ANNA in den diepsten *rouw*, en klaagt over hare onvruchtbaarheid.

Ook zij ontvangt van eenen engel de belofte van MARIA's geboorte, en van de terugkeering van haren echtgenoot.

JOACHIM *keert* tot zijne vrouw *terug*, en spoedig daarop wordt MARIA geboren.

Het kind, hetwelk bijzonder voorspoedig opwast, wordt door de *priesters gezegend.*

Het kind wordt op *driejarigen* ouderdom in den tempel gebragt, alwaar het door de engelen verzorgd wordt, en de vroomste van alle maagden is.

Nadat de priesters MARIA vergeefs tot een *huwelijk* hebben trachten te bewegen, besluiten zij, het *lot* te laten beslissen, welke man haar als *beschermer* en bewaker (verloofde) in zijne woning zoude opnemen.

Het lot beslist voor den ouden JOZEF, eenen weduwenaar, welke MARIA in zijn huis opneemt, en zich daarop verwijdert.

Hier spint zij het *purper* voor het *voorhangsel des tempels.*

De engel GABRIËL kondigt haar aan, dat zij van den H. Geest *ontvangen*, én JEZUS baren zal.

JOZEF *keert* terug, en bemerkt met schrik de zwangerschap der maagd; een engel onderrigt hem, hoe hij zich moet gedragen.

Beiden moeten het *vloekwater* drinken, waardoor hunne onschuld bewezen wordt.

Reis naar *Bethlehem* en aankomst in de spelonk.

JEZUS geboorte en de wonderbare gebeurtenissen en verschijningen, daarbij plaats hebbende.

Aanbidding der *Magiërs*, *besnijdenis en opdragt* in den tempel.

Bethlehemsche *kindermoord* en *vlugt* naar *Egypte*.

ZACHARIAS wordt vermoord.

De *wonderen* op de reis naar *Egypte*: *Genezing* van een' bezetenen *knaap*; van twee bezetene *vrouwen*; van eene doofstomme *bruid*; van een melaatsch *meisje*.

Genezing van eenen melaatschen *vorstenzoon*; van eenen jongen *echtgenoot*; van eenen jongeling, welke in eenen muilezel veranderd was (zijn huwelijk).

De *afgodsbeelden* storten bij JEZUS aankomst neder.

Vlugt en huldiging der *roovers*.

Huldiging door dieren: door *draken*, — *leeuwen* en *panters*.

Huldiging door den *palmboom*; de wonderbare teeling van den *balsemstruik*.

Won-

Wonderbare *bespoediging* der reis.

Verblijf in *Egypte* en *terugreis* naar *Bethlehem.*

Wonderbare *genezingen*, aldaar door het *waschwater* en de *windsels* van het kind JEZUS bewerkt: van twee zieke *knapen*; van den zoon eener nijdige *stiefmoeder*; van een' *tweeling*; van eene *melaatsche* vrouw; van eene *melaatsche* vorstin; van een *bezeten* meisje.

JEZUS drijft den duivel uit JUDAS, *Iskariot.*

(Terugkeering naar *Nazareth?*) Wonderen, welke JEZUS als knaap verrigt: Weldadige *genezingen*: van eenen *knaap*, welke door eene adder gebeten was, — van zijnen broeder JAKOBUS, van JOZEF. *Opwekking van dooden*: van eenen *knaap*, welke van het dak gevallen was, — van eenen *houthakker*, — van een *kind*, — van eenen *man*, — van eenen *leermeester*, — van eenen *knaap.*

Werken van *liefdadigheid*: vermenigvuldiging der *tarwe.*

Wonderbare hulp: bij de vervaardiging van een *rustbed*, — van eenen *troon.*

Onbeduidende *wondersprookjes*: van het levend maken der *musschen* aan de beek, en *wraak* aan den berisper.

JEZUS draagt water in Zijnen mantel, geeft het leven aan eenen gedroogden *visch.*

Daden van *moedwil*: de *verwketel*; — het uitlagchen van den *leermeester*, — verandering van jongens in *bokken.*

Wonderen uit wraakzucht: Jezus doodt den knaap, welke tegen Hem aanstiet, — den *leermeester*, die Hem slaat, — eenen Farizeër.

Wonderbare *huldigingen:* der spelende *knapen*, — der *leeuwin*, — van den *Jordaan*.

Wonderbare *kundigheden:* allegorische verklaring der *letters* bij drie leermeesters.

Reis naar *Jeruzalem*, en gesprek met de *priesters*.

Sedert dien tijd leeft Hij in het verborgen.

Jozef wekt eenen doode op door zijnen *zweetdoek*.

Jozef's *ziekte*, *dood* en *begravenis*.

Wij hebben ook nog rede het goede oogmerk van den Vertaler te prijzen en zijnen bedachtzamen ijver hier menigwerf doorstralende, om verkeerde zeer schadelijke gevolgtrekkingen bij den onbedachtzamen of tot bijgeloof overhellenden lezer voor te komen.

Dat wij evenwel niet in alles met de aanmerkingen hier geleverd ons kunnen vereenigen, zullen wij wel niet noodig hebben te verklaren, maar de gelegenheid ontbreekt hier om zulks te bewijzen. Misschien komen wij er, bij de beschouwing van de volgende verwachte deelen, op terug.

Wij wenschen den geleerden bewerker verder geduld toe, en hopen, dat hij met succes zijnen arbeid zal voltooijen.

Woor-

Woorden der Waarheid, des Geloofs en des Levens, van J. C. LAVATER. *Te* Amsterdam, *bij* H. Höveker, 1841. *In* 32°. *De prijs is* *f* 0,60.

Men hoort eenen eerwaardigen Grijsaard, die zich roem verwierf wegens zijne uitstekende vroomheid, met zekeren eerbied, en men kan het dus op zich zelve ook niet afkeuren, wanneer iemand zijner bewonderaren zich de moeite geeft, om eenige spreuken en bijzonderheden, uit zijnen mond, vooral ook in 't laatst van zijn leven voortgevloeid, bijeen te verzamelen. Alzoo treft men dan ook hier een klein bundeltje aan uit de bijzondere gezegden van den bewonderden Zwitser, aan het Nederlandsch Publiek aangeboden, als *toegereikte balsemdroppen van vertroosting uit het Evangelie, voor vele heilzoekende, neergebogene, naar rust en troost hijgende harten.*

De nagedachtenis van den welmeenende Ontslapene vereerende, willen wij de hier voorkomende Spreuken en Fragmenten, welke men niet uit het verband had moeten rukken, niet beoordeelen, maar berusten in het overschrijven dezer laatste woorden, welke dichtregelen LAVATER met eigen reeds bevende hand schreef, omtrent drie weken voor zijn ontslapen, volgens het hier gegeven berigt.

O Godsrijk, hoop en troost der vromen!
Ach! mogt gij spoedig tot ons komen!
Het koom'! en brenge eerlang een' nieuwen heildag aan,
Opdat het de ondeugd, smart en jammer doe verdwijnen
En op de juichende aard den hemel zelf verschijnen!
Ach! bidt! — en maakt het, door opregte vroomheid,
baan!

Amen!

JA KOM, HEERE JEZUS!

Om de eer van LAVATER kunnen wij niet wenschen, dat dit boekje veel gelezen worde.

Salzburg en Zillerdal. Tafereelen uit de geschiedenis der Protestanten in de XVIIIde en XIXde eeuw. Door NIERITZ *en* APPELIUS. *Naar het Hoogduitsch, met aanmerkingen door* P. BOELES. *Te* Groningen, *bij* W. van Boekeren. 1841. 216 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 2,40.

Deze tafereelen mogen vooral in onzen tijd wel gelezen worden, en kunnen tot belangrijke gevolgtrekkingen leiden, terwijl ze ongevoelig tot vergelijkingen noopen. De herinneringen, hier gegeven, zijn belangrijk voor Katholijken, zoowel als voor Protestanten. »Het hier vertaald geleverde werkje van NIERITZ, *de Evangelische Salzburgers*, levert," zegt de Heer BOELES met reden, onder

der andere, »eene proeve op, van den heerlijken invloed des Evangelies op den mensch, die hetzelve waarheidlievend en heilbegerig aanneemt. Welligt gevoelt zich deze of gene hierdoor opgewekt, om, zoo hij zulks nog niet deed, het zijne ter bevordering van de heilige zaak der *Bijbelgenootschappen* bij te dragen.

Het andere stukje: *de Evangelische Zillerdallers*, volgt hier geschiktelijk op en kan, zoo als het hier geleverd is, tot hetzelfde nuttig doel leiden. Ten opzigte der *Zillerdallers*, wier geschiedenis met die der Salzburgers in het naauwste verband staat, heeft de Eerw. Vertaler de zoodanigen, die meer van dezelve verlangen te weten, verwezen naar RHEINWALD's *Verhaal van de verhuizing der Evangelischen uit het Zillerdal naar Silesië*, te *Amsterdam* vertaald uitgegeven, bij MULLER, in 1838.

Wij besluiten deze korte aanprijzende vermelding met dit slot der Voorrede:

»Dat overigens mijne landgenooten, bij de lezing van dit werkje, zich meermalen geleid zullen gevoelen tot het maken van nuttige vergelijkingen, tusschen het lot der Salzburgers onder FIRMIAN, en dat onzer Vaderen onder PHILIPS II, en ALBA, lijdt bij mij geen' twijfel, — evenmin dat zij, bij het genot hunner staatkundige en godsdienstige voorregten, zich dankbaar zullen verheugen, dat onze Vaderen zich *niet* uit hun land lieten drijven, — alsmede niet, dat zij geredelijk

Amen zullen zeggen op het woord van onzen SPANDAW:

»Ja, vrijheid van godsdienst, dat heiligste goed,
In tachtig verschrikkelijke jaren
Zoo duur eens gekocht voor der Vaderen bloed,
Dat zullen wij vlekloos bewaren."

Hollandsch Penning-Magazijn voor de Jeugd. Zevende Jaargang. Te Zalt-Bommel, *bij* Joh. Noman en Zoon, 1841. 420 *bladz. In* 4*to. De prijs is f* 4,80.

Men ontvangt hier wel weder een bont allerlei, maar waarop men kan toepassen: *varietas delectat;* zeker zal dit zevende deel niet minder aangenaam voor velen zijn, dan dit de vorige waren. De lieve kinderen kunnen zich met de menigte daarin voorkomende printen vermaken, en die reeds wat in jaren gevorderd zijn, zullen lust gevoelen, om het afgebeelde nader te leeren kennen, door te lezen wat er over gemeld staat. Ook de grootere jeugd zal hier een aantal merkwaardige bijzonderheden aantreffen, welker bekendheid voordeelig op hun zal kunnen werken. Onder al het vreemde van andere bodems ontleend, vindt men hier ook den eigenen vaderlandschen grond, noch ook dien van onze Overzeesche bezittingen, geheel voorbijgegaan, hetwelk onze

bij-

bijzondere goedkeuring wegdraagt en veel beter bevalt, dan het zoo gedurig nog voortgezet verhaal omtrent den aartsdwingeland, waarvan wij maar al te veel hebben móeten hooren en ondervinden. Onder de afbeeldingen had men althans de print op bladz. 8 moeten terughouden, in een boek, dat voor de jeugd heet geschreven te zijn.

Doorgaans heerscht in deze mededeelingen, verhalen, anekdoten en geschiedenissen een goede toon, en verdient dus dit boekdeel ook van deze zijde aanprijzing. Vele dier medegedeelde stukjes hebben, behalve de geschiktheid om den lees- en leerlust verder op te wekken, eene nuttige, zedelijke strekking, welke voordeelig op het hart der jonge lezers en lezeressen werken kan, gelijk ook verscheidene vingerwijzingen hier gegeven en oordeelvellingen daartoe bijdragen. Ter aanmoediging voor de beoefening der vaderlandsche geschiedenis, zijn ook eenige beschrijvingen hier dienstig.

Is dit leesboek niet geschikt om achter een door en uitgelezen te worden, de achteraan gevoegde bladwijzer bewijst alzoo hier zijne wezenlijke diensten.

Daar de bronnen, waarover de verzamelaars beschikken kunnen, vooreerst niet uitgeput zullen zijn, verwachten wij wel de verdere voortzetting van dit werk, en wij hopen, dat het aan hen en de uitgevers daartoe niet aan aanmoediging zal ontbreken. Ten blijke dat ook niet verzuimd is, hier en daar van de plaats zelve, waar hetzelve

gedrukt en uitgegeven wordt, te gewagen, tot onderrigt voor de jeugd, nemen wij, om onze beschouwing daarmede te besluiten, het volgende over:

»Ook het Geldersche stadje *Zalt-Bommel* heeft, aan deze algemeene neiging tot het verfraaijen van den buitensten omtrek onzer steden, geen wederstand geboden. *Bommel* was vroeger eene vesting. Zij was door wallen en bolwerken omringd, en heeft in vorige jaren meer dan eene felle belegering doorgestaan. Maar ook die oude wallen zijn thans geslecht en door fraaije wandelingen vervangen, op welke men aangename vergezigten op den omtrek en op de stad zelve geniet. Vooral de toren der hoofdkerk, die zoo trotsch zich boven de woningen der burgers verheft en dien wij eerlang een weinig nader hopen te doen kennen, valt daarbij telkens in het oog. Nu wij echter, ter gelegenheid der bevallige afbeelding van deze Bommelsche wallen, die hiervoor is medegedeeld, tot eene afschetsing daarvan willen overgaan, ondervinden wij, wat wij reeds vroeger bij zulk eene gelegenheid aanmerkten, dat het schoone zich beter gevoelen dan beschrijven laat. Men heeft dezen nieuwen aanleg, die reeds van 1831 dagteekent, vooral aan de zorg en de bemoeijenissen van den achtenswaardigen Burgemeester Mr. J. THOOFT en aan den smaak van den Stads-architect F. W. DE VIRIEU te danken. Onder die zorgvuldige leiding heeft men van de oude, regelmatige wallen, langzaam rijzende en dalende wandelpaden gevormd, die

die zich langs allerlei welig groeijend plantsoen, of langs grasperken henenslingeren. Het frissche water der buitengracht, die met onderscheidene bogten rondom den aanleg loopt, draagt veel bij tot de bekoorlijkheid der aangelegde partijën. Aan de oostzijde, op den zoogenaamde *Oranjewal*, is men het eerst met den aanleg begonnen. Dit punt is regts van dat, waaruit het medegedeelde plaatje genomen is, te vinden. Men is nog werkzaam, om den aanleg voort te zetten, zoodat die door den tijd de geheele stad zal omringen. Niet slechts hebben de inwoners door deze gelukkige verandering eene nieuwe, fraaije wandeling bekomen, maar men heeft hier tevens het nuttige met het aangename trachten te vereenigen. De arbeid tot het slechten, ophoogen en weggraven der wallen, wordt namelijk des winters verrigt door burgers uit den behoeftigen stand, die dan moeijelijk werk kunnen vinden en zoo doende hier een eerlijk stuk broods verdienen. Met genoegen weidt de minnaar des Vaderlands over zulke ondernemingen uit, die aan de stedelijke regeringen tot eere verstrekken: het zijn te gelijk werken des vredes en der weldadigheid."

Men zorge toch hoe langs zoo meer en overal, in de behoeften der armen te voorzien, al moet dit opofferingen kosten, door hun werk te verschaffen, opdat zij hun eigen brood kunnen eten, en alzoo tegelijk in hun zedelijk en stoffelijk welzijn voorzien worde!

Chris-

Christophilus. Christelijk Jaarboekje voor 1843. *Proza en Poëzij, bijeengebragt door onderscheidene godsdienstvrienden. Met drie staalplaten. Derde jaar. Te* Nijmegen, *bij* J. F. Thieme, 1842. *De prijs is f* 3,60.

Waarom dit aanbevelingswaardig jaarboekje niet tevens van een kalender voorzien, dan kon het ook voor een Almanak tevens dienen? In een kort Voorberigt geven uitgever en verzamelaar te kennen, dat dit werkje, hier vervolgd, goeden aftrek heeft, en dat dit hun bet bereiken van hun goed oogmerk doet hopen, maar ook tevens krachtig aanspoort, om met hunne medewerkers alles naar vermogen aan te wenden, ten einde hetzelve uit- en inwendig dat belang wekke, waardoor deszelfs weldadige invloed zich uitbreide.

Deze jaargang is dan ook waarlijk in een bevallig uiterlijk gewaad uitgedoscht, prijst zich door den christelijken inhoud niet minder aan en verdient aanbeveling. De inhoud is vooraan opgegeven en de inzenders of bewerkers zijn daarbij genoemd.

Niet alles is hier wel even fraai en wel gesteld, maar over het algemeen mag men van de meeste hier geplaatste stukjes getuigen, dat ze schoon en goed zijn. Wij hebben geene gelegenheid, om over elk derzelver in 't bijzonder hier beoordeelend

lend te handelen, waartoe ons de ruimte ontbreekt, en zullen daarom slechts het een en ander kortelijk aanstippen, om ons gevoelen te doen kennen.

De beschouwing van het *vlugtige des levens*, voegt wel ter opening en is stichtelijke proza. In het slotversje hindert echter de regel:

Zij volgen zich rusteloos en *grijpen zich* niet,

daar dit geen goed Nederduitsch is.

Aan het dichtstukje *op Goeden Vrijdag*, zouden wij de voorkeur geven boven een ander, *Jezus geboorte* getiteld, hoewel meer kunstmatig bewerkt, en ook boven dat van *Simeon*, als wat gemaakt voorkomende.

De door VAN VOLLENHOVEN ingezonden' historische bijzonderheid, omtrent *Francesco Spiera*, is merkwaardig en roerend; mogt zij doel treffen!

In *Theagenes*, of de grondvesting der christelijke Kerk te *Athene*, door VAN SCHAICK, hadden wij de woorden *niet in onze plaats maar*, op pag. 80, liever niet gelezen, ter voorkoming van verkeerden indruk, en ook wat de noot onder aan betreft, moeten wij aanmerken, dat men waarlijk beter doet met zich te houden aan en te wijzen op *Rom.* V:8, vergel. met 2 *Cor.* V:19 en 1 *Joh.* IV:10; wat wint men ook met al dat pogen om te verklaren, hetgeen ons te hoog is? en vooral past dat in zulk een boekje niet.

Onze *onbekendheid met het zielelijden van edele menschen*, door RADIJS geleverd, is ons niet geluk-

tukkig bewerkt voorgekomen, er is veel onbeantwoord gebleven, dat bij zulk een vreemd onderwerp niet onaangeroerd had mogen blijven. Wat is het goed, dat wij niet alles weten. Het voorbeeld van den Heere JEZUS is geheel eenig. Om ons voorzigtigheid te leeren in het beoordeelen van groote mannen, komt onzes achtens de herinnering aan deze waarheid eigenlijk alleen te pas.

Wegens het belangrijk thema voor onzen tijd, hadden wij het dichtstukje *Nederland en Rome*, gaarne schooner en beter bewerkt gezien.

De *beeldspraak*, of vergelijking uit de portefeuille van pachter GERHARD, door HELDRING (O. G.) geleverd, zou wen wel wat verder nog uitgebreid gewenscht hebben.

De schets der ontmoeting van *Jakob en Josef*, van G. H. VAN SENDEN, voegt uitnemend bij het fraaije plaatje, waarvan de schrandere Zwolsche Leeraar getuigt, dat de teekening het oorspronkelijke van LABORDE overtreft, hoewel op eene kleinere schaal gebragt.

Louise's laatste woorden zijn roerend geschetst. Men zal het door den, nu nog te *Heilo* werkzamen, HASEBROEK ingezonden gevoelig proza: *bij Zonne-ondergang* getiteld, zeker niet ongaarne hier aantreffen.

Meer willen wij nu niet aanstippen, en vertrouwen alzoo genoeg bewezen te hebben, dat wij in dit Christelijk Jaarboekje veel belang stellen. Wij twijfelen er niet aan, of het zal met groot ge-

genoegen ontvangen worden en onzen wensch ondersteunen, dat deze onderneming met voordeel worde voortgezet. Moge daartoe ook het dichtstukje dienen, met welks overneming wij deze beschouwing willen eindigen:

GOEDEN NACHT.

»*Goeden nacht* — slaap ongestoord!"
's Avonds in het huis gehoord,
Waar de vreê der liefde woont,
Kussende op de lippen troont;
Waar elk — dankbaar voor 't genot
Van den dag — zich wijdde aan God,
Aan Zijn hoede en hemelwacht
Tegen leed van aarde en nacht,
Zonder angst of zielgekwel,
Rustig in het Godsbestel
Van den disch daar opgestaan,
Om vernoegd ter rust te gaan.

ô, Hoe zalig en hoe zacht
Klinkt daar ieders *goeden nacht!*
Goeden nacht — verheffend woord,
Nog op trap en gang gehoord,
Nog, als de een van d'ander scheidt
Vóór de deur, waar 't rustbed beidt;
Nog eens uit het naast vertrek,
Van de slaapkoets — uit het dek!

Goe-

Goeden nacht! o hartetaal!
Van 't geluk een zonnestraal,
Dat bij weldaên en bij leed
Nimmer God en pligt vergeet,
En bij ruste van 't gemoed
Ook het ligchaam rusten doet.

o, Hoe menig Christen-ziel,
Wie geen slaap op de oogen viel,
Zoo niet vreedzaam en opregt,
Elk had *goeden nacht* gezegd,
Één van hart en één van zin,
Zwevende ter rustplaats in.

Mag daar, over wrok en waan,
't Zonnelicht niet ondergaan,
Kalmte woont daar in het hart,
Balsem geeft het in de smart,
Die Gods wijs bestel gebiedt,
Komende van menschen niet —
Niet uit eigen huisgezin —
't Is de tempel van de min,
Waar de God der liefde huist —
CHRISTUS geest en adem suist,
Troostende het leed vergoedt,
Alsem mengt met honig-zoet,
't Huisgezin tot eedler stand,
't Huis voor hooger Vaderland
Ingang maakt en voorportaal,
Toegang tot de hemelzaal.

Goe-

Goeden nacht — hoor! daar is 't goed,
Lieflijk stil in 't zacht gemoed;
Onder vleug'len van Gods hand
Koestert rust den liefde-band.
Nieuwe kracht tot liefde-werk
Maakt daar voór den morgen sterk —
Voor den morgen en den dag,
Als men dien begroeten mag.

Of, komt snel het tijdpunt aan,
Dat de laatste pols blijft staan;
Is dan de aardsche taak volvoerd,
't Leger voor het laatst geroerd,
Waar de mond, toen 't oog reeds brak,
Zijnen laatsten nachtgroet sprak;
Zalig, als tot elken pligt
Ons zijn *goeden nacht* nog sticht.
Hoor nog lang die liefde-stem!
CHRISTUS licht nu over hem,
Waar geen nacht of donkerheid
Immer zwarte vlerken spreidt.

Zalig elke reine ziel,
Wie dat lot te beurte viel.
Gij ook, dierbren! zijt daarheên,
Die mij vaak hebt toegebeên:
Goeden nacht, met vollen mond,
Goeden nacht, uit harten grond.
'k Hoop in de eeuwige zonneschijn
Eens met u vereênd te zijn;

Ja, met elk, die 't levenspad
Naast mij aan Gods hand betrad
Zóó, dat uit den wandelkring
't Goeden nacht van harte ging.

Goeden nacht! gij al te gaêr,
Die gestaâg op 't hart-altaar,
Reizend naar het Vaderland,
Gode uw dankbare offers brandt:
Vrienden! voormaals vaak begroet,
Jaren lang niet meer ontmoet,
Wandelaars naar JEZUS leer!
Zie ik u op aard niet weêr,
Goeden nacht! vaart allen wel!
Denkt aan d' ouden medgezel,
Als hij 't voetpad bragt ten end,
Sloopen zag zijne aardsche tent,
Die, van deze levens-baan
Vóór u 't rustland ingegaan,
Eindelijk u wederziet:
Neen, de nacht duurt langer niet.

J. L. L.

Broe-

Broederlijke Toespraak aan allen, die de Hervormde Kerk in Nederland *liefhebben en om haren vrede bidden; van* HERMANNUS BOUMAN, *Lidmaat der Hervormde Gemeente en gewezen Medelid der laatst gehoudene Synode. Te* Utrecht, *bij* J. G. van Terveen en Zoon, 1842. 106 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 0,90.

Woorden inderdaad van eenen wijzen, godvruchtigen en met den waren christelijken geest doortrokkenen raadsman en beoordeelaar treft men hier aan; woorden, welke ons ook als uit het hart gesproken luiden, en die wij vuriglijk wenschen, dat door zeer velen gelezen, behartigd en aan veler harten geheiligd zullen worden.

Wij willen opzettelijk niets ter proeve of bevestiging van dit ons zoo gunstig gevoelen, uit dit stukje, bijbrengen, omdat wij overtuigd zijn, dat het geheel moet gelezen worden, en met een christelijk gemoed, om er de wezenlijke waardij van te erkennen.

Eene aanmerking, of bedenking, of wensch meenen wij niet te moeten terughouden. Namelijk, dat de geleerde Schrijver moge goedvinden, om de opbrengst dezer en volgende uitgaven, die wij vastelijk verwachten en wenschen, ten voordeele der door de Synode zelve ook, of op haren wenk, zoo zeer nog onlangs aangeprezene *Maatschappij van Welstand* enz. edelmoedig te doen verstrekken.

Korte Bedenkingen op het Werk van den Heer G. LUTTENBERG: Proeve van onderzoek omtrent het Armwezen in ons Vaderland enz., *door* Mr. P. W. ALSTORPHIUS GREVELINK. *Te* Assen, *bij* T. J. van Tricht, 1842. 30 *bladz. De prijs is f* 0,40.

Zeer kort is deze brochure, en men zou haar, daarop alleen lettende, naauwelijks waardig kunnen rekenen in een Tijdschrift den lezer er kortelijk bij te bepalen. Maar, ziet men op het onderwerp, daarin aangeroerd, dan moet zij bijzonder de aandacht trekken, en mag het niet met stilzwijgen worden voorbij gegaan. Algemeen, ten minsten vrij algemeen, bekend is het, dat en wat de Heer LUTTENBERG, van *Zwol*, omtrent het Armwezen geschreven heeft, en ook zij, die niet gewoon zijn alles maar aanstonds als goede munt aan te nemen, en voor uitvoerbaar, ja schier onovertrefbaar te verklaren, roemen 's mans ijver en verdiensten ook ten dezen opzigte naar behooren. Ook deze ons geheel onbekende Heer en Mr. GREVELINK, wiens bedenkingen wij hier voor ons hebben, doet gepaste hulde aan dezelve, maar heeft toch ook tevens de gebreken opgemerkt in het bedoelde werk voorkomende, en doet, door deze proeve, menschkundig en bescheiden zien, dat wij nog op verre na niet tot de gewenschte en zoo drin-

dringend noodzakelijke volkomenheid gevorderd zijn, in het stelsel omtrent deze in ons Land bijzonder ook zoo hoog gewigtige zaak, waarin namelijk theorie en praktijk, denkbeeld en zaak, regelmaat en ondervinding zich behoorlijk vereenigen, zoowel als het stoffelijke en zedelijke.

Met wijlen den Graaf VAN HOGENDORP overtuigd van de noodzakelijkheid der meerdere kennis en beoefening van de *Volkshuishoudkunde*, wijst GREVELINK het gebrekkige aan van LUTTENBERGS plan ten deze, vindt in *hooge belastingen* eene voorname, door LUTTENBERG voorbijgeziene oorzaak van armoede — maar ook in het *onvrij territoir* met al deszelfs rampspoedige gevolgen, als sluiking en smokkelhandel, en verder in de *plaatselijke octrooijen* en de nijverheid zoo belemmerende belastingen — omslagtige, niet zelden verwarde administratie der plaatselijke gelden en bronnen. — Verder werpt hij een blik op de benadeeling van den landbouw, dien eersten voornamen grondslag eener welvarende bevolking, ten behoeve van eenige weinige menschen, aan welke op eene kunstmatige wijze *tijdelijk* eenige winsten worden verstrekt, door het oprigten van Fabrieken op een hooge schaal enz. enz.

Men ziet hieruit dus, in welke belangrijke punten GREVELINK van het door LUTTENBERG gestelde verschilt.

»Ook wij," zegt hij tegen het slot, »ook wij hechten veel, mogelijk even veel als de Heer LUT-

LUTTENBERG aan eene zedelijke verbetering der minvermogenden en verwachten daar zeer veel goeds van; doch dit moet naar onze gedachten *de eerste*, *de voorname grondslag* tot opbeuring der armen niet zijn; zoo wij hieraan al eens een gelijk vermogen toeschrijven, (dat het geval niet is), dan gelooven wij toch, dat eene materiële beschaving, eene vermeerdering van welvaart, van aisançe daarmede op eene gelijke lijn moet staan."

Merkwaardig zal men ook wel dit slot moeten noemen:

»Wij besluiten deze korte bedenkingen, met onze verwondering niet te ontveinzen, waarom door den Heer LUTTENBERG de zoogenaamde Koninklijke Nederlandsche Loterij in het bijzonder niet als zeer verderfelijk voor de zeden en de welvaart is afgekeurd; het behoeft toch wel geen betoog, dat velen daardoor zeer worden benadeeld, *dat dit kapitaal der natie nuttiger zou kunnen zijn besteed*, behalven dat een geest tot spel en loterij daardoor sterk wordt aangewakkerd, daar als het ware de hooge regering dit schijnt voor te staan. HOGENDORP, in zijne *Gedachten over 's Lands Financiën*, de middelen nagaande ter bestrijding der uitgaven in ons Vaderland, zegt aangaande de loterij: »Ik schrijf geen zedekundig »vertoog en merk derhalve slechts op, dat de »staat *bij dit spel* drie ton *van de ingezetenen* »*wint*."

Onze Schrijver wil derhalve de zaak hooger opge-

gehaald en van boven af aangegrepen en verbeterd hebben, ten einde zoo vervolgens en van lieverlede die genezing daar te stellen, welke noodig, maar ook mogelijk is.

Het is slechts eene, en geheel niet volledige, proeve, maar die geschikte aanleiding geeft tot verdere ontwikkeling. Er moeten krachtige middelen worden aangewend en met veel beleid en moed in 't werk gesteld, of er is eene uitteering te vreezen, welke doodelijke gevolgen hebben zal.

Mogten de bemoeijingen, welke hier en elders, door de dreigende noodzakelijkheid opgewekt, in beweging komen, en de heilzame wenken en billijke vertoogen door ijverige Nederlanders en wakkere beminnaren van hun land en landgenooten aangewend worden, eindelijk ten gevolge hebben, dat er iets wezenlijks en algemeen goeds tot stand kome!"

Ter bevordering hiervan, bleven wij bij dit kleine stukje wat langer stilstaan. De slaperigen moeten wakker en de onverschilligen en baatzuchtigen, die alleen maar voor zich zelven schijnen te willen zorgen, aangestoten worden en op de gevolgen gewezen, die anders voor hen ook schrikkelijk kunnen worden.

Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen, voor het jaar 1843. *Met platen. Dertiende jaar. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten. *De prijs is ƒ* 0,60.

Deze Almanak vangt aan, met hetgeen men in zulke tijdschriftjes het eerst verwacht.

Daarop volgt het mengelwerk, dat proza en poëzij afwisselend vereenigt. Het begin is allerongunstigst. Dat Familietafereel zou gemakkelijk tegen het geheel innemen en van alle andere verdere lezing af kunnen schrikken. Het is toch een zeer laf opstel, en zoo gemeen, dat men er van walgen moet. Het ontsiert zoo geheel dit net uitgevoerd boekje, dat het jammer is, dat de uitgever het niet, in stede van het de eer der plaatsing te gunnen, met verdiende afkeuring verworpen heeft.

Maar men late zich hierdoor niet terughouden van de verdere lezing, wanneer men betere lectuur zal aantreffen, met menig hier geleverd stukje zich vermaken en met genoegen vernemen, hoe de insenders zich beijverd hebben, om te vermaken en het *ridendo dicere verum* vrijmoediglijk te beoefenen.

Vooraan staat een fraai plaatje, waarvan de beschrijving vervolgens de lachspieren in volle werking brengen kan.

Verscheidene dichtstukjes prijzen zich, zoowel we-

wegens inhoud als uithoofde van derzelver uitvoering, aan. Wij prijzen dan dezen Almanak (met uitzondering echter van het ellendig verhaal boven genoemd, en hier en daar wat ver gedreven moedwil) (*) den blijgeestigen lezer aan, en houden ons verzekerd, dat zij er veel genoegen in vinden zullen, terwijl wij hopen, dat de goede strekking hier en daar ook niet verloren zal gaan. Tot verdere aanprijzing diene:

LEVENSGENOT.

DE JONGELING.

Zalig wie de Lentetijden
Van zijn leven zóó geniet,
Dat hem zelf bij 't vroegst verscheiden
Niets te wenschen overschiet.

DE GRIJSAARD.

Driemaal zalig, die de jaren
Van zijn leven zóó geniet,
Dat, schoon reeds met zilvren haren,
Levensvreugd hem overschiet.

Utrecht.

(*) Men wachte zich toch, bij een beschaafd Publiek gelijk te maken met ongemanierde straatjongens en zuiplappen, die spotten en schelden!

De Rec.

Utrechtsche Volks-Almanak voor 1843. Utrecht, *bij* L. E. Bosch en Zoon. *De prijs is* ƒ1,00.
Groninger Volks-Almanak voor 1843. *Zevende jaargang. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens. *De prijs is* ƒ0,75.

Beide deze Almanakken vangen weder aan, met hetgeen in zulke geschriften voor één jaar berekend, 't eerst behoort, en beide pronken zij met eene fraaije afbeelding naast het titelblad, de eerste met die van den Baron JAN HENDRIK VAN LIJNDEN VAN LUNENBURG, Curator der Hoogeschool van *Utrecht*, enz., de tweede, met die van den voor de Letterkunde en dus ook voor de gezegende Kerkhervorming zoo verdienstelijken RUDOLPHUS AGRICOLA (ROELOF HUISMAN) uit de XVde eeuw. De titels van beiden zijn versierd met heldere vignetten; beide leveren een uitvoerig, afwisselend en verscheiden mengelwerk, waarvan men den inhoud, met de namen der opstellers of inzenders er bij, duidelijk vindt opgegeven, en beide eindelijk dragen, hoe zeer ook niet onbelangrijk voor het algemeen, het kenmerk van de Provinciën, waaruit zij zijn ontstaan en waar derzelver uitgevers wonen.

Wanneer men al dat oudheidkundige, historische en plaatselijke in N°. 1 meer of minder belangrijk bevonden heeft, dan ontspant en verlustigt men

men zich met de lectuur van de elf laatste stukjes, welke dezen Almanak veraangenamen.

Het begin van het mengelwerk in N°. 2, neemt reeds terstond voor hetzelve in. Wie zou toch niet gaarne zulke bijzonderheden aantreffen, als hier van den beroemden R. AGRICOLA vermeld worden? Den Heer J. P. VAN LOON danken wij voor zijn: *Doede van Amsweer*, als voor onze dagen bijzonder geschikt, en niet minder den Heer M. BEEKHUIS, voor zijn welgeschreven stuk over *de Gilden*, waarvan wij gaarne nog een vervolg in dat Tijdschrift ontvangen zullen. Anderen zullen weder, in verscheidene andere opgegeven' bijzonderheden, beschrijvingen en berigten, een bijzonder genoegen vinden.

Wij meenen den lezer uit het aangewezene genoeg te hebben doen zien, dat de uitgevers en verzamelaars zich wel bevlijtigd hebben, om het nuttige met het aangename te vereenigen, en dat wij dus de voortzetting wenschende, het gebruik derzelver aanprijzen.

Mi-

Miniatuur-Almanak voor Kinderen, *uitgegeven door* T. VAN SPALL *en* P. J. VAN DUSSEAU, *opgedragen aan* Z. K. H. WILLEM FREDERIK NICOLAAS ALBERT, *Prins der* Nederlanden. *Eerste jaargang. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten. *De prijs is f* 0,50.

Wij hebbèn dit een allerliefst boekje gevonden, prijzen het zeer aan, en kunnen niet twijfelen, of velen zullen er de lieve kleinen een zeer aangenaam geschenk mede doen.

Almanak voor Dienstboden, *voor het jaar* 1843. *Vierde jaar. Te* Schoonhoven, *bij* S. E. van Nooten, 1842. *De prijs is f* 0,40.

Het is ons aangenaam, uit dit derde vervolg te vernemen, dat deze onderneming om iets nuttigs en aangenaams ook voor de dienstbare klasse onzer landgenooten 's jaarlijks, bij den kalender, te leveren, dien bijval vindt, dat men daarmede verder heeft kunnen voortgaan; maar vooral ook verblijdt het ons, dat wij hier bij kunnen voegen, dat het hier geleverde Mengelwerk doelmatig ingerigt is. Zie hier den inhoud:

WILLEM DOBBEL, of de keus van een beroep. Door P. D. F. De ware weg voor Dienstboden tot te-

tevredenheid en geluk. (*Naar het Hoogduitsch*). Door A. BIKEN. HENDRIK B.— Door E. Hoor, zie en zwijg. Door J. H. C. VENMAN. De waarde van kleinigheden. Door E. B. SWALUE. De Hoedenmakers Gezel (*Eene ware gebeurtenis*). Door C. E. VAN KOETSVELD. Zwanenraad. Door G. VAN ENST KONING. Het bezoek bij vrouw GROENEVELD. Door P. MOENS. De bewaring. Door T. VAN SPALL. De Wees (*Eene Vertelling*). Door C. E. VAN KOETSVELD. Morgenlied. Door K** S***.

Wij prijzen dezen Almanak dus gaarne aan, en wenschen, dat velen dit Jaarschriftje aan diegenen zullen laten lezen, voor welke het bijzonder ingerigt is, terwijl wij er bij kunnen voegen, dat andere jonge lieden dit boekje ook wel eens in mogen zien. Alleen dit staaltje tot slot:

MORGENLIED.

O groote God en Vader,
Wiens oogen 't al doorloopen,
  Die ook mijn harte ziet!
Gij ziet mij nederknielen,
Gij hoort mij staamlend bidden,
  Verwerp mijn bede niet!

De morgen doet me ontwaken,
Gezond, blijmoedig, dankbaar,
  En door de rust verkwikt.
En zou ik U niet danken,



U, die mijn slaap bewaaktet,
Den morgen mij beschikt?

Mij plagen dorst noch honger,
Mij drukken leed noch zorgen,
Mij kwellen smart noch pijn:
Zou ik, bedeeld met schatten,
Met huis en geld en boden,
Nog rijker kunnen zijn?

Tot rusten riep mij de avond,
Tot werken wekt mij de ochtend,
En effen is mijn pad.
O, dat ik blij en dankbaar,
O, dat ik trouw en vlijtig
Dien weg maar steeds betrad.

Wees heden aan mijn zijde,
Gij, die ook in 't verborgen
Op d' eenvoud nederziet.
Verlaat mij bij mijn werken,
Mijn spreken en mijn denken, —
Ook in verzoeking niet!

MENGELWERK.

GEDEELTE EENER LEERREDE

OVER

Ephese V:8.

UITGESPROKEN OP DEN GEDENKDAG DER KERKHERVORMING, 6 NOVEMBER 1842,

DOOR

J. B. MOQUETTE,
Pred. te *Rijnsaterwoude*.

Zoo hebben wij dan! Toch. de twee eerste deelen van onzen tekst toepasselijk beschouwd op de groote gebeurtenis, waarvan wij gedachtenis vieren. Mij is overig met den Apostel u toe te roepen: *Wandelt als kinderen des lichts!*

Of zouden wij daartoe onze verpligting niet gevoelen? Voorzeker! wanneer wij met aandacht den verbasterden toestand der Kerk hebben gadeslagen en, bij het herdenken der voorregten ons door de Hervorming geschonken, God hebben erkend als de bron en oorzaak van het licht, dat door haar over ons is opgegaan, voorzeker, zeg ik, blijdschap zal ons vervullen, — dankbaarheid moet ons bezielen. Dat bedoelde ook de Apostel, wanneer

neer hij zijne Ephesische Christenen vermaande; doch, die blijdschap, die dankbaarheid moesten geen ijdel gevoel, geene onvruchtbare woordenklank wezen, — maar toonen moesten zij hunne dankbaarheid, aan den dag leggen hunne blijdschap, door te wandelen als kinderen des lichts, dat is: als verlichte kinderen, door een erkentelijk gebruik maken van en beantwoorden aan de zegeningen, hun door het Christendom, waarmede zij waren begunstigd, te beurt gevallen. En datzelfde is, in het onderhavig geval, onze pligt. Intusschen, hoeveel stof tot waarschuwing vindt de Leeraar, wanneer hij het doorgaand gedrag der Christenen ten dien opzigte gadeslaat! In plaats van ijver, ziet hij laauwheid; in plaats van belangstelling, onverschilligheid; in plaats van heiliging en volmaking, ontmoeten hem ligtzinnigheid en losbandigheid; in plaats van liefde tot God, liefde tot de wereld; in plaats van broederlijke liefde, twist, tweedragt, sectenhaat!

Wij zijn bevrijd van dien nacht van onwetendheid en in de beste gelegenheid, om kennis in de reine Evangelieleer op te doen, maar wanneer wij moedwillig die gelegenheid verzuimen, moedwillig onze kinderen van de gelegenheid berooven, om die kennis te verkrijgen, — toonen wij ons dan niet onverschillig omtrent de beste zaak? Wij bezitten den Bijbel, maar wanneer wij dat geschenk ongebruikt laten liggen, toonen wij ons dan niet ondankbaar jegens den Gever? Jezus en die gekruist

kruist, is de hoofdinhoud der prediking in ons midden, maar wanneer die JEZUS niet dierbaar door ons wordt geacht en wij onzen Christennaam ontsieren door eenen onchristelijken wandel, wanneer wij der wereld gelijkvormig worden, toonen wij dan wel veel op te hebben met die leer, welke ons dankbaarheid jegens den Verlosser, als een hoofdvereischte, aanprijst? Wanneer liefde tot de zinnelijke vermaken, tot wereldsche voordeelen en genoegens, ons aftrekt van onzen pligt en verleidt om ongehoorzaam te zijn aan de geboden van dien God, die ons geroepen heeft tot het licht, is dat de volbrenging van den eisch des Verlossers: God lief te hebben boven alles? Wanneer verwijdering en haat de harten der broederen verdeelt, en een dwaas begrip van kerkelijke regtzinnigheid den één' tegen den anderen in het harnas jaagt en tot verkettering aanleiding geeft, is dat het betrachten der waarheid in liefde? Is dat het voorbeeld navolgen van eenen PAULUS, die den Jood geworden was als een Jood, opdat hij de Joden winnen zoude, dengenen, die zonder de wet waren, geworden was als zonder de wet zijnde, opdat hij diegenen, die zonder de wet zijn, winnen zoude? Ach, Gel.! ik vrees, dat wij, als wij ons zelven onderzoeken, maar al te veel stof zullen hebben om te betreuren, dat wij niet als kinderen des lichts wandelen, maar — in de duisternis.

En nu, zal die treurige herinnering te vergeefs

ons geschied zijn? Zal de voorstelling van 's Hee-
ren daden vruchteloos in ons midden hebben plaa
gehad? Dat zij verre! *Vreest den Heer en dien*
Hem in opregtheid en waarheid; doet de Gode
weg, die uwe Vaders gediend hebben, maar doe
ze volkomen weg. Op te wassen in de kennis de
Heeren JEZUS CHRISTUS zij uw hoogste doel, uw
kinderen, volgens de belofte, die gij éénmaal z
plegtig gedaan hebt, — of zoudt gij dat oogenbl
vergeten zijn? Bij den Heer is die belofte ni
vergeten, maar staat ze in zijn gedenkboek t
uwer verantwoording gegrift; — volgens die b
lofte dan, — uwe kinderen te laten onderwijzen i
de leer der zaligheid en met uwen Leeraar me
te werken, door hun belangstelling in dezelve in
boezemen, dat zij uw edel streven! Herinnert u
verder, hoe gij, door de gezegende Kerkhervor-
ming, wel zijt ontslagen van die ijdele plegtighe-
den, van vasten en boetedoening, hoe men n
meer van u eischt dat gij u zelven zult begrav
in kloosters, maar dat gij door haar niet zijt ont-
slagen van de uitoefening van ware ongeveinsd
godsvrucht, van het verrigten van waarachti
goede werken als vruchten des geloofs, en *la*
alzoo al wat waarachtig is, al wat eerlijk is,
al wat regtvaardig is, al wat rein is, al wa
liefelijk is, zoo daar eenige deugd is, en zoo daar
eenige lof is, door u worden bedacht. Moge al-
zoo in u blijkbaar worden, dat de hervorming
der geloofsleer ook hervorming in zeden ten ge-

volge heeft, en toont hen, die nog in de duisternis zijn, dat de leer der vrije genade in CHRISTUS geene zorgelooze menschen maakt, »dat het »onmogelijk is, dat, zoo wie CHRISTUS door een »waarachtig geloof is ingeplant, niet zoude voort»brengen vruchten der dankbaarheid."

Doch er is meer, dat ik, zal ik getrouw zijn aan mijne hooge roeping, u niet mag achterhouden. Door de Kerkhervorming zijn wij bevrijd van dien ondragelijken gewetensdwang, waarin onze vaderen gekneld gingen; in dat voorregt deelen wij, deelen onze Mede-Protestanten, wat naam zij, naar eenen LUTHER, ARMINIUS, MENNO SIMONSZ of anderen mogen dragen, ook zij zijn uit de duisternis gebragt tot het licht. Terwijl wij dan de onwankelbare belijdenis der hope, zoo als die in ons Kerkgenootschap geleerd wordt, vasthouden, zoo laat ons de broederlijke liefde niet vergeten. Herinneren wij ons het woord des Apostels tot de Corinthiërs: *Want gij zijt nog vleeschelijk, want dewijl onder u nijd is, en twist, en tweedragt, en zijt gij niet vleeschelijk? en wandelt gij niet naar den mensch? want als de één zegt: ik ben van Paulus, en een ander: ik ben van Apollos, en zijt gij niet vleeschelijk? Wie is dan Paulus en wie is Apollos, anders dan dienaars, door welke gij geloofd hebt, en dat gelijk de Heer eenen iegelijk gegeven heeft.* En, hoe spreekt hij tot de Galatiërs? *Staat dan in de vrijheid, met welke ons Christus vrijgemaakt heeft, en wordt niet weder*

 met-

met het juk der dienstbaarheid bevangen. Och of zij ook afgesneden werden die u onrustig maken. Want gij zijt tot vrijheid geroepen, Broeders! alleenlijk gebruikt de vrijheid niet tot eene oorzaak voor het vleesch, maar dient elkander door de liefde. Want de geheele wet wordt in één woord vervuld: gij zult uwen naasten liefhebben als u zelven. Maar indien gij elkander bijt en vereet, ziet toe dat gij van elkanderen niet verteerd wordt. O! dat dat woord van den Apostel voor ons niet verloren ga en eene nieuwe kracht geve aan hetgeen ik in de laatste plaats nog met u wilde bespreken.

Wandelt als kinderen des lichts! Zullen wij daaraan beantwoorden, dan moeten wij ook voor dat licht waken en trachten mede te werken, dat het aan onze kinderen en kindskinderen ongeschonden worde overgebragt; zorgen moeten wij, onder Gods zegen, dat dat licht in ons midden niet ten onderga. Of — zoudt gij zorgeloos en onbekommerd daar heenen leven? zeggende: dat zal nooit gebeuren. O! laat de geschiedenis u leeren; de Ephesiërs waren ook tot het licht gebragt door den Heer, ja zelfs worden zij van den Heer geprezen, *Openb.* II: 2, en echter werd hun de bedreiging gedaan, zie aldáár vers 4: *Ik heb tegen u, dat gij uwe eerste liefde verlaten hebt, bekeert u dan; zoo niet, Ik zal haastiglijk bijkomen en zal uwen kandelaar van zijne plaats nemen, indien gij u niet bekeert.* En ach! hoe

is die bedreiging vervuld geworden! Het voormaals zoo vermaard *Ephese* bestaat thans uit een klein gehucht; het overblijfsel van de oude Kerk der Christenen is in eene Turksche moskée veranderd, en, bij het laatste onderzoek voor weinige jaren naar den toestand van het Christendom te *Ephese* gedaan, vond men er slechts drie menschen, die Christenen *heeten;* de kandelaar is van *Ephese* geweerd.

Moge dit ons toch tot waarschuwing verstrekken! Ziet Gel.! ik koester geene vrees, of het licht, éénmaal door de Hervorming ontstoken, zal zich handhaven; maar ik beef voor de mogelijkheid, dat, terwijl het aan andere oorden, daar duisternis heerscht, ontstoken wordt, het hier onderga; ik beef voor de mogelijkheid, dat onze nakomelingschap, ten gevolge van de laauwheid, de onverschilligheid en verdeeldheid onder ons Protestanten, weder door het juk der dienstbaarheid worde bevangen, en dit goede land onzer inwoning in duisternis terug zinke.

Dreigend staat *Rome* tegen over ons; laat ons dat niet ontveinzen; dezelfde geest van heerschzucht bezielt haar, en met ongestoord geduld voortgaande, poogt zij te herkrijgen, wat eens met stroomen bloeds en schatten gouds haar ontwrongen is. Getuigen die streken in ons land, waar hare belijders de meerderheid uitmaken! Getuigen die pogingen, welke zij aanwendt, om tot den alouden zinnenverbijsterenden luister te ge-

geraken; getuige die invloed, welken zij op het onderwijs wil uitoefenen; getuigen die menigvuldige zendelingen, welke zij doet rondzwerven; getuigen die listen en lagen, om haren aanhang door proselytenmakerij te vermeerderen; getuigen zoo vele andere verschijnselen in onze dagen, die den aandachtigen opmerker zooveel stof tot nadenken geven.

En nu, wat zullen wij doen? werkeloos stilzitten? zorgeloos afwachten? Neen! verre zij van ons zulk een onverschillig bestaan. Hetgeen boven onze magt is, dat kunnen wij slechts den Heer aanbevelen, en daarom moeten wij niet ophouden te bidden: »dat zijn Koningrijk kome, dat Hij »zijne Kerk beware en vermeerdere, en de wer»ken des duivels verstore, en alle geweld dat zich »tegen Hem verheft, mitsgaders alle booze raad»slagen, die tegen Zijn heilig woord bedacht wor»den." Maar dat in onze magt is, dat moeten wij, onder 's Heeren zegen, volbrengen, zal onze bede: *Uw Koningrijk kome!* geen ijdel lippenwerk wezen. En wat is in onze magt? Zal ik u nog moeten herhalen, Gel.! hetgeen ik u daar straks heb voorgehouden, omtrent de volharding in het geloof, omtrent eenen godvruchtigen wandel, omtrent den ijver in de zaak van de godsdienst, zoo ten opzigte van u zelven, als ten opzigte van uwe kinderen? Dan er is nog iets: dat wij namelijk niet schromen, de uitwendige belangen onzer Kerk te behartigen, dáár, waar gevaar is. En is het de

pligt

pligt van eenen goeden veldheer, bij mogelijkheid van gevaar, zijne voorposten te versterken, dat voorbeeld moet ons hier ten gids strekken; onze voorposten zijn die kleine Gereformeerde Gemeenten, die, te midden van eene onverdraagzame meerderheid van aanhangers van *Rome*, moeite hebben, om zich staande te houden. En heeft hunne toestand en het belang van die Gemeenten voor de Vaderlandsche Gereformeerde Kerk den ijver opgewekt van vele Godsdienstvrienden, heeft zich, dien ten gevolge, eene Maatschappij ter bevordering van welstand gevormd, is het getal van derzelver leden, in het afgeloopen jaar met 1000 vermeerderd, thans tot bijna 5000 geklommen, veel roems heb ik over u, om de woorden van PAULUS, ten opzigte der Corintheren, te bezigen, veel roems heb ik over u, mijne geliefde Gemeente! in wier midden zich zoo velen bevinden, die eene eervolle plaats onder dat aantal leden bekleeden, welke van het hun geleende goed der aarde willen mededeelen, om het erfdeel des Heeren in ons land te bewaren. Och! dat hun voorbeeld ook door vele anderen gevolgd werd! Ja! ik weet het, het geld heeft in deze wereld waarde; ik weet het, gij hebt tijdelijke behoeften; maar gij geeft zoo menig penningske uit ten behoeve van luije, lastige onbeschaamde bedelaars, en zou dan die 1½ Cent, elken dag gespaard, tot zulk een edel doel u verarmen? Ik weet het, »*het is een stofje* »*aan de weegschaal*, wanneer wij de krachtige

 »mid-

»middelen gadeslaan, die worden in het werk ge»steld, om aan Roomsch Catholijke beginselen »eenen overwegenden invloed te geven," maar men gedenkt hierbij aan het bemoedigend en waarschuwend woord uit de aanspraak, waarmede de Algemeene Vergadering der genoemde Maatschappij in 1839 werd geopend. »Een stofje is het, welke »ten laatsten den evenaar doet overslaan, — en — »die zoo spreekt, moge toezien, zoo hij aan het »stofje, dat hij veracht, verzuimd heeft meerder »gewigt te geven, wanneer hij het vermogt; dat »het hem niet éénmaal als een knagende vonk op »het geweten brande, als hij de Protestantsche »bevolking zal verdrongen zien, waar eertijds »bloeijende Gemeenten bestonden." O! dat dit u toch bewege om te doen, wat uwe hand vindt om te doen. Wenschtet gij vele dingen die boven uwe magt zijn — hier kunt gij medewerken. En zal straks, ten behoeve van die verdrukte Gemeenten, de aangekondigde inzameling geschieden, moge dezelve rijkelijk zijn door ruime offerhanden. Wanneer wij zoo ons en pligt betrachten en pogen te behouden wat wij hebben, dan mogen wij het oog vestigen op Gods Voorzienigheid, en haar laten zorgen; dan, maar ook dan slechts mogen wij en kunnen wij bidden: *Uw Koningrijk kome!*

De Heer regeert met majesteit, (*)
Geen onkruid zal, hoe wijd verspreid

Het

(*) Slot der gezangen, gezongen bij de laatste Algem. Verg. der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, met eenige verandering aan het einde.

Het reine graan verstikken.
De Heer regeert!
Hij, die het woên der baren keert
Zal waarheid, orde en regt beschikken.
Door 't kwaad zelfs teugelt Hij het kwaad
En is een *God van raad* en daad.

Met moed, met moed dan voortgegaan,
En, vastberaân
Uw pligt gedaan,
Getrouwen!
Bedachtzaam 't oog op God-gerigt,
Om, door Zijn wijsheid voorgelicht,
Niet af te breken onder 't bouwen.
Zoo worde aan pligt en eed voldaan,
En breek' het licht steeds meerder aan.
Zoo kome Uw Rijk! — Daal' daartoe, Heer!
Alom op aarde Uw zegen neer.
Amen.

HULDE

AAN DE

NAGEDACHTENIS

VAN

ABRAHAM VAN BEMMELEN

TOEGEBRAGT,

IN DE RINGSVERGADERING, DEN 3 AUGUSTUS 1842,

DOOR

P. A. GILTAIJ,
Predikant te *Made* en *Drimmelen*.

(*Vervolg en slot van bladz.* 638).

En nu nog eene laatste herinnering. Wij roemden niet minder zijn voorbeeldig ijveren, om tot ons nut werkzaam te zijn.

Onze VAN BEMMELEN was een godzalig man. Het zaad der godsvrucht, in zijne jeugdige jaren, door zijne vrome ouders in zijn hart gestrooid, heeft in zijnen rijperen leeftijd goede vruchten opgeleverd. Van daar, dat wij hem gekend hebben als eenen waardigen Leeraar en voorganger van zijne Gemeente, eenen zorgvollen vader van zijne moederlooze kinderen, eenen getrouwen vriend van allen, die in beginselen en bedoelingen met hem over-

overeenstemden. Van daar dat hij, ofschoon niet ruim met aardsche goederen bedeeld, uit menschenliefde heeft deelgenomen aan de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, de *Protestantsche Maatschappij*, de *Maatschappij voor behoeftige Kraamvrouwen in Noord-Braband*, en de *Maatschappij van Weldadigheid*.

De geest van zijnen Heer en Zaligmaker, de geest der liefde, die edele drijfveer, om, zonder onderscheid des persoons, aan allen wel te doen, bezielde hem, door het geloof aan het Evangelie, hetwelk hij niet alleen aan anderen verkondigde, maar ook zelf beoefende en betrachtte. Aan de milde beginselen, die hij in zijne schriften heeft geopenbaard, is hij altijd getrouw gebleven. Hij had te veel gelezen, te veel onderzocht, om niet met zijnen tijd op de baan der godgeleerde wetenschappen voorwaarts te gaan; maar daardoor was hij ook te verstandig, om tot slaafsche gehechtheid aan kerkvormen en formulieren over te hellen, terwijl zijn liefderijk hart hem wederhield van onverdraagzaam jegens anderedenkenden te zijn, en hem aanspoorde, om wel te waken, maar niet aan te vallen, wel te waarschuwen, maar niet op te hitsen, wel met liefdekoorden te trekken, maar niet door verbittering te verwijderen, en allen alles te zijn, door zooveel mogelijk kennis, geloof, godsvrucht, vrede en blijdschap te bevorderen.

Wij mogten daarvan de gezegende ondervinding heb-

hebben, voornamelijk nadat hij aan het hoofd van onzen Ring was geplaatst. Hij werd, in onze Vergadering van den 25sten April 1827, tot Praetor benoemd. Men benoemde mij toen ook tot Scriba en Quaestor. Deze benoeming geschiedde, wel is waar, slechts voor den tijd van twee jaren, maar wij bleven zamen in die betrekking werkzaam, omdat wij telkens, wanneer twee jaren verloopen waren, herkozen werden. Ik gewaag hiervan, ook om u te herinneren, dat ik alzoo gelegenheid had, om hem in zijne volle waarde te leeren kennen, maar vooral om het offer van mijne dankbaarheid toe te brengen aan de nagedachtenis van den edelen, die zoo menigmaal met zijne verstandige raadgevingen mij voorlichtte, en, meer dan zijne verpligting van hem vorderde, mij behulpzaam was, om mij mijn werk gemakkelijk en aangenaam te maken.

Wat hij voor mij was, was hij voor ons allen. Hij toonde, dat hij veel belang stelde in onze bijeenkomsten. Elk voorstel, om eene volgende vergadering niet, of ééne vergadering minder in het jaar te houden, werd altijd door hem afgekeurd. Hij heeft alle onze vergaderingen getrouw bijgewoond, alleen niet op den 29sten Augustus en den 31sten October van 1827, toen hij door eene langdurige ongesteldheid verhinderd werd. Hij was gaarne vroegtijdig in de plaats onzer zamenkomst, en nooit verliet hij dezelve voor dat de laatstovergeblevenen hem vaarwel gezegd hadden. En wij

zul-

zullen het niet vergeten, hoe hij met blijdschap ons wederzag, met den broederlijken handdruk, regt hartelijk ons welkom heette, naar onzen welstand vroeg, en over onze en zijne aangelegenheden ons onderhield tot dat onze vergadering moest geopend worden.

De vergadering geopend hebbende, bestuurde hij dezelve met eene waardigheid, die hem bijzonder eigen was, die hij nooit verzaakte, en waarmede hij ons altijd achting voor hem inboezemde; ons allen wederkeerig met zooveel achting behandelende, als of wij niet beneden hem stonden, maar in kundigheden en bekwaamheid aan hem gelijk waren. Nooit verloor hij het doel van onze zamenkomst uit het oog. Om hetzelve te bevorderen, handhaafde hij eensgezindheid en vrede; zich zelven wel eens verloochenende door zijn gevoelen aan het gevoelen der meerderheid te onderwerpen, toonde hij zich altijd bereid, om alles te verrigten, wat wij liefst aan hem opdroegen; wekte hij ons op en moedigde hij ons aan tot het doen van voorlezingen over eenig vak van godgeleerde of daaraan grenzende wetenschappen; was hij een der eersten, die hunne hulp aanboden, wanneer dezelve door anderen in hunne Gemeenten moest worden ingeroepen, en zorgde hij, dat alle voorkomende zaken geregeld behandeld en tot aller genoegen volbragt wierden.

Was de vergadering door hem gesloten, dan was en bleef hij, gedurende ons broederlijk zamen zijn, on-

onze openhartige, spraakzame, vrolijke vriend. Het was eene ware uitspanning voor hem, deel te nemen aan onze gesprekken, die door belangrijke mededeelingen nuttig, en door vrolijke invallen aangenaam te maken. Zoo vlogen de uren van onze bijeenkomst snel voorbij, en wij zijn nooit dan met verhoogde achting en genegenheid voor onzen Praetor, nooit zonder alles, wat aan hem was aanbevolen, met volkomen vertrouwen aan hem over te laten, naar onze woningen en werkkringen wedergekeerd.

Wij konden echter onze laatst voorgaande vergadering, die van den 1sten Junij, niet zonder bekommering houden, omdat wij ontdekten, dat de verzwakking, waarover onze Praetor sedert eenigen tijd klaagde, niet weinig was toegenomen. Hij beloofde nog wel, dat hij in deze vergadering eene voorlezing zoude doen, dan de Hemelsche Vader, die alle dingen werkt naar den raad van zijnen wil, had het anders bepaald. De verzwakking van onzen vriend bleef aanhouden en toenemen. Op den 26sten Junij, voordenmiddag, eene Leerrede over *Matth.* XXVI: 26—29 uitgesproken hebbende, om zijne Gemeente voor te bereiden tot de viering van het H. Avondmaal, had hij meer gedaan, dan zijne krachten toelieten. Hij keerde vermoeid en afgemat naar zijne woning terug. Het was hem niet mogelijk des nadenmiddags zijn dienstwerk te verrigten. Op maandag was hij koortsig en bleef een buitengewoon gevoel van vermoeid-

moeidheid en zwakheid hem bezwaren. Reeds besloten hebbende de klassikale vergadering, die op woensdag moest gehouden worden, niet bij te wonen, klom hij echter nog op naar zijne studeerkamer, om alles in orde te brengen, wat hij naar dezelve verzenden wilde. Het overige van dien dag en den daaropvolgenden nacht mogt hij nog redelijk wel doorbrengen; maar de morgenstond van den 28sten Junij werd de morgenstond van zijn hooger en beter leven. Hij verviel in eene bezwijming, waarschijnlijk door borstwater veroorzaakt, en in eene tweede bezwijming, na weinige oogenblikken op de eerste gevolgd, is hij in de arm van zijnen zoon ontslapen.

Wij treuren met zijne kinderen en met alle zijne betrekkingen en vrienden, maar niet als die geene hoop hebben. De wil van den Hemelschen Vader is geschied, en wij moeten met kinderlijke onderwerping daarop Amen! zeggen. Onze vriend is als van zijn werk overgegaan in het Vaderland der rust, van waar hij tot ons niet zal wederkeeren, doch werwaarts wij hem kunnen volgen. Laat ons in zijnen geest en naar zijn voorbeeld voortwerken, dan zullen wij zijne nagedachtenis beter vereeren, dan wij met de beste lofredenen kunnen doen, en, onze Evangelische loopbaan afgeloopen hebbende, met hem een eeuwig deel ontvangen aan de vreugde van onzen Heer.

HET

HET GESPREK VAN GESSNER MET EENE, HEM BEZOEKENDE VRIENDIN, EN EENEN VRIEND, IN HET 87ste JAAR ZIJNES LEVENS.

Gessners zwakke toestand, op dien gezegenden leeftijd, deed hem meer dan gewoon het bed houden, ofschoon hij met opoffering zijne studeerkamer verliet, in welke men hem altijd nog eenige uren van den dag konde vinden. Eene vriendin trof hem, bij haar bezoek nog beneden aan. Hij riep haar toe: »het schijnt mij dikwijls als of ik meer in het verledene en in de toekomst, dan in het tegenwoordige leve." Wij moeten, wel is waar, in het algemeen altijd minder het verledene, tegenwoordige en het toekomende van elkander willen scheiden, zij vloeijen toch als het ware te zamen in éénen stroom. Zeg gij dan aan uwen en mijnen vriend: »dat ik altijd te huis en altijd op reis ben." Het is mij dikwijls als of de wagen voor mijne deur staat."

Den 28sten Mei des jaars 1828 kreeg hij een bezoek van zijn' vriend. Hij was vervuld met ware zielerust, die alleen door het geloof in christus wordt aangebragt terwijl hij hem vol van de zalige hoop des eeuwigen levens op zijn sterfbed zag liggen. Hier zag en gevoelde zijn vriend de bevestiging van de schoone uitgekozen spreuk eenes zaligen: »ik weet wien ik geloof en ben er zeker van, dat

Hij

Hij magtig is mijn pand, bij hem weggelegd, te bewaren tot op dien dag!"

GESSNER ontving zijn vriend met deze woorden: »mijn hoofd is zwak, maar mijn geest verheugt zich in God, mijn Zaligmaker."

Zijn vriend sprak hem bij zijn heengaan deze woorden met een diep bewogen hart toe: »nu mijn lieve Heer *Antistes!* gij kunt thans met eenen SIMEON zeggen: »Heer! nu laat gij uw dienstknecht gaan in vrede, want mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien!"

Deze woorden zeide GESSNER met volle aandoening na en bekrachtigde dezelve met een luid: *Ja, Amen!*

Toen zijn vriend hem de groete der deelnemende liefde bragt, riep hij met eene duidelijke stem, het oog naar boven rigtende: »dat verblijdt mij, om het mede te nemen naar de andere zijde." Nu zweeg hij verder, maar zijn vriend sprak nog weinige woorden met hem. Toen verhief GESSNER nog eenmaal zijne stem, zoodat men hem hooren kon, hoeveel inspanning het hem kostte, om de woorden van JOB uit te spreken: »Ik wacht alle dagen, tot dat mijne verandering komt!"

Dat zijn dood zoo nabij was, scheen hij evenwel niet te vermoeden. Ook zijn vriend vermoedde dat niet, maar meende, dat de plaatshebbende werkelijke verligting hem weder voor eene poos kon terughouden.

Nog trok GESSNER zijn' vriend naar zich toe,

 om

om hem den laatsten vaderlijken en broederlijken kus te geven met de woorden: »Mijn lieve, lieve vriend!" Dit was het laatste woord, dat hij sprak. Weinige oogenblikken, nadat zijn vriend de kamer verlaten had, ontsliep hij, zonder door iemand gezien te worden dan door Hem, die zijn geest in Zijne handen nam.

Zutphen. B.......

EERZUCHT VAN EEN ARABIER.

Burckhardt verhaalt van eenen zijner Arabische leidslieden door de woestijn van het Sinaïtisch schiereiland, den volgenden karaktertrek.

Wij hielden stil in eene rotsachtige vallei, waar acacia's en eenig gras wiessen. Ayd, een mijner leidslieden, verklaarde mij, dat er op eenigen afstand een regenwatersbak in het gebergte te vinden was, hoewel hij niet verzekeren kon, dat dezelve water bevatte. Hij beschreef aan Hamd, zijn kameraad, de ligging en den weg derwaarts, om hem over te halen, dat hij er heen gaan en voor ons water halen zou: maar zijne beschrijving was zóó verward, en sprak zich, naar mijn inzien, op vele punten zóó tegen, en had eindelijk iets zóó opgesmukts, dat ik het geheele verhaal voor een sprookje hield, en zeide, dat hij een zwetser was. »Een zwetser," riep hij uit: »Bij Allah! zoo heeft mij nog niemand ooit genoemd.

Ik een zwetser? Nu zal ik u toonen, wie van ons beiden dien naam verdient." Daarop nam hij één van de grootste waterkruiken, en besteeg barvoets den met losse en scherpe steenen bedekten berg. Wij verloren hem weldra uit het oog, doch zagen hem kort daarna weder, zoo als hij al verder, langs een naar beneden loopend voetpad, nederdaalde. Anderhalf uur daarna keerde hij langs dat voetpad terug, een kruik vol waters op den gekromden hals dragende, die niet minder dan 100 Engelsche ponden zwaar kon zijn. Toen hij daarmede eindelijk tot ons terug kwam, en de kruik voor ons neder zette, zeide hij: »Daar, neemt dit nu van den zwetser." Ik was zoo beschaamd, dat ik waarlijk niet wist, hoe ik mij wegens mijne onbedachte woorden zou verontschuldigen. Toen hij overtuigd was, dat ik inderdaad het tegen hem begane onregt inzag, was hij tevrede en sprak er niet meer over. Maar des avonds, toen hij zag, dat ik een goede slok water nam, en hoorde, dat ik hetzelve, in vergelijking met het water van de kust, wegens zijn zoeten smaak, roemde, kwam hij tot mij, zeggende: »Jongman! noem in het vervolg een »ouden Bedouin nooit weer een zwetser."

GEDACHTEN.

(*Vervolg van bladz.* 639).

8. Wanneer gij uw oordeel over eene kwade zaak, of over een slecht gerucht, opschort, dan verliest gij daarbij niets. Wanneer gij integendeel gaarne daaraan geloof hecht, en uw oordeel, zonder nagedachte, over zoodanige dingen durft te vellen, dan hebt gij daardoor reeds zeer veel verloren, namelijk, uw christelijk gezind hart.

9. De kerkelijke feesten te vieren en het Avondmaal gezet bij te wonen, achten velen noodzakelijk alleen, om zich met de Godheid te bevredigen, ja stellen daarin zelfs eene bijzondere verdienste, maar om alle Gods geboden te betrachten, den sabbat te heiligen, en alzoo een levendig geloof in CHRISTUS deelachtig te worden, verstrekt hun tot kwelling — als onbestaanbaar met hunne tijdelijke en onchristelijke inzigten.

10. Wel moogt gij, als ballast eene zekere hoeveelheid *onrust* op den bodem uwer ziel met u rondvoeren, ten einde het evenwigt behouden worde; maar nooit moogt gij dezelve er geheel mede belasten, want de bestemde in te ladene goederen worden eenmaal, in de gewenschte haven, tot den duursten prijs van u afgekocht.

11.

11. Wanneer het de welvaart en het belang van het ligchaam geldt, dan speelt het *eigenbelang* de hoofdrol; maar geldt het die van den *geest*, dan moet dezelve gesmeekt, aangedrongen en door kracht van taal, niet alleen van menschelijke, maar zelfs van goddelijke, onophoudelijk worden opgewekt. Zoo zeer hecht de mensch aan het zienlijke en sterflijke. Welk eene tegenstrijdigheid!

12. De meeste teleurstellingen, welke wij ondervinden, hebben haren oorsprong in de grootsche verwachtingen, welke wij hebben van onze eigene plannen en beraadslagingen, en in het vertrouwen op alles, wat ons omringt, buiten Hem, die alleen ons vertrouwen waardig is.

13. Wenscht gij lang te leven, let dan op het oogmerk van uwe begeerte. Indien het niet is om uwen Schepper zooveel te beter en langer te mogen verheerlijken, dan kan juist deze wensch uw verderf berokkenen, en zoo niet uwen natuurlijken, dan toch uwen geestelijken dood ten gevolge hebben.

14. Wanneer gij de H. Schriften onderzoekt en doorzoekt, dan zult gij, zoo als er 2 *Cor*. XII: 9*a* staat opgeteekend, als ware het op elke bladzijde aantreffen: »Mijne genade is u genoeg." »Werkt »daarom uwe eigene en elkanders zaligheid uit, »en dat wel met vreeze en bevinge, maar — in »de mogendheid des Heeren."

15. Voor de vele dingen, die wij vaak onder de ongelukken en rampspoeden tellen, moesten

wij altijd twee derde afrekenen, welke wij veilig aan eigene onvoorzigtigheid kunnen toeschrijven. Komt u dit te veel voor, wat schaadt dit! Het getal der overdrevene voorzigtigen is immers nog niet te groot!

16. Vele vermogens der ziel nemen met de jaren af; vele zijn de zwakheden des ouderdoms: dan, de Goddelijke Voorzienigheid laat den mensch tot aan zijn einde één vermogen behouden, (enkele gevallen uitgezonderd) dat hem of dankbaar en wel te vreden op zijn verloopen leven doet terugzien, of hem ten diepste beschaamt en met siddering zijn vorig bestaan voor oogen stelt; dat is het vermogen der *herinnering*. Wie erkent hierin niet alleen de onschatbare liefde van den Eeuwigen, maar ook hoogst gestrengen Regter, omtrent den zondigen mensch!

17. Menigmaal heb ik het ondervonden, welk een zalig gevoel het is, tevreden te wezen, daar het mijn hart telkens vervulde met dank en vrolijkheid. Maar — tot mijn leedwezen, zeg ik, dat ook de ontevredenheid mij zeer vele onaangename dagen heeft berokkend, terwijl wrevel en ongeduld mijnen boezem binnen slopen. — En welke was wel de grootste oorzaak van beide wezenlijkheden? 1.) de sterkte en levendigheid mijns geloofs aan de alles verzorgende Voorzienigheid. 2.) mijne voorbijzien *van* en kleingeloovigheid *aan* dezelve.

18. Het vooroordeel is somtijds zoo kunstig van

al-

alle eenigzins grove vezelen ontdaan, en zoo fijn gesponnen, dat men bij den eersten aanblik meent, het grondigste verstand en de diepste menschenkennis voor zich te zien; ja dit gaat zelfs zoo ver, dat iemand dikwijls zelf meent naar al de regelen des verstands te handelen, terwijl de uitkomst hem toch vaak tegen wil en dank doet zeggen: »het vooroordeel beheerschte mij." Zoo hoogst moeijelijk is het voor ieder, om in de roerselen en neigingen van zijn eigen hart den schijn van het wezen te onderkennen. Alleen eene aanhoudende en naauwkeurige toetsing van ons zelven aan het woord des Heeren, kan ons op den regten weg leiden en houden.

19. De minstbeteekenende gezegden van vele der zoogenaamde Grooten, zijn bij het volk van veel meer waarde, dan de kernachtigste gedachten van hem, die geen uiterlijk staatsiekleed met zich omdraagt, maar zich alleen weet te tooijen met dat der eenvoudigheid en nederigheid. Zoo zeer ziet men op het uiterlijke!

20. Regt te doen is zedelijk noodzakelijk, Regtvaardige handelingen voeren het beeld der Godheid met zich, maar het is ook tevens waar: »Barmhartigheid roemt tegen het oordeel." Menigeen meent de burgerlijke wetten in voorkomende gevallen niet streng genoeg te kunnen handhaven, ten einde daardoor de orde en welvaart der maatschappij te bevorderen, maar — bedenkt niet genoeg, dat regtvaardigheid, liefde en wijsheid,

 nooit

nooit van elkander mogen worden gescheiden. Daarin voldoet men tevens aan de wetten des Christendoms. En, gij liefdelooze! voor gij het zegt, zoekt en uitspreekt, vraag eerst aan uw eigen geweten, of gij u, door uwe handeling ook schuldig en strafwaardig maakt voor uwen oppersten Regter; opdat de schuld der door u strengelijk veroordeelde niet u zelven in eene dubbele mate treffe, en de vloek des Eeuwigen en Onpartijdigen uw deel zij. .

21. Ik zou het zoo gaarne ieder mensch, onverschillig wie hij zij, luide willen toeroepen, en met onuitwischbare letteren, als ware het, op het hart drukken; — dát de betrachting van den wil des Goddelijken, reeds hier op aarde, den Christen de zalige bewustheid schenkt van hetgeen hij hierna zijn zal. Dan — wanneer ik mij wel bedenk, is het beter te zwijgen, en zwijgend mij zelven ernstig er op toe te leggen, om dat zalige genot, dat alleen in geloof, hoop en liefde verkregen wordt, meer en meer mijn eigendom te mogen noemen. — En is het niet zoo, dat het innige van het Christendom wel diep gevoeld, maar nimmer in deszelfs volle kracht aan anderen kan worden overgebragt?

22. *Zee!* eigenaardig afbeeldsel van het menschelijk leven; nu kalm, straks in oproer; heden zacht ruischend, terwijl een zoele zuidenwind ongemerkt over uwe oppervlakte heenstrijkt; morgen door den stormwind voortgestuwd, slaat gij

aan

aan het woeden en dreigt het al te zullen verpletteren. Maar — de beheerscher des Heelals stelt u paal en perk, en herstelt u in uwen natuurlijken toestand; — doch uw bewegende en ontrustende aard blijft u bestendig bij: noch jaren, noch eeuwen, noch eenige verandering van gedaante kunnen daartoe iets afdoen. Dan, genoeg — gij onderwerpt u gewillig aan de natuurlijke wetten des Almagtige; mogt de met rede begaafde mensch zich ook *zoo* onderwerpen aan de geopenbaarde wet der genade in CHRISTUS, hem vrijmagtig geschonken van zijnen Hemelschen Vader.

23. Er zijn onder de menschen vele, die volstrekt onhandelbaar moeten heeten. Hunne rede zwijgt, medegevoel kennen zij niet. — Van waar komt dit anders, dan dat het hun naar de wereld zoo wél gaat, *deze* hem dient en *zij* wederkeerig de wereld vereeren? Daarom zegt ook het woord des Heeren: »dat het bedenken des vleesches, vijandschap is tegen God." Wierd dit meer overdacht en toegepast, des Apostels vermaning zou meer ingang vinden, als hij zegt: »geeft de reden plaatse," terwijl het hart, van christelijk medegevoel (hetwelk ons zegt: »blijde te zijn met den blijden, en te weenen met den weenenden,") meer zou doortrokken worden.

24. Er zijn voor vele menschen tijden in dit leven, waarin zij met tweederlei soort van vijanden, namelijk uit- en inwendige, hebben te kampen. Over de eersten behoeven zij zich zoo bij-

zonder niet te bekommeren, als zij maar met de laatsten in gedurigen strijd mogen leven. Tijdelijk nadeel, en rampspoed mogen de eerste hun toebrengen, door tegen de laatste te velde te trekken, kunnen zij zich het volkomenst heil verzekeren. Vrees voor die van buiten, werkt schadelijk, want zij geeft den inwendigen vijand sterkte, maar over dezen kunnen zij zich niet te zeer ontrusten, daar die in hen blijft woelen en werken tot hunnen laatsten ademtogt. Dan evenwel kunnen zij zich verzekeren van de overwinning, mits zij den strijd aanvangen en volhouden met Hem, die beloofd heeft, steeds vooraan in de spitse te zullen treden. — Op JEZUS een onbepaald vertrouwen te stellen, zij hunne sterkte. Dat vertrouwen verdient Hij geheel, daar Hij eenmaal aan het kruis bewezen heeft, niet alleen gewillig, maar ook magtig te zijn, om ons vrij te maken van de vijanden onzer zielen en ons over te voeren in dat rijk, waar volmaakte vrede en liefde voor eeuwig het bewind in handen hebben.

25. Die het kwaad, dat hij door een ander ziet bedrijven, of in hem opmerkt, zooveel mogelijk verbreidt, zonder daarbij het oogmerk te hebben, om hem te verbeteren, is doorgaans slechter dan de kwaaddoener zelf, daar het kwaad van *deze* vaak, en uit zwakheid en uit ligtzinnigheid voortvloeit, terwijl *gene*, en met het sluwste overleg, en met opzettelijke boosheid te werk gaat.

Texel. H. S . . .

DE HAND DES HEEREN.

(*Anno* 1584).

De daad zoo schriklijk was bedreven: —
Prins WILLEM *de Eerste*, de eedle held,
Verraderlijk beroofd van 't leven,
Door 't schot eens moordenaars geveld.
O neen! Mijn zangster zal niet wagen,
Den rouw te schetsen om den Vorst,
Zoo algemeen bemind; — wiens borst
Steeds voor 's Lands welzijn had geslagen;
Die, stervend, in den jongsten strijd,
Nog 't brekend oog verhief ten hoogen;
Wiens laatste bede om mededoogen
Zijn dierbaar volk was toegewijd.

De doodsmaar, zoo vol schrik en smarte,
Verspreidde zich met spoed in 't rond,
En sloeg een wonde in menig harte,
Dat aan den Prins zich trouw verbond.
Diep was de rouwe allerwegen,
En menig traan viel op het graf
Des teêrgeliefden Vorsten af,
Die leefde 't Vaderland ten zegen,
Dat, vaak benard, door zijne hand
Bestuurd, steeds staande was gebleven;
En de eerenaam werd hem gegeven
Van: *Vader van het Vaderland.*

Nog klinkt de rouwkreet elk in de ooren:
Maar, hoort! wat blijde juichtoon doet

Zich

Zich in Noord-Brabands Hoofdstad hooren,
En vindt er weerklank in 't gemoed?
De Geestlijkheid der Kerk van Rome
Roept 't volk met luider stem te zaam:
»Komt," zegt zij, »looft des Heeren naam!
»Hij heeft een' vijand om doen komen
»Der Kerk, aan zijne dienst gewijd!
»Komt, dat wij, met vereende klanken,
»In 't bedehuis zijn liefde danken!
»Klinke ons *Te Deum* wijd en zijd!"

Alom roept 't klokgelui ten tempel,
En 't volk geeft aan die stem gehoor;
Een groote schaar betreedt den drempel,
En knielt in 't Godgeheiligd koor.
De lofzang stijgt; de wierookwalmen
Vervullen 't gansche Kerkgebouw;
En dankend voor zijn liefde en trouw,
Loof men Gods naam in blijde Psalmen. —
Is 't dat, wat CHRISTUS leer gebiedt?
't Volk had zich in zijn waan vergeten;
Want, moog' men Roomsch of Onroomsch heeten,
Dit is des Christens roeping niet. —

Maar ziet! wat wordt het eensklaps duister,
Wat ak'lig zwart bedekt den trans!
Het zonlicht, dat, nog straks, vol luister
Geschenen heeft, verliest zijn' glans.
De storm steekt op, de wolken jagen;
Het bliksemlicht doorgloeit de lucht:
Jehova's krachten zijn geducht!
Hoort, hoort zijn stem in donderslagen!
Daar schiet de bliksem pijlsnel neêr:
De Kerk is door het vuur getroffen!

Men

Men hoort den toren nederploffen!
Een noodkreet stijgt tot God den Heer.

En 't volk ontvlood aan de offerande,
Vertwijfling greep de harten aan:
De schrik, die allen overmandde,
Deed ijlings hen naar elders gaan.
Zie, 't klokje, dat, nog kort te voren,
De scharen opriep naar Gods Huis,
Lag daar in stof verkeerd en gruis,
Verpletterd door den zwaren toren.
Dat was geen toeval, maar de hand
Van God, die nimmer zich laat honen,
Die nooit het misdrijf zal verschoonen,
Wanneer zijn naam wordt aangerand.

De Heer regeert! Zijn naam is heilig!
Hij is 't, die altijd triomfeert!
Die Hem vereert, bewaart Hij veilig,
Maar wee hem, die Zijn naam onteert!
O! wacht u voor de wraak des Heeren,
Daar ons het Heilig Woord gebiedt:
»Misbruikt den naam der Godheid niet!"
Jehova, die, in reiner spheren,
Zijn' hoogen zetel heeft gesticht,
Vergeldt een' ieder naar zijn werken;
Zijne oppermagt kent paal noch perken;
Hij is 't, die 't vuur des Hemels rigt.

Amsterdam. F. WIJSMAN.

RIJK.

RIJKDOM.

Is Hij wel waarlijk rijk, de man
Die schatten ruim bezit,
Die schier krijgt wat Hij wenschen kan,
En toch om meer nog bidt:
Die immer daar zijn ziel mee kwelt,
Slechts slaaft voor 't geld alleen?
Is dan die rijke met zijn geld,
Wel waarlijk rijk? ach, neen!

En Hij die zijnen schat besteedt
Voor wellust en genot;
En niets, dan van vermaken weet,
Slechts viert zijn lusten bot:
Die daardoor slechts zich voelt verrukt,
En daarvoor leeft alleen,
Maar eens de wrange vruchten plukt,
Zou die wel rijk zijn? Neen!

Maar Hij, die op den koningstroon,
Gezeteld is, wien dáár,
Steeds roem en eer wordt aangeboon,
Al drukt de last Hem zwaar
Der zorg, verbonden aan zijn stand,
Die Hem volgt op zijn treên;
Zou Hij, al eert hem 't gansche land,
Wel waarlijk rijk zijn? Neen!

Is Hij niet waarlijk rijk, de man
Die ijdle geldzucht vliedt,
Die, wat Hij mist, ontbeeren kan,
En, wat Hij heeft, geniet,

Ge-

Geniet met dankbaarheid aan God;
    Hem prijzend vroeg en spa.
Zou die, tevreden in zijn lot!
    Niet waarlijk rijk zijn? Ja!

Al drukt Hem dan geen koningskroon,
    Noch eert Hem 't gansche land;
Hij leeft, aan grootheid niet gewoon,
    Gelukkig in zijn stand:
En niet verslaafd aan 't zingenot,
    Blijft Hij zich zelv' gelijk,
Leeft Hij slechts voor de deugd en God!
    En is Hij waarlijk rijk!

Zij deze rijkdom steeds mijn deel!
    Dit is mijn beê, o God!
't Zij Gij mij weinig schenkt of veel,
    Mogt ik, steeds met mijn lot
Tevreden, leven tot Uw eer,
    Niet wroetend in het slijk:
Dan wensch ik niets op aarde meer,
    Dan ben ik waarlijk rijk!

A. H. A.......

SCHOOL-

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIDEN.

Na openlijke verdediging zijner *Dissertatio Theologica inauguralis*, *de Jesu cum Nicodemo colloquio* Joan. III : 1—15 *literis tradito*, werd, op den 3 October l.l., tot de waardigheid van *Theologiae Doctor* bevorderd, de Wel Eerw. Heer WILTETUS JELGERSMA GERBR. FIL, thans S. Min. Candidatus.

Op den 22 November l.l. overleed alhier in drie en tachtig jarigen ouderdom, na eene kortstondige ziekte, SAMUEL JOHANNES VAN DE WIJNPERSSE, reeds sedert twintig jaren rustend Hoogleeraar der Wijsbegeerte aan deze Hoogeschool. Vroeger bekleedde hij het Hoogleeraarambt der Wijsbegeerte ook aan de Hoogeschool zijner geboortestad *Groningen*. Deze bediening verwisselde hij echter in 1789 met het Leeraarsambt bij de Hervormde Gemeente te *Amsterdam*, van waar hij in 1803 naar deze Hoogeschool geroepen werd, eerst wel, als buitengewoon Hoogleeraar der Wijsbegeerte, aan zijnen beroemden Vader, den Hoogleeraar DIONYSIUS VAN DE WIJNPERSSE, toegevoegd, maar sedert 1805, toen deze eene eervolle rust verkreeg, in plaats van denzelven het Hoogleeraarambt der Redeneer-, Bovennatuur- en Zedekunde bekleedende, tot dat ligchaamszwakheid hem noopte van zijne bezigheden zich te ontslaan en hem eene eervolle rust werd toegestaan. Twee door het Haagsche Genootschap bekroonde Verhandelingen en andere schriften, zullen zijn aandenken, ook bij de geleerde wereld, bewaren.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

DOESBORGH.

Den 6 Sept. Heden werd alhier, met de gebruikelijke plegtigheden, de Promotie der discipelen van de Latijnsche scholen gehouden en de prijzen uitgedeeld. De Rector, W. H. VERSTEEG, opende deze plegtige bijeenkomst met eene prolusio, waarbij Z. E. gedacht aan het verlies der vorige Heeren Curatoren, — door het reeds vroeger afsterven van den Wel Ed. Achtb. Heer Mr. J. A. IMMINGBERGEN, en van den Wel Ed. zeer Gel. Heere HENRICUS THEODORUS HOOGEVEEN, Med. Dr. enz., in het begin dezes jaars overleden, terwijl de Wel Ed. Achtb. Heer, Mr. B. J. VAN DER HORST, wegens zeer gevorderde jaren den post had nedergelegd; — herinnerde, en tevens met dankbaarheid aan het Opperwezen, zijne vijf en twintig jarige ambtsvervulling alhier herdacht. Daarna wenschte Z. Ed. de nieuw benoemde Heeren Curatoren, Mr. W. BLOEMERS, Mr. H. A. HAARSMA en Mr. H. W. VAN WESTERBEEK VAN DER HORST, met deze hunne waardigheid geluk, leeraren en discipelen aan hunne bescherming op het dringendst aanbevelende. Vervolgens werden, wegens de bijzondere omstandigheden boven vermeld, aan alle discipelen praemia uitgereikt: als aan P. H. L. HENDRIKSEN, discipel der eerste klasse, die eene declamatie hield: *de M. Ciceronis Catone Majore;* TH. G. KEUBEN, die, als de eerste der tweede klasse, tot de eerste klasse werd bevorderd; wijders aan J. W. R. VERSTEEG, insgelijks discipel der tweede klasse; D. M. RAMMELMAN ELSEVIER, discipel der derde, J. A. W. REUSSEN, discipel der vierde; P. IMMINK, C. B. E.

VERSTEEG en J. G. BREUHOUT, discipel der vijfde klasse, waarvan de laatste wegens veranderde loopbaan de scholen verlaten heeft. Alle deze jongelingen reciteerden op de meest gepaste wijze hunne gratiarum actiones. Voor den derden discipel der tweede klasse, A. L. S. VAN DER BOON MESCH, die onze scholen verlaten heeft en deszelfs Broeder, A. W. VAN DER BOON MESCH, die insgelijks afwezig was, zijn de aan hen toegekende praemia bewaard, om later overhandigd te worden.

Hiermede eindigde deze plegtigheid, waarover de H.H. Curatoren, en de wel niet talrijke, maar echter alle deskundige, toehoorders hun bijzonder genoegen betoonden.

HOORN.

Den 6 Sept. 1842. Nadat de leerlingen der Latijnsche scholen, op het vooraf gehouden Examen, voldoende blijken hunner vorderingen hadden gegeven, werd heden de openlijke Promotie, in de Ooster Kerk, gehouden. De verdienstelijke jongeling, D. H. WILDSCHUT RIJNDERS, betrad het spreekgestoelte, en sprak: *de Providentia divina in rerum natura conspicua*, waarna hij door den Rector, met eene toepasselijke aanspraak, tot de Academische lessen bevorderd werd. Na het verrigten dezer plegtigheid, werden mede met fraaije prijzen bevorderd, tot de eerste klasse: E. J. EIKHOUT, tot de tweede: G. J. A. FABER, tot de derde: N. PRINS. Op de vijfde klasse was de prijs te beurt gevallen aan A. E. EGTER, van *Wissenkerke*, op de zesde aan J. J. ZEEHANDELAAR. Verder werden onder de Majores der zesde klasse opgenomen N. SCHERMER, A. KIEVEN, A. KORVER, T. D. ABBING en S. E. WOBSTHOF; onder de Minores: E. ABBING, J. VELS en J. PUIN.

Deze feestviering, met groot genoegen, door eene tal-

talrijke schare van de aanzienlijkste en kundigste mannen bijgewoond, werd door fraai orgelmuzijk afgewisseld en besloten.

ZALT-BOMMEL.

Den 7den Sept. 1842. Heden had alhier de gewone Promotie van de leerlingen aan het Gymnasium plaats. Bij deze gelegenheid werd tot oefening eene declamatie gehouden, door J. P. D. VAN VEEN (van *Oude Wetering*) *over de heilzame gevolgen der kruistogten voor de volken van Europa.* (De vi salutari, quam expeditiones cruciatae habuerint in gentium Europaearum conditionem). Daarna ging de Rector, Dr. D. C. PLEIJTE, over tot de bevordering der leerlingen naar hoogere klassen en de uitreiking van prijzen en getuigschriften. Prijzen ontvingen: F. P. J. SIBMACHER-ZIJNEN, A. DE BOER VERVOORN, H. C. RIBBIUS, F. C. A. HOOGVLIET en P. G. VAN ANROOY. Voor de ijverige beoefening der Mythologie en Geschiedenis, werden loffelijke getuigschriften uitgereikt: aan A. DE BOER VERVOORN en P. G. VAN ANROOY. De met prijzen begiftigde leerlingen betuigden op eene gepaste wijze aan de H.H. Curatoren hunnen dank, en de plegtigheid, door orgelmuzijk aangenaam afgewisseld, liep tot genoegen der aanwezige toehoorders af.

HEUSDEN.

Den 7 Sept. Heden had alhier, in de Groote Kerk, de gewone Jaarlijksche Promotie bij de Latijnsche scholen plaats, bij welke de jongelingen, P. J. G. PIEPER, J. H. DE ZOETE en G. VAN BEDSEN, met boekgeschenken, en de beide laatsten met vereerende getuigschriften, wegens hunne vorderingen in de Mathesis, uit de tweede in de derde klasse bevorderd werden. Eene gelijke eer viel aan J. P. VAN TOORENBURG, A. VAN EIJK en J. A.

 op-

OPHORST bij hunne bevordering uit de eerste in de tweede klasse te beurt, terwijl daarenboven aan A. VAN EIJK een loflijk testimonium Matheseos werd uitgereikt. Al deze jongelingen betuigden op eene gepaste en bevallige wijze aan H.H. Curatoren, voor de ontvangene praemia, hunnen dank, terwijl de geheele plegtigheid door het fraaije Orgel-muzijk van den verdienstelijken Organist der Hervormde Gemeente, BOERS, afgewisseld, ten genoegen eener aanzienlijke menigte aanschouwers, is afgeloopen.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

VOORST, 9 Nov. 1842. Op heden werd onze Gemeente diep getroffen, door het smartelijk verlies der Hoog Welgeb. Vrouwe Baronesse SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE VAN DE POLL, ons, na een langdurig lijden, nog onverwacht door den dood ontnomen. Nederig, minzaam en zachtaardig werd zij van allen, die haar kenden, bemind en geacht. Rijk in werken van liefdadigheid, was zij in vollen nadruk de weldoenster der armen, voor welke zij als eene andere Dorcas liefderijk zorgde; en het was dan ook vooral dit haar ge-

gedrag, dat onzen Leeraar de ongezochte aanleiding gaf, om, bij de eerste godsdienstoefening, na haar overlijden, openlijk hare nagedachtenis te vereeren. De tekst daartoe gekozen was *Hand.* IX:39*b*, en het onderwerp *het aandenken aan geliefde dooden.* Werd dit woord met algemeene deelneming ontvangen, wij willen hopen, dat het eenen blijvenden indruk zal achterlaten.

EDE, den 4den Dec. 1842. Onze Leeraar, Ds. D. A. DETMAR, maakte ons voor acht dagen bekend, dat hij den 21sten November eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Oostermeer* en *Eestrum*, onder de Klassis van *Leeuwarden;* en heden berigtte hij ons, dat hij, na ernstig beraad, zich verpligt gevonden had voor die beroeping te bedanken.

WAGENINGEN staat vakant te worden. Zie Nov. 1842.

NIJMEGEN.

NEERBOSCH staat vakant te worden. Zie Oct. 1842.

ZUTPHEN.

BORCULO. Zie Sept. 1842.

TIEL.

ZOELEN, den 4 Dec. 1842. Heden voormiddag hadden wij het genoegen, ons kerkgezang wederom te kunnen aanheffen onder het geleide van het Orgel, hetwelk sedert eenigen tijd geheel onbruikbaar geworden was. Wij werden daartoe in staat gesteld, door Zijne Excellentie den Hoog Wel Geb. Heer JOHAN GIJSBERT Baron VERSTOLK VAN SOELEN, Minister van Staat, Heer dezer plaats, die, door het tijdig voorzien in de aanzienlijke kosten voor de herstelling en vernieuwing van ons Orgel, deze Gemeente op nieuw aan zich verpligtte, terwijl wij deszelfs uitwendige verfraaijing

aan vrijwillige giften, zoo van hier als elders, verschuldigd zijn. Onze Leeraar, Ds. J. GERRITSEN, sprak bij deze gelegenheid over de voorregten, die ons, ten opzigte van het kerkgezang in *Nederland*, sedert de stichting van ons Orgel in het jaar 1747, zijn te beurt gevallen, terwijl de Heer G. DE VRIES, van *Nijmegen*, ons het hooge belang van een welingerigt en doelmatig bespeeld Orgel ter begeleiding van het gezang, op eene indrukmakende wijze deed gevoelen. De Heer C. F. A. NABER, Orgelmaker te *Deventer*, aan wien de herstelling en vernieuwing van het oude, en door het inslaan van den bliksem, in den afgeloopen zomer, bovendien beschadigd Orgel werd opgedragen, heeft zich, naar het oordeel van deskundigen, van zijne taak uitmuntend gekweten, en zich ook hier, door zijne bekwaamheid en belangeloosheid, eene billijke aanspraak op onze achting en erkentelijkheid verworven. De plegtigheid van dezen dag, door eene groote menigte ook van naburige plaatsen bijgewoond, werd des namiddags tot aller genoegen besloten met een voortreffelijk Orgelmuzijk, door den Heer DE VRIES ten behoeve onzer Kerk en Armen gegeven.

BOMMEL.

AALST, den 11 Dec. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. D. LOUIS BÄHLER, maakte ons heden bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen des namiddags van den vorigen dag, naar de Gemeente van *Arnemuiden*, in *Zeeland*, onder de Klassis van *Middelburg*, en dezelve in beraad zou nemen.

HARDERWIJK.

VEESSEN, den 13den Nov. Heden had onder ons de plegtige bevestiging plaats van den Wel Eerw. Heer W. H. LINSE, Kandidaat bij het Provin-

vinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, tot Herder en Leeraar van deze Gemeente, bij vrijwilligen afstand van den Consulent, Ds. J. LOHSE, Pred. te *Vorgten*, door den Wel Eerw. Heer H. VAN VOORST, Pred. te *Wormer*, met eene Leerrede over 1 *Thess.* V : 25 : *Broeders! biddet voor ons;* waarop onze bevestigde Leeraar des namiddags zijne Evangeliebediening onder ons aanvaardde, met eene Leerrede over *Hand.* XVIII : 10*a*: *Ik ben met u.* De handoplegging geschiedde, behalve door den Bevestiger en Consulent, mede door de Wel Eerw. Heeren: J. A. ANSPACH, Th. Dr. Predd. te *Deventer*, H. J. ROMENY, te *Zwolle*, H. DWARS, te *Kampen*, L. EILERTS DE HAAN, te *Olst*, J. M. GRIETHUIJSEN, te *Est*, en J. VAN ALLEN, Emeritus te *Veessen*.

DOORNSPIJK, 25 Nov. 1842. Heden heeft Ds. J. J. KNAP, Pred. te *Aarlanderveen*, de beroeping, den 2den dezer, alhier op zijn Eerw. uitgebragt, aangenomen.

ZUID-HOLLAND.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland* acht het ter bewaring van de goede orde noodig, bij dezen bekend te maken, dat de Heer B. FIJNEBUIK, weleer Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Hoogeveen*, in *Drenthe*, blijkens zijne eigene verklaring, afstand heeft gedaan, en diensvolgens zijn ontslag heeft bekomen van zijn Lidmaatschap en zijne ambtsbetrekking als Predikant bij de Hervormde Kerk, en is overgegaan tot de christelijke afgescheidene Gemeente te *Schiedam*, zoodat hij geene bevoegdheid meer bezit, om eeni-

gerlei functiën van het Herder of Leeraarsambt in de Nederlandsche Hervormde Kerk uit te oefenen.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG, 16 Oct. 1842. Onze Gemeente smaakte heden het genoegen, van de belangrijke herstellingen en verbeteringen, zoo in- als uitwendig, aan ons Kerkgebouw en Orgel aangebragt, voltooid te zien. Aanzienlijk waren de kosten, die daartoe vereischt werden; dan, door de ruime en zeldzaam zoo algemeene bijdragen, zoo van de Opgezetenen der Gemeente als van hare Leden, waren onze Notabelen en Kerkmeesters in de aangename gelegenheid, om dit werk, met algemeene goedkeuring, te doen voleindigen. Dankbaar erkennen wij de groote voorregten, die ons daarmede te beurt vielen; en gevoelen wij de verpligting, die op ons rust, om van dezelve een waardig gebruik te maken; aan elkanders geestelijk heil, doorgaande, even gewillig te arbeiden als wij bijdroegen, om het genot en het nut onzer openbare godsdienst voor elkander te verhoogen, en deze laatste te doen strekken, tot onze vordering in de aanbidding onzes Gods in geest en waarheid. Daartoe inzonderheid werden wij dan ook opgewekt door onzen Leeraar, die, bij deze gelegenheid, de woorden van MOZES: *Geeft onzen God grootheid* (*Deut.* XXXII: 3*b*) tot grondslag zijner rede legde. — Des namiddags werd de Gemeente in staat gesteld, om het Orgel, ter meerdere waardering des daarin aangebragte verbeteringen, te hooren bespelen.

ROTTERDAM.

VLAARDINGEN, den 13 Nov. De dag van heden was, voor deze Gemeente, een regt aangename rustdag, daar wij het genoegen hadden, de vacature, veroorzaakt door het overlijden van

on-

onzen geachten Leeraar, Ds. A. HAZEU, naar wensch vervuld te zien. Onze nieuwe Leeraar, Ds. A. M. BERKHOUT, van *Heinenoord*, tot ons overgekomen, werd des voormiddags, in het werk der Heilige bediening, onder ons bevestigd, door zijnen Vader, Ds. N. BERKHOUT, Pred. te *Leiden*, die ten tekst genomen had, *Ephez.* III : 3. *Mij is deze genade gegeven, om door het Evangelie te verkondigen den onnaspeurlijken rijkdom van Christus.* De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk met *Ephez.* IV : 11—16. *Dezelve heeft gegeven sommige tot Apostelen, en sommige tot Profeten, en sommige tot Evangelisten, en sommige tot herders en leeraars. Tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouwing des ligchaams van Christus. Tot dat wij allen zullen komen tot de eenigheid des geloofs, en der kennisse des zoons Gods tot eenen volkomenen man, tot de mate der grootte der volheid van Christus; opdat wij niet meer kinderen zouden zijn, die als de vloed beweegt en omgevoerd worden met allen wind der leere, door de bedriegerijen der menschen, door argelistigheid, om listiglijk tot dwaling te brengen; maar de waarheid betraohtende in de liefde, allezins zouden opwassen in Hem, die het hoofd is*, (namelijk) *Christus; uit welken het geheele ligchaam bekwamelijk te zamen gevoegd en te zamen vastgemaakt zijnde, door alle voegselen der toebrenginge, na de werking van een iegelijk deel in* (zijne) *mate, des wasdom des ligchaams bekomt, tot zijns zelfsopbouwing in de liefde.*

ROTTERDAM. Zie Nov. 1842.

LEIDEN.

ZWAMMERDAM, den 20 Nov. 1842. Hoe zeer onze Gemeente, sedert meer dan 30 jaren ge-

gevormd en voorgegaan, door haar talrijk zanggezelschap, dat eene warme zucht voor de edele toonkunst en het godsdienstig gezang aan den dag legt, zich in dit opzigt ook zeer gunstig boven anderen onderscheidde, men wenschte steeds een Orgel, om het gezang nog verder te veredelen en de openbare godsdienstoefening op te luisteren. Deze lang gekoesterde wensch is eindelijk vervuld. Een allezins bekwaam en sierlijk speeltuig werd, door de zorg van Kerkvoogden en Notabelen alhier, uit eigene bijeengebragte fondsen, en door de hand der verdienstelijke Heeren, H. B. en G. W. LOHMAN, Orgelmakers te *Groningen* en te *Leiden*, in ons christelijk bedehuis gesticht en op den morgen van dezen dag mogten wij, bij ons eenstemmig lofgezang, voor het eerst deszelfs liefelijke toonen hooren.

Onze Leeraar, L. M. LOBRIJ, wijdde hetzelve in een plegtig dankgebed toe, aan de dienst van den Allerhoogsten. Zijn Wel Eerw. predikte hij bij deze gelegenheid over 2 *Chron.* V : 13. *Het geschiedde dan, als zij eenparigljk trompetteden, en zongen, om eene eenparige stemme te laten hooren, prijzende en lovende den Heer; en als zij de stemme verhieven met trompetten, en met cymbalen, en (andere) muzijkale instrumenten, en als zij den Heere prezen, dat Hij goed is, dat Zijne weldadigheid is tot in eeuwigheid: dat het huis met eene wolke vervuld werd, (namelijk) het huis des Heeren.* Naar aanleiding dezer woorden, deed zijn Eerw. ons *de vereeniging van zang en orgelspel bij de godsdienst, beschouwen als nuttig voor de Gemeente en welbehagelijk aan den Heer;* terwijl deze rede onderscheidene malen door het aanheffen van beurtzangen, uit de Psalmen en Evangelische liederen, werd afgewisseld.

Aan-

Aanzienlijk was de schare, welke ook uit naburige oorden, bij deze aangename gelegenheid, ons Kerkgebouw vervulde; eenparig de goedkeuring, waarmede, gedurende de feestelijke godsdienstoefening, het Orgel door den Heer D. VAN VREUMINGEN, Organist te *Gouda*, bespeeld, en algemeen de toejuiching, waarmede een Orgelconcert door den Heer P. VAN KERSBERGEN, Organist te *Delft*, gegeven werd.

De Heer, die onder de Heilige lofzangen zijner belijders wonen wil, bekroone al het verrigte en gesprokene op dezen dag met Zijnen zegen; verhoore de gebeden, tot Hem opgezonden, naar Zijne groote ontferming, en make steeds het nieuwe speeltuig, dat Zijne goedheid ons gaf, dienstbaar aan de eere Zijns naams, en aan onze onsterfelijke belangen!

HOOGMADE EN RIJPWETERING, den 22 Nov. 1842. Heden is door den Kerkeraad, onder voorzitting van den Consulent der Gemeente, Ds. D. T. DE HAAS, Pred. te *Woubrugge*, op vertoonde Akte van Collatie, van den Wel Ed. Geb. Heer J. P. Y. DIERT VAN MELISSANT, fungerend Ambachtsheer van *Hoogmade*, en na vroeger ontvangen kennisgeving van verleende dispensatie van Art. 55 van het Reglement op de vakature, beroepen de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. HUYGENS, Pred. op het eiland *Marken*, aan wien de Beroepbrief ter zelven dage is verzonden. Welke beroeping door zijn Wel Eerw. is aangenomen.

NIEUWEVEEN, den 4 Dec. 1842. Onze Leeraar, Ds. P. SCHOENMAKERS, gaf ons, in de voormiddag-godsdienstoefening, kennis van het afsterven van een onzer vroegere Leeraars, den Wel Eerw. Hooggel. Heer SAMUËL JOANNES VAN DE WIJNPERSSE, rustend Hoogl. in de wijsbegeerte,

aan

aan Leidens Hoogeschool, en aldaar, den 22 Nov., na eene kortstondige ziekte, in den hoogen ouderdom van 83 jaren overleden.

Daar er 60 jaren verloopen waren, sedert de waardige en met meer dan gewone gaven toegeruste man, zijne Evangeliebediening alhier, aanvaardde, en zijn verblijf te dezer plaatse slechts kortstondig was, waren er weinigen, die hem in deze betrekking, en dan nog maar alleen bij name, gekend hadden. Onder die weinigen echter, is één Lid der Gemeente, een behoeftig, doch achtingwaardig Grijsaard, van meer dan 85 jaren, die (bij het onbelemmerd bezit zijner verstandelijke vermogens) zich zijn nuttig en regt Christelijk onderwijs, zijn minzaam en vriendelijk verkeer, zijnen voorbeeldigen en naauwgezetten wandel, met volkomene bewustheid, en tevens met een dankbaar gevoel herinnert. Deze hoog bejaarde Grijsaard koestert den wensch en de bede in zijn hart, dat hij met dezelfde uitzigten en verwachtingen voor de eeuwigheid, welke onzen voormaligen Leeraar, in zijne laatste levensure bezielden, moge ontslapen. En ook wij, die het woord der zaligheid ons met ernst en al den aandrang der liefde hooren verkondigen, mogen door Gods genade getrouw bevonden worden, in het behartigen dezer leer, opdat wij daarvan rijke vruchten inoogsten in den dag van JEZUS toekomst!

DORDRECHT.

SPIJK, den 25 Sept. 1842. Heden werd onze Gemeente bepaald, bij het afsterven van den Wel Eerw. zeer Gel Heer J. DE WIT, Pred. te *Huizum*, welke van den jare 1817—1819, alhier de Evangeliebediening vervulde. Bij allen, die zijn Eerw. hebben gekend, was en blijven 's mans werkzame ijver en hartelijke liefde, in zegenend aandenken.

ver-

Vertroosting en zegen worden der achtergeblevene Weduwe, met de hare, opregt door ons toegebeden.

DORDRECHT, den 27 Nov. Bij gelegenheid, dat heden avond, onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. W. STRONCK, Theol. Doct., onze voorganger was in den dankstond, ter godsdienstige gedachtenisviering van de verlossing, voor 29 jaren, aan onze stad verleend, paarde zijn Eerw. hiermede de herinnering van zijne 40jarige Evangeliedienst, onder het genot van bestendige gezondheid en menigvuldige zegeningen, in deze onze Gemeente vervuld. Gelijk dit voorregt, aan zijn Eerw. door Gods goedheid geschonken, algemeene belangstelling wekte; zoo vereenigden wij ons gaarne met de dankzeggingen en gebeden van dezen onzen geachten en geliefden Leeraar, onder toewensching, dat het den Allerhoogste goedgunstig behage, ons nog lang met zijn Eerws. Evangeliedienst, ten zegen der Gemeente te verblijden.

BRANDWIJK, den 27 Nov. 1842. Onze Leeraar, Ds. P. LEESEKAMP, maakte ons heden bekend, dat de Wel Ed. Geb. Heer, Mr. BOUDEWIJN ONDERWATER, Heer van *Brandwijk* en *Gijbeland* en van *Puttershoek*, unicus Collator dezer Gemeente, den 18 dezer maand, te *'s Gravenhage*, in den ouderdom van ruim 78 jaren, overleden was. Hij bepaalde ons nader bij dit sterfgeval, ons naar aanleiding van *Ps.* XXXIX : 5 opwekkende, om de gedachte des doods steeds levendig bij ons te houden, en de beperktheid en vergankelijkheid onzes levens te behartigen; ons daarbij wijzende op het voorbeeld van den vromen Afgestorvene, die, zijner sterfelijkheid indachtig, nederig en beminnelijk van karakter, door eene vroegtijdige godsvrucht en standvastig geloof, vrucht-

vruchtbaar in allerlei werken van liefde en weldadigheid, gepaard met een onwankelbaar vertrouwen, vooral in de laatste jaren zijns levens, door lijden beproefd en alzoo losgemaakt van dit ondermaansche, werd voorbereid en gevormd, om over te gaan in de gewesten der zaligheid. Zacht ruste zijne asch! en zijne gedachtenis blijve onder ons geëerd en gezegend! Terwijl de Hemelsche Vader de gebeden verhoore, die voor de nagelatene, diep bedroefde, hoog aanzienlijke Weduwe, om vertroosting en bemoediging op haren verderen levensweg, en om bevestiging harer hope op eene zalige hereeniging, tot Hem werden opgezonden!

PUTTERSHOEK, 27 Nov. 1842. Werd, den 20 dezer, ons het berigt medegedeeld, van het overlijden van den Wel Ed. Geb. Heer en Mr. B. ORDERWATER van *Brandwijk*, *Gijbeland* en *Puttershoek*, heden werden wij, bij dit sterfgeval, opzettelijk bepaald. Zegenend gedacht met ons, onze Leeraar, Ds. N. VAN DE ROEMER, den zoo achtingwaardigen Afgestorvene, in eene Leerrede over *Luc.* II: 29. Meer dan wij mogen verbreiden, verliest deze Gemeente, in dien minzamen en nederigen weldoener. God, die in het verborgen ziet, vergelde het hem in het openbaar! Ruste zacht zijn asch! Blijve zijne gedachtenis immer onder ons, tot zegening! Mogt ook ons sterven, eenmaal *een heengaan zijn in vrede, naar Gods woord!*

ZWIJNDRECHT, 4 Dec. 1842. Heden werd onze beroepen Leeraar, D. VAN WIJNGAARDEN, plegtig onder ons in de dienst van het Evangelie bevestigd, door den Consulent, W. N. NOUEL, Pred. te *Groote Lindt*, naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 17. *Zijt uwen voorgangeren gehoorzaam*

en

en zijt ze onderdanig, want zij waken voor uwe zielen, als die rekenschap geven zullen, opdat zij dat doen mogen met vreugde, en niet al zuchtende, want dat is u niet nuttig. Des namiddags hield de Bevestigde zijne intrede, tot tekst hebbende *Rom.* I: 16*b*. *Het [Evangelie] is eene kracht Gods tot zaligheid, een' iegelijk die gelooft, eerst den Jood en [ook] den Griek.*

HEINENOORD vakant. Zie Nov. 1842.

GOUDA.

GROOT AMMERS, den 16 Oct. 1842. Heden werden wij bepaald bij het treurig afsterven van onzen voormaligen Leeraar, Ds. SAMUEL PRIJN, laatst Predikant te *Tholen*. Gedurende de drie jaren zijner Evangeliedienst alhier, (1824–1827) was hij ons een hartelijk deelnemend vriend, een hooggeschatte voorganger, wiens aandenken ook bij ons in zegening zal blijven.

OUDEWATER, 16 Oct. Heden voormiddag zag de Gemeente, in haar bedehuis opgekomen, zich aangenaam verrast, door de verwisseling van het verouderd exemplaar van den Staten-Bijbel op den predikstoel, met een nieuw keurig ingebonden en fraai versierd door zilveren sloten en hoeken. Te aangenamer was dat geschenk als van dezelfde edelmoedige geefster, die reeds vroeger bij de daarstelling van ons nieuw Orgel de Gemeente door eene belangrijke gift had verblijd.

Onze oudste Leeraar, Ds. G. STEENHOFF, dezen Bijbel het eerst gebruikende, stelde, naar aanleiding van *Ps.* CXIX : 105, de hooge waarde van de Heilige Schrift voor, na bij den aanvang der godsdienstoefening eene toepasselijke aanspraak aan de milde Geefster en aan de Gemeente te hebben gerigt. God spare dat waardige Lid der Gemeente,

te, en stelle hier en allerwege zijn woord tot een' rijken zegen!

ASPEREN, 13 Nov. Heden werd onder ons als Leeraar bevestigd, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. BIJDENDIJK, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*. De bevestiging geschiedde, bij vriendelijken afstand van den Consulent, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. A. VAN EYK VAN VOORTHUYSEN, Pred. te *Leerdam*, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer B. VAN WILLIS, Theol. Doct. en Pred. te *Lekkerkerk*, tot tekst hebbende 2 *Cor.* IV: 16*a*. *Daarom vertragen wij niet.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den genoemde Bevestiger en den Consulent, door de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren: J. HOOLBOOM, Emeritus Pred. te *Asperen*, J. I. STEINIGERWEG, Pred. te *Ackooy*, *Renooy* en *Gellikum*, J. P. GREEBE, te *Schoonrewoerd*, J. E. STUFKE, Theol. Doct. en Pred. te *Haeften*, G. W. VAN DUYL, te *Nieuwland*, M. J. STRUICK, te *Pederooijen*, G. H. WOLVEKAMP, te *Berkenwoude*, N. VAN STAVEREN, Theol. Doct. en Pred. te *Kedichem*, P. B. VAN BUUREN, te *Spijk*, A. A. VAN DE KASTEELE, te *Zijderveld*. De Bevestigde had zich tot tekst gekozen, *Hand.* VIII: 8. *En daar werd groote blijdschap in die stad.*

HEUKELUM, 23 Nov. In de afgeloopen week werd onze Leeraar, Ds. J. P. JONGENEEL, die gedurende bijna 19 jaren aan deze Gemeente verbonden was geweest, na een langdurig smartelijk lijden van ons door den dood weggenomen en is alzoo *Heukelum* vakant geworden. Zijn Wel Eerw. was vroeger van den 28 Februarij 1813 bedienaar van het Evangelie bij de Hervormde Gemeenten van *Aagtekerken*, het Retranchement en *Sas van Gend*. Voor de Weduwe en hare Kinderen zal het

het *annus gratiae* door den Ring van *Leerdam* worden waargenomen.

Volgens uitdrukkelijke bepaling van den Overledene, zullen er verder geene levensbijzonderheden in de *Boekzaal* geplaatst worden.

De Kerkeraad verzoekt H. H. Kandidaten tot de Heilige Dienst ten allervriendelijkste, dat geene brieven van aanvrage eener predikbeurt in de vakature tot denzelven gerigt worden, aangezien de beroeping van een Predikant alhier geschiedt op vertoonde Akte van Collatie van de Hoog Wel Geb. Heeren en Vrouwen der Heerlijkheid *Heukelum* te *Heukelum*.

WAARDER EN LANGE-RUIGE WEIDE, den 27 Nov. 1842. In eene Kerkeraads-vergadering, l.l. Dingsdag gehouden, is onze naar *Zwijndrecht* beroepen Leeraar, Ds. D. VAN WIJNGAARDEN, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Gouda*, Ds. G. STEENHOFF, Pred. te *Oudewater*, in tegenwoordigheid van den Consulent, behoorlijk van zijne betrekking op genoemde Klassis en deze Gemeente ontslagen. Heden nam zijn Wel Eerw. van ons afscheid met *Phil.* II : 2. *Zoo vervult mijne blijdschap, dat gij moogt eensgezind zijn, dezelfde liefde hebbende, van een gemoed en van een gevoelen zijnde.* Onze beste wenschen en zegebeden vergezellen zijn Wel Eerw. naar zijne nieuwe standplaats. Zoodat

WAARDER EN LANGE-RUIGE WEIDE vakant is.

BRIELLE.

SPIJKENISSE, 11 Dec. Was de overkomst van onzen beroepen Leeraar, A. VAN MAANEN, van *Polsbroek*, door onvoorziene omstandigheden vertraagd geworden, met verhoogde blijdschap en be-

belangstelling zag dan de Gemeente heden haren vurigen wensch vervuld. Bij vrijwillige afstand van den Consulent, Ds. L. BLOKK, te *Hekelingen*, werd het werk der bevestiging verrigt, door Ds. A. G. VAN ALDERWERELT, Pred. te *Heenvliet*, die tot tekst had *Jes.* LV:8–13 *Want mijne gedachten zijn niet ulieder gedachten* enz. De bevestigde aanvaardde zijne bediening onder ons, met eene Leerrede over *Hand.* IV : 12. *En de zaligheid is in geenen anderen, want daar is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden.*

KORENDIJK vakant. Zie Aug. 1842.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, 27 Nov. Heden gaven onze Leeraars ons kennis van het bij den Kerkeraad ingekomen berigt, dat een voormalig, zeer geacht en geliefd Leeraar dezer Gemeente, SANTE JOHANNES VAN DE WIJNPERSSE, in 83 jarigen leeftijd, als Emeritus Hoogleeraar, te *Leiden* overleden was. In het laatst van het jaar 1789 van *Groningen*, waar hij toen Hoogleeraar in de Wijsbegeerte was, tot ons overgekomen, stichtte hij deze Gemeente met leer en wandel, tot dat in het jaar 1796 de ongunst der tijden hem belette daarin voort te gaan. Hij keerde tot ons in zijne betrekking niet weder, dewijl hij, toen daartoe de gelegenheid was, reeds het Hoogleerambt in de Wijsbegeerte aan de Leidsche Hoogeschool be-

kleedde

kleedde. Zijn naam en zijne dienst is echter in dankbaar aandenken gebleven bij alle, die hem gekend hebben, en van zijn openbaar en bijzonder onderwijs met belangstelling een nuttig gebruik gemaakt hadden. Hun was het berigt van 's mans overlijden aandoenlijk.

AMSTERDAM vakant. Zie Jan. 1842.

HAARLEM.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM. Na bekomene handopening van Zijne Excellentie den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., heeft de Kerkeraad alhier, onder bestuur van den Consulent, op den 3 Nov. ter vervulling der vakature, de volgende nominatiën van Predikanten gemaakt:

DD. C. SWALUE, te *Zandvoort*. J. FOLKERSMA, te *Koudum*. G. A. WEIJERS, te *Kuinre*. ... TERPSTRA, te *Opende*. R. J. KONING, te *Limmen*. H. HENNY, te *Bennebroek*. A. ZELDERS, te *Uitgeest*. N. DE GRAAFF, te *Bloemendaal*. A. STRAMROOD, te *Sloten*. A. HOFFMAN, te *Velzen*. H. J. CALKOEN, te *Sloterdijk*. J. VAN DER LEE, te *West-Zaan*.

En op het zestal:

C. SWALUE, G. A. WEIJERS, J. FOLKERSMA, A. STRAMROOD, R. J. KONING en A. ZELDERS.

Op den 17 Nov. is daaruit een drietal geformeerd, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren:

C. SWALUE, R. J. KONING en A. ZELDERS.

Waaruit met eenparigheid van stemmen is beroepen, de Wel Eerw. Heer C. SWALUE, Pred. te *Zandvoort*, aan wien de beroepsbrief is ter hand gesteld; doch zijn Eerw. heeft later ons berigt, dat hij zich verpligt had gevoeld, voor dit beroep te bedanken.

ZAANDIJK, 27 Nov. 1842. Het jaar 1842 was voor onzen Leeraar en voor onze Gemeente een hoogst merkwaardig jaar: op den *derden* April vierden wij plegtstatig gedachtenis, van het *twee honderd-jarig* bestaan van ons christelijk Bedehuis, en op den *zeven en twintigsten* November l. l., gedachten wij met onzen geliefden Leeraar A. J. BERKHOUT, aan zijne *vijf en twintig jarige* dienst onder ons, en aan zijne toen juist vervulde *veertig jarige* Euangeliebediening. Op het eerste feest sprak onze Leeraar, naar aanleiding van 2 *Chron.* VI: 20 en 21, tot ons, herinnerde ons, hoe Gods oogen twee eeuwen lang, dag en nacht over dit ons Bedehuis open stonden, — hoe ons dat moet opwekken tot betamelijken lof en dank aan *Hem*, die ook *dit* huis zoo lang beschermde; en vooral tot bidden, dat *Hij* verder Zijn oog op hetzelve gevestigd houde, en ons *hoore* en *vergeve*. Deze feestrede werd opgeluisterd, door het, sedert jaren, alhier bestaande lofwaardig Zanggezelschap, hetwelk de daartoe opzettelijk vervaardigde gezangen heerlijk uitvoerde. Op verzoek van den Kerkeraad, werd de Leerrede met de Gezangen, *voor rekening der Gemeente*, gedrukt, en aan elk Lid eèn Exemplaar, ter gedachtenis ten geschenke aangeboden.

Op den 27 November, vierden wij het feest ter gedachtenis aan des Leeraars vijf en twintig jarig verblijf onder ons, en tevens mogt hij met beschaming en dankzegging aan God, ons vermelden, naar aanleiding van de taal van PAULUS, *Hand.* XXVI: 22 en 23, hoe hij, na eene reeks van *veertig* jaren, door Gods goedertierenheid *nog stond tot op dezen dag*, en aan klein en groot den onnaspeurlijken rijkdom van CHRISTUS mogt prediken. Die dag was *in de daad* een feestdag

voor

voor Leeraar en Gemeente, hetwelk ondubbelzinnig bleek, niet alleen in een aanzienlijk geschenk, ten bewijs van achting en liefde, den Leeraar aangeboden, maar vooral ook in ongekunstelde hartelijkheid en deelneming, die bij elk in de Gemeente zigtbaar was; vooral, toen zij na het uitspreken van den *zegen*, nog eenmaal eenparig opstond, en, met het oog op den Leeraar gevestigd, uit het volle hart en verrassend opzong, het laatste vers van *Ps.* CXXXIV. De plegtigheid werd verhoogd, door de vereerende tegenwoordigheid van een Afgevaardigde uit het Klassikaal Bestuur van *Haarlem*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. VAN DER LEE, die uit naam des Bestuurs, onzen Leeraar hartelijk geluk wenschte, en het aangenaam bijzijn van vrienden, *van elders* opgekomen, om in 's mans vreugd, met ons te deelen. God heilige *dien* dag ook aan het hart van Leeraar en Gemeente, daar beide feesten het blijk leverden van den band der liefde, die eene reeks van vijf en twintig jaren ons te zamen vereenigde, welke band onder ons nimmer verbroken worde!

ZANDVOORT, den 4 Dec. Heden deelde onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. SWALUE, ons de tijding mede, dat hij, voor de op hem, den 17den der vorige maand, met eenparige stemmen uitgebragte beroeping naar de Gemeenten *Spaarnwoude* en *Spaarndam*, had bedankt. Hij verbond zich op nieuw aan ons met 2 *Kon.* IV: 13*c*. *Ik woon in 't midden mijns volks!* Met dankbaarheid aan God, vernamen wij, hoe sterk onze Leeraar zich aan ons gehecht gevoelde. De Heer zegene verder zijn werk onder ons!

HAARLEM vakant. Zie Sept. 1842.

ALKMAAR.

SCHAGEN, 27 Nov. 1842. Onze Leeraar, Ds. J. VAN DER SLUIS, JOHZ., gedacht heden, op eene godsdienstige wijze, aan zijn Eerws., op den 23sten dezer, onder ons vervulde vijf en twintig jarige Evangeliedienst, naar aanleiding van *Phil.* I : 27*a*. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus.*

Voor dat zijn Eerw. tot ons overkwam, had hij de Gemeente van *Tjerkgaast* c. a., in *Vriesland*, reeds negen jaren getrouw gediend, en mogten wij 25 jaren de vruchten van zijnen onvermoeiden arbeid, om deze Gemeente in geloof, hoop en liefde op te bouwen, genieten. De Kerkvoogden en Notabelen der Gemeente, gaven, op den 23sten dezer, hunne hoogachting en genegenheid te kennen, niet alleen door den waardigen Leeraar den zegen des allerhoogsten toe te wenschen, maar ook door een aanzienlijk geschenk, als eene blijvende herinnering van dezen voor zijn Eerw. zoo heugelijken dag.

De Hemelsche Vader zij onzen geliefden Leeraar verder ten goede nabij, vervulle de wenschen en gebeden voor het heil van hem en zijne dierbare betrekkingen uitgeboezemd, en schenke zijn Eerw. kracht, om nog lang nuttig werkzaam te zijn, tot uitbreiding van het Rijk van onzen Heere JEZUS CHRISTUS onder ons.

ALKMAAR staat vakant te worden. Zie Nov. 1842.

HEILO staat vakant te worden. Zie Nov. 1842.

HOORN.

OOSTWOUD. Zie Oct. 1842.

SCHELLINKHOUT vakant. Zie Nov. 1842.

EDAM.

BROEK IN WATERLAND vakant. Zie Nov. 1842.

RANS-

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE. Zie Nov. 1842.

EDAM vakant. Zie Sept. 1842.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

GAPINGE, den 20 Nov. 1842. De Wel Eerw. zeer Gel. Heer C. SCHIETEKATTE, rustend Leeraar van *Schoondijke*, die vroeger ook in deze Gemeente het Evangelie predikte, vierde heden in ons midden plegtig de vijftigste verjaring van zijne aanvaarding der Heilige bediening. Onze Leeraar, Ds. H. Z. A. GUTTELING, hield in de voormiddaggodsdienstoefening eene toepasselijke rede. Hij sprak naar *Spr.* XVI:31, *over het groote voorregt van eenen gezegenden ouderdom*, en wenschte aan het einde der rede den feestvierenden Grijsaard, welken hij, bij de ontwikkeling zijns onderwerps, ten voorbeeld had, hartelijk geluk met het voorregt dat hem ten deele valt, — hem ook noodige hulp en alle heil toebiddende. De jubelende Leeraar had tot tekst *Ps.* CXVI:12. Hij schetste in eenige trekken onzer aller verpligting, om met gevoel te zeggen: *wat zal ik den Heer vergelden, voor Zijne weldaden aan mij bewezen?* — maar herdacht vooral, met ootmoedige dankbaarheid, welke groote weldaden hij van God had ontvangen, en als mensch, gedurende den tijd zijns levens, en als verkondiger van het blijde woord, gedurende den tijd zijner bediening in zijne onderscheidene Gemeenten, en besloot met gepaste toespraken. — Eene groote schaar was in het bedehuis. Ook vele Predikanten waren gekomen, om den grijzen Broeder van hunne hoogachting te verzekeren, en in

zijne vreugde deel te nemen. Ds. R. SCHOUTEN, Emeritus Predikant von *Waterlandkerkje*, voormalig Ringbroeder en oud vriend van Ds. SCHIJTEKATTE, ontboezemde zijne gevoelens van deelneming en broederlijke achting, en noodigde de Gemeente uit om te zingen *Ps.* CXXXIV: 3. En daarna besloot Ds. SCHIJTEKATTE de plegtigheid met een treffend gebed tot den Vader der lichten, aan wien hij den dank zijns harten bragt, ook voor de nu genotene hulp, van wien hij zegen afsmeekte, en aan wien hij zich zelven en allen die vergaderd waren, en alle onze duurste belangen aanbeval. De bede des waardigen mans worde verhoord! De plegtigheid werke tot eer van God en des Verlossers, tot nut van allen, die haar bijwoonden.

God zij verder met den grijzen Evangeliedienaar! Kalm en rustig mogen zijne overige dagen voorbijgaan! Zachtkens sluimere hij in, en ontwake in de nabijheid van zijnen Heer, om Hem die op den troon zit, en den Lamme eeuwig en op volmaakte wijze te danken, voor de weldaden aan hem bewezen!

AAGTEKERKE, 20 Nov. Heden berigtte onze Leeraar ons het overlijden van een onzer vroegere Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. JONGENEEL, laatstelijk Predikant te *Heukelum*, die hier gedurende drie jaren (1812—1815) het Evangelie der zaligheid verkondigde. Wij werden daarbij opgewekt, om den Ontslapene, voor zooveel wij hem gekend hebben, dankbaar te vereeren, en allen ons door de beoefening van ware godsvrucht voor dood en eeuwigheid te bereiden.

BEKERKE, 30 Nov. 1842. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. H. VAN HULSTEIJN, naar *Oosterhout*, heeft de Kerkeraad der Her-

Hervormde Gemeente alhier, met medestemming van Heeren Gecommitteerden, van wege Burgemeester en Wethouders der stad *Vlissingen*, als administrerende de Ambachtsheerlijkheid dezer plaats, en onder voorzitting van den Consulent, geformeerd het navolgende twaalftal van de Wel Eerw. zeer Gel. Heeren:

A. J. MOLENAAR, J. F. W. KÖNIGSFELDT, J. BINNEWEG, J. DE WAAL, C. A. KAM en H. VAN STRIEN CZ., Predd. te *Zoutelande*, *Melis-* en *Mariëkerke*, *Westkapelle*, *Biervliet*, *Oost-* en *Westsouburg* en *Kleverskerke*, en de Eerw. Heeren: F. W. J. KAAKEBEEN, H. J. JANSSEN, N. OSTI, W. A. WANROOIJ, A. J. CLINGE LIEBERT en J. M. LOOIS, Kandidaten tot de H. Dienst bij verschillende Provinciale Kerkbesturen;

Op het zestal werden geplaatst de Eerw. Heeren:

J. M. LOOIS, W. A. WANROOIJ, N. OSTI, H. J. JANSSEN, A. J. CLINGE LIEBERT en F. W. J. KAAKEBEEN.

Het drietal bestond uit de Heeren:

J. M. LOOIS, W. A. WANROOIJ en N. OSTI.

Waaruit terstond beroepen werd de Eerw. Heer N. OSTI, Kandidaat tot de H. Dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, die dit beroep, onder afwachting der vereischte approbatiën, in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

ARNEMUIDEN, den 3 Dec. 1842. Heden heeft de Kerkeraad, ter vervulling van de bestaande vakature, geformeerd het volgende zestal:

C. D. L. BÄHLER, Pred. te *Aalst*. KÖNINGSFELDT, Pred. te *Melisherke*. VAN STRIEN, Pred. te *Kleverskerke*. HOOGERZIJL, Pred. te *Heiningen* en *Fijnaard*. KAMERMAN, te *Wemeldinge*, en CALKOEN, Pred. te *St. Laurens*.

Op het drietal werden geplaatst:

DD: C. D. R. BÄHLER, HOOGEBEEN EN KAMERMAN; terwijl terstond hierop met algemeene stemmen beroepen werd, de Wel Eerw. Heer C. D. LOUIS BÄHLER, Pred. te *Aalst*.

VLISSINGEN vakant. Zie Febr. 1842.

ZIERIKZEE.

ST. PHILIPSLAND, den 4 Dec. 1842. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. T. GERLACH, Kandidaat bij het Provincial Kerkbestuur van *Noord-Holland*, werd heden in de H. Dienst bevestigd, door Ds. J. STEENBERG, Pred. te *St. Annaland* en Consulent dezer Gemeente, met eene Leerrede over 2 *Cor.* XII : 9*a*. *Mijne genade is u genoeg*. De oplegging der handen geschiedde, door den Consulent en door den Wel Eerw. Heer DE VOS, Pred. te *Bruinisse*. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Neh.* II:20. *God van den hemel zal het ons doen gelukken.*

THOLEN vakant. Zie Nov. 1842.

IJZENDIJKE.

AXEL, den 13 Nov. 1842. Heden werd onze, van *Arnemuiden*, beroepen Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer R. HOOGEZAND, alhier plegtig in zijn Heilig dienstwerk ingezegend, door den Consulent dezer Gemeente, S. A. ARNTZEN, Pred. te *Zaamslag*, met 1 *Cor.* III : 8 en 9. Des namiddags hield de bevestigde Leeraar zijn intrêe-Leerrede, naar aanleiding van *Hebr.* XIII : 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in eeuwigheid.* Zoodat de aanzienlijke Hervormde Gemeente van *Axel*, nu wederom door een eigenen Herder en Leeraar, kan bediend worden.

RETRANCHEMENT, den 27 Nov. 1842. Heden heeft onze Leeraar, Ds. W. GOUDA QUINT,

pleg-

plegtig gedacht, in eene Leerrede over *Openb.* XIV: 13, aan het afsterven van een' onzer vorige Leeraren, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. P. JONGENEEL. Zijn Eerw., die van 1815—1821, in deze Gemeente het Evangelie der zaligheid verkondigde, overleed te *Heukelom*, in den ouderdom van ruim 51 jaren. Wij werden opgewekt, om zijne nagedachtenis, als die van eenen Leeraar, welke met getrouwheid, de woorden des eeuwigen levens verkondigd had, steeds in een gezegend aandenken te houden, en tevens om zóó te leven, dat wij eens zalig mogen ontslapen in den Heere, rusten van onzen arbeid en onze werken ons volgen.

UTRECHT.

UTRECHT.

MIJDRECHT, den 27 Nov. 1842. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BROEDELET, als beroepen Leeraar te *Wijk* bij *Duurstede*, in eene Kerkeraadsvergadering, op den 24 dezer, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, den Wel Eerw. zeer Gel. Heer S. H. KOORDERS, Pred. te *Maarssen*, in tegenwoordigheid van den eersten Consulent, Ds. A. SJOENIS, Pred. te *Waverveen*, behoorlijk was losgemaakt, nam zijn Eerw. heden van ons afscheid, met eene Leerrede over 1 *Joh.* II: 28*a*. *En nu, kinderkens! blijft in Hem.*

MIJDRECHT, den 1 Dec. 1842. Na verkregene handopening van het Ministerie der Hervormde Eeredienst, was de Kerkeraad heden werkzaam, in het bijzijn van den Consulent, Ds. A. SJOENIS, Pred.

Pred. te *Waverveen*, ter vervulling van de bestaande vakature.

Op het veertiental werden de volgende H. H. Kandidaten, onder onderscheidene Provinciale Kerkbesturen, geplaatst:

E. CATS WOR, P. D. SCHOUW SANTVOORT, W. F. MENZEL, Theol. Doct., J. J. DOEDES, Theol. Doct., J. H. VERHOEZEN, H. D. DE BRUIN, F. VAN DER VLIET, J. P. DE KEYZER, A. BROUWER, T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., F. W. J. KAAKEBEEN, W. HOFFMAN, J. W. ABRESCH, B. NACHENIUS, Jr., Th. Dr.

Op het achttal:

WOR, SCHOUW SANTVOORT, MENZEL, VAN DER VLIET, DOEDES, VERHOEZEN, DE KEYZER, HOFFMAN.

Op het viertal:

WOR, SCHOUW SANTVOORT, VERHOEZEN, DOEDES.

Waarit met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer E. CATS WOR, Kandidaat onder het Provinciaal Bestuur van *Over-IJssel*, die deze beroeping, onder inwachting der kerkelijke en koninklijke goedkeuringen, heeft aangenomen.

IJSSELSTEIN, den 27 Nov. Heden mogt onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. Heer F. L. ABRESCH, plegtig gedachtenis vieren, van zijne veertig jarige Evangeliedienst in deze Gemeente, naar aanleiding van 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wij hebben dezen schat*, enz. Van harte vereenigden wij ons met zijn Eerw., in dankzegging tot den Heer, voor de ondersteuning en hulp, gedurende zulks eene reeks van jaren, ook onder bezwaren en beproevingen des levens, hem geschonken, voor den zegen, waarmede hij den onnaspeurelijken rijkdom van CHRISTUS mogt prediken, en voor de achting, die hij in ons midden mogt genieten, en in geboden. Dat de Heer hem verder wille sterken,

op-

opdat Hij, zoo lang het Hem behaagt, naar den lust zijns harte, in éénen geest met zijnen Ambtgenoot, CHRISTUS moge blijven verkondigen, als de kracht en de wijsheid Gods, tot zaligheid van velen in ons midden.

ZUID-POLSBROEK staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

WIJK.

WIJK BIJ DUURSTEDE, den 4 Dec. 1842. Heden hadden wij het genoegen, onzen van *Mijdrecht* beroepen, en tot ons overgekomen Leeraar J. BROEDELET, onder ons te hooren bevestigen, door den Eerw. S. H. KOORDERS, Pred. te *Maarsen*, bij vrijwilligen afstand van den Consulent dezer Gemeente, D. A. VAN DER MADE, Pred. te *Nederlangbroek*. De Bevestiger sprak, naar aanleiding van 2 *Cor.* IV : 1. *Daarom, dewijl wij deze bediening hebben, naar de barmhartigheid, die ons geschied is, zoo vertragen wij niet.* De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Rom.* I : 11, 12. *Want ik verlang u te zien, opdat ik u eenige geestelijke gaven mogt mededeelen, en gij versterkt zoudt worden, dat is om mede vertroost te worden onder u, door het onderling geloof, zoo het uwe als het mijne.* Aan den Bevestigde is, van wege het Klassikaal Bestuur van *Wijk*, Akte van Lidmaatschap in de Klasse verleend.

VRIESLAND.

LEEUWARDEN.

JELSUM, 20 Nov. Heden werd onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. A. NIEUWOLD, Kan-

Kandidaat tot de H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Vriesland*, in de H. bediening onder ons plegtig ingezegend, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer B. NIEUWOLD, Pred. te *Leeuwarden*, aan wien de Consulent, Ds. G. VAN TROIJEN, Pred. te *Finkum* en *Hijum*, dit werk, op verzoek, volgaarne afgestaan had. De Bevestiger had tot tekst gekozen, *Rom.* X : 17. *Zoo is dan het geloof uit het gehoor, en het gehoor door het woord Gods.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door zijn Eerw en den Consulent, door DD. A. WITTEVEEN en ... BOKMA DE BOER, Predd. te *Lekkum*, c. a. en *Foudgum*, c. a. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over 1 *Cor.* III : 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders, Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij.* Aan zijn Eerw. is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *Leeuwarden*, verleend.

HALLUM, 11 Dec. Onze, van *Minnertsga* beroepen Leeraar, Ds. M. L. DE BOER, werd heden voormiddag, in zijne betrekking tot deze Gemeente, bevestigd, door den Wel Eerw. zeer Gel. Heer W. HEBIUS, Pred. te *St. Jacobi-Parochie*, aan wien de Consulent, Ds. J. B. DE BOER, Pred. te *Marrum*, c. a., dit werk had afgestaan. De Bevestiger sprak, bij die gelegenheid, over *Openb.* II : 2*a*. *Ik weet uwe werken.* De Bevestigde heeft, des namiddags, zijne dienst onder ons aanvaard, met eene Leerrede over *Rom.* XIV:19. *Zoo dan, laat ons najagen het gene tot den vrede, en het gene tot de stichting onder malkanderen (dient).* Aan zijn Eerw. is Akte van Lidmaatschap der Klassis van *Leeuwarden*, verleend.

OOSTERMEER EN EESTRUM vakant! Zie Nov. 1842.

HUI-

HUIZUM vakant. Zie Oct. 1842.

LEEUWARDEN. Zie Nov. 1842.

HARLINGEN.

WITMARSUM, den 2 Oct. 1842. Heden ontvingen wij het treurig berigt, van het afsterven van onzen vroegeren hooggeachten Leeraar, Ds. ISAÄK CAHAIS. Nadat wij ons 32 jaren in zijn bezit hadden mogen verblijden, en hij, sedert Julij 1841, als rustend Leeraar, te *Arum* woonachtig was, is hij aldaar, den 28 Sept. 1842, zacht en kalm, in dien Heer ontslapen, dien hij met zoo veel getrouwheid aan ons had verkondigd. Onze tegenwoordige Leeraar, Ds. P. DE GRIENT DREUX, wekte ons bij deze gelegenheid, naar aanleiding van *Matth.* XXIV : 44, 45 en 46, ernstig op, om ook tot sterven bereid te zijn, gelijk dit onze oude Leeraar geweest was, en om ook als getrouwe dienstknechten van onzen Heer te wandelen, gelijk hij ons daarin was voorgegaan, opdat ook wij, door onzen Heer, eens zalig mogten genoemd worden.

MINNERTSGA, den 4 Dec. 1842. Nadat onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer M. L. DE BOER, van hier beroepen naar *Hallum*, onder de Klassis van *Leeuwarden*, den 2den dezer, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Harlingen*, den Wel Eerw. Heer L. W. DE GRIENT DREUX, Pred. te *Franeker*, en in tegenwoordigheid van den Consulent, den Wel Eerw. Heer W. MEBIUS, Pred. te *St. Jacobi Parochie*, van zijne betrekking tot de Klassis en tot deze Gemeente was losgemaakt, nam zijn Eerw. heden namiddag afscheid van ons, met eene Leerrede over 1 *Thess.* IV : 1. *Voorts dan, Broeders! wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus, gelijk gij van ons ontvangen hebt; hoe gij moet wandelen en*

Go-

Gode behagen, dat gij daarin meer overvloedig wordt.

SCHRAARD vakant. Zie Mei 1842.

SNEEK.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZUM vakant. Zie Julij 1842.

DOKKUM.

PAESENS, den 4 Dec. 1842. De beroeping alhier uitgebragt op Ds. J. H. G. DRUSSER, Pred. laatst te *Someren* c. a., de kerkelijke en koninklijke approbatiën verkregen hebbende, is zijn Eerw. heden alhier bevestigd, door den Consulent, Ds. S. VAN KLEFFENS, Pred. te *Nes*, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV: 1—5. *Ik betuige* enz. De Bevestigde begon des namiddags zijn werk onder ons, predikende over *Jes.* XL: 6—8, of, de pligt eens Leeraars in het aardsche Messias rijk, om den mensch zijne tijdelijke broosheid en ware bestemming voor oogen te houden.

HANTUM EN HANTUMHUIZEN vakant. Zie Aug. 1842.

HEERENVEEN.

TJALLEBERD, c. a. De beroeping alhier uitgebragt op Ds. H. TEBLEN, Pred. te *Oude en Nieuwe Horne*, zie Nov. l.l., is door zijn Eerw., onder inwachting der vereischte approbatiën, aangenomen.

OUDE EN NIEUWE HORNE staat dus vakant te worden.

APPELSCHA, den 10 Nov. 1842. Uit een achttal Kandidaten, is heden door de Floreenpligtigen dezer Gemeente, tot Predikant alhier beroepen, de Heer A. MAAGH MEIJER, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, die deze beroeping dadelijk aangenomen heeft.

DONKERBROEK, c. a. Ter vervulling der va-

vakature is, gelijk men verneemt, tot Predikant in die Gemeente beroepen, de Heer REDDINGIUS, Kandidaat.

SINT-JANSGA c. a. vakant. Zie Junij 1842.

WOLVEGA vakant. Zie Nov. 1842.

OLDEHOLTPADE, c. a. staat vakant te worden. Zie Nov. 1842.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HEEMSE staat vakant te worden. Zie Sept. 1842.

DEVENTER.

WELSUM, den 30 Oct. 1842. Onze naar *Zutphen* beroepen Leeraar, Ds. G. R. ERDBRINK, hield heden zijne afscheidsrede, naar aanleiding van 1 *Thess.* II : 9*c* : *Hebben wij het Evangelium Gods onder u gepredikt;* en bepaalde ons bij den invloed, dien deze overtuiging in de ure der scheiding op Leeraar en Gemeente moet uitoefenen. De Heer der Gemeente zegene hem ook in den ruimeren werkkring, in welken hij geroepen is, en doe hem in de Gemeente van *Zutphen* die liefde en achting ten deel vallen, welke hij onder ons in zoo ruime mate genoot.

WELSUM, den 28 Nov. 1842. Heden maakte de Kerkenraad, ter vervulling van de vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. G. R. ERDBRINK, naar *Zutphen*, in tegenwoordigheid van den Consulent dezer Gemeente, Ds. L. EILERTS DE HAAN, Pred. te *Olst*, de navolgende nominatiën van Kandidaten bij onderscheidene Kerkbesturen.

 Twaalf-

Twaalftal:

W. VAN DE VELDE, C. J. VAN KETWICH, J. J. DOEDES, Th. Dr., P. C. FARRET, J. HOEK, A. VAN SIJNBEREN, IJ. LOOTS, W. F. MENZEL, Th. Dr., J. A. C. REVEL, B. W. KRONENBERG, T. H. VAN DEN HONERT, Th. Dr., en F. W. J. KAAKEBEEN.

Zestal:

VAN DE VELDE, VAN KETWICH, DOEDES, HOEK, KAAKEBEEN en LOOTS, met het lot tegen VAN SIJNBEREN.

Drietal:

VAN DE VELDE, VAN KETWICH en DOEDES.

Uit welk drietal beroepen is tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, W. VAN DE VELDE, Kandidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte goedkeuringen, heeft aangenomen.

KAMPEN.

ZWARTSLUIS, Nov. 1842. Het Armbestuur der Hervormde Gemeente te dezer plaats, werd onlangs aangenaam verrast, door eene testamentaire dispositie van den hier overledenen [illegible] GORDE, van een legaat van *honderd Guldens*, ten behoeve der Armen, waarvan het successieregt door de welwillende en edelmoedige Erfgenamen voldaan was; welk legaat, (na gemagtigd te zijn door H. E. G. A. Heeren Gedeputeerde Staten dezer Provincie,) met dankbare erkentenis is aangenomen.

Het Armbestuur acht zich verpligt dankbare melding te maken van de ontvangene som, hartelijk wenschende, dat deze edelmoedige en der Armen toegenegene daad, zoowel van den waardigen Overledene, wiens gedachtenis in zegenend aandenken zal blijven, als van zijne roemenswaar-

di-

dige Erfgenamen, ook in deze Gemeente, meer navolging moge vinden.

VOLLENHOVEN. Zie Julij 1842.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

NOORDDIJK, den 20sten Nov. 1842. Heden gedacht onze Leeraar, Ds. P. BOEKES, in eene Leerrede over *Hand.* XXVI: 22, 23, dankbaar aan zijne vervulde vijf en twintig jarige predikdienst, in de Gemeenten *Pingjum* en *Zurich*, *Noordlaren* en alhier.

WINSCHOTEN.

WILDERVANK, den 7 Dec. Heden ochtend overleed alhier onze waardige en veel geliefde Leeraar, Ds. JOHANNES GERDES OOSTERBEEK, in den ouderdom van ruim 70 jaren, na eene ziekte van ruim zeven dagen, nalatende vijf kinderen, twee dochters en drie zonen, onder welke laatsten een ook het Leeraarsambt bekleedt, zijnde Predikant te *Suawoude* en *Tietjerk*. De predikbeurten zullen door den Ring vervuld worden. Zoo is WILDERVANK vakant.

BELLINGWOLDE, jongste Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1837.

ONSTWEDDE vakant. Zie Mei 1842.

APPINGADAM.

GARSTHUIZEN, den 2 Oct. 1842. Heden hadden wij het genoegen, eene groote schare in het verbeterd en vernieuwd Kerkgebouw te zien. Onze veel geachte Leeraar, Ds. H. OORTWIJN, bepaalde onze aandacht *bij de hooge waarde van het huis des Heeren*, en wekte ons krachtig op, om hetzelve aanhoudend te bezoeken, naar aanleiding van

Ps. LXXXIV : 2, 3. Zijn Eerw. bragt hulde a. Z. M. den Koning, die, tot verbetering van onze kerkelijke gebouwen, bij dispositie van den 23sten December 1840, N°. 47, uit 's Rijks kas, eene subsidie van *f* 400 ons verleende; aan de Synode die volgens besluit van den 14 Julij 1841, het Fonds van Noodlijdende Kerken, eene toel. van *f* 250 schonk; aan de Gemeente, welke dezen getoond had, hoe volgaarne zij de belang van de openbare godsdienst bevorderen wilde.

Mogt haar voorbeeld elders navolging vinden.

WIRDUM. Zie Nov. 1842.

MIDDELSTUM.

BEDUM vakant. Zie Jan. 1842.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

OISTERWIJK, den 3den Nov. 1842. Heden werd alhier, in tegenwoordigheid van den Kerkeraad, daartoe door het verlangen van de gemeenlijke Leden der Gemeente in staat gesteld, eene zerk geplaatst op het graf van haren, op den 31sten Mei l.l. overleden Leeraar. Het eenvoudig opschrift: *Ter dankbare nagedachtenis van haren waardigen Leeraar*, REINHART ADRIAAN VAN HEUSDEN, *geboren* 1800, *overleden* 1842. *der Hervormde Gemeente van Oisterwijk*, moge ook den nakomeling ten blijke verstrekken, dat deze Gemeente, door dit bewijs van achting, der Weduwe en aan de naastbestaanden des Overledenen niet ongevallig, een' droevigen, maar duren pligt meende te vervullen.

'S HERTOGENBOSCH, den 7 Dec. 1842. Na 33 jarige Evangeliedienst, zoo in' ons midden als vroe-

vroeger in de Gemeente van *'t Waal*, is onze oudste Leeraar, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer A. LUBERTI AUGUSTINI, op deszelfs verzoek, bij besluit van Z. M. d. d. 4 Sept. j. l. N°. 88, *eervol en met pensioen*, verklaard Emeritus.

Ter vervulling der vakature, welke, ten gevolge van dit verleende Emeritaat, eerlang in deze Gemeente zal ontstaan, is door den Grooten Kerkeraad geformeerd het volgende twaalftal van Predikanten:

DD. JAS, Th.Dr. te *Purmerende*. SLUITER, te *Voorschoten*. TAK, te *Engelen*. METELERKAMP, Th. Dr. te *Muiden*. MIDDELKOOP, te *Monster*. VAN ANDEL WEIJERS, te *Driel*. VAN WALSEM, te *Vught*. BEZEMER, te *Berlikum*. SPRENGER VAN EYK, te *Hilvarenbeek*. STRUICK, te *Poederoijen*. PAREAU, te *Monnickendam*, en MOL, aan *de Vuursche*.

OISTERWIJK vakant. Zie Junij 1842.

BREDA.

OUDENBOSCH EN HOEVE, den 15 Oct. 1842. Heden werd ons, door onzen Leeraar, het treurig berigt medegedeeld, dat een onzer voormalige Leeraren, Ds. S. PRIJN, laatst Pred. te *Tholen*, op den 8sten l. l., na eene kortstondige maar hevige ongesteldheid, in den ouderdom van 43 jaren, overleden was. Met algemeene belangstellig ontvingen wij deze aandoenlijke mededeeling. Hoewel zijn verblijf kort onder ons geweest is, herinneren zij, die hem gekend hebben, zich zijne getrouwe Evangeliebediening onder ons, waardoor hij zich de achting der Gemeente had verworven.

OOSTERHOUT, den 30 Oct. 1842. Heden werd onze, van *Bekerke*, enz., (Klassis *Middelburg*) tot ons overgekomen Leeraar, Ds. VAN HULSTEYN, in de H. Dienst onder ons bevestigd, bij welwillenden afstand van den Consulent, door zij-

zijnen Behuwdbroeder, Ds. TORKAMP LAMMERS, Pred. te *Hazerswoude*. De Bevestiger predikte over *Luc*. XI: 28. *Maar Hij* (*Jezus*) *zeide: ja! zalig zijn degenen die het woord Gods hooren en datzelve bewaren*. Des nademiddags aanvaardde de Bevestigde zijn dienstwerk, met eene Leerrede over *Rom*. XIV: 17—19. *Want het koningrijk Gods is niet spijs en drank, maar regtvaardigheid en vrede en blijdschap door den Heiligen Geest. Want die Christus in deze dingen dient, is Gode welbehagelijk en aangenaam den menschen. Zoo dan laat ons najagen hetgeen tot den vrede, en hetgeen tot de stichting onder malkandere dient.*

BERGEN OP ZOOM, den 4 Dec. 1842. Heden morgen dacht onze Leeraar J. G. VORSTMAN, aan de vervulling zijner 40 jarige Evangeliebediening, in 5 onderscheidene Gemeenten: zijn Eerw. mogt den meesten tijd daarvan, in onze Gemeente, werkzaam zijn. Hij wekte ons, naar *Rom*. VIII: 32, op, om voor de donker toekomst ons vertrouwen op dien God te vestigen, die geheel ons leven door, zijne genade in JEZUS, aan ons had geopenbaard; — met dankzegging aan den Goedertierenen, voor de hulp aan hem zoo vele jaren geschonken. Hij moge nog lange onder ons, in vereeniging met zijnen waardigen Ambtgenoot arbeiden. De Heer sterke hem bij het klimmen hunner jaren, en make hunne Evangeliedienst rijkelijk onder ons gezegend!

BREDA, den 12 Nov. 1842. Onze oudste Leeraar, Ds. TER VEER, na eene 43 jarige Evangeliebediening; bij Besluit van Z. M., van 4 Sept. l. l., N°. 88, *salvò honore et stipendio*, emeritus verklaard zijnde, in te gaan 1 Jan. e. k.; — is, bij een volgend Besluit van Z. M., van 4 Oct. l. l., N°. 79, ter vervulling van de alzoo aanstaande vaka-

tu-

ture, benoemd Ds. J. P. HASEBROEK, Pred. te *Heilo*, die, na het ingaan van voormeld emeritaat, alhier naar kerkorde zal worden beroepen.

HEUSDEN.

EETHEN EN DRONGELEN vakant. Zie Julij 1842.

EINDHOVEN.

Door het Klassikaal Bestuur van *Eindhoven*, is in deszelfs Vergadering van den 28 Sept. 1842, geëxamineerd en toegelaten, om te staan naar den post van Catechiseermeester EVERT EIJLANDER, geboortig van *Epe*, in *Gelderland*, woonachtig te *Heeze*, onder het ressort van voornoemd Klassikaal Bestuur.

HOOGELOON EN EERSEL, den 2 Dec. 1842. Ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van den Wel Eerw. Heer J. SPAAN, is door den Kerkeraad op heden de volgende nominatie gemaakt:

Zestal:

DD. J. LEIJDS, Predd. te *Babilonienbroek*. H. G. VAN NOUHUIS, te *Bladel* en *Hopert*. H. C. VAN HOUTEN, te *Bergeijk*. H. REIJERS, te *Diepenveen*. J. P. H. REIJERS, te *Valkenswaard*. H. A. HEYMANS, te *Budel*.

Drietal:

DD. J. LEIJDS, H. G. VAN NOUHUIS, H. C. VAN HOUTEN.

En is hieruit, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, met eenparige stemmen beroepen, Ds. J. LEIJDS, Pred. te *Babilonienbroek*.

DRENTHE.

ASSEN.

EELDE vakant. Zie April 1842.

MEPPEL.

NIJEVEEN vakant. Zie Julij 1842.

LIMBURG.

MEERSEN EN SCHIMMERT vakant. Zie April 1842.

WAALSCHE KERK.

LEEUWARDEN, 13 Nov. 1842. De W. Eerw. zeer Gel. Heer D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, Kandidaat onder het Ressort der Waalsche Kerken, werd heden met oplegging der handen, als Pred. dezer Gemeente, bevestigd door Ds. P. E. Q. DEELEMAN, Pred. te *Zwolle*; naar aanleiding van *Coll.* IV:17. *Zie op de bediening, die gij aangenomen hebt in den Heere, dat gij die vervullet.* Des avonds deed de Bevestigde zijne intrêe-rede, over *Ephez.* I:1, 2. *Paulus, een Apostel — Jezus Christus.*

REMONSTRANTSCHE BROEDERSCHAP.

BOSKOOP vakant. Zie Aug. 1842.

HER-

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, 11 Dec. 1842. De dag van ıeden was voor onzen oudsten Leeraar, den Wel ˡerw. zeer Gel. Heer D. R. UCKERMAN, een beıngrijke feestdag. Zijn Wel Eerw. vierde in de norgen-godsdienstoefening, plegtige en dankbare ;edachtenis van zijne vervulde 25 jarige Evan;eliedienst in onze Gemeente. — Tot leiding zijner ˌeerrede, dienden de woorden van den gewijden)ichter, in den LXXIsten *Ps.* vs. 17, 18. *God ιij hebt mij van jongs af geleerd: daarom ver:ondig ik uwe wonderen. Verlaat mij ook ιiet, o God! in den ouderdom, als ik grijs word: otdat ik uwen arm verkondig aan kindskinderen, ·n uwe kracht aan allen, die nog komen zullen.* ıVaaruit zijn Wel Eerw. aanleiding nam, om *ooreerst* te spreken over zijne werkzaamheid en ›ndervinding, gedurende zijne meer dan *zeven ·n veertig jarige Evangeliebediening*, zoo in het ılgemeen, in onderscheidene Gemeenten van ons ⟨erkgenootschap, als bijzonder gedurende de laatste 'ijf en twintig jaren dier Evangeliebediening in ›nze Gemeente. *En vervolgens*, waarop zijn ιitzigt zich grondde, om, ook nog in zijnen ge'orderden ouderdom, Gods magt en liefde in :HRISTUS, te kunnen en te mogen verkondigen. ſerwijl zijn Wel Eerw. zijn feestwerk besloot, net een ootmoedig en hartelijk gebed tot den \llerhoogsten, om de vervulling zijner wenschen n dezen. Aangenaam en treffend was het voor le Gemeente, en tevens bemoedigend voor zijne Ambtgenooten, om in geheel het volbragte feestwerk van zijn Wel Eerw. het bewijs te mogen

 op-

opmerken, van Gods onderscheidende goedheid, over zijnen bijna zeventig jarigen Dienstknecht uitgestrekt.

Door eene buitengewoon talrijke opkomst, openbaarde de Gemeente hare deelneming in deze feestviering van haren oudsten Leeraar, terwijl Kerkenraad en 's mans geliefde Leerlingen van hunne achting en liefde voor zijn Wel Eerw., ook met daadzaken de bewijzen hebben gegeven.

Wij hebben ons hartelijk vereenigd, en wenschen ons voortdurend met zijn Wel Eerw. te vereenigen, in de ootmoedige bede, dat God hem in zijne grijsheid niet moge verlaten, maar hem nog lang bij die gezondheid naar het ligchaam, en bij die vermogens der ziel, spare, waardoor hij zich zigtbaar boven anderen onderscheidt, en in staat kan gesteld blijven, om, in vereeniging met zijne Ambtgenooten, tot eenen uitgebreiden zegen voor onze Gemeente, werkzaam te zijn, en voegen hier den wensch en de bede bij, dat de Allerhoogste hem het voorregt doe te beurt vallen, om te zijner tijd, met verhoogden zin en dankbaar gevoel, het jubelfeest zijner *vijftigjarige Evangeliebediening* te kunnen vieren.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-VRIESLAND.

EMDEN, in Nov. 1842. Daar de Wel Eerw. Heer TRIP, Pred. te *Leer*, zich gedrongen heeft gevoeld, om voor de op hem uitgebragte beroeping her-

herwaarts te bedanken: zoo heeft de Kerkenraad dezer Gemeente, na eerst het te voren gevormde groote opstel te hebben vermeerderd, het bestaande zestal aangevuld met den persoon van Ds. A. P. GEELVINK, Pred. te *Nuttermoer*, welke vervolgens ook op het drietal is gebragt. Zijn Eerw. is derhalve uitgenoodigd, om, volgens gewoonte, op de nominatie te komen prediken.

AURICH, den 13 Nov. Heden werd de Hoogwaardige Heer J. EBELING, onlangs benoemd tot Consistoriaal-raad en Generaal-superintendent, als Pred. bij de Hervormde Gemeente alhier, bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot, den Hoogw. Heer HICKEN, Consitoriaal-raad en Generaal-superintendent der Luthersche Kerk van *Oost-Vriesland*, welke bij deze gelegenheid predikte, over *Hebr.* X: 23, 24, 25; terwijl de politieke bevestiging geschiedde door den Heer Justitieraad STELZER, als koninklijken Commissarius. Dadelijk daarop, aanvaardde de nieuwe Leeraar, zijn dienstwerk bij deze Gemeente, met eene Leerrede, over 2 *Cor.* I: 24*b*.

CAMPEN, den 27 Nov. Heden werd de Kandidaat H. H. KÖSTER, alhier in de Heilige Dienst bevestigd. De Bevestigingsrede werd door den Hoog Eerw. Heer S. MEIJER, Superintendent en Pred. te *Cirkwerum*, gehouden, tot tekst hebbende *Phil.* II: 29*a*. *Ontvangt hem dan in den Heere, met alle blijdschap.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door den Wel Eerw. Heer PENNING, Pred. te *Wöltzeten*. De Bevestigde aanvaardde daarop zijn werk, met te prediken over 2 *Cor.* I: 24*b*. *Wij zijn medewerkers uwer blijdschap.*

EMDEN (Waalsche Gemeente.) vakant.

WEENER, de oudste Leeraarsplaats vakant.

JEM-

JEMGUM, de eerste Leeraarsbediening vakant.
OLDERSUM, eene Predikantsplaats vakant.

KREITS SYNODE DUISBURG.

GARTROP. Zie Oct. 1842.
DUISBURG. Zie Oct. 1842.
HUNXE. Zie Aug. 1842.
DUISBURG. (Groote Evang. Gemeente). Zie Aug. 1842.

KREITS SYNODE WESEL.

SCHERMBEEK. Eene predikantsplaats vakant. Zie April 1842.
WEZEL. Zie Oct. 1842.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM. Den 20 Nov. ll. had onze Gemeente het genoegen, haren nieuw beroepenen Leeraar, B. F. MEESE, uit *Ibbenburen*, plegtig te zien bevestigd worden. De ordinatie geschiedde, door den Heer Overkerkeraad VAN NES, Predikant alhier. Nadat dezelve naar aanleiding van 2 *Cor.* V: 14, over de liefde tot CHRISTUS als het voornaamste vereischte van eenen waren Evangeliedienaar, gesproken had. De oplegging der handen geschiedde, door de Heeren naburige Predikanten: KOPPELMANN, uit *Schutterop*, MEIJERING en BENNING, uit *Gildehuis* en HULSKEN, uit *Losser*, die on-

onder deze plegtige handeling de hartelijkste zegenwenschen over onzen nieuwen Leeraar uitboezemden.

De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede naar *Ps.* LI : 17, daaruit de bede overnemende, dat de bediening der verzoening aan zijn Eerw. en de Gemeente, onder Gods zegen, ruime stoffe opleveren moge, om des Heeren lof te verkondigen.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAPPEN.

MAASSLUIS, 20 Nov. 1842. Heden had alhier, in de Groote Kerk der Hervormde Gemeente, het openbaar verslag des Bijbelgenootschaps, over de hier gevestigde Afdeeling *Maassluis*, *Maasland* en *Rozenburg*, plaats. De Secretaris onzer Afdeeling, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer J. BOSCH, Pred. te *Maassluis*, hield, te dier gelegenheid, eene opwekkende redevoering, naar aanleiding van *Luk.* X : 18*b*, ten onderwerp hebbende: *de Bijbelverspreiding, een der krachtigste middelen ter verstoring van het rijk der duisternis.* De opkomst van vele Leden der verschillende Gemeenten, uit welke onze Afdeeling is zamengesteld, getuigde van belangstelling in de edele zaak des Genootschaps. De Vader der lichten gebiede over het woord, dat gesproken werd, Zijnen onmisbaren zegen, en verhoore het gebed, dat gemeenschappelijk en vertrouwend tot Hem werd opgezonden!

SIJBEKARSPEL, den 11 Sept. 1842. Heden heeft alhier eene godsdienstige bijeenkomst plaats ge-

gehad van de Afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, in den Ring van *Spanbroek*, in welken de Wel Eerw. zeer Gel. Heer H. C. MENSONIDES, Pred. te *Hensbroek*, het verslag deed, en eene christelijke rede hield naar aanleiding van *Hand.* XXVIII: 24. *Het Nederlandsch Bijbelgenootschap eene instelling naar de behoefte der eeuw, hoezeer met den doorgaanden geest des tijds strijdig.*

Deze plegtigheid, afgewisseld met het zingen van psalmen en gezangen, en met gebed en dankzegging aan God besloten, is tot algemeen genoegen en stichting afgeloopen, en moge ook in de gevolgen heilzame vruchten dragen voor de zaak der Bijbelverspreiding!

HEERENVEEN, 19 Oct. 1842. Heden avond werd alhier, in de Kerk der Hervormden, het openbaar verslag betreffende het Bijbelgenootschap gedaan, door Ds. R. DE KEMPER, Emeritus Pred. te *Nijehaske*. Tot het houden eener opwekkingsrede, handelde hij, over de hooge aangelegenheid des Bijbels voor de menschen, als eene drangreden tevens, om tot diens verspreiding onder de menschen mede te werken. Aanzienlijk was de collecte, welke, bij die gelegenheid, ten behoeve van het Bijbelgenootschap gedaan werd.

NEDERLANDSCH ZENDELINGGENOOTSCHAP.

HELDER enz. Het oprigten van eene Afdeeling van het Nederlandsch Zendelinggenootschap alhier, welke tevens de Eilanden omvatten zoude, is, wat de Eilanden *Texel* en *Terschelling* betreft,

treft, niet zonder gevolg gebleven, dewijl nu ook op *Terschelling*, gelijk reeds vroeger op *Texel*, eene onder-afdeeling bestaat. De Wel Eerw. Heer OTTO, Pred. op *West-Terschelling*, heeft in overeenstemming met en medewerking van eenige ware vrienden van JEZUS CHRISTUS, veel bijgedragen tot het daarstellen dezer onder-afdeeling, welke nu reeds 10 leden telt; zoodat wij ons mogen verheugen in het getal van 26 leden, behalven begunstigers en stuiver-gezelschappen bij onze afdeeling.

De Eerw. Broeder OTTO hield de eerste bidstonde op *Terschelling*, op Maandag 21 Nov. l.l., en sprak bij die gelegenheid, naar aanleiding van *Rom.* X: 14, 15*a*, tot eene talrijke schare. — God, de Vader van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, zegene deze eerstelingen en doe ze rijke vruchten dragen tot uitbreiding van het rijk Zijns Zoons! — Mogt daartoe het waardig voorbeeld van het bovengenoemde Eiland eenen opwekkenden invloed op velen uitoefenen.

CORRESPONDENTIE.

Het stukje getiteld: *Verdraagzaamheid*, is te weinig belangwekkend en ook te apokryf, om geplaatst te worden.

In de dichtregels ter verjaring van den Heer O., vinden wij te weinig bijzonders voor het publiek, om ze aan hetzelve mede te deelen.

Bij gelegenheid maken wij wel eens gebruik van de *gedachten* van B. — Zijn *iets voor jonge lieden* plaatsen wij in de volgende maand.

Het *iets*, door den Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Nijmegen* ingezonden, zal geplaatst worden.

De

De Overdenking van R., over *Ps.* LXXIII vs. 23—26, hoe stichtelijk op zich zelve, is evenw niet van die waarde, dat zij door ons kan opgenomen worden.

Het stuk, getiteld: *een drietal voorname gebreken* enz., zullen wij eerlang plaatsen.

Schoon de *appel* zijne gebreken heeft, zull wij hem niet ter zijde leggen.

Het dichtstukje: *bij het einde des jaars*, is nieuws te laat in handen gekomen, nadat h Mengelwerk reeds afgedrukt was. Wij zullen h nu in de portefeuille houden, om, zoo God wil en wij leven, het bij eene volgende gelegenheid te gebruiken.

BERIGTEN.

De Correspondent der *Boekzaal*, wegens Klasse van *Heerenveen*, verzoekt de Heeren Predikanten, de Consulenten van vacerende Gemeenten, en de Kerkeraden in de genoemde Klasse om de berigten voor het gemelde Maandschrift vóór of op den 10den der maand, en vrachtvrij bij hem in te zenden.

Nijehaske, den 12 Dec. 1842.

De Corresp. voorn.
R. DE KEMPER.

Aan G. R. W., te *Holwerd*, wordt berigt, dat ongefrankeerde stukken voor het Mengelwerk der *Boekzaal* niet worden opgenomen.

De Commissie tot de zaken der Waalsche K…

ken, gezien hebbende de bekendmaking van den Heer L. PATOIR, in de *Boekzaal* van November 1842, in dato 28 Sept. 1842, meent te moeten berigten, dat het verzoek van den Heer L. PATOIR, om bevoegd te worden verklaard tot de hervatting der Heilige Bediening, door de Commissie voornoemd is afgeslagen, en daarna ook door de Algemeene Christelijke Synode der Hervormde Kerk is van de hand gewezen, blijkens *Handelingen* van 1841, bladz. 141—147, en van 1842 bladz. 136.

's Gravenhage, 12 Dec. 1842.

Namens de Commissie tot de zaken der Waalsche Kerken.
C. G. MERKUS, President.
DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Secretaris.

Het Remonstrantsch Kerk-Nieuws van *Hazerswoude* niet op de gewone wijze ingezonden zijnde, wordt daarom niet opgenomen.

LETTER-NIEUWS.

G. T. N. Suringar, Boekhandelaar te *Leeuwarden*, geeft uit:

Al de Leerredenen van J. H. VAN DER PALM, door den Auteur zelven *gerangschikt, naar den aard der behandelde stoffen.* Vervat in zestien Boekdeelen, gr. 8vo. Hiervan zijn bereids in het licht verschenen:

Deel I en II. *Leerredenen over het leven van Paulus.* 2 deelen.

Deel III. *Inleiding tot de Lijdens-Leerredenen.*

Deel IV en V. *Leerredenen over bijzonderheden uit het lijden van Jezus.* 2 deelen.

Deel VI. *Gelegenheids-Leerredenen.*

Van dit werk verschijnt gelijktijdig eene goedkoop editie in kleiner formaat. De inteekening, voor zoo verre de volgende deelen betreft, staat nog open.

Salomo, door J. H. VAN DER PALM. Negen deelen, gr. 8vo. *Derde druk*. ƒ 30,50.

Het *achtste* en *negende* deel, behelzende den laatsten arbeid des Schrijvers en het Register, zijn, voor de bezitters van de vorige drukken, afzonderlijk verkrijgbaar.

Verhandelingen, *Redevoeringen* en *Losse Geschriften* van J. H. VAN DER PALM. Vier deelen, gr. 8vo.

Ieder deel is ook afzonderlijk verkrijgbaar.

Bij J. Oomkens, te *Groningen*, is gedrukt, en bij Schalekamp, van de Grampel en Bakker, te *Amsterdam*, en alom te bekomen:

I. *Waarheid en Liefde*, een Godgeleerd Tijdschrift voor beschaafde Christenen; onder medewerking van een Godgeleerd Gezelschap, tot zinspreuk voerende: *Gods woord is de waarheid*, door J. F. VAN OORDT Jwz., P. HOFSTEDE DE GROOT, L. G. PAREAU, J. ... NIUS SWAAGMAN en A. RUTGERS VAN DER LOEFF. Jaargang 1842; N°. IV à ƒ 2,00. Jaargang 1842, kompleet à ƒ 8,00.

Van hetzelve zijn nog enkele komplete Jaargangen van 1837—1842, à ƒ 48,00, voorhanden.

N°. 1, Jaargang 1843, is ter perse.

II. *Tijdschrift* voor Onderwijzers, en ter bevordering van Huisselijke Opvoeding. 1842, N°. 4, à ƒ 0,... kompleet 1842, ƒ 2,00. Komplete Exempl. van 18.. tot 1842. ƒ 20,00.

N°. 1, Jaargang 1843, is ter perse.

III. *Groninger Volks-Almanak*, voor 1843. ƒ 0,...

IV. *Almanak* ter bevordering van kennis en goeden smaak, voor 1843, met platen, Zestiende Jaargang. Uitgegeven door het Dept. *Leens*. ƒ 0,40.

NB. Deze Artikelen worden niet in kommissie verzonden.

ij *J.* Oomkens, te *Groningen*, is dit jaar gedrukt, te bekomen bij Scholekamp, van de Grampel en Bakker, te *Amsterdam*, en alom:

Ramon de la Sagra, *Reis door Nederland en België*, met toepassing op het *Lager Onderwijs*, de *Instellingen van Liefdadigheid* en de *Gevangenissen* in de beide landen, in twee deelen. Het tweede deel, *België*, à *f* 3,00.

dito, twee deelen, *Nederland* en *België*, à *f* 6,00.

Prof. P. Hofstede de Groot, *Wat moeten wij, Godgeleerden in de Nederlandsche Hervormde Kerk, nu doen?* Eene *Toespraak* aan de *Theologische Studenten*, bij het openen zijner Akademische lessen, den 7 September 1842, à *f* 0,30.

Dom. A. Rutgers van der Loeff, *Antwoord* aan den Heer P. J. Elout op Z. E. G. Brief over het *Adres van dezen aan de Synode*, à *f* 0,50.

Dr. H. Ascherndorf, *De Geneeskracht en wijze van gebruik van het Zwavelbad bij Bentheim*, à *f* 1,00.

A. Mortgens, *Paardenkoopers Handboek*, of ontsluijerde geheimen van alle *Handelsvoordeelen* en *Verraaijingkunsten* der *Paarden*, om bij den in- en verkoop van Paarden met voordeel te kunnen handelen en zich tegen schade en bedrog te hoeden, à *f* 1,25.

---

ij J. H. B. Meijer, Boekhandelaar te *Amsterdam*, is van de pers gekomen, en heeft alom verzonden:

I. Mr. W. van Retburgh, *Imagina, of Keiser en Monnik*, Historisch-Romantisch Tafereel. Met gegraveerde titel en vignet, gr. 8vo. *f* 3.00.

II. J. S. de Hoop, *Simon de Montfort.* Historisch-Romantisch Tafereel, uit het begin der 13e *Eeuw*. Met gelithographeerd vignet, gr. 8vo. *f* 2,75.

III. *Wandelingen naar onderscheidene deelen der Wereld.* Een geschenk voor de Jeugd, met gekleurde plaatjes, kl. 8vo., 332 bladz. *f* 2,00.

IV. *De beginselen der Fransche Taal*, gemakkelijk gemaakt voor jonge Kinderen, door A. van der Hoeven,

ver, Instituteur te *Vlaardingen*, kl. 8vo., 1e stuk. f 0,30.

Het 2e stukje van dit zoo doelmatig werkje, is ter perse, en volgt binnen eenige dagen.

Bij den Boekhandelaar G. D. Bom, te *Amsterdam* wordt uitgegeven:

Handleiding tot gebruik van den Heidelbergsch Katechismus, voor Nederlandsche Christenen en komende Leeraars bij de Hervormden; vrij naar het Hoogduitsch van D. Kessler, door A. Booiman. Tweede vermeerderde druk. 2 deelen, in gr. 8vo. f 5,50

W. Gobbe, *Manier van Katechiseeren*, f 1,0 plaats van f 3,75.

J. Corstius, Pred. te *Amsterdam*, over *de Zendbrief van Paulus aan de Efeziërs*, f 1,50, in p van f 2,40.

Bovengenoemde heeft ter perse:

W. Ettelt, *Handboek voor jonge Predikanten* tweede druk, in gr. 8vo.

De Boekhandelaren Johs. van der Hey en Zoon, te *Amsterdam*, hebben dezer dagen uitgegeven:

I. B. Glasius, *Geschiedenis der Christelijke K en Godsdienst in Nederland*, na het vestigen der vorming tot den Troonsafstand van Koning Willem als Leesboek voor den Beschaafden Stand bewe Eerste deel. In gr. 8vo. f 3,25.

II. E. B. Swalue, *de Opstanden en Omwentelingen in het Pausdom*. Uit het Engelsch, met eene V rede, Aanteekeningen en Naschrift. In gr. 8vo. f 1.

III. J. Tessendorf l'Ange, *Wat staat het L Schoolwezen in Nederland van het gezag des Pau lijken Stoels te wachten?* in gr. 8vo. f 0,25.

En debiteren met succes:

I. *Orde der Feest- en Lijdensteksten*, zoo als zelve jaarlijks, op de Feestdagen en vóór Pasche

n de *Christelijke* Hervormde Gemeente van *Amsterdam*, ; gepredikt worden. In 18vo formaat. *f* 0,50.

Hetzelve gebonden in nette bruin ledereu band. *f* 1,00.

H. D. M. Kaakebeen, *Christelijk Dagvoek*, voorafgegaan door Brieven aan Erastus. Derde druk. In r. 8vo. *f* 1,60.

Het *Christelijk Dagboek*, afzonderlijk. *f* 1,10.

Bij den Boekhandelaar W. Willems, te *Amsterdam*, wordt heden uitgegeven :

UREN AAN DE GODSDIENST GEWIJD,

of christelijke Morgen-Overdenkingen op elken dag des jaars, door voorname Godgeleerden onzer Vaderlandsche Kerk, 4 deelen, in gr. 8vo. *f* 4.80.

De wel ontwikkelde, naar tijdsgelegenheid gepaste Bijbelteksten, en de gemoedelijke ernst, die in dit Werk doorstraalt, maken het tot eene behoefte in elk christelijk huisgezin, om hetzelve bij den aanvang van iederen dag te lezen en te overdenken, tot aankweeking van Evangelische deugd en ware godsaligheid.

WOORDEN DER WIJSHEID.

Een geschenk voor vrienden van den onvergetelijken. *Aan de vruchten kent men den boom*, vierde druk, in 8vo. *f* 0,30.

Bij F. Holtkamp, Boekdrukker en Boekverkooper te *Sneek*, wordt heden uitgegeven en is alom verzonden :

Opmerkingen en Wenken, betrekkelijk het Bestuur der Hervormde Kerk in Nederland, door P. van Borssum Waalkes, Pred. te *IJsbrechtum*, gr. 8vo., 120 pag., prijs *f* 0,90.

Inhoudende :

I. Het Besluit der Synode van den 18 Julij 1842.
II. Naschrift aan den Hoogleeraar Bouman.

De Boekhandelaars J. C. en W. Altorffer, te *Middelburg*, hebben heden uitgegeven, en aan H. H. Inteekenaren verzonden:

FEESTREDE

OVER HET

HONDERDJARIG BESTAAN

der Evangelisch Luthersche Kerk, te *Middelburg*, gehouden; Mei 1842, naar *Ps.* LXXXIV: 3*a*; met Aanteekeningen en Bijlagen; door H. Haarink, Predikant aldaar. *f* 0,75.

NB. Buiten Inteekening zijn ook nog exemplaren verkrijgbaar gesteld.

W. van Boekeren, heeft uitgegeven en alom verzonden:

I. Diarsa's *Nalatenschap*, een gids op den weg des geluks. Een stichtelijk Leesboek voor allen, die wijsheid en deugd beminnen, en troost en gerustste[illegible] zoeken. Vertaald en vermeerderd door J. van der Zwaag; Pred. te *Koekange*. *f* 1,80.

II. *Het ééne en altoos noodige;* een woord van opwekking aan mijne nadenkende en welgezinde landgenooten, door Dr. J. E. Frissen. *f* 0,60.

III. *Gods leidingen* met Dr. Maarten Luther, door U. P. Goudschaal, Pred. te *Scheemda*. *f* 0,40.

IV. *Vluchtige beschouwingen*, ontstaan uit eenen blik op den tegenwoordigen toestand der Gereformeerde Kerk in *Nederland*. *f* 0,30.

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN:

V. *Vriesland* in 1570, of de Watergeuzen, door W. Storck, met vignet. *f* 2,90.

VI. *Caledonia*, Verhalen en Overleveringen. Naar het Engelsch van J. Wilson. 2 deelen met vignetten *f* 6,00.

VII. *Het menschelijk hart en deszelfs beproevingen* door Mrs. Bray, Schrijfster van *de Protestant*. 2 deelen met vignetten. *f* 5,80.

VIII.

VIII. *De Buren*, door F. Bremer. 2 deelen met vignet. *f* 5,80.

IX. *De dochters van den President.* Verhaal eener Gouvernante, door dezelfde. Met vignet. *f* 3,00.

X. *Nina.* Door dezelfde. 2 deelen met vignetten. *f* 5,80

Door den Boekhandelaar F. P. Sterk, te *Breda*, is uitgegeven:

I. *De voortreffelijkheid van het Gereformeerde boven het Roomsche Geloof*, in gemeenzame Gesprekken.

II. *Het misbruik van Gods Heiligen naam*, het vloeken, zweren en verwenschen, uit een godsdienstig en maatschappelijk oogpunt beschouwd, en middelen er tegen aangewezen. (Een Volks-Leesboek.)

Beide Werkjes zijn uitgegeven, met het doel, om dezelve algemeen te verspreiden, de prijs is van ieder, *f* 0,30, met getallen worden dezelve tegen *f* 0,25, afgeleverd.

VOOR LEESGEZELSCHAPPEN

zijn bij de Erven F. Bohn, te *Haarlem*, de volgende belangrijke Werken van de pers gekomen, en alom te verkrijgen:

I. C. Bernhard, *Tableaux de Genre*, inhoudende: 1. *Fragment van een Daguerrotype.* 2. *Het Kinderbal.* 3. *Een gebroken Hart.* *f* 3,60.

II. ——————— *de Kamerheer aan het Hof van Christiaan* VII, 2 deelen, met gegraveerden titel en vignet. *f* 5,90.

III. F. Bremer, (Schrijfster van *Huisselijk Geluk* en *Huisselijk Leed*), *Oorlog en Vrede*, met een fraai vignet. *f* 2,50.

IV. ——————— *Het Gezin van den Overste.* *f* 3,35.

V. *Godwie-Castle*, *of de Geheimzinnig Vlugtelingen*, 2 deelen, met gegraveerde titel en vignet. *f* 7,20.

VI. *De Lijfeigene en mijn Uitstapje naar Zwitserland.* Twee Verhalee, met vignet. *f* 2,75.

VII. *De Bedevaartgangers*, door de Schrijfster van *te Laat.* *f* 3,20.

VOOR CATECHISATIEN.

Joh. Noman en Zoon, te *Zalt-Bommel*, hebben uitgegeven en is alom te bekomen:

L. D. H. Wildschut, Predikant te *Amsterdam*, *Kort begrip van het christelijk geloof, naar de leer des Bijbels*, 8vo. *f* 0,12½.

II. ———————. *Onderwijs in het christelijk geloof, naar de leer des Bijbels*, tweede druk, 8vo. *f* 0,35.

III. ———————— *Vragen over de Bijbelsche geschiedenis, ter voorbereiding tot het onderwijs in het christelijk geloof*, derde druk. *f* 0,40.

Bij den Boekhandelaar S. J. Prins, te *Amsterdam*, ziet het licht:

Levensschetsen van merkwaardige Krankzinnigen vooral naar hunne zielkundige ontwikkeling, voorgesteld door Dr. K. W. Ideler, Hoogleeraar te *Berlijn*, 1e stuk. *f* 1,20.

Met nog één stuk zal dit hoogstbelangrijk Werk, welks kennismaking aan ieder, die eenig belang in menschen stelt, dringend wordt aanbevolen, compleet zijn.

Dezelfde debiteert steeds met goed gevolg:

Christelijk Jaarboekje, gedachten en herinneringen op iederen dag, door I. Prins, Pred. te *Amsterdam*. Tweede druk. *f* 2,50.

Ter handleiding bij huisselijke Godsdienst-oefeningen wordt hetzelve, ook voor het jaar 1843, aan alle Christen Huisgezinnen aanbevolen.

A. von Haller, *Brieven aan zijne Dochter*, over de gewigtigste waarheden der openbaring. *f* 1,20.

Verklaring van Rom. IX—XI, getrokken uit de Leerredenen van J. Wijs, Jcz. *f* 2,00.

J. Wijs, Jcz., *Nagelaten Leerredenen*. *f* 3,40.

C. B. Tayler, *Montague, of is dat Godsdienst?* *f* 1,80.

C. Rensing, Med. Doct., *Verhandeling over eenige merkwaardige bijzonderheden*, betrekkelijk het lijden en sterven van onzen Heer Jezus Christus, uit een geneeskundig oogpunt, tweede druk. *f* 1,80.

Het laatste Werk vinde vooral, bij de naderende behandeling der Lijdensgeschiedenis, vele lezers.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

INHOUD.

MENGELWERK.

RE-

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste maanden des jaars* 1842.

A.

B.

BÜRCK,

REGISTER.

GEE-

Kor-

O.

REGISTER.

O.

Roomsch

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE ZAKEN,

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste maanden des jaars* 1842.

E.

G.

H.

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE-, SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste maanden des jaars* 1842.

A.

Aanneming tot Leden (Plegtige) te *Nunspeet*, 86.

ABBRESCH, (F. L.) Pred. te *IJsselstein*, ged. van 40 jar. Evang. bed. ald., 814.

Admissie tot de predikdienst: (*) T. J. VAN GRIETHUYSEN, T. J. VAN DER RIET, A. MACPHERSON, 235. W. VAN VEEN, W. A. VAN BEUSEKOM, A. G. RIJKENS, A. M. BROUWER HUISINGA, J. H. DINCKGREVE, 241. J. J. GOBIUS DU SART, H. OUDENHOFF, 244. G. HORREUS DE HAAS, 245. T. DE BLAAUW, C. J. VAN KETWICH, 247. L. PANNENBORG VIËTOR, 250. W. IJELGERSMA, W. A. S. VERBURG, 508. P. KIEL, 518. J. D. HOLMEIJER, F. SMEER, Jr., 524. E. W. PETERSEN, E. H. VENCKINCK, 530. S. M. SIEBRASSE, (Evang. Luth.) 538. K. C. K. KLAASSEN, 542. B. BOLLEMAN VAN DER

(*) In het *register der zes eerste maanden* is verzuimd op te geven L. RIETBERG, G. WESSELS, 645. E. CATS WOX, J. P. DE KEYZER, 653. J. J. WICHERS, J. U. H. SIJPKENS, T. F. STUIVINGA, T. MODDERMAN, B. W. BRUINS, 656. R. A. M. [illegible] DE BEER, W. B. H. VAN TRIGHT, G. KRUYS, J. VAN VLOTEN, 658. W. DRIESSMAN, K. HOEKAMP, F. CREMER, 660. F. BRAAKMAN, (Herst. Luth.) 661.

G.

M.

REGISTER.

M.

N.

Re-

ge-

V.

W.

Z.

